Regeringens proposition 1978/79:12

om underhåll till barn och frånskilda, m. m.;

beslutad den 5 oktober 1978.

Regeringen föreslår riksdagen att anta de förslag som har tagits upp i bifogade utdrag av regeringsprotokoll ovannämnda dag.

På regeringens vägnar

THORBJÖRN FÄLLDIN

SVEN ROMANUS

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås nya regler om den familjerättsliga underhållsskyldigheten. Reformen innefattar en fullständig revision av de civilrättsliga reglerna i föräldrabalken och giftermålsbalken men berör också annan lagstiftning. Ett huvudsyfte är att mildra underhållsbördan för underhållsskyldiga som har svag ekonomi.

Föräldrarnas underhållsskyldighet mot sina barn begränsas i princip till att gälla till dess barnet fyller 18 år. Om barnet då inte har avslutat gymnasiestudier eller annan grundutbildning, står underhållsskyldigheten likväl kvar så länge barnet studerar. Den upphör dock senast när barnet fyller 21 år.

Föräldrarnas underhållsplikt blir i fortsättningen aldrig ovillkorlig utan görs beroende av föräldrarnas ekonomiska förmåga och barnets behov. I lagen skrivs in en rätt för en förälder att förbehålla sig ett belopp för sitt eget underhåll när underhållsbidrag skall bestämmas till ett barn. Förbehållsbeloppet bestäms med ledning av ett normalbelopp för levnadskostnader. Normalbeloppet per år utgör 1,2 basbelopp enligt lagen om allmän försäkring (med basbeloppet för september 1978 blir normalbeloppet 1 260 kr i månaden). Till detta kommer skälig kostnad för bostad. I vissa fall kan den underhållsskyldige förbehållas även belopp för hemmavarande makes eller samboendes underhåll. Också försörjningsskyldigheten mot barn som vistas hemma beaktas när bidraget skall beräknas.

Reglerna om förbehållsbelopp syftar till större enhetlighet i rättstillämpningen. Meningen är att de skall kompletteras med vissa centralt meddelade riktlinjer till barnavårdsnämnder och försäkringskassor om hur underhållsbidrag bör beräknas.

Indexhöjningarna av underhållsbidrag till barn dämpas. De årliga höjningarna begränsas i fortsättningen till 7/10 av höjningen av basbeloppet. En höjning som hittills skulle ha varit 10 procent blir alltså endast 7 procent. Vidare görs inte någon indexändring av sådana bidrag som har bestämts högst tre månader före en generell ändring.

En nyhet är att en förälder som är skyldig att betala underhållsbidrag får rätt

till avdrag på bidraget, om han eller hon har haft barnet hos sig under en sammanhängande tid av minst fem hela dygn. Avdraget är 1/40 av underhållsbidraget för varje helt dygn som barnet vistas hos föräldern. Varar vistelsen en hel månad, blir avdraget alltså 3/4 av månadsbidraget. Om det finns särskilda skäl kan domstol bestämma andra villkor för denna avdragsrätt. Föräldrarna kan också själva avtala om andra villkor. Avdraget beaktas i princip även i fall då bidragsförskott utgår.

Preskriptionstiden för fordran på underhållsbidrag förkortas från tio till tre år. Det gäller både bidrag till barn och bidrag till make. Preskriptionsavbrott medges i princip inte.

Bestämmelserna om jämkning av domar och avtal om underhållsbidrag har setts över. Möjligheterna ökas att i en och samma rättegång få prövat en underhållsskyldigs underhållsansvar mot flera barn. Försäkringskassorna får lättare att meddela eftergift enligt bidragsförskottslagen av återkrav mot den bidragsskyldige för förskott som har lämnats barnet.

Föräldrar som har gemensam vårdnad om ett barn kan f. n. inte förpliktas att utge underhållsbidrag till barnet. Något bidragsförskott kan inte heller lämnas. För att inte institutet gemensam vårdnad i praktiken skall förbehållas föräldrar som är ekonomiskt oberoende och inte behöver samhällets stöd införs rätt till underhållsbidrag och bidragsförskott även i fall då föräldrar som har del i vårdnaden inte båda varaktigt bor tillsammans med barnet.

Handläggningen av vårdnadsfrågor vid domstol ändras. Bl. a. blir det möjligt att på ett enklare sätt behandla vårdnads- och underhållsfrågor när föräldrarna är överens.

Makes skyldighet att efter skilsmässa betala underhållsbidrag till andra maken begränsas, i nära anslutning till den praxis som har utbildats vid domstolarna. Utgångspunkten är att var och en av makarna efter skilsmässan skall svara för sin egen försörjning. Underhållsbidrag kan dock förekomma under en övergångstid och, om det finns synnerliga skäl, även för en längre tid efter skilsmässan. Underhållsbidraget skall inte automatiskt upphöra vid omgifte.

Nuvarande lagregel om skyldighet för föräldrar att svara för underhåll till vuxet, sjukt barn upphävs. Detsamma gäller bestämmelsen om skyldighet för barn att underhålla föräldrar som på grund av sjukdom eller annan sådan orsak inte kan försörja sig.

Huvuddelen av reformen föreslås träda i kraft den 1 juli 1979. De nya processuella reglerna om vårdnad m. m. träder dock i kraft redan den 1 januari 1979. Detsamma gäller förslaget om att indexändringarna av underhållsbidrag till barn skall dämpas. Främst av administrativa skäl kan rätten till avdrag på underhållsbidrag träda i kraft först den 1 januari 1980.

1 Förslag till Lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs i fråga om föräldrabalken[1]

dels att i 6 kap. 7 och 8 §§ ordet "ansökan" skall bytas ut mot "talan",

dels att i 6 kap. 9 § ordet "anmälan" skall bytas ut mot "talan",

dels att 6 kap. 12 §, 7 kap., 15 kap. 12 § och 20 kap. 9 och 11 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i 6 kap. skall införas en ny paragraf, 10 a §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	6 kap.
	10 a §
	Står barn under vårdnad av särskilt förordnad förmyndare, kan rätten besluta att vårdnaden skall överföras till föräldrarna eller till en av dem, om det är skäligt med hänsyn till barnets bästa.
	Fråga om att överföra vårdnaden till förälder prövas på talan av förälder eller barnavårdsnämnden.
	12 §
Fråga rörande vårdnad om barn upptages av rätten i den ort där vårdnadshavare har sitt hemvist. *Vad nu sagts utgör dock ej hinder att upptaga fråga om vårdnad* i samband med äktenskapsmål.	Fråga rörande vårdnad om barn upptages av rätten i den ort där vårdnadshavare har sitt hemvist. *Sådan fråga kan upptagas även* i samband med äktenskapsmål.
Finns ej behörig domstol enligt vad som *sägs i första stycket*, upptages vårdnadsfrågan av Stockholms tingsrätt.	Finns ej behörig domstol enligt vad som *nu har sagts* upptages vårdnadsfrågan av Stockholms tingsrätt.
	Fråga om vårdnad som avses i 7–9 §§, 10 a § samt 11 § handlägges i den ordning som är föreskriven för tvistemål. Står barnet under vårdnad av föräldrarna eller en av dem och äro föräldrarna ense i saken, kunna de dock anhängiggöra frågan genom ansökan.
	Är fråga om vårdnad anhängiggjord i behörig ordning, kan utan

[1] Balken omtryckt 1976:612.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

stämning i vårdnadsmålet yrkas underhållsbidrag för barnet.

Dom i vårdnadsmål får meddelas utan huvudförhandling, om parterna äro ense i saken.

7 kap.

Om underhållsskyldighet

1 §

Föräldrarna vare skyldiga att vidkännas kostnaden för barnets uppehälle och utbildning, om ej barnet har egna tillgångar.

1 §

Föräldrarna skall svara för underhåll åt barnet efter vad som är skäligt med hänsyn till barnets behov och föräldrarnas samlade ekonomiska förmåga. När föräldrarnas underhållsskyldighet bestäms skall hänsyn tas till barnets egna inkomster och tillgångar samt till barnets sociala förmåner under beaktande av vad som följer av föreskrifterna om dessa.

Underhållsskyldigheten upphör ej innan barnet erhållit den utbildning som med hänsyn till föräldrarnas villkor och barnets anlag må finnas tillbörlig och ej i något fall förrän barnet fyllt sexton år.

Underhållsskyldigheten upphör när barnet fyller arton år. Går barnet i skolan vid denna tidpunkt eller återupptas skolgången innan barnet fyller nitton år, är föräldrarna dock intill dess barnet fyller tjugoett år underhållsskyldiga så länge skolgången pågår. Till skolgång räknas studier i grundskolan eller gymnasieskolan och annan jämförlig grundutbildning.

2 § första stycket

I *kostnaden* för barnets underhåll skall *var och en* av föräldrarna *taga* del efter sin förmåga.

I *kostnaderna* för barnets underhåll skall föräldrarna *sinsemellan ta* del *var och en* efter sin förmåga.

2 § andra stycket

Fader eller moder, som ej har vårdnaden om barnet, skall betala underhållsbidrag. Äro föräldrarna gifta med varandra men tillkommer vårdnaden om barnet endast den ene av dem och leva de ej åtskilda, gäller dock 5 kap. giftermålsbalken.

2 §

Förälder skall fullgöra sin underhållsskyldighet genom att betala underhållsbidrag till barnet, om föräldern

1. inte har vårdnaden om barnet och inte heller varaktigt bor tillsammans med barnet, eller

2. har vårdnaden om barnet gemensamt med den andra föräldern men barnet varaktigt bor tillsammans

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

med endast den andra föräldern.

Underhållsbidrag fastställs genom dom eller avtal.

7 § tredje stycket

Avtal *angående* underhållsbidrag *till barn* kan slutas även före barnets födelse.

Vårdnadshavaren får företräda barnet i frågor om underhållsbidrag, även om vårdnadshavaren inte har uppnått myndig ålder. Också särskilt förordnad förmyndare har rätt att företräda barnet. Avtal *om* underhållsbidrag kan slutas även före barnets födelse.

3 §

Är barnet, sedan dess rätt till underhåll enligt 1 § upphört, i följd av sjukdom eller annan dylik orsak ur stånd att själv försörja sig, vare föräldrarna i mån av förmåga skyldiga att giva barnet skäligt underhåll.

Enahanda underhållsskyldighet åligge barnet emot fader eller moder, som av sjukdom eller annan dylik orsak är ur stånd att själv försörja sig.

När underhållsbidrag bestäms enligt 2 § får den bidragsskyldige förbehålla sig ett belopp för eget eller annans underhåll enligt andra – fjärde styckena.

Förbehållsbelopp för den bidragsskyldiges eget underhåll innefattar alla vanliga levnadskostnader. Bostadskostnaden beräknas för sig efter vad som är skäligt. De andra levnadskostnaderna beräknas med ledning av ett normalbelopp. För år räknat utgör normalbeloppet 120 procent av gällande basbelopp enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring.

Om det finns särskilda skäl får ett belopp förbehållas för underhåll åt make som den bidragsskyldige varaktigt bor tillsammans med. Med make

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

jämställs annan som den bidragsskyldige varaktigt bor tillsammans med, om de har barn gemensamt. Förbehållsbeloppet bestäms enligt andra stycket. Normalbeloppet utgör dock 60 procent av basbeloppet.

Oberoende av vad som annars gäller om en förälders underhållsskyldighet mot två eller flera barn får den bidragsskyldige för underhåll åt varje hemmavarande eget barn förbehålla sig ett belopp som, tillsammans med vad som utges till barnet av den andra föräldern eller för dennas räkning, för år utgör 40 procent av gällande basbelopp. Rätten kan dock bestämma ett annat förbehållsbelopp om det föranleds av omständigheterna i det särskilda fallet.

4 §

Har förälder som enligt 2 § skall betala underhållsbidrag haft barnet hos sig under en sammanhängande tid av minst fem hela dygn, får föräldern vid fullgörande av sin bidragsskyldighet tillgodoräkna sig ett avdrag för varje helt dygn av barnets vistelse med 1/40 av det underhållsbidrag som räknat för kalendermånad gäller under tiden för vistelsen. Sådant avdrag får dock inte göras på underhållsbidrag som belöper på senare tid än sex månader från utgången av den kalendermånad då vistelsen upphörde.

Föreligger särskilda skäl kan rätten förordna om andra villkor för avdragsrätten än som anges i första stycket. Mot parts bestridande får sådant förordnande dock inte meddelas för tiden innan talan har väckts.

Rätt till avdrag föreligger ej i fall då underhållsbidraget har fastställts med beaktande av att den bidragsskyldiga

Nuvarande lydelse

4 §

Har make under sin vårdnad barn som ej är även andra makens barn, är andra maken jämte honom skyldig att efter sin förmåga bidraga till barnets underhåll, så länge äktenskapet består.

Vad nu sagts medför ej ändring i den underhållsskyldighet som må åligga den andre av barnets föräldrar.

6 §

Betalning av underhållsbidrag skall erläggas i förskott för kalendermånad, *om ej på grund av särskilda omständigheter annorlunda bestämmes av rätten eller genom avtal som i 7 § andra stycket sägs. Förskottsbetalning utöver vad nu sagts medför ej befrielse från att gälda underhållsbidrag för den tid sådan betalning avser.*

Föreslagen lydelse

föräldern i väsentlig mån fullgör sin underhållsskyldighet genom att ha barnet hos sig.

5 §[2]

Den som varaktigt bor tillsammans med annans barn och med förälder som har vårdnaden om barnet är underhållsskyldig mot barnet, om han eller hon är gift med föräldern eller har eget barn tillsammans med föräldern. Om det finns särskilda skäl, kvarstår underhållsskyldigheten även sedan barnet har flyttat hemifrån.

Underhållsskyldigheten bestäms på samma sätt som för förälder enligt 1 § men gäller ej till den del barnet kan få underhåll från den förälder som den underhållsskyldige ej bor tillsammans med.

6 §

Om annan än den som enligt 2 § har att betala underhållsbidrag försummar sin underhållsskyldighet, kan rätten ålägga den försumlige att betala underhållsbidrag till barnet.

7 §

Underhållsbidrag betalas i förskott för kalendermånad.

Avtal om att underhållsbidrag för framtiden skall betalas med ett engångsbelopp eller för längre perioder än tre månader är giltigt endast om avtalet är skriftligt och bevittnat av två

[2] Förutvarande 7 kap. 5 § upphävd genom 1971:870.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

personer. Är barnet under arton år skall avtalet dessutom vara godkänt av barnavårdsnämnden i kommun där barnet eller dess vårdnadshavare är varaktigt bosatt eller, om ingen av dem är varaktigt bosatt i riket, av barnavårdsnämnden i Stockholm.

Rätten får bestämma annat betalningssätt än som anges i första stycket, om det finns särskilda skäl.

Underhållsbidrag i form av ett engångsbelopp skall betalas till barnavårdsnämnden om barnet är under arton år. I fråga om sådan betalning tillämpas 4 kap. 6 § andra stycket andra meningen.

Betalning i strid mot denna paragraf medför inte befrielse från skyldigheten att betala underhållsbidrag på föreskrivet sätt.

8 §

Talan om att underhållsbidrag skall fastställas får inte bifallas för längre tid tillbaka än tre år före den dag då talan väcktes, om inte den bidragsskyldige medger det.

9 §

Rätten att kräva ut fastställt underhållsbidrag går förlorad tre år efter den ursprungligen gällande förfallodagen, om inte annat följer av andra eller tredje stycket.

Har utmätning för underhållsbidraget skett före den tidpunkt som anges i första stycket eller har den bidragsskyldige blivit försatt i konkurs på grund av ansökan som har gjorts före denna tidpunkt, får betalning för fordringen tas ut ur den utmätta egendomen eller erhållas i konkursen även därefter.

Har före den tidpunkt som anges i första stycket ansökan gjorts om

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

förordnande av god man enligt ackordslagen (1970:847), får underhållsbidraget krävas utom inom tre månader från det att verkan av godmansförordnandet förföll eller, när förhandling om offentligt ackord har följt, ackordsfrågan avgjordes. Kommer ackord till stånd, får fordringen krävas ut inom tre månader från det att ackordet skulle ha fullgjorts. Har utmätning för underhållsbidraget eller konkursansökan gjorts inom tid som nu har angetts, gäller vad som föreskrivs i andra stycket.

Avtal i strid mot denna paragraf är ogiltigt.

7 § första och andra styckena

Avtal angående fullgörande för framtiden av underhållsskyldighet som ovan sägs utgör ej hinder för den underhållsberättigade att göra gällande rätt till högre underhållsbidrag.

Gäller avtalet underhåll enligt 1 § till barn vars föräldrar varken vid dess födelse voro eller därefter ha varit gifta med varandra, är det dock bindande för den underhållsberättigade, om avtalet slutits genom skriftlig, av två personer bevittnad handling och godkänts av barnavårdsnämnden. Vårdnadshavare får sluta avtal som nu har angetts, även om vårdnadshavaren ej har uppnått myndig ålder. Innefattar avtalet åtagande att till barnets underhåll utge visst belopp en gång för alla, skall beloppet betalas till barnavårdsnämnden, och skall med beloppet så förfaras som i 4 kap. 6 § sägs med avseende på där nämnt engångsbelopp.

10 §

Nuvarande lydelse

8 §

Utan hinder av vad genom dom eller genom avtal, som enligt 7 § är bindande jämväl för den underhållsberättigade, blivit bestämt om underhållsbidrag äger rätten annorlunda förordna därom, när ändrade förhållanden påkalla det. Under samma förutsättning må ock avtal om underhållsbidrag, som enligt 7 § icke är bindande för den underhållsberättigade, på talan av den underhållsskyldige jämkas av rätten. Är underhåll som avses i 1 § fastställt att utgå till dess barnet nått viss ålder, vare det ej hinder att göra gällande rätt till bidrag för tid därefter, ändå att fall ej är för handen som nyss är sagt.

Talan som avses i första stycket må ej föras i fråga om avtal, varigenom underhållsskyldig, i den ordning som stadgas i 7 § andra stycket, åtagit sig att till fullgörande av underhållsskyldighet som där avses utgiva visst belopp en gång för alla.

9 §

Är avtal, som makar med avseende å förestående äktenskapsskillnad slutit om underhåll till barn, uppenbart obilligt för ena maken, må avtalet på hans talan av rätten jämkas. Har talan ej väckts inom ett år från det äktenskapsskillnaden meddelades, är rätten till talan förlorad.

Föreslagen lydelse

Dom eller avtal om underhåll kan jämkas av rätten, om ändring i förhållandena föranleder det. För tiden innan talan har väckts får jämkning dock mot parts bestridande göras endast på så sätt att obetalda bidrag sätts ned eller tas bort.

Avtal om underhåll kan också jämkas av rätten, om avtalet är oskäligt med hänsyn till omständigheterna vid dess tillkomst och förhållandena i övrigt. Beslut om att erhållna bidrag skall betalas tillbaka får dock meddelas endast om det finns särskilda skäl.

Har fastställt underhållsbidrag, som utges fortlöpande, under en tid av sex år inte ändrats till beloppet på annat sätt än som avses i 1 § lagen (1966:680) om ändring av vissa underhållsbidrag, kan rätten för tiden efter det att talan har väckts ompröva vad som har bestämts om underhållet, utan att anledning till jämkning enligt första

Nuvarande lydelse

2 § tredje stycket

Det åligger barnavårdsnämnd, som enligt 2 kap. 1 § skall sörja för att faderskapet till barn *fastställes, att tillse* att barnet tillförsäkras underhåll.

10 § första–tredje styckena

Talan om underhåll till barn *upptages* av rätten i den ort där svaranden har sitt hemvist. Sådan fråga kan väckas även i samband med mål *rörande* fastställande av faderskapet till barn.

Första stycket utgör ej hinder att upptaga fråga om underhåll i samband med äktenskapsmål.

Finns ej behörig domstol enligt *vad som sägs i* första *eller andra* stycket, upptages målet av Stockholms tingsrätt.

Föreslagen lydelse

eller andra stycket behöver åberopas.

Dom eller avtal om underhållsbidrag för tid intill dess barnet har nått en viss ålder utgör inte hinder att pröva frågan om bidrag för tiden därefter.

11 §

Barnavårdsnämnd, som enligt 2 kap. 1 § skall sörja för att faderskapet till barn *fastställs, skall se till* att barnet tillförsäkras underhåll.

12 §

Talan om underhåll till barn *upptas* av rätten i den ort där svaranden har sitt hemvist. Sådan fråga kan väckas även i samband med mål *om* fastställande av faderskapet till barn, *äktenskapsmål eller mål om vårdnaden om barn.*

Finns ej behörig domstol enligt *första stycket, upptas* målet av Stockholms tingsrätt.

13 §

Två eller flera mål om skyldighet för någon att utge underhållsbidrag till barn får handläggas i en rättegång, om det är till nytta för utredningen eller prövningen. I sådant fall får domstol som enligt 12 § är behörig att uppta ett av målen utan hinder av nämnda paragraf uppta även det eller de andra, om talan i målen väcks vid domstolen och det är lämpligt att målen handläggs där.

Rätten kan besluta att åter särskilja mål som har förenats enligt första stycket.

Nuvarande lydelse

10 § fjärde stycket

Har rätten att avgöra vilken av flera män som är *fader* till *barnet*, får talan om underhållsbidrag ej prövas slutligt innan faderskapsfrågan har avgjorts genom dom som vunnit laga kraft.

11 §

I mål om underhåll till barn *får vårdnadshavare föra talan för barnet, även om vårdnadshavaren ej har uppnått myndig ålder. Är särskild förmyndare förordnad för barnet, har han samma rätt att föra talan för barnet. Även* barnavårdsnämnd som enligt *2 § tredje stycket* skall tillse att barnet tillförsäkras underhåll *får* föra *sådan* talan. Var och en som kan föra talan för barnet skall beredas tillfälle att yttra sig i målet.

Föreslagen lydelse

Har rätten att avgöra vilken av flera män som är *far* till *ett barn*, får talan om underhållsbidrag ej prövas slutligt innan faderskapsfrågan har avgjorts genom dom som vunnit laga kraft.

14 §

I mål om underhåll till barn *har* barnavårdsnämnd som enligt *11 §* skall tillse att barnet tillförsäkras underhåll *rätt att* föra talan *för barnet*. Var och en som kan föra talan för barnet skall beredas tillfälle att yttra sig i målet.

Underhållsbidrag får bestämmas till olika belopp för särskilda delar av underhållstiden.

Underhåll till barn får ej mot den underhållsskyldiges bestridande bestämmas för tid efter det barnet fyllt *aderton* år, innan det kan *tillförlitligen* bedömas *huruvida* underhållsskyldighet föreligger därefter.

Underhåll till barn får ej mot den underhållsskyldiges bestridande bestämmas för tid efter det barnet fyllt *arton* år, innan det kan *tillförlitligt* bedömas *om* underhållsskyldighet föreligger därefter.

12 §

I mål om underhåll till barn kan rätten för tiden intill dess laga kraftägande dom eller beslut föreligger förordna om underhållet efter vad som *finnes* skäligt. Skyldighet att utge bidrag får dock *ej* åläggas någon, om *icke* sannolika skäl *föreligga att han är bidragsskyldig*. Har fråga om underhåll väckts i samband med mål om fastställande av faderskap till barn, får förordnande som nu nämnts ej meddelas, om flera män *äro* instämda i målet.

15 §

I mål om underhåll till barn kan rätten för tiden intill dess laga kraft ägande dom eller beslut föreligger förordna om underhållet efter vad som *är* skäligt. Skyldighet att utge bidrag får dock åläggas någon *endast* om *det finns* sannolika skäl *för att bidragsskyldighet föreligger*. Har fråga om underhåll väckts i samband med mål om fastställande av faderskap till barn, får förordnande som nu nämnts ej meddelas, om flera män *är* instämda i målet.

Nuvarande lydelse *Föreslagen lydelse*

Förordnande enligt första stycket kan på yrkande meddelas utan huvudförhandling. Innan förordnande meddelas, skall motparten beredas tillfälle att yttra sig över yrkandet. Har förordnande meddelats, prövar rätten när målet avgöres, om åtgärden skall bestå.

Förordnande som nu nämnts går i verkställighet lika med laga kraft ägande dom men kan när som helst återkallas av rätten.

13 § *16 §*

Har någon genom skriftlig, av två personer bevittnad handling åtagit sig att till barn för vilket faderskapet skall fastställas utge underhållsbidrag för tid intill dess resultatet av blodundersökning om faderskapet föreligger, gäller i fråga om verkställighet på grund av handlingen vad som är föreskrivet om verkställighet på grund av förbindelse att utge underhåll enligt denna balk.

Beträffande åtagande enligt första stycket skall i övrigt i tillämpliga delar gälla vad som i lag eller annan författning är föreskrivet för fall då rätten enligt *12 §* har meddelat förordnande om underhållsbidrag till barn.

Om rätt att i vissa fall få ersättning av allmänna medel för utgivna underhållsbidrag *finnas* särskilda bestämmelser.

Beträffande åtagande enligt första stycket skall i övrigt i tillämpliga delar gälla vad som i lag eller annan författning är föreskrivet för fall då rätten enligt *15 §* har meddelat förordnande om underhållsbidrag till barn.

Om rätt att i vissa fall få ersättning av allmänna medel för utgivna underhållsbidrag *finns* särskilda bestämmelser.

14 §

Har viss man enligt 1 kap. 1 § ansetts som barns *fader* och fastställes att annan man är *fader* till barnet, har den förstnämnde endast om särskilda skäl *föreligga* rätt till ersättning av den andre för kostnader som han har haft för barnets försörjning.

17 §

Har viss man enligt 1 kap. 1 § ansetts som barns *far* och fastställes att annan man är *far* till barnet, har den förstnämnde endast om särskilda skäl *föreligger* rätt till ersättning av den andre för kostnader som han har haft för barnets försörjning.

15 kap.

12 §

Förvärvar omyndig värdehandling som avses i 8 §, eller äger omyndig eljest att av annan utfå sådan värdehandling, må den som skall utgiva handlingen fullgöra sin förpliktelse genom att i den omyndiges namn nedsätta handlingen i öppet förvar hos bank, såvida ej den omyndige äger att själv förvalta handlingen. Förpliktelse att utgiva penningbelopp må ock fullgöras hos bank, ändå att den ej grundas å nedsatt värdehandling; och skola medlen av banken insättas för den omyndiges räkning enligt vad om betalning, som uppbäres å nedsatt värdehandling, är särskilt stadgat.

Nuvarande lydelse

Äger omyndig att av dödsbo utfå värdehandling eller penningar på grund av giftorätt, arv eller testamente *eller såsom underhåll enligt 8 kap. ärvdabalken*, vare boutredningsman eller testamentsexekutor pliktig att, såframt ej värdet är ringa eller överförmyndaren eljest medgiver undantag, nedsätta värdehandlingen eller inbetala medlen hos bank enligt vad i första stycket stadgas. Vad nu sagts om skyldighet att inbetala penningmedel hos bank skall ock gälla, där någon, som här i riket driver försäkringsrörelse, skall utgiva försäkringsbelopp, som tillkommer omyndig, och fråga ej är om försäkringsbelopp, som den omyndige äger att själv förvalta. I fråga om pension, livränta eller annan på grund av försäkring utgående periodisk förmån gäller att inbetalning hos bank skall ske i den mån förmånen för kalenderår överstiger ett belopp motsvarande två gånger det basbelopp enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring som gällt vid årets början.

Föreslagen lydelse

Äger omyndig att av dödsbo utfå värdehandling eller penningar på grund av giftorätt, arv eller testamente, vare boutredningsman eller testamentsexekutor pliktig att, såframt ej värdet är ringa eller överförmyndaren eljest medgiver undantag, nedsätta värdehandlingen eller inbetala medlen hos bank enligt vad i första stycket stadgas. Vad nu sagts om skyldighet att inbetala penningmedel hos bank skall ock gälla, där någon, som här i riket driver försäkringsrörelse, skall utgiva försäkringsbelopp, som tillkommer omyndig, och fråga ej är om försäkringsbelopp, som den omyndige äger att själv förvalta. I fråga om pension, livränta eller annan på grund av försäkring utgående periodisk förmån gäller att inbetalning hos bank skall ske i den mån förmånen för kalenderår överstiger ett belopp motsvarande två gånger det basbelopp enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring som gällt vid årets början.

I andra fall än som avses i andra stycket äge överförmyndaren genom meddelande till den som skall utgiva värdehandling eller penningar förordna, att nedsättning eller inbetalning skall ske hos bank.

Den som nedsätter värdehandling eller inbetalar penningar hos bank enligt vad i denna paragraf är stadgat vare pliktig att ofördröjligen underrätta förmyndaren därom.

20 kap.

9 §

I fråga om mål eller ärende, där barnavårdsnämnd eller överförmyndare har rätt att föra talan, skall 20 § lagen (1946:804) om införande av nya rättegångsbalken äga motsvarande tillämpning.

Första stycket gäller ej mål om fastställande av faderskap eller underhåll till barn.

Första stycket gäller ej mål om fastställande av faderskap, *vårdnad om* eller underhåll till barn.

11 §[3]

Mot beslut som underrätt har meddelat under rättegången i fråga, som avses i 6 kap. 13 §, 7 kap. *12* §, 10 kap. 14 §, 11 kap. 15 eller 16 § eller 18 kap. 14 §, skall talan föras särskilt.	Mot beslut som underrätt har meddelat under rättegången i fråga, som avses i 6 kap. 13 §, 7 kap. *15* §, 10 kap. 14 §, 11 kap. 15 eller 16 § eller 18 kap. 14 §, skall talan föras särskilt.

Övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft,

såvitt avser 6 kap. 7–9, 10 a och 12 §§ samt 20 kap. 9 § den 1 januari 1979,

såvitt avser 7 kap. 4 § den 1 januari 1980, och

i övrigt den 1 juli 1979.

Vad som föreskrivs i 7 kap. 12 § i nya lydelsen om att fråga om underhåll till barn kan väckas i samband med mål om vårdnaden om barn skall tillämpas redan fr. o. m. den 1 januari 1979.

Bestämmelserna i 7 kap. 4 § i äldre lydelse upphör att gälla vid utgången av juni 1979.

2. Fråga om vårdnad som har väckts före ikraftträdandet handläggs enligt äldre bestämmelser.

3. Är mål om underhåll anhängigt vid ikraftträdandet, prövas målet enligt äldre bestämmelser.

4. Talan om underhållsbidrag som har väckts före utgången av år 1979 får utan hinder av 7 kap. 8 § i dess nya lydelse bifallas för längre tid tillbaka än tre år före den dag då talan väcktes, i den mån inte fordran på bidraget skulle ha preskriberats enligt äldre bestämmelser.

5. Bidragsskyldighet som har bestämts enligt äldre bestämmelser skall bestå enligt vad som följer av domen eller avtalet.

6. *Bidragsskyldighet som har bestämts enligt äldre bestämmelser skall* fullgöras enligt de nya bestämmelserna. Rätten att kräva ut underhållsbidrag som har förfallit till betalning går dock inte förlorad före utgången av år 1979, om den inte skulle ha gått förlorad dessförinnan enligt äldre bestämmelser.

7. För bidragsskyldighet som har bestämts enligt äldre bestämmelser gäller i fråga om jämkning och omprövning de nya bestämmelserna.

Har någon enligt 7 kap. 7 § andra stycket i dess äldre lydelse slutit avtal om att betala engångsbelopp till barnet, får talan om jämkning enligt 7 kap. 10 § första stycket i dess nya lydelse dock inte föras i fråga om avtalet.

Omprövning enligt 7 kap. 10 § tredje stycket i nya lydelsen kan påkallas tidigast den 1 juli 1982.

Underhållsberättigad som enligt 7 kap. 7 § i dess äldre lydelse är oförhindrad att göra gällande rätt till högre underhållsbidrag får utan hinder

[3] Senaste lydelse 1976:1118.

Nuvarande lydelse *Föreslagen lydelse*

av de nya bestämmelserna väcka talan om sådant bidrag intill utgången av år 1979.

8. Bestämmelserna i 15 kap. 12 § andra stycket i äldre lydelse tillämpas fortfarande om arvlåtaren har avlidit före ikraftträdandet.

9. Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till föreskrift som har ersatts genom bestämmelse i den nya lagen, tillämpas i stället den nya bestämmelsen.

2 Förslag till Lag om ändring i giftermålsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om giftermålsbalken[1]

dels att 7 kap. 3–5 §§ skall upphöra att gälla,

dels att 5 kap., 11 kap. 1 och 14–16 §§, 13 kap. 10 § samt 15 kap. 11, 24, 25 och 31 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i 11 kap. skall införas en ny paragraf, 14 a §, av nedan angivna lydelse.

5 kap.

Allmänna bestämmelser om makars rättsförhållanden

1 §

Man och hustru äro skyldiga varandra trohet och bistånd; *de hava att* i samråd verka för familjens bästa.	Man och hustru *är* skyldiga varandra trohet och bistånd. *De skall gemensamt vårda hem och barn och* i samråd verka för familjens bästa.

2 §

Makarna äro pliktiga att, var efter sin förmåga, genom tillskott av penningar, verksamhet i hemmet eller annorledes bidraga till att bereda familjen det underhåll, som med avseende å makarnas villkor må anses tillbörligt. Till familjens underhåll skall räknas vad som erfordras för den gemensamma hushållningen och barnens uppfostran samt för tillgodoseende av vardera makens särskilda behov.	*Makarna skall, var och en efter sin förmåga, bidra till det underhåll som behövs för att tillgodose deras gemensamma och personliga behov. De skall fördela utgifter och sysslor mellan sig.*
	Om underhåll till barn finns bestämmelser i föräldrabalken.

[1] Balken omtryckt 1973:645.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
3 §	
Lämnar vad ena maken enligt 2 § har att tillskjuta icke tillgång till bestridande av utgifterna för hans särskilda behov och de utgifter, han eljest med hänsyn till makarnas levnadsförhållanden enligt sed har att ombesörja för familjens underhåll, vare andra maken pliktig att i lämpliga poster tillhandahålla honom erforderliga penningmedel. Rätt till sådant bidrag tillkomme dock ej make, som visar oförmåga att handhava medel eller av annan särskild orsak icke bör äga ombesörja utgifterna.	*Om det som make skall bidra med inte räcker till för makens personliga behov eller för de betalningar som den maken annars ombesörjer för familjens underhåll, skall den andra maken skjuta till de pengar som behövs.*
4 §	
Vad med tillämpning av 2 och 3 §§ *av ena maken överlämnats till den andre för tillgodoseende av hans särskilda* behov *vare hans* egendom.	Vad *make* med tillämpning av 2 och 3 §§ *har lämnat till den andra maken för dennes personliga* behov *är mottagarens* egendom.
5 §	
Gör make sig skyldig till uppenbar försummelse av sin underhållsplikt, varde han, om andra maken det yrkar, av rätten förpliktad att till denne utgiva bidrag till de utgifter för familjens underhåll, vilkas ombesörjande enligt sed ankommer på honom eller rätten med hänsyn till omständigheterna finner skäligen böra anförtros honom.	*Försummar make sin underhållsskyldighet kan rätten ålägga den försumlige att betala underhållsbidrag till den andra maken.*
6 §	
Har ena maken under ett kalenderår för familjens tillbörliga underhåll haft utgifter, som uppenbarligen överstiga vad enligt 2 § ålegat honom för underhållet tillskjuta, äge han, om ej annat avtalats eller med hänsyn till omständigheterna får antagas vara avsett, av andra maken utfå ersättning för vad av sagda utgifter må anses	

Nuvarande lydelse

belöpa på denne.

Talan om ersättning må ej väckas, sedan ett år förflutit efter kalenderårets utgång.

Rätt till ersättning må ej göras gällande av annan än den ersättningsberättigade själv, ej heller i den ersättningsskyldiges konkurs.

7 §

Lever makar på grund av söndring åtskilda, skall make *ändå bidraga till andra makens underhåll* enligt de grunder som anges i 2 §.

Om bidrag till barnens underhåll i fall, som avses i första stycket, stadgas i föräldrabalken.

Föreslagen lydelse

6 §

Om makarna inte varaktigt bor tillsammans, skall make *betala underhållsbidrag till den andra maken* enligt de grunder som anges i 2 §.

7 §

Talan om att underhållsbidrag skall fastställas får inte bifallas för längre tid tillbaka än tre år före den dag då talan väcktes, om inte den bidragsskyldige medger det.

8 §

Rätten att kräva ut fastställt underhållsbidrag går förlorad tre år efter den ursprungligen gällande förfallodagen, om inte annat följer av andra eller tredje stycket.

Har utmätning för underhållsbidraget skett före den tidpunkt som anges i första stycket eller har den bidragsskyldige blivit försatt i konkurs på grund av ansökan som har gjorts före denna tidpunkt, får betalning för fordringen tas ut ur den utmätta egendomen eller erhållas i konkursen även därefter.

Har före den tidpunkt som anges i första stycket ansökan gjorts om förordnande av god man enligt ackordslagen (1970:847), får underhållsbidraget krävas ut inom tre

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

månader från det att verkan av godmansförordnandet förföll eller, när förhandling om offentligt ackord har följt, ackordsfrågan avgjordes. Kommer ackord till stånd, får fordringen krävas ut inom tre månader från det att ackordet skulle ha fullgjorts. Har utmätning för underhållsbidraget eller konkursansökan gjorts inom tid som nu har angetts, gäller vad som föreskrivs i andra stycket.

Avtal i strid mot denna paragraf är ogiltigt.

9 §[2]

Utan hinder av vad rätten beslutit om bidrag, som i 5 eller 7 § sägs, äge rätten på endera makens yrkande annorlunda förordna därom, när ändrade förhållanden påkalla det.

Dom eller avtal om underhåll kan jämkas av rätten, om ändring i förhållandena föranleder det. För tiden innan talan har väckts får jämkning dock mot parts bestridande göras endast på så sätt att obetalda bidrag sätts ned eller tas bort.

Avtal om underhåll kan också jämkas av rätten, om avtalet är oskäligt med hänsyn till omständigheterna vid dess tillkomst och förhållandena i övrigt. Beslut om att erhållna bidrag skall betalas tillbaka får dock meddelas endast om det finns särskilda skäl.

10 §[3]

Avtal i fråga, som avses i 2, 3, 7 eller 8 §, må på ena makens yrkande av rätten jämkas, om avtalet finnes uppenbart obilligt eller ändrade förhållanden påkalla det.

11 §

Makarna *vare pliktiga giva* varandra de upplysningar *rörande* sina ekonomiska förhållanden, som *erfordras för bedömande av varderas* underhållsskyldighet.

10 §

Makarna *är skyldiga att lämna* varandra de upplysningar *om* sina ekonomiska förhållanden som *behövs för att de skall kunna bedöma varandras* underhållsskyldighet.

[2] Senaste lydelse 1976:613.
[3] Senaste lydelse 1976:613.

Nuvarande lydelse

8 §

I fall, som avses i *7 §, må, såvitt det med hänsyn till vardera makens levnadsförhållanden och omständigheterna i övrigt finnes skäligt,* make förpliktas att *till nyttjande* lämna *andra maken* lösören, *vilka vid sammanlevnadens hävande ingingo i det för makarnas gemensamma begagnande avsedda bohaget eller utgjorde* andra makens arbetsredskap. *Har ena maken tillhörig egendom* sålunda lämnats den *andre till nyttjande, skall avtal, som ägaren må med tredje man träffa angående egendomen, ej lända till* inskränkning i andra makens nyttjanderätt.

Föreslagen lydelse

11 §

I fall som avses i *6 § kan* make förpliktas att lämna lösören *till den andra maken för att användas av denne, om det är skäligt med hänsyn till makarnas levnadsförhållanden och omständigheterna i övrigt. Skyldigheten omfattar dock endast lösören som ingick i makarnas bohag när sammanlevnaden upphörde och var avsedda att användas av makarna gemensamt eller som då var den* andra makens arbetsredskap. *Om egendom som tillhör den ena maken* sålunda *har* lämnats *till* den *andra, medför avtal mellan ägaren och tredje man om egendomen inte någon* inskränkning i *den* andra makens nyttjanderätt.

Bestämmelserna i 9 § om jämkning av avtal om underhållsbidrag gäller även avtal i fråga som avses i första stycket.

12 §

En var av makarna äge att för den dagliga hushållningen eller barnens uppfostran med förpliktande verkan jämväl för den andra maken ingå sådana rättshandlingar, som sedvanligen företagas för dessa ändamål. Rättshandlingen skall anses vara ingången i syfte att förplikta jämväl andra maken, såvida ej annat framgår av omständigheterna.

Rättshandling, varom i första stycket sägs, vare ej förpliktande för andra maken, om den, med vilken rättshandlingen slöts, insåg eller bort inse, att det, som anskaffades genom rättshandlingen, ej var erforderligt.

Vad sålunda är stadgat skall ej äga tillämpning, om makarna på grund av söndring leva åtskilda.

Var och en av makarna får med förpliktande verkan även för den andra maken ingå sådana rättshandlingar för den dagliga hushållningen eller barnens uppfostran som enligt sedvana företas för dessa ändamål. Rättshandlingen skall anses vara ingången i syfte att förplikta även den andra maken, om inte annat framgår av omständigheterna.

Rättshandling som avses i första stycket förpliktar dock inte den andra maken, om tredje man insåg eller bort inse att det som anskaffades inte behövdes.

Vad som sägs i första stycket om makes behörighet gäller ej, om sammanlevnaden mellan makarna har upphört.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
13 §[4]	
Missbrukar make den honom enligt 12 § tillkommande behörighet, må han kunna på yrkande av andra maken av rätten förklaras behörigheten förlustig.	*Missbrukar make sin behörighet enligt 12 §, kan rätten på yrkande av den andra maken besluta att behörigheten skall upphöra.*
Sådant beslut varde av rätten upphävt, om makarna enas därom eller förändrade förhållanden visas hava inträtt.	*Sådant beslut kan hävas av rätten om makarna är överens om det eller om ändring i förhållandena föranleder det.*
Om rättens beslut, som i denna paragraf avses, skall ofördröjligen genom rättens försorg anmälan göras till äktenskapsregistret samt kungörelse införas i Post- och Inrikes Tidningar och ortstidning.	*Rätten skall genast anmäla beslut som avses i denna paragraf till äktenskapsregistret och kungöra det i Post- och Inrikes Tidningar och ortstidning.*
14 §	
Är ena maken *för bortovaro eller* sjukdom *ur stånd att* själv *ombesörja* sina angelägenheter*; har han ej nämnt fullmäktig, och är ej heller förmyndare eller god man för honom förordnad, äge* andra maken *företräda honom, när angelägenhet yppar sig, som ej utan olägenhet kan uppskjutas, uppbära* avkastningen av *hans* egendom *och annan hans inkomst samt, om det för anskaffande av medel till familjens underhåll oundgängligen tarvas, pantsätta eller avyttra honom tillhörig egendom. Ej må i något fall fast egendom avyttras eller intecknas eller i sådan egendom upplåten rättighet inskrivas, med mindre rätten, efter inhämtande av yttrande från hans närmaste fränder, som vistas i riket, medgiver det.*	*Kan den* ena maken *på grund av* sjukdom *eller bortavaro inte* själv *sköta* sina angelägenheter *och fattas medel för familjens underhåll, får den* andra maken *i behövlig omfattning lyfta den sjuke eller bortavarande makens inkomst och* avkastningen av *den makens* egendom *samt kvittera ut banktillgodohavanden och andra penningmedel. Vad som har sagts nu om makes behörighet gäller dock ej, om sammanlevnaden mellan makarna har upphört eller om fullmäktig, förmyndare eller god man finns för den sjuke eller bortavarande maken.*
Vad nu är stadgat äge ej tillämpning, om makarna på grund av söndring leva åtskilda.	*Rättshandling som avses i första stycket är bindande för den sjuke eller bortavarande maken även om medlen inte behövdes för familjens underhåll, såvida tredje man varken insåg eller borde ha insett att behovet ej förelåg.*

[4] Senaste lydelse 1977:655.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	15 §
Om makes släktnamn *är särskilt stadgat.*	Om makes släktnamn *finns särskilda bestämmelser.*
	7 kap.
3 §	
Häftar hustrun jämte mannen för gäld, som båda makarna eller endera gjort genom rättshandling av den i 5 kap. 12 § avsedda beskaffenhet, och vill borgenären söka hustrun för gälden, skall han anhängiggöra sin talan inom två år från förfallodagen eller, om gälden skall betalas vid anfordran, från dess uppkomst; försittes denna tid, vare rätt till talan mot henne förlorad.	
Varder hustrun försatt i konkurs, vare hon ej pliktig att för dessförinnan gjord gäld av beskaffenhet, som i första stycket avses, ansvara med egendom, som hon under konkursen eller därefter förvärvar.	
4 §	
Har bodelning verkställts i anledning av boskillnad eller äktenskapets upplösning, svarar hustrun för gäld, som avses i 3 § och som uppkommit före boskillnadsansökningen eller, om äktenskapet upplösts genom mannens död utan att talan om äktenskapsskillnad då var anhängig, före dödsfallet eller, om äktenskapet upplöstes i annat fall, före ansökningen om äktenskapsskillnad, endast intill värdet av dels den enskilda egendom hon ägde vid den tillämpliga tidpunkten, dels den egendom som tillades henne vid bodelningen. Vad nu sagts skall i tillämpliga delar gälla även för det fall att bodelning ej skall äga rum i anledning av äktenskapets upplösning.	
Häftade egendom, som i första	

Nuvarande lydelse

stycket sägs, på grund av inteckning eller eljest särskilt för annan gäld än där avses, varde motsvarande del av egendomens värde ej medräknad.

5 §

Vad i 3 och 4 §§ är stadgat skall ej äga tillämpning, om hustrun iklätt sig vidsträcktare betalningsansvar.

Föreslagen lydelse

11 kap.

1 §

Är *makar* ense om att äktenskapet skall upplösas, har de rätt till äktenskapsskillnad. *Har make* barn under sexton år som står under *hans* vårdnad, *skall äktenskapsskillnaden dock föregås av betänketid.*

Är *makarna* ense om att äktenskapet skall upplösas, har de rätt till äktenskapsskillnad. *Äktenskapsskillnaden skall föregås av betänketid, om makarna begär det eller om make varaktigt bor tillsammans med eget* barn under sexton år som står under *den makens* vårdnad.

14 § första stycket

Om ena maken efter äktenskapsskillnaden är i behov av bidrag till sitt tillbörliga underhåll, kan rätten ålägga andra maken att utge sådant bidrag efter vad som är skäligt med hänsyn till hans förmåga och övriga omständigheter. Vid prövningen skall beaktas att make kan ha särskilt behov av bidrag för tiden närmast efter äktenskapsskillnaden.

14 §

Efter äktenskapsskillnad svarar varje make för sin försörjning.

Är make under en övergångstid i behov av bidrag till sitt underhåll, har maken rätt att få underhållsbidrag av den andra maken efter vad som är skäligt med hänsyn till den makens förmåga och övriga omständigheter.

Har make svårigheter att försörja sig själv efter upplösning av ett långvarigt äktenskap eller finns det synnerliga skäl har maken rätt till underhållsbidrag för längre tid än som anges i andra stycket.

14 § andra stycket

Bidraget kan, om den underhållsskyldiges förmögenhetsförhållanden och omständigheterna i övrigt föranleder det, bestämmas till visst belopp att utges en gång för alla. Är bidraget bestämt att utgå på särskilda tider och ingår den underhållsberättigade nytt äktenskap, skall bidrag ej vidare utgå.

14 a §

Underhållsbidrag efter äktenskapsskillnad utges fortlöpande. Om det finns särskilda skäl kan rätten dock bestämma att bidraget skall erläggas med ett engångsbelopp.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Bestämmelserna i 5 kap. 7 och 8 §§ skall tillämpas även i fråga om underhåll efter äktenskapsskillnad.

15 §[5]

Utan hinder av vad som genom rättens beslut eller genom avtal blivit bestämt om bidrag till frånskild makes underhåll kan rätten på endera makens yrkande förordna på annat sätt därom, när ändrade förhållanden påkallar det. Endast om synnerliga skäl föreligger får dock underhållsbidrag *utdömas, om sådant bidrag icke tidigare skolat utgå, eller* höjas utöver det högsta belopp till vilket bidraget tidigare varit bestämt.

Första stycket äger ej tillämpning, om någon förpliktats eller åtagit sig att till frånskild makes underhåll utge visst belopp en gång för alla.

Bestämmelsern i 5 kap. 9 § om jämkning tillämpas även i fråga om underhåll efter äktenskapsskillnad. Endast om synnerliga skäl föreligger får dock *på grund av ändring i förhållandena* underhållsbidrag höjas utöver det högsta belopp till vilket bidraget tidigare *har* varit bestämt. *Dom eller avtal om underhållsbidrag i form av ett engångsbelopp får ej mot parts bestridande jämkas på grund av ändring i förhållandena.*

16 §

Är avtal, som makar med avseende på förestående äktenskapsskillnad träffat om bodelning eller vad därmed *äger* samband *eller om bidrag till makes underhåll,* uppenbart obilligt för ena maken, skall det på *hans* talan jämkas av rätten. Har talan ej väckts inom ett år från det äktenskapsskillnaden meddelades, är rätten till talan förlorad.

Är avtal, som makar med avseende på förestående äktenskapsskillnad träffat om bodelning eller vad *som har* samband därmed, uppenbart obilligt för ena maken, skall det på *den makens* talan jämkas av rätten. Har talan ej väckts inom ett år från det äktenskapsskillnaden meddelades, är rätten till talan förlorad.

13 kap.

10 §

Till betalning förfallet underhållsbidrag, som make jämlikt 11 kap. *14 §* har att en gång för alla utge till andra maken, skall vid bodelningen utgå av vad därvid tillkommer andra

Till betalning förfallet underhållsbidrag, som make jämlikt 11 kap. *14 a § första stycket* har att en gång för alla utge till andra maken, skall vid bodelningen utgå av vad därvid

[5] Senaste lydelse 1976:613. Ändringen innebär bl. a. att andra stycket upphävs.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
maken utöver egendom till täckning av denne åvilande gäld.	tillkommer andra maken utöver egendom till täckning av denne åvilande gäld.

15 kap.

11 §

I mål om äktenskapsskillnad skall rätten, på yrkande av endera maken, för tiden intill dess laga kraft ägande dom föreligger förordna om sammanlevnadens hävande och om förbud för makarna vid vite av fängelse i högst ett år eller böter att besöka varandra. Rätten kan också för samma tid förordna efter vad som finnes skäligt om bidrag av ena maken till den andras underhåll.

Vid förordnande om sammanlevnadens hävande kan rätten bestämma, vilken av makarna som skall få sitta kvar i hemmet. Dömes till äktenskapsskillnad, skall sådan bestämmelse gälla till dess bodelning sker. Make som berättigats att sitta kvar i hemmet får inneha och nyttja de andra maken tillhöriga lösören som ingår i bohaget, såvida ej rätten beträffande viss egendom förordnar annorlunda. Om den nyttjanderätt som sålunda kan tillkomma make gäller vad i 5 kap. *8 §* sägs.	Vid förordnande om sammanlevnadens hävande kan rätten bestämma, vilken av makarna som skall få sitta kvar i hemmet. Dömes till äktenskapsskillnad, skall sådan bestämmelse gälla till dess bodelning sker. Make som berättigats att sitta kvar i hemmet får inneha och nyttja de andra maken tillhöriga lösören som ingår i bohaget, såvida ej rätten beträffande viss egendom förordnar annorlunda. Om den nyttjanderätt som sålunda kan tillkomma make gäller vad i 5 kap. *11 §* sägs.

Förordnande enligt första eller andra stycket får meddelas utan huvudförhandling. Innan förordnande meddelas, skall tillfälle att yttra sig över yrkandet beredas andra maken. Har förordnande meddelats, skall rätten när målet avgöres pröva, om åtgärden skall bestå. Förordnande om sammanlevnadens hävande och om besöksförbud skall bestå, om make begär det.

Beslut enligt denna paragraf skall verkställas lika med laga kraft ägande dom men kan när som helst återkallas av rätten. Beslut om sammanlevnadens hävande och om besöksförbud får dock ej återkallas, om make motsätter sig det.

24 §

Har make yrkat åläggande för andra maken att utgiva underhållsbidrag enligt 5 kap. 5 eller *7 §* eller, efter det till äktenskapsskillnad blivit dömt, enligt 11 kap. 14 §, eller har make påkallat jämkning i vad genom rättens beslut eller genom avtal blivit bestämt om sådant bidrag, kan rätten	Har make yrkat åläggande för andra maken att utgiva underhållsbidrag enligt 5 kap. 5 eller *6 §* eller, efter det till äktenskapsskillnad blivit dömt, enligt 11 kap. 14 §, eller har make påkallat jämkning i vad genom rättens beslut eller genom avtal blivit bestämt om sådant bidrag, kan rätten

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
på yrkande för tiden intill dess laga kraft ägande dom föreligger förordna därom efter vad som finnes skäligt.	på yrkande för tiden intill dess laga kraft ägande dom föreligger förordna därom efter vad som finnes skäligt.
25 §	
Har make yrkat att enligt 5 kap. *8* § av andra maken till nyttjande erhålla nödiga lösören eller påkallat jämkning av avtal i sådan fråga, äge rätten, på yrkande, meddela förordnande därom för tiden intill dess laga kraft ägande dom föreligger.	Har make yrkat att enligt 5 kap. *11* § av andra maken till nyttjande erhålla nödiga lösören eller påkallat jämkning av avtal i sådan fråga, äge rätten, på yrkande, meddela förordnande därom för tiden intill dess laga kraft ägande dom föreligger.

31 §[6]

Vistas den, mot vilken talan enligt denna balk riktas, på okänd ort, skall hans rätt i saken bevakas av god man som sägs i 18 kap. föräldrabalken. Detsamma gäller, om han vistas på känd ort utom riket men stämningen eller andra handlingar i målet ej kan delges honom eller han underlåter att ställa ombud för sig och särskilda skäl föreligger att förordna god man. Gode mannen skall samråda med part för vilken han förordnats i den mån det kan ske.

I fråga om ersättning till god man som avses i första stycket skall gälla vad i *20 kap. 19* § föräldrabalken stadgas angående ersättning åt rättegångsbiträde.	I fråga om ersättning till god man som avses i första stycket skall gälla vad i *10 kap. 13* § föräldrabalken stadgas angående ersättning åt rättegångsbiträde.

Övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 1979.

2. Har någon genom sådan rättshandling som avses i 5 kap. 14 § i äldre lydelse före den 1 juli 1979 förpliktat sin make får rättshandlingen göras gällande enligt äldre bestämmelser. De upphävda bestämmelserna i 7 kap. 3–5 §§ gäller alltjämt i fråga om skuld som har uppkommit före ikraftträdandet. Vad som sägs i 5 kap. 14 § andra stycket i dess nya lydelse tillämpas endast i fråga om rättshandling som har företagits efter ikraftträdandet.

3. Är mål om underhåll anhängigt vid ikraftträdandet, prövas målet enligt äldre bestämmelser.

4. Talan om underhållsbidrag som har väckts före utgången av år 1979 får utan hinder av 5 kap. 7 § och 11 kap. 14 a § andra stycket i nya lydelsen bifallas för längre tid tillbaka än tre år före den dag då talan väcktes, i den mån inte fordran på bidraget skulle ha preskriberats enligt äldre bestämmelser.

[6] Senaste lydelse 1973:944.

5. Talan om underhållsbidrag enligt 5 kap. 5 § i den nya lydelsen får ej avse tid före utgången av år 1977.

6. Bidragsskyldighet som har bestämts enligt äldre bestämmelser skall bestå enligt vad som följer av domen eller avtalet. Vad som är föreskrivet i 11 kap. 14 § andra stycket i dess äldre lydelse om att bidrag skall upphöra att utgå, om den underhållsberättigade ingår nytt äktenskap, skall fortfarande gälla i fråga om bidrag som har bestämts före ikraftträdandet.

7. Bidragsskyldighet som har bestämts enligt äldre bestämmelser skall fullgöras enligt de nya bestämmelserna. Rätten att kräva ut underhållsbidrag som har förfallit till betalning går dock inte förlorad före utgången av år 1979, om den inte skulle ha gått förlorad dessförinnan enligt äldre bestämmelser.

8. För bidragsskyldighet som har bestämts enligt äldre bestämmelser gäller i fråga om jämkning de nya bestämmelserna.

9. Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till föreskrift som har ersatts genom bestämmelse i den nya lagen, tillämpas i stället den nya bestämmelsen.

3 Förslag till
Lag om ändring i ärvdabalken

Härigenom föreskrivs att 7 kap. 6 § och 8 kap. ärvdabalken skall upphöra att gälla.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1979. De upphävda bestämmelserna skall dock fortfarande tillämpas om arvlåtaren har avlidit före ikraftträdandet.

Vid tillämpningen av 8 kap. 10 § ärvdabalken enligt punkt 4 av övergångsbestämmelserna till lagen (1969:621) om ändring i ärvdabalken gäller fortfarande 7 kap. 6 § ärvdabalken.

4 Förslag till
Lag om ändring i utsökningslagen (1877:31 s. 1)

Härigenom föreskrivs att 54 a § utsökningslagen (1877:31 s. 1) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
54 a §[1]	
På grund av skriftlig, av två personer bevittnad förbindelse får utmätning äga rum för bidrag, som någon enligt förbindelsen skolat	På grund av skriftlig, av två personer bevittnad förbindelse får utmätning äga rum för bidrag, som någon enligt förbindelsen skolat

[1] Senaste lydelse 1976:615. Ändringen innebär bl. a. att andra stycket upphävs.

Nuvarande lydelse

utgiva till fullgörande av underhållsskyldighet jämlikt giftermåls- eller föräldrabalken eller skolat erlägga till barnavårdsnämnd såsom ersättning för barns vård jämlikt barnavårdslagen. Beträffande underhållsbidrag *till* make skall dock vad nu sagts *ej* äga tillämpning, *med mindre* makarna under den tid bidraget avser *levde och alltjämt leva åtskilda på grund av söndring eller efter hemskillnad.*

Har bidrag som avses i 1 mom. förfallit till betalning tidigare än tre år innan ansökan gjordes, får utmätning på grund av förbindelsen ej ske, om gäldenären påstår att bidraget guldits och invändningen ej kan med hänsyn till omständigheterna i övrigt lämnas utan avseende.

Föreslagen lydelse

utgiva till fullgörande av underhållsskyldighet jämlikt giftermåls- eller föräldrabalken eller skolat erlägga till barnavårdsnämnd såsom ersättning för barns vård jämlikt barnavårdslagen *(1960:97).* Beträffande underhållsbidrag *som skall utgivas till gäldenärens* make *för makens egen del eller för makarnas barn* skall dock vad nu sagts äga tillämpning *endast om* makarna under den tid bidraget avser *ej varaktigt bodde tillsammans och alltjämt ej göra det.*

Är talan om förbindelsen anhängig vid domstol, äger denna förordna, att utmätning på grund av förbindelsen tills vidare ej får äga rum.

Den som vill erhålla utmätning skall ingiva förbindelsen i huvudskrift *till utmätningsmannen.*

Den som vill erhålla utmätning skall ingiva förbindelsen i huvudskrift *eller, om utmätningsmannen anser det tillräckligt, i bestyrkt avskrift.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1979. Bestämmelserna i 2 mom. i paragrafens äldre lydelse gäller dock fortfarande intill utgången av år 1979.

5 Förslag till
Lag om ändring i barnavårdslagen (1960:97)

Härigenom föreskrivs att 7 § barnavårdslagen (1960:97)[1] skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse *Föreslagen lydelse*

7 §[2]

I fråga om barnavårdsnämnd tillämpas bestämmelserna i 3 kap. 2 §, 3 § första stycket, 4 §, 5 § första och tredje styckena, 6–8 §§, 9 § första stycket och 10–12 §§ kommunallagen (1977:179) på motsvarande sätt.

Uppdrag, som avses i 3 kap. 12 § andra stycket kommunallagen (1977:179), får ej omfatta befogenhet att

1. utdöma förelagt vite,
2. vidtaga åtgärd enligt 26 § 2, 3 eller 4 eller enligt 29 eller 30 § eller göra framställning om intagning i ungdomsvårdsskola,
3. meddela beslut som avses i 46 § andra stycket, tillstånd eller förhandsbesked som avses i 47 § eller förbud som avses i 50 eller 51 § eller
4. fullgöra vad som ankommer på nämnden enligt 5 § lagen (1947:529) om allmänna barnbidrag eller enligt 9 § lagen (1964:143) om bidragsförskott.

Uppdrag som avses i 3 kap. 12 § andra stycket kommunallagen (1977:179) får, såvitt gäller föräldrabalken, omfatta endast befogenhet att fullgöra vad som ankommer på nämnden enligt 1 kap. 4 §, 2 kap. 1, 4–6, 8 och 9 §§, 3 kap. 5, 6 och 8 §§ samt 7 kap. *2, 7 och 11* §§ nämnda balk. Uppdrag att fullgöra uppgift som anges i 2 kap. 9 § föräldrabalken får dock ej omfatta befogenhet att besluta att icke påbörja utredning eller att lägga ned påbörjad utredning. Uppdrag att fullgöra uppgift som anges i 7 kap. 7 § föräldrabalken får ej omfatta befogenhet att godkänna avtal som innefattar åtagande att utge engångsbelopp.

Uppdrag som avses i 3 kap. 12 § andra stycket kommunallagen (1977:179) får, såvitt gäller föräldrabalken, omfatta endast befogenhet att fullgöra vad som ankommer på nämnden enligt 1 kap. 4 §, 2 kap. 1, 4–6, 8 och 9 §§, 3 kap. 5, 6 och 8 §§ samt 7 kap. *7, 11 och 14* §§ nämnda balk. Uppdrag att fullgöra uppgift som anges i 2 kap. 9 § föräldrabalken får dock ej omfatta befogenhet att besluta att icke påbörja utredning eller att lägga ned påbörjad utredning. Uppdrag att fullgöra uppgift som anges i 7 kap. 7 § föräldrabalken får ej omfatta befogenhet att godkänna avtal som innefattar åtagande att utge engångsbelopp.

Nämndens protokoll behöver ej, utöver vad som följer av 14 § tredje och fjärde styckena denna lag, upptaga annat än uppgift om närvarande ledamöter, beslutet i varje ärende och uppgift om reservation.

Utan hinder av 2 § 2 förvaltningslagen (1971:290) tillämpas bestämmelserna i 4 och 5 §§ nämnda lag i samtliga ärenden hos barnavårdsnämnd.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1979.

[1] Lagen omtryckt 1971:1038.
[2] Senaste lydelse 1977:1037.

6 Förslag till
Lag om ändring i lagen (1964:143) om bidragsförskott

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1964:143) om bidragsförskott[1]

dels att 1, 2, 4, 7, 15 och 18 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i lagen skall införas en ny paragraf, 4 a §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
1 §	
Tillkommer vårdnaden om barn, som är svensk medborgare och bosatt i riket, endast en av föräldrarna eller står barnet icke under föräldrarnas vårdnad, utgår enligt vad nedan stadgas av allmänna medel bidragsförskott till barnet i förhållande till fader eller moder, som ej har vårdnaden om barnet.	*I enlighet med vad som föreskrivs i denna lag lämnas bidragsförskott av allmänna medel till barn som är bosatt här i landet. Är barnet inte svensk medborgare, tillämpas dock lagen endast om också barnets vårdnadshavare är bosatt här i landet och antingen denne eller barnet vistas här sedan minst sex månader.*
Bidragsförskott utgår även till här i riket bosatt barn som icke är svensk medborgare om vårdnadshavaren är bosatt i riket och antingen barnet eller vårdnadshavaren sedan minst sex månader vistas i riket.	*Om ingen av föräldrarna eller endast en av dem har vårdnaden om barnet, lämnas bidragsförskott i förhållande till förälder som inte har vårdnaden, såvida denne inte varaktigt bor tillsammans med barnet. Om båda föräldrarna har vårdnaden om barnet gemensamt men barnet varaktigt bor tillsammans med endast en av dem, lämnas bidragsförskott i förhållande till den andra föräldern.*
Fader eller moder, som ej har vårdnaden om barnet, benämnes i denna lag underhållsskyldig.	*Förälder i förhållande till vilken bidragsförskott lämnas enligt andra stycket kallas i lagen underhållsskyldig. Vad som sägs i lagen om vårdnadshavare gäller, i fall då barnet står under båda föräldrarnas vårdnad, den av föräldrarna som varaktigt bor tillsammans med barnet.*
2 §	
Bidragsförskott utgår *icke därest*	Bidragsförskott *lämnas ej, om*
a) *barnet bor tillsammans med den*	a) *vårdnadshavaren uppenbarligen*

[1] Lagen omtryckt 1976:277.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
underhållsskyldige;	*utan giltigt skäl underlåter att vidtaga eller medverka till åtgärder för att få underhållsbidrag eller faderskap till barnet fastställt;*

b) det föreligger grundad anledning antaga att den underhållsskyldige i vederbörlig ordning betalar fastställt underhållsbidrag icke understigande vad som skulle utgå i bidragsförskott enligt 4 § första och andra styckena;

c) det finnes uppenbart att den underhållsskyldige annorledes sörjt eller sörjer för att barnet erhåller motsvarande underhåll;

d) *vårdnadshavaren uppenbarligen utan giltigt skäl underlåter att vidtaga eller medverka till åtgärder för att få underhållsbidrag eller faderskap till barnet fastställt.*	d) *barnet av annat skäl uppenbarligen saknar behov av bidragsförskott.*

4 §

Bidragsförskott utgör för år räknat fyrtio procent av det basbelopp som enligt 1 kap. 6 § lagen (1962:381) om allmän försäkring har fastställts för månaden före den som bidragsförskottet avser.

Skall bidragsförskott utgå i förhållande till såväl fader som moder eller är barnet berättigat till barnpension enligt 8 kap. 5 § lagen om allmän försäkring, utgör dock bidragsförskottet trettio procent av det basbelopp som anges i första stycket, i förra fallet i förhållande till varje underhållsskyldig.

Föreligger grundad anledning antaga att fastställt underhållsbidrag betalas i vederbörlig ordning, utgör bidragsförskottet skillnaden mellan förskottsbelopp enligt första eller andra stycket samt underhållsbidragets belopp.

Bidragsförskott utgår ej med högre belopp än underhållsbidraget, därest vårdnadshavaren uppenbarligen utan giltigt skäl underlåter att vidtaga eller medverka till åtgärder för att få underhållsbidraget höjt.	*Om det underhållsbidrag som har blivit fastställt uppenbarligen understiger vad den underhållsskyldige bör erlägga i bidrag, lämnas inte bidragsförskott enligt första eller andra stycket med högre belopp än underhållsbidraget. I fall som avses i tredje stycket lämnas inget bidragsförskott.*

4 a §

Har när underhållsbidrag skall fastställas beaktats att den underhållsskyldige i väsentlig mån fullgör sin underhållsskyldighet genom att ha barnet hos sig, minskas bidragsför-

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

skottet med belopp som svarar mot den del av underhållsskyldigheten som fullgörs på detta sätt.

Har den underhållsskyldige rätt till avdrag på underhållsbidraget enligt 7 kap. 4 § föräldrabalken därför att han har haft barnet hos sig och skall avdraget beaktas enligt 15 § vid återkrav av bidragsförskott, minskas kommande bidragsförskott med belopp som skall beaktas vid återkravet.

7 §

Sedan bidragsförskott sökts skall, under förutsättning att den underhållsskyldiges vistelseort är känd eller kan utrönas, omedelbart till honom avsändas meddelande om ansökningen med föreläggande att, därest han har något att anföra i anledning av ansökningen, inom viss kort tid muntligen eller skriftligen yttra sig. I meddelandet skall tillika lämnas underrättelse om stadgandena i 2 § *a)*, b) *och c)* samt 4 § tredje stycket.

Sedan bidragsförskott sökts skall, under förutsättning att den underhållsskyldiges vistelseort är känd eller kan utrönas, omedelbart till honom avsändas meddelande om ansökningen med föreläggande att, därest han har något att anföra i anledning av ansökningen, inom viss kort tid muntligen eller skriftligen yttra sig. I meddelandet skall tillika lämnas underrättelse om stadgandena i *1 § första och andra styckena,* 2 § b), *c) och d)* samt 4 § tredje stycket.

När försäkringskassan meddelat beslut i ärendet, skall sökande och vårdnadshavare skriftligen underrättas om beslutet. Beslutet skall skriftligen delgivas den underhållsskyldige. Har ansökan om bidragsförskott ej bifallits eller bifallits endast till viss del, skall beslutet delgivas även sökanden och vårdnadshavaren. Har förskott beviljats, skall därvid underrättelse lämnas sökanden och vårdnadshavaren om stadgandena i 12 och 13 §§ samt, i annat fall än som avses i 4 § tredje stycket, den underhållsskyldige om

När försäkringskassan meddelat beslut i ärendet, skall sökande och vårdnadshavare skriftligen underrättas om beslutet. Beslutet skall skriftligen delgivas den underhållsskyldige. Har ansökan om bidragsförskott ej bifallits eller bifallits endast till viss del, skall beslutet delgivas även sökanden och vårdnadshavaren. Har förskott beviljats, skall därvid underrättelse lämnas sökanden och vårdnadshavaren om stadgandena i 12 och 13 §§ samt, i annat fall än som avses i 4 § tredje stycket, den underhållsskyldige om

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
föreskrifterna i 2 § *a)*, b) *och c)* samt 16 §.	föreskrifterna i 2 § b), *c) och d)* samt 16 §.
	15 §
I den mån bidragsförskott svarar mot fastställt underhållsbidrag inträder den försäkringskassa hos vilken den underhållsskyldige är inskriven eller skulle ha varit inskriven om han uppfyllt åldersvillkoret i 1 kap. 4 § lagen (1962:381) om allmän försäkring i barnets rätt till underhållsbidrag gentemot den underhållsskyldige. Är den underhållsskyldige ej inskriven och skulle han ej heller under angiven förutsättning ha varit inskriven hos allmän försäkringskassa, inträder Stockholms läns allmänna försäkringskassa i barnets rätt.	I den mån bidragsförskott svarar mot fastställt underhållsbidrag inträder den försäkringskassa hos vilken den underhållsskyldige är inskriven eller skulle ha varit inskriven om han uppfyllt åldersvillkoret i 1 kap. 4 § lagen (1962:381) om allmän försäkring *intill belopp som har lämnats i bidragsförskott* i barnets rätt till underhållsbidrag gentemot den underhållsskyldige. Är den underhållsskyldige ej inskriven och skulle han ej heller under angiven förutsättning ha varit inskriven hos allmän försäkringskassa, inträder Stockholms läns allmänna försäkringskassa i barnets rätt. *Har den underhållsskyldige rätt till avdrag på underhållsbidraget enligt 7 kap. 4 § föräldrabalken därför att han har haft barnet hos sig, skall han, för att avdraget skall kunna beaktas vid återkrav av bidragsförskott enligt första stycket, anmäla detta till försäkringskassan inom tre månader från utgången av den kalendermånad då vistelsen upphörde. Den underhållsskyldige skall genom intyg av den andra föräldern eller, om sådant intyg inte kan erhållas, på annat sätt styrka att han har haft barnet hos sig under den tid som avdraget avser.* *Oavsett vad som har bestämts genom dom eller avtal beaktas avdrag som avses i andra stycket endast om den underhållsskyldige har haft barnet hos sig under en sammanhängande tid av minst fem hela dygn.*

Nuvarande lydelse | *Föreslagen lydelse*

18 §

Försäkringskassa som avses i 15 § får besluta att återkrav gentemot den underhållsskyldige för det allmännas räkning skall eftergivas. Eftergift får meddelas om det är *skäligt med hänsyn till att den underhållsskyldige varit sjuk, arbetslös, omhändertagen för vård eller haft stor försörjningsbörda.* Eftergift får också meddelas om det av annan anledning framstår som skäligt.

Försäkringskassa som avses i 15 § får besluta att återkrav gentemot den underhållsskyldige för det allmännas räkning skall eftergivas *helt eller delvis.* Eftergift får meddelas om det är *påkallat av ändring i den underhållsskyldiges ekonomiska förhållanden.* Eftergift får också *i övrigt* meddelas om det framstår som skäligt *med hänsyn till den underhållsskyldiges personliga förhållanden eller* av annan *särskild* anledning.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1979 i fråga om 1, 2 och 4 §§, 4 a § första stycket, 7 och 18 §§ samt den 1 januari 1980 beträffande 4 a § andra stycket och 15 §.

7 Förslag till
Lag om ändring i lagen (1966:680) om ändring av vissa underhållsbidrag

Härigenom föreskrivs att 1 och 3 §§ lagen (1966:680) om ändring av vissa underhållsbidrag skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse | *Föreslagen lydelse*

1 §[1]

Är någon skyldig att till fullgörande av lagstadgad underhållsskyldighet på särskilda tider utge bidrag i svenskt mynt till make, förutvarande make, *barn, makes barn, fader eller moder,* ändras bidragets belopp enligt denna lag med hänsyn till penningvärdets förändring.

Är någon skyldig att till fullgörande av lagstadgad *familjerättslig* underhållsskyldighet på särskilda tider utge bidrag i svenskt mynt till make, förutvarande make, *eget barn eller annans barn,* ändras bidragets belopp enligt denna lag med hänsyn till penningvärdets förändring.

Lagen äger ej tillämpning, om dom eller avtal varigenom bidraget bestämts innehåller föreskrift om att bidraget skall vid ändring i penningvärdet eller den bidragspliktiges inkomster utgå med ändrat belopp enligt grunder som anges i domen eller avtalet.

[1] Senaste lydelse 1971:891.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
3 §[2]	
Bidragsbelopp som höjts enligt 2 § samt bidragsbelopp som senast bestämts eller bestämmes efter utgången av år 1965 ändras i anslutning till basbeloppet enligt lagen *den 25 maj 1962 (nr 381)* om allmän försäkring. Ändring sker första gången den 1 april det år basbeloppet för april månad med minst fem procent över- eller underskrider basbeloppet för april 1966 och därefter den 1 april varje år basbeloppet för mars månad med minst fem procent över- eller underskrider det basbelopp som låg till grund för senaste ändring.	Bidragsbelopp som höjts enligt 2 § samt bidragsbelopp som senast bestämts eller bestämmes efter utgången av år 1965 ändras i anslutning till basbeloppet enligt lagen *(1962:381)* om allmän försäkring. Ändring sker första gången den 1 april det år basbeloppet för april månad med minst fem procent över- eller underskrider basbeloppet för april 1966 och därefter den 1 april varje år basbeloppet för mars månad med minst fem procent över- eller underskrider det basbelopp som låg till grund för senaste ändring. *Bidragsbelopp som år 1979 eller därefter bestämmes under tiden januari–mars ändras dock tidigast den 1 april året därpå.*
Bidragsbeloppet ändras med det procenttal med vilket basbeloppet ändrats. *Brutet procenttal* avrundas till närmast lägre hela procenttal. *Procenttalet* fastställes av myndighet, som *Konungen* bestämmer.	Bidragsbeloppet ändras med det procenttal med vilket basbeloppet ändrats. *Bidragsbelopp till eget eller annans barn ändras dock fr. o. m. den 1 april 1979 endast med ett procenttal som utgor sju tiondelar av det nämnda procenttalet. Är procenttal för ändring av bidragsbelopp brutet,* avrundas *det* till närmast lägre hela procenttal. *Procenttalen för ändring av bidragsbelopp* fastställes av myndighet som *regeringen* bestämmer.

Bidrag, vars belopp efter ändringen slutar på öretal, utgår med närmast lägre krontal.

Denna lag träder i kraft såvitt avser 1 § den 1 juli 1979 och såvitt avser 3 § den 1 januari 1979.

Har underhållsbidrag bestämts till fader eller moder med stöd av 7 kap. 3 § föräldrabalken i dess lydelse intill den 1 juli 1979, skall bidragsbeloppet ändras enligt vad som i denna lag är föreskrivet om underhållsbidrag till make eller förutvarande make.

[2] Senaste lydelse 1972:583.

8 Förslag till
Lag om ändring i införsellagen (1968:621)

Härigenom föreskrivs i fråga om införsellagen (1968:621)

dels att 16 § skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i lagen skall införas en ny paragraf, 15 a §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	15 a §
	Har gäldenären rätt till avdrag på underhållsbidrag enligt 7 kap. 4 § föräldrabalken, får belopp som på grund härav tillgodoräknas honom ej tagas i anspråk genom införsel för fordran som tillkommer annan än den underhållsberättigade eller någon som inträtt i dennes rätt.
	16 §
Om underhållsbidrag som avses i 5 kap. 5 § giftermålsbalken överstiger vad som skäligen bör tillkomma *familjen,* får underhållsbidraget vid tillämpning av 15 § jämkas med hänsyn till annan fordran för vilken införsel samtidigt äger rum. Är det påkallat av särskilda skäl får jämkning ske även av annat underhållsbidrag, om detta uppenbart överstiger vad som skäligen fordras för den underhållsberättigades försörjning.	*Bor gäldenären varaktigt tillsammans med sin make och överstiger underhållsbidrag till maken eller till makarnas barn* vad som skäligen bör tillkomma *den underhållsberättigade,* får underhållsbidraget vid tillämpning av 15 § jämkas med hänsyn till annan fordran för vilken införsel samtidigt äger rum. Är det påkallat av särskilda skäl får jämkning ske även av annat underhållsbidrag, om detta uppenbart överstiger vad som skäligen fordras för den underhållsberättigades försörjning.

Första stycket äger motsvarande tillämpning, om skatteavdrag eller utmätning ej kan äga rum till följd av införsel för underhållsbidrag, som avses där.

Denna lag träder i kraft såvitt avser 15 a § den 1 januari 1980 och såvitt avser 16 § den 1 juli 1979.

9 Förslag till
Lag om ändring i lagen (1969:620) om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag

Härigenom föreskrivs att 1 § lagen (1969:620) om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
1 §[1]	
Den som på grund av förordnande enligt 7 kap. *12* § föräldrabalken i mål om fastställande av faderskap utgivit underhållsbidrag till barn har rätt att av allmänna medel återfå vad han utgivit, om domstolen genom dom eller beslut som vunnit laga kraft skilt målet från sig utan att mannen blivit underhållsskyldig.	Den som på grund av förordnande enligt 7 kap. *15* § föräldrabalken i mål om fastställande av faderskap utgivit underhållsbidrag till barn har rätt att av allmänna medel återfå vad han utgivit, om domstolen genom dom eller beslut som vunnit laga kraft skilt målet från sig utan att mannen blivit underhållsskyldig.

Vad som sägs i första stycket om rätt till ersättning av allmänna medel gäller också för det fall att underhållsbidrag utgivits på grund av att mannen i skriftlig, av två personer bevittnad handling, som godkänts av barnavårdsnämnden, åtagit sig att utge underhåll för tid, intill dess resultatet av blodundersökning om faderskapet föreligger, och blodundersökningen visar att han icke kan vara fader till barnet. Är hans faderskap enligt blodundersökningen osannolikt, har han rätt till ersättning för utgivna underhållsbidrag, såvida talan om faderskapet icke väckes mot honom inom sex månader från det utlåtandet över blodundersökningen förelåg. Oavsett resultatet av blodundersökningen föreligger rätt till ersättning, om han genom lagakraftvunnen dom friats från faderskapet eller om annan man på grund av lagakraftvunnen dom eller erkännande är att anse som fader till barnet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1979.

[1] Senaste lydelse 1976:625.

10 Förslag till
Lag om ändring i lagen (1846:807) om handläggning av domstolsärenden

Härigenom föreskrivs att 6 § lagen (1946:807) om handläggning av domstolsärenden skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse | *Föreslagen lydelse*

6 §[1]

Underrätt är vid handläggning av ärende domför med en lagfaren domare, om ej annat följer av vad som föreskrives nedan i denna paragraf.

Vid annan handläggning än som sägs i 3 eller 4 § skall rätten hava den sammansättning som anges i tredje stycket,

om ärendet är tvistigt,

om eljest särskild anledning föreligger därtill, eller

om ärendet angår

1. *samtycke till hävande av tjänste- eller arbetsavtal som barn ingått,* medgivande till äktenskap enligt 2 kap. 2 § giftermålsbalken eller till åtgärd beträffande makars egendom enligt *5 kap. 14 § eller* 6 kap. 6 § nämnda balk eller förordnande angående sådan egendoms förvaltning i andra fall,

1. medgivande till äktenskap enligt 2 kap. 2 § giftermålsbalken eller till åtgärd beträffande makars egendom enligt 6 kap. 6 § nämnda balk eller förordnande angående sådan egendoms förvaltning i andra fall,

2. talan mot överförmyndares beslut,

3. nedsättning av bolags aktiekapital eller grundfond, tillstånd till vinstutdelning i bolag, skyldighet för bolag eller förening att träda i likvidation, förordnande eller entledigande av likvidator eller tillstånd till försäljning av egendom under likvidation eller till fusion,

4. förvaltning av stiftelse, eller

5. tillstånd till viss förvaltningsåtgärd i annat fall än som avses ovan i detta stycke.

I fall som avses i andra stycket skall rätten bestå av en lagfaren domare och nämnd, när ärendet skall prövas enligt giftermålsbalken eller föräldrabalken, samt eljest av minst tre och högst fyra lagfarna domare. Har nämnd säte i rätten äger 15 kap. 29 och 30 §§ giftermålsbalken motsvarande tillämpning.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1979.

[1] Senaste lydelse 1973:1155.

11 Förslag till
Lag om ändring i lagen (1962:512) om indrivning i Sverige av underhållsbidrag, fastställda i Danmark, Finland, Island eller Norge

Härigenom föreskrivs att 2 § lagen (1962:512) om indrivning i Sverige av underhållsbidrag, fastställda i Danmark, Finland, Island eller Norge skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
2 §	
Framställning om erhållande av verkställighet göres hos myndighet i den fördragsslutande stat, där sökanden vistas, eller i den stat, där domen eller beslutet meddelades eller förbindelsen ingicks.	
Vistas sökanden i Sverige, göres framställning direkt hos vederbörande utmätningsman.	
Framställning, som gjorts *hos myndighet* i Danmark, Finland, Island eller Norge, skall översändas till vederbörande länsstyrelse här i riket eller, om ovisshet råder angående behörig länsstyrelse, till utrikesdepartementets rättsavdelning. *Behöriga att översända framställningen äro:* *i Danmark: överövrigheten (i Köpenhamn överpresidenten och eljest vederbörande amtman) eller, om ovisshet råder angående behörig överövrighet, justitieministeriet;* *i Finland: vederbörande länsstyrelse eller, om ovisshet råder angående behörig länsstyrelse, ministeriet för utrikesärendena;* *i Island: justitieministeriet; samt* *i Norge: vederbörande fylkesman eller, om ovisshet råder angående behörig fylkesman, socialdepartementet, när fråga är om bidrag till barn utom äktenskap eller moder till sådant barn, och eljest justitiedepartementet.*	Framställning, som gjorts i Danmark, Finland, Island eller Norge, skall *av behörig myndighet* översändas till vederbörande länsstyrelse här i riket eller, om ovisshet råder angående behörig länsstyrelse, till utrikesdepartementets rättsavdelning.

Myndighet, som i Danmark, Finland, Island eller Norge förskottsvis utbetalat bidrag, äger göra framställning om indrivning av bidraget direkt hos

svensk myndighet enligt vad i tredje stycket sägs.

Handling, som är avfattad på finska eller isländska språket, skall vara åtföljd av bestyrkt översättning i erforderliga delar till svenska, danska eller norska språket.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1979.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1978-06-08

Inledning

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Bohman, Ullsten, Romanus, Turesson, Gustavsson, Antonsson, Mogård, Olsson, Dahlgren, Troedsson, Mundebo, Krönmark, Wikström, Johansson, Friggebo, Wirtén

Föredragande: statsrådet Romanus

Lagrådsremiss om underhåll till barn och frånskilda, m. m.

---

1 Inledning

Med stöd av regeringens bemyndigande den 15 augusti 1969 uppdrogs åt familjelagssakkunniga (Ju 1970:52) att se över den familjerättsliga lagstiftningen. Den 23 juni 1976 uppdrog regeringen, efter hemställan av riksdagen (LU 1975/76:33, rskr. 1975/76:397), åt de sakkunniga att göra en skyndsam översyn av reglerna om underhållsbidrag till barn och lägga fram förslag i ett delbetänkande. De sakkunniga[1], som fann det lämpligt att samtidigt behandla även övriga familjerättsliga underhållsfrågor, avgav i juni 1977 betänkandet (SOU 1977:37) Underhåll till barn och frånskilda. De i betänkandet upptagna lagförslagen bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 1*.

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av Svea hovrätt, hovrätten för Nedre Norrland, Stockholms, Göteborgs, Malmö och Gävle tingsrätter, socialstyrelsen, länsstyrelserna i Östergötlands, Blekinge och Norrbottens län, statistiska centralbyrån, riksförsäkringsverket, riksskatteverket, centrala studiestödsnämnden, juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet, utredningen (Ju 1977:08) om barnens rätt, sociala centralnämnderna i Stockholms, Göteborgs, Malmö, Uppsala och Östersunds kommuner, familjerättsassistenternas i norra Stor-Stockholm arbetsgrupp för underhållsfrågor (Familjerättsassistenterna i norra Stor-Stockholm), Svenska kommunförbundet, Landsorganisationen i Sverige (LO),

[1] Hovrättspresidenten Björn Kjellin och riksdagsledamöterna Lisa Mattsson Gabriel Romanus, Ingrid Sundberg, Evert Svensson, Lilly Hansson och Martin Olsson.

Centralorganisationen SACO/SR, Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Sveriges advokatsamfund, föreningen Jurister vid Sveriges allmänna advokatbyråer, Sveriges domareförbund, Kommunal- och landstingsanställda familjerådgivares förening (Familjerådgivarnas förening), Centerns kvinnoförbund, Folkpartiets kvinnoförbund, Moderata samlingspartiets kvinnoförbund, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, Svenska kvinnors vänsterförbund, Centerns ungdomsförbund, Folkpartiets ungdomsförbund, Moderata ungdomsförbundet, Fredrika-Bremer-förbundet, Husmodersförbundet Hem och samhälle, Yrkeskvinnors klubbars riksförbund, föreningen Barnens rätt i samhället, föreningen Nike, föreningen Familj och rätt, Svenska bankföreningen, Försäkringskasseförbundet och föreningen Sveriges kronofogdar.

Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund och Kommunistisk ungdom har beretts tillfälle att avge yttranden men har avstått från att yttra sig.

Remissinstanserna har i några fall bifogat yttranden från underställda myndigheter. Yttranden i ärendet har dessutom kommit in från Ensamståendes intresseorganisation, Kvinnocentrum, Sveriges förenade studentkårer och en grupp till vars yttrande bl. a. Lesbisk front har anslutit sig samt Ensamma föräldrars förening.

En sammanställning av remissyttrandena bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 2*.

2 Gällande rätt

2.1 Underhållsskyldigheten mot barn

2.1.1 Underhållsskyldigheten enligt 7 kap. föräldrabalken m. m.

Gällande bestämmelser i föräldrabalken (FB) om underhållsskyldighet mot barn är intagna i 7 kap. Ett stadgande av principiell natur om en vårdnadshavares skyldigheter i fråga om barnets uppehälle och utbildning finns emellertid också i 6 kap. 2 § FB.

Enligt 7 kap. 1 § FB skall föräldrarna stå för kostnaden för barnets uppehälle och utbildning, i den mån barnet inte har egna tillgångar. I den juridiska litteraturen har denna underhållsskyldighet betecknats som ovillkorlig. Underhållsskyldigheten upphör inte i något fall förrän barnet har fyllt 16 år. Den kan utsträckas längre, beroende på föräldrarnas ekonomiska möjligheter och barnets fallenhet för fortsatt utbildning. Någon övre åldersgräns för underhållsskyldigheten är inte föreskriven i lagen, men enligt 7 kap. 11 § tredje stycket FB får domstol inte mot den underhållsskyldiges bestridande fastställa underhållsbidrag för tiden efter det att barnet har fyllt 18

år, innan det tillförlitligt kan bedömas om underhållsskyldighet föreligger därefter. I praxis torde sextonårsgränsen i allmänhet överskridas och underhållsbidrag normalt dömas ut till dess barnet har fyllt 18 år.

Var och en av föräldrarna skall efter sin förmåga ta del i kostnaden för barnets underhåll (7 kap. 2 § första stycket FB). För att förälder skall kunna åläggas skyldighet att betala underhållsbidrag enligt FB krävs att föräldern inte har del i vårdnaden om barnet (7 kap. 2 § andra stycket första punkten). I fråga om vårdnaden om barn gäller att föräldrar, som är gifta med varandra, enligt lag har gemensam vårdnad om sitt barn (6 kap. 6 § FB). Sedan den 1 januari 1977 kan också ogifta eller frånskilda föräldrar, vare sig de bor tillsammans eller inte, ha gemensam vårdnad om sitt barn om de önskar det (6 kap. 7 § andra stycket och 8 §). En förälder som delar vårdnaden om sitt barn med den andre föräldern kan när som helst ansöka vid domstol om att få den gemensamma vårdnaden hävd (6 kap. 7 § första stycket).

För föräldrar som är gifta med varandra finns i giftermålsbalken (GB) särskilda bestämmelser som rör underhåll till barn. Enligt 5 kap. 2 § är båda makarna skyldiga att efter förmåga bidra till familjens underhåll. Till detta räknas bl. a. vad som är nödvändigt för barnens fostran. Make som uppenbart försummar sin underhållsplikt mot familjen kan på ansökan av den andra maken förpliktas av domstol att betala bidrag (5 kap. 5 §). Först då makarna lever åtskilda och den ene maken är fråntagen vårdnaden, skall bidrag till barnets underhåll fastställas enligt reglerna i FB (7 kap. 2 § andra stycket andra punkten FB, jfr 5 kap. 7 § GB).

Barnavårdsnämnd som har skyldighet att fastställa faderskapet till ett barn skall också se till att barnet tillförsäkras underhåll (7 kap. 2 § sista stycket).

Sedan barnets rätt till underhåll enligt 7 kap. 1 § FB har upphört kan föräldrarna enligt samma kapitel 3 § första stycket ändå vara underhållsskyldiga, nämligen om barnet till följd av sjukdom eller annan sådan orsak inte kan försörja sig själv. Denna underhållsskyldighet gäller dock endast i mån av förmåga.

Underhållsskyldighet föreligger också gentemot styvbarn. Den som är gift med barnets vårdnadshavare är skyldig att vid sidan av denne bidra till barnets underhåll i mån av förmåga så länge äktenskapet varar (7 kap. 4 § första stycket). Detta medför dock ingen ändring i underhållsskyldigheten för den andre av barnets föräldrar (7 kap. 4 § andra stycket).

Underhållsbidrag skall som huvudregel betalas i förskott för kalendermånad. Om det föreligger särskilda omständigheter kan betalning i annan ordning bestämmas av domstol eller av parterna genom avtal. Avtal kan dock komma i fråga endast om det gäller underhåll till barn vars föräldrar varken vid dess födelse var eller därefter har varit gifta med varandra. Ett sådant avtal måste ingås skriftligt, bevittnas av två personer och godkännas av barnavårdsnämnden. Om underhållsbidraget betalas i förskott utöver vad som är

medgivet blir den underhållsskyldige inte därigenom befriad från att betala bidrag för den period som förskottsbetalningen avser (7 kap. 6 § och 7 § andra stycket).

Avtal om underhållsbidrag för framtiden är i princip bindande för den underhållsskyldige men hindrar inte den underhållsberättigade att göra gällande rätt till högre bidrag. Sådan rätt föreligger emellertid inte om avtalet gäller underhåll enligt 1 § till barn vars föräldrar varken vid dess födelse var eller därefter har varit gifta med varandra och avtalet är skriftligt, bevittnat och godkänt av barnavårdsnämnden. Om avtalet gäller skyldighet att betala ett engångsbelopp till barnet, skall beloppet betalas till barnavårdsnämnden. Denna skall som regel omsätta det i en livränta (7 kap. 7 § första och andra styckena FB).

Även om underhållsbidrag har bestämts genom dom eller bindande avtal kan domstol förordna om jämkning när ändrade förhållanden påkallar det. Talan om jämkning får dock inte föras i fråga om avtal varigenom underhållsskyldig i föreskriven ordning har åtagit sig att betala ett engångsbelopp. Har löpande underhåll till underårig blivit fastställt att utgå till dess barnet har nått viss ålder, får utan hinder av detta rätt till bidrag göras gällande för tid därefter (7 kap. 8 § FB). I stället för att gå till domstol kan parterna träffa avtal om ändring.

Jämkning av avtal om underhållsbidrag till barn kan komma i fråga i ytterligare ett fall. Har makar med tanke på förestående äktenskapsskillnad slutit sådant avtal och är avtalet uppenbart obilligt för ena maken, kan maken yrka jämkning vid domstol inom ett år (7 kap. 9 § FB).

Själva underhållsskyldigheten som sådan är inte föremål för preskription. Däremot preskriberas fordran på underhållsbidrag enligt de allmänna preskriptionsbestämmelserna efter tio år från förfallodagen. Preskriptionsavbrott kan ske exempelvis genom indrivningsförsök, krav eller endast en erinran om skulden. Har något underhållsbidrag inte blivit fastställt, finns inga förfallodagar, och det torde då vara möjligt att framställa krav för tio år tillbaka i tiden.

År 1975 fanns enligt uppgift från familjelagssakkunniga ungefär 414 000 barn som var berättigade till underhållsbidrag.

Frågor om underhåll till barn handläggs som tvistemål. Kommer fråga om underhåll upp i samband med ett mål om äktenskapsskillnad kan frågan handläggas gemensamt i det målet med fråga om vårdnaden om barnet (15 kap. 4 § andra stycket GB, 6 kap. 12 § första stycket och 7 kap. 10 § andra stycket FB). En fristående ansökan om överflyttning av vårdnaden om barn handläggs annars som ett ärende. Det är inte möjligt att inom ramen för ett sådant ärende ta upp också frågan om underhåll till barnet.

Möjligheterna för en förälder att i en och samma rättegång få prövad skyldigheten att betala underhållsbidrag till flera barn är begränsade. Förutom den gemensamma handläggning som kan ske i samband med ett

mål om äktenskapsskillnad kan förening av flera mål om underhåll äga rum enligt de särskilda bestämmelser som finns i 14 kap. rättegångsbalken.

2.1.2 Underhållsbidrag till barn ur kvarlåtenskap

I 8 kap. ärvdabalken (ÄB) har upptagits bestämmelser om underhållsbidrag ur kvarlåtenskap.

Om en person dör och efterlämnar barn, vars uppfostran inte är avslutad, har barnet i princip rätt att ur kvarlåtenskapen få ut ett engångsbidrag för sitt underhåll. För att barnet skall ha denna rätt krävs att barnet inte av sitt arv eller på annat sätt kan få uppehälle och utbildning efter vad som med hänsyn till omständigheterna kan anses skäligt. Bidraget får tas ut innan kvarlåtenskapen delas mellan arvingarna och eventuella testamentstagare. Om det är flera barn efter den avlidne som har rätt till engångsbidrag och kvarlåtenskapen inte räcker till för deras underhåll, skall jämkning ske emellan dem med hänsyn till deras behov och förhållandena i övrigt. Rätten att få ut ett engångsbidrag får dock inte leda till minskning i annan bröstarvinges arvslott, om denne i följd av sjukdom eller annan dylik orsak inte kan försörja sig och arvet behövs till skäligt underhåll eller för att fullgöra underhållsskyldighet (8 kap. 1 §).

Ett barns legala anspråk på underhållsbidrag ur kvarlåtenskapen skall i första hand tillgodoses ur den del av kvarlåtenskapen som arvlåtaren hade rätt att förfoga över genom testamente, den s. k. disponibla kvoten. När bröstarvinges laglott bestäms skall därför hänsyn inte tas till sådan rätt till underhållsbidrag (7 kap. 6 §). Sedan den disponibla kvoten har uttömts kan underhållsbidraget inkräkta på laglotten.

Ett barn som till följd av sjukdom eller annan sådan orsak inte själv kan försörja sig har inte på samma sätt som ett barn vars uppfostran inte är avslutad en legal rätt till underhållsbidrag ur kvarlåtenskapen. Genom testamente kan dock arvlåtaren bestämma att underhållsbidrag skall utgå till barnet ur kvarlåtenskapen, antingen som engångsbelopp eller på särskilda tider. Förutsättning för detta är också här att barnet inte av sitt arv eller på annat sätt kan få skäligt underhåll. Rätten till underhållsbidrag på grund av sådant testamentariskt förordnande kan göras gällande även om det skulle innebära att andra bröstarvingars laglott kränks. Vissa bestämmelser till skydd för laglotten finns dock. Underhållsbidraget skall utgå innan annat testamente får tas (8 kap. 2 §).

Arvlåtare, som efterlämnar sjukt barn som är i behov av underhåll för sin försörjning, kan ha testamenterat bort egendom till annan. Barnet har då enligt 8 kap. 3 § rätt att få en i lagen närmare bestämd avkastning av den borttestamenterade egendomen. Om testamentstagaren samtidigt är bröstarvinge gäller detta dock endast egendom som överstiger dennes arvslott.

Utöver de här nämnda bestämmelserna ges i 8 kap. ÄB särskilda bestämmelser om återbäring av gåva som till syftet är att likställa med

testamente (4 §) och om skyldighet för bröstarvinge, som mottagit egendom i förskott på sin arvslott eller eljest som gåva, att i vissa fall betala underhåll till barn som avses i 1 § (5 §). Vidare finns bestämmelser om förvaltning av egendom som har avsatts för att bestrida underhållsbidrag (6 §), om nedsättning eller upphörande av underhållsbidrag som utgår på särskilda tider, när väsentligt ändrade förhållanden påkallar det (7 §) samt om den tid inom vilken anspråk på underhållsbidrag ur kvarlåtenskap senast skall framställas (8 §).

Dödsbodelägare som var beroende av den döde för sin försörjning har enligt närmare bestämmelser i 18 kap. 5 § rätt att få förskott på sin lott. Efterlevande make och oförsörjda barn skall enligt samma lagrum alltid ha rätt till nödvändigt underhåll ur boet under tre månader från dödsfallet.

2.1.3 Bidragsförskott

De grundläggande bestämmelserna om bidragsförskott finns i lagen (1964:143) om bidragsförskott (omtryckt 1976:277; ändrad senast 1978:35). Närmare föreskrifter finns i förordningen (1976:808) om bidragsförskott. De paragrafer som nämns i det följande avser bidragsförskottslagen.

Bidragsförskott kan enligt 1 § efter ansökan utgå till barn som är svensk medborgare och bosatt i riket. På vissa villkor är även barn som inte är svensk medborgare berättigat till bidragsförskott. En förutsättning för bidragsförskott är att vårdnaden om barnet tillkommer endast en av föräldrarna eller att barnet inte står under föräldrarnas vårdnad. Bidragsförskott kan alltså inte utgå vid gemensam vårdnad. Bidragsförskottet utgår i förhållande till förälder som inte har vårdnaden om barnet. Förskott beviljas inte om barnet bor tillsammans med den underhållsskyldige eller om denne betalar fastställt underhållsbidrag som uppgår till minst samma belopp som bidragsförskottet eller på annat sätt sörjer för att barnet får motsvarande underhåll (2 § a–c). Bidragsförskott kan utgå t. o. m. den månad under vilken barnet har fyllt 18 år. Förskott kan inte utgå för längre tid tillbaka än tre månader före ansökningsmånaden (3 §).

Bidragsförskott för år räknat utgör i regel 40 % av det basbelopp som enligt 1 kap. 6 § lagen (1962:381) om allmän försäkring har fastställts för månaden före den som bidragsförskottet avser (4 § första stycket). Basbeloppet för april 1978 utgjorde 12 600 kr., vilket innebär att bidragsförskottet för maj var 420 kr. Om bidragsförskott skall utgå i förhållande till båda föräldrarna eller om barnet har rätt till barnpension enligt 8 kap. 5 § lagen om allmän försäkring gäller andra regler.

Föreligger grundad anledning att anta att fastställt underhållsbidrag betalas i vederbörlig ordning, utgör bidragsförskottet skillnaden mellan förskottsbelopp som nyss har angetts och underhållsbidragets belopp (4 § tredje stycket). Sådant belopp kallas vanligen utfyllnadsbidrag i motsats till annat bidragsförskott, som brukar kallas ersättningsbidrag.

Gällande rätt

För att bidragsförskott skall utgå är det inte någon nödvändig förutsättning att underhållsbidrag har blivit fastställt. Om vårdnadshavaren uppenbarligen utan giltigt skäl underlåter att vidta eller medverka till åtgärder för att få underhållsbidrag eller faderskap till barnet fastställt, utgår dock inte något förskott (2 § d). Om vårdnadshavaren under samma förutsättningar underlåter att vidta eller medverka till åtgärder för att få bidraget höjt, utgår bidragsförskottet inte med högre belopp än underhållsbidraget (4 § fjärde stycket).

Administrationen av bidragsförskotten har tidigare skötts av barnavårdsnämnderna men har hösten 1977 flyttats till de allmänna försäkringskassorna och riksförsäkringsverket. Det är sålunda allmän försäkringskassa som beslutar om bidragsförskott (5 §) och om indragning eller nedsättning av förskottet (11 §). Utbetalning sker genom riksförsäkringsverkets försorg (10 §). Ansökan om bidragsförskott görs i regel av vårdnadshavaren, och det är i allmänhet också denne som uppbär förskottet (6 och 9 §§).

Vårdnadshavaren, särskilt förordnad förmyndare och den som eljest uppbär bidragsförskott för barnet är skyldiga att ofördröjligen anmäla till försäkringskassan sådan omständighet som kan påverka rätten till och storleken av bidragsförskottet (12 §). Om försäkringskassan finner att någon obehörigen eller med för högt belopp har uppburit bidragsförskott och skäligen bort inse detta, kan kassan fatta beslut om återbetalning. Återbetalningsskyldigheten kan dock efterges helt eller delvis, om kassan finner anledning till det. Belopp som någon har ålagts att betala tillbaka kan dras av kvittningsvis vid senare utbetalning av bidragsförskott (13 §).

I den mån bidragsförskottet svarar mot det fastställda underhållsbidraget inträder försäkringskassan i barnets rätt till underhåll gentemot den underhållsskyldige (15 §). Denne skall, så länge bidragsförskottet utgår, till försäkringskassan betala fastställt underhållsbidrag som belöper på förskottet, allt eftersom underhållsbidraget förfaller till betalning. Gentemot kassan får den underhållsskyldige inte åberopa betalning av underhållsbidrag som har erlagts på annat sätt (16 §). Om den underhållsskyldige inte efter förmåga fullgör sin betalningsskyldighet gentemot försäkringskassan, skall kassan utan dröjsmål företa de åtgärder som behövs för att få fordringen indriven. Barnets företrädare bör av kassan beredas tillfälle att i samband med att förskottet krävs tillbaka också utkräva den del av obetalda underhållsbidrag som överskjuter bidragsförskottets belopp (17 §).

Försäkringskassan får besluta att återkrav gentemot den underhållsskyldige skall efterges för det allmännas räkning. Eftergift får meddelas om det är skäligt med hänsyn till att den underhållsskyldige har varit sjuk, arbetslös, omhändertagen för vård eller haft stor försörjningsbörda. Eftergift får meddelas också om det av annan anledning framstår som skäligt (18 §).

Talan mot beslut av allmän försäkringskassa i ärende angående bidragsförskott förs hos riksförsäkringsverket genom besvär. Verket får också utan att talan förs ta upp sådant ärende till prövning. Mot riksförsäkringsverkets

beslut förs talan hos kammarrätten genom besvär (22 § första stycket). Beslut av allmän försäkringskassa, riksförsäkringsverket eller kammarrätten länder till omedelbar efterrättelse, om inte annat förordnas (22 § andra stycket). Den 1 januari 1979 träder ändrade bestämmelser om besvärsorganisationen inom socialförsäkringen i kraft. Ändringen, som rör också bidragsförskottslagen, innebär att talan mot allmän försäkringskassas beslut förs hos försäkringsrätt, vars beslut i sin tur kan prövas av försäkringsöverdomstolen (SFS 1978:35).

Utgifterna för bidragsförskott bekostas, i den mån ersättning inte har kunnat tas ut av den underhållsskyldige, till tre fjärdedelar av staten och till en fjärdedel av kommunerna. Dessa skall dessutom erlägga viss ersättning till staten för kostnaderna för skötseln av bidragsförskottsverksamheten (20 §).

Under år 1976 erhöll ca 212 000 barn eller drygt hälften av alla underhållsberättigade barn bidragsförskott. Det sammanlagda belopp som utbetalades uppgick till 723,2 milj. kr. Av de utgivna bidragsförskotten återbetalades ca 35 % av de underhållsskyldiga föräldrarna. Antalet utgivna bidragsförskott har ökat starkt under det senaste årtiondet.

2.1.4 Lagen (1966:680) om ändring av vissa underhållsbidrag

Lagen om ändring av vissa underhållsbidrag, den s. k. indexlagen (ändrad senast 1972:583), avser underhållsbidrag till barn, men också sådant bidrag till make, förutvarande make, makes barn, fader eller moder. Lagen förutsätter att det är fråga om att på särskilda tider fullgöra underhållsskyldighet som följer av lag och att bidraget har bestämts i svenskt mynt (1 § första stycket). Ändring av bestämda underhållsbidrag sker med hänsyn till penningvärdets förändring. Lagen gäller dock inte, om den dom eller det avtal varigenom bidraget har bestämts innehåller föreskrift om att bidraget vid ändring i penningvärdet eller den bidragspliktiges inkomster skall utgå med ändrat belopp enligt grunder som anges i domen eller avtalet (1 § andra stycket). Det skydd som lagen är avsett att ge den underhållsberättigade har denne emellertid inte ansetts helt kunna avstå från i förväg genom avtal med bindande verkan (NJA 1972 s. 419).

Bidragsbelopp som senast har bestämts genom dom som meddelats eller avtal som slutits före utgången av år 1965 skall räknas upp enligt procentsatser som anges i 2 §. Bidragsbelopp som har höjts på detta sätt samt bidragsbelopp som senast har bestämts eller bestämts efter utgången av år 1965 ändras enligt 3 § i anslutning till basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring. Ändring görs dock bara en gång om året, den 1 april, och endast om basbeloppet för mars med minst 5 % över- eller underskrider det basbelopp som låg till grund för den senaste ändringen. Statistiska centralbyrån räknar varje år ut om och i så fall med vilken procentsats utgående underhållsbidrag skall ändras. Beslutade ändringar tillkännages bl. a. i

Svensk författningssamling (senaste tillkännagivandet 1978:97). Efter lagens ikraftträdande, den 1 april 1967, har höjning skett samma år med 7 %, år 1970 med 10 %, år 1971 med 9 %, år 1973 med 10 %, år 1974 med 6 %, år 1975 med 11 %, år 1976 med 11 %, år 1977 med 7 % och i år med 14 %. Lagens konstruktion innebär att även om underhållsbidraget fastställs kort tid före höjningen den 1 april hela det gångna årets penningvärdeförsämring slår igenom på höjningen av underhållsbidraget.

Utan hinder av bestämmelserna i lagen kan domstol efter yrkande förordna på annat sätt om bidragsskyldigheten, när de regler om underhållsbidrag som finns i GB eller FB föranleder det (4 § första stycket). Om bidraget blir slutligt bestämt till lägre belopp än som följer av lagen, får rätten förordna om återbetalning helt eller delvis av sådan förhöjning som har utbetalats, om särskilda skäl föreligger (4 § andra stycket).

2.2 Underhållsskyldigheten mellan makar

2.2.1 Underhållsskyldigheten under äktenskapet

I 5 kap. GB har meddelats allmänna bestämmelser om makars rättsförhållanden, bl. a. om underhållsskyldigheten under äktenskapet. Kapitlet inleds med en allmänt formulerad bestämmelse i 1 §, enligt vilken man och hustru är skyldiga varandra trohet och bistånd samt har att i samråd verka för familjens bästa.

De egentliga reglerna om underhållsskyldighet inleds med 2 §. Enligt denna är var och en av makarna skyldig att efter sin förmåga bidra till familjens tillbörliga underhåll. Dit räknas vad som är nödvändigt för den gemensamma hushållningen och barnens uppfostran samt för att tillgodose vardera makens särskilda behov. Underhållsskyldigheten kan fullgöras genom tillskott i pengar, genom verksamhet i hemmet eller på annat sätt. Underhållsreglerna bygger på tanken att makarna under äktenskapet skall leva på samma ekonomiska standard.

Om ena maken inte har egna tillgångar eller tillgångarna inte räcker för att klara av utgifterna för makens särskilda behov och för vad maken annars med hänsyn till makarnas levnadsförhållanden "enligt sed" har att ombesörja för familjens underhåll, är andra maken skyldig att i lämpliga poster bidra med de pengar som behövs (3 §). Denna rätt till bidrag har dock inte make som visar oförmåga att ha hand om pengar eller av annan särskild orsak inte bör få sköta utgifterna.

Om den ena maken för att fullgöra sin underhållsskyldighet lämnar andra maken pengar eller annat för dennes särskilda behov, blir detta mottagarens egendom (4 §). Också besparingar av sådana medel tillhör mottagaren. Motsättningsvis gäller att äganderätten till pengar som har lämnats över för den gemensamma konsumtionen, inkl. barnens uppfostran, tillkommer den make som har lämnat pengarna, liksom besparingar av dessa medel.

Gällande rätt

Om en make uppenbart försummar sin underhållsplikt kan rätten på yrkande av andra maken förplikta den försumlige att betala underhållsbidrag (5 §). Bidraget skall avse de utgifter för familjens underhåll som maken "enligt sed" har att ombesörja eller som rätten med hänsyn till omständigheterna finner skäligen böra anförtros denne. Av grunderna för 6 § anses följa att bidrag kan fastställas endast för framtiden.

I 6 § ges bestämmelser för den situationen att en make har bidragit med mer till familjens underhåll än som har ålegat denne enligt 2 §. Om maken under ett kalenderår har haft utgifter som uppenbarligen överstiger vad han eller hon har varit skyldig att skjuta till enligt 2 §, kan maken kräva den andra maken på ersättning. Regeln gäller om inte annat har avtalats eller med hänsyn till omständigheterna får antas vara avsett. Särskilda inskränkningar gäller dock i fråga om rätten att göra kravet gällande.

De regler för vilka nu har redogjorts avser underhållsskyldigheten mellan samlevande makar. Under bestämmelserna inbegrips också det fall att makarna av någon mera tillfällig anledning inte bor tillsammans.

Om makar lever åtskilda på grund av söndring är make skyldig att bidra till andra makens underhåll enligt de grunder som anges i 2 § (7 § första stycket). Underhållsskyldigheten mellan makar som lever åtskilda medan betänketid som föregår äktenskapsskillnad löper regleras av detta stadgande. Bidrag enligt 7 § avser endast make. Bidragsskyldigheten beträffande barnen i de fall makarna lever isär regleras helt i FB (7 § andra stycket). Regleringen bygger på den förutsättningen att domstol har meddelat beslut enligt 6 kap. 7 § FB om vem av föräldrarna som i detta fall skall ha vårdnaden om barnen.

Ett i dom eller avtal fastställt periodiskt bidrag till familjens eller enbart makes underhåll kan under vissa förhållanden ändras. Domstols beslut om underhållsbidrag enligt 5 eller 7 § kan sålunda på yrkande av endera maken omprövas när ändrade förhållanden påkallar det (9 §). Avtal om underhåll eller annan fråga som avses i 2, 3, 7 eller 8 § kan jämkas om rätten finner avtalet uppenbart obilligt eller om ändrade förhållanden påkallar det (10 §). I stället för att gå till domstol kan makarna träffa avtal om ändring.

För att makarna skall kunna bedöma underhållsskyldighetens fördelning är de skyldiga att ge varandra de upplysningar om sina ekonomiska förhållanden som är nödvändiga (11 §).

I 12 § regleras den s. k. hushållsfullmakten. Huvudregeln är att var och en av makarna – förutsatt att de inte lever åtskilda på grund av söndring – "för den dagliga hushållningen och barnens uppfostran" med förpliktande verkan även för den andra maken får ingå sådana rättshandlingar som brukar företas för dessa ändamål. I 7 kap. 2 § andra stycket GB finns en kompletterande bestämmelse om att makarna blir solidariskt ansvariga för skulder som härrör ur sådan rättshandling som avses i 5 kap. 12 §. Beträffande hustrus ansvar för dessa skulder finns dock samtidigt vissa särregler (7 kap. 3–5 §§). Om make missbrukar sin behörighet kan denna med tillämpning av 13 § tas ifrån honom eller henne. Beslut om detta fattas av rätten på yrkande av andra

maken. Beslutet kan upphävas om makarna är ense om det eller om det visas att förhållandena har ändrats.

Även i andra fall när makar inte lever isär på grund av söndring har det ansetts påkallat att låta ena maken representera den andre. Enligt 14 § får ena maken företräda den andra, om denne på grund av bortavaro eller sjukdom inte själv kan sköta sina angelägenheter. Behörigheten gäller angelägenhet som inte utan olägenhet kan skjutas upp, och make får därvid så långt det behövs förfoga över den andras egendom och ingå förbindelser för dennes räkning. Med hänsyn till den bortavarande eller sjuke makens underhållsplikt har andra maken också behörighet att uppbära avkastningen av dennes egendom och annan inkomst. Maken kan även pantsätta och avyttra egendom om det är nödvändigt för familjens försörjning. Rättens medgivande måste dock inhämtas till försäljning och inteckning m. m. av fast egendom. Om det finns ombud, förmyndare eller god man för den sjuke eller bortavarande har den andra maken dock ingen representationsrätt.

2.2.2 Underhållsskyldigheten efter äktenskapsskillnad

Enligt nu gällande skilsmässoregler, som trädde i kraft den 1 januari 1974 (SFS 1973:645), kan makar få äktenskapsskillnad omedelbart om de är överens om det. Har make barn under sexton år som står under makens vårdnad skall äktenskapsskillnaden dock föregås av betänketid (11 kap. 1 § GB). Vill endast en av makarna att äktenskapet skall upplösas har make rätt till äktenskapsskillnad efter betänketid (2 §). Betänketid löper minst sex månader och högst ett år (3 §). Särskilda fall av rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid anges i 4 och 5 §§. – Skilsmässoreformen innebar att institutet hemskillnad avskaffades.

Efter upplösning av äktenskapet genom äktenskapsskillnad gäller en mera begränsad underhållsskyldighet än under äktenskapet. Om ena maken är i behov av bidrag till sitt "tillbörliga underhåll" kan andra maken åläggas att betala bidrag efter vad som är skäligt med hänsyn till förmågan och övriga omständigheter (11 kap. 14 § första stycket GB). Vid prövningen av underhållsfrågan skall beaktas att make kan ha särskilt behov av bidrag för tiden närmast efter äktenskapsskillnaden. Sistnämnda föreskrift kom till i samband med skilsmässoreformen. Man ville med den betona att den ekonomiskt svagare partens behov av en omställningstid skulle beaktas även sedan den övergångstid som hemskillnadstiden innebar hade avskaffats. Vanligast är att ett underhållsbidrag bestäms att utgå periodiskt på bestämda tider. Det kan emellertid också, om den underhållsskyldiges förmögenhetsförhållanden och omständigheterna i övrigt föranleder det, bestämmas till ett engångsbelopp. Ett periodiskt bidrag skall upphöra om den underhållsberättigade gifter om sig (14 § andra stycket).

Dom eller avtal om underhållsbidrag efter äktenskapsskillnad kan jämkas enligt regler liknande dem som gäller underhåll under äktenskapet. Vad som

Bakgrunden till familjelagssakkunnigas förslag

har bestämts om underhållsbidrag till frånskild make kan sålunda ändras om ändrade förhållanden påkallar det. Här finns dock några begränsningar som inte gäller bidrag under äktenskapet. Bara om synnerliga skäl föreligger får underhållsbidrag dömas ut om bidrag inte tidigare har utgått, eller höjas utöver det högsta belopp till vilket bidraget tidigare har varit bestämt (15 § första stycket). Vidare kan rätten inte jämka ett engångsbelopp på grund av ändrade förhållanden (15 § andra stycket).

Ett avtal om underhållsbidrag som makar har träffat med avseende på förestående äktenskapsskillnad kan jämkas också om avtalet är uppenbart obilligt för ena maken. Rätten till talan är förlorad om talan inte väcks inom ett år från det äktenskapsskillnaden meddelades (16 § som också gäller avtal om annat än underhåll).

Att bidragsbeloppen automatiskt ändras i takt med ändringar i penningvärdet framgår av den s. k. indexlagen. Den äger tillämpning både på bidrag under äktenskapet och bidrag efter äktenskapsskillnad. En redogörelse för indexlagen har lämnats i avsnitt 2.1.4.

2.3 Underhållsskyldigheten mot föräldrar

Enligt 7 kap. 3 § andra stycket FB är barn underhållsskyldigt mot sina föräldrar. Sådan skyldighet föreligger dock endast gentemot förälder som på grund av sjukdom eller av annan dylik orsak inte kan försörja sig själv. Bestämmelsen är analog med förälders underhållsskyldighet mot vuxet barn. Barnets underhållsplikt är liksom föräldrarns motsvarande skyldighet mot vuxet barn beroende av om och i vad mån den underhållsskyldige har förmåga att betala underhåll.

Processer om underhåll till föräldrar är sällsynta. Någon gång begagnas underhållsbestämmelserna av ett barn, som underhållit sin far eller mor, till att regressvis yrka ersättning av sina syskon. Sådan regressrätt anses i praxis föreligga med nuvarande regler, men reglerna tillämpas restriktivt.

3 Bakgrunden till familjelagssakkunnigas betänkande

När familjelagssakkunniga tillkallades år 1969 fick de bl. a. i uppdrag att lägga fram förslag om ändring i GB:s regler om äktenskapets ingående och upphörande. De sakkunniga lämnade förslag på detta område år 1972 genom delbetänkandet (SOU 1972:41) Familj och äktenskap I. Förslaget ledde till en reform av lagstiftningen, vilken trädde i kraft den 1 januari 1974 (SFS 1973:645 m. fl.).

I sina direktiv fick de sakkunniga också i uppdrag att se över bestämmelserna om underhållsskyldighet under bestående äktenskap och efter äktenskapets upplösning. Även underhållsskyldigheten mot barn och föräldrar berördes i direktiven.

År 1976 beslutade riksdagen efter förslag från regeringen (prop. 1975/

Bakgrunden till familjelagssakkunnigas förslag

76:170) att också föräldrar som inte är gifta med varandra skall kunna få gemensam vårdnad om sina barn (LU 1975/76:33, rskr. 1975/76:397, SFS 1976:612). Någon ändring i de grundläggande reglerna om underhållsskyldighet mot barn kom dock inte till stånd. En ändring av dessa regler borde enligt vad som anfördes i propositionen i allt väsentligt anstå i avvaktan på förslag från familjelagssakkunniga. Detta innebär att det i dag inte går att få bidragsskyldighet fastställd i de fall då föräldrarna inte är gifta med varandra men har gemensam vårdnad om sina barn. Inte heller gjordes vid tillfället någon ändring i reglerna om bidragsförskott, vilka har ett direkt samband med föreskrifterna om underhållsbidrag. Till följd härav är det f. n. inte möjligt att i de nyss nämnda fallen få bidragsförskott för barnen, trots att föräldrarna inte lever tillsammans.

När förslaget om gemensam vårdnad remissbehandlades uttryckte flera remissinstanser oro för att kretsen av dem som kom att utnyttja systemet med gemensam vårdnad skulle komma att begränsas till följd av de villkor som gäller för bidragsförskott. Med anledning härav tillsattes under våren 1976 inom justitiedepartementet en arbetsgrupp som skulle pröva de frågor kring bidragsförskott m. m. som anknyter till reglerna om underhållsbidrag. Arbetsgruppen skulle också i övrigt överväga frågan om ekonomiskt stöd i de situationer som kan uppkomma vid delad bosättning och gemensam vårdnad.

När förslaget om gemensam vårdnad prövades av riksdagen, betonade lagutskottet vikten av att frågan om bidragsförskott fick en tillfredsställande lösning. Utskottet tog också upp de allmänna reglerna om underhållsbidrag till barn. Med hänvisning bl. a. till att gällande regelsystem i tillämpningen ofta kunde leda till betydande svårigheter för dem som har att utge bidrag ansåg utskottet att starka skäl talade för en reform (se närmare LU 1975/76:33 s. 96). En sådan reform kunde inte genomföras utan en mer ingående undersökning. Utskottet förordade att en översyn av reglerna kom till stånd och att denna översyn skedde med skyndsamhet.

Riksdagen anslöt sig till utskottets uppfattning i denna del. Samtidigt beslutade emellertid riksdagen också att bifalla ett i utskottet reservationsvis framlagt förslag (reservation nr 13) om ändring av bestämmelserna om jämkning av underhållsbidrag (7 kap. 8 § FB och 5 kap. 9 och 10 §§ samt 11 kap. 15 § GB). Beslutet innebar att underhållsbidrag kan jämkas när ändrade förhållanden föreligger, utan att ändringen behöver vara väsentlig.

Med anledning av riksdagens hemställan uppdrog regeringen i juni 1976 åt familjelagssakkunniga att skyndsamt göra den begärda översynen av reglerna om underhållsbidrag till barn.

Under hösten 1976 slutförde den arbetsgrupp som hade tillsatts för frågorna om bidragsförskott m. m. sitt arbete. Som ett resultat av gruppens arbete lades i budgetpropositionen 1976/77:100 (bil. 16 s. 31) fram förslag om ändrade regler för bostadsbidrag i syfte att ekonomiskt underlätta möjligheterna för förälder som inte försörjer sitt barn inom familjen att ha detta boende

hos sig. Förslaget antogs av riksdagen, och de ändrade bestämmelserna trädde i kraft den 1 januari 1978 (SFS 1977:391). Med hänsyn till att frågorna om bidragsförskott och underhållsbidrag vid gemensam vårdnad hängde samman med de frågor som utreddes av familjelagssakkunniga och då några åtgärder på detta område inte skulle kunna genomföras samtidigt med ikraftträdandet den 1 januari 1977 av de nya vårdnadsreglerna lämnade arbetsgruppen över sitt material i denna del till familjelagssakkunniga.

Familjelags-sakkunniga

I det delbetänkande som familjelagssakkunniga nu har avgett har de lämnat förslag angående den familjerättsliga underhållsskyldigheten i dess helhet. De sakkunnigas arbete i övrigt fortsätter. Till resterande delar hör bl. a. reglerna om makars egendom, vissa arvsrättsfrågor och internationella familjerättsfrågor.

Samtidigt med familjelagssakunnigas översyn av den familjerättsliga lagstiftningen om underhållsskyldighet har inom juridiska fakulteten vid Uppsala universitet pågått ett forskningsprojekt kallat Underhåll och socialförmån. Projektet har syftat till en undersökning av underhållssystemets funktion på olika plan. Projektledaren, professor Anders Agell, har i en promemoria lämnat en sammanfattning av arbetet. Promemorian bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 3*.

4 Familjelagssakkunniga

4.1 Allmänna synpunkter

De sakkunniga lämnar inledningsvis en kort historik över utvecklingen på familjerättens område och konstaterar att förutsättningarna i väsentliga hänseenden har ändrats sedan de gällande bestämmelserna om underhållsbidrag kom till. Detta gäller både familjemönstret och samhällsstrukturen. Socialförsäkringslagstiftningen och sociallagstiftningen i övrigt har i väsentliga delar tagit över ansvaret för den enskildes trygghet. Även skattereglerna återverkar på den enskildes ekonomiska situation.

När det gäller de ändrade samhällsförhållandena pekar de sakkunniga särskilt på den förändrade syn på äktenskapet som har vuxit fram. Vid GB:s tillkomst år 1920 var det livsvariga äktenskapet i princip det enda socialt accepterade familjemönstret. Alltjämt är också flertalet äktenskap livsvariga, men antalet äktenskap som upplöses genom äktenskapsskillnad har stigit till en betydande andel, även sådana där det finns barn. Av de äktenskap som upplöstes genom äktenskapsskillnad år 1975 hade halva antalet bestått en varierande tidslängd upp till ungefär 11 år, medan andra hälften hade varat längre. – Under den senaste tioårsperioden har det också blivit allt vanligare att män och kvinnor mer eller mindre varaktigt sammanbor under äktenskapsliknande förhållanden utan att vara gifta.

Av stor betydelse när det gäller att överväga reglerna om underhållsskyldighet är enligt de sakkunniga de ändrade förhållanden som i olika hänseenden har inträtt i fråga om makars ekonomi. Viktigast är att kvinnorna i stigande grad har blivit självförsörjande, låt vara att de som grupp betraktat

Familjelags-sakkunniga

har betydligt lägre arbetsinkomster än männen. Deras ökade deltagande i förvärvslivet har inneburit en revolutionerande förändring i familjen, i förhållandet mellan kvinnor och män och mellan föräldrar och barn. De strävanden mot jämställdhet som har kommit till uttryck på många områden anser de sakkunniga böra tillmätas avgörande betydelse när lagreglerna om underhållsskyldighet övervägs. Även om andra åtgärder, sådana som rör sysselsättning, utbildning, bostadsmiljö och inflytande i samhället, har större praktisk betydelse i sådant hänseende, bör man inte bortse från att de familjerättsliga lagreglerna om underhållsskyldighet också inverkar på människors hållning till varandra och därför bör få ett innehåll som främjar utvecklingen till jämställdhet. De sakkunniga framhåller dock att man härvid också måste ta hänsyn till att dessa regler är tillkomna för att skydda den ekonomiskt svagare parten. Reformtakten måste därför bestämmas så att inte detta syfte i alltför hög grad åsidosätts.

När det gäller underhåll till barn framhåller de sakkunniga att en stor del av de kostnader som förut måste täckas genom underhållsbidrag nu ersätts genom samhällsåtgärder. Delvis är det fråga om förmåner som tillkommer alla barn, medan andra stödformer mera tar sikte på att utjämna villkoren för olika barnfamiljer. I bilaga till betänkandet redovisas vilka som är de viktigaste sociala förmånerna och i vad mån dessa inverkar på underhållsskyldigheten. Av central betydelse är enligt de sakkunniga institutet bidragsförskott.

Föräldrarnas ekonomiska insatser för barnen är, trots samhällets stöd, fortfarande av stor betydelse, framhåller de sakkunniga. De anser det därför vara viktigt att lagen ger ett klart uttryck åt bägge föräldrarnas skyldighet att sörja för sina barn till dess barnen är tillräckligt gamla för att klara sig själva.

De sakkunniga slår fast att de ekonomiska krav som ställs på grund av underhållsskyldighet i många fall innebär en tung börda och kan skapa en social misär. Vissa undersökningar tyder på att en del av orsakerna till detta ligger i svårigheten att enhetligt bedöma de underhållsskyldigas ekonomiska bärkraft. Även om man försöker finna mera enhetliga normer och riktlinjer för att fastställa underhållsbidrag till barn, torde detta dock enligt de sakkunniga inte vara tillräckligt för att avlägsna de underhållsskyldigas problem. De torde ändå komma att vara en pressad grupp. En mer radikal utväg att lätta deras situation har de sakkunniga funnit i reglerna om bidragsförskott. Genom att minska återkraven kan samhället lätta på bördan för den underhållsskyldige utan att barnets intresse blir lidande. De sakkunniga föreslår därför sådana ändringar i lagen om bidragsförskott att en fortlöpande anpassning till den underhållsskyldiges betalningsförmåga kan ske. De sakkunniga har emellertid inte haft i uppdrag att ompröva lagen om bidragsförskott i något väsentligt hänseende. I betänkandet lämnas därför förslag endast till de nödvändiga tekniska ändringar i lagen och de mindre jämkningar i övrigt som förslaget ger anledning till.

Kort före det att de sakkunnigas betänkande hade färdigställts aviserades att regeringen ämnade tillsätta en utredning med uppgift att göra en översyn

av bl. a. lagen om bidragsförskott. Betydelsen av denna översyn har de sakkunniga inte kunnat beakta närmare. De sakkunniga pekar dock på att de riktlinjer som de har utarbetat för återkrav inom bidragsförskottssystemet i viss mån har generell giltighet. Vidare anför de sakkunniga att den reform av underhållen som ansetts vara brådskande är lika motiverad trots tillkomsten av den nya utredningen. Härtill kommer att lagen om bidragsförskott endast berör ett begränsat avsnitt av de sakkunnigas förslag, nämligen metoden för en fortlöpande anpassning till den underhållsskyldiges betalningsförmåga. I övrigt innehåller betänkandet en allmän översyn av underhållsreglerna i GB och FB som på intet sätt är beroende av hur bidragsförskottet är utformat. Därför anser de sakkunniga att deras förslag bör behandlas och genomföras utan att den nya utredningen avvaktas.

Familjelagssakkunniga

Det kan tilläggas att den aviserade utredningen har satts igång. Under hösten 1977 tillkallades sålunda en kommitté för att se över samhällets stöd till ensamstående föräldrar m. m. Enligt direktiven (1977:104) bör kommittén bl. a. studera om de nuvarande särskilda stödformerna för ensamstående föräldrar, däribland institutet bidragsförskott, är rätt utformade i förhållande till de särskilda stödbehoven hos denna grupp. Kommittén har i uppdrag att i princip inom ramen för oförändrade totala kostnader lägga fram förslag till de ändringar i samhällets stödinsatser som kommittén finner motiverade.

4.2 Underhållsskyldigheten mot barn

4.2.1 De grundläggande bestämmelserna om underhållsskyldigheten

Enligt familjelagssakkunnigas mening bör uppfattningen att föräldrarnas skyldighet att underhålla sina barn är ovillkorlig överges i dagens samhälle. Om föräldrarna har förmåga att ge barnet en högre standard måste det enligt de sakkunniga anses självklart att denna standardhöjning också får komma barnet till del. Däremot finns det ingen anledning att av den förälder som saknar medel till annat än sitt eget uppehälle utdöma underhållsbidrag till barnet. Beloppet kan inte tas ut i exekutiv väg till följd av reglerna om vad som skall förbehållas gäldenären för eget underhåll. Följden kan då bara bli en växande underhållsskuld. De sakkunniga anser det därför naturligt att föräldrarnas ekonomiska förhållanden tillmäts avgörande betydelse för deras underhållsskyldighet och att detta kommer till uttryck redan i de grundläggande bestämmelserna i 7 kap. 1 § FB. Enligt de sakkunnigas mening bör av paragrafen också framgå att underhållsskyldigheten skall gälla endast i den mån inte barnet på annat sätt får bidrag till kostnaderna eller har egna tillgångar. Med bidrag som minskar underhållsskyldigheten avser de sakkunniga allmänna och särskilda socialförmåner för barnet i den mån inte förmånens eget syfte eller konstruktion talar emot en minskning.

De sakkunniga stryker under det angelägna i att snabbt lätta bördorna för de underhållsskyldiga. Om den reform rörande återkrav vid bidragsförskott som de sakkunniga har föreslagit (se avsnitt 4.2.4) uppskjuts, anser de sakkunniga det angeläget att man i anslutning till 7 kap. 2 § FB snarast anger riktlinjer för vilka belopp som den underhållsskyldige och hans familj

Familjelags-sakkunniga

behöver för olika ändamål, så att inte underhållsbidraget inkräktar på det nödvändiga livsuppehället. De förslag till beräkning av återkravens storlek som lagts fram i fråga om bidragsförskotten skulle enligt de sakkunniga kunna tillämpas i sina huvuddrag.

Beträffande frågan om underhållsskyldighetens längd anser de sakkunniga det naturligt att anknyta till den tidpunkt då barnet blir myndigt, dvs. när det fyller 18 år. I den utsträckning barnets grundutbildning då inte är avslutad bör dock underhållsskyldigheten kvarstå till dess skolgången är slut. Med ordet "kvarstår" vill de sakkunniga markera att det inte får ha varit något längre avbrott i barnets skolgång. Till skolgången hänförs grundskola, gymnasieskola och annan grundläggande utbildning som är jämförlig med sådan skola. De sakkunniga föreslår att de nuvarande bestämmelserna i 7 kap. 1 § andra stycket FB ändras i enlighet med detta.

Med hänsyn till det ekonomiska skydd som lämnas genom sjukförsäkring, förtidspension och sjukbidrag anser de sakkunniga att de nuvarande bestämmelserna i 7 kap. 3 § första stycket FB om förälders underhålls-skyldighet mot vuxet barn som på grund av sjukdom e. d. är ur stånd att själv försörja sig kan avskaffas.

Enligt de sakkunniga ger reglerna i 7 kap. 4 § FB om styvförälders underhållsskyldighet mot makens barn uttryck för den själv-klara principen att alla barn i en och samma faktiska familjebildning skall leva på samma standard. Ett alternativ vore därför, yttrar de sakkunniga, att utvidga paragrafen till att gälla – förutom som f. n. vid äktenskap – även vid fall av samboende under äktenskapsliknande förhållanden. De sakkunniga ifrågasätter dock om en sådan utvidgning skulle ha någon praktisk betydelse. Så länge föräldrarna sammanbor torde lagrummet ha endast en normbildande funktion. När det gäller situationen efter det att sammanlevnaden är hävd i ett äktenskap kan gällande bestämmelser leda till missbruk. Därtill kommer att reglernas praktiska betydelse har minskat på så sätt att barnet numera i förhållande till sin primärt underhållsskyldige förälder är berättigat inte bara till underhållsbidrag utan också till bidragsförskott. Majoriteten bland de sakkunniga anser därför att 4 § i stället för att utvidgas till att omfatta också inte gifta samboende bör upphävas. De sakkunniga betonar dock att föräldrarna så länge de sammanlever självklart har en moralisk plikt att hålla barnen i familjen på samma ekonomiska standard.

Två av de sakkunniga har reserverat sig mot majoritetens förslag. Att det inte gärna låter sig göra att utvidga bestämmelsen till att gälla barn i alla samboendeförhållanden bör enligt reservanternas mening inte leda till att bestämmelsen tas bort. Denna får anses fylla en uppgift från normbildnings-synpunkt och bör därför behållas.

De sakkunniga framhåller att förslagen om begränsning av rätten till underhåll får återverkningar utanför FB:s område. Särskilt behandlas konse-kvenserna för rätten enligt skadeståndslagen (1972:207) till ersättning för förlust av underhåll (5 kap. 2 §).

Familjelags-sakkunniga

I sammanhanget tar de sakkunniga också upp bestämmelserna i 8 kap. ÄB om underhållsbidrag ur kvarlåtenskap. Genom att underhållsskyldigheten gentemot vuxet sjukt barn avskaffas faller grunden för bestämmelserna i 8 kap. 2 och 3 §§ bort. Vidare måste bestämmelserna i 8 kap. 1 § om bidrag till barn vars uppfostran inte är avslutad under alla omständigheter anpassas till de föreslagna ändringarna i 7 kap. FB. De sakkunniga ifrågasätter emellertid om rätten till underhållsbidrag ur kvarlåtenskapen enligt 8 kap. 1 § ÄB har någon verklig betydelse i dagens samhälle. De pekar bl. a. på det ekonomiska skydd som barnpensionerna ger, på de tilläggsbelopp som utgår till avlidens barn enligt villkoren för tjänstegrupplivförsäkring samt på rätten till laglott. Även om det kan finnas fall då det föreligger behov av underhållsbidrag är det enligt de sakkunniga tveksamt om detta kan bli tillgodosett enligt 8 kap. ÄB. I större bon kan barnets behov många gånger täckas genom barnets arvslott i förening med andra förmåner. I mindre bon kommer å andra sidan ofta den efterlevande maken att med stöd av den s. k. basbeloppsregeln i 13 kap. 12 § andra stycket GB överta hela behållningen. – På grund av det anförda föreslår de sakkunniga att 8 kap. ÄB i sin helhet upphävs, om förslaget till ändring av de grundläggande underhållsbestämmelserna antas.

4.2.2 Underhållsskyldigheten vid gemensam vårdnad

De sakkunniga anser till en början att de grundläggande bestämmelserna om underhållsskyldighet och plikten för vardera föräldern att ta del i den efter sin förmåga i och för sig alltid bör kunna läggas till grund för en talan, om en far eller mor försummar sin skyldighet. En föreskrift om detta föreslås i 7 kap. 9 § FB.

Bortsett från den här nämnda situationen kan, yttrar de sakkunniga, föräldrar som gemensamt har vårdnaden om barn och som sammanbor fördela underhållsbördan mellan sig som de finner bäst. Läget blir emellertid ett annat, när föräldrarna inte sammanbor. En av dem kommer att ha den omedelbara omsorgen om barnet och svarar på så sätt direkt för underhållskostnaderna. Den andra skall i stället fullgöra sin del av underhållet genom att betala underhållsbidrag. Med nuvarande bestämmelser är skyldigheten att betala underhållsbidrag ställd i relation till vårdnaden om barnet; den som inte har vårdnaden om barnet är bidragsskyldig. De sakkunniga konstaterar att man tidigare genom anknytningen till vårdnaden kunde få ett enkelt och klart rekvisit för bidragsplikten. Den nya ordningen med möjlighet till gemensam vårdnad även för föräldrar som inte bor tillsammans innebär dock, anför de sakkunniga, att denna anknytning inte längre slår rätt.

De sakkunniga uppmärksammar i detta sammanhang också gällande bestämmelser om bidragsförskott. För rätt till sådant förskott förutsätts att vårdnaden om barnet tillkommer endast en av föräldrarna eller att barnet inte står under föräldrarnas vårdnad. Får föräldrarna gemensam vårdnad blir

Familjelags-sakkunniga

följden att möjligheten att få bidragsförskott faller bort. För att undanröja denna effekt har de sakkunniga först övervägt om det är möjligt att inom bidragsförskottssystemets reglering finna en lösning utan att reglerna i FB om underhållsbidrag ändras. De sakkunniga lägger fram olika alternativ, som dock alla enligt de sakkunnigas mening innebär någon olägenhet. En nackdel är att endast s. k. utfyllnadsbidrag kan utgå. Barnet kommer därigenom att sakna den betalningsgaranti som är ett viktigt syfte med bidragsförskottet. Dessutom är det svårt att finna en anknytning för ett utfyllnadsbidrag som inte antingen gynnar eller missgynnar barn till föräldrar med gemensam vårdnad, jämfört med barn som endast har en förälder som vårdnadshavare.

De sakkunniga anser därför den bästa lösningen vara att utvidga skyldigheten i FB att utge underhållsbidrag också till fall av gemensam vårdnad. Även mera allmänt sett talar starka skäl för detta. Vill föräldrarna ha gemensam vårdnad men kan de inte enas om storleken av det underhållsbidrag den ena skall betala till barnet, förefaller det rimligt att rättsordningen tillhandahåller en modell för att lösa underhållsfrågan utan att föräldrarna för den skull först måste ge upp den gemensamma vårdnaden. En lösning är då att för skyldigheten att betala underhållsbidrag helt överge anknytningen till vårdnadsbegreppet och i stället söka ett helt nytt rekvisit till vilket skyldigheten att utge underhållsbidrag skulle knytas. Ett sådant rekvisit har de sakkunniga funnit i barnets bosättning. Med detta rekvisit träffar man samma faktiska situation som man tidigare har kunnat ange genom anknytningen till vårdnadsbegreppet. En nackdel med ett rekvisit som anknyter till bosättningen är dock att det blir svårare att tillämpa. Det är inte lika lätt att konstatera att barnet bor tillsammans med den ena eller den andra föräldern som det är att fastslå att det finns ett rättens beslut om vårdnaden. Denna olägenhet kan man dock begränsa, anser de sakkunniga och föreslår att anknytningen till vårdnadsbegreppet inte helt avskaffas. Man bör nöja sig med att som ett särskilt rekvisit vid gemensam vårdnad införa anknytningen till boendeförhållandena.

För att inte ge upphov till den missuppfattningen att barnets mer eller mindre tillfälliga uppehållsort skall vara avgörande föreslår de sakkunniga att bidragsplikten skall avse den förälder som inte "varaktigt" sammanbor med barnet.

De sakkunniga föreslår sålunda att det i FB införs en regel av innehåll att förälder som inte har vårdnaden om barnet eller som har del i vårdnaden men inte varaktigt sammanbor med barnet skall betala underhållsbidrag. Även om föräldrarna har gemensam vårdnad om barnet kommer barnet enligt de sakkunniga normalt att kunna anses varaktigt boende hos en av dem. Förutom föräldrarnas avsikt vid överenskommelsen om gemensam vårdnad och den tid barnet faktiskt vistas hos vardera föräldern kan barnets folkbokföring ge en anvisning om var barnet är att anse som bosatt.

Om reglerna om skyldigheten att betala underhållsbidrag ändras på det sätt

som har angetts nu får man enligt de sakkunniga också en naturlig utgångspunkt för bestämmande av bidragsförskott vid gemensam vårdnad. De sakkunniga föreslår sålunda att bidragsförskott skall kunna utgå, förutom när vårdnaden tillkommer endast en av föräldrarna eller barnet inte står under föräldrarnas vårdnad, när barnet vid gemensam vårdnad varaktigt sammanbor med endast en av föräldrarna. I sistnämnda fall skall förskottet utgå i förhållande till den andra föräldern.

Familjelagssakkunniga

Att barnets bosättning får avgörande betydelse vid gemensam vårdnad kan enligt de sakkunniga fresta föräldrarna att se till att barnet blir att anse som varaktigt bosatt hos den av dem som har den högsta inkomsten. Bidragsförskott bestäms då i förhållande till den förälder som har den lägsta inkomsten. Denna effekt kan dock föräldrarna i och för sig nå redan genom gällande bestämmelser, yttrar de sakkunniga. Vad som tillkommer med de sakkunnigas förslag är att ingen av föräldrarna för att uppnå detta resultat behöver avstå från sin del i den juridiska vårdnaden. Bl. a. för att ge möjlighet att ingripa mot missbruk av detta slag föreslår de sakkunniga att det i 2 § lagen om bidragsförskott införs en ny bestämmelse, punkt e, av innehåll att bidragsförskott inte utgår om barnet har egna tillgångar eller eljest uppenbarligen saknar behov av bidragsförskott. Med denna bestämmelse kan barnets behov av bidragsförskott bedömas mot båda föräldrarnas ekonomiska förhållanden, oberoende av vem av dem som de själva pekar ut som bidragsskyldig.

4.2.3 Periodiska bidrag och engångsbidrag

De sakkunniga finner det naturligt att såsom huvudregel i lagen behålla bestämmelsen i 7 kap. 6 § FB att underhållsbidrag skall betalas månadsvis och att beloppen förfaller till betalning förskottsvis för kalendermånad. Från denna huvudregel bör emellertid liksom nu undantag kunna medges. Såväl kortare som längre perioder bör kunna komma i fråga. Enligt de sakkunnigas mening bör dock betalning för längre period än en månad bestämmas bara när starka skäl talar för det, starkare ju längre period betalningen skall avse. Därför föreslås att det nuvarande kravet på "särskilda omständigheter" för avvikelse från huvudregeln skall stå kvar.

Enligt de sakkunniga bör även i fortsättningen domstol vid tvist ha rätt att pröva om sådana särskilda omständigheter föreligger som motiverar en avvikelse från huvudregeln. Det bör också vara möjligt att genom avtal bestämma om betalning i annan ordning. Något skäl att i fråga om avtalsmöjligheterna göra skillnad beroende på om föräldrarna har varit gifta med varandra eller ej finns inte. För att föräldrarna skall ha frihet att frångå huvudregeln bör liksom f. n. krävas att barnavårdsnämnden godkänner avtalet.

De sakkunniga redovisar i betänkandet närmare vilka omständigheter som bör beaktas när domstol eller barnavårdsnämnd prövar fråga om underhåll en

Familjelagssakkunniga

gång för alla, s. k. engångsbidrag. Av betydelse är bl. a. att barnet i regel torde vara berättigat till bidragsförskott. Om den underhållsskyldige inte har förmåga att betala ett belopp som ger barnet ett bidrag som minst motsvarar bidragsförskottet, är det inte så mycket barnets som det allmännas intresse som skall bevakas. Det återkravssystem för utgivna förskott som de sakkunniga föreslår innebär nämligen att ett avtal om engångsbidrag som har slutits i vederbörlig ordning befriar den underhållspliktige från framtida återkrav, även om betalningsförmågan skulle förbättras. Om avtalet innebär att barnet kommer att kunna förvärva rätt till ett periodiskt bidrag som väl överstiger bidragsförskottets nivå får en samlad bedömning göras, där inte bara parternas ekonomiska förhållanden tillmäts betydelse utan också möjligheterna att bevara en god kontakt mellan barnet och den underhållsskyldige. Det bör inte komma i fråga att bestämma om engångsbidrag i strid mot den underhållsskyldiges eller den underhållsberättigades önskan. Principiellt anser de sakkunniga att stor restriktivitet bör iakttas när det gäller att godkänna avtal om engångsbidrag.

De formkrav som f. n. gäller för avtal om betalning i annan ordning än huvudregeln medger bör enligt de sakkunnigas mening fortfarande gälla. Om parterna åsidosätter formföreskrifterna bör detta också i fortsättningen få till följd att erlagd betalning inte befriar den bidragsskyldige från skyldigheten att enligt huvudregeln betala underhållsbidrag på nytt för kommande månader.

4.2.4 Fullgörelse av bidragsskyldigheten genom återbetalning av bidragsförskott, m. m.

De sakkunniga konstaterar att bidragsförskottets nuvarande beroende av underhållsbidraget har flera nackdelar. De uppgifter som inom bidragsförskottssystemets ram redan åvilar försäkringskassorna har föranlett de sakkunniga att ställa frågan om det inte vore tänkbart att frigöra bidragsförskotten från beroendet av ett fastställt underhållsbidrag och i stället ge kassorna möjlighet att självständigt pröva den underhållsskyldiges förmåga att till det allmänna betala tillbaka utgivna bidragsförskott. Återkrav och återbetalning skulle i så fall bli en engelägenhet mellan kassan och den underhållsskyldige. Såvitt avser underhållsbidrag som förskotteras av allmänna medel skulle man slippa jämkningsprocessen vid domstol, eftersom återbetalningsskyldigheten hela tiden kunde anpassas efter växlingarna i den underhållsskyldiges betalningsförmåga. Den konstlade partsställningen i många av de nuvarande jämkningsprocesserna skulle därmed försvinna. Uppkomsten av stora underhållsskulder skulle i stor utsträckning kunna undvikas och vidare skulle man kunna undgå risken för att ett för lågt underhållsbidrag bestäms i syfte att minska den underhållsskyldiges återbetalningsskyldighet. De sakkunniga anser att så stora fördelar står att vinna med en sådan ordning att den bör genomföras. De påpekar emellertid att om

förslaget godtas en särskild utredning av organisationsfrågorna krävs.

Familjelags-sakkunniga

För att försäkringskassorna skall klara återkravsverksamheten föreslår de sakkunniga att riktlinjer meddelas för bedömning av den underhållsskyldiges betalningsförmåga. Ett förslag till sådana riktlinjer har de sakkunniga lämnat i bilaga till sitt betänkande. Bilagan torde få fogas till regeringsprotokollet i detta ärende som *bilaga 4*. De sakkunniga betonar att ytterligare överväganden krävs innan definitiva riktlinjer kan fastställas.

Innehållet i de sakkunnigas förslag till riktlinjer för bedömning av den underhållsskyldiges bidragsförmåga är i huvudsak följande. Utgångspunkten bör vara den underhållsskyldiges förväntade nettoinkomst, dvs. bruttoinkomsten minskad med skatt. Den underhållsskyldige bör förbehållas ett visst belopp för sin egen och sin familjs försörjning inkl. bostadskostnaden. Sedan förbehållsbeloppet har fastställts skall viss andel i överskjutande nettoinkomst tas i anspråk för underhållsbidrag. Därvid bör gälla att den underhållsskyldige bör tåla större uppoffringar ju fler barn han eller hon är underhållsskyldig mot.

I anslutning till förslaget om nytt återkravssystem föreslår de sakkunniga också ett tillägg till FB:s underhållsbestämmelser. Enligt detta skall den underhållsskyldige, om underhållsbidrag förskotteras av allmänna medel, fullgöra sin betalningsskyldighet genom att till det allmänna betala tillbaka utgivna förskott eller så stor del som försäkringskassan bestämmer. Om underhållsbidraget är större än förskottet skall det överskjutande beloppet betalas direkt till barnet. Återbetalningarna till det allmänna bör alltså enligt de sakkunniga också i fortsättningen vara att betrakta som ett sätt att fullgöra bidragsskyldigheten. De sakkunniga anser vidare att försäkringskassan fortfarande bör anses inträda i barnets rätt till underhåll såvitt avser de förskotterade beloppen. I fråga om betalning och indrivning bör de belopp som försäkringskassan fastställer anses jämställda med underhållsbidrag som har fastställts genom dom eller avtal. Införsel och utmätning bör alltså kunna beviljas för återkrav som grundas på försäkringskassas beslut.

Rättens medverkan för att tillgodose underhållsbehovet blir med de sakkunnigas förslag strängt taget nödvändig endast om bidragsförskott lagligen inte kan utgå till barnet eller om den underhållsskyldige kan betala ett bidrag som överstiger bidragsförskottets nivå. Också i fortsättningen bör det dock vara möjligt att föra en tvist om underhållsbidrag till rätten även om bidragsförskott i och för sig kan utgå eller utgår och yrkat underhållsbidrag inte är högre än förskottet. Med hänsyn till detta har de sakkunniga övervägt att låta de riktlinjer som skall läggas fast för återkravsverksamheten bli gällande också för domstolarnas prövning av underhållsbidrag i den mån bidragen kommer att ligga på eller under förskottets nivå. De har emellertid funnit att det inte skulle vara lämpligt att på detta sätt binda domstolarna. De förutsätter dock att de principer som kommer till uttryck i riktlinjerna ändå kommer att bli vägledande för domstolarna. Om domstol eller parterna själva

Familjelagssakkunniga

har bestämt ett underhållsbidrag och bidragsförskott utgår, skall enligt förslaget den underhållsskyldige betala tillbaka detta belopp till försäkringskassan i den mån det motsvarar bidragsförskottet till dess att försäkringskassan finner skäl att besluta om annat återkravsbelopp.

Det föreslagna systemet gör det också möjligt för försäkringskassan att, om föräldern efter förmåga betalar underhållsbidrag direkt till barnet, betala ut enbart den del som motsvarar skillnaden mellan bidragsförskottet och föräldern bidrag, s. k. utfyllnadsbidrag. Försäkringskassan bedömer självständigt vilket belopp som den underhållsskyldige kan svara för, oberoende av vad som har bestämts i dom eller avtal, låt vara att kassan i regel kan godta ett färskt domstolsavgörande angående betalningsförmågan. Kassan har därefter att regelbundet ompröva den underhållsskyldiges betalningsförmåga och därmed också utfyllnadsbidragets storlek.

Mellan tidpunkterna för den omprövning av betalningsförmågan som kassan har att göra då underhållsbidrag förskotteras eller utfyllnadsbidrag utgår bör också den underhållsskyldige själv kunna påkalla omprövning och begära nedsättning av underhållsbidraget. Jämkning bör kunna påkallas också i jämkningsprocess vid domstol. Utgår inte bidragsförskott bör enligt de sakkunnigas mening den underhållsskyldige ändå ha rätt att vid ändrade förhållanden få motsvarande nedsättning av underhållsbidraget.

Några kostnadsberäkningar avseende förslaget om ändrat återkravssystem har de sakkunniga inte presenterat. De pekar på en rad olika faktorer som har betydelse för det allmännas totalkostnad. Det avgörande för om en liberalisering av återkraven medför en kostnadsfördyring eller inte är enligt de sakkunniga vilken nivå man bestämmer för vad som skall förbehållas den underhållsskyldige och vad som skall tas ut av överskottet. Vid bedömningen av kostnaderna för reformen anser de sakkunniga det viktigt att man inte bara ser till de ökade utgifterna för bidragsförskott utan också beaktar de vinster som reformen bör medföra från samhälleliga och samhällsekonomiska synpunkter. De sakkunniga nämner bl. a. att ett klart samband har kunnat visas vid undersökningar i Uppsala kommun mellan återbetalning av bidragsförskott och beviljande av socialhjälp. Det noteras också att återbetalningarna av utgivna bidragsförskott under perioden 1966–1975 uppgick till i huvudsak endast mellan 30 och 40 % av den summa som hade betalats ut i förskott.

4.2.5 Den underhållsskyldiges egna utgifter för barnet

De sakkunniga framhåller att det särskilt under senare år har gjorts gällande att den underhållsskyldige borde ha rätt att vid betalningen av underhållsbidraget tillgodoräkna sig åtminstone en del av de mera direkta utgifter som uppkommer när umgängesrätten utövas eller när barnet eljest faktiskt står under den underhållsskyldiges direkta tillsyn. I extrema fall har

Familjelags-sakkunniga

den underhållsskyldige inte råd att ha barnet hos sig i någon större utsträckning, vilket resulterar i att kontakten med barnet försvåras. De sakkunniga anser det angeläget att barnets möjligheter att hålla god kontakt med båda sina föräldrar på allt sätt underlättas. De har därför sökt en lösning som tillgodoser den underhållsskyldiges berättigade intressen av lättnad i kostnaderna, samtidigt som den beaktar att vårdnadshavaren har huvudansvaret för att barnet oavsett vistelseort har sin försörjning.

Enligt de sakkunniga kan umgängesrättskostnaderna beaktas på två olika sätt. Antingen räknar man redan från början med att barnet i viss utsträckning kommer att vistas hos den underhållsskyldige och bestämmer underhållsbidraget till ett lägre belopp än man annars skulle göra. Eller också bestäms ett visst avdrag som den underhållsskyldige i efterhand får göra från underhållsbidraget för den tid som han eller hon rent faktiskt har sörjt för barnets uppehälle. De sakkunniga anser att i första hand föräldrarna själva bör kunna bestämma hur kostnaderna för umgängesrätten skall beaktas, antingen redan när de avtalar om underhållsbidragets storlek eller senare när fråga om avdrag uppkommer. Kan föräldrarna inte komma överens bör de ha möjlighet att vända sig till rätten. De regler som skall ges i lag till ledning för rättens avgörande bör enligt de sakkunnigas mening följa den senare av de två alternativa lösningarna. Denna innebär inte risker för barnets försörjning som den först nämnda lösningen, och den leder till en omedelbart märkbar minskning av underhållsbidraget. Om avdrag får ske endast i samma mån som den underhållsberättigade förälderns kostnader minskar behöver man enligt de sakkunniga inte befara att denne blir mindre angelägen att medverka till att umgängesrätten utövas.

Inte varje tid för umgänge bör emellertid berättiga till avdrag, anser de sakkunniga. Normalt bör nedsättning av underhållsbidrag får ske endast om umgängestiden uppgår till minst tre dagar, dvs. besök över ett vanligt veckoslut skall inte berättiga till avdrag. Som riktpunkt föreslås att nedsättning bör ske med 1/30 av underhållsbidraget för varje dag utöver de två första, i vart fall om underhållsbidraget inte överstiger bidragsförskottets nivå. Är bidraget högre, kan denna norm medföra ett för stort avdrag. Avdraget får då bestämmas efter en allmän skälighetsbedömning. En sakkunnig har reserverat sig mot förslaget om en allmän skälighetsbedömning när det gäller högre underhållsbidrag. Förslaget kan enligt reservantens mening få till följd att avdraget blir alltför högt. Enligt reservantens mening bör avdraget per dag maximeras till ett belopp som motsvarar 1/30 av bidragsförskottet.

De sakkunniga lägger inte fram något särskilt förslag till reglering i bidragsförskottslagen i fråga om avdragsrätten. Om endast utfyllnadsbidrag utgår för barnet har den underhållsskyldige inget betalningsansvar mot försäkringskassan. Eventuella avdrag bör göras från det belopp som betalas direkt till barnet. Bidragsförskottsdelen bör däremot vara oförändrad. Om

Familjelags-sakkunniga

fullt bidragsförskott utgår för barnet bör försäkringskassan enligt de sakkunniga kunna reducera återkravsbeloppet. Däremot är det normalt inte påkallat att minska det utgående bidragsförskottet. Detta skulle också komplicera systemet. Om avdraget vid återkommande tillfällen blir så högt att något återkrav inte blir aktuellt, kan detta tyda på att rätten till bidragsförskott missbrukas. En möjlighet är då att dra in förskottet helt med stöd av 2 § bidragsförskottslagen. Om risken för missbruk bedöms som betydande anser de sakkunniga att detta är ett argument mot de föreslagna avdragsreglerna.

4.2.6 Jämkning av underhållsbidrag

De gällande bestämmelserna om jämkning av underhållsbidrag, 7 kap. 8 och 9 §§ FB, är enligt de sakkunnigas uppfattning inte lätta att överskåda. Det bör därför undersökas om inte reglerna kan förenklas.

Inledningsvis konstaterar de sakkunniga att, så länge det var en förutsättning för jämkning att förhållandena var "väsentligen" ändrade, det var motiverat att i lagtexten uttryckligen beskriva avtalet som bindande och att mot den bakgrunden ge barnet en rätt att trots avtalet erhålla högre underhållsbidrag. Ändringarna år 1976 i FB, som innebär att det för jämkning numera krävs endast att förhållandena ändrats, gör det emellertid generellt avsevärt lättare att få avtalet ändrat. Om de sakkunnigas förslag rörande återkrav av bidragsförskott antas kommer vidare den underhållsskyldige att bli skyldig att betala tillbaka utgivna förskott med belopp som bestäms oberoende av vad som har avtalats mellan parterna om underhållsbidrag. De sakkunniga anser därför att bestämmelsen att den underhållsberättigade oberoende av avtal kan göra gällande rätt till högre underhållsbidrag kan utgå. Regeln om jämkning vid ändrade förhållanden skulle då bli tillämplig i lika mån för den underhållsberättigade och den underhållsskyldige.

F. n. gäller att jämkning av engångsbidrag inte kan komma i fråga. Som framgår av tidigare avsnitt (4.2.3) anser de sakkunniga att avtal om sådant bidrag i och för sig inte bör uppmuntras. Kommer den underhållsskyldige sedermera i en bättre ekonomisk situation kan det enligt de sakkunnigas mening många gånger vara stötande att inte barnet får komma i åtnjutande av det högre bidrag som skulle ha utgått om utvecklingen hade kunnat förutses. De sakkunnigas restriktiva syn på engångsbidragen leder dem därför fram till ställningstagandet att avtal om sådant bidrag bör kunna jämkas vid ändrade förhållanden. Möjligheten att avtala om engångsbidrag får i så fall endast den betydelsen att den underhållsskyldige kan tillgodoräkna sig betalningen såsom förskottsbetalning. Däremot bör det knappast bli tal om att den underhållsskyldige skulle kunna kräva en del av bidraget åter om förhållandena ändrar sig till hans nackdel. Av rättsförhållandets natur får enligt de sakkunnigas mening anses följa att bidrag som i behörig ordning har betalats inte kan krävas tillbaka.

Familjelags-sakkunniga

Enligt gällande rätt kan avtal om underhållsbidrag jämkas, förutom vid ändrade förhållanden, när avtalet är uppenbart obilligt. Bestämmelserna är dock här begränsade till avtal som makar har slutit med avseende på förestående äktenskapsskillnad. De sakkunniga anser att en regel om jämkning med hänsyn till omständigheter som förelåg redan då avtalet slöts bör gälla generellt, oberoende av föräldrarnas civilstånd. De föreslår också att regeln utformas i nära anslutning till den s. k. generalklausulen på förmögenhetsrättens område (36 § avtalslagen) och får den lydelsen att jämkning kan ske "när avtalet är oskäligt med hänsyn till omständigheterna vid dess tillkomst och övriga omständigheter". Den nu gällande, ettåriga preskriptionsregeln föreslås bli slopad.

De sakkunniga anser vidare att det finns skäl att redan i jämkningsmålet ställa den möjligheten till förfogande att äldre, obetalda underhållsbidrag kan sättas ned eller helt jämkas bort. En sådan regel kan vara praktisk redan med hänsyn till att den underhållsskyldiges skuldbörda är en väsentlig faktor då det gäller att bedöma hans eller hennes betalningsförmåga. Den retroaktiva jämkningen bör kunna göras såväl då jämkning sker på grund av ändrade förhållanden som då ett avtal jämkas på grund av att det är oskäligt med hänsyn till omständigheterna vid dess tillkomst och övriga omständigheter.

4.2.7 Indexändringarna och underhållsbidrag till barn

De regelbundet återkommande höjningarna av underhållsbidragen enligt indexlagen har, yttrar de sakkunniga, med hänsyn till försämringen av penningvärdet under senare tid blivit betungande för de underhållsskyldiga, vars ekonomiska situation många gånger inte har förbättrats i samma takt. De sakkunniga anser emellertid att det på sikt måste vara till fördel för både underhållsskyldiga och underhållsberättigade att bidragsbeloppen på något sätt påverkas av förändringarna i penningvärdet. Det bör därför inte gärna komma i fråga att helt avskaffa indexregleringen. Å andra sidan finner de sakkunniga det inte heller vara någon god lösning att lämna indexlagen helt oförändrad i samband med den pågående översynen av underhållsreglerna, även om de nya möjligheterna till jämkning vid ändrade förhållanden nu gör det väsentligt lättare för den av parterna som är missnöjd med utfallet av indexuppräkningarna att få bidraget ändrat.

De sakkunniga diskuterar härefter olika metoder för att söka begränsa storleken av de årliga ändringarna. Ett alternativ är att sätta ett tak för de årliga procentuella höjningarna. Detta alternativ innebär dock enligt de sakkunniga en stel och opraktisk lösning. Den största svårigheten skulle vara att finna en lämplig gräns som redan på förhand kan sägas vara ändamålsenlig. Även om den övre gränsen relaterades till de nuvarande årliga höjningarna och avse bara en del därav skulle det vara svårt att bestämma denna andel. Också tanken att indexhöjningarna skulle beräknas på det

Familjelags-sakkunniga

ursprungligen bestämda bidragsbeloppet och inte på det senast utgående avvisas. En sådan ändring skulle i allmänhet ge en alltför blygsam förbättring för de underhållsberättigade. De sakkunniga föreslår i stället en lösning som innebär att man låter den del av underhållsbidraget som kan sägas motsvara de nödvändiga kostnaderna för barnet följa förändringarna i penningvärdet och följa dessa helt. Den del av bidraget som ligger ovanför denna nivå skulle däremot inte träffas av någon förhöjning enligt lagen. De sakkunniga finner det naturligt att här anknyta till bidragsförskotten så att den del av ett underhållsbidrag som motsvarar förskottet ändras i anslutning till detta. Vad som ligger ovanför bidragsförskottet skulle däremot utgå för framtiden som ett fast belopp.

De sakkunniga pekar på att det förslag som de har lagt fram om nytt återkravssystem inom bidragsförskottssystemets ram löser problemet med indexhöjningar för den grupp underhållsskyldiga som inte har förmåga att betala högre underhållsbidrag än som motsvarar bidragsförskottet. Skyldigheten att betala tillbaka utgivet bidragsförskott kommer nämligen att hela tiden ställas i relation till den underhållsskyldiges betalningsförmåga. För övriga grupper skulle förslaget innebära en rimligare anpassning till prisnivån. Här erinrar de sakkunniga om att underhållsbidrag till barn vid inkomsttaxeringen är avdragsgilla endast med begränsat belopp.

I fråga om underhållsbidrag som har bestämts innan de föreslagna nya uppräkningsreglerna börjar tillämpas föreslår de sakkunniga särskilda bestämmelser. Höjningar som har ägt rum enligt hittills gällande ordning måste beaktas. De bidragsbelopp som utgår efter verkställda höjningar får tas som utgångspunkt och jämföras med det bidragsförskott som gällde vid senaste förhöjning. Den del av bidragsbeloppet som motsvarar förskottet skall i fortsättningen ändras automatiskt enligt indexlagen, under det att överskjutande del i fortsättningen utgår utan ändring.

Om det sker en samordning mellan bidragsförskotten och höjningarna enligt indexlagen uppkommer frågan hur ofta i fortsättningen underhållsbidragen bör ändras enligt indexlagen. Helst bör underhållsbidrag och bidragsförskott ändras samtidigt, framhåller de sakkunniga. Ett alternativ vore att fortfarande ändra bidragen endast en gång om året och låta också bidragsförskottet i framtiden ändras bara en gång årligen, samtidigt med underhållsbidragen. En sådan lösning innebär dock att barnet inte lika snabbt som nu skulle få kompensation för penningvärdets fall. Den har dessutom samma tröskeleffekter som den nuvarande ordningen. De sakkunniga förordar i stället att underhållsbidragen till barn i framtiden ändras lika ofta som f. n. bidragsförskottet. De sakkunniga framhåller dock att detta förslag kräver att allmänheten fortlöpande informeras om ändringarna av bidragsförskotten.

4.2.8 Preskription av fordran på underhållsbidrag

De sakkunniga har övervägt frågan om preskription av fordran på underhåll mot bakgrund av det förslag till ny preskriptionslagstiftning som

Familjelags-sakkunniga

regeringen lade fram under 1976/77 års riksmöte (prop. 5). Propositionen har sedermera avslagits av riksdagen (LU 1976/77:24), och någon ny generell lagstiftning på preskriptionsområdet har därför inte kommit till stånd.

De sakkunniga anser att preskriptionsfrågan bör regleras uttömmande i FB. Enligt deras mening har man skäl att ställa sig restriktiv till krav på bidrag för förfluten tid, vare sig bidraget har blivit fastställt eller inte. I den nämnda propositionen föreslogs som huvudregel en treårig preskriptionstid. Denna tid finner de sakkunniga väl avvägd och lämpad för preskription av fordran på underhållsbidrag. Den treåriga preskriptionstiden bör gälla såväl fordran på fastställt som fordran på icke fastställt bidrag.

Beträffande frågan om preskriptionsavbrott förklarar de sakkunniga att mycket talar för att rätten att göra fordringar gällande helt skall upphöra om den underhållsberättigade inte under treårstiden har lyckats utverka betalning frivilligt eller i exekutiv väg. De föreslår därför att all rätt att göra fordran på fastställt underhållsbidrag gällande i princip skall upphöra sedan tre år har förflutit från förfallodagen, utan möjlighet till preskriptionsavbrott. Två undantag bör dock medges. Om det före preskriptionstidens utgång har skett utmätning på grund av bidraget bör verkställigheten få fortsätta och betalning tas ut ur den utmätta egendomen även efter tidens utgång. Likaså bör betalning för bidragsfordringen få uppbäras i konkurs om den underhållsskyldige har blivit försatt i konkurs på ansökan som har gjorts före preskriptionstidens utgång.

I fråga om fordran på underhållsbidrag som inte har fastställts finns ingen förfallodag och här måste enligt de sakkunniga preskriptionstiden räknas bakåt från den dag krav har framställts. Förslaget innebär alltså att en form av preskriptionsavbrott tillåts i dessa fall. Preskriptionen bör få avbrytas endast genom att talan väcks. I målet kan underhållsbidrag dömas ut högst för en tid som ligger tre år före dagen för talans väckande. Av domen i målet kommer att framgå när förfallodagen inträffar, och från den löper en ny treårig preskriptionstid.

4.2.9 Övergångsbestämmelser

Enligt de sakkunniga bör utgångspunkten vara att de nya bestämmelserna om underhåll till barn skall tillämpas från ikraftträdandet, även om den underhållsrelation som det är fråga om har uppkommit tidigare. Underhållsbidrag som har fastställts före ikraftträdandet skall dock i princip utgå också för tiden därefter. I konsekvens härmed bör också underhållsfrågor som har väckts före ikraftträdandet prövas enligt äldre lag, även om det rör sig om fall där underhållsbidrag inte kan dömas ut enligt de nya bestämmelserna.

Enligt de sakkunniga bör emellertid även i fråga om bidrag som har bestämts före ikraftträdandet de nya reglerna om fullgörande av bidragsskyldigheten och om jämkning gälla omedelbart. Detta innebär bl. a. att de

föreslagna nya preskriptionsbestämmelserna blir tillämpliga på dessa bidrag. I fråga om sådana underhållsbidrag som har stått ute obetalda i minst tre år föreslås dock en särskild övergångstid om ett halvt år. Vidare föreslås att de nya jämkningsbestämmelserna i två fall inte skall tillämpas på fastställda äldre underhållsbidrag, nämligen dels när fråga är om engångsbidrag som har fastställts genom avtal, dels när det gäller bidrag beträffande vilka talan om jämkning på grund av en från början föreliggande jämkningsgrund har gått förlorad före ikraftträdandet.

Familjelagssakkunniga

4.3 Underhållsskyldigheten mellan makar

4.3.1 Underhållsskyldigheten under äktenskapet m. m.

De sakkunniga föreslår inledningsvis ändring i den allmänna handlingsnorm avseende makar som 5 kap. 1 § GB nu innehåller. De sakkunniga anser det inte motiverat att i GB ha en paragraf som i allmänna ordalag bara talar om hur makarna bör förhålla sig mot varandra (jfr LU 1973:20). Däremot kan de tänka sig en allmän inledning till en mera konkret bestämmelse. De finner att orden lojalitet och hänsyn ger ett bättre uttryck än ordet trohet för den sammanhållning som bör finnas i äktenskapet. De sakkunniga är emellertid inte eniga i denna uppfattning. Två reservanter önskar behålla den nuvarande inledningen i 5 kap. 1 § att man och hustru är skyldiga varandra trohet och bistånd. Samtliga sakkunniga är dock eniga om att de konkreta bestämmelserna bör ge uttryck för att äldre tiders arbetsfördelning i familjen inte längre skall gälla, utan att båda makarna skall ta ett direkt och personligt ansvar för hem och barn.

De sakkunniga ifrågasätter om det finns anledning att behålla lagens bestämmelser om makars ekonomiska förpliktelser mot varandra under äktenskapet. De finner emellertid att det finns skäl att behålla sådana regler. De pekar här på uppgifter från advokater och familjerådgivare om att reglerna kan få betydelse vid förhandlingar mellan makar även om det inte blir tal om att processa om underhållsbidrag. Det är särskilt viktigt att det finns regler till skydd för den ekonomiskt svagare parten när en skilsmässa börjar bli aktuell. I vissa situationer är det befogat att döma ut underhållsbidrag efter äktenskapsskillnad. En sådan bidragsskyldighet är svår att motivera om makarna inte har några i lag föreskrivna ekonomiska förpliktelser mot varandra under äktenskapet. Från dessa bedömningar kommer de sakkunniga fram till att det i GB bör finnas regler om ömsesidig underhållsskyldighet mellan makar.

Regleringen av underhållsskyldigheten i 5 kap. GB bör enligt de sakkunniga i sina huvuddrag gälla också i fortsättningen. En del sakliga ändringar och moderniseringar föreslås emellertid.

Till en början föreslår de sakkunniga sålunda att 5 kap. 2 § ändras så att där föreskrivs att makarna tillsammans skall svara för den gemensamma

Familjelags-sakkunniga

hushållningen och vardera makens personliga kostnader samt fördela utgifter och sysslor mellan sig. Vidare föreslår de att den nuvarande hänvisningen till makarnas förmåga utgår, eftersom en uttrycklig hänvisning kan tänkas ge endera maken en ursäkt att inte fullgöra eller delta i sådana uppgifter som han eller hon inte anser sig kunna klara av. Inte heller fyller det enligt de sakkunniga någon egentlig praktisk funktion att ställa makes bidragsskyldighet i relation inte bara till hans eller hennes förmåga utan också till det "underhåll, som med avseende å makarnas villkor må anses tillbörligt". Det har inte heller ansetts nödvändigt att i GB ha någon regel om att barnens försörjning ingår i familjens underhåll.

De sakkunniga föreslår att också i fortsättningen en regel liknande den nuvarande 5 kap. 3 § bör gälla om makes skyldighet att lämna den andra pengar i lämpliga poster, när den andras tillgångar inte räcker till. Regeln bör enligt de sakkunniga avse de gemensamma och personliga utgifter som maken ombesörjer. Däremot bör man slopa den precisering som lagen nu innehåller om att utgifterna skall vara sådana som maken med hänsyn till makarnas levnadsförhållanden enligt sed har att ombesörja. Vidare anser de sakkunniga det inte lämpligt att man i lagen uttalar sig om makes oförmåga att ha hand om pengar eller ombesörja vissa utgifter och av det skälet tar ifrån maken rätten att få pengar av den andra för familjens uppehälle. De föreslår därför att den nuvarande begränsningen i 3 § i makes rätt att få pengar av den andra för familjens underhåll upphävs.

Även i övrigt föreslår de sakkunniga en del ändringar i 5 kap. Bl. a. föreslås att nuvarande bestämmelser om s. k. hushållsfullmakt upphävs.

4.3.2 Underhållsskyldigheten efter äktenskapsskillnad

Äktenskapets ekonomiska rättsverkningar bör enligt de sakkunniga såvitt möjligt inte utsträckas att gälla efter äktenskapets upplösning. Huvudregeln bör vara att de frånskilda betraktas som ekonomiskt oberoende av varandra. De sakkunniga föreslår att denna huvudregel kommer till uttryck i lagen.

Under en övergångstid efter äktenskapsskillnaden bör det dock enligt de sakkunniga vara möjligt för make att få underhållsbidrag. Behov av underhållsbidrag kan sålunda föreligga under en omställningsperiod då ekonomiska förutsättningar saknas för den frånskilde att ordna utbildning, arbete eller barntillsyn m. m. Också då man i det enskilda fallet inte kan kräva att en frånskild sätter sig i skuld med stora belopp för att få en utbildning som möjliggör egen försörjning bör underhållsbidrag kunna utgå under en viss utbildningstid. Familjelagssakkunnigas ståndpunkt sägs i stor utsträckning redan ha beaktats i praxis. Denna praxis bör få stöd i en lagregel. Någon bestämd tidsgräns bör inte föreskrivas i GB. De sakkunniga framhåller att de faktiska förhållandena bör vara avgörande när det gäller att bestämma om underhållsbidrag. Inom rimliga gränser bör sålunda var och en av makarna ha

frihet att ordna sina arbets- och inkomstförhållanden, även om därigenom underhållsförmågan skulle minska.

Familjelagssakkunniga

I en del fall skulle det enligt de sakkunnigas mening leda till obilliga följder om man uteslöt möjligheten för en make att få underhållsbidrag för längre tid än en övergångstid. Det förekommer fortfarande att särskilda försörjningssvårigheter uppstår efter upplösningen av ett långvarigt äktenskap. Inte enbart äktenskapets längd får emellertid vara avgörande. I första hand bör man överväga ett tidsbegränsat underhållsbidrag för att ge den underhållsberättigade tid och tillfälle att själv skaffa sig sin försörjning. Kan man emellertid förutse att den underhållsberättigade maken inte heller efter en övergångstid har möjligheter att skaffa sig en rimlig försörjning, bör underhållsbidrag kunna dömas ut för en längre tid. Som exempel på fall då särskilda försörjningssvårigheter kan uppstå nämner de sakkunniga långvariga äktenskap där makarna har varit överens om att hustrun skulle stå för skötseln av hus och hem. Det kan också hända att ålder och sjukdom utesluter möjligheten att få arbete.

De sakkunniga har inte velat utesluta möjligheten till underhållsbidrag också i andra fall. Bl. a. har man att räkna med att underhåll kan ingå som ett led i en uppgörelse mellan makarna. De sakkunniga föreslår därför att det i lagen anges att det i övrigt skall föreligga synnerliga skäl för att underhållsbidrag skall utgå för längre tid än en övergångstid.

4.3.3 Periodiska bidrag och engångsbidrag

De sakkunniga anser att parterna också i fortsättningen bör ha frihet att avtala såväl om periodiskt bidrag som om engångsbidrag (jfr nuvarande 11 kap. 14 § andra stycket GB). Några föreskrifter utöver den att underhållsbidrag skall utgå på bestämda tider eller med ett engångsbelopp är inte påkallade. Om särskilda skäl föreligger skall rätten kunna bestämma ett engångsbelopp även mot ena partens bestridande. Något hinder mot att bestämma både ett engångsbelopp och ett periodiskt bidrag bör inte möta, anser de sakkunniga.

4.3.4 Underhållsskyldigheten vid den underhållsberättigades omgifte

Med nuvarande regler upphör underhållsskyldigheten om den som får periodiskt underhållsbidrag från sin förutvarande make gifter om sig (11 kap. 14 § andra stycket andra meningen). Om den underhållsberättigade däremot sammanlever med en annan under äktenskapsliknande former utan att gifta sig upphör underhållsskyldigheten inte automatiskt. Att reglerna om underhållsbidrag på så sätt kan inverka på frågan om man i en särskild situation bör gifta sig eller inte anser de sakkunniga olämpligt. Faktiskt likartade fall bör behandlas lika.

Familjelags-sakkunniga

För att nå likabehandling överväger de sakkunniga två alternativ till lösningar. Det ena alternativet är att äktenskaplig samlevnad jämställs med nytt äktenskap på det sättet att underhållet faller bort helt och hållet utan prövning av de ekonomiska förhållandena. Att i det enskilda fallet fastställa om det är fråga om äktenskapsliknande samlevnad erbjuder dock uppenbara svårigheter. Det andra alternativet att söka jämställa nytt äktenskap med äktenskapsliknande samlevnad är att upphäva regeln att underhållsbidrag skall upphöra att utgå vid omgifte. De sakkunniga anser att det knappast är berättigat att underhållsskyldigheten alltid skall upphöra i sådana fall. De föreslår därför en ordning enligt vilken det i varje enskilt fall skall kunna prövas om parternas faktiska ekonomiska förhållanden har ändrats så att en jämkning är motiverad, dvs. vanliga jämkningsregler blir tillämpliga. Parterna bör dock ha möjlighet att i avtal bestämma att underhållsbidraget under vissa angivna förhållanden skall kunna upphöra.

4.3.5 Jämkning av underhållsbidrag

De sakkunniga erinrar om att deras förslag till ändring av reglerna om underhåll efter äktenskapsskillnad innebär att det fordras synnerliga skäl för att döma ut bidrag för annat än en övergångstid. Om bidrag inte har bestämts från början torde behov av att döma ut bidrag under en övergångstid bara undantagsvis förekomma. Skulle det vara skäligt att döma ut bidrag i ett sådant fall bör inte ytterligare hinder ställas upp. Det nuvarande kravet att synnerliga skäl skall föreligga bör alltså frånfallas.

F. n. gäller också att underhållsbidrag efter äktenskapsskillnad får höjas utöver det högsta belopp till vilket bidraget tidigare har varit bestämt endast om synnerliga skäl föreligger. Här kan de sakkunniga inte finna några skäl till att utvidga underhållsskyldigheten, vilket skulle bli följden om höjningsförbudet togs bort. De föreslår därför att detta förbud får stå kvar.

De sakkunniga erinrar vidare om att det tidigare gällande kravet att ändringen skulle vara väsentlig för att jämkning på grund av ändrade förhållanden skulle kunna komma i fråga togs bort den 1 januari 1977 (5 kap. 9 och 10 §§ samt 11 kap. 15 § första stycket första meningen GB). Att förutsättningarna för jämkning har mjukats upp anser de sakkunniga vara ett steg i rätt riktning och de förutsätter att domstolarna vid rättstillämpningen beaktar att kraven för att få jämkning har mildrats. Någon ytterligare ändring av reglerna om jämkning på grund av ändrade förhållanden finner de inte behövlig.

Avtal om underhåll kan jämkas också om det anses uppenbart obilligt (5 kap. 10 § och 11 kap. 16 § GB). Särskilda föreskrifter gäller dock i fråga om avtal om underhåll efter äktenskapsskillnad. De sakkunniga anser att det inte bör göras någon skillnad mellan sådana avtal och andra avtal om underhåll till

Familjelags-sakkunniga

make. I enlighet med vad de sakkunniga tidigare har föreslagit om att närma terminologin beträffande jämkning av familjerättsliga avtal om underhåll till generalklausulen i avtalslagen, föreslår de att jämkning också av avtal om underhåll mellan makar får ske "när avtalet är oskäligt med hänsyn till omständigheterna vid dess tillkomst och övriga omständigheter". Förslaget innebär att den tidsbegränsning som nu finns för rätten att väcka talan om jämkning av avtal om underhåll efter äktenskapsskillnad utgår. Inte heller föreligger det som f. n. något hinder mot jämkning av sådant avtal när det har slutits efter äktenskapets upplösning.

Sammanfattningsvis innebär familjelagssakkunnigas förslag om jämkning av periodiskt utgående bidrag att jämkningsreglerna med ett undantag blir gemensamma för alla underhållsbidrag enligt GB.

När det gäller fråga om jämkning av avtal om engångsbelopp (jfr nuvarande 11 kap. 15 § andra stycket) har de sakkunniga förståelse för att makarna kan önska göra upp om sina ekonomiska mellanhavanden en gång för alla. De föreslår därför att ett sådant underhåll inte bör kunna jämkas till sitt belopp på grund av ändrade förhållanden. Eftersom avtalet får betraktas som ett led i en slutlig uppgörelse anser de att den underhållsberättigade parten inte heller, under åberopande av ändrade förhållanden, bör få framställa krav även på periodiskt bidrag. Har engångsbidraget redan från början kombinerats med ett periodiskt bidrag, bör detta emellertid kunna jämkas på grund av ändrade förhållanden enligt vanliga regler. Jämkning bör också kunna ske om avtalet är oskäligt, och därvid bör ingen tidsbegränsning gälla (jfr nuvarande 11 kap. 16 § andra meningen).

Även i fråga om avtal mellan makar om underhåll föreslår de sakkunniga att jämkning skall få göras med retroaktiv verkan på det sättet att obetalda bidrag får sättas ned eller falla bort. Retroaktiv jämkning bör enligt de sakkunniga kunna komma i fråga både när jämkningen sker på grund av ändrade förhållanden och när avtalet jämkas på grund av att det är oskäligt.

Sammanfattningsvis föreslår de sakkunniga i fråga om underhållsbidrag såväl under som efter äktenskapet, att dom eller avtal skall få jämkas när ändrade förhållanden påkallar det samt att avtal får jämkas också när avtalet är oskäligt med hänsyn till omständigheterna vid dess tillkomst och övriga omständigheter. När det gäller underhållsbidrag efter äktenskapsskillnad skall höjning av bidraget utöver det högsta belopp till vilket bidraget tidigare har varit bestämt dock få ske endast om synnerliga skäl föreligger. Engångsbidrag skall vidare få jämkas endast om bidraget har bestämts genom avtal och avtalet är oskäligt enligt vad som tidigare har sagts.

4.3.6 Preskription av fordran på underhållsbidrag

De sakkunniga föreslår att samma preskriptionsbestämmelser skall gälla i fråga om fordran på underhållsbidrag till make som de sakkunniga har

föreslagit beträffande underhållsbidrag till barn, dvs. en preskriptionstid av tre år från förfallodagen.

Familjelags-sakkunniga

4.3.7 1966 års lag om ändring av vissa underhållsbidrag

De sakkunniga anser att regler om automatiska ändringar av underhållsbidrag också i fortsättningen bör tillämpas på samtliga fall av underhållsbidrag till make, till skydd för den svagare parten.

De sakkunniga har övervägt möjligheterna att på något sätt begränsa storleken av ändringarna men stannat för att behålla nuvarande regler. De anför två skäl för detta. Dels är det relativt sällsynt med långvariga bidrag. Dels är den framtida utvecklingen av en vuxen persons behov av bidrag mycket svårare att förutse än ett barns, och därför kan bidraget behöva prövas igen av många olika orsaker. De sakkunniga framhåller också att de nuvarande reglerna om avdrag vid taxeringen för utgivna underhållsbidrag gör att de automatiska uppräkningarna slår mindre hårt mot den underhållsskyldige när det gäller bidrag till make än när det är fråga om bidrag till barn. Om det finns behov av att neutralisera eller modifiera de automatiska uppräkningarna får det ske i en jämkningsprocedur, anser de sakkunniga.

4.4 Underhållsskyldigheten mot föräldrar

De sakkunniga konstaterar att behovet av bistånd från anhöriga vid sjukdom och dylika situationer har minskat genom samhällets insatser. Också tilläggspensioneringen och de förbättrade folkpensionsförmånerna har reducerat behovet av anhörigas stöd. Även andra samhällets insatser för äldre, sjuka och handikappade spelar in.

Vad som numera utgår till äldre och sjuka eller handikappade personer ersätter enligt de sakkunnigas mening väl de ekonomiska skyldigheter som nu lagligen åvilar barnen (se 7 kap. 3 § andra stycket FB). De sakkunniga föreslår därför att denna underhållsskyldighet mot sjuka föräldrar o. l. upphävs. Den nära samhörigheten mellan föräldrar och barn har dock till naturlig följd att det får anses åligga båda parter som en skyldighet att bistå varandra i mån av förmåga. Förslaget om att upphäva den lagliga underhållsskyldigheten skall därför inte tolkas så att barnets moraliska skyldighet att i övrigt bistå och hjälpa vårdbehövande föräldrar skall tas bort.

Enligt nuvarande regler kan ett barn som har underhållit sin far eller mor regressvis yrka ersättning av sina syskon. De sakkunniga pekar på att om underhållsskyldigheten mot föräldrarna upphävs detta kan få till följd att också underlaget för en regresstalan mot syskonen försvinner.

5 Föredraganden

Allmän motivering

5.1 Reformens inriktning och omfattning

5.1.1 Bakgrunden

Bestämmelser om familjerättslig underhållsskyldighet finns i gällande rätt i föräldrabalken (FB) och giftermålsbalken (GB). Av störst intresse är reglerna om föräldrars underhållsskyldighet gentemot sina underåriga barn och om makars underhållsskyldighet i förhållande till varandra.

Lagstiftningen om underhåll har under årens lopp ändrats men kan i sina huvuddrag föras tillbaka till de lagar på familjerättens område som kom till åren omkring 1920. Förändringarna i samhället under tiden därefter har fört med sig att de familjerättsliga underhållsbestämmelserna inte längre har samma betydelse för den enskildes trygghet. Samhället har genom stöd i olika former till barn och ungdomar tagit över en ansenlig del av de kostnader som förut måste täckas genom underhållsbidrag. Kvinnornas ekonomiska frigörelse har också fått till följd att de numera mera sällan är hänvisade till det underhåll som de kan erhålla från make.

Trots de samhällsförändringar som har ägt rum står det klart att lagstiftningen om underhåll fortfarande spelar en stor roll, särskilt den som gäller underhåll till barn. Andra drag i utvecklingen än de jag nämnde nyss har medverkat till detta. Antalet äktenskapsskillnader har ökat betydligt. Det har blivit vanligare att män och kvinnor bor tillsammans utan att vara gifta. Åtskilliga av dessa samboendeförhållanden blir inte bestående. Följden har blivit att frågor om underhåll till barn aktualiseras i betydligt fler fall än tidigare. Det har beräknats att det f. n. i Sverige finns drygt 400 000 barn som har föräldrar som inte är gifta med varandra och som inte heller lever tillsammans.

Efter framställning från riksdagen fick familjelagssakkunniga (Ju 1970:52) år 1976 i uppdrag att göra en skyndsam översyn av reglerna om underhållsbidrag till barn.

I det delbetänkande som de sakkunniga med anledning av tilläggsuppdraget lade fram år 1977 (SOU 1977:37) valde de att behandla den familjerättsliga underhållsskyldigheten i dess helhet, således också reglerna om underhåll till make. Betänkandet innehåller i första hand förslag till ändringar i FB och GB.

Nära samband med de civilrättsliga föreskrifterna om underhållsbidrag till barn har den offentligrättsliga regleringen i lagen (1964:143) om bidragsförskott. De sakkunnigas förslag berör också denna lag. Bl. a. föreslår de ett nytt system för återkrav från den underhållsskyldige av bidragsförskott som det allmänna har betalt ut till ett underhållsberättigat barn. Reformförslaget avser också lagen (1966:680) om ändring av vissa underhållsbidrag.

Allmän motivering

Som helhet sett har familjelagssakkunnigas förslag fått ett gynnsamt mottagande under remissbehandlingen. Från flera håll betonas att ny lagstiftning på området bör komma till stånd snarast. Även instanser som är kritiska mot vissa avsnitt i betänkandet framhåller att detta i andra delar innehåller förslag till angelägna reformer. I allmänhet ansluter sig remissinstanserna till de sakkunnigas uppfattning att en reform bör gälla den familjerättsliga underhållsskyldigheten i dess helhet. Ett par instanser ställer sig dock frågande till tanken att ändra reglerna om underhåll till make innan ställning tas till andra spörsmål om äktenskapets ekonomiska rättsverkningar.

Riksdagens begäran om en delreform av reglerna om underhållsbidrag till barn hade sin grund i ett konstaterande att nuvarande regelsystem i tillämpningen ofta leder till betydande svårigheter för de underhållsskyldiga (LU 1975/76:33 s. 96). Många av dessa befinner sig i en besvärlig ekonomisk och social situation. Underhållsbidragen överstiger inte sällan den ekonomiska bärkraften, med ofta betungande skulder på obetalda underhållsbidrag som följd. Förhållandena har kartlagts bl. a. genom det forskningsarbete om underhåll och socialförmån som bedrivs vid juridiska fakulteten vid Uppsala universitet *(se bil. 3)*. Under arbetet har beträffande de undersökta urvalsgrupperna kommit fram bl. a. att hälften av de underhållsskyldiga i slutet av år 1975 hade skulder för obetalda underhållsbidrag. Av de frånskilda underhållsskyldiga hade 40 % skulder på minst 3 000 kr och nästan 20 % på mer än 10 000 kr. Också andra, nyligen genomförda undersökningar bekräftar att det ekonomiska läget är bekymmersamt för många bidragsskyldiga. Det är lätt att förstå att en alltför betungande underhållsskyldighet inte bara medför allvarliga påfrestningar för den bidragsskyldige utan också kan få negativa följder för dennes förhållande till barnet.

Tyngdpunkten i familjelagssakkunnigas betänkande har också lagts vid förslag som syftar till att förbättra de underhållsskyldigas situation. De sakkunniga föreslår sålunda att man lagfäster principen att underhållsskyldigheten inte är ovillkorlig, att man förkortar preskriptionstiden för fordringar på underhållsbidrag och att man dämpar indexhöjningarna av bidragen. Den centrala ställningen intar dock det förut berörda förslaget angående sättet att kräva tillbaka utgivna bidragsförskott.

5.1.2 Ny ordning för återkrav av bidragsförskott?

När bidragsförskott utgår inträder f. n. det allmänna i barnets rätt till underhållsbidrag eller den del av detta som svarar mot bidragsförskottet. Den återkrävande myndigheten – numera den allmänna försäkringskassan – är alltså bunden till det bidrag som har fastställts genom dom eller avtal. De sakkunnigas förslag innebär att försäkringskassorna i stället självständigt skall pröva den bidragsskyldiges betalningsförmåga och avgöra vad han eller hon skall betala tillbaka till det allmänna. Genom att prövningen sker

Allmän motivering

fortlöpande kan återbetalningarna hela tiden göras beroende av den bidragsskyldiges aktuella betalningsförmåga. Processer om jämkning av underhållsbidrag på grund av ändrade förhållanden blir på så sätt överflödiga i den mån underhållsbidraget inte är större än bidragsförskottet. Den föreslagna ordningen innebär också att samhället kan lätta på bördan för den underhållsskyldige utan att barnets intresse blir lidande.

De sakkunniga föreslår att särskilda riktlinjer utarbetas till ledning för försäkringskassornas återkrav. Dessa riktlinjer förutsätts tjäna till ledning också när underhållsbidrag fastställs genom dom eller avtal. I betänkandet presenteras ett förslag till sådana riktlinjer (se bil. 4 till lagrådsremissen). Dessa bygger på tanken att den underhållsskyldige skall förbehållas ett belopp för sin egen och sin familjs försörjning och att en del av överskottet skall tas i anspråk för återbetalningar till försäkringskassan.

Många remissinstanser har anslutit sig till de sakkunnigas uppfattning om de fördelar som står att vinna om försäkringskassorna får en befogenhet att inom bidragsförskottssystemets ram självständigt pröva den underhållsskyldiges bidragsförmåga. Åtskilliga instanser är emellertid kritiska. Några anser att rättssäkerheten inte blir tillräckligt tillgodosedd ifall prövningen ankommer på försäkringskassorna. Andra reagerar mot att domstolarna och försäkringskassorna jämsides skall kunna fastställa underhållsskyldigheten, med rätt för kassorna att frångå domstols avgörande inte bara i sänkande utan också i höjande riktning. Kritik riktas också mot att försäkringskassorna vid sin prövning skall beakta endast den underhållsskyldiges förhållanden, medan domstolarna har att ta hänsyn till båda föräldrarnas förmåga. En annan invändning mot förslaget går ut på att det uppmuntrar till ökad användning av bidragsförskottssystemet.

Ett stort antal av de instanser som tillstyrker förslaget betonar att ställningstagandet bygger på att organisationsfrågorna först blir lösta och att försäkringskassornas personal i god tid hinner utbilda sig för sin uppgift. Riksförsäkringsverket framhåller att ytterligare överväganden i fråga om administrationen av systemet oundgängligen behövs.

Efter bemyndigande den 22 september 1977 av regeringen har chefen för socialdepartementet tillkallat en kommitté (S 1977:16) som skall se över samhällets stöd till föräldrar som inte lever tillsammans. I direktiven (1977:104) framhålls att samhällsutvecklingen har ändrat förutsättningarna för existerande former av stöd till de särlevande föräldrarna och aktualiserat samhällsinsatser i delvis andra former. Utgångspunkten för kommitténs överväganden bör vara att stödet riktas till barnen.

Utredningsuppdraget har uppmärksammats under remissbehandlingen av familjelagssakkunnigas förslag. Från ett par håll hävdas att frågan om att införa en annan ordning för återkrav av bidragsförskott bör anstå i avvaktan på resultatet av den nya utredningen.

För egen del kan jag se åtskilliga fördelar i att frigöra prövningen av

Allmän motivering

skyldigheten att betala tillbaka bidragsförskott från de civilrättsliga avgörandena om underhållsbidrag. Jag skall emellertid inte gå in på dessa argument eller på de invändningar som kan riktas mot förslaget som sådant. I vilket fall som helst talar starka skäl för att tiden inte är mogen att införa det system som familjelagssakkunniga har föreslagit.

Som de sakkunniga framhåller måste försäkringskassorna redan i dag i vissa fall rätt ingående bedöma de underhållsskyldigas ekonomiska och sociala situation. Det gäller främst i ärenden om eftergift från det allmännas sida av återkrav. Med familjelagssakkunnigas förslag skall emellertid kassorna i stor omfattning ha att löpande fastställa omfattningen av underhållsskyldigheten mot barn, ofta utan att ha stöd i dom eller avtal. Det säger sig självt att detta kommer att ställa stora krav på kassorna och deras personal. Försäkringskassorna har nyligen fått sitt verksamhetsområde vidgat. Efter samråd med chefen för socialdepartementet har jag kommit till att kassorna bör få rimlig tid till förfogande innan ytterligare, krävande uppgifter läggs på dem.

Det nuvarande bidragsförskottssystemet har brister och skall, som nämnts, tillsammans med andra former för stöd åt föräldrar som lever isär, ses över av en särskild kommitté. Med tanke på detta skulle det vara olyckligt att nu genomföra en reform som tillför institutet nya och viktiga rättsliga moment och som med stor sannolikhet skulle leda till att allt flera kommer att anlita systemet. Reformen skulle också kunna få till konsekvens att ansenliga medel tas i anspråk, utan att den avvägning mellan olika stödbehov och stödformer kommer till stånd som förutsätts i direktiven för den nya utredningen.

Med hänsyn till vad som har anförts nu har jag kommit till att familjelagssakkunnigas förslag till nytt återkravssystem i varje fall f. n. inte bör genomföras.

5.1.3 Reformförslag angående underhållsskyldigheten mot barn

Det förhållandet att familjelagssakkunnigas förslag till nytt återkravssystem inte skall leda till lagstiftning under den närmaste tiden behöver inte medföra att förslaget också i övrigt bör vila tills vidare. Tvärtom ser jag starka skäl att redan nu göra ändringar i FB:s reglering angående underhåll till barn och att i samband därmed ta upp en del närliggande lagstiftningsfrågor.

Främst är det önskemålet att förbättra situationen för de bidragsskyldiga som talar för en reform. Att deras belägenhet många gånger är pressad har i den allmänna debatten senast uppmärksammats i samband med årets generella indexhöjning av underhållsbidrag, vilken uppgick till 14 %. Det skulle kunna få betänkliga sociala konsekvenser, om statsmakterna sköt på framtiden att vidta åtgärder till hjälp för de bidragsskyldiga. Riksdagen har också i sin begäran år 1976 om utredning förutsatt att lagstiftningen om underhållsbidrag skulle ändras snarast möjligt.

Allmän motivering

Även om det alltså är angeläget att utan uppskov vidta åtgärder för att lätta bördan för de underhållsskyldiga, måste man samtidigt söka undvika att åtgärderna går ut över barnen och den förälder som uppbär underhållsbidraget. Att också vårdnadshavarens situation många gånger är ekonomiskt bekymmersam kan man finna stöd för i den undersökning vid Uppsala universitet som har omtalats under 5.1.1.

En utväg är då att samhället tar på sig en betydligt större del av underhållskostnaderna än f. n. Emellertid kan i dagens allmänna ekonomiska läge endast begränsade ökningar medges av stödet till föräldrar som lever isär. För återhållsamhet med nya kostnadsåtaganden talar också önskemålet att inte föregripa resultatet av utredningen om samhällsstödet till dessa föräldrar.

En påtaglig förbättring för de bidragsskyldiga kan emellertid enligt min mening åstadkommas med ganska begränsade åtgärder.

Jag vill då till en början erinra om att den som betalar underhållsbidrag till barn i dag har rätt att vid beskattningen göra ett inkomstavdrag om högst 2 500 kr om året för varje barn. Beloppet har varit oförändrat sedan 1974 års taxering. I sitt slutbetänkande (SOU 1977:91) Översyn av skattesystemet har 1972 års skatteutredning enhälligt föreslagit att beloppsgränsen skall höjas till 3 000 kr. Betänkandet har nyligen remissbehandlats. Chefen för budgetdepartementet har emellertid redan nu underrättat mig om att han har för avsikt att under hösten 1978 föreslå en höjning av avdraget. Höjningen bör enligt budgetministern tillämpas redan vid 1979 års taxering och alltså få verkan för inkomståret 1978.

Vad härefter angår den lagstiftning som närmast är aktuell i detta ärende, främst den civilrättsliga, bör principen om att underhållsskyldigheten inte skall vara ovillkorlig ens mot barn kunna lagfästas. Man bör därvid kunna ta fasta på de sakkunnigas tanke att den underhållsskyldige skall förbehållas visst belopp för egna nödvändiga utgifter, i vissa fall också belopp för hemmavarande make och barn. Det bör vidare vara möjligt att underlätta jämkning vid domstol av gällande domar och avtal om underhållsbidrag. Försäkringskassorna bör i större utsträckning än nu få medge eftergift av lämnade bidragsförskott. I syfte att minska underhållsskulderna bör man också kunna genomföra familjelagssakkunnigas förslag om att förkorta preskriptionstiden för fordringar på underhållsbidrag, inräknat återkrav av bidragsförskott. Slutligen ter det sig befogat att dämpa indexhöjningen av utgående bidrag.

Bortser man från den minskning av skatteintäkterna som en höjning av avdraget för utgivna underhållsbidrag medför, torde de åtgärder som jag har nämnt nu inte leda till någon sammantaget större ekonomisk belastning för stat eller kommun. Man måste nämligen räkna med de samhälleliga vinster som kan följa av en reform som syftar till att minska riskerna för social utslagning av underhållsskyldiga med särskilt svåra problem och att i övrigt

Allmän motivering

anpassa underhållsskyldigheten efter den ekonomiska förmågan. De ifrågasatta åtgärderna torde knappast heller komma att försämra de underhållsberättigades situation i en utsträckning som inte kan anses godtagbar. Genom de allmänna barnbidragen och rätten till bidragsförskott är barnen alltid garanterade en minsta underhållsstandard.

Önskemålet att göra de bidragsskyldigas situation mindre pressande utgör alltså ett starkt skäl för en reform redan nu av underhållsbestämmelserna. Ett annat skäl är att nuvarande praxis för beräkning av underhållsbidrag av allt att döma är mycket ojämn. Till detta bidrar att flera organ medverkar vid tillkomsten av underhållsavgöranden: domstolarna, barnavårdsnämnderna, försäkringskassorna och advokatbyråerna. Delvis läggs därvid olika principer till grund för beräkningarna. Det får anses vara ett rättssäkerhetsintresse att söka få till stånd en mer enhetlig bedömning.

Utöver vad jag nu har sagt är det två speciella problem som särskilt har uppmärksammats av riksdagen och som kräver sin snara lösning. Det ena gäller frågan om underhållsbidrag till barn som enligt de år 1976 antagna nya reglerna (SFS 1976:612) står under gemensam vårdnad av föräldrar som inte sammanlever med varandra. Frågan är intimt förknippad med spörsmålet om rätt till bidragsförskott. F. n. kan dessa barn inte få bidragsförskott. Detta kan avhålla en del föräldrar från att anlita det nya institutet gemensam vårdnad. Det andra problemet angår rätten för underhållsskyldig förälder att få underhållsbidraget nedsatt med hänsyn till kostnader som har varit nödvändiga under tid då han eller hon har utövat sin rätt till umgänge med barnet.

Vad jag har åberopat i detta avsnitt bör enligt min mening föranleda att förslag nu föreläggs riksdagen om revision av främst FB:s bestämmelser om underhållsbidrag till barn. Förslagets huvudsakliga inriktning framgår av vad som har anförts i det föregående.

Den omständigheten att man inte nu kan definitivt lösa frågan om förhållandet mellan den civilrättsliga underhållsplikten till barn och skyldigheten att inom ramen för ett bidragsförskottssystem eller dess framtida motsvarighet betala medel till det allmänna kan få till följd att vissa justeringar senare måste göras i den civilrättsliga lagstiftningen. Den reglering i FB som blir resultatet av den föreslagna reformen torde dock i allt väsentligt kunna ligga fast för framtiden. För utredningen om samhällsstödet till de särlevande föräldrarna måste det anses vara en fördel att kunna utgå från en ny lagstiftning på det civilrättsliga området. I utredningsdirektiven har också förutsatts att kommittén skall bygga på en sådan lagstiftning.

5.1.4 Den familjerättsliga underhållsskyldigheten i övrigt

Under 5.1.3 har jag uppehållit mig vid bestämmelserna om underhåll till barn. De sakkunniga har emellertid också lagt fram förslag som avser

Allmän motivering

underhållsskyldigheten mellan makar. I likhet med det stora flertalet remissinstanser anser jag det riktigt att på detta sätt ta upp den familjerättsliga underhållsskyldigheten till en samlad bedömning. Visserligen kan det medföra vissa nackdelar att låta föreskrifterna om äktenskapets ekonomiska rättsverkningar reformeras etappvis. Jag delar emellertid de sakkunnigas uppfattning att det skulle leda till ännu större olägenheter att bryta ut bestämmelserna om underhåll till barn till separat behandling. Man kan också se det som en fördel att det fortsatta lagstiftningsarbetet på äktenskapsrättens område kan koncentreras till frågorna om den familjerättsliga egendomsordningen. Den nu aktuella reformen bör alltså enligt min mening omfatta samtliga regler i FB och GB om underhållsskyldighet.

5.1.5 Sammanfattning

Vad jag hittills har yttrat innebär sammanfattningsvis följande. Nuvarande ordning för att pröva omfattningen av underhållsskyldigheten till barn behålls tills vidare. Det betyder att dom eller avtal om underhållsbidrag fortfarande skall ligga till grund när skyldigheten att betala tillbaka bidragsförskott bedöms. Familjelagssakkunnigas förslag till nytt återkravsystem tas alltså inte upp f. n. I övrigt läggs emellertid de sakkunnigas betänkande till grund för en reform av lagstiftningen om underhållsskyldighet. Denna innefattar en fullständig revision av de civilrättsliga reglerna i FB och GB men berör också annan lagstiftning. Syftet med reformen är att minska belastningen främst för de sämst ställda underhållsskyldiga, att få till stånd en något mera enhetlig bedömning av bidragsfrågorna och att tillgodose vissa särskilda reformkrav från riksdagens sida.

5.2 Underhållsskyldigheten mot barn

5.2.1 De grundläggande bestämmelserna om underhållsskyldigheten

Föräldrarnas underhållsskyldighet mot barn som inte är vuxet

Som jag har nämnt under 5.1 lämnar samhället i olika former ett omfattande stöd åt barn och barnfamiljer. Syftet är att skapa förutsättningar för att barnen skall få en god uppväxt och att över huvud taget ge ekonomisk trygghet åt familjerna. De olika sociala förmåner som riktar sig till barn och barnfamiljer rör delvis förmåner som utgår generellt. Hit hör föräldrapenning, allmänna barnbidrag, fri sjukvård och tandvård samt fri skolutbildning med fria läroböcker och skolmåltider. I något högre ålder underlättas de ungas utbildning genom studiehjälp och studiemedel. Andra stödformer tar mera sikte på att utjämna villkoren mellan olika barnfamiljer. Till denna grupp kan räknas de olika formerna av bostadsbidrag och de ekonomiska insatserna för att få till stånd barntillsyn till rimlig kostnad för den enskilde. Av central

Allmän motivering

betydelse är bestämmelserna om bidragsförskott. Bidragsförskottet garanterar en minimistandard för barn som är berättigade till underhållsbidrag, dvs. barn som inte bor tillsammans med båda sina föräldrar.

Enligt FB skall föräldrarna stå för kostnaderna för barnens utbildning och uppfostran. De efter hand allt större samhällsinsatserna för barn och ungdom har emellertid inte bara tryggat en rimlig levnads- och utbildningsstandard åt den uppväxande generationen utan också medfört att föräldrarna har avlastats en del av sin underhållsbörda. Likväl är föräldrarnas ekonomiska insatser för sina barn fortfarande av stor betydelse. Det ekonomiska ansvaret kan knappast heller isoleras från föräldrarnas ansvar för barnens person. I likhet med familjelagssakkunniga och en praktiskt taget enhällig remissopinion anser jag därför att FB också i fortsättningen bör bygga på principen att föräldrarna är underhållsskyldiga mot sina barn.

Föräldrarnas ekonomiska ansvar för sina barn är närmast en självklarhet när det gäller barn och föräldrar som faktiskt bildar en familj. I den allmänna debatten har det emellertid ibland ifrågasatts om inte samhället borde ta över den underhållsskyldighet som ligger på föräldrar som, t. ex. efter skilsmässa, inte bor tillsammans med barnet. Tanken skall ses mot bakgrund av att dessa föräldrar ofta har en svag ekonomi.

Det kan emellertid inte gärna komma i fråga att befria den nu berörda gruppen av föräldrar från deras underhållsskyldighet. Om samhället övertog de bidragsskyldigas underhållsansvar skulle nämligen detta med fog säkerligen upplevas som uppenbart orättvist av de föräldrar som bor tillsammans med sina barn och gör ekonomiska uppoffringar för deras räkning. En underhållsskyldig kan naturligtvis ibland känna det påfrestande att behöva betala bidrag till ett barn som han eller hon inte har kontakt med. Botemedlet är emellertid inte att avskaffa underhållsskyldigheten utan att på olika sätt stimulera den bidragsskyldiges intresse för barnet. Statsmakterna har redan beslutat åtgärder i detta syfte. Ytterligare förslag kommer att presenteras i det följande. En regelbunden kontakt mellan barn och bidragsskyldig förälder kan skapa och vidmakthålla en samhörighet som gör underhållsskyldigheten självklar.

Vad jag har sagt nu får inte undanskymma att levnadskostnaderna för föräldrar som lever åtskilda och för deras barn oftast är högre än i sammanhållna familjer. Många sådana föräldrar har ekonomiska och sociala svårigheter. En särskilt utsatt grupp är de frånskilda. Som jag har framhållit under 5.1.3 är ett av syftena med det reformförslag som nu presenteras att lätta bördan för de föräldrar som betalar underhållsbidrag. En förutsättning för att underhållsskyldigheten skall upplevas som något positivt är uppenbarligen att den på ett realistiskt sätt anpassas till den bidragsskyldiges ekonomiska förhållanden. Jag vill emellertid betona att de särlevande föräldrarnas situation redan sedan länge har uppmärksammats inom social-

Allmän motivering

och skattelagstiftningen. Stödet i form av bidragsförskott har redan nämnts. Jag kan vidare erinra om att dessa föräldrar gynnas när det gäller att beräkna bostadsbidrag och daghemsavgifter. Föräldrar som lever åtskilda har också i vissa fall särskilda skattelättnader. Som har framgått under 5.1.2 utreds i särskild ordning den framtida utformningen av samhällsstödet till sådana föräldrar.

I enlighet med vad jag har sagt i det föregående bör FB liksom f. n. uppta bestämmelser som klart slår fast att båda föräldrarna i princip är underhållsskyldiga mot sina barn. De nuvarande bestämmelserna i ämnet (7 kap. 1 och 2 §§ FB) nämner inte föräldrarnas förmåga som förutsättning för underhållsskyldigheten som sådan. Främst med hänsyn härtill har underhållsskyldigheten ofta betecknats som ovillkorlig. Detta har ansetts kunna medföra att en betalningsoförmögen förälder åläggs bidragsplikt när även den andra föräldern saknar förmåga att ensam bidra till barnets underhåll och det alltså gäller att fördela bristen.

Familjelagssakkunniga har ansett att uppfattningen om att underhållsskyldigheten är ovillkorlig saknar bärkraft i dagens samhälle. Det finns inte anledning att döma ut underhållsbidrag av den förälder som inte har medel till annat än sitt eget uppehälle. Har föräldrarna däremot möjlighet att ge barnen en standard utöver den som tillförsäkras dem genom barnbidrag och andra socialförmåner bör detta enligt de sakkunniga komma barnen till del. De sakkunniga anser att det bör framgå av FB att föräldrarnas ekonomiska förhållanden tillmäts avgörande betydelse för deras underhållsskyldighet.

De sakkunnigas förslag har godtagits av så gott som alla remissinstanser och förtjänar också enligt min mening instämmande. Att kräva ut underhåll av en förälder som inte förfogar över medel för mer än egna nödvändiga behov kan endast leda till att den underhållsskyldige antingen ådrar sig en underhållsskuld eller också får ta samhällets hjälp i anspråk för egen del. Barnets intresse får i detta fall i stället tillgodoses genom samhällets försorg. Existerande sociala stödformer garanterar redan i dag en minimistandard för barnet. Senare domstolspraxis får också anses innebära att principen om underhållsskyldighetens ovillkorlighet i den mening som jag tidigare angav har övergetts (se särskilt högsta domstolens dom DT 50/77).

Jag förordar alltså att i underhållskapitlets inledande paragraf föreskrivs att föräldrarnas underhållsskyldighet är beroende av deras ekonomiska förhållanden. Detta innebär inte bara att föräldrarna skall ha en viss ekonomisk förmåga för att något underhåll över huvud taget skall utgå utan också att barnet kan göra anspråk på högre standard och därmed större underhåll ju bättre föräldrarnas ekonomiska ställning är. Principen får naturligtvis sin största betydelse när det gäller att fastställa underhållsbidrag. Det finns enligt min mening för detta fall ett behov av att närmare ange vad principen leder till i form av rätt för den underhållsskyldige att förbehålla sig viss del av sin inkomst. Jag återkommer till denna fråga under 5.2.3.

Allmän motivering

Bortsett från det fallet att barnet har egna tillgångar anges f. n. inte i 7 kap. FB att barnets behov är en förutsättning för föräldrarnas underhållsskyldighet. Enligt familjelagssakkunnigas förslag bör emellertid av 7 kap. 1 § FB framgå att föräldrarnas underhållsskyldighet avser vad som erfordras för att täcka underhållskostnaderna sedan därifrån har avräknats – förutom vad som kan tas av barnets egna tillgångar – bidrag till kostnaderna som barnet erhåller på annat sätt. Med detta syftar de sakkunniga främst på allmänna och särskilda socialförmåner som utgår till barnet och är av sådan karaktär att de bör beaktas i sammanhanget.

Vad de sakkunniga sålunda har föreslagit har i det väsentliga godtagits under remissbehandlingen. Några remissinstanser anser dock att avvägningen mellan föräldrarnas och samhällets ansvar inte har blivit tillräckligt belyst i betänkandet. Andra menar att den föreslagna lagtexten inte nog klart markerar att föräldrarna har det primära ansvaret för barnens försörjning.

När det gäller det ekonomiska ansvaret för barnens uppehälle och utbildning kompletterar bidragen från samhället och från föräldrarna varandra. En annan sak är att vissa sociala förmåner enligt sin konstruktion eller sitt syfte är primära i den meningen att de utgår oberoende av vilket underhåll som föräldrarna kan lämna, medan andra är sekundära och inte påverkar underhållets storlek utan tvärtom utges efter prövning som tar hänsyn till underhållet. Man måste också räkna med att en del förmåner som inte är beroende av någon behovsprövning åtminstone delvis är avsedda att öka barnets standard och inte att reducera underhållsskyldigheten. Även andra mellanformer förekommer.

Samspelet mellan sociala förmåner och underhållsskyldighet är sålunda ganska invecklat. Det låter sig knappast göra att genom föreskrifter i FB ange i vilka fall och på vilket sätt ett bidrag eller en förmån från det allmänna skall påverka underhållsskyldigheten. Denna fråga får i första hand lösas med ledning av de bestämmelser som gäller för resp. förmåner. De kollektiva insatserna för barnens räkning är emellertid i betydande omfattning avsedda att ge en motsvarande lättnad i föräldrarnas underhållsskyldighet. Jag delar de sakkunnigas uppfattning att underhållsreglerna i FB bör innehålla en erinran om detta. Jag förordar dock att föreskriften i ämnet får en avfattning som något avviker från vad de sakkunniga har föreslagit och som tydligare markerar att bedömningen av socialförmånens betydelse för underhållsskyldigheten måste nyanseras, främst efter vilken förmån det gäller.

Ramen för föräldrarnas underhållsskyldighet bestäms naturligtvis av barnets behov av mat, kläder, bostadsutrymme, förströelse m. m. samt av den utbildning som barnet bör få. Detta får anses underförstått i nuvarande 7 kap. 1 § FB och kan utläsas ur 6 kap. 2 § FB. I sistnämnda paragraf sägs att vårdnadshavaren skall se till att barnet erhåller uppehälle och utbildning efter vad som är tillbörligt med hänsyn till föräldrarnas villkor och barnets tillgångar samt barnets anlag. Enligt min mening bör det av den inledande

föreskriften om underhållsskyldighet uttryckligen framgå att omfattningen av underhållsplikten skall bestämmas med ledning av vad som är barnets behov. Sammanställt med vad jag har sagt förut innebär detta att i 7 kap. 1 § FB bör anges att föräldrarnas underhållsskyldighet skall bedömas efter vad som är skäligt med hänsyn till barnets behov och föräldrarnas ekonomiska förhållanden och att man när barnets behov bedöms skall ta hänsyn till barnets egna inkomster och tillgångar och till de sociala förmåner som barnet har rätt till.

Allmän motivering

Enligt 7 kap. 1 § andra stycket upphör inte föräldrarnas underhållsskyldighet förrän barnet har fått den utbildning som med hänsyn till föräldrarnas villkor och barnets anlag kan anses tillbörlig och inte i något fall förrän barnet har fyllt 16 år. Enligt 7 kap. 11 § tredje stycket FB får inte mot den underhållsskyldiges vilja underhåll bestämmas för tid efter det barnet har fyllt 18 år, innan det tillförlitligt kan bedömas om underhållsskyldighet föreligger därefter. Sextonårsgränsen överskrids i allmänhet i praxis, medan den sist angivna bestämmelsen medför att underhållsbidrag normalt utdöms till dess barnet har fyllt 18 år. Föräldrarna kan emellertid få svara för barnets underhåll även sedan barnet har blivit myndigt och så lång tid därefter som behövs för dess utbildning. Sedan underhållsbestämmelserna infördes, har dock läget förändrats till följd av det samhällsstöd som finns för studerande. I praxis har förhållandet beaktats så till vida att barn som bedriver eftergymnasiala studier i allmänhet har ansetts skyldiga att bekosta sina studier med statliga studiemedel, medan det har ansetts att studier t. o. m. gymnasienivån normalt i första hand bör bekostas av föräldrarna.

Enligt de sakkunniga är det naturligt att i princip låta föräldrarnas underhållsskyldighet upphöra när barnet blir myndigt, dvs. när det fyller 18 år. Även för tiden därefter bör emellertid underhållsplikten kvarstå, om underhåll behövs för att barnet skall kunna avsluta sin grundutbildning. Till denna räknar de sakkunniga i första hand utbildning vid grundskola och gymnasieskola. För högre studier vid universitet och högskolor bör däremot föräldrarna inte vara underhållsskyldiga.

Så gott som samtliga remissinstanser som har yttrat sig i frågan har tillstyrkt de sakkunnigas förslag. Också jag anser att förslaget i princip bör genomföras. Det stämmer i det väsentliga överens med vad som redan nu tillämpas enligt praxis, dock med den avvikelsen att föräldrarna f. n. torde kunna bli skyldiga att under speciella omständigheter bekosta också högre studier. Jag anser alltså att enligt huvudregeln barn som har uppnått myndig ålder bör svara för sin egen försörjning.

Artonårsgränsen bör emellertid kunna överskridas om barnet behöver underhåll för gymnasiestudier eller annan grundläggande utbildning. Underhållsskyldigheten bör gälla inte bara det vanliga fallet att barnet ännu går kvar i gymnasieskolan när det fyller 18 år. Även när studierna efter ett avbrott återupptas en kortare tid efter det att barnet har blivit myndigt, förslagsvis

Allmän motivering

inom ett år, bör föräldrarna i princip vara underhållsskyldiga. För att inte ansvaret skall utsträckas över alltför lång tid bör dock en övre gräns för underhållsskyldigheten sättas vid 21 år. I de flesta fall kan underhållsansvaret beräknas upphöra när barnet är i 18–19-årsåldern.

De bestämmelser som har varit på tal nu anger endast den yttre gränsen för föräldrarnas underhållsskyldighet. Om och i vad mån underhåll inom denna gräns skall utgå till ett äldre barn får bedömas med hänsyn till bl. a. barnets ekonomiska behov. Har barnet skaffat sig förvärvsarbete kan underhållsbehovet minska eller falla bort, beroende på hur stora barnets inkomster är.

Föräldrarnas underhållsskyldighet mot vuxet, sjukt barn

Enligt 7 kap. 3 § första stycket FB kan föräldrar vara underhållsskyldiga även efter det att barnets rätt till underhåll enligt 1 § har upphört. Om barnet till följd av sjukdom eller annan sådan omständighet inte själv kan försörja sig är nämligen föräldrarna skyldiga att i mån av förmåga ge barnet ett skäligt underhåll. De sakkunniga har föreslagit att denna underhållsskyldighet avskaffas, eftersom barnet genom samhällets insatser kan få tillräcklig ekonomisk hjälp. Sålunda har alla under sjukdom skydd genom sjukförsäkringen. Skulle sjukdomen leda till nedsättning av arbetsförmågan kan den sjuke få sjukbidrag eller förtidspension.

En så gott som enig remissopinion har tillstyrkt förslaget eller lämnat det utan erinran. Även enligt min mening är tiden mogen att upphäva underhållsskyldigheten för föräldrar i de fall som nu regleras i 7 kap. 3 § första stycket FB. Sedan bestämmelserna kom till har läget avsevärt förändrats genom samhällets insatser för sjuka och arbetsoförmögna. Jag biträder sålunda de sakkunnigas förslag.

Upphävs underhållsskyldigheten mot vuxet barn får det återverkningar också utanför FB:s område. Detsamma gäller f. ö. andra begränsningar som införs i rätten till underhåll. Främst berörs sådana bestämmelser som vid den underhållsskyldiges död ger barnet vissa rättigheter. Till den del rättigheterna i dag är knutna till underhållsskyldighet enligt lag kommer de sålunda att upphöra för framtiden. Det bör dock uppmärksammas att barnets rätt inte alltid är knuten till en i lag intagen föreskrift om underhållsskyldigheten. Inom ett så centralt område som skadeståndsrätten gäller sålunda enligt 5 kap. 2 § skadeståndslagen (1972:207) att ersättning för förlust av underhåll tillkommer inte endast efterlevande som "enligt lag" hade rätt till underhåll av den avlidne utan också efterlevande som eljest var beroende av honom för sin försörjning, om underhåll utgick vid tiden för dödsfallet eller om det kan antas att underhåll skulle ha kommit att utgå inom en nära framtid därefter. Bedömningen av vad som kan antas om framtida underhåll kan emellertid komma att påverkas i begränsande riktning, om den legala underhållsskyldigheten inskränks.

Underhållsskyldigheten mot styvbarn

Allmän motivering

Styvföräldrar har enligt 7 kap. 4 § FB en särskilt utformad underhållsskyldighet mot styvbarn. Sålunda är en make, så länge äktenskapet består, skyldig att jämte den andra maken efter sin förmåga bidra till underhållet för den andra makens barn, om barnet står under den andra makens vårdnad. Styvförälderns underhållsskyldighet medför inte någon ändring i den underhållsskyldighet som kan åligga barnets andra förälder, dvs. den som inte är styvförälderns make, utan kommer i andra hand. Den som bor tillsammans med barnets vårnadshavare utan att vara gift med vårdnadshavaren har inte någon på lag grundad skyldighet att bidra till barnets underhåll.

De sakkunniga har föreslagit att skyldigheten för styvförälder att bidra till styvbarnets underhåll skall upphävas. De anser visserligen att de nuvarande reglerna så till vida är berättigade att de ger uttryck för den självklara principen att alla barn i en och samma faktiska familjebildning skall leva på samma standard. Med hänsyn till detta borde reglerna helst utvidgas till att omfatta också barn i en familj där föräldern sammanbor med annan utan att vara gift med denne. Så länge parterna sammanbor torde bestämmelserna emellertid endast ha normbildande funktion. Praktisk betydelse får de om parterna är gifta med varandra och sammanlevnaden men inte äktenskapet upplöses, dvs. främst under betänketiden som föregår en äktenskapsskillnad. I en sådan situation kan bestämmelserna dock missbrukas. Mot att behålla de nuvarande bestämmelserna talar enligt de sakkunniga också att barnet i förhållande till den andra föräldern är berättigat inte bara till underhållsbidrag utan också till bidragsförskott. Har föräldern avlidit kan barnpension utgå. Styvförälderns bidragsskyldighet kommer därför normalt att avse endast att tillförsäkra barnet en nivå ovanför bidragsförskottet resp. barnpensionen.

De sakkunniga betonar att det förhållandet att föreskrifterna i FB om styvföräldrars underhållsskyldighet upphävs givetvis inte innebär att den bakomliggande principen upphör att gälla. Föräldrarna bör fortfarande ha en moralisk plikt att hålla barnen i familjen på samma ekonomiska standard så länge de sammanlever.

Två av de sakkunniga har reserverat sig och förordar att 7 kap. 4 § FB behålls, med en jämkning som föranleds av de nya föreskrifterna om gemensam vårdnad. Enligt reservanterna har några nackdelar i rättstillämpningen med bestämmelserna inte påtalats. Tvärtom torde de fylla en uppgift från normbildningssynpunkt.

Bland remissinstanserna är meningarna i frågan starkt delade. En knapp majoritet förordar att underhållsskyldigheten för styvföräldrar får stå kvar. Några instanser föreslår att partnern till förälder som har vårdnaden skall ha ett underhållsansvar mot styvbarnet oavsett vilken samlevnadsform som föreligger.

Som de sakkunniga själva har anfört bör utgångspunkten vara att barn i en

Allmän motivering

och samma familj skall leva på samma standard. Redan med tanke på detta anser jag det mindre lämpligt att upphäva den regel om underhållsskyldighet mot styvbarn där denna princip kommer till uttryck. Under remissbehandlingen har också omvittnats att bestämmelsen i det praktiska rättslivet fyller en uppgift från normbildningssynpunkt. Principen att ett underhållsansvar föreligger även gentemot andra barn i familjen än de egna kommer f. n. till uttryck också i annan lagstiftning, särskilt i bidragsförfattningar, se t. ex. 3 kap. 28 § studiestödslagen (1973:349). Upphävs styvföräldrars juridiska underhållsskyldighet, rycks den principiella grunden undan för denna författningsreglering. På grund av det anförda anser jag att en lagfäst skyldighet att svara för styvbarns underhåll bör finnas kvar. Den bör emellertid avgränsas på ett något annat sätt än f. n.

Underhållsskyldigheten bör i första hand gälla den som är gift med barnets vårdnadshavare. Med hänsyn till vad som nyss har sagts om grunden för underhållsskyldigheten anser jag emellertid att sådan skyldighet i regel bör vara begränsad till situationer då makarna och barnet lever samman i familjegemenskap. Styvfadern eller styvmodern bör inte vara skyldig att betala underhållsbidrag till styvbarnet när makarna under betänketid eller annars varaktigt lever isär. Med en sådan regel eliminerar man den risk för missbruk som nuvarande bestämmelse inrymmer i fråga om fall då hustrun under äktenskapet har fått ett barn med en annan man än maken och äktenskapet därför står inför sin upplösning.

I dag har en styvförälder underhållsansvar också gentemot ett styvbarn som har flyttat från hemmet men som fortfarande står under vårdnad av styvförälderns make. Enligt min mening bör en underhållsplikt i en sådan situation för framtiden föreligga endast om särskilda skäl talar för det. Vidare bör en förutsättning också här vara att styvföräldern och barnets förälder fortfarande lever tillsammans. Underhållsskyldighet kommer i första hand i fråga när barnet studerar utom hemmet. Flyttar barnet samman med den andra av föräldrarna, bör styvförälderns underhållsskyldighet praktiskt taget alltid anses upphöra.

Om en gift styvförälders underhållsansvar på det sätt som jag nyss har förordat i princip knyts till att styvbarnet ingår i styvförälderns familjegemenskap ligger det nära till hands att utsträcka ansvaret till att gälla också familjebildningar där parterna inte är gifta med varandra. Att generellt ålägga en person som sammanbor med annan ett underhållsansvar för partnerns barn skulle visserligen kunna föra för långt. Några betänkligheter kan dock knappast resas mot att införa en uttrycklig underhållsskyldighet gentemot "styvbarn" när de samlevande också har barn gemensamt. Det är ju ytterst önskemålet att undvika att barn inom samma familjebildning behandlas olika som motiverar underhållsansvaret för annans barn.

Vad jag har sagt nu innebär att en person bör ha ett underhållsansvar gentemot annans barn, om han eller hon är gift med eller har ett annat barn

gemensamt med styvbarnets förälder och dessutom varaktigt bor tillsammans med föräldern och barnet. Självfallet är det en förutsättning att föräldern – ensam eller tillsammans med barnets andra förälder – är vårdnadshavare för barnet. Om särskilda skäl föreligger bör underhållsskyldigheten stå kvar även när styvbarnet har lämnat hemmet. Styvförälders underhållsplikt bör bestämmas på samma sätt som förälders. Den bör emellertid liksom hitills komma i andra hand i förhållande till den underhållsskyldighet som åligger den förälder som inte bor tillsammans med styvföräldern.

Allmän motivering

Underhållsbidrag ur kvarlåtenskap

Har en arvlåtare genom testamente bestämt, att underhållsbidrag ur kvarlåtenskapen skall utgå till barn som till följd av sjukdom eller annan sådan orsak inte kan försörja sig själv, och behöver barnet underhållet, kan sådant bidrag enligt 8 kap. 2 § ÄB krävas ut även om det skulle innebära att bröstarvinge får tåla intrång i sin laglott, dvs. hälften av arvslotten. Om arvlåtaren har efterlämnat ett sådant barn men testamenterat bort sin kvarlåtenskap till annan, har barnet enligt 8 kap. 3 § ÄB rätt att få en närmare bestämd avkastning av den borttestamenterade egendomen.

Om underhållsskyldigheten enligt FB mot vuxet sjukt barn avskaffas faller grunden för de här redovisade bestämmelserna. De sakkunniga har därför föreslagit att de avskaffas. Jag ansluter mig till förslaget, som allmänt har godtagits under remissbehandlingen.

De sakkunniga har föreslagit att också 8 kap. 1 § ÄB upphävs. Enligt denna paragraf gäller att om en arvlåtare dör och lämnar efter sig barn, vars uppfostran inte är avslutad, barnet i princip har rätt att ur kvarlåtenskapen få ut ett engångsbidrag för sitt underhåll i den mån detta inte kan täckas genom barnets arv eller på annat sätt. Rätten till underhållsbidrag går i allmänhet före andra bröstarvingars rätt till laglott. Enligt de sakkunniga kan det ifrågasättas om rätten till underhållsbidrag ur kvarlåtenskapen har någon verklig betydelse idag. Genom bl. a. barnpension enligt den allmänna försäkringen samt de tilläggsbelopp som utgår till en avlidens barn enligt villkoren för tjänstegrupplivförsäkring har barnen ett gott ekonomiskt skydd. De sakkunniga pekar vidare på att barnen i större bon många gånger kan få sitt behov täckt genom arvslotten. Barnets arv skyddas genom laglottsinstitutet mot långtgående testamentariska förordnanden. I mindre bon, å andra sidan, övertar ofta den efterlevande maken med stöd av den s. k. basbeloppsregeln i 13 kap. 12 § andra stycket GB hela behållningen. Någon kvarlåtenskap ur vilken barnet kan få underhållsbidrag finns då inte.

Rätten för ett barn att ur kvarlåtenskapen få ut underhållsbidrag för sin uppfostran kan väl inte alldeles sägas ha spelat ut sin roll. Likväl är det tydligt att samhällets socialpolitiska insatser och det frivilliga försäkringsskyddet numera har fått en sådan omfattning att ett barn knappast behöver riskera att

Allmän motivering

ställas utan medel för sin uppfostran vid en förälders bortgång. Bestämmelserna i 8 kap. 1 § ÄB kan därmed på det hela taget endast fylla uppgiften att verka utjämnande mellan underåriga barn och vuxna syskon vars utbildning redan har bekostats av den avlidne. Som de sakkunniga har visat får bestämmelserna emellertid endast sällan någon effekt. Behovet av en utjämning olika barn emellan torde f. ö. i många fall komma att bli tillgodosett på testamentarisk väg. Med hänsyn till det anförda ansluter jag mig, liksom nästan alla remissinstanser, till de sakkunnigas uppfattning att bestämmelserna i 8 kap. 1 § ÄB kan avvaras för framtiden. Då återstående paragrafer i kapitlet anknyter till 1–3 §§, kan följaktligen hela kapitlet upphävas.

5.2.2 Underhållsskyldigheten vid gemensam vårdnad

Nuvarande regler om underhållsbidrag till barn innebär att sådant bidrag skall betalas av förälder som inte har vårdnaden om barnet. Däremot utgår inte underhållsbidrag enligt FB, om föräldrarna gemensamt har vårdnaden om barnet. I sådant fall gäller endast den allmänna regeln i 7 kap. 2 § FB att var och en av föräldrarna efter sin förmåga skall ta del i kostnaden för barnets underhåll.

Bidragsförskott utgår f. n. till barn som står under vårdnad endast av den ena av sina föräldrar eller som inte står under någondera förälderns vårdnad. Har bara den ena av föräldrarna vårdnaden utgår bidragsförskott enligt huvudregeln med ett årligt belopp som motsvarar 40 % av basbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring, dvs. f. n. omkring 5 000 kr. Bor barnet tillsammans med den underhållsskyldige utgår inte något bidragsförskott.

De nya vårdnadsregler som infördes år 1976 innebär bl. a. att föräldrar kan ha gemensam vårdnad om ett barn utan att bo tillsammans och utan att vara gifta med varandra. Inte heller i denna situation är någon av föräldrarna f. n. skyldig att betala underhållsbidrag till barnet, och något bidragsförskott utgår inte. Vid tillkomsten av de nya vårdnadsreglerna diskuterades om bestämmelserna om underhållsbidrag och bidragsförskott borde ändras så att de blev tillämpliga även i fall då föräldrar som inte bor tillsammans gemensamt utövar vårdnaden om ett barn. Denna fråga ansågs emellertid inte kunna lösas i det sammanhanget. I stället tillsattes en särskild arbetsgrupp inom justitiedepartementet med uppgift att överväga frågan om ekonomiskt stöd i de situationer som kan uppkomma vid delad bosättning och gemensam vårdnad (prop. 1975/76:170 s. 147 f, LU 1975/76:33 s. 92 ff, rskr 1975/76:397).

Sedan arbetsgruppen hade insamlat material och övervägt olika lösningar av den angivna frågan, överlämnade gruppen sitt material till familjelagssakkunniga för närmare överväganden i samband med de sakkunnigas övriga arbetsuppgifter.

Familjelagssakkunnigas förslag innebär att skyldigheten att betala under-

hållsbidrag utvidgas till förälder som har del i vårdnaden om ett barn men inte varaktigt bor tillsammans med barnet. De sakkunniga föreslår vidare att bidragsförskott i princip skall kunna utgå i ett sådant fall.

Allmän motivering

De sakkunnigas förslag har i allmänhet tillstyrkts eller lämnats utan erinran vid remissbehandlingen. Ett par remissinstanser anser dock att förslaget om underhållsskyldighet vid gemensam vårdnad strider mot grundtanken bakom de nya vårdnadsreglerna. Några remissinstanser pekar vidare på svårigheterna att bestämma var barnet är varaktigt bosatt. Förslaget om bidragsförskott vid gemensam vårdnad anses slutligen från några håll kunna leda till administrativa besvär för försäkringskassorna och innebära risker för missbruk.

Syftet med de nya reglerna om gemensam vårdnad har i första hand varit att främja goda förhållanden mellan barnet och båda föräldrarna. Eftersom reglerna har varit i kraft så kort tid saknas än så länge närmare erfarenheter av deras verkningar. Det förefaller dock som om möjligheten till gemensam vårdnad hittills har utnyttjats endast i begränsad omfattning. Detta kan tänkas åtminstone delvis hänga samman med att frågan om underhållsbidrag och bidragsförskott i dessa fall ännu inte har lösts. Enligt min mening är det angeläget att denna fråga snarast får en tillfredsställande lösning, så att ingen behöver avstå från gemensam vårdnad av ekonomiska skäl.

Den gemensamma vårdnaden kan i fall då föräldrarna inte bor tillsammans anordnas så att barnet vistas ungefär lika mycket hos den ena som hos den andra föräldern. Det kan då te sig naturligt att varje förälder fullgör sin underhållsskyldighet genom att svara för de direkta kostnaderna för barnet under vistelseperioden. I så fall blir frågan om underhållsbidrag till barnet inte aktuell. Som regel torde barnet emellertid komma att vistas huvudsakligen hos den ena föräldern och besöka den andra föräldern under mera begränsade perioder. Den av föräldrarna hos vilken barnet inte är varaktigt bosatt får då bidra till barnets underhåll även när det vistas hos den andra föräldern. En förutsättning för gemensam vårdnad i detta fall är f. n. i praktiken att föräldrarna kan komma överens om hur kostnaderna för barnets underhåll skall fördelas mellan dem. Det finns nämligen inte någon bestämmelse som medger att domstol prövar frågan om underhållsbidrag så länge den gemensamma vårdnaden består.

Föräldrar som vill ha gemensam vårdnad torde i de flesta fall komma överens i underhållsfrågan. Man måste emellertid räkna med att de inte alltid kan enas om storleken av det underhållsbidrag som skall utges av den som inte varaktigt bor tillsammans med barnet och alltså inte i samma utsträckning som den andra föräldern svarar för de direkta kostnaderna för barnet. Enligt min mening bör föräldrarna i så fall ha möjlighet att utan att ge upp den gemensamma vårdnaden få underhållsbidraget fastställt av domstol. Bidraget kan då bestämmas med beaktande av att den bidragsskyldiga föräldern delvis fullgör sin underhållsskyldighet genom att ha barnet hos sig under vissa perioder. En annan möjlighet är att den bidragsskyldiga föräldern

Allmän motivering

ges rätt att från underhållsbidraget dra av de kostnader som han eller hon har för barnet under dessa perioder. Till dessa frågor återkommer jag under 5.2.4.

Jag kan inte se att syftet med reglerna om gemensam vårdnad skulle motverkas av en sådan ordning i fråga om underhållsbidrag som jag har angett nu. Den måste tvärtom te sig naturlig för flertalet av dem som överväger att dela den rättsliga vårdnaden om barnet mellan sig. Och skulle föräldrarna i något fall vilja ha en annan ordning finns alltid möjligheten att avtala om detta.

Jag förordar alltså att en skyldighet att betala underhållsbidrag skall gälla inte bara som nu när någon av föräldrarna saknar del i vårdnaden om barnet utan i princip också när förälder, som har vårdnaden om barnet gemensamt med den andra föräldern, inte varaktigt bor tillsammans med barnet. Visserligen kan en sådan anknytning till bosättningen i en del fall vålla svårigheter i tillämpningen. Även om barnet har nära relationer till båda föräldrarna torde det emellertid, som jag tidigare har sagt, i de flesta fall komma att vistas till övervägande delen hos en av dem. Ofta kan barnets folkbokföring ge en anvisning om var det är att anse som varaktigt bosatt. Denna fråga torde f. ö. i allmänhet vara så intimt förenad med överenskommelsen om gemensam vårdnad att föräldrarna redan har tagit ställning till den när de har beslutat sig för att ha gemensam vårdnad.

Genom att införa regler om underhållsbidrag vid gemensam vårdnad får man samtidigt en naturlig utgångspunkt för en reglering av bidragsförskott i dessa fall. Sådant förskott kan nämligen då utgå i förhållande till den av föräldrarna som är bidragsskyldig, på samma sätt som gäller f. n. när endast en av föräldrarna har vårdnaden om barnet. Detta är särskilt viktigt med hänsyn till att det annars finns risk för att institutet gemensam vårdnad för icke sammanboende i huvudsak förbehålls föräldrar som är ekonomiskt oberoende och inte behöver samhällets stöd. Starka skäl talar därför för att bidragsförskott skall kunna utgå vid gemensam vårdnad i förhållande till den av föräldrarna som inte varaktigt bor tillsammans med barnet.

Med en sådan reglering kan det emellertid tänkas att en del föräldrar bara för att få så stora fördelar av bidragsförskottet som möjligt låter barnet varaktigt bo tillsammans med den av dem som har den högsta inkomsten. Underhållsbidraget kommer nämligen då att bestämmas efter den lägre inkomst som den andra föräldern har. Detta medför i sin tur att bidragsförskott som fyller ut underhållsbidraget blir högre. Föräldrarna kan visserligen redan i dag uppnå samma effekt genom att låta vårdnaden om barnet tillkomma den som har den högsta inkomsten. Med det föreslagna systemet skulle emellertid ingen av föräldrarna behöva avstå från sin del i vårdnaden. Det finns också en risk för att föräldrarna genom skenarrangemang ser till att barnet blir att anse som varaktigt bosatt hos den som har den högsta inkomsten. En rätt till bidragsförskott vid gemensam vårdnad kan f. ö. tänkas inbjuda till att föräldrar fingerar särlevnad för att få ekonomiska förmåner

som annars inte tillkommer dem.

Allmän motivering

För att undvika att rätten till bidragsförskott missbrukas har familjelagssakkunniga föreslagit en särskild bestämmelse av innehåll att bidragsförskott inte utgår om barnet har egna tillgångar eller eljest uppenbarligen saknar behov av bidragsförskott. Bestämmelsen tar framför allt sikte på fall av gemensam vårdnad men är avsedd att kunna användas även i övrigt. Förslaget har kritiserats av flera remissinstanser, som särskilt vänder sig mot att en regel om behovsprövning införs generellt i bidragsförskottssystemet. Från några håll påpekas vidare att förslaget måste kompletteras med närmare riktlinjer om hur bestämmelsen skall tillämpas.

Enligt min mening är det angeläget att hindra att samhällets stöd i form av bidragsförskott utnyttjas på ett obehörigt sätt. Som framgår av vad jag nyss har sagt kan de diskuterade reglerna om bidragsförskott vid gemensam vårdnad tänkas inbjuda till missbruk i något större utsträckning än de regler som gäller f. n. Det kan också vara svårt att säkert fastställa vem av föräldrarna som i verkligheten är att anse som bidragsskyldig. På grund härav delar jag de sakkunnigas uppfattning att det behövs en bestämmelse som gör det möjligt att bedöma barnets behov av bidragsförskott mot bakgrund bl. a. av båda föräldrarnas ekonomiska förhållanden oberoende av vem av dem som de själva anger som bidragsskyldig. Som de sakkunniga har framhållit bör emellertid en sådan bestämmelse inte införas enbart för de fall där föräldrarna har gemensam vårdnad. Begränsningar i rätten till bidragsförskott bör verka generellt och inte inrikta sig bara på en viss grupp människor. Bestämmelsen bör därför ges allmän räckvidd. Jag vill dock understryka att den bör tillämpas endast i uppenbara fall, dvs. då ett bidragsförskott framstår som klart obehövligt. Bestämmelsen bör däremot inte ge utrymme för en behovsprövning på det sättet att bidragsförskottet i vissa fall enbart jämkas. Jag återkommer i specialmotiveringen till frågan hur bestämmelsen är avsedd att närmare tillämpas.

En risk för att föräldrarna skall göra en obehörig vinst i bidragsförskottssystemet föreligger också i fall då det underhållsbidrag som den bidragsskyldiga föräldern skall utge har bestämts till ett lågt belopp med hänsyn till att underhållsskyldigheten delvis fullgörs genom att barnet periodvis vistas hos den föräldern. Med nuvarande regler skulle bidragsförskott då kunna utgå utöver det fastställda underhållsbidraget, trots att barnets underhållsbehov i betydande mån tillgodoses av den bidragsskyldige också på annat sätt än genom underhållsbidraget. För att undgå en sådan konsekvens behöver man en regel som medger att bidragsförskott kan sättas ned med ett belopp som motsvarar vad den bidragsskyldiga föräldern tillskjuter på annat sätt än genom att betala bidrag. Jag förordar att en sådan regel införs. Regeln bör dock inte utgöra något hinder mot bidragsförskott till den del förskottet inte motsvaras av vare sig det fastställda underhållsbidraget eller det särskilda tillskottet till detta.

Med de begränsningar i rätten till bidragsförskott som jag nu har förordat

kan jag inte se något hinder mot att en möjlighet till bidragsförskott införs också för gemensamma vårdnadshavare som inte varaktigt bor tillsammans. En sådan ordning torde inte medföra några alltför stora administrativa svårigheter för försäkringskassorna. Efter samråd med socialministern förordar jag därför att reglerna om bidragsförskott ändras på det sätt som jag har angett här.

Allmän motivering

5.2.3 Underhållsbidragets storlek och dess bestämmande

Inledning

F. n. har mer än 400 000 barn eller omkring 20 procent av alla barn i vårt land föräldrar som lever åtskilda. Dessa barn är i princip berättigade till underhåll i form av bidrag. Frågan om vilket sätt och till vilket belopp som underhållsbidrag beräknas har alltså betydelse för ett mycket stort antal människor – barn och vuxna.

Gällande rätt innebär att barnen skall ha en standard som beror av föräldrarnas ekonomi. Sinsemellan skall föräldrarna fördela kostnaderna för barnet efter sin ekonomiska förmåga. Underhållsbidrag som skall utges av en förälder kan alltså i princip inte bestämmas enbart med ledning av den underhållsskyldiges inkomster. Den nu angivna grundsatsen för hur underhåll skall fastställas bör gälla också för framtiden.

Allmänt hållna regler om att underhåll beräknas med hänsyn till barnets behov och båda föräldrarnas ekonomi kan naturligtvis komma i motsättning till önskemålet om enhetlighet och förutsebarhet i tillämpningen. Ojämnheten i praxis förefaller också i dag vara betydande. Olika metoder att beräkna bidrag kommer till användning, och bidragsbeloppen kan i likartade fall skilja sig åt ganska avsevärt. Till detta medverkar att reglerna om bidragsskyldighet tillämpas av många olika organ: domstolarna, barnavårdsnämnderna, försäkringskassorna och advokatbyråerna. Det är också svårt att hämta ledning från avgörandena i domstolarna, eftersom prövningen i så stor utsträckning är inriktad på en skälighetsbedömning av de varierande individuella fallen.

I anslutning till de sakkunnigas förslag till riktlinjer för försäkringskassornas prövning av återkrav har remissinstanserna allmänt vitsordat behovet av fastare normer för beräkningen av underhållsbidrag. Också enligt min mening är det angeläget att försöka få till stånd en större likformighet i bedömningen. Strävandena att uppnå större fasthet i tillämpningen får emellertid vägas mot önskemålet att i det enskilda fallet kunna göra en rättvis och rimlig avvägning mellan de inblandade parternas intressen. Hur man bör förfara för att nå en lämplig ordning beror i viss mån på vilka instanser som i framtiden skall medverka när underhållsbidrag fastställs.

Prövningen av frågor om underhållsbidrag

Allmän motivering

De sakkunnigas förslag innebär att underhållsskyldighetens omfattning i fråga om de barn som har bidragsförskott, f. n. drygt 200 000, självständigt skall bestämmas av de allmänna försäkringskassorna. I och med att detta förslag inte nu förverkligas kommer, som jag redan har sagt, både skyldigheten att betala underhållsbidrag och återbetalningsskyldigheten för utgivna bidragsförskott liksom hittills att grundas på dom eller avtal. Detta betyder att det är parterna själva och i sista hand de allmänna domstolarna som avgör hur stort underhållsbidrag som skall betalas. I praktiken torde emellertid andra organ i betydande utsträckning få inflytande på frågor om underhållsbidragens storlek.

Försäkringskassorna har sålunda i dag att inom bidragsförskottssystemet utöva en viss kontroll över hur den privaträttsliga underhållsskyldigheten fastställs, i syfte att hindra att föräldrarna genom inbördes dispositioner omintetgör det allmännas regresskrav mot den bidragsskyldige. Fastän denna ordning, såsom de sakkunniga har framhållit, är behäftad med brister, torde den få behållas tills vidare. Försäkringskassorna får också i talrika fall bedöma om det finns fog för indrivningsåtgärder mot den underhållsskyldige samt ta ställning till om det allmännas krav på återbetalning skall efterges. Möjligheten till eftergift bör, enligt vad jag föreslår i det följande, i fortsättningen utnyttjas mera aktivt som ett medel att minska pressen på de underhållsskyldiga.

Barnavårdsnämnd som skall sörja för att faderskapet till barn blir fastställt är enligt 7 kap. 2 § tredje stycket FB skyldig också att se till att barnet tillförsäkras underhåll. Denna skyldighet bör än så länge stå kvar. I likhet med flertalet remissinstanser biträder jag alltså inte det förslag som de sakkunniga, med hänvisning bl. a. till det nya återkravssystemet, har fört fram om att nämndens åliggande på den punkten skall avskaffas. De sociala myndigheterna bör emellertid inom ramen för sin stödjande och rådgivande verksamhet biträda med att upprätta avtal om underhållsbidrag till barn också i andra fall än som åsyftas i det nämnda lagrummet.

Slutligen har man att räkna med att jurister vid allmänna och enskilda advokatbyråer liksom hittills i betydande omfattning kommer att medverka vid tillkomsten av avtal om underhållsbidrag.

Sättet att reglera underhållsbidragens storlek

Möjligheterna att genom föreskrifter eller på annat sätt få en mera enhetlig bedömning av underhållsbidragens storlek skall ses mot den bakgrund som jag har angett nu. Vad först gäller domstolarna följer av regeringsformen att direktiv som riktar sig till dem knappast till någon del kan meddelas i annan form än genom lag. Det kan inte gärna komma i fråga att i FB eller annan civilrättslig lagstiftning ge detaljerade normer för hur underhållsbidrag skall

Allmän motivering

fastställas av den typ som de sakkunniga har föreslagit i sina riktlinjer för försäkringskassans bedömning av den underhållsskyldiges förmåga att betala tillbaka utgivna bidragsförskott. I ett viktigt hänseende bör dock FB tillföras nya föreskrifter. Jag syftar på bestämmelser som ger ett mera konkret innehåll åt principen om att underhållsskyldigheten inte bör vara ovillkorlig utan lämna den bidragspliktige ett visst ekonomiskt utrymme att sörja för sin egen person och för sin familj. Jag återkommer strax till denna fråga. I övrigt bör det emellertid ankomma på domstolarna att liksom hittills bedöma underhållsfrågorna obundna av mera detaljerade bestämmelser.

Inte heller försäkringskassorna kan gärna, inom ramen för nuvarande återkravssystem, bindas av närmare föreskrifter om hur underhållsskyldigheten i olika fall skall bedömas. Detsamma gäller barnavårdsnämnderna, vars verksamhet till stor del är av rent rådgivande natur.

Hinder bör däremot inte möta mot att vissa riktlinjer i underhållsfrågor meddelas för försäkringskassorna och barnavårdsnämnderna. Sådana riktlinjer blir inte bindande utan får enbart karaktär av råd. De bör bl. a. kunna innehålla ett schema för hur underhållsbidrag kan räknas ut i vissa vanliga situationer. Jag föreslår att sådana riktlinjer som jag nu har nämnt utarbetas. Särskilt i ett inledande skede finns det dock anledning till försiktighet när riktlinjerna utformas. Ett skäl till detta är att de givetvis inte får komma i motsättning till domstolarnas praxis. De skall tvärtom underordna sig denna. Riktlinjerna bör därför fortlöpande ses över. Därvid bör beaktas både utvecklingen i domstolarnas rättstillämpning och erfarenheterna av hur riktlinjerna används.

Som framgått av vad jag har sagt förut handlar försäkringskassorna och barnavårdsnämnderna delvis från olika utgångspunkter när de sysslar med underhållsfrågor. Riktlinjerna måste utformas med hänsyn till detta och kan därför inte göras gemensamma. Givetvis bör de emellertid bygga på samma grunder och så långt möjligt vara enhetliga. Riktlinjerna för barnavårdsnämnderna bör utfärdas av socialstyrelsen och riktlinjerna för försäkringskassorna av riksförsäkringsverket. Regeringen bör ge verket och styrelsen i uppdrag att – i nära samråd – förbereda och utfärda sådana riktlinjer.

Jag räknar med att de riktlinjer som kommer att meddelas kan tjäna till ledning inte bara för barnavårdsnämnderna utan också för parterna själva och de ombud som biträder parterna med att upprätta avtal om underhållsbidrag eller annars tar ställning i frågor om underhållsbidrag till barn. Ännu i dag förekommer det att parterna för en underhållsfråga till domstol endast för att inte riskera att ett bidragsavtal inte kan godtas som grund för fullt bidragsförskott till barnet. Sådana processer torde för framtiden bli överflödiga, i den mån parterna i sina bidragsavtal följer de riktlinjer som utfärdas och som alltså kommer att beaktas av försäkringskassan när frågan om bidragsförskott prövas.

Förbehållsbelopp

Allmän motivering

Jag skall nu gå över till att redovisa vissa synpunkter på hur omfattningen av bidragsskyldigheten bör bedömas. Som redan har nämnts anser jag mig endast i begränsad utsträckning kunna förorda reglering genom lag. Även till den del mina uttalanden inte direkt rör lagändringar bör de emellertid kunna tjäna till ledning för domstolarna och utgöra underlag för de riktlinjer som jag nyss har talat om.

Under 5.2.1 har jag föreslagit att skyldigheten att betala underhållsbidrag till barn inte skall vara ovillkorlig utan bl. a. bero på den underhållspliktiges ekonomiska förmåga och försörjningsbörda. Familjelagssakkunniga har i sina riktlinjer för återkrav av bidragsförskott föreslagit att den underhållsskyldige skall förbehållas vissa belopp för levnadsomkostnader och andra nödvändiga utgifter, nämligen dels ett belopp som i princip svarar mot den faktiska bostadskostnaden, dels ett schematiskt beräknat belopp för andra utgifter. Sistnämnda belopp skall kunna frångås när särskilda omständigheter föreligger. Denna metod att förbehålla den bidragsskyldige en miniminivå som underhållsbidraget inte får inkräkta på har i och för sig inte gett anledning till erinringar under remissbehandlingen. Också enligt min mening är metoden lämplig. Den bör komma till uttryck i FB. Där bör också anges de belopp som normalt skall reserveras för andra utgifter än bostadskostnader. Nivån på dessa normalbelopp bör nämligen enligt min mening fastställas av riksdagen. Beloppen bör anknytas till basbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring.

I första hand bör den underhållsskyldige förbehållas medel för sin egen försörjning. De sakkunniga har förordat att det normala förbehållsbeloppet för andra utgifter än bostadskostnader bestäms till 1,2 basbelopp per år. Som exempel kan nämnas att med utgångspunkt från basbeloppet för maj månad i år normalbeloppet blir 1 260 kr i månaden. Jag anser att beloppet är lämpligt avvägt. Sattes det högre, skulle det ge de bidragsbetalande ett oberättigat försteg framför underhållsskyldiga som lever tillsammans med barnet. Redan det föreslagna förbehållsbeloppet ligger visserligen över beloppen för existensminimum i annan lagstiftning och över socialhjälpsnivåerna (se om dessa belopp s. 169 och 170 i familjelagssakkunnigas betänkande). Å andra sidan torde beloppet understiga vad som i dag tillämpas på åtskilliga håll när underhållsbidrag bestäms. Man bör vidare ha i åtanke att ett underhållsbidrag i allmänhet utgår under flera år. Det är då knappast rimligt att tillåta ett uttag från den underhållsskyldige som innebär att han eller hon under en längre tid tvingas leva på existensminimum. Följden blir lätt att arbetslusten hämmas och förhållandet till barnet tar skada. Jag fäster också vikt vid att, som jag strax skall beröra, större delen av den underhållsskyldiges disponibla inkomstöverskott bör kunna tas i anspråk för bidrag, om barnets behov kräver det, och alltså inte bara en viss procentuell andel. Med hänsyn till detta och med tanke på att det bidragsberättigade barnet genom det allmänna

barnbidraget och rätten till bidragsförskott alltid är garanterat bidrag till sitt underhåll blir barnets intressen normalt inte lidande av att förbehållsbeloppet i viss utsträckning får överstiga existensminimum.

Allmän motivering

Enligt min mening är den naturliga utgångspunkten att underhåll till barn har försteg framför underhåll till make. De sakkunniga har också i sina riktlinjer för försäkringskassornas prövning föreslagit att bidrag till barn skall bestämmas utan hänsyn till underhållsbidrag till make. Om den bidragsskyldige har en hemmavarande make med ingen eller låg inkomst, skall han eller hon emellertid enligt de sakkunnigas förslag alltid få tillgodoräkna sig, förutom ett belopp för egen räkning, ett normalbelopp om högst 0,6 basbelopp för år (f. n. 630 kr i månaden) för den hemmavarande maken. Härtill kommer bostadskostnaden. Ett förbehållsbelopp för hemmavarande make bör dock enligt de sakkunniga godtas endast om makarna har hemmavarande barn under 18 år eller om annars särskilda skäl föreligger. Om situationen inte är sådan att den underhållsskyldige vid bidragsberäkningen från sin inkomst får avräkna ett belopp för den hemmavarande maken, bör enligt de sakkunniga hans ansvar för familjens grundförsörjning likväl beaktas. De föreslår att underhållsbidraget i sådana fall skall kunna jämkas så att den underhållsskyldige får behålla så mycket som svarar mot de nu nämnda förbehållsbeloppen.

Flera remissinstanser har ansett att de sakkunniga har tagit alltför stor hänsyn till den underhållsskyldiges utgifter för hemmavarande make. Till dem hör utredningen om barnens rätt, juridiska fakultetsnämnden i Uppsala, LO och Advokatsamfundet. Ett par instanser vill gå längre och generellt bortse från makens levnadskostnader. Sistnämnda uppfattning kan jag inte dela. Följden skulle ofta bli en betungande skuldsättning och behov av socialhjälp eller andra stödåtgärder. Utgifter för make är också något som beaktas redan nu vid införsel och vid utmätning i lön (10 § införsellagen och 67 b § utsökningslagen). Emellertid kan jag hålla med om att de sakkunniga har gått väl långt i att begränsa underhållsskyldigheten mot barn med hänvisning till kostnader för make. Utgångspunkten bör enligt min åsikt vara att underhållsbidraget bestäms utan att något förbehåll eller någon jämkning görs med hänsyn till maken. Från denna regel bör undantag få förekomma när särskilda skäl till det föreligger. Vilka dessa skäl är kan knappast anges i lagen. Frågan får överlämnas åt rättspraxis. Enligt min mening räcker det inte att makarna har ett barn hemma som är under 18 år. Men om barnet är i förskoleåldern bör ett förbehållsbelopp i allmänhet få tillgodoräknas. Ett sådant kan komma i fråga också när makarna har flera barn i något högre ålder, liksom när ett barn på grund av sjukdom eller liknande förhållande kräver särskild vård i hemmet. Skäl att medge förbehållsbelopp kan även föreligga när hemmavarande make på grund av ålder, sjukdom eller brist på arbetstillfällen inte kan få förvärvsarbete. Huruvida äktenskapet har ingåtts före eller efter det att underhållsskyldigheten mot barnet inträdde bör inte

Allmän motivering

inverka på rätten till förbehåll för underhåll till make. I samtliga de fall som jag har nämnt nu är det en förutsättning för rätt till förbehållsbelopp att maken har ingen eller endast låg inkomst, däri inräknat utgående sociala förmåner. Liksom de sakkunniga anser jag att det belopp som i förekommande fall reserveras för maken för år räknat bör uppgå till 0,6 basbelopp när maken helt saknar egen inkomst. Till detta kommer bostadskostnader.

I fråga om rätten till förbehållsbelopp har de sakkunniga i sitt förslag till riktlinjer med make jämställt samboende som tidigare har varit gift med den underhållsskyldige eller som har eller har haft gemensamt barn med denne. Det kan, som också en remissinstans har påpekat, synas inkonsekvent att på detta sätt beakta den samboende, när någon underhållsskyldighet mellan parterna inte föreligger enligt lag. Å andra sidan skulle det få stötande följder om den faktiska försörjningssituationen inte beaktades. Jag anser emellertid att endast sådana samboende som har barn gemensamt bör jämställas med makar i fråga om rätten till särskilt förbehållsbelopp. Avgränsningen blir därmed densamma som den som jag har föreslagit i fråga om underhållsskyldigheten mot styvbarn (avsnitt 5.2.1). Jag vill tillägga att frågan om lagstiftning på det familjerättsliga området för dem som utan att vara gifta bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden prövas av familjelagssakkunniga under det fortsatta utredningsarbetet. Den föreslagna regeln om hänsynstagande till samboende när det gäller att bestämma underhåll till barn kan därför komma att omprövas senare.

Som jag tidigare har sagt bör normalbeloppen anses innefatta alla vanliga levnadskostnader utom bostadskostnaden. Till dessa kostnader får anses höra utgifter för mat, kläder, tvätt, hygien, gas, elektricitet, telefon, radio- och TV-licenser, tidningar, försäkringsavgifter, fackföreningsavgifter, normala utgifter för hälso- och sjukvård samt kostnader för resor till och från arbetet. Att beloppen har betecknats som normalbelopp innebär att den underhållsskyldige för egen del eller för maken kan förbehållas högre belopp om det kan visas att utgifterna för vanliga levnadsomkostnader på grund av särskilda omständigheter är onormalt stora eller extra utgifter annars framstår som nödvändiga. Den underhållsskyldige bör exempelvis kunna förbehållas mer än normalbeloppet om han eller hon har kostsamma utgifter för resor till och från arbetet beroende på långa avstånd eller avsevärda kostnader till följd av sjukdom (läkarvård, medicin, resor, diet m. m.) som inte kompenseras genom försäkringsersättning eller på annat sätt. Också räntor på lån för rimliga ändamål kan tänkas berättiga till höjning av förbehållsbeloppen, i den mån inte ränteutgiften beaktas redan när den bidragspliktiges inkomst bestäms. Räntekostnaden bör beräknas till sitt nettobelopp, dvs. med hänsyn tagen till rätten att göra ränteavdrag vid beskattningen. I begränsad utsträckning kan även amorteringar behöva beaktas, t. ex. på studieskuld eller på skuld för bil som är nödvändig för den underhållsskyldiges försörjning. Till frågan om utgifter för villalån återkommer jag strax.

Allmän motivering

I särskilda fall, där den underhållsskyldiges levnadskostnader är osedvanligt låga, kan det också finnas anledning att räkna med ett lägre förbehållsbelopp än normalbeloppet. Enbart den omständigheten att den underhållsskyldige bor tillsammans med annan, som har egen inkomst, och därigenom kan göra vissa besparingar bör emellertid i de flesta situationer inte leda till en reduktion av förbehållsbeloppet för andra kostnader än bostadskostnaden. Samma ståndpunkt har de sakkunniga intagit i sina riktlinjer.

Den underhållsskyldige bör få förbehållas ett särskilt belopp för bostadskostnaden. De sakkunniga har övervägt att schablonisera bostadskostnaden men har kommit fram till att det är rimligt att som utgångspunkt räkna med den faktiska kostnaden. Jag delar denna åsikt. Bruttokostnaden för bostaden minskad med bostadsbidrag bör alltså ligga till grund för beräkningen. Liksom de sakkunniga anser jag emellertid att man bör se till att den underhållsskyldige inte blir vare sig överkompenserad eller underkompenserad. Ett lägre belopp än det verkliga bör sålunda förbehållas om bostadskostnaden är oskäligt hög med hänsyn till kostnadsläget på orten eller om bostaden får anses vara alltför stor i förhållande till familjens storlek. Å andra sidan bör den underhållsskyldige alltid få tillgodoräkna sig ett visst minsta belopp, om han har osedvanligt låg bostadskostnad. Jag förutsätter att normer för bedömningen av bostadskostnaderna skall kunna meddelas i socialstyrelsens och riksförsäkringsverkets riktlinjer om hur underhållsbidrag bestäms. Ledning bör därvid kunna hämtas från de spärregler som gäller för rätt till bostadsbidrag och i fråga om förbehållsbelopp vid införsel och utmätning. Jag vill i fråga om kostnaden för eget bostadshus tillägga att amortering på fastighetslån i allmänhet inte bör räknas in i bostadskostnaden. Ränteutgifterna bör i princip få medräknas men bör beräknas med beaktande av rätten till ränteavdrag vid beskattningen.

Om den underhållsskyldige bor tillsammans med make eller annan person som har egna inkomster bör de i flertalet fall anses svara för halva bostadskostnaden var. Har maken eller samboende som likställs med make ingen eller låg egen inkomst bör den underhållsskyldige förbehållas ett belopp även för den del av bostadskostnaden som den andre inte själv kan erlägga, förutsatt att det föreligger sådana särskilda skäl för rätt till förbehåll för make som jag har talat om förut. Finns inte sådana skäl, bör principen vara att den underhållsskyldige får tillgodoräkna sig en kostnad som hade godtagits om han eller hon hade varit ensamstående men inte merkostnaden för maken eller den samboende. I allmänhet kommer alltså den underhållsskyldige att få förbehålla sig mer än hälften av bostadskostnaden i dessa fall.

Vad jag har sagt nu om förbehåll för bostadskostnad bör i huvudsak kunna tillämpas även om den underhållsskyldige delar bostad med barn. I allmänhet bör man alltså slippa att beräkna särskild bostadskostnad för barnen. Jag får anledning att komma tillbaka till denna fråga senare på tal om sättet att beräkna ett bidragsberättigat barns behov. Ibland kan det emellertid vara

motiverat med en särskild bedömning. Så kan vara fallet, om nettobostadskostnaden för barnens del är betydande och tillika skillnaden mellan föräldrarnas inkomster är stor eller om barn i familjen endast är endera makens eller den samboendes. Detsamma gäller om hemmavarande barn har inkomster av någon betydelse.

Allmän motivering

När det gäller återbetalningsskyldigheten för utgivna bidragsförskott har de sakkunniga förordat att den underhållsskyldige skall få tillgodoräkna sig också ett belopp för andra kostnader för hemmavarande barn än bostadskostnaden. Tilläggsbeloppet varierar enligt förslaget mellan 0,3 och 0,6 basbelopp, beroende på vad barnet kan erhålla från den andra föräldern. Förslaget har kritiserats under remissbehandlingen både för att det i vissa fall missgynnar de hemmavarande barnen och för att det kan favorisera dem.

Som nämnts bör underhållsskyldigheten mot barn i princip ha företräde framför underhållsskyldigheten mot make. Om en person är underhållsskyldig mot flera barn bör däremot utgångspunkten vara den att barnen är likställda. Detta betyder inte att de alltid skall ha lika stort underhåll från den underhållsskyldige. Om barnen är halvsyskon, kan nämligen deras behov av underhåll från den gemensamma föräldern vara olika, beroende främst på skillnaden i de två andra föräldrarnas underhållsförmåga. Som jag kommer närmare in på i det följande bör i sådana fall den gemensamma föräldern underhållsförmåga i första hand tas i anspråk där behovet är störst. Denna grundsats bör tillämpas också i förhållandet mellan ett hemmavarande och ett bidragsberättigat barn. Den kan leda till att merparten av vad den underhållsskyldige kan avstå går till det barn som han eller hon bor tillsammans med, medan det utomstående barnet får en mindre andel, men förhållandet kan också bli det omvända. Ofta bör man alltså kunna reda sig med att tillämpa allmänna principer.

När samtliga inblandade föräldrar har svag ekonomi kan emellertid en strikt fördelning efter allmänna regler mellan barnen av den bidragsskyldiges tillgängliga överskott leda till att det hemmavarande barnet står utan tillräckliga medel för sin försörjning. Avsteg bör då få göras från de allmänna reglerna på så sätt att den bidragsskyldige föräldern i första hand får tillgodose det hemmavarande barnets behov. Det är meningslöst att kräva den underhållsskyldige på bidragsbelopp som han eller hon inte kan betala. Till detta kommer att det bidragsberättigade barnet kan få underhåll genom bidragsförskott, en möjlighet som i regel inte tillkommer det hemmavarande barnet. Med tanke på detta bör det minsta belopp som alltid skall vara reserverat för hemmavarande barn i princip sammanfalla med det normala beloppet för bidragsförskott och alltså sättas till 0,4 basbelopp per år (f. n. 420 kr i månaden). Omständigheterna i det särskilda fallet kan emellertid göra det motiverat att räkna med ett högre eller ett lägre belopp. Det bör därför vara möjligt att avvika också från nivån 0,4 basbelopp. Från det belopp som sålunda skall stå till det hemmavarande barnets förfogande bör avräknas vad

barnets andra förälder kan anses ha förmåga att tillskjuta i underhåll samt ersättning som annars utges för den förälderns räkning, däremot inte barnbidrag och andra liknande förmåner som tillkommer barnet. Det återstående beloppet är alltså det som den bidragsskyldige under alla omständigheter skall förbehållas för underhåll åt barnet.

Allmän motivering

Reglerna om förbehållsbelopp förutsätter självfallet att en beräkning görs av den bidragsskyldiges behållna inkomst. Jag återkommer till denna fråga i det följande.

De föreskrifter om förbehållsbelopp m. m. som jag nu har redogjort för kommer utan tvivel att medföra en lättnad för de underhållsskyldiga som har det sämst ställt. Bl. a. blir det inte längre möjligt att, som fortfarande sker på sina håll, alltid bestämma underhållsbidraget till ett belopp i nivå med eller strax under bidragsförskottet även för personer som saknar förmåga att bära en sådan bidragsskyldighet.

De föreslagna reglerna i FB om förbehållsbelopp avviker delvis från de motsvarande föreskrifter som gäller vid införsel och vid utmätning i lön. Situationen när underhållsbidrag skall bestämmas är också en annan än den som föreligger när bidrag skall tas ut i exekutiv ordning. Det kan emellertid finnas anledning att se över bestämmelserna om förbehållsbelopp i den utsökningsrättsliga lagstiftningen sedan viss tids erfarenhet har vunits av de nu föreslagna ändringarna i FB. Tills vidare bör dessa bestämmelser kvarstå oförändrade.

En metod att beräkna underhållsbidragets storlek

Inledningsvis framhöll jag att FB:s allmänna regler om underhåll till barn bör ges det innehållet att underhållsbidrag skall bestämmas med ledning av barnets behov och föräldrarnas inbördes ekonomiska bärkraft. En så allmänt hållen norm ger självfallet utrymme för olika tillvägagångssätt att beräkna underhållsbidrag, även om den kompletteras med sådana föreskrifter om förbehållsbelopp som jag nyss har föreslagit. Det vore önskvärt att ha tillgång till en mera fast beräkningsmetod som kunde vinna allmän tillämpning. Nära till hands ligger då att försöka bygga vidare på reglerna om förbehållsbelopp.

En metod som ankyter till förbehållsbeloppen och som enligt min mening bör vara användbar i många situationer går i ett enkelt fall, där underhållsskyldighet finns endast gentemot *ett* barn, i korthet ut på följande. Barnets underhållsbehov uppskattas till visst belopp. Beräkning görs av varje förälders nettoinkomst efter skatt. Härifrån dras förbehållsbelopp för förälderns eget och eventuellt för makes eller samboendes underhåll. Restbeloppen representerar de överskottsbelopp som föräldrarna rimligen bör kunna ta i anspråk för underhåll åt barnet. Underhållsbidraget erhålls därefter genom att det belopp som har beräknats för barnets behov fördelas

Allmän motivering

proportionellt mellan föräldrarna efter överskottsbeloppen. Om exempelvis ett visst barns behov beräknas till 700 kr, den bidragsskyldiges överskott till 1 200 kr och den andra förälderns motsvarande belopp till 800 kr skulle alltså underhållsbidraget bli

$$\frac{1\,200}{1\,200 + 800} \times 700 = 420 \text{ kr}$$

Bidraget får dock givetvis inte inkräkta på det belopp som har förbehållits den underhållsskyldige. Om båda föräldrarnas överskottsbelopp antas vara 300 kr, skulle bidraget, beräknat på samma sätt som nyss, ha blivit 350 kr. Den underhållsskyldige kan emellertid inte förpliktas utge mer än 300 kr.

Den metod som har beskrivits i det föregående utgår från barnets behov. Med hänsyn härtill bör den ha goda utsikter att vinna parternas förståelse och underlätta uppgörelser i godo. Förslaget innebär inte att någon given andel skall tas i anspråk för bidrag av det överskott som den underhållsskyldige har. I stället kommer barnets behov och den andra förälderns betalningsförmåga att reglera hur stor del av överskottet som skall tas i anspråk för bidraget. Också den förälder som inte är bidragsskyldig får tillgodoräkna sig förbehållsbelopp, när den förälderns betalningsförmåga bedöms. Härigenom kan han eller hon sägas bli jämställd med den förälder som är bidragsskyldig.

Såsom bidragsförskottet i dag är konstruerat får det i princip inte påverka storleken av underhållsbidraget (betänkandet s. 223). Systemet med särskilda förbehållsbelopp för den underhållsskyldige leder till – och förutsätter i viss mån – att det bidragsberättigade barnet får sitt grundbehov tillgodosett genom bidragsförskott när den underhållsskyldiges betalningsförmåga brister. Detta kan emellertid knappast ses som ett avsteg från den nämnda principen. Också i övrigt bör man hålla fast vid denna tills vidare. Jag vill här erinra om att utredningen om stödet till särlevande föräldrar har att överväga den framtida utformningen av bidragsförskottsinstitutet eller en motsvarighet till detta. I fall då den bidragsskyldiges disponibla inkomst inte mycket överstiger förbehållsbeloppet bör man dock enligt min mening med hänvisning till bidragsförskottet kunna modifiera den förordade beräkningsmetoden så att inte den bidragsskyldiges överskott helt eller nästan helt går åt för underhållsbidrag. I annat fall uppkommer ganska kraftiga tröskeleffekter vid inkomstökningar för personer som befinner sig i inkomstskiktet kring förbehållsbeloppet.

Metoden för bidragsberäkning: barnets kostnader

En svårighet med den nu diskuterade metoden att räkna fram underhållsbidrag till barn består i att uppskatta det kostnadsbelopp som skall fördelas mellan föräldrarna. I detta bör i allmänhet räknas in endast verkliga utgifter för barnet. Även om de individuella förhållandena är avgörande, får man i stor utsträckning falla tillbaka på schablonbelopp. Det torde gå att ungefär-

Allmän motivering

ligen beräkna vad ett barn, efter vad som är allmänt godtaget i vårt land, behöver för att dess grundbehov av mat, kläder, annan utrustning, m. m. skall vara tillgodosett. Inom konsumentverket kartläggs f. n. de olika kostnader som ingår i en hushållsbudget. Arbetet beräknas vara slutfört under sommaren 1978. Det bör bli möjligt att utläsa levnadskostnaderna för olika medlemmar i ett hushåll. Konsumentverket avser att beakta kostnadsutvecklingen genom halvårsvisa justeringar med ledning av konsumentprisindex.

Konsumentverkets redovisning bör kunna tjäna till ledning när underhållsbidrag skall bestämmas. Jag räknar också med att man i de råd som lämnas för hur underhållsbidrag beräknas skall kunna ange vissa riktvärden för barnkostnaderna. En rimlig utgångspunkt torde under alla förhållanden vara det av de sakkunniga beräknade beloppet om 0,6 basbelopp per år (f. n. 630 kr i månaden) för ett barns grundförsörjning, vartill kommer vad som täcks av barnbidraget.

Det kostnadsbelopp som skall fördelas mellan föräldrarna bör beräknas netto, dvs. med bortseende från belopp som motsvarar barnbidrag och andra bidrag från det allmänna vilka är direkt avsedda för barnet och bör påverka underhållsbidraget. Har barnet tillgångar eller inkomster av större betydelse, bör kostnadsbeloppet reduceras i skälig omfattning.

Barntillsynskostnader bör ses som en utgift för barnet. Normalt bör inte högre kostnad godtas än som gäller vid kommunal barntillsyn. Kan barnet inte beredas plats för tillsyn genom kommunens försorg eller finns det annars särskilda skäl mot tillsyn i sådan ordning, bör dock annan skälig kostnad få accepteras.

Såvitt gäller bostadskostnaden vore det i princip riktigast att skilja ut den merutgift som barnet får anses medföra och lägga denna till barnets kostnadsbelopp. I gengäld fick den förälder som har hand om barnet nöja sig med motsvarande lägre avdrag för bostadskostnad från nettoinkomsten när det gäller att bestämma den förälderns underhållsförmåga. Ett sådant tillvägagångssätt skulle emellertid leda till invecklade beräkningar. I allmänhet bör man kunna välja den enklare metoden att den förälder som barnet bor hos får förbehålla sig bostadskostnad både för egen och barnets del mot att någon särskild bostadsutgift inte direkt påförs barnet. Förfarandet torde i varje fall oftast kunna tillämpas när bostadsbidrag utgår. Bostadsbidragen har nämligen som väsentligt syfte att utjämna bostadskostnaderna för barnfamiljerna. Uppmärksamheten bör emellertid vara riktad på att det i vissa fall kan vara nödvändigt att beakta barnets bostadskostnad särskilt, om inte barnet skall få ett för lågt underhållsbidrag.

En viss schematisering i bedömningen av kostnaderna för det underhållsberättigade barnet är redan så till vida nödvändig som ett fastställt underhållsbidrag kan komma att gälla under en relativt lång tid, medan underhållsbehovet ändras. Om underhållsbidragen någorlunda skall

Allmän motivering

anpassas till de verkliga förhållandena får emellertid denna schematisering inte drivas för långt. Kostnaderna för barnet växlar ju med barnets ålder och förhållandena i övrigt. När barnet kommer upp i tonåren, får det alltmer en vuxens behov. Jag anser därför att man bör nöja sig med att försöka bedöma underhållsbehovet under de år som ligger närmast i tiden och lägga denna bedömning till grund för bidragsberäkningen, låt vara att bidraget formellt bestäms att utgå också för tiden därefter. Detta förutsätter naturligtvis att frågan om bidragets storlek kan prövas om senast när den tidsperiod har gått ut som man har kalkylerat med. Detta spörsmål kommer jag att behandla under 5.2.6.

Som jag redan har sagt kan frågan om barnets totala underhållsbehov inte ses fristående från föräldrarnas ekonomiska förhållanden. Barnet kan, efter en glidande skala, göra anspråk på en högre standard för egen del ju bättre ställt föräldrarna har det i ekonomiskt hänseende. Detta standardtillägg för barnet bör enligt min mening i första hand bedömas i förhållande till vad som utgör båda föräldrarnas sammanlagda överskott av nettoinkomsten sedan förbehållsbeloppen har räknats från. I detta sammanhang bör dock hänsyn mera generellt kunna tas till underhållsskyldighet mot make. Även den underhållsskyldiges behov av ytterligare medel för egen del utöver vad som täcks av förbehållsbeloppet bör beaktas. Jag är inte beredd att anvisa någon formel för hur standardtilläggen till barnets behovsbelopp bör beräknas. Det är möjligt att det även i detta hänseende kan lämnas vissa råd i riktlinjerna för hur underhållsbidrag fastställs.

Metoden för bidragsberäkning: fördelningen mellan föräldrarna av kostnaderna för barnets underhåll

Vad härefter gäller underhållsbördans fördelning mellan föräldrarna bör den ekonomiska bärkraften bedömas utifrån varje förälders förväntade nettoinkomst, dvs. bruttoinkomsten minskad med skatt. I princip bör inkomsten minskas med sådana utgifter för inkomstens förvärvande som är avdragsgilla vid beskattningen. Skatten beräknas lämpligen med hjälp av tabellerna för preliminärskatt. Därvid beaktas genom val av skattekolumn att rätt föreligger till förvärvsavdrag eller skattereduktion. Också den skattelättnad som följer av rätten att upp till ett viss belopp göra avdrag för underhållsbidrag bör beaktas. Till nettoinkomsten bör läggas viss andel av större förmögenhet.

Sedan den bidragsskyldiges nettoinkomst har fastställts minskas denna med förälderns eget förbehållsbelopp, inklusive bostadskostnad. Också rätten till förbehållsbelopp för make eller samboende bör, som framgått, beaktas på det sättet att den bidragsskyldiges nettoinkomst inför jämförelsen med den andra förälderns underhållsförmåga alltid minskas med förbehållsbeloppet. Motsvarande reduktion görs av den andra förälderns inkomst. Kvarvarande belopp är de överskott vars inbördes förhållande bestämmer hur underhållsbördan skall fördelas mellan föräldrarna.

Metoden för bidragsberäkning: underhållsskyldighet mot flera barn m. m.

Allmän motivering

Vad jag har sagt i det föregående om hur underhållsbidrag till *ett* barn lämpligen kan beräknas bör tillämpas också när fråga är om två eller flera barn till samma föräldrar. Att det gäller att täcka varje barns behov leder ofta till att det sammanlagda underhållsbidraget stegras vid ökat barnantal. Underhållsbidraget till varje barn blir emellertid normalt lägre. För det första minskar självfallet utrymmet för standardtillägg. För det andra kan man även i övrigt räkna med lägre utgifter per barn, när två eller flera barn växer upp i samma hushåll. För det tredje torde det oftare bli aktuellt att skära ner bidraget därför att det annars skulle inkräkta på förbehållsbeloppen.

Om en person är underhållsskyldig mot två eller flera barn som har olika mödrar eller fäder, måste hänsyn tas till att de andra föräldrarna inbördes kan ha olika bidragsförmåga. Den underhållsskyldige kan därför komma att betala högre bidrag till ett barn än till ett annat, även om barnen har samma underhållsbehov. I förhållande till varje barn och dess andra förälder bör bidragsförmågan bestämmas med ledning av ett belopp som utgör återstoden av den bidragsskyldiges nettoinkomst sedan från denna har dragits – förutom tidigare nämnda förbehållsbelopp för den underhållsskyldige själv och för make eller samboende – det bidrag till övriga barn som vid en samtidig bedömning beräknas vara det riktiga. Merparten av vad t. ex. en far till två barn kan bidra med kan komma att tas i anspråk av det ena barnet, om modern till det barnet saknar underhållsförmåga medan modern till det andra barnet har ett ansenligt inkomstöverskott. Det andra barnet bör dock inte ställas helt utan bidrag från fadern.

Vad jag har sagt nu är i princip tillämpligt också i förhållandet mellan ett barn som den underhållsskyldige bor tillsammans med och ett barn till vilket han eller hon skall betala bidrag. Det kan alltså bli nödvändigt att ungefärligt beräkna vilket underhållsansvar som bör vila på den andra föräldern till det hemmavarande barnet, även om denna förälder bor tillsammans med den bidragsskyldige. I fråga om hemmavarande barn tillkommer, som framgått av det föregående, att det resultat som man kan komma fram till med stöd av allmänna överväganden kan behöva korrigeras till det hemmavarande barnets förmån, så att detta barn är tillförsäkrat ett minimiunderhåll från sina föräldrar som i regel uppgår till 0,4 basbelopp om året (f. n. sammanlagt 420 kr i månaden).

Metoden för bidragsberäkning: hemarbetande makes eller samboendes underhållsförmåga

En fråga med allmän räckvidd är om och i så fall i vilken utsträckning en förälder skall anses ha viss underhållsförmåga trots att han eller hon inte har egen inkomst av någon betydelse. Frågan torde ganska ofta få aktualitet för hemarbetande makes eller samboendes del. Den uppkommer t. ex. om en

förälder är gift och hemarbetande och skall betala underhållsbidrag till ett eget barn utanför hemmet eller om en förälder skall betala bidrag till sitt barn och barnet bor hos den andra föräldern som är omgift och saknar förvärvsinkomst. Motsvarande problem kan föreligga när en person med förvärvsinkomst som har hemmavarande barn skall betala underhållsbidrag till ett barn utom hemmet. För att bedöma vederbörandes betalningsförmåga kan man behöva ta ställning till vilken andel av underhållet till det hemmavarande barnet som en hemarbetande make skall anses svara för.

Allmän motivering

De nu angivna fallen torde i huvudsak kunna bedömas enhetligt. Utgångspunkten bör vara att man bygger på de faktiska förhållanena. Om emellertid den hemmavarande maken har möjlighet att få ett lämpligt arbete utanför hemmet och familjens situation inte kan anses kräva att maken avstår från denna möjlighet, vore det stötande att frånkänna maken förmåga att bidra till barnets kostnader. Man får då utgå från en tänkt inkomst när underhållsförmågan prövas. I det föregående har jag behandlat frågan, om en person som skall betala underhållsbidrag till ett barn får förbehålla sig ett belopp för underhåll åt den hemmavarande maken. De grunder efter vilka denna fråga skall bedömas bör enligt min mening tillämpas också i det nu diskuterade fallet, där det alltså gäller att avgöra om en hemmavarande make skall påföras en tänkt inkomst eller ej. Ytterst får man falla tillbaka på skönsmässiga bedömningar.

Avslutande synpunkter

Jag vill avslutningsvis understryka att den metod som jag i det föregående har behandlat endast är att se som ett hjälpmedel att bestämma ett rimligt underhållsbidrag i överensstämmelse med FB:s föreskrifter i ämnet. Det underhållsbelopp som kan räknas fram med hjälp av metoden och anslutande synpunkter bör kontrolleras genom en allmän skälighetsbedömning och vid behov korrigeras. Omständigheterna i de enskilda fallen är så varierande att domstolarna och andra som medverkar vid fastställande av underhållsbidrag alltid måste ha möjlighet att göra en mera fri bedömning. Jag har inte heller här kunnat ta upp mer än en del av de problem som möter när underhållsbidrag skall bestämmas. Det förtjänar också påpekas att domstolarna är bundna av parternas yrkanden och hänvisade att göra sina bedömningar på grundval av det faktaunderlag som parterna för in i processen.

5.2.4 Den bidragsskyldiges egna utgifter för barnet

Nedsättning av underhållsbidraget?

Den av föräldrarna som skall betala underhållsbidrag till ett barn bidrar inte sällan också mera direkt till barnets underhåll genom att ha barnet hos sig under längre eller kortare perioder. Ibland förekommer det att underhållsbi-

Allmän motivering

draget av denna anledning bestäms till ett lägre belopp än som annars skulle ha utgått. Den bidragskyldiga föräldern kan emellertid inte med stöd av någon lagregel fordra att underhållsbidraget sätts ned med hänsyn till de direkta utgifter som föräldern har för barnets uppehälle medan det vistas hos honom eller henne.

Särskilt på senare tid har i olika sammanhang gjorts gällande att den bidragsskyldiga föräldern borde ha rätt att vid betalningen av underhållsbidraget tillgodoräkna sig åtminstone en del av de utgifter som föräldern på detta sätt har för barnet. Frågan behandlades bl. a. i en motion till 1975/76 års riksmöte (mot. 1975/76:675). I motionen framhölls att en bidragsskyldig förälder som utövar den faktiska tillsynen av barnet under perioder på mer än tre dagar i följd borde medges nedsättning i det månatliga underhållsbidraget med 1/30 för varje sådan dag. Riksdagen tog dock inte ställning till denna fråga utan ansåg att den först borde prövas närmare av familjelagssakkunniga (se LU 1975/76:33 s. 96, rskr 1975/76:397).

Familjelagssakkunnigas förslag innebär att den bidragsskyldiga föräldern skall kunna få underhållsbidraget nedsatt i skälig omfattning, om föräldern har haft nödvändiga kostnader för barnets uppehälle medan det har vistats hos honom eller henne under en inte obetydlig del av bidragstiden. Avsikten är att det i första hand skall ankomma på föräldrarna själva att komma överens om villkoren för nedsättningen i underhållsbidraget. Vid tvist mellan dem bör enligt de sakkunniga som en riktpunkt för bedömningen gälla att nedsättning medges endast för perioder på minst tre dagar i följd. Om underhållsbidraget inte överstiger bidragsförskottet bör avdraget kunna utgöra 1/30 av underhållsbidraget för varje dag utöver de två första av perioden. Är underhållsbidraget högre, får avdraget i stället bestämmas efter en allmän skälighetsbedömning. En av de sakkunniga är dock skiljaktig på denna punkt och anser att avdraget inte i något fall bör överstiga 1/30 av bidragsförskottet.

Remissinstanserna tillstyrker i allmänhet att den bidragsskyldiga föräldern ges rätt till visst avdrag på underhållsbidraget för de kostnader som uppkommer när barnet vistas hos honom eller henne. Flera remissinstanser anser emellertid att det bör krävas en längre tids vistelse än tre dagar för att avdragsrätt skall uppkomma. Av dessa remissinstanser förordar en del att vistelsetiden skall räknas över en längre tid än en månad, varvid dock vistelsen inte behöver vara sammanhängande. Från några håll förordas vidare att avdraget får uppgå högst till 1/30 av bidragsförskottet. Slutligen framhåller ett par remissinstanser att förutsättningarna för avdragsrätten bör anges mera exakt i lagen än de sakkunniga har föreslagit.

Enligt min mening är det ett rättvisekrav att den förälder som förutom att betala underhållsbidrag bidrar till barnets underhåll genom att ha barnet boende hos sig, kanske under långa perioder, kan få en rimlig lättnad i sin bidragsskyldighet. Det är också angeläget att underlätta kontakten mellan

Allmän motivering

barnet och den bidragsskyldiga föräldern. Denna kontakt får inte försvåras av att föräldern inte har råd att utöver underhållsbidraget bekosta barnets vistelse hos honom eller henne i någon större utsträckning. Som familjelagssakkunniga och flertalet remissinstanser har funnit bör den bidragsskyldiga föräldern alltså kunna räkna sig till godo viss del av de kostnader som föräldern har för barnet medan det vistas hos honom eller henne.

Det är naturligtvis möjligt att redan när underhållsbidraget bestäms beakta att den bidragsskyldiga föräldern delvis fullgör sin underhållsskyldighet genom att tidvis ha barnet hos sig. Underhållsbidraget får då fastställas till ett lägre belopp än som annars skulle ha utgått. Ett sådant förfarande kräver inte någon lagreglering utan kan tillämpas redan i dag. Metoden kan vara lämplig när föräldrarna i förväg kan med ganska stor säkerhet avgöra i vilken utsträckning barnet kommer att vistas hos den bidragsskyldiga föräldern. Framför allt torde metoden kunna komma till användning i fall då föräldrarna har gemensam vårdnad och låter barnet regelbundet bo än hos den ena och än hos den andra föräldern.

Den angivna metoden passar emellertid inte så bra i de fall då föräldrarna inte redan från början säkert vet hur ofta och på vilka tider barnet kommer att vistas hos den bidragsskyldiga föräldern. Den förutsätter vidare att föräldrarna tänker på denna fråga när de bestämmer underhållsbidraget. De underhållsbidrag som utgår f. n. torde som regel inte ha fastställts enligt denna metod. Om någon annan lösning inte erbjuds skulle därför större delen av dem som nu är bidragsskyldiga behöva pröva om sina underhållsbidrag för att få sina egna utgifter för barnet beaktade. Detta är uppenbarligen inte någon lämplig ordning.

Med tanke på de fall där underhållsbidraget inte har bestämts enligt den metod som jag nyss pekade på bör alltså en särskild bestämmelse uppställas som innebär att den bidragsskyldiga föräldern får tillgodoräkna sig ett avdrag på underhållsbidraget för de kostnader som uppkommer medan han eller hon rent faktiskt sörjer för barnet. Avdragsrätten bör kunna utnyttjas först sedan det har konstaterats att barnet har vistats hos den som är bidragsskyldig. Eftersom underhållsbidragen som regel betalas i förskott innebär detta att avdraget i allmänhet inte kan göras på just det underhållsbidrag som avser den tid barnet vistas hos den bidragsskyldige. Avdraget får i stället göras i efterhand på underhållsbidrag som härnäst förfaller till betalning eller på eventuellt tidigare förfallna men ännu inte betalda bidrag.

När det gäller att bestämma villkoren för avdraget kan man tänka sig olika lösningar. En är att i enlighet med familjelagssakkunnigas förslag ge endast en allmänt hållen regel om avdragsrätten och överlåta åt i första hand föräldrarna själva att komma överens om de närmare villkoren för denna rätt. Uppkommer tvist mellan dem, får den avgöras av domstol. Som flera remissinstanser har påpekat kan emellertid en sådan lösning skapa konflikter mellan föräldrarna och leda till tvister som inte främjar en god kontakt mellan dem och barnet. Förslaget innebär vidare att många tvister kan uppkomma i

samband med införsel för underhållsbidraget och då medföra problem för kronofogdemyndigheten.

Allmän motivering

En annan lösning, som har föreslagits av några remissinstanser, är att medge avdragsrätt endast under förutsättning att de närmare villkoren för denna rätt redan har bestämts i avtal eller dom om underhållsbidrag. Tvisterna i efterhand skulle då begränsas till frågan om barnet har vistats hos den bidragsskyldiga föräldern i sådan omfattning att rätt till avdrag föreligger enligt avtalet eller domen. Även denna lösning har emellertid vissa nackdelar. Framför allt tvingas föräldrar med redan fastställda underhållsbidrag att nu i efterhand söka nå en uppgörelse i avdragsfrågan eller, om det inte lyckas, vända sig till domstol för att få frågan avgjord.

Enligt min mening är den bästa lösningen i stället att direkt i lagen slå fast en huvudregel för avdragsrätten som leder till ett rimligt resultat i de flesta fall. Föreligger särskilda omständigheter som gör att regeln slår fel, bör föräldrarna kunna vända sig till domstol om de inte själva kan komma överens om avvikande villkor. För att man så långt möjligt skall undvika att kronofogdemyndigheterna i efterhand måste ändra ett avdragsbeslut i ett införselmål bör sådana avvikande regler mot parts bestridande kunna meddelas endast för tiden efter det att talan har väckts.

Vid valet av en lämplig huvudregel i fråga om villkoren för avdragsrätten måste hänsyn tas till att inte alla kostnader som den bidragsskyldige har för barnet när det vistas hos honom eller henne leder till att den andra förälderns kostnader minskar i motsvarande mån. En avdragsrätt för den bidragsskyldiga föräldern får givetvis inte gå så långt att den andra föräldern inte får en rimlig täckning för sina fasta kostnader för barnet.

Redan av denna anledning finns det skäl att begränsa avdragsrätten till inte alltför kortvariga perioder. Detta är också påkallat för att man skall undvika täta avdrag som förrycker betalningen av underhållsbidragen och som kan leda till större administrativt merarbete hos kronofogdemyndigheterna i fråga om bidrag som tas ut genom införsel. Från dessa synpunkter framstår den av familjelagssakkunniga föreslagna tiden av tre dagar som väl kort.

Den bidragsskyldiga föräldern har givetvis störst behov av ett avdrag när barnet vistas hos honom eller henne under längre perioder, såsom under längre skollov och semestrar. Ett avdragssystem bör därför utformas så att det i första hand tar sikte på dessa perioder. För detta ändamål är det enligt min mening tillräckligt att avdrag får göras när vistelsen pågår minst fem hela dygn i följd. Rätt till avdrag bör enligt huvudregeln uppkomma först vid vistelser av denna längd men då avse hela perioden. Avvikelser från denna regel bör dock medges om det föreligger särskilda skäl, t. ex. om barnet regelbundet besöker den bidragsskyldiga föräldern under kortare perioder än fem dygn. Givetvis kan föräldrarna även utan att det föreligger sådana särskilda skäl komma överens om att tillämpa andra tider för avdragsrätten.

När det gäller avdragets storlek finner jag inte anledning att komplicera

Allmän motivering

bedömningen genom att införa olika regler beroende på hur stort underhållsbidraget är. I och för sig kan det synas naturligt att avdraget bestäms till 1/30 av det månatliga underhållsbidraget för varje dygn som barnet vistas hos den bidragsskyldiga föräldern, dvs. att bidragsskyldigheten helt bortfaller under denna tid. En sådan regel tar emellertid enligt min mening inte tillbörlig hänsyn till att den andra föräldern har vissa fasta kostnader som inte minskar därför att barnet är borta. Det vore olyckligt om avdraget sattes så högt att man skapade ett motstånd hos den föräldern att medverka till att umgängesrätten utövas. Man uppnår enligt min åsikt en rimlig avvägning om underhållsbidraget reduceras endast med 3/4, dvs. om avdraget bestäms till 1/40 av underhållsbidraget för varje dygn som vistelsen pågår. Även i detta fall bör dock andra normer kunna tillämpas, om särskilda skäl föreligger eller om föräldrarna är överens om det.

Sammanfattningsvis förordar jag som huvudregel att bidragsskyldig förälder som har haft barnet hos sig under en sammanhängande tid av minst fem hela dygn skall vid fullgörande av bidragsskyldigheten få tillgodoräkna sig ett avdrag för varje helt dygn av barnets vistelse med 1/40 av det underhållsbidrag som räknat för kalendermånad gäller vid denna tid. Det är rimligt att denna reduktion inte kommer alltför sent. Jag föreslår därför att den bidragsskyldiga föräldern inte skall kunna göra avdrag på underhållsbidrag som belöper på senare tid än sex månader från utgången av den kalendermånad då vistelsen upphörde.

Under remissbehandlingen har från olika håll påpekats att de förordade avdragsreglerna inte är tillräckliga i fall då den bidragsskyldiga föräldern bor långt från barnet och därför måste vidkännas dryga resekostnader för att barnet skall kunna besöka honom eller henne. Denna fråga har också behandlats i en motion till årets riksmöte (mot. 1977/78:1470). Med anledning av motionen uttalade riksdagen att frågan föll inom ramen för det utredningsuppdrag som ligger på kommittén för översyn av samhällsstödet till särlevande föräldrar. Riksdagen förutsatte att det spörsmål som hade tagits upp i motionen skulle komma att behandlas av kommittén under dess fortsatta arbete. Motionen föranledde därför inte någon åtgärd från riksdagens sida (LU 1977/78:23). Även jag anser att det är lämpligast att detta spörsmål i första hand får övervägas av kommittén under dess arbete. Jag finner därför inte anledning att ta upp frågan till närmare behandling i detta sammanhang.

Regleringen i bidragsförskottslagen

En särskild fråga är hur den föreslagna avdragsrätten skall passas in i gällande system för bidragsförskott och återkrav av sådant förskott. Enligt familjelagssakkunnigas förslag skall utgående bidragsförskott inte påverkas av att den bidragsskyldige kan ha rätt till avdrag på underhållsbidraget. Däremot skall försäkringskassan vid återkrav av bidragsförskottet kunna ta

hänsyn till att den bidragsskyldige har haft barnet hos sig och reducera återkravsbeloppet i motsvarande mån.

Allmän motivering

Remissinstanserna har allmänt godtagit att den bidragsskyldiges återbetalningsskyldighet för utgivna bidragsförskott skall reduceras när barnet har vistats hos honom eller henne under sådana förhållanden att rätt till avdrag har uppkommit. Också jag anser att detta är lämpligt. I annat fall skulle syftet med de nya avdragsreglerna i stor utsträckning förfelas. För att undvika alltför stora administrativa besvär för försäkringskassorna bör hänsyn dock kunna tas endast till vistelser som har pågått minst fem hela dygn i följd, även om den bidragsskyldige enligt dom eller avtal har rätt att göra avdrag för kortare perioder. Vidare bör krävas att den bidragsskyldige inom en kortare tidsfrist anmäler önskemål om att avdraget skall beaktas vid återkrav mot honom eller henne av utgivna bidragsförskott. I övrigt bör försäkringskassorna vid återkravet tillämpa samma regler som gäller mellan föräldrarna i fråga om rätten till avdrag på underhållsbidraget. Om inget annat har bestämts bör alltså återkravsbeloppet reduceras med 1/40 för varje dygn under en månad som umgängesrätt har utövats. I fall då underhållsbidraget överstiger bidragsförskottet, får avdraget fördelas proportionellt mellan bidragsförskottet och det överskjutande underhållsbidraget. Denna ordning överensstämmer med den som tillämpas när försäkringskassan har fullmakt att uppbära överskjutande underhållsbidrag och skall fördela belopp som den underhållsskyldige betalar till kassan men som inte räcker till för att täcka hela underhållsbidraget.

Flera remissinstanser har framhållit att en motsvarande reduktion bör göras på bidragsförskotten till barnet. Annars skulle barn som får bidragsförskott gynnas otillbörligt framför andra barn. Också jag anser att man måste låta bidragsförskotten reduceras i de berörda fallen. En annan ordning skulle inte bara leda till orättvisor utan också direkt inbjuda till missbruk av bidragsförskottssystemet. Utgående bidragsförskott bör alltså minskas med samma belopp som räknas av vid återkravet mot den bidragsskyldiga föräldern. Det innebär att barnet enligt huvudregeln likväl får ut minst 1/4 av förskottet, även om det vistas hela månaden hos den bidragsskyldiga föräldern. Och är underhållsbidraget lägre än förskottet, utgår alltid mellanskillnaden ograverad. Det bör också beaktas att eventuellt bostadsbidrag och i allmänhet också barnbidrag hela tiden lämnas till den förälder som stadigvarande har hand om barnet. Den reduktion av bidragsförskottet som jag har förordat kan därför inte få några allvarliga konsekvenser för denna förälder, som ju också har fått sina utgifter för barnet minskade medan det vistas hos den andra föräldern.

Efter samråd med socialministern förordar jag alltså att den bidragsskyldiges rätt till avdrag för en sammanhängande tid av minst fem hela dygn skall beaktas inte bara vid återkrav mot honom eller henne för utgivna bidragsförskott utan också när bidragsförskott utgår till barnet. Jag återkommer närmare till dessa frågor i specialmotiveringen.

5.2.5 Periodiska bidrag och engångsbidrag

Allmän motivering

Underhållsbidrag kan utges antingen periodiskt eller med ett belopp en gång för alla. Huvudregeln är enligt 7 kap. 6 § FB att bidrag skall betalas i förskott för kalendermånad. Om särskilda omständigheter föreligger kan domstolen dock bestämma annat. Bidragen kan sålunda utgå i förskott för kortare eller längre perioder eller också i efterskott.

Parterna kan vidare själva komma överens om att gå ifrån huvudregeln. Överenskommelsen kan gå ut på att bidraget skall erläggas med ett engångsbelopp. Av 7 kap. 6 och 7 §§ FB framgår att avtalet måste vara skriftligt och bevittnat. Det skall dessutom vara godkänt av barnavårdsnämnden. Möjligheten att genom avtal frångå huvudregeln står dock öppen endast i fråga om barn vars föräldrar varken vid dess födelse var eller senare har varit gifta med varandra.

Bestämmelserna om när ett underhållsbidrag skall betalas har tvingande karaktär. Om en underhållsskyldig betalar bidrag i förskott för längre tid än som är bestämd i föreskriven ordning innebär nämligen betalningen inte att han eller hon blir befriad från att betala bidraget på den förfallodag som rätteligen gäller.

De sakkunniga har funnit det naturligt att behålla den nuvarande huvudregeln och möjligheten för domstol att meddela undantag från den. De anser vidare att det också i fortsättningen bör vara möjligt för parterna att avtala om avvikelse men att avtalsmöjligheten bör gälla lika för alla barn, dvs. oavsett om föräldrarna har varit gifta med varandra eller inte. Formkravet och kravet på godkännande av barnavårdsnämnden bör enligt förslaget stå kvar om avtalet gäller betalning med ett engångsbidrag eller i förskott för längre tid än en kalendermånad. Betalning i sådan ordning bör komma i fråga endast när starka skäl talar för det.

De sakkunnigas förslag har i allmänhet godtagits under remissbehandlingen. Även jag anser att den nuvarande huvudregeln om betalning i förskott månadsvis bör stå kvar. Regeln tillgodoser barnets intresse av att fortlöpande få bidrag för sin försörjning allt efter som behov uppkommer. Den är i allmänhet till fördel också för den bidragsskyldige, vars betalningsansvar delas upp i perioder som för det mesta torde vara väl anpassade efter inkomstförhållandena.

Huvudregeln bör emellertid även i fortsättningen i dag kunna frångås under särskilda omständigheter. En avvikande betalningsordning bör kunna grundas på rättens beslut eller på avtal.

Liksom remissinstanserna biträder jag de sakkunnigas förslag att möjligheten att genom avtal avvika från huvudregeln bör stå öppen beträffande alla grupper av barn. Avtal bör alltså kunna träffas också för barn vars föräldrar har varit gifta med varandra.

Den längst gående avvikelsen från huvudregeln är att bestämma att bidraget skall utgå med ett engångsbelopp. De sakkunniga har som nämnts

Allmän motivering

ansett att man bör vara mycket återhållsam med att bestämma engångsbidrag. Detta är också min åsikt. Denna betingas delvis av hänsyn till barnets ekonomiska intressen. Visserligen bör, enligt vad jag kommer att föreslå i det följande, även avtal om engångsbidrag kunna jämkas till förmån för barnet när ändrade förhållanden föranleder det. Och genom krav på att beloppet liksom nu skall betalas till barnavårdsnämnd kan man skydda barnet mot att bidraget förbrukas i förtid. Det är likväl en betydande risk att barnet genom ett engångsbidrag får ett lägre underhåll än genom ett fortlöpande bidrag som, till skillnad från engångsbidraget, är indexreglerat.

Väl så stor betydelse bör tillmätas önskemålet att kontakten mellan barnet och den bidragsskyldiga föräldern inte skärs av. Betalning genom ett engångsbidrag får lätt en sådan verkan. Redan detta gör att det mycket sällan bör komma i fråga att mot någon parts vilja bestämma att underhållsbidraget skall betalas en gång för alla.

Under remissbehandlingen har en instans ifrågasatt om inte tiden är inne att helt avskaffa engångsbidrag som betalningsform. Jag anser dock att man inte bör gå så långt. I särskilda fall kan ett engångsbidrag vara att föredra. Om exempelvis den underhållsskyldige inte har haft någon familjesamhörighet med barnet och det inte heller kan väntas att en sådan kontakt kommer att uppstå, kan det vara bättre för barnet att få ett engångsbidrag i stället för en kanske osäker rätt till framtida periodiska bidrag. Detta gäller särskilt om den bidragsskyldiga föräldern avser att bosätta sig i annat land och svårigheter att utfå underhållsbidrag därigenom kan väntas uppkomma. Frågan om engångsbidrag bör sålunda enligt min mening prövas med utgångspunkt främst i vad som är bäst för barnet.

Med hänsyn till vad jag har sagt nu biträder jag de sakkunnigas förslag att avtal om engångsunderhåll skall godkännas av barnavårdsnämnden för att vara giltigt. Alternativt bör rätten kunna lämna sitt medgivande. F. n. anses domstolen inte kunna bestämma om engångsbidrag, om inte parterna är ense om sådant bidrag. Med tanke på de begränsade verkningar som för framtiden bör tilläggas engångsbetalning (avsnitt 5.2.6) finns det emellertid enligt min mening inte tillräcklig anledning att formligen utesluta möjligheten för rätten att mot ena partens vilja förordna om denna form av betalning. En annan sak är att det mycket sällan torde bli aktuellt att utnyttja en sådan möjlighet.

Ett särskilt behov av att bevaka barnets rätt föreligger enligt min mening också i de fall då fråga uppkommer om att betala periodiska bidrag för längre tidsperioder åt gången, antingen det gäller betalning i förskott eller i efterhand. Det kan vara svårt att dra en bestämd skiljelinje mellan dessa situationer och fall då engångsbidrag skall betalas i två eller flera omgångar. Bl. a. med hänsyn härtill finns det skäl att även när det gäller bidrag som skall utgå periodvis med längre tidsmellanrum behålla den särskilda prövning som kravet på barnavårdsnämndens godkännande innebär. Jag föreslår att avtal som innebär att framtida bidrag skall betalas i förskott eller efterskott för

längre tid än tre månader skall godkännas av nämnden, om barnet är under 18 år. Domstol bör också kunna bestämma om avvikelse från huvudregeln, om den finner att särskilda skäl föreligger. Detta gäller vare sig parterna är överens om det eller ej.

Allmän motivering

Utöver vad jag nu har sagt bör några begränsningar inte göras i parternas frihet att avtala om avvikelse från huvudregeln. Det bör sålunda stå dem fritt att avtala om betalning för kortare terminer än tre månader, vare sig betalningen skall erläggas i förskott eller i efterskott.

Mitt förslag innebär sålunda att avtalsmöjligheten utvidgas till att omfatta alla barn oavsett föräldrarnas civilstånd men att kravet på godkännande från barnavårdsnämnd begränsas till att avse väsentligare avvikelser från huvudregeln. Kravet på nämndens medgivande kommer att gälla också avtal som frånskilda föräldrar ingår beträffande sina barn. De formkrav som i dag uppställs för avtal om avvikelse från huvudregeln bör stå kvar för sådana avtal som skall underkastas barnavårdsnämndens granskning. Avtalen bör alltså i dessa fall vara skriftliga och bevittnade.

Skulle en underhållsskyldig betala bidrag i förskott för längre tid än vad som följer av huvudregeln, domstols avgörande eller ett i behörig ordning slutet avtal, bör betalningen inte heller i fortsättningen befria den bidragsskyldige från att på nytt betala bidrag på de förfallodagar som rätteligen gäller.

5.2.6 Jämkning av underhållsbidrag

Grundläggande bestämmelser

Bestämmelser om möjligheterna att få till stånd ändring av domar och avtal om underhållsbidrag till barn är intagna i 7 kap. 7–9 §§ FB. Har bidraget blivit fastställt genom dom kan det, om man bortser från indexändringar, jämkas endast när ändrade förhållanden påkallar det. Också avtal om periodiska underhållsbidrag kan jämkas på grund av ändrade förhållanden. Avtal som makar har slutit med tanke på förestående skilsmässa kan jämkas även därför att avtalet är obilligt. Mot det underhållsberättigade barnet är bidragsavtal över huvud taget inte bindande, såvida inte barnets föräldrar aldrig har varit gifta med varandra och avtalet har slutits i särskild form. Gentemot den underhållsskyldige upprätthåller FB däremot grundsatsen att avtal är bindande, dock med de betydande avsteg som nyss har nämnts.

Familjelagssakkunnigas förslag innebär en förenkling av den nu behandlade regleringen. Det föreslås bl. a. att man upphäver bestämmelsen om att den underhållsberättigade oberoende av vad som har avtalats kan göra anspråk på högre underhållsbidrag. Regeln om jämkning vid ändrade förhållanden skulle därmed i lika mån bli tillämplig för den underhållsskyldige och den underhållsberättigade. De sakkunniga föreslår vidare en allmän

föreskrift om jämkning av avtal som är oskäliga med hänsyn till omständigheter som förelåg vid tillkomsten.

Allmän motivering

Vad de sakkunniga sålunda har föreslagit har i allmänhet godtagits under remissbehandlingen. En remissinstans, juridiska fakultetsnämnden i Uppsala, ifrågasätter emellertid om inte båda parterna i ett underhållsavtal borde ha oinskränkt rätt att begära omprövning vid domstol av underhållsfrågan. Socialstyrelsen går ett steg längre och förordar att ett oriktigt underhållsbidrag alltid bör kunna ändras av domstol, vare sig bidraget är fastställt genom avtal eller i dom. De båda remissinstansernas ståndpunkt får ses mot bakgrund av att de anser att den myndighet, i första hand försäkringskassan, som har betalt ut bidragsförskott bör ha viss rätt att uppträda som part vid domstol i mål om fullgörande av underhållsskyldigheten.

Också jag anser att bestämmelserna om när fastställda underhållsbidrag kan jämkas behöver ses över. Den naturliga utgångspunkten är enligt min mening att både domar och avtal om underhållsbidrag enligt allmänna grundsatser skall ligga fast för framtiden. En sådan ordning är ägnad att ge stabilitet åt parternas ekonomiska planering och att främja önskvärd eftertanke inför avtal och rättegångar om underhållsbidrag.

Det är emellertid uppenbart att man måste tillåta ganska långtgående avsteg från denna utgångspunkt. Hänsynen till barnets bästa och intresset av att belastningen på föräldrarnas ekonomi blir rättvis och från social synpunkt rimlig kräver sålunda att underhållsbidragen anpassas till ändrade förutsättningar.

Sedan år 1977 uppställs i FB inte något krav på att en ändring av förhållandena skall vara väsentlig för att dom eller avtal om underhåll skall kunna jämkas. Självfallet kan inte varje förändring åberopas som grund för jämkning. Under förarbetena har framhållits att en förutsättning är att bidraget med hänsyn till de ändrade förhållandena inte framstår som rimligt och att förändringen inte är tillfällig. Förändringen bör vara något så när betydelsefull. Vidare kan inte omständigheter som har varit kända eller kunnat förutses av parterna när underhållsbidraget bestämdes föranleda jämkning (LU 1975/76:33 s. 130 f.). Vad som sålunda har uttalats bör enligt min mening fortfarande ha giltighet. Jag föreslår därför att den gällande bestämmelsen får bestå och att villkoren för jämkning till följd av nya faktorer anges på väsentligen samma sätt som f. n.

I avsnitt 5.2.3 har jag framhållit att underhållsbidrag bör bestämmas på grundval av en bedömning av barnets behov och att behovet i allmänhet växlar under barnets uppväxttid. F. n. är det ofta osäkert i vilken utsträckning ändringar i barnets behov har vägts in när underhållsbidrag fastställts i avtal och domar. Enligt 7 kap. 11 § andra stycket FB kan ändringar i kostnaderna beaktas på så sätt att underhållsbidrag bestäms till olika belopp för särskilda

Allmän motivering

delar av underhållstiden. Denna möjlighet torde emellertid inte utnyttjas så ofta. Om en indelning i perioder saknas torde det ligga närmast till hands att anse att bidraget är beräknat med ledning av de genomsnittliga kostnaderna för barnet under den tid underhåll skall utgå.

För fall då underhållstiden sträcker sig över många år är enligt min mening en genomsnittsberäkning för hela tiden av kostnaderna för barnet mindre väl förenlig med strävandena att anpassa underhållsbidragen efter de verkliga förhållandena. Vill parterna inte från början differentiera underhållet med hänsyn till barnets åldersperioder bör perspektivet begränsas några år framåt i tiden när bidraget bestäms. Jag anser att FB bör ge visst stöd för en sådan ordning genom en föreskrift som ger part frihet att begära omprövning av dom eller avtal om underhåll när bidraget, bortsett från indexändringar, har utgått med oförändrat belopp under en längre tid, förslagsvis sex år. Även i övrigt kan det te sig befogat att efter så pass lång tid medge fri omprövning av ett fastställt underhållsbidrag. I och för sig torde förhållandena då ofta ha ändrats på ett sätt som motiverar en jämkning av underhållsbidraget. En part som begär omprövning skall emellertid i fortsättningen inte uttryckligen behöva åberopa ändrade förhållanden för att en omprövning skall komma till stånd. Vidare bör domstolen ha frihet att jämka underhållsbidraget utan att ange ändrade förhållanden som grund.

Jag vill understryka att den nu förordade omprövningsregeln inte innebär att själva avtalstiden förkortas. Påkallas inte någon jämkning, när sex år har förflutit, utgår bidraget som förut. Inte heller får den nya omprövningsmöjligheten åberopas till stöd för en mer restriktiv bedömning av frågan, om ändrade förhållanden gör det befogat att jämka bidraget innan sex år har gått.

Vad jag har sagt i det föregående mynnar alltså ut i förslag om att dom och avtal om underhållsbidrag bör kunna jämkas för framtiden när ändring i förhållandena föranleder det. Omprövning bör alltid kunna begäras när bidrag har utgått med ett och samma belopp i sex år, frånsett indexuppräkning. Dessutom bör ett avtal kunna jämkas om det redan vid tillkomsten var oskäligt. Till denna fråga återkommer jag strax. Med tanke på de vidsträckta möjligheter som sålunda öppnas att ändra fastställda underhållsbidrag hyser jag inte några betänkligheter mot förslaget att underhållsavtal – liksom underhållsdomar – i övrigt görs bindande inte bara för den underhållsskyldige utan också för den underhållsberättigade.

Jämkning av avtal om engångsbidrag

Som jag tidigare har föreslagit i avsnitt 5.2.5 bör det även i fortsättningen vara möjligt att träffa avtal om engångsbidrag. Möjligheten bör stå öppen för alla barn och inte som nu förbehållas barn till dem som inte har varit gifta med varandra.

Allmän motivering

Enligt gällande rätt (7 kap. 8 § andra stycket FB) kan avtal om engångsbidrag inte jämkas på grund av att förhållandena har ändrats. De sakkunniga har emellertid föreslagit att också sådana avtal skall kunna jämkas till förmån för den underhållsberättigade. Remissinstanserna har anslutit sig till förslaget.

Även jag biträder förslaget i den delen. Kommer t. ex. den underhållsskyldige sedan avtalet har träffats i en bättre ekonomisk situation, bör det finnas möjlighet för barnet att få ytterligare bidrag, antingen i form av ett nytt engångsbidrag eller som ett periodiskt bidrag. Däremot bör den underhållsskyldige, sedan bidraget väl har erlagts, inte kunna kräva att få tillbaka en del av bidraget om förhållandena ändrar sig till hans nackdel. Det är troligt att den föreslagna ordningen leder till en minskning av antalet fall där bidrag bestäms att utgå med ett enda belopp. Liksom de sakkunniga ser jag emellertid detta närmast som en fördel.

Jämkning av oskäliga avtal

De sakkunniga har som nämnts föreslagit att också bestämmelserna om jämkning av uppenbart obilliga avtal om underhåll ändras. Bestämmelserna gäller i dag avtal som makar har träffat inför en förestående äktenskapsskillnad (7 kap. 9 § FB). Talan om jämkning måste väckas inom ett år.

De sakkunniga har ansett att det även i de fall då barnets föräldrar inte är eller har varit gifta med varandra kan finnas behov av en regel som innebär att obilliga avtal kan jämkas. Med avtalslagens generalklausul som förebild, dvs. 36 § lagen (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område, föreslår de att jämkning skall kunna ske när avtalet är oskäligt med hänsyn till omständigheterna vid dess tillkomst och övriga omständigheter. Det föreslås också att den särskilda preskriptionsregeln slopas. Förslaget har mottagits positivt under remissbehandlingen

Generalklausulen, som trädde i kraft den 1 juli 1976, är formellt inte tillämplig på familjerättens område. Det har dock förutsatts att bestämmelsen kan tillämpas analogivis (prop. 1975/76:81 s. 113). Om den föreskrift om ändring av oskäliga avtal som de sakkunniga föreslår genomförs, medför den i förening med bestämmelsen om jämkning på grund av ändrade förhållanden att man i FB får en uttrycklig och uttömmande reglering av jämkningsgrunderna. Jag förordar att den föreslagna regleringen genomförs. Detta innebär att möjligheterna att få ett underhåll jämkat på grund av omständigheter som har förelegat redan när avtalet slöts blir desamma som gäller för rent förmögenhetsrättsliga avtal. Vid prövningen kan sålunda beaktas om motparten har fått igenom avtalet genom aggressivt uppträdande, överraskningstaktik eller annat missbruk av förhandlingsläget. Det bör också vara möjligt att jämka ett avtal som har grundats på oriktiga uppgifter, oavsett om dessa har lämnats i god tro eller inte, om avtalet med hänsyn till omständigheterna även i övrigt är oskäligt (jfr prop. 1975/76:81 s. 126).

Jämkning av bidrag för förfluten tid

Allmän motivering

Vad som i dag gäller i fråga om möjligheten att få till stånd jämkning för förfluten tid av underhållsbidrag kan inte anses helt klart. Jämkning på grund av ändrade förhållanden torde dock inte kunna ske för tid som har förflutit innan jämkningsfrågan aktualiseras (NJA 1929 s. 35; jfr dock SvJT 1936 rf s. 65).

De sakkunniga har föreslagit att jämkning så till vida skall kunna göras med retroaktiv verkan att obetalda bidrag får sättas ned eller helt falla bort, oavsett om jämkningen beror på att förhållandena har ändrats eller att avtalet är oskäligt. Däremot har de ansett att bidrag som har betalts i behörig ordning inte skall kunna krävas tillbaka.

Samtliga remissinstanser som har yttrat sig i saken ställer sig positiva till de sakkunnigas förslag. Även jag anser det värdefullt om möjlighet öppnas att helt eller delvis sätta ned äldre obetalda bidrag. När bidragsskyldigheten prövas måste en bedömning göras av föräldrarnas framtida ekonomi. Blir den underhållsskyldiges ekonomi sämre än som förutsågs, innebär det att han kan få svårt att fullgöra sin skyldighet. Förhoppningar inför framtiden kan göra att han dröjer med att begära jämkning. Skuldbördan kan under tiden växa till betydande belopp. Främst med tanke på sådana situationer föreslår jag att, om förhållandena har ändrats sedan underhållsbidraget bestämdes, jämkning får ske av förfallna belopp som inte har blivit betalda. Jämkningsmöjligheten bör naturligtvis begagnas med tillbörligt beaktande av den underhållsberättigades intresse av att ha kvar sin fordran.

Rätt att få bidrag för förfluten tid nedsatt bör föreligga inte endast när den underhållsskyldige samtidigt begär jämkning för framtiden. Även jämkning enbart för förfluten tid bör kunna ske. Om en sådan fristående rätt till jämkning införs torde man bl. a. kunna vinna den fördelen att en underhållsskyldig inte av rädsla för att annars gå miste om jämkningsmöjligheten påkallar nedsättning för framtiden så snart bidragsförmågan försämras.

Möjligheten att medge jämkning för tid innan talan har väckts bör, som jag nyss framhöll, begagnas med återhållsamhet. Frågan bör prövas efter omständigheterna i det enskilda fallet. Jag anser därför inte att det finns skäl att – såsom har föreslagits under remissbehandlingen – särskilt begränsa den tid för vilken jämkning kan göras. Till detta kommer att jag i det följande ämnar föreslå en förkortning av preskriptionstiden för fordran på underhållsbidrag.

En remissinstans har ansett att det ibland kunde vara motiverat att på grund av ändrade förhållanden också höja bidrag retroaktivt. Något angeläget behov av att införa en möjlighet härtill kan dock inte anses föreligga. Underhållsbidrag tjänar i första hand syftet att tillgodose det löpande behovet av medel för uppehälle. Enligt min mening får det anses tillräckligt om den underhållsberättigade har möjlighet att få höjning av bidraget från den dag talan om jämkning väcks. Detta bör gälla oavsett om fråga är om periodiska bidrag eller om engångsbidrag.

Allmän motivering

Jämkning av avtal för förfluten tid bör kunna komma i fråga även i fall då avtalet är oskäligt med hänsyn till omständigheterna vid dess tillkomst och övriga omständigheter. Eftersom det här gäller förhållanden som förelåg redan när avtalet slöts bör, som en remissinstans har påpekat, möjlighet finnas både att låta bidragsskyldigheten helt upphöra eller sätta ner den och att bestämma att bidrag skall utgå med högre belopp än som framgår av avtalet. I praktiken torde det knappast bli aktuellt att förordna om återbetalning av redan erlagda bidrag, men möjligheten härtill bör inte uteslutas.

Sammanfattningsvis föreslår jag alltså att underhållsbidrag skall på grund av ändrade förhållanden kunna jämkas för tid innan talan har väckts på så sätt att obetalda bidrag sätts ner eller faller bort. Är bidragsavtal oskäligt med hänsyn till omständigheterna vid tillkomsten, bör det i princip kunna jämkas enligt vad som gäller i fråga om avtal på förmögenhetsrättens område.

Proceduren för jämkning. Jämkning inom bidragsförskottssystemet

För att man skall få en smidig anpassning av underhållsskyldigheten till de verkliga förhållandena är det inte nog att de materiella bestämmelserna i FB öppnar möjligheter att jämka fastställda underhållsbidrag. Man måste också söka se till att jämkning i praktiken kommer till stånd i önskvärd omfattning. Av särskilt intresse är vilka möjligheter som erbjuder sig att beakta växlingar i de bidragsskyldigas betalningsförmåga inom ramen för bidragsförskottssystemet.

Familjelagssakkunnigas förslag om en självständig prövning från försäkringskassornas sida av skyldigheten att betala tillbaka bidragsförskott har fördelar i det hänseende som nu diskuteras. Försäkringskassorna skulle enligt förslaget fortlöpande och på eget initiativ kunna höja och sänka återkravsbeloppen efter ändringar i den underhållspliktiges inkomster och andra ekonomiska förhållanden.

Jämkningsprocesser skulle bli onödiga så länge det inte är fråga om bidrag som ligger över nivån för bidragsförskott. Man skulle också undgå olägenheten med den konstlade partsställning som nu många gånger föreligger i jämkningsmålen. F. n. har den underhållsberättigade ofta inget annat intresse av utgången i processen än att förekomma att försäkringskassan sätter ner bidragsförskottet med hänvisning till att underhållsbidraget och därmed det allmännas anspråk på återkrav är för lågt.

Som jag har konstaterat förut bör emellertid de sakkunnigas förslag till nytt återkravssystem inte leda till lagstiftning f. n. Frågan är då om man på annat sätt kan främja de syften som ligger bakom förslaget. Under remissbehandlingen har några instanser föreslagit att försäkringskassa skulle få rätt att uppträda som part gentemot den underhållsskyldige vid avtal och rättegång om underhållsbidrag upp till bidragsförskottsnivån. Förslaget är enligt min mening värt att pröva som ett alternativ till den ordning som de sakkunniga har föreslagit. Också denna prövning bör emellertid anstå i avvaktan bl. a. på

den pågående översynen av bidragsförskottslagen.

Allmän motivering

Andra remissinstanser anser att man redan inom ramen för gällande ordning kan nå ganska långt på vägen att anpassa återbetalningsskyldigheten för bidragsförskott till betalningsförmågan. De syftar då i främsta rummet på möjligheten enligt bidragsförskottslagen att besluta om eftergift av återkrav. Enligt 18 § i lagen kan försäkringskassan efterge det allmännas krav, om det är skäligt med hänsyn till att den underhållsskyldige har varit sjuk, arbetslös, omhändertagen för vård eller haft stor försörjningsbörda. Eftergift kan meddelas också om det av annan anledning framstår som skäligt.

Det är också min åsikt att eftergiftsinstitutet i ganska stor omfattning kan användas som ett medel att rätta återbetalningsskyldigheten efter ändringar till det sämre i den bidragspliktiges förhållanden. Redan de gällande bestämmelserna ger goda möjligheter till detta. Det har dock satts i fråga om eftergift kan beviljas enbart eller i huvudsak av ekonomiska skäl (se Rune Lavin, Bidragsförskottsinstitutet, s. 66 ff). Denna osäkerhet bör undanröjas. Jag har nyss förordat att domstol skall kunna sätta ner eller slopa underhållsbidrag för förfluten tid när det föranleds av ändring i förhållandena. På motsvarande sätt bör, som en remissinstans har framhållit, försäkringskassan helt eller delvis kunna efterge återkrav när det i efterhand visar sig att det fastställda underhållsbidraget blev för högt därför att den underhållsskyldiges förhållanden i själva verket inte blev sådana som man från början hade antagit. Vid eftergiftsprövningen bör kassan hämta ledning från de riktlinjer som jag har talat om i avsnitt 5.2.3. Av särskild betydelse för bedömningen blir de föreslagna föreskrifterna i FB om vilka belopp som den underhållsskyldige bör kunna förbehålla sig när underhållsbidrag bestäms.

Jag förutsätter att försäkringskassorna i den utsträckning som tillgången på personal och hänsynen till andra arbetsuppgifter tillåter själva uppmärksammar de fall då återkravseftergift är befogad. Närmare föreskrifter om detta kan meddelas av riksförsäkringsverket. Redan i dag gäller att försäkringskassorna även utan framställning från den underhållsskyldige kan pröva frågan om eftergift. En erinran om detta har också tagits in i de verkställighetsföreskrifter till bidragsförskottslagen som riksförsäkringsverket har utfärdat.

Eftergiftsinstitutet bör i och för sig inte göras till ett instrument för korrigering av underhållsavtal som är oskäliga eller domar som anses oriktiga. Detta hindrar inte att återkrav efterges – utöver de fall då den underhållsskyldiges situation har förändrats – när det är påkallat med tanke på hans rehabilitering eller i andra särskilda situationer, i enlighet med vad som följer av 18 § bidragsförskottslagen i gällande lydelse (se bl. a. prop. 1974:12 s. 26 och 27).

Många av de underhållsskyldiga som har betalningssvårigheter och som pressas av underhållsskulder kan ha ganska goda inkomster när de väl har förvärvsarbete. Deras problem kan vara att de ofta är sjukskrivna eller arbetslösa. För denna kategori blir möjligheten för försäkringskassorna att i

Allmän motivering

efterhand sätta ner eller helt eftergc återbetalningsskyldigheten av särskilt värde. Jämkning vid domstol torde nämligen ofta inte komma i fråga, eftersom en prognos för framtiden kan peka på en ganska god förvärvsförmåga.

Försäkringskassan bör kunna meddela eftergift inte bara när ändringen i den underhållspliktiges förhållanden är övergående utan också när den är bestående. I det senare fallet bör emellertid den underhållsskyldige uppmanas att söka få en ändring till stånd i den dom eller det avtal som bidragsskyldigheten grundas på. Jämkning genom dom eller avtal är den enda möjlighet som står till buds när det är fråga om att sätta ner ett bidrag som ligger över nivån för bidragsförskottet eller över huvud taget när det gäller att höja ett en gång fastställt bidrag.

Försäkringskassan har goda möjligheter att i ett sammanhang bedöma den underhållsskyldiges förpliktelser mot flera barn. En sådan helhetsbedömning av underhållsbördans storlek kan f. n. inte alltid komma till stånd vid domstol. Domstolen kan ju endast bestämma om bidrag till den som i målet är den underhållsskyldiges motpart. Endast i begränsad utsträckning är det möjligt att i en rättegång pröva flera mål om underhåll. Detta är en brist som man enligt min mening nu bör rätta till. Jag anser alltså att man bör underlätta för den underhållsskyldige att i processen dra in alla dem mot vilka han är bidragsskyldig. Jag avser att behandla denna fråga närmare under 5.2.9.

Som jag nyss har antytt torde försäkringskassorna inte sällan ha anledning att uppmärksamma föräldrar på möjligheten att genom avtal eller dom få till stånd jämkning av ett fastställt underhållsbidrag. I flertalet fall torde emellertid jämkning bli beroende av parternas eget initiativ. Det är angeläget att sprida information om förutsättningarna för jämkning och att motverka föreställningen att jämkning endast är en extraordinär åtgärd. Många föräldrar är inte medvetna om att de genom avtal kan ändra ett underhållsbidrag som har fastställts av rätten. Enligt min mening skulle det vara av värde om domar i underhållsmål alltid innehöll en erinran om de förutsättningar under vilka det fastställda bidraget kan ändras. En sådan erinran bör också regelmässigt föras in i underhållsavtal som upprättas under medverkan av myndighet. Det allmänna bör sörja för att information om jämkningsmöjligheterna också lämnas i andra former. Det ankommer på regeringen att ta ställning till hithörande frågor.

De åtgärder som jag har berört i detta avsnitt bör kunna leda till att underhållsbidragen i praktiken blir bättre anpassade till faktiska behov och verklig bärkraft. Jag är emellertid medveten om att systemet för återkrav av utgivna bidragsförskott har brister och att på längre sikt andra lösningar kanske måste sökas. Bidragsförskottsinstitutet kommer att prövas i den kommitté för utredning av stödet till särlevande föräldrar som socialministern har tillkallat.

5.2.7 Indexändringarna och underhållsbidrag till barn

Allmän motivering

I lagen (1966:680) om ändring av vissa underhållsbidrag, den s. k. indexlagen, föreskrivs att underhållsbidrag som på grund av lag skall utgå till bl. a. eget barn och makes barn skall ändras i anslutning till basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring. Indexlagens syfte är att anpassa underhållsbidragen till ändringar i penningvärdet. Underhållsbidragen ändras årligen den 1 april, men endast om basbeloppet för mars med minst fem procent över- eller underskrider det basbelopp som låg till grund för den senaste ändringen. Bidrag som har fastställts i tiden mellan två ändringar justeras redan vid nästföljande ändring. Gällande bidrag ändras med det procenttal med vilket basbeloppet har ändrats. I år har bidragsbeloppen höjts enligt lagen med 14 procent. Höjningarna åren 1975–1977 uppgick till resp. 11, 11 och 7 procent. Om den underhållsskyldiges inkomster inte har stigit i en utsträckning som motsvarar höjningen av bidragsbeloppet, kan nedsättning aktualiseras enligt de allmänna reglerna i FB om jämkning vid ändrade förhållanden.

De sakkunniga har ansett att det på sikt måste vara till fördel både för den underhållsskyldige och för den underhållsberättigade om bidragsbeloppen på något sätt påverkas av förändringarna i penningvärdet. De har därför inte velat avskaffa indexregleringen. De nuvarande regelbundet återkommande höjningarna av underhållsbidragen har dock enligt de sakkunniga blivit betungande för de underhållsskyldiga, vilkas ekonomiska situation många gånger inte har förbättrats i samma takt. De sakkunniga föreslår därför att storleken av de årliga ändringarna begränsas. Den lösning som förs fram innebär att endast den del av underhållsbidraget som kan sägas motsvara de nödvändiga kostnaderna för barnet följer ändringarna i penningvärdet. Till den del bidraget ligger ovanför denna nivå skall däremot någon förhöjning inte göras enligt lagen. Närmare bestämt skall enligt förslaget den del av ett underhållsbidrag som motsvarar bidragsförskottet ändras i anslutning till detta, medan den del som ligger ovanför utgår som ett fast belopp utan ändring. Samordningen med bidragsförskottet föreslås få till följd att underhållsbidragen ändras lika ofta som bidragsförskottet. Detta kan ändras från en månad till en annan, beroende på ändringarna i basbeloppet.

De sakkunnigas förslag angående metoden att indexreglera underhållsbidragen har fått ett blandat mottagande. En majoritet av remissinstanserna är kritisk eller anser att en annan lösning bör övervägas. Några efterlyser ett system som tar hänsyn såväl till prisutvecklingen som till ändringar i den underhållsskyldiges inkomst. Andra föreslår att skatteavdraget för utgivna underhållsbidrag höjs. Förslaget att bidragsbeloppen skall ändras vid samma tillfällen som bidragsförskotten har avvisats av flertalet remissinstanser.

Som de sakkunniga har framhållit måste det i längden vara en fördel både för de underhållsberättigade och de underhållsskyldiga att underhållsbidragen genom en generellt verkande reglering anpassas till ändringar i

penningvärdet. Det bör alltså inte komma i fråga att avskaffa systemet med indexreglering av underhållsbidragen.

Allmän motivering

Särskilt de senaste årens indexuppräkningar har emellertid medfört kännbara påfrestningar för många underhållsskyldiga vars inkomster inte har ökat i samma takt. Åtskilliga bidragsskyldiga hör ekonomiskt sett inte till de mera gynnade grupperna och kan ha svårt att kompensera sig för en höjning av den allmänna prisnivån. Visserligen är det numera betydligt lättare än när indexlagen kom till att få till stånd jämkning av bidrag som har ändrats enligt denna lag. Det kan emellertid inte anses lämpligt med ett system som påkallar ett stort antal jämkningsprocesser. I den mån indexlagen ger sådana effekter, bör reglerna ses över.

Under 5.1.3 har jag nämnt att budgetministern till hösten kommer att lägga fram förslag om att höja skatteavdraget för underhållsbidrag till barn. En sådan uppräkning är ägnad att mildra konsekvenserna för de underhållsskyldiga av en indexhöjning av underhållsbidragen. I sammanhanget vill jag erinra om det inflationsskydd av skalorna för den statliga inkomstbeskattningen som riksdagen har beslutat om (prop. 1977/78:49, SkU 1977/78:14, rskr 1977/78:48) och som kommer att tillämpas första gången vid 1979 års taxering. Regleringen innebär i princip att en inkomstökning som endast avser att kompensera för prisstegringar inte som hittills reduceras genom att den reella skattebelastningen ökar på grund av skalornas progressivitet.

De ändringar i skattelagstiftningen som jag har nämnt nu kan emellertid inte anses tillräckliga för att eliminera nackdelarna med den gällande indexregleringen av underhållsbidragen. Liksom de sakkunniga anser jag därför att man bör begränsa storleken av de generella ändringarna av dessa bidrag.

Den lösning som de sakkunniga har föreslagit innebär sedd isolerad inte någon lättnad för de underhållsskyldiga som betalar ett underhållsbidrag som uppgår till eller understiger bidragsförskottets nivå. Lösningen skall emellertid ställas samman med de sakkunnigas förslag till nytt återkravssystem för bidragsförskott. Enligt detta skulle den underhållsskyldiges återbetalningsplikt fortlöpande anpassas till hans betalningsförmåga. När nu detta återkravssystem inte genomförs, kan knappast heller de sakkunnigas metod att begränsa indexhöjningarna väljas. Denna skulle nämligen missgynna bidragsskyldiga som har lägre inkomster och sådana som har flera barn att betala bidrag till och som till följd därav betalar låga underhållsbidrag.

Önskvärt hade givetvis varit att finna en metod att automatiskt justera underhållsbidragen med hänsyn till pris- och inkomstutvecklingen så att bidragen kom att ligga på samma nivå som efter en omprövning av domstol. En sådan metod går dock knappast att finna. För detta är förhållandena under olika år och mellan skilda grupper av underhållsskyldiga alltför växlande. Man får nöja sig med en reglering som genomsnittligt sett kan väntas ge ett någorlunda rättvisande resultat. I övrigt får parterna även i fortsättningen

Allmän motivering

hänvisas att ta i anspråk möjligheten att jämka fastställda bidrag vid ändrade förhållanden. Den generella regleringen bör vidare utformas så, att det inte som nu alltid är den bidragsskyldige som behöver ta initiativ till korrigering, om reglerna i ett särskilt fall skulle ge ett orättvist resultat.

Från dessa utgångspunkter föreslår jag att indexändringen av underhållsbidrag till barn för framtiden dämpas på det sättet att den bestäms till viss andel av ändringen av basbeloppet. Andelen bör skäligen sättas till sju tiondelar. Med denna regel skulle t. ex. årets höjning på 14 procent ha stannat vid 9 procent. Metoden innebär att lättnaden i förhållande till nuvarande ordning kommer alla underhållsskyldiga till del i proportion till storleken av underhållsbidraget. Däremot bör det inte ske någon motsvarande begränsning av höjningen av bidragsförskottet, som också det är anknutet till basbeloppet. Barnets grundbehov är därför under alla förhållanden tryggat även vid inflation. Det allmänna träder med andra ord emellan i fråga om barn som har bidragsförskott och tar över kostnadsansvaret till den del höjningen av bidragsbeloppen begränsas.

Under utredningsarbetet med samhällsstödet till särlevande föräldrar får övervägas på vilket sätt bidragsförskottet eller den förmån som kan komma i dess ställe skall anpassas till pris- och kostnadsutvecklingen. I samband därmed kan det finnas anledning att ompröva den nu föreslagna regeln om indexreglering av underhållsbidragen. Denna får alltså anses ha i viss mån provisorisk karaktär.

De sakkunnigas förslag att underhållsbidrag skall kunna indexändras varje månad var en följd av den föreslagna samordningen mellan underhållsbidrag och bidragsförskott. Uteblir en sådan samordning, har man enligt min mening inte anledning att gå ifrån nuvarande ordning med generell ändring av underhållsbidragen endast en gång om året. Förslaget bör följaktligen i den delen inte leda till lagändring.

De nuvarande bestämmelserna om och när underhållsbidrag ändras med hänsyn till penningvärdet har emellertid den nackdelen att bidrag som har bestämts kort tid före den 1 april räknas upp med samma procenttal som bidrag som har varit oförändrade ett helt år eller t. o. m. längre tid. Som har framhållits under remissbehandlingen kan detta leda till överkompensation för de underhållsberättigade. Visserligen skall i princip hänsyn tas till en väntad indexhöjning när bidraget fastställs (jfr prop. 1966:155 s. 21), men detta torde man i praktiken ofta underlåta. Saken skulle kunna rättas till genom att höjningen bestäms till olika procenttal, beroende på när under det gångna året som underhållsbidraget har fastställts. Detta skulle emellertid leda till praktiska och administrativa komplikationer, något som också framhölls redan under förarbetena till indexlagen. Enklast kan man enligt min mening komma till rätta med det berörda tröskelproblemet genom att vid en omräkning förbigå de bidrag som har fastställts under tiden närmast före omräkningen. Dessa bidrag kommer att justeras först vid nästa omräknings-

tillfälle, med det procenttal som då är aktuellt. För egen del anser jag det skäligt att bidrag som har bestämts under en tremånadersperiod före en generell ändring, dvs. under tiden januari–mars, på detta sätt får stå över den omräkningen. Förslaget kan inte anses leda till att barnets berättigade intresse av kompensation blir lidande.

Allmän motivering

Sammanfattningsvis föreslår jag alltså sådana ändringar i indexlagen att höjningar av basbeloppet inte fullt ut får slå igenom i generella höjningar av underhållsbidragen till barn och att uppräkning inte görs av bidrag som nyligen har blivit fastställda genom dom eller avtal.

5.2.8 Preskription av fordran på underhållsbidrag

Rätten till underhåll enligt FB är som sådan inte föremål för preskription. Har ett underhållsbidrag blivit bestämt, preskriperas däremot fordran på betalning tio år från förfallodagen. Preskriptionen kan emellertid avbrytas på olika sätt, t. ex. genom indrivningsförsök, krav eller endast en erinran om skulden. Om något underhållsbidrag inte har blivit bestämt torde bidrag kunna krävas ut längst för tio år före den dag krav på bidrag framställs.

I prop. 1976/77:5 föreslogs en lag med nya bestämmelser om allmän fordringspreskription. Förslaget innebar att fordran enligt huvudregeln skulle preskriberas tre år från den dag fordringen tidigast kunde göras gällande. En preskriptionstid om tio år skulle dock i princip gälla för fordran som grundar sig på skriftligt fordringsbevis eller som är fastställd genom dom. Detta innebar att den nuvarande tioåriga preskriptionstiden skulle behållas för fordran på underhållsbidrag enligt dom eller skriftligt avtal. I fråga om fordran på underhåll som inte har blivit fastställd genom dom eller skriftligt avtal skulle däremot den kortare preskriptionstiden på tre år gälla. Möjligheten till preskriptionsavbrott skulle alltjämt finnas kvar, men kraven föreslogs bli skärpta.

Förslaget till en ny preskriptionslagstiftning avslogs av riksdagen (LU 1976/77:24, rskr 216). Riksdagen beslöt emellertid samtidigt att uppdra åt regeringen att med utgångspunkt i en treårig preskriptionstid närmare utreda utformningen av särskilda preskriptionsbestämmelser på konsumentområdet. Ett förslag till en ny preskriptionslag har därefter lagts fram i promemorian (Ds Ju 1977:14) Reviderad preskriptionslagstiftning. I promemorian föreslås att preskriptionstiden för konsumentfordringar skall vara tre år räknat från fordringens tillkomst. För övriga fordringar skall den allmänna preskriptionstiden även i fortsättningen vara tio år. Gällande bestämmelser om preskriptionsavbrott behålls i allt väsentligt. Preskriptionsavbrott skall normalt leda till att ny preskriptionstid börjar löpa. – Remissbehandlingen av promemorian har nyligen avslutats.

Mot bakgrund av det nämnda propositionsförslaget om en förkortning av preskriptionstiden för fordringar i allmänhet har de sakkunniga föreslagit en

Allmän motivering

särskild reglering i FB beträffande fordringar på underhållsbidrag. Enligt de sakkunnigas förslag bör samma preskriptionstid i princip gälla oavsett om bidragsbeloppet har blivit fastställt eller inte. Med tanke på att underhållsbidrag har till syfte att tillgodose borgenärens behov av medel för sin löpande försörjning har man anledning att ställa sig restriktiv till krav på bidrag för förfluten tid. Den treårstid som föreslogs som huvudregel i den nämnda propositionen är enligt de sakkunniga väl avvägd och lämpad för preskription av fordran på underhåll. I syfte att förekomma stora underhållsskulder bör man i princip inte tillåta att preskriptionen avbryts.

De sakkunnigas förslag innebär närmare bestämt att rätten att göra gällande fordran på underhållsbidrag som har blivit fastställt skall upphöra tre år efter förfallodagen utan möjlighet till preskriptionsavbrott. Om utmätning har skett på grund av fordringen före preskriptionstidens utgång eller om den underhållsskyldige har blivit försatt i konkurs på ansökan som har gjorts dessförinnan, skall dock betalning för fordringen få tas ut ur den utmätta egendomen eller erhållas i konkursen även sedan treårstiden har gått ut. Har något underhållsbidrag inte blivit fastställt skall preskriptionstiden räknas bakåt från den dag krav framställs. Preskriptionen skall i detta fall kunna brytas, men endast genom att talan om underhållsbidrag väcks. I målet skall underhållsbidrag kunna dömas ut högst för en tid av tre år före den dag talan väcktes. Av domen i målet kommer att framgå när förfallodagen inträffar, och från den dagen löper en ny preskriptionstid.

De sakkunnigas förslag har fått ett övervägande positivt mottagande under remissbehandlingen. Föreningen Sveriges kronofogdar har framhållit att en regel om en absolut preskriptionstid i enlighet med förslaget skulle fylla ett praktiskt behov som har existerat i många år. Några instanser har dock ansett att förslaget inte i tillräcklig grad tillgodoser de underhållsberättigades intresse eller att det i vart fall inte bör genomföras så länge den allmänna preskriptionstiden är tio år.

Genomförs de förslag som har lagts fram i promemorian Ds Ju 1977:14, kommer den allmänna preskriptionstiden också i fortsättningen att vara tio år, medan preskriptionstiden för konsumentfordringar blir tre år. En ny preskriptionslagstiftning efter dessa riktlinjer skulle alltså inte ändra rättsläget i fråga om preskription av fordringar på underhållsbidrag. Detta hindrar naturligtvis inte att man genom särskilda bestämmelser i FB inför en preskriptionstid för underhållsfordringar som är kortare än tio år.

Som familjelagssakkunniga har framhållit är syftet med underhållsbidragen att tillgodose den bidragsberättigades behov av medel för sin löpande försörjning. Genom sin starka inriktning på ett aktuellt behov skiljer sig fordringar på underhållsbidrag från flertalet andra fordringar. Det underhållsberättigade barnets intresse av att kunna kräva ut underhållsbidrag i efterhand minskas också i de flesta fall genom att det allmänna genom bidragsförskott tillförsäkrar barnet pengar för uppehälle.

Den nuvarande tioåriga preskriptionstiden i förening med de långtgående

möjligheterna till avbrott i preskriptionen för med sig att ansvaret för gamla underhållsbidrag kan stå kvar under mycket lång tid. Gjorda undersökningar pekar på att en växande underhållsskuld medför betydande sociala påfrestningar för åtskilliga underhållsskyldiga. Från kronofogdehåll har under remissbehandlingen hävdats att den omständigheten att utmätning har kunnat begäras för många års bidragsskulder till ansenliga belopp har medverkat till att skapa ett betalningsmotstånd hos vissa underhållsskyldiga, vilka på allt sätt söker undvika att erlägga även löpande bidrag. Preskriptionsregler som får sådana konsekvenser gagnar tydligen inte någon parts intresse.

Allmän motivering

De nu angivna omständigheterna talar enligt min mening med styrka för att preskriptionstiden för fordran på underhållsbidrag förkortas och i princip görs absolut. Också önskemålet att undvika tvister kring äldre rättsförhållanden och att bespara myndigheterna tidskrävande och oftast resultatlösa indrivningsåtgärder kan åberopas. Å andra sidan får naturligtvis preskriptionsbestämmelserna inte utformas så att de gynnar en gäldenär som avsiktligt försöker undgå betalning. Detta talar för att man inte inför en alltför kort preskriptionstid. Den tid av tre år som de sakkunniga har förordat finner jag för min del vara lämpligt avvägd. Den ansluter f. ö. till de bestämmelser som nu finns om föräldrars skyldighet att till kommunen betala ersättning för socialhjälp till barn eller för vård som har lämnats omhändertaget barn. Talan om sådan ersättning skall nämligen väckas senast inom tre år från det att socialhjälpen eller vården lämnades, 39 § socialhjälpslagen (1956:2) och 73 § barnavårdslagen (1960:97).

Också när det gäller den närmare utformningen av preskriptionsreglerna ansluter jag mig till de sakkunnigas förslag. Detta innebär att fordran på underhållsbidrag som har blivit fastställd genom dom eller avtal preskriberas tre år från förfallodagen, i princip utan att möjlighet finns att avbryta preskriptionen. Är något underhållsbidrag inte tidigare fastställt, kan parterna i avtal fritt bestämma för hur lång tid tillbaka bidrag skall utgå. Kan någon uppgörelse inte nås, måste den underhållsberättigade väcka talan vid domstol. Domstolen kan – om inte den underhållsskyldige medger annat – döma ut bidrag längst för en tid av tre år före talans väckande. Som de sakkunniga har påpekat betyder detta att fordran på underhållsbidrag som inte har varit fastställt kan hållas vid liv i mer än tre år. Det bidrag som i domen bestäms för förfluten tid kan nämligen krävas ut intill tre år efter den dag då bidraget förfaller till betalning, vilket det i princip gör när domen vinner laga kraft. Risken för att detta skall leda till en oskäligt stor underhållsskuld motverkas naturligen genom att rätten i ett sammanhang beaktar den underhållsberättigades behov av retroaktivt bidrag och den underhållsskyldiges förmåga att erlägga ett belopp för den gångna tiden, eventuellt vid sidan av ett bidrag för framtiden.

I anslutning till de sakkunnigas förslag om en förkortning av preskrip-

tionstiden för underhållsbidrag har under remissbehandlingen tagits upp också ett par frågor som rör införsel.

Allmän motivering

F. n. gäller att genom införsel får tas ut endast bidragsbelopp som har förfallit till betalning tidigast två år före början av den kalendermånad under vilken verkställigheten skall ske, 5 § andra stycket införsellagen (1968:621). Om en delbetalning flyter in på en underhållsberättigads fordran skall enligt 15 § tredje stycket införsellagen avräkning i första hand ske på det belopp som har stått ute längst och som fortfarande kan tas ut genom införsel.

En remissinstans har föreslagit att införseltiden förlängs så att den sammanfaller med den föreslagna preskriptionstiden för obetalda underhållsbidrag. En annan instans har ansett att den föreslagna förkortningen av preskriptionstiden skulle få större saklig betydelse om vid införsel betalning i första hand räknades av på den löpande underhållsfordringen och inte som nu på den äldsta delen av restskulden.

Mot förslaget att utvidga införselmöjligheterna till att avse underhållsbidrag som är upp till tre år gamla kan anföras att den underhållsskyldiges situation skulle försämras jämfört med läget idag. Det kan vidare rent allmänt sättas i fråga om införselinstitutet bör stå öppet för indrivning av fordringar som är äldre än två år (jfr uttalanden av första lagutskottet 1LU 1951:7 s. 7–9 och föredragande departementschefen i prop. 1963:52 s. 174). Utvidgningen skulle kanske kunna godtas om den förenades med den avräkningsordning som har förordats under remissbehandlingen, dvs. avräkning i första hand på löpande underhållsfordran. En sådan ordning har tidigare tillämpats inom införselsystemet men övergavs därför att den ansågs ha påtagliga nackdelar för den underhållsberättigade (se SOU 1964:57 s. 155–157 och prop. 1968:130 s. 135 och 136). Det torde med hänsyn till den underhållsberättigades intresse inte vara lämpligt att nu, när dessutom preskriptionstiden för fordringen som sådan föreslås förkortad, återgå till denna avräkningsordning. En ändring som gäller både omfattningen av de införselbara underhållsbidragen och avräkningsordningen skulle också innebära en ganska betydande omläggning av införselsystemet. Tillräckligt underlag saknas för att pröva om en sådan omläggning är lämplig. Då några mer påtagliga nackdelar inte synes föreligga med de nuvarande bestämmelserna förordar jag att de i varje fall tills vidare får bestå i sak oförändrade.

5.2.9 Processuella frågor

Formen för handläggning av vårdnads- och underhållsfrågor

Frågor om underhåll till barn skall enligt gällande rätt alltid handläggas i den ordning som är föreskriven för tvistemål. Vårdnadsfrågor behandlas däremot i princip i den enklare ordning som anges i lagen (1946:807) om handläggning av domstolsärenden (ärendelagen). Om frågor angående vårdnad och underhåll kommer upp i samband med mål om äktenskaps-

Allmän motivering

skillnad handläggs de dock gemensamt i äktenskapsmålet (15 kap. 4 § andra stycket GB, 6 kap. 12 § första stycket och 7 kap. 10 § andra stycket FB). I praxis torde underhålls- och vårdnadsfrågor som väcks samtidigt även annars handläggas tillsammans i ett tvistemål. Däremot kan underhållsfrågan inte tas upp inom ramen för ett ärende om vårdnad.

Ett ärende vid domstol upptas efter ansökan. I tvistemål måste talan normalt väckas genom stämning. Fråga om äktenskapsskillnad kan dock anhängiggöras genom ansökan, om båda makarna vill skiljas. Är fråga om äktenskapsskillnad anhängiggjord på rätt sätt, kan make utan särskild stämning framställa yrkande angående bl. a. underhåll och vårdnad (15 kap. 4 § GB). Också i övrigt är handläggningen av äktenskapsmål förenklad. Sålunda kan domstolen utan huvudförhandling meddela dom bl. a. i underhålls- och vårdnadsfrågorna, om parterna är eniga (15 kap. 7 § tredje stycket GB). Parterna behöver alltså inte inställa sig vid rätten.

Att föräldrar inte annat än i samband med äktenskapsmål gemensamt kan ansöka både om överflyttande av vårdnad och om fastställande av underhållsbidrag har ansetts som en brist (LU 1975/76:33 s. 115 f). Familjelagssakkunniga har därför föreslagit att parterna genom ansökan i samband med ärende om vårdnad skall kunna väcka talan om underhållsbidrag till barnet, om de är eniga i underhållsfrågan. En mer genomgripande reform som innebär att också tvistiga underhållsfrågor får tas upp i förenklad form bör enligt de sakkunniga övervägas i ett större sammanhang.

De sakkunnigas förslag förutsätter att en fråga om vårdnad om barn fortfarande som huvudregel skall handläggas enligt ärendelagen. Det lämpliga i detta har emellertid ifrågasatts i en skrivelse den 4 maj 1977 från Sveriges advokatsamfund. Samfundet påpekar där att den vanliga tvistemålsproceduren är att föredra framför ärendeformen utom när parterna är ense. Skrivelsen mynnar ut i en hemställan om lagstiftningsåtgärder i syfte att göra det möjligt för domstolarna att välja alternativa rättegångsformer vid behandling av umgänges- och vårdnadsfrågor enligt FB. Med anledning av framställningen beslutade regeringen den 30 juni 1977 genom tilläggsdirektiv (dir. 1977:91) att uppdra åt rättegångsutredningen (Ju 1977:06) att vid sitt arbete beakta de problem som samfundet har fäst uppmärksamheten på.

Familjelagssakkunnigas förslag om en förenklad handläggning i vissa fall av underhållsfrågor har välkomnats under remissbehandlingen. Spörsmålet om rättegångsformen för vårdnadsfrågor har emellertid väckts på nytt, denna gång av Stockholms och Göteborgs tingsrätter. Dessa förordar sådana lagändringar redan i det nu aktuella lagstiftningsärendet att i varje fall tvistiga vårdnadsfrågor för framtiden handläggs i den ordning som gäller för tvistemål.

Frågor om vårdnad och underhåll kan i äktenskapsmål handläggas i en ordning som svarar mot de praktiska behoven. Sedan nya regler om vårdnad infördes fr. o. m. år 1977 torde det emellertid bli vanligare att frågor om

Allmän motivering

vårdnad och underhåll prövas utan samband med äktenskapsskillnad. De procedurregler som då skall följas leder enligt vad som har omvittnats från våra två största tingsrätter och från Advokatsamfundet till besvärande olägenheter. Jag har kommit till den uppfattningen att dessa snarast möjligt bör undanröjas. Efter samråd med rättegångsutredningen tar jag därför redan nu i dess helhet upp frågan om rättegångsformen för vårdnads- och underhållsfrågor. Den lösning som jag föreslår kan naturligtvis komma att beröras av rättegångsutredningens blivande förslag till reform av rättegångsordningen i allmänhet. Handläggningen i vårdnadsmål torde också komma att behandlas av utredningen (Ju 1977:08) om barnens rätt.

Handläggning i ett tvistigt vårdnadsärende skall enligt ärendelagen i princip äga rum under medverkan av nämnd. Muntlig förhandling kan förekomma. Lagen utgår närmast från att endast en förhandling hålls i ärendet. Många gånger kan det emellertid vara av värde att en förberedande förhandling äger rum inför rätten. En sådan förhandling förekommer regelmässigt i tvistemål av denna typ och leds då av ensamdomare. Kravet på att nämnd skall medverka även vid en förberedande förhandling i ett ärende gör förfarandet tungrott och kostsamt. Som Stockholms tingsrätt har framhållit blir följden lätt att domstolen avstår från att hålla muntlig förberedelse i ärendet.

Även andra nackdelar är förenade med att tvistiga vårdnadsfrågor ibland handläggs som ärenden. Om vårdnadsfrågan prövas i samband med ett äktenskapsmål kommer rättens avgörande att meddelas i form av dom, medan avgörandet i ett vårdnadsärende sker genom beslut. Skilda fullföljdsregler gäller då. Även handläggningen i hovrätt följer olika regler. Talan mot en dom prövas i tvistemål, och saken avgörs vid huvudförhandling vid vilken nämnd i allmänhet medverkar. Tingsrätts beslut i ett vårdnadsärende prövas däremot i ett besvärsmål, vilket innebär att huvudförhandling inte äger rum. Endast muntligt förhör med part eller annan kan komma i fråga. I besvärsmålen är hovrätten domför med enbart juristdomare. Detta innebär att i dessa mål grundtanken om nämndemäns medverkan även i hovrätt i familjerättsmål inte förverkligas (jfr JuU 1975/76:44 s. 28).

De olägenheter som jag har pekat på nu visar att reglerna om domstolsärenden är mindre väl lämpade för handläggningen av tvistiga vårdnadsfrågor. Enligt min mening bör sådana frågor i stället prövas i den ordning som är föreskriven för tvistemål.

Målformen är i första hand anpassad för rättstvister enskilda emellan. Det kan därför ligga närmast till hands att en fråga om överflyttande av vårdnad fortfarande behandlas som ärende när föräldrarna är överens om den sökta åtgärden. Praktiska skäl talar emellertid för att vårdnadsfrågan även i ett sådant fall handläggs som mål. Därigenom skapar man nämligen förutsättningar för att vårdnads- och underhållsfrågor som har samband med varandra alltid kan handläggas tillsammans, oberoende av om tvist råder i någon av

Allmän motivering

frågorna eller om full enighet föreligger mellan parterna. Samtidigt vinner man att vårdnads- resp. underhållsfrågor alltid behandlas inom ramen för en och samma processform. Redan svårigheterna att från början ange om en fråga är tvistig eller inte gör det f. ö. mindre lämpligt att bestämma handläggningsformen utifrån detta kriterium.

Vad som främst kan tyckas tala mot den angivna lösningen är att man skulle gå miste om den förenkling i handläggningen som ärendelagen erbjuder när frågorna inte är tvistiga. Denna konsekvens är emellertid inte nödvändig. Bl. a. reglerna om äktenskapsmål visar att förfarandet i ett mål kan göras smidigt när parterna är ense. Efter mönster av dessa regler bör kunna föreskrivas att vårdnadsfrågan får upptas efter gemensam ansökan, utan stämning, och att dom får meddelas utan huvudförhandling. I så fall torde det inte uppstå extra besvär eller kostnad för parter eller domstol som följd av att icke tvistiga vårdnadsfrågor för framtiden behandlas i tvistemålsordningen i stället för ärendevägen.

Jag förordar på grund av det anförda att både tvistiga och icke tvistiga frågor om ändring i vårdnadsförhållandena handläggs enligt tvistemålsreglerna. Denna ordning bör alltså tillämpas också när barnavårdsnämnd enligt 6 kap. 9 § FB begär att förälder skall skiljas från vårdnaden därför att föräldern deltagande i denna innebär fara för barnets utveckling. Undantag bör däremot göras för vårdnadsfråga som åsyftas i 10 §. Paragrafen gäller fall då barnet står endast under en förälders vårdnad och denna dör. Rätten skall då på ansökan av den andra föräldern eller efter anmälan av barnavårdsnämnden förordna den andra föräldern att utöva vårdnaden, om det inte är uppenbart med hänsyn till barnets bästa att vårdnaden bör anförtros åt särskilt förordnad förmyndare. I dessa fall torde det i allmänhet inte finnas någon motpart till sökanden, och vårdnadsfrågan bör därför fortfarande handläggas i form av ärende.

För att en gemensam handläggning av vårdnads- och underhållsfrågor skall underlättas bör – med 15 kap 4 § andra stycket GB som förebild – i FB föreskrivas att yrkande om underhållsbidrag skall kunna framställas utan stämning i ett vårdnadsmål. Önskemålet om att föräldrar i gemensam ansökan till rätten skall kunna på en gång begära överflyttning av vårdnad och fastställande av underhållsbidrag uppfylls härigenom. Är föräldrarna ense om underhållet kan rätten med stöd av allmänna processuella regler (42 kap. 18 § rättegångsbalken) meddela dom i den delen under förberedelsen.

Sammanfattningsvis innebär mitt förslag att så gott som samtliga vårdnadsfrågor fortsättningsvis kommer att handläggas som mål vid domstol. Föräldrar som vill ha ändring i vårdnaden kan alltid samtidigt få frågan om underhåll till barnet prövad. Är föräldrarna ense om både vårdnad och underhåll, kan de erhålla dom efter en gemensam ansökan och utan att de behöver inställa sig vid rätten.

Gemensam handläggning av flera mål om underhållsbidrag

Allmän motivering

Om en person har två eller flera barn tillsammans med en annan kan han eller hon regelmässigt räkna med att få sin bidragsskyldighet mot dessa barn prövad i en och samma rättegång. Enligt 14 kap. 2 § rättegångsbalken (RB) gäller nämligen att, om någon samtidigt väcker käromål mot flera svarande, eller flera kärande väcker talan mot en svarande, målen skall handläggas i en rättegång, såvida de stöder sig på väsentligen samma grund. Möjligheten till gemensam handläggning av underhållsfrågorna erbjuder sig däremot inte så ofta när barnen är halvsyskon och den underhållsskyldige alltså har att göra med två eller flera föräldrar på motsidan. För detta fall torde 14 kap. 2 § RB ganska sällan kunna åberopas. Visserligen medger 14 kap. 6 § RB allmänt att mål mellan samma eller olika parter får handläggas i en rättegång, om det är till gagn för utredningen. En förutsättning är emellertid att målen har väckts vid samma domstol och att denna är behörig (14 kap. 7 § RB). Enligt 7 kap. 10 § FB skall som regel talan om underhåll till barn tas upp av rätten i den ort där svaranden har sitt hemvist. Har svarandena i olika underhållsmål hemvist under skilda domstolar, saknas i allmänhet förutsättningar för gemensam handläggning av målen. I RB eller FB finns inte någon särskild regel om domstols behörighet som underlättar förening av mål i de fall som avses i 14 kap. 6 § RB.

Som jag har framhållit under 5.2.6 är det önskvärt att en underhållsskyldig kan få sin bidragsskyldighet mot samtliga barn prövad i ett sammanhang. På så sätt kan en rättvis och säker avvägning göras mellan de olika barnens underhållsbehov och den bidragsskyldiges betalningsförmåga. Den vidgning av rätten till jämkning vid ändrade förhållanden som gäller sedan år 1977 får ökat värde om den som är underhållsskyldig mot ett barn omedelbart kan få jämkningsfrågan prövad i en rättegång som avser nytt underhållsbidrag till ett annat barn. En samlad prövning bör också i de flesta fall ställa sig processekonomiskt gynnsam. Även för barnen och den förälder som företräder dem i underhållsfrågan kan en gemensam handläggning antas vara fördelaktig genom den bättre inblick som den ger i de berörda personernas ekonomiska och personliga förhållanden.

Någon ovillkorlig rätt för en underhållsskyldig att få till stånd gemensam handläggning mellan flera underhållsmål bör emellertid inte införas. En förening av flera mål kan nämligen ibland medföra olägenheter som vid en samlad bedömning inte uppväger fördelarna. Så kan vara fallet om inställelse i målet blir mycket tids- eller kostnadskrävande för någon av de underhållsberättigade som är bosatt på stort avstånd från domstolen. En begäran om gemensam prövning kan också föras fram så sent att det ursprungliga målet skulle fördröjas otillbörligt om framställningen vinner bifall. Med hänsyn till sådana och liknande omständigheter bör det läggas i rättens hand att bedöma om förening av underhållsmålen lämpligen skall tillåtas.

Allmän motivering

Som jag redan har nämnt kan enligt 14 kap. 6 § RB mål mellan olika parter handläggas i en rättegång om det är "till gagn för utredningen". Det är tveksamt om denna bestämmelse medger gemensam handläggning i ett fall där denna är motiverad mindre av behovet av att bevisningen skall underlättas än av önskemålet om att rätten skall kunna göra en samlad bedömning av den underhållsskyldiges bidragsförmåga och barnens underhållsanspråk. Genom en bestämmelse i 7 kap. FB bör därför göras klart att underhållsmål kan förenas också på sistnämnda grund. Vidare krävs en bestämmelse som medger att underhållsmål som i och för sig kan handläggas gemensamt men som hör under skilda domstolar kan tas upp vid en av de behöriga domstolarna. Jag föreslår att också en bestämmelse om detta förs in i kapitlet.

Möjligheten att få flera underhållsmål förenade kan aktualiseras t. ex. när den underhållsskyldige själv väcker talan om jämkning av bidrag mot två eller flera barn. Den kan vidare tas i anspråk när talan har väckts mot en person om nytt eller höjt underhållsbidrag till ett barn och den bidragsskyldige med anledning av detta vill yrka jämkning av ett redan utgående bidrag till ett annat barn. Sammanläggningen av mål bör få äga rum inte bara när underhållsfrågan behandlas separat i det första målet utan också när den har väckts i ett mål om fastställande av faderskap eller i ett vårdnadsmål antingen detta mål handläggs i samband med ett äktenskapsmål eller fristående. Nyss har jag föreslagit att i en vårdnadstvist frågan om underhåll till det barn tvisten rör skall få anhängiggöras utan stämning. Vill den underhållsskyldige i målet dra in fråga om bidrag till annat barn, måste han dock givetvis göra ansökan om stämning i vanlig ordning.

Det kunde övervägas att också införa särskilda bestämmelser i FB och GB som gör det möjligt att alltid tillsammans handlägga frågor om en persons bidragsskyldighet mot make eller förutvarande make och mot barn. Behovet av sådana regler torde emellertid inte vara framträdande. Underhållsbidrag till frånskild make som utgår under en längre period blir med det förslag som jag lägger fram i det följande allt mera sällsynta. Det bör också beaktas att storleken av bidrag till barn endast undantagsvis kommer att påverkas av att bidrag till make utgår eller skall utgå. Med hänsyn till detta och till redan existerande möjligheter att få till stånd en sammanhållen domstolsbehandling finner jag inte tillräckliga skäl föreligga att föreslå sådana bestämmelser som nyss nämndes.

5.3 Underhållsskyldigheten mellan makar

5.3.1 Underhållsskyldigheten under äktenskapet

Allmänna utgångspunkter

Underhållsskyldigheten mellan makar är en viktig rättsverkan av äktenskapet. Enligt 5 kap. 2 § GB är makar skyldiga att bidra till familjens tillbörliga

Allmän motivering

underhåll, var och en efter sin förmåga. Till familjens underhåll räknas vad som behövs för den gemensamma hushållningen och barnens fostran samt för att tillgodose varje makes särskilda behov. Bestämmelsen kompletteras av andra föreskrifter i kapitlet.

Familjelagssakkunniga har i enlighet med sina direktiv diskuterat om det finns anledning att behålla lagens bestämmelser om makars ekonomiska förpliktelser mot varandra under äktenskapet. Enligt de sakkunniga talar främst vissa praktiska skäl för att det i GB fortfarande bör finnas bestämmelser om underhållsskyldighet mellan makar under bestående äktenskap. De sakkunniga föreslår emellertid vissa ändringar i underhållsbestämmelserna i syfte att anpassa dem till nutida sätt att se på rollfördelningen i familjen.

Familjelagssakkunnigas ståndpunkt har godtagits av de flesta remissinstanserna. Ett par instanser har dock invänt att bestämmelser om underhållsskyldighet i äktenskapet strider mot önskemålet om att varje make skall vara ekonomiskt självständig och oberoende.

Grunden för en underhållsskyldighet mellan dem som är gifta med varandra är tanken att makarna bör leva på samma ekonomiska standard. Denna utgångspunkt är enligt min mening riktig. En sociologisk undersökning som har utförts av familjelagssakkunniga visar också att uppfattningen har stöd hos allmänheten. Att man accepterar den nämnda grundsatsen betyder inte att man ger avkall på strävandena att bereda fler kvinnor tillfälle till förvärvsarbete och att så långt möjligt likställa män och kvinnor i fråga om inkomster. Det är nämligen uppenbart att man inte bara under en övergångstid utan också på längre sikt måste räkna med att en make – mannen eller kvinnan – permanent eller under någon period av äktenskapet har lägre inkomst än den andra maken eller helt saknar inkomst.

En annan sak är att det med visst fog kan göras gällande att regler i GB om underhållsskyldighet under bestående äktenskap knappast fyller någon praktisk funktion. Antingen, kan det sägas, kommer makarna ändå överens om hur de skall fördela inkomster och utgifter i hemmet. Eller också uppstår varaktiga motsättningar i de ekonomiska frågorna, och då står äktenskapet med stor sannolikhet inför sin upplösning.

Som de sakkunniga har framhållit tycks det likväl finnas beaktansvärda skäl att behålla bestämmelser i lag om underhållsskyldighet mellan makar under äktenskapet. Det kan bli lättare för jurister och familjerådgivare att hjälpa makar som tvistar om ekonomin, om de kan peka på bestämmelser i lag. Dessa kan också bli av direkt betydelse inför förestående skilsmässa, särskilt under betänketiden. Även en mycket begränsad underhållsskyldighet efter äktenskapsskillnad kan bli svårare att motivera, om det inte finns någon lagreglerad underhållsskyldighet under äktenskapet.

På grund av det anförda ansluter jag mig till familjelagssakkunnigas mening att GB också för framtiden bör uppta regler om makars ekonomiska förpliktelser mot varandra medan de är gifta.

Allmän motivering

En allmän bestämmelse om makars skyldigheter mot varandra i ekonomiskt hänseende bör, som framgår av det förut sagda, kunna stå kvar i GB utan att komma i motsättning till utvecklingen mot större ekonomisk självständighet för bägge makarna. Andra föreskrifter i 5 kap. GB avspeglar emellertid mer eller mindre tydligt det familjemönster med mannen som förvärvsarbetande och kvinnan som hemarbetande vilket var det förhärskande när GB kom till. Liksom familjelagssakkunniga anser jag att sådana inslag bör utgå. I stället bör regleringen i GB klart bygga på den jämställdhet mellan män och kvinnor som bör råda både i hemmet och i förvärvslivet.

Den närmare regleringen

I detta avsnitt ämnar jag behandla ett par mer centrala bestämmelser i 5 kap. GB som föreslås ändrade. Övriga regler tas upp i senare avsnitt (5.3.5 och 5.3.6) och i specialmotiveringen.

Enligt nuvarande bestämmelser är makes bidragsskyldighet satt i relation till varje makes förmåga och till det "underhåll, som med avseende å makarnas villkor må anses tillbörligt" (5 kap. 2 §). Om det som den ena maken har att skjuta till inte räcker för de utgifter som denna har att ombesörja är den andra maken skyldig att lämna de pengar som behövs. Om maken visar oförmåga att ha hand om medel eller av annan särskild orsak inte bör ombesörja utgifterna, har maken dock enligt lagen inte rätt att få något bidrag av den andra för familjens underhåll (5 kap. 3 §).

De sakkunniga föreslår att den nuvarande uttryckliga hänvisningen till makarnas förmåga avskaffas, eftersom en sådan hänvisning kan tänkas ge en av makarna en ursäkt att inte fullgöra eller delta i sådana uppgifter som maken inte anser sig kunna klara av. Vidare anser de sakkunniga att det inte fyller någon egentlig praktisk funktion att sätta makes bidragsskyldighet i relation till det underhåll som kan anses tillbörligt med avseende på makarnas villkor. De föreslår därför att hänvisningen även i denna del utgår. Vidare anser de att det inte är nödvändigt att, som nu, i GB ha en uttrycklig regel om att barnens försörjning ingår i familjens underhåll. Reglerna om underhåll till barn samlas i de sakkunnigas förslag i FB.

Enligt de sakkunnigas förslag bör det i GB uttryckligen föreskrivas att makarna skall fördela utgifter och sysslor mellan sig. Skyldigheten för en make att under särskilda förutsättningar lämna den andra maken pengar för vissa utgifter bör bestå. Dock föreslås att man inte behåller den precisering som lagen nu innehåller om att utgifterna skall vara sådana som maken med hänsyn till makarnas levnadsförhållanden enligt sed har att ombesörja. Vidare bör enligt förslaget den nu gällande begränsningen i en makes rätt att få pengar av den andra maken upphävas. De sakkunniga anser inte att det är lämpligt att genom ett stadgande i lagen uttala sig om makes förutsättningar att sköta uppgifter i hemmet.

Allmän motivering

Vad de sakkunniga sålunda har föreslagit har i allmänhet godtagits av remissinstanserna. Också jag biträder i det väsentliga familjelagssakkunnigas ändringsförslag. Dessa medför enligt min åsikt att lagen tydligare än nu markerar att makarna har ett gemensamt ansvar för ekonomi och sysslor.

Till skillnad från de sakkunniga anser jag emellertid inte att hänvisningen till makes förmåga i fråga om underhållsskyldigheten bör utgå ur lagtexten. Jag kan i och för sig förstå de sakkunnigas betänkligheter mot uttrycket. Å andra sidan ger ordet förmåga en antydan om vilken standard som bör vara makarnas gemensamma. Hänvisningen till makes förmåga får också praktiskt betydelse när det t. ex. under betänketid inför äktenskapsskillnad blir aktuellt att döma ut underhållsbidrag.

I 5 kap. GB, som enligt sin rubrik upptar allmänna bestämmelser om makars rättsförhållanden, finns bestämmelser om den ena makens rätt att företräda den andre i särskilda angelägenheter. Härtill anknyter vissa paragrafer i 7 kap. GB. Bestämmelserna i fråga har anknytning till underhållsskyldigheten, och familjelagssakkunniga har ansett att de bör ses över i detta sammanhang. Jag ansluter mig till denna bedömning. Jag skall här ta upp frågan om den s. k. hushållsfullmakten. I övrigt får jag hänvisa till specialmotiveringen.

Enligt 5 kap. 12 § kan en make med bindande verkan även för den andra maken ingå sådana rättshandlingar som vanligtvis kommer i fråga för den dagliga hushållningen eller barnens uppfostran. Med detta avses främst kreditinköp av matvaror, husgeråd och kläder. Enligt 7 kap. 2 § andra stycket är makarna solidariskt ansvariga för de förpliktelser som sålunda uppkommer. Hustruns ansvar har dock begränsats enligt särskilda föreskrifter i 7 kap. 3 och 4 §§. Make som missbrukar den behörighet som hushållsfullmakten ger kan enligt närmare bestämmelser i 5 kap. 13 § fråntas sin behörighet. Om makarna lever åtskilda på grund av söndring gäller inte reglerna om hushållsfullmakt.

De sakkunniga har ansett att det inte längre finns behov av bestämmelser om hushållsfullmakt och föreslår därför att de nu nämnda paragraferna upphävs. Enligt de sakkunniga får de allmänna fullmaktsreglerna, inklusive reglerna om s. k. tyst fullmakt, anses tillräckliga.

I allmänhet har remissinstanserna inte haft något att erinra mot förslaget. Ett par remissinstanser har dock förordat att bestämmelserna behålls.

Som de sakkunniga har framhållit är köpvanorna i dag helt andra än vid den tidpunkt då GB kom till. Kontantköpen dominerar i fråga om dagligvaror. Hushållsfullmaktens praktiska användningsområde har bl. a. därför starkt begränsats. Vidare kommer make enligt en särskild bestämmelse, som jag ämnar behandla i specialmotiveringen (5 kap. 12 § GB), att även i fortsättningen få viss befogenhet att företräda den andra maken, när denne är sjuk eller borta. Som de sakkunniga har anfört kan en make också handla med stöd av den andra makens uttryckliga eller tysta bemyndigande. Allmänna fullmaktsregler blir då tillämpliga.

Med hänvisning till det anförda biträder jag förslaget att bestämmelsen om hushållsfullmakt och anslutande föreskrifter i GB upphävs.

Allmän motivering

5.3.2 Underhållsskyldigheten efter äktenskapsskillnad

Om en make efter äktenskapsskillnad är i behov av bidrag till sitt tillbörliga underhåll, kan domstolen enligt 11 kap. 14 § GB ålägga den andra maken att betala sådant bidrag efter vad som är skäligt med hänsyn till makens förmåga och övriga omständigheter. När frågan om bidragsskyldighet prövas skall rätten särskilt beakta att ena maken kan ha ett särskilt behov av bidrag för tiden närmast efter äktenskapsskillnaden. Den sistnämnda föreskriften lades till år 1973, då institutet hemskillnad avskaffades och bestämmelserna om äktenskapsskillnad reviderades. Tillägget innebär att det är möjligt att ta hänsyn till att skilsmässa numera ofta kommer till stånd utan betänketid eller föregås av en omställningstid som är kortare än den dåvarande hemskillnadstiden.

Rättstillämpningen har med åren blivit alltmer restriktiv när det gäller att döma ut underhållsbidrag efter äktenskapsskillnad. Detta framgår bl. a. av undersökningar som de sakkunniga har låtit utföra. Undersökningarna, som har omfattat ett urval hem- och äktenskapsskillnader under år 1973, visar att det under hemskillnadstiden var ganska vanligt med underhållsbidrag till hustrun, medan siffrorna för underhållsbidrag efter äktenskapsskillnad var låga. Det var dessutom vanligt att, när bidrag efter äktenskapsskillnad förekom, det bestämdes att utgå endast under en begränsad tid.

Enligt familjelagssakkunniga bör utgångspunkten för den framtida regleringen vara att underhållsbidrag mellan makar inte skall komma i fråga efter äktenskapsskillnad. De sakkunniga föreslår därför att det kommer till klart uttryck i lagtexten att vardera maken efter äktenskapsskillnad svarar för sin försörjning.

Att genomföra den angivna principen fullt ut har de sakkunniga dock funnit vara svårt. De pekar på att det fortfarande finns många äktenskap där den ena maken – oftast hustrun – har en betydligt svagare ekonomisk ställning än den andra. I de fall det inte är möjligt för den frånskilda maken att omedelbart ordna de ekonomiska förutsättningarna för utbildning eller för att skaffa arbete eller ordna barntillsyn m. m. bör det finnas utrymme för underhållsbidrag från den andra maken under en omställningsperiod. De sakkunniga föreslår därför att bidragsskyldighet skall kunna åläggas under en övergångstid om den frånskilda maken är i behov av bidrag till sitt underhåll. Bidraget skall betalas efter vad som är skäligt med hänsyn till den andra makens förmåga och övriga omständigheter. Någon bestämd tidsgräns för underhållsskyldigheten föreslås inte.

I en del fall skulle det enligt de sakkunnigas mening leda till obilliga följder om man uteslöt möjligheten för en make att få underhållsbidrag längre än för

Allmän motivering

en övergångstid. Det förekommer sålunda fortfarande att särskilda försörjningssvårigheter uppstår efter upplösningen av ett långvarigt äktenskap, där endast den ena maken har arbetat utom hemmet. Kan man förutse att den make som har stannat hemma inte heller efter en övergångstid har möjligheter att skaffa sig en rimlig försörjning, bör underhållsbidrag kunna dömas ut för längre tid. De sakkunniga har inte heller velat utesluta möjligheten till underhållsbidrag också i andra fall. De föreslår därför att underhållsbidrag även i övrigt, om synnerliga skäl föreligger, skall kunna utgå för längre tid än en övergångstid.

De sakkunniga har övervägt att utforma reglerna om underhållsskyldighet olika beroende på när äktenskapet ingicks men har avvisat tanken på detta.

De sakkunnigas förslag att varje make som huvudregel skall svara för sin försörjning efter äktenskapsskillnaden tillstyrks eller godtas av så gott som alla remissinstanser som har yttrat sig i saken. Flertalet anser i likhet med de sakkunniga att det bör vara möjligt att i vissa fall bestämma underhållsbidrag även efter ett äktenskaps upplösning. Några instanser för dock fram tanken att man borde låta principen om vuxna människors ekonomiska självständighet slå igenom mera fullständigt för äktenskap som ingås efter det att den nya lagstiftningen har trätt i kraft medan en särskild reglering införs för äldre äktenskap.

Som de sakkunniga har framhållit bör äktenskapets rättsverkningar såvitt möjligt inte utsträckas till att gälla efter en äktenskapsskillnad. Rätten att få äktenskapet upplöst är i annat fall ofullständig. Huvudregeln bör alltså vara att frånskilda betraktas som ekonomiskt oberoende av varandra. Jag delar de sakkunnigas uppfattning att denna princip, på vilken redan gällande rätt bygger, bör komma till klart uttryck i GB. En bestämmelse om att varje make efter äktenskapsskillnaden svarar för sin försörjning kan bidra till att makarna inrättar sina förhållanden så att de är ekonomiskt oberoende av varandra. Den kan på så sätt främja strävandena mot jämställdhet mellan könen.

Det går emellertid inte att bortse från att också i framtiden främst de frånskilda kvinnorna ofta kommer att ha en påtagligt svag ekonomisk ställning. Särskilt gäller detta efter upplösningen av äldre äktenskap, som i högre grad har präglats av den traditionella rollfördelningen mellan män och kvinnor. Men också i nyare äktenskap måste man räkna med att ena maken kan ha ägnat avsevärd tid åt skötseln av hem och barn och därför kan få svårt att efter en äktenskapsskillnad ge sig ut i förvärvslivet. Äktenskapslagstiftningen bör med tanke på dessa fall innehålla bestämmelser som – till skydd för den svagare parten – modifierar den uppställda huvudregeln. Man kan också uttrycka saken på det sättet att en viss underhållsskyldighet mot frånskild make är motiverad när äktenskapet har begränsat möjligheterna för maken att försörja sig på egen hand.

Bestämmelser om underhållsskyldighet efter äktenskapsskillnad bör i första hand utformas så, att den frånskilda maken får möjlighet att skaffa sig

Allmän motivering

den ekonomiska självständighet som är eftersträvansvärd. Bidrag bör därför i allmänhet utgå bara under en omställningsperiod och syfta till att ge den behövande maken möjligheter att genom utbildning och omskolning skaffa förvärvsarbete eller förbättra inkomsterna.

Liksom familjelagssakkunniga och den stora majoriteten bland remissinstanserna anser jag emellertid att underhållsbidrag efter äktenskapets upplösning undantagsvis bör komma i fråga för längre tid än en övergångstid. Efter ett långvarigt äktenskap kan det ibland vara svårt för den part som har ägnat all sin tid åt skötseln av barn och hem att komma in i förvärvslivet. Till detta kan ålder och sjukdom medverka. Även om denna make kan skaffa sig en mindre egen inkomst, kan det någon gång vara berättigat att den andre betalar ett visst bidrag för längre tid. Jag tänker på fall då den ena maken på grund av den sneda arbetsfördelningen i hemmet har lyckats nå en god position i förvärvslivet, medan den andre, som har ägnat sin tid åt hus och hem, har förlorat motsvarande möjligheter. Jag vill emellertid framhålla att man bör vara restriktiv med att bestämma underhållsbidrag för tid utöver en omställningsperiod.

Jag föreslår alltså att – med avsteg från huvudregeln – underhållsbidrag skall kunna utgå till en frånskild make under en övergångstid samt, när maken har svårt att försörja sig efter ett långvarigt äktenskap eller när det annars föreligger synnerliga skäl, också för längre tid. Liksom enligt gällande rätt bör bidragsskyldigheten vara beroende av den förutvarande makens förmåga och övriga omständigheter. Av detta följer att bidrag inte kommer att kunna dömas ut i en del fall där behov i och för sig föreligger. I andra fall kommer det att finnas utrymme endast för ett lågt bidrag.

Jag vill betona att den reglering som jag sålunda förordar inte innefattar någon brytning med gällande rätt utan snarast innebär en vidareutveckling av den praxis som har utbildats under senare år vid tillämpningen av nuvarande bestämmelser i 11 kap. 14 § GB. De föreslagna bestämmelserna ger i den praktiska tillämpningen rum för en anpassning till ändrade sociala förhållanden. Med hänsyn till detta anser jag det varken behövligt eller lämpligt att i lagstiftningen göra skillnad mellan äldre och nyare äktenskap.

5.3.3 Periodiska bidrag och engångsbidrag

Underhållsbidrag till förutvarande make bestäms vanligen att utgå per månad. Någon uttrycklig lagregel om detta motsvarande huvudregeln i FB om underhållsbidrag till barn finns dock inte. Inte heller gäller enligt GB några inskränkningar i parternas möjligheter att avtala om förskottsbetalning. En särskild bestämmelse om engångsbidrag finns emellertid i 11 kap. 14 § andra stycket GB. Enligt denna kan sådant bidrag bestämmas om den underhållsskyldiges förmögenhetsförhållanden och omständigheterna i övrigt föranleder det. Ett av skälen till att man införde möjligheten till

engångsbidrag var att man därigenom kunde undvika obilliga följder av bodelning. I praktiken förekommer engångsbidrag bara när parterna är ense.

Allmän motivering

De sakkunnigas förslag innebär att parternas nuvarande avtalsfrihet skall behållas. De föreslår att den nuvarande, inte direkt utsagda, möjligheten att bestämma periodiskt underhållsbidrag tas upp som huvudregel. Bidraget skall dock kunna bestämmas att utgå med ett engångsbelopp, om makarna är överens om det. Om särskilda skäl föreligger skall rätten dock även mot den ena makens vilja kunna bestämma ett engångsbelopp.

Jag biträder förslaget som inte har mött någon erinran under remissbehandlingen.

5.3.4 Underhållsskyldigheten vid den underhållsberättigades omgifte

Enligt 11 kap. 14 § andra stycket GB upphör skyldigheten att betala periodiskt underhållsbidrag efter äktenskapsskillnad när den underhållsberättigade gifter om sig. Ett engångsbidrag behöver däremot inte till någon del betalas tillbaka även om den som har uppburit beloppet gifter om sig kort tid efter skilsmässan. Sammanlever den underhållsberättigade med annan under äktenskapsliknande former utan att gifta om sig, upphör inte bidragsskyldigheten automatiskt. Om det visas att den underhållsberättigade genom sammanlevnaden har uppnått en förbättring i sina ekonomiska förhållanden kan dock jämkning ske.

De sakkunniga har ansett det angeläget att reellt likartade fall behandlas lika. De finner det emellertid knappast vara en framkomlig väg att jämställa äktenskapsliknande samlevnad med nytt äktenskap på det sättet att underhållet i båda situationerna utan vidare faller bort. I stället vill de gå den motsatta vägen och slopa den nuvarande bestämmelsen om att bidraget alltid upphör att utgå vid omgifte. Denna regel är enligt de sakkunniga inte sakligt berättigad. Det får i varje enskilt fall – med tillämpning av allmänna jämkningsregler – prövas om parternas ekonomiska förhållanden har ändrats så att jämkning är motiverad när den underhållsberättigade gifter om sig eller bor tillsammans med en ny partner. Parterna bör emellertid ha frihet att i avtal bestämma att underhållet skall upphöra under vissa angivna förhållanden, t. ex. vid omgifte.

Flera remissinstanser tillstyrker uttryckligen de sakkunnigas förslag. Ett större antal intar emellertid en avvisande hållning. Enligt några av dessa har förslaget knappast förankring hos allmänheten. Det görs vidare från något håll gällande att de fall då underhållsskyldigheten bör bestå efter ett omgifte säkert är få.

För egen del vill jag först fästa uppmärksamheten på det samband som föreligger med de nya bestämmelserna om när underhållsskyldighet över huvud taget kommer i fråga efter äktenskapsskillnad. Enligt de sakkunnigas

De förslag som jag nu har redovisat har i allmänhet lämnats utan invändning under remissbehandlingen. Jag förordar att de genomförs. Jag föreslår dock så till vida en avvikelse som det enligt min mening bör vara möjligt att för förfluten tid jämka oskäliga avtal även på annat sätt än genom att obetalda bidrag sätts ner eller faller bort. Jag vill tillägga att vad jag föreslår i fråga om anpassningen av terminologin angående jämkning av obilliga avtal till generalklausulen i avtalslagen samt om möjligheterna till retroaktiv jämkning motsvarar de ändringar i FB som jag under 5.2.6 har föreslagit beträffande underhåll till barn.

Allmän motivering

Engångsbidrag

Enligt gällande rätt kan dom eller avtal om engångsunderhåll inte jämkas på grund av ändrade förhållanden (11 kap. 15 § andra stycket GB). De sakkunniga föreslår att denna ordning skall bestå för framtiden. Förslaget har inte mött någon erinran under remissbehandlingen.

Liksom de sakkunniga har jag förståelse för att makarna kan önska göra upp om sina mellanhavanden en gång för alla. Ett engångsbidrag bör därför inte kunna jämkas till sitt belopp på grund av ändrade förhållanden. Inte heller bör den underhållsberättigade under åberopande av att förhållandena har ändrats kunna kräva ytterligare ett engångsbelopp eller ett periodiskt bidrag utöver engångsbidraget. Jag ansluter mig alltså till de sakkunnigas förslag. Jag vill tillägga att avtal om engångsbidrag givetvis bör kunna jämkas om det är oskäligt.

5.3.6 Preskription av fordran på underhållsbidrag

De sakkunniga har föreslagit samma regler i GB om preskription av fordran på underhållsbidrag till make som de har föreslagit i fråga om underhållsbidrag till barn. De skäl som de sakkunniga har åberopat för ändring av preskriptionsbestämmelserna i FB har återgetts i avsnitt 5.2.8. Skälen gäller enligt de sakkunniga i tillämpliga delar också i fråga om underhållsbidrag till make.

Jag har tidigare anslutit mig till de sakkunnigas förslag till ändrade preskriptionsbestämmelser i FB. Motsvarande ändringar bör enligt min mening göras också i GB.

5.3.7 Indexändringarna och underhållsbidrag till make

De bestämmelser om indexreglering av underhållsbidrag till barn som jag har redogjort för i det föregående (avsnitt 5.2.7) gäller också underhållsbidrag till make eller förutvarande make. Bidragen ändras alltså i regel årligen den 1 april med det procenttal med vilket basbeloppet för mars månad har ändrats sedan mars föregående år.

Allmän motivering

De sakkunniga anser att lagstiftningen fortfarande bör tillhandahålla ett automatiskt system för att värdesäkra underhållsbidrag till make. Efter att ha konstaterat att den metod för begränsning av storleken av de generella ändringarna som de sakkunniga har föreslagit beträffande bidrag till barn inte kan tillämpas på bidrag till make stannar de sakkunniga för att inte föreslå någon ändring av gällande regler om inflationsskydd för bidrag till make. Till stöd för denna ståndpunkt åberopas bl. a. att det är relativt sällsynt med långvariga bidrag. Ett annat huvudskäl är att bidrag till make ändå kan behöva omprövas ofta i en jämkningsprocedur med tanke på svårigheterna att från början förutse underhållsbehovet. Dessutom får skatteavdrag alltid göras med det fulla beloppet när det gäller underhållsbidrag till make.

De sakkunnigas förslag har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av det fåtal remissinstanser som har yttrat sig i saken.

Det kan synas ligga nära till hands att jämka nuvarande bestämmelser om inflationsskydd för underhållsbidrag till make på samma sätt som jag har föreslagit i fråga om bidrag till barn. Bl. a. vinner man den från praktisk synpunkt värdefulla fördelen att alla slag av familjerättsliga underhållsbidrag höjs med samma procentsats.

På några punkter föreligger det emellertid enligt min mening avgörande skillnader mellan underhållsbidrag till barn och bidrag till make. Till en början saknas, som de sakkunniga också har påpekat, i fråga om underhållsbidrag till make den garanti för en minimistandard som erbjuds barn genom det fullt ut indexreglerade bidragsförskottet. Vidare finns inte som vid underhållsbidrag till barn någon beloppsmässig begränsning i rätten att vid beskattningen göra avdrag för bidrag. De automatiska uppräkningarna slår därför mindre hårt mot den som betalar underhåll till make. Av betydelse är också att, enligt vad jag har föreslagit under 5.3.5, möjligheten att efter prövning i det särskilda fallet få till stånd ändring av bidrag till frånskild make på grund av ändring i förhållandena bör vara begränsad. Sådant bidrag föreslås nämligen inte kunna höjas utöver tidigare högsta belopp, om inte synnerliga skäl föreligger. Skulle det visa sig att den generella bidragshöjningen är för låg i förhållande till pris- och löneutvecklingen, skulle alltså den underhållsberättigade maken få mycket svårt att åstadkomma rättelse genom att inleda en jämkningsprocess.

Med hänsyn till det anförda och till de skäl som de sakkunniga i övrigt har åberopat föreslår jag att reglerna om indexomräkning av underhållsbidrag till make och förutvarande make lämnas oförändrade. Dock bör inte heller i fråga om sådana bidrag uppräkning göras när bidraget har fastställts så sent som inom tre månader före dagen för den generella ändringen, den 1 april. Makarna bör även i fortsättningen kunna avtala om annan indexreglering än den som följer av lagen.

5.4 Underhållsskyldigheten mot föräldrar

Allmän motivering

Liksom en förälder enligt gällande rätt har att efter förmåga bidra till vuxet sjukt barns underhåll, när barnet inte kan försörja sig självt, är också ett barn underhållsskyldigt mot en förälder som av sjukdom eller annan sådan orsak inte kan försörja sig (7 kap. 3 § andra stycket FB).

De sakkunniga har föreslagit att också denna regel om underhållsskyldighet skall upphävas. Vad som numera utgår från det allmänna till äldre, sjuka eller handikappade ersätter enligt deras mening väl de ekonomiska skyldigheter som f. n. lagligen åvilar barnen. De sakkunniga betonar dock att förslaget inte skall tolkas så att barnens moraliska skyldighet att i övrigt bistå och hjälpa vårdbehövande föräldrar skall försvinna.

De remissinstanser som har yttrat sig över förslaget har tillstyrkt det eller lämnat det utan erinran. Endast hovrätten för Nedre Norrland har avstyrkt förslaget. Enligt hovrätten bör underhållsskyldigheten mot föräldrar inte uppfattas endast som en moralisk skyldighet utan ses som ett uttryck för den centrala roll familjen och familjebildningen alltjämt har i samhället.

Med hänsyn till omfattningen av de förmåner som enligt den allmänna försäkringen och i annan ordning utgår vid sjukdom, invaliditet och ålderdom anser jag att den nuvarande juridiska skyldigheten för ett barn att i särskilda fall utge underhållsbidrag till förälder kan undvaras. Någon direkt ekonomisk betydelse torde den knappast ha. Jag kan inte heller se att ett upphävande av skyldigheten negativt skulle påverka familjesammanhållningen. Liksom de sakkunniga vill jag poängtera att det är angeläget att de äldre får hjälp och stöd av sina barn. Behovet är emellertid inte av ekonomisk art utan avser främst den personliga omsorgen.

Ett upphävande av underhållsskyldigheten medför den nackdelen att ett barn, som har underhållit sin far eller mor, kommer att sakna underlag för en regresstalan mot sina syskon. Detta är en följd som får godtas. Bl. a. gäller att krav på regressrätt har bedömts restriktivt i hittillsvarande rättstillämpning.

Avskaffas underhållsskyldigheten mot föräldrar, får det rättsliga konsekvenser utanför FB:s område. Jag hänvisar till vad jag i denna del har anfört i avsnitt 5.2.1 angående underhållsskyldigheten gentemot vuxet barn.

5.5 Kostnadsfrågor

Jag har redan i avsnitt 5.1.3 berört frågan om vilka kostnader för det allmänna som de föreslagna reformerna kan leda till. Efter samråd med chefen för socialdepartementet skall jag gå ytterligare in på detta spörsmål.

De föreslagna grunderna för hur underhållsbidrag skall fastställas torde i åtskilliga fall leda till att sådana bidrag för framtiden bestäms till lägre belopp än f. n., något som ju också är åsyftat. Jag vill särskilt erinra om rätten för den

Allmän motivering

bidragsskyldige att förbehålla sig vissa belopp av sin inkomst för underhåll åt sig och sin familj. En sänkning av bidragen kan i sin tur få till följd att det allmännas intäkter i form av återbetalade bidragsförskott minskar. Det är emellertid mycket svårt att uppskatta de budgetmässiga verkningarna av denna del av reformen. För detta fordras en ganska säker bedömning av hur stora underhållsbidrag som skulle komma att bestämmas om någon ny lagstiftning inte genomfördes. En sådan bedömning försvåras av att praxis f. n. skiljer sig i ej obetydlig utsträckning mellan olika domstolar och av att praxis dessutom fortlöpande ändras. Till detta kommer att lindringen i underhållsbördan oftast betyder endast en avlastning av ett krav som den underhållsskyldige inte kan fullgöra, i varje fall inte utan störningar i den sociala situationen. En mer verklighetsnära anpassning av underhållsskyldigheten till den ekonomiska bärkraften torde tvärtom ofta – direkt och indirekt – ge besparingar för det allmänna, t. ex. i form av minskning av socialhjälpen och minskade administrationskostnader.

Vad jag har sagt nu har i allt väsentligt tillämpning också på förslagen om en dämpning av indexhöjningarna av bidragen och om en ökad användning av eftergiftsinstitutet i bidragsförskottslagen. Genom sin generella karaktär kan ändringen av normerna för indexregleringen möjligen mer än de övriga åtgärderna vara ägnad att medföra ett bortfall av återbetalningar av bidragsförskottsbelopp. Bortfallet blir givetvis beroende av hur basbeloppet utvecklas i framtiden.

Endast förhållandevis få torde hittills ha valt den nya möjligheten för föräldrar som inte är gifta med varandra att ha gemensam vårdnad om sina barn. I den mån den föreslagna rätten till bidragsförskott vid gemensam vårdnad skulle få till följd att fler tar institutet i anspråk, behöver det i och för sig inte medföra någon ökning av utgifterna för bidragsförskott. Barnen i fråga torde nämligen i de flesta fall ha varit berättigade till bidragsförskott även om vårdnaden hade legat hos endast en av föräldrarna. Den risk för missbruk som de nya reglerna kan inrymma motverkas genom de föreslagna tilläggsreglerna i bidragsförskottslagen.

Rätten för en bidragsskyldig att vid återbetalning av bidragsförskott få räkna sig till godo kostnader som han har haft medan barnet har vistats hos honom motsvaras enligt departementsförslaget av en reduktion av de bidragsförskott som utbetalas. Med tanke på att en del av de återkravsbelopp som faller bort genom att avdrag medges ändå inte skulle ha erlagts, uppkommer här sannolikt en besparing för det allmänna.

Jag har hittills uppehållit mig vid det allmännas utgifter i förhållande till enskilda. Också frågan om resursbehovet för de myndigheter som berörs av förslaget måste emellertid beaktas. Det torde främst vara riksförsäkringsverket och de allmänna försäkringskassorna som utsätts för ökade administrationskostnader när förslagen skall genomföras. Särskilt hanteringen av det

Allmän motivering

nya avdragssystemet för bidragsförskott torde kräva en del insatser. Sålunda får man räkna med engångskostnader för systemutveckling inom riksförsäkringsverkets ADB-system och för utbildning av personal vid försäkringskassorna. Vidare har man att förutse behov av en viss personalförstärkning vid främst försäkringskassorna för handläggning av de löpande ärendena. Också handläggningen av ärenden om bidragsförskott vid gemensam vårdnad torde medföra vissa, fastän föga betydande driftskostnader, liksom den förväntade ökningen av ärenden om eftergift av återkrav på bidragsförskott.

Även för andra myndigheter kan kostnader uppkomma. Sålunda kan tillströmningen av jämkningsmål vid domstolarna bli större. Också kronofogdemyndigheterna kan få merarbete till följd av de nya reglerna om avdrag på underhållsbidraget i samband med att umgängesrätt utövas. I gengäld kan andra av de föreslagna åtgärderna minska arbetsbelastningen hos de exekutiva organen, t. ex. förkortningen av preskriptionstiden för fordringar på underhåll. De fastare normerna för beräkning av underhållsbidrag kan också leda till att antalet tvister vid domstol blir mindre.

För att de framlagda förslagen skall få åsyftad verkan krävs särskilda informationsinsatser. Informationsbehovet gäller inte bara personal vid myndigheter och andra som handlägger underhålls- och bidragsförskottsfrågor. Det är också angeläget att den berörda allmänheten i lättillgänglig form får upplysning om vad reformen innebär. Det gäller t. ex. rätten till avdrag vid utövande av umgänge med barnet, möjligheten till bidragsförskott vid gemensam vårdnad och förkortningen av preskriptionstiden. Medel får alltså avdelas för utbildning och information.

För dagen är jag inte beredd att ange till vilka belopp de olika kostnaderna kan uppgå. Med hänsyn till vad jag i det följande (avsnitt 5.7) föreslår om när förslagen bör genomföras torde endast begränsade kostnadsökningar aktualiseras under detta budgetår. Frågan om medelsbehovet för tiden därefter får prövas i anslutning till de årliga anslagsfrågorna.

5.6 Följdändringar i andra författningar

Att bidragsskyldigheten mot barn enligt vad jag tidigare har förordat uttömmande skall regleras i FB föranleder ändringar i utsökningslagen (1877:31 s. 1) och införsellagen. Förslaget om ändrade preskriptionsbestämmelser föranleder även annan ändring i utsökningslagen. Vissa redaktionella ändringar erfordras även i barnavårdslagen (1960:97) och i lagen (1969:620) om ersättning i vissa fall för underhållsbidrag.

5.7 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Det är givetvis angeläget att den föreslagna reformen i fråga om den familjerättsliga underhållsskyldigheten får träda i kraft så snart som möjligt.

Allmän motivering

Behovet av att åstadkomma lättnader för de bidragsskyldiga är påtagligt. Å andra sidan måste myndigheter och andra som sysslar med underhållsfrågor få rimligt rådrum inför ett ikraftträdande. Riklinjer för beräkning av underhållsbidrag m. m. som skall tjäna till vägledning för försäkringskassorna och barnavårdsnämnderna bör också finnas färdiga när ändringarna skall börja tillämpas, helst i så god tid att de kan ligga till grund för utbildning av personalen. Arbetet med riktlinjer kräver ganska lång tid. Tidsmässigt utrymme måste också finnas för att ställa samman och förmedla behövlig information till allmänheten.

Med hänvisning till vad jag nu har sagt föreslår jag att ikraftträdandedagen i princip sätts till den 1 juli 1979. På så sätt blir det också möjligt att inom ramen för den ordinarie budgetbehandlingen ta upp de anslagsfrågor som aktualiseras inför genomförandet.

Bland de förslag som bör träda i kraft den 1 juli 1979 kan nämnas de som gäller varaktigheten av underhållsskyldigheten mot barn, rätten för den bidragsskyldige till förbehållsbelopp vid bidragsberäkningen, underhållsskyldigheten efter skilsmässa, rätten till jämkning av underhållsbidrag, de nya preskriptionsbestämmelserna och de processuella bestämmelserna om gemensam handläggning av mål om underhållsbidrag till barn. Vidare skulle också de nya bestämmelserna i FB och bidragsförskottslagen om underhållsbidrag resp. bidragsförskott vid gemensam vårdnad börja tillämpas vid den tidpunkten. Detsamma gäller ändringen i bestämmelserna om eftergift av återkrav av bidragsförskott.

Skall också förslaget till ändring i indexlagen träda i kraft den 1 juli 1979, kommer ändringen att få verkan först vid den generella justering av underhållsbidragen som kan komma att äga rum år 1980. Det är emellertid önskvärt att en dämpning av indexhöjningarna av underhållsbidrag till barn kan slå igenom redan vid det ändringstillfälle som kan inträffa den 1 april 1979. I denna del bör reformen därför träda i kraft den 1 januari 1979.

Denna dag bör lämpligen väljas för ikraftträdande också i fråga om de föreslagna processuella förenklingarna av handläggningen av vårdnads- och umgängesfrågor.

Som jag har berört i avsnitt 5.5 kräver införandet av en rätt till avdrag på underhållsbidrag när barn vistas hos den bidragsskyldige ett ganska omfattande förberedelsearbete för riksförsäkringsverkets och de allmänna försäkringskassornas del. Skall systemutvecklingsarbete och andra förberedelser kunna utföras utan en forcering som leder till betydande kostnader måste, enligt vad jag har inhämtat, en tid av minst ett år från det att riksdagen har beslutat i saken stå till förfogande. Det kan knappast komma i fråga att sätta de civilrättsliga bestämmelserna i FB i kraft utan att de samtidigt får slå igenom beträffande de underhållsskyldiga som betalar sina bidrag till försäkringskassorna. Med hänsyn till detta föreslår jag att de regler i FB och i bidragsförskottslagen som gäller avdragsrätten får träda i kraft först den 1

januari 1980.

Allmän motivering

Åtskilliga av de föreslagna lagändringarna kräver särskilda övergångsbestämmelser. Familjelagssakkunniga har i sitt betänkande gjort vissa uttalanden om vilka principer som bör läggas till grund vid övergången till ny lag i fråga om den familjerättsliga underhållsskyldigheten. De sakkunniga anser att nya ändringar på familjerättens område måste tillåtas få viss effekt omedelbart, om syftet med ändringarna skall nås. Utgångspunkten bör därför vara att nya bestämmelser om underhåll skall tillämpas från ikraftträdandet, även om den underhållsrelation som det är fråga om har uppkommit tidigare. Ett annat synsätt är emellertid enligt de sakkunniga befogat när underhållsrelationen vid ikraftträdandet redan har resulterat i att ett underhållsbidrag har fastställts. I denna situation kommer de synpunkter in som har lett till att man på förmögenhetsrättens område har velat bevara rättigheter som har uppkommit i hägnet av äldre lag. Bl. a. kan den underhållsberättigade ha inrättat sin tillvaro i förlitan på att det fastställda bidraget kommer att utgå enligt vad som har blivit bestämt. De sakkunniga intar därför den ståndpunkten att underhållsbidrag som är fastställt vid ikraftträdandet i princip skall utgå också för tiden därefter.

Vad de sakkunniga sålunda har yttrat har lämnats utan erinran under remissbehandlingen. Också jag ansluter mig till de sakkunnigas förslag om vilka principer som bör gälla vid övergången till ny lag i förevarande fall. Det närmare innehållet i övergångsbestämmelserna till de olika lagändringarna kommer jag att behandla i specialmotiveringen.

6 Upprättade lagförslag

I enlighet med det anförda har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i föräldrabalken,
2. lag om ändring i giftermålsbalken,
3. lag om ändring i ärvdabalken,
4. lag om ändring i utsökningslagen (1877:31 s. 1),
5. lag om ändring i barnavårdslagen (1960:97),
6. lag om ändring i lagen (1964:143) om bidragsförskott,
7. lag om ändring i lagen (1966:680) om ändring av vissa underhållsbidrag,
8. lag om ändring i införsellagen (1968:621) och
9. lag om ändring i lagen (1969:620) om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag.

Vid upprättande av lagförslagen 5 och 6 har samråd skett med chefen för socialdepartementet.

Förslagen bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 5*.

7 Specialmotivering

6 kap. 7–9 §§ och 10 a § FB

7.1 Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken

6 kap.

7 och 8 §§

Paragraferna innehåller bestämmelser om den framtida vårdnaden om barn när barnet står under en förälders eller båda föräldrarnas vårdnad och föräldrarna eller en av dem önskar ändring i vårdnadssituationen. Som en följd av den ändring i formen för handläggning av vårdnadsfrågor som tidigare har föreslagits (se avsnitt 5.2.9) har paragraferna ändrats redaktionellt. Som närmare framgår av 12 § andra stycket departementsförslaget föreslås de frågor som behandlas i paragraferna bli handlagda i den ordning som är föreskriven för tvistemål. För att inte några missförstånd skall behöva uppkomma har därför ordet "ansökan" i de båda paragraferna bytts ut mot "talan".

9 §

Enligt paragrafen kan rätten på anmälan av barnavårdsnämnd ta upp fråga om vårdnaden om barnet, om förälder som är vårdnadshavare grovt missbrukar eller grovt försummar sin vårdnasplikt eller om förälderns deltagande i vårdnaden annars innebär fara för barnets utveckling. Även dessa frågor föreslås i fortsättningen bli handlagda i den ordning som är föreskriven för tvistemål. Ordet "anmälan" har därför i departementsförslaget bytts ut mot "talan". I processen avses barnavårdsnämnd, som väcker talan, få samma ställning som part i tvistemål. Samma bestämmelser bör sålunda gälla för nämnden som för enskild part när fråga är om att fullfölja ett vårdnadsmål till högre rätt etc. Jag återkommer till denna fråga i specialmotiveringen till 20 kap. 9 §.

Förslaget innebär inte att barnavårdsnämnden i en vanlig vårdnadsprocess mellan föräldrarna får ställning av part. I den delen kommer även i fortsättningen att gälla att barnavårdsnämnden på begäran kan komma in med yttrande i målet. Skulle barnavårdsnämnden under sin utredning finna att särskild förmyndare bör förordnas enligt 6 kap. 9 §, är det inget som hindrar att nämnden väcker talan om det. Denna talan skall då enligt 14 kap. 4 § RB som regel handläggas gemensamt med det mål som föräldrarna eller en av dem har anhängiggjort.

10 a §

Paragrafen är ny. Den innehåller bestämmelser om när vårdnaden om ett barn som står under särskilt förordnad förmyndares vårdnad kan föras över

på föräldrarna eller en av dem. Uppkommer fråga om att entlediga en särskilt förordnad förmyndare som har anförtrotts vårdnaden om barnet men är det inte fråga om att föra över vårdnaden till barnets far eller mor, ingår vårdnadsfrågan i förmynderskapsärendet. *6 kap. 12 § FB*

Första stycket. Rätten kan besluta att vårdnaden om barnet skall överföras till föräldrarna eller till en av dem, under förutsättning att det är skäligt med hänsyn till barnets bästa. I princip har domstolen att här göra samma prövning som enligt 6 kap. 8 § första meningen när en förälder ansöker om att få vårdnaden överförd på sig från den andra föräldern. Vid prövningen enligt förevarande paragraf har rätten dock särskilt att beakta de omständigheter som har legat till grund för beslutet att föra över vårdnaden till en särskild förmyndare, antingen avgörandet har meddelats med stöd av 7 §, 9 § eller 10 § andra stycket. Liksom i fråga om övriga vårdnadsprocesser torde domstolen genom de gällande bestämmelserna om rättegångskostnadernas fördelning ha tillräckliga möjligheter att ingripa om en rättegång enligt denna paragraf inleds helt utan skäl.

Andra stycket. Fråga om att föra över vårdnaden till barnets far eller mor eller dem båda får prövas på talan av föräldrarna eller en av dem. Också barnavårdsnämnden kan väcka talan enligt paragrafen. Det är uppenbart att en sådan talan inte kan bli aktuell om inte föräldrarna är villiga att åta sig vårdnadshavares förpliktelser.

Som framgår av 12 § andra stycket departementsförslaget kommer också vårdnadsfrågor som avses i denna paragraf att handläggas i den ordning som gäller för tvistemål. Även i dessa fall bör för barnavårdsnämnden gälla samma bestämmelser som för part i tvistemål.

12 §

I nuvarande 12 § finns bestämmelser om behörig domstol för vårdnadsprocesser.

Paragrafen har byggts ut med bestämmelser om formen för handläggning av vårdnadsfrågorna och möjligheten att i vårdnadsprocessen få prövat också frågan om underhåll till barnet. Förslaget har behandlats utförligt i avsnitt 5.2.9.

I departementsförslaget har bestämmelserna i nuvarande första och andra styckena förts samman i *första stycket.*

I *andra stycket* föreskrivs att fråga om vårdnad som avses i 7–9 §§ samt 10 a § handläggs i den ordning som gäller för tvistemål. Som domstolsärenden kommer således i fortsättningen att handläggas endast frågor som avses i 10 §, dvs. vårdnadsfrågor som efter en vårdnadshavande förälders död upptas efter ansökan av den efterlevande föräldern eller efter anmälan av barnavårdsnämnden.

7 kap. 1 § FB

För att förenkla förfarandet har i departementsförslaget, med 15 kap. 4 § första stycket andra meningen GB som förebild, föreskrivits att om barnet står under vårdnad av föräldrarna eller en av dem och föräldrarna är ense i saken, föräldrarna genom ansökan kan väcka talan om vårdnaden om barnet. Huvudregeln att talan väcks genom stämning har således frångåtts för dessa mål. I praktiken kan gemensam ansökan förekomma endast i mål som avses i 7 och 8 §§. Däremot ger lagtexten inte utrymme för annat än ansökan om stämning i de fall som avses i 9 § och 10 a §.

Om ett barn står under båda föräldrarnas vårdnad och den ena föräldern instämmer talan om att ensam få vårdnaden om barnet, bör det vara möjligt för den andra föräldern att utan stämning i det målet yrka vårdnaden för egen del.

Även *tredje stycket* har sin förebild i bestämmelserna för processen i mål om äktenskapsskillnad. I stycket sägs att om vårdnadsfrågan har väckts i behörig ordning förälder utan stämning i vårdnadsmålet kan yrka underhållsbidrag för barnet. Av 7 kap. 12 § första stycket departementsförslaget följer att talan om underhåll till barnet alltid kan väckas i samband med vårdnadsmålet.

Fjärde stycket. Liksom parterna i ett mål om äktenskapsskillnad kan få frågan om vårdnad om barnet avgjord på handlingarna om parterna är överens (15 kap. 7 § tredje stycket GB jämfört med 6 kap. 12 § första stycket FB), kan de enligt förslaget i ett rent vårdnadsmål få dom utan huvudförhandling, om de är ense i saken. Av 42 kap. 18 § RB följer att dom om skyldighet att betala underhållsbidrag kan meddelas under förberedelsen, om anspråket har medgetts eller eftergetts.

7 kap.

1 §

Paragrafen innehåller de grundläggande bestämmelserna om föräldrars underhållsskyldighet mot sina barn. Departementsförslaget motsvarar 1 § och 2 § första stycket i gällande rätt och de sakkunnigas förslag. Bestämmelserna har närmare behandlats i avsnitt 5.2.1 men har också belysts i avsnitt 5.2.3. Bestämmelserna gäller oberoende av om föräldrarna har vårdnaden om barnet eller inte och oavsett om de bor tillsammans med barnet eller ej.

I *första stycket* slås fast att föräldrarna tillsammans skall svara för underhåll åt barnet efter vad som är skäligt med hänsyn till barnets behov och föräldrarnas ekonomiska förhållanden. Av det senare följer att en förälder som saknar ekonomiska förutsättningar att bidra till sitt barns underhåll inte heller är underhållsskyldig.

Barnet har i första hand behov av att få sin grundförsörjning tillgodosedd.

Barnet kan därutöver ha anspråk på en högre standard, om föräldrarnas ekonomiska ställning motiverar det. När barnets behov bedöms skall enligt lagtexten hänsyn tas till barnets egna inkomster och tillgångar. Ett barn i högre ålder som har börjat förvärvsarbeta får i allmänhet räkna med att använda inkomsterna av arbetet till sitt eget uppehälle. Detta utesluter dock inte att föräldrarna ändå kan ha underhållsskyldighet för att barnet skall komma upp i den standard som det är berättigat till. Mindre inkomster som ett barn kan få under feriearbete eller liknande förhållanden bör normalt inte påverka föräldrarnas underhållsskyldighet. Såvitt gäller barnets tillgångar bör i allmänhet hänsyn tas endast till avkastningen. Det kan dock någon gång finnas skäl att beakta också värdet av en mer betydande tillgång. *7 kap. 1 § FB*

När underhållsskyldigheten bedöms skall vidare enligt förslaget beaktas sociala förmåner som barnet har rätt till. Vilka sociala förmåner som skall beaktas beror på vad som följer av föreskrifterna om de olika förmånerna. Det måste sålunda undersökas under vilka förutsättningar förmånerna utgår och vad syftet med dem är. Det får anses klart att föräldrarnas underhållsskyldighet påverkas av det allmänna barnbidraget och av det förlängda barnbidraget och studiebidraget inom studiehjälpssystemet. På motsatt sätt förhåller det sig med barnets rätt till socialhjälp. Sådan hjälp utgår endast i den mån barnet självt saknar medel och behovet inte kan tillgodoses på annat sätt. Att ett barn kan ha rätt till bidragsförskott i förhållande till en förälder inverkar i princip inte på den förälderns underhållsskyldighet. Eftersom föräldrarnas samlade ekonomiska förmåga i förening med barnets behov bestämmer underhållsskyldighetens omfattning får dock bidragsförskottet, om detta är större än det bidrag som en förälder kan betala, viss betydelse för hur stort underhåll barnet har rätt till av den andra föräldern. Om barnet har barnpension efter avliden förälder bör också denna sociala förmån ingå i det underlag som bestämmer omfattningen av barnets rätt till underhåll av den andra föräldern.

Utan att det särskilt har nämnts i lagtexten bör även sociala förmåner som föräldrarna har rätt till beaktas, nämligen när det gäller att bedöma deras underhållsförmåga.

De sakkunniga har i bilaga 3 till sitt betänkande gjort en genomgång av olika sociala förmåner och deras inverkan på den familjerättsliga underhållsskyldigheten. Som framhålls i bilagan är det önskvärt att parter i underhållsmål och deras ombud samt domstolar och andra som handlägger underhållsfrågor verkar för en så långt möjligt fullständig utredning av sådana sociala förmåner som i det aktuella fallet kan tänkas påverka underhållsskyldigheten och som är beroende på individuella förutsättningar.

Att en förälders underhållsskyldighet är beroende av den ekonomiska förmågan innebär att föräldern i princip inte skall behöva skuldsätta sig för att kunna bidra till sitt barns underhåll. Alldeles undantagslöst kan dock denna

princip inte upprätthållas. Av en förälder som studerar och saknar medel till sitt barns underhåll kan krävas att han använder sig av de lånemöjligheter som erbjuds, exempelvis inom studiestödssystemet (jfr NJA 1970 s. 362). Det kan sägas att skuldsättning i denna situation ingår i en ekonomisk planering på längre sikt. Det får på motsvarande sätt godtas att då föräldern kommer ut i förvärvslivet underhållsförmågan anses nedsatt på grund av skyldigheten att betala tillbaka studielånen. *7 kap. 1 § FB*

I 3 § departementsförslaget har tagits upp särskilda bestämmelser om rätt för en förälder att, när underhållsbidrag skall fastställas, förbehålla sig vissa belopp för egna nödvändiga levnadskostnader. Om särskilda skäl föreligger, får ett belopp också förbehållas för hemmavarande makes grundläggande behov av underhåll. Dessa föreskrifter kan sägas utgå från den allmänna principen att en förälder annars i första hand skall ta i anspråk medel för sina barns underhåll. Sedan barnens grundläggande behov har blivit tillgodosedda, bör emellertid ett eventuellt överskott kunna fördelas mellan föräldern själv, hans make och barnen efter mera skönsmässiga grunder.

Föräldrarnas underhållsskyldighet upphör enligt *andra stycket* när barnet fyller 18 år. Har barnet inte då avslutat sin skolgång, kan dock underhållsskyldigheten kvarstå så länge studierna pågår, men inte längre än till dess barnet har fyllt 21 år. Till skolgång hänförs enligt lagtexten utbildning i grundskola eller gymnasieskola och annan jämförlig grundutbildning. Med denna utformning bör det vara möjligt för barnet att få underhåll för sådana studier för vilka studiehjälp enligt 3 kap. studiestödslagen (1973:349) kan utgå. Underhållsskyldighet föreligger främst om barnet studerar när det fyller 18 år. Om barnet inte gör det men återupptar studierna före fyllda 19 år, är föräldrarna dock fortfarande underhållsskyldiga. Det spelar i och för sig ingen roll hur länge avbrottet i studierna har pågått. Med tanke på att det rör sig om den unges grundutbildning, kan underhållsskyldigheten inte heller göras beroende av att särskild studielämplighet visas föreligga.

Är barnet 19 år eller äldre när studierna återupptas, föreligger ingen underhållsskyldighet för föräldrarna. Inte heller kan underhållsskyldigheten återupplivas, om barnet avbryter utbildningen sedan det har fyllt 19 år. Vid bedömandet av om underhållsskyldighet kvarstår får man dock se bort från ett kortare uppehåll i samband med byte av skola eller utbildningslinje e. d.

Den som fyller lägst 20 år under det kalenderår då ett läsår börjar har möjlighet att genom statliga studiemedel själv bekosta studierna. Fyller barnet högst 19 år det kalenderår då läsåret börjar, kan barnet inom det statliga studiestödssystemet få studiehjälp men inte studiemedel. Vissa former av studiehjälp är behovsprövade mot bl. a. föräldrarnas inkomster och förmögenhet. Inom utbildningsdepartementet förbereds emellertid en reform av studiestödsreglerna för att ge barn som fyller 18 eller 19 år det kalenderår då läsåret börjar ökade möjligheter fr. o. m. läsåret 1979/80 att genom statligt

studiestöd själva bekosta sina studier. *7 kap. 2 § FB*

Om underhållsskyldigheten mot barn över 18 år begränsas och får en mer preciserad utformning, kan det finnas skäl att slopa det nuvarande kravet i 46 § 2 mom. 4 p. kommunalskattelagen på att underhållsbidrag till ett sådant barn skall fastställts genom dom för att avdrag skall kunna ske vid beskattningen för utgivna bidrag. Efter samråd med chefen för budgetdepartementet har jag emellertid kommit fram till att denna fråga bör prövas i samband med den fortsatta beredningen av skatteutredningens slutbetänkande.

Tredje stycket motsvarar med smärre redaktionell ändring nuvarande 2 § första stycket. Av stycket följer att föräldrarnas ansvar för barnets underhåll skall fördelas efter den förmåga resp. förälder har.

Underhållsskyldigheten enligt 1 § gäller i princip lika gentemot alla barn. I 3 § fjärde stycket har visserligen föreslagits särskilda bestämmelser för de fall då en förälder som är skyldig att betala underhållsbidrag till ett barn utanför familjen också har ett hemmavarande barn att försörja. Utgångspunkten är dock att en far eller mor som har flera barn har samma underhållsansvar mot varje barn. Detta innebär inte att en förälder alltid har att bidra med lika mycket till vart och ett av sina barn. Om två barn har samma far men olika mödrar, kan fadern ha en större underhållsskyldighet mot det ena barnet beroende på att det barnets mor har sämre ekonomi än det andra barnets mor.

Regleringen i 1 § av föräldrars underhållsskyldighet är så till vida uttömmande att några andra grunder för underhållsskyldigheten inte har tagits upp i 7 kap. Den nuvarande skyldigheten i 3 § för en far eller mor att bidra till underhåll av vuxet barn som till följd av sjukdom eller annan sådan orsak är ur stånd att försörja sig har i departementsförslaget utgått. Detsamma gäller barns motsvarande skyldighet att bidra till förälders underhåll.

2 §

Medan 1 § anger omfattningen av föräldrarnas underhållsskyldighet mot sina barn och hur kostnaderna för barnens underhåll skall fördelas mellan föräldrarna, innehåller 2 § regler om när underhållsskyldigheten skall fullgöras i form av underhållsbidrag. Dessa regler kompletteras av 6 §, som innebär att också förälder som inte är bidragsskyldig enligt 2 § kan åläggas att utge underhållsbidrag om han försummar sin underhållsskyldighet enligt 1 §.

Skyldigheten att utge underhållsbidrag regleras i *första stycket* i två punkter. Den första punkten motsvarar i huvudsak nuvarande bestämmelser i 2 § andra stycket. Den andra punkten saknar däremot motsvarighet i gällande rätt.

Enligt *punkt 1* gäller, liksom f. n., som grundläggande förutsättning för bidragsskyldighet att den underhållsskyldiga föräldern inte har del i den

rättsliga vårdnaden om barnet. Bestämmelsen tar i första hand sikte på fall när föräldrarna är frånskilda eller annars inte är gifta med varandra men avser också fall när en gift förälder genom lagakraftvunnet avgörande eller interimistiskt beslut har skilts från vårdnaden om barnet. En ytterligare förutsättning är emellertid i båda fallen att föräldern inte heller tar del i den faktiska vården på det sättet att han eller hon varaktigt bor tillsammans med barnet. I fråga om ogifta eller frånskilda föräldrar står detta krav i nära överensstämmelse med nuvarande domstolspraxis, enligt vilken bidragsskyldighet inte föreligger medan föräldrarna bor tillsammans och gemensamt vårdar barnet (se NJA 1924 s. 198 och SvJT 1960 rf s. 17). Och till följd av hänvisningen till GB i 2 § andra stycket andra meningen i dess nuvarande lydelse gäller f. n. i princip en motsvarande ordning för det mindre vanliga fallet att en gift förälder är fråntagen sin del i vårdnaden om barnet utan att för den skull leva åtskild från den andra föräldern. *7 kap. 2 § FB*

För bidragsskyldighet enligt punkt 1 är det däremot inte någon förutsättning att den förälder som har den rättsliga vårdnaden om barnet också utövar den faktiska vårdnaden. Den andra föräldern är alltså skyldig att utge underhållsbidrag även i den situationen att barnet varaktigt bor hos t. ex. sina far- eller morföräldrar eller vistas i fosterhem.

Om ingen av föräldrarna har del i den rättsliga vårdnaden om barnet, är båda bidragsskyldiga enligt punkt 1, för såvitt inte barnet ändå varaktigt bor tillsammans med någon av dem.

Punkt 2 innehåller de nya regler om underhållsbidrag vid gemensam vårdnad som jag har förordat i den allmänna motiveringen (avsnitt 5.2.2). Avgörande för bidragsskyldighet är i detta fall att barnet varaktigt bor tillsammans med endast en av föräldrarna. I likhet med vad som gäller enligt punkt 1 kan ingen av vårdnadshavarna förpliktas att utge underhållsbidrag om barnet är varaktigt bosatt hos en tredje person eller har eget hem, såvida inte 6 § är tillämplig. Liksom hittills kan alltså gifta föräldrar med gemensam vårdnad inte utan vidare åläggas att betala underhållsbidrag, när barnet stadigvarande vistas på annan ort.

Enligt punkt 2 är den förälder som inte varaktigt bor tillsammans med barnet bidragsskyldig vare sig han är gift med den andra föräldern eller ej. Föräldrar i bestående äktenskap torde dock endast sällan leva åtskilda under sådana förhållanden att de inte kan anses varaktigt bosatta tillsammans. Även om en av föräldrarna t. ex. på grund av sitt arbete måste bo på annat håll under t. o. m. ganska långa perioder, föreligger inte bidragsskyldighet enligt punkt 2, om föräldern måste anses ha sitt fasta hem där den andra föräldern och barnet bor. Bestämmelsen i punkt 2 får därför i praktiken sin främsta tillämpning på fall då ogifta eller frånskilda föräldrar som inte lever tillsammans har gemensam vårdnad eller då gifta föräldrar lever åtskilda under betänketid som föregår dom på äktenskapsskillnad utan att ha begärt att den gemensamma vårdnaden skall upplösas.

I fall då föräldrar med gemensam vårdnad stadigvarande lever på skilda

håll kan det alltså gälla att avgöra hos vem av dem som barnet skall anses varaktigt bosatt. Som jag har sagt i den allmänna motiveringen kan denna fråga ofta besvaras med ledning av barnets folkbokföring. Barnet måste vara skrivet någonstans, och man kan i regel utgå från att där det är kyrkobokfört är det också att anse som varaktigt bosatt i FB:s mening. Vid tvist om var barnet är bosatt kan dock även andra omständigheter få betydelse, t. ex. hur länge barnet faktiskt vistas hos var och en av föräldrarna eller var barnet förvarar sina tillhörigheter. *7 kap. 2 § FB*

Bidragsskyldigheten enligt punkt 2 bortfaller inte under den tid som barnet vistas hos den bidragsskyldiga föräldern i andra fall än när vistelsen är att anse som varaktig. Att föräldern delvis fullgör sin underhållsskyldighet genom att ha barnet hos sig under mera begränsade perioder kan emellertid enligt 4 § beaktas i form av avdrag på underhållsbidragen. Bidragen kan också redan från början ha fastställts med beaktande av att barnet periodvis vistas hos den bidragsskyldiga föräldern.

I *andra stycket* har i förtydligande syfte föreskrivits att underhållsbidrag fastställs genom dom eller avtal. Så gäller också f. n., även om nuvarande regler inte innehåller någon uttrycklig motsvarighet till bestämmelsen. Av 7 kap. 15 § FB i förslaget framgår att domstolen liksom f. n. genom beslut kan förordna om underhållsbidrag interimistiskt.

Av 7 kap. 10 § första stycket i förslaget framgår att dom eller avtal om underhållsbidrag kan jämkas av domstol, om ändrade förhållanden föranleder det. Föräldrarna kan även utan att förhållandena har ändrats komma överens om att tillämpa andra villkor för underhållsbidraget än de som tidigare har bestämts genom dom eller avtal. Vidare kan domstol enligt 10 § andra stycket jämka ett avtal om underhållsbidrag, om det är oskäligt med hänsyn till omständigheterna. Avtalet kan också angripas med stöd av allmänna grundsatser om avtals giltighet på grund av tvång, svek, ocker e. d. Slutligen öppnas genom 10 § tredje stycket en allmän möjlighet att få dom eller avtal om underhållsbidrag omprövat när bidraget har varit i princip oförändrat i sex år.

Om en förälder sedan underhållsbidrag har fastställts genom dom eller avtal varaktigt bosätter sig tillsammans med barnet, är han inte längre bidragsskyldig enligt första stycket i denna paragraf. Detta inverkar visserligen inte på skyldigheten att betala underhållsbidrag för tiden dessförinnan. I den mån sådana bidrag ännu inte har betalts, kan domen eller avtalet alltjämt användas för att få utmätning eller införsel för bidragen (se dock 54 a § utsökningslagen). Däremot förlorar domen eller avtalet sin verkan för tiden efter det att föräldern stadigvarande har flyttat ihop med barnet, om inte underhållsbidraget har fastställts med stöd av 6 §. Skulle föräldrarna efter en tid åter flytta isär, lever domen eller avtalet emellertid upp igen. Något underhållsbidrag behöver då alltså inte fastställas på nytt.

Vid avtal om underhållsbidrag kan det underhållsberättigade barnet företrädas av sin vårdnadshavare även om denne inte har uppnått myndig

ålder. En uttrycklig föreskrift härom har tagits upp i *tredje stycket*. Den har f. n. delvis sin motsvarighet i 7 § andra stycket andra meningen. Att en underårig vårdnadshavare också kan föra barnets talan i underhållsmål framgår av 14 § första stycket (11 § i gällande lydelse). *7 kap. 3 § FB*

Har föräldrarna gemensam vårdnad om sitt barn, kan endast den förälder som inte är bidragsskyldig företräda barnet i underhållsfrågan. Den bidragsskyldiga föräldern, dvs. den som inte varaktigt bor tillsammans med barnet, kan givetvis inte företräda barnet mot sig själv.

Till 2 § tredje stycket har förts även den nuvarande bestämmelsen i 7 § tredje stycket att avtal om underhållsbidrag kan slutas även före barnets födelse.

3 §

Av *första stycket* framgår att paragrafen innehåller bestämmelser om belopp som en bidragsskyldig får förbehålla sig för eget eller familjens underhåll när underhållsbidrag enligt 2 § bestäms. Bestämmelserna saknar motsvarighet i gällande kapitel och de sakkunnigas förslag. Förslaget har behandlats utförligt i den allmänna motiveringen (avsnitt 5.2.3). Bestämmelserna får betydelse inte bara när underhållsbidrag till barnet första gången bestäms utan också när bidragsskyldigheten exempelvis omprövas i en jämkningsprocess.

Enligt *andra stycket* innefattar det belopp som den bidragsskyldige får förbehålla sig för egen del alla vanliga levnadskostnader. Dessa kostnader, utom bostadskostnaden, beräknas med ledning av ett normalbelopp som utgör 120 procent av gällande basbelopp enligt lagen om allmän försäkring. Med gällande basbelopp avses det basbelopp som gäller när underhållsbidraget fastställs. I den allmänna motiveringen har lämnats exempel på levnadskostnader som får anses täckta av normalbeloppet. Bostadskostnaden beräknas särskilt, efter vad som är skäligt. Det innebär att den faktiska kostnaden normalt kan godtas om den inte är oskäligt hög. Som regel bör en underhållsskyldig som delar bostad med en annan vuxen med egen inkomst få tillgodoräkna sig högst halva bostadskostnaden.

Om det finns särskilda skäl får den bidragsskyldige enligt *tredje stycket* förbehållas ett belopp också för underhåll åt make som han varaktigt bor tillsammans med. Förbehållsbeloppet bestäms på samma sätt som för den bidragsskyldige själv. Normalbeloppet utgör dock såvitt gäller maken 60 procent av det gällande basbeloppet.

I den allmänna motiveringen har närmare behandlats under vilka förutsättningar förbehåll för make kan komma i fråga. Rätten till förbehåll avser givetvis i första hand make utan egen inkomst. Kan maken klara sin egen försörjning, skall den underhållsskyldige inte få tillgodoräkna sig något förbehållsbelopp för makens del.

Har maken en nettoinkomst som motsvarar 1,2 basbelopp och halva

bostadskostnaden bör maken anses klara sig själv. Är inkomsten lägre, bör ett reducerat förbehållsbelopp kunna tillgodoräknas den bidragspliktige. I enlighet med vad de sakkunniga har föreslagit i sina riktlinjer kan lämpligen det fulla förbehållsbeloppet för andra levnadskostnader än bostadskostnaden minskas med makens halva nettoinkomst. Detta innebär i allmänhet att något förbehåll för sådana kostnader inte får göras om maken har en nettoinkomst som svarar mot 1,2 basbelopp eller mer. Överstiger inkomsten 1,2 basbelopp, reduceras också – med hela det överskjutande beloppet – vad den underhållsskyldige får förbehålla sig för makens bostadskostnad.

7 kap. 3 § FB

Med make jämställs i fråga om rätten till förbehåll annan som den underhållsskyldige bor varaktigt tillsammans med, om de har barn tillsammans. Om den underhållsskyldige och partnern inte har något gemensamt barn kan förbehåll enligt paragrafen för den samboende inte göras, även om denne ägnar sig åt att i hemmet vårda eget barn.

Enligt *fjärde stycket* får den som skall betala underhållsbidrag till ett barn utanför familjen men som också har ett hemmavarande eget barn alltid förbehålla sig ett belopp för det barnets underhåll när underhållsbidrag skall bestämmas. Beloppet utgör normalt 0,4 basbelopp per år. Avräkning skall emellertid göras för vad barnet erhåller av den andra föräldern eller för dennas räkning. Med hemmavarande barn avses barn som den bidragsskyldige varaktigt bor tillsammans med.

Tredje stycket innebär ett avsteg från en underförstådd huvudregel om att barnets grundläggande underhållsbehov går före anspråk på underhåll även från hemmavarande make till den underhållsskyldige. Någon motsvarande förtur har givetvis inte ett bidragsberättigat barn i förhållande till ett barn som den bidragsskyldige bor tillsammans med. Fjärde stycket bygger i stället på grundsatsen att barnen i princip skall behandlas lika. Som nämnts senast under 1 § betyder det inte att de har anspråk på lika stort underhåll från den gemensamma föräldern. Fjärde stycket är en garantiregel som aktualiseras först när det står klart att det hemmavarande barnet inte får ett minimibehov tillgodosett med tillämpning av allmänna fördelningsregler. Ett par schematiska exempel får illustrera tankegången. Därvid förutsätts att den bidragsskyldige ensam får dra försorg om det hemmavarande barnets underhåll, att förbehållsbeloppet enligt huvudregeln skall vara 0,4 basbelopp per år och att detta motsvarar 400 kr. i månaden.

Om den bidragsskyldige, sedan han från nettoinkomsten har räknat av förbehållsbelopp enligt andra och tredje styckena, har kvar 400 kr. eller mindre, kommer något underhållsbidrag inte att utges utan hela beloppet får tas i anspråk för det hemmavarande barnet. Disponerar han 600 kr., vilket i exemplen antas täcka ett barns normalbehov, bör 200 kr. kunna betalas i bidrag, förutsatt att det bidragsberättigade barnets andra förälder saknar nämnvärd bidragsförmåga. Kan emellertid det barnets förälder ensam klara barnets normalbehov, bör den bidragsskyldige få använda större delen av beloppet 600 kr. för det hemmavarande barnet; detta är ju sämre ställt än

syskonet. Antas slutligen överskottet vara 1 000 kr. och skall den gemensamma föräldern ensam svara för båda barnens underhåll, bör varje barn kunna göra anspråk på inemot 500 kr. Underhållsbidraget kan emellertid bli lägre, om och i den mån den förälder som det bidragsberättigade barnet bor tillsammans med disponerar medel för underhåll till barnet. *7 kap. 4 § FB*

Som exemplen visar kan en person, som är skyldig att betala underhållsbidrag till ett barn men som tillika ensam har att svara för försörjningen av ett hemmavarande barn, redan som följd av allmänna regler komma att förfoga över mer än 0,4 basbelopp för underhåll åt det hemmavarande barnet, även om han inte lever under påtagligt goda ekonomiska förhållanden.

Det belopp som – även när det inte följer av allmänna principer – alltid skall få reserveras för hemmavarande barn kan bestämmas till ett högre belopp än 0,4 basbelopp per år, om omständigheterna i det särskilda fallet föranleder det. Enbart det förhållandet att de genomsnittliga kostnaderna för barn i allmänhet bedöms överstiga 0,4 basbelopp berättigar inte till en höjning. Om däremot omständigheterna talar för att det barn som det är fråga om kräver ett underhåll som är större än det genomsnittliga, kan ett tillägg till utgångsbeloppet komma i fråga. En sådan omständighet kan vara att barnet på grund av sjukdom eller liknande behöver kostsam vård, en annan att barnet är i tonåren och därför har dryga behov. Å andra sidan aktualiseras ett lägre förbehållsbelopp än 0,4 basbelopp, om barnet har egna inkomster. Är dessa tillräckligt stora bortfaller rätten till förbehållsbelopp för barnet.

Förbehållsbeloppet skall reduceras med vad som utges till det hemmavarande barnet av den andra föräldern eller för dennas räkning. Inte bara vad den föräldern själv har förmåga att bidra med skall alltså beaktas, utan även bidragsförskott och pension som utges till barnet i förhållande till den föräldern. Med hänsyn till vad som tidigare sagts om förbehåll för makes eller annan samboendes del bör man i allmänhet kunna utgå från att samboende förälder till det hemmavarande barnet har förmåga att bidra till barnets underhåll endast om föräldern har en årlig nettoinkomst som överstiger 1,2 basbelopp och halva bostadskostnaden.

4 §

Paragrafen, som saknar motsvarighet i gällande rätt, innehåller de bestämmelser som jag har förordat i den allmänna motiveringen (avsnitt 5.2.4) om den bidragsskyldiges rätt till avdrag på underhållsbidraget för sina egna utgifter för barnet.

Huvudregeln i *första stycket* innebär att den bidragsskyldiga föräldern får tillgodoräkna sig ett avdrag när barnet vistas hos honom eller henne under en sammanhängande tid av minst fem hela dygn. Är denna förutsättning uppfylld, räknas avdraget på varje fullbordat dygn av barnets vistelse. Med ett dygn avses tiden mellan kl. 0 och kl. 24.

Den tid som berättigar till avdrag räknas från det att barnet har överlämnats

till den bidragsskyldiga föräldern till dess att denne har återlämnat barnet till den andra föräldern. Barnet får anses ha mottagits av en förälder när det befinner sig under förälderns omedelbara vård och tillsyn antingen i dennes hem eller när föräldern har hämtat barnet på annan plats. Eftersom avdraget räknas endast på varje fullbordat dygn, får det emellertid sällan betydelse vid vilken tidpunkt på dygnet som barnet skall anses ha överlämnats från den ena föräldern till den andra. *7 kap. 4 § FB*

Avdraget uppgår enligt huvudregeln till 1/40 av det månatliga underhållsbidrag som belöper på tiden för barnets vistelse. Utgår bidraget för annan tid än en månad, får det vid bestämmande av avdraget räknas om till ett månatligt bidrag. Om underhållsbidraget utgår för perioder om tre månader och för varje period uppgår till 1 200 kr., utgör avdraget alltså 1/40 av 400 kr. (dvs. 10 kr.) för varje dag barnet vistas hos den bidragsskyldige. Retroaktiva ändringar av underhållsbidraget medför att också avdraget får ändras i efterhand i motsvarande mån.

Avdraget tillgodoräknas den bidragsskyldige i form av reduktion av underhållsbidrag i samband med att bidragsskyldigheten fullgörs. Rätten till avdrag uppkommer dock först i och med att barnet har vistats hos den bidragsskyldige. Eftersom underhållsbidrag som regel skall betalas i förskott, kan avdraget alltså normalt inte reducera det bidrag som belöper på tiden för barnets vistelse. I stället får avdraget göras på kommande bidrag eller på eventuellt tidigare förfallna men ännu inte betalda bidrag. Vistelsen behöver dock inte vara avslutad för att ett avdrag skall få göras. Sträcker sig vistelsen över ett månadsskifte kan den bidragsskyldige när han betalar underhållsbidraget för den kommande månaden tillgodoräkna sig ett avdrag för den tid som barnet redan har varit hos honom under den gångna månaden.

Att avdraget får tillgodoräknas endast vid fullgörande av bidragsskyldigheten innebär att det inte utgör någon självständig fordringsrätt som den bidragsskyldige kan kvitta mot andra skulder till barnet. Än mindre kan det användas som betalning av underhållsbidrag till barnets syskon eller till den andra föräldern. Har bidragsskyldigheten undantagsvis fullgjorts helt och hållet såväl för förfluten tid som för framtiden när barnet vistas hos den bidragsskyldige, har denne alltså inte någon möjlighet att utnyttja avdraget. Så blir fallet när underhåll redan har betalts med ett engångsbelopp eller när barnets vistelse avser den sista månaden som bidragsskyldighet föreligger och bidraget för den månaden har betalts i förskott samtidigt som några andra obetalda bidrag inte finns.

När den bidragsskyldige reducerar ett underhållsbidrag med stöd av denna paragraf behöver han inte uttryckligen ge detta till känna för den andra föräldern. Avdraget framgår i stället av att bidraget inte betalas fullt ut. För att framtida tvister om avdragsrätten skall kunna undvikas är det dock alltid lämpligt att föräldrarna klarar ut vilket belopp som den bidragsskyldige vid varje tillfälle är berättigad att dra av från underhållsbidragen.

Om avdraget inte genast utnyttjas får det tillgodoräknas när bidragsskyl-

digheten senare fullgörs. Detta gäller vare sig de bidrag som skall betalas belöper på tiden före eller efter barnets vistelse hos den bidragsskyldige. Avdrag får dock inte göras på underhållsbidrag som belöper på senare tid än sex månader från utgången av den kalendermånad då vistelsen upphörde. Betalar den bidragsskyldiga föräldern bidragen för de närmaste sex månaderna fullt ut utan att göra något avdrag och har han inte några äldre obetalda bidrag, förlorar han alltså rätten till detta avdrag. Härigenom undviks att en reducering av löpande underhållsbidrag kommer alltför långt efter det att vistelsen har upphört. I allmänhet torde dock den bidragsskyldige vara angelägen om att utnyttja avdraget så snart som möjligt. *7 kap. 4 § FB*

Om verkställighet har sökts för underhållsbidragen får den bidragsskyldige när han har haft barnet hos sig vända sig till utmätningsmannen och begära reduktion av bidraget. Detta är att jämställa med en invändning att han har fullgjort sin betalningsskyldighet i denna del. Godtas invändningen skall avdraget beaktas av utmätningsmannen. I ett pågående införselmål får den bidragsskyldige alltså tillgodoräknas avdraget på den bidragspost som härnäst förfaller till betalning. Kvarstår äldre underhållsbidrag obetalda, bör avdraget dock i första hand göras på dem (se 15 § tredje stycket införsellagen).

När den bidragsskyldige har rätt till avdrag i ett införselmål bör det inte medföra att själva införselbeslutet ändras, utan arbetsgivaren bör på vanligt sätt innehålla och tillställa utmätningsmannen det införselbelopp som har fastställts. Om avdraget inte kan göras på äldre obetalda underhållsbidrag, får utmätningsmannen därefter tillställa den bidragsskyldige den del av det inlevererade beloppet som motsvarar avdraget. Att denna del inte får tas ut genom införsel eller utmätning för fordran som tillkommer annan än den underhållsberättigade framgår av den nya 15 a § och 17 § tredje stycket införsellagen.

För att utmätningsmannen skall beakta rätten till avdrag enligt första stycket krävs inte att denna som sådan har fastslagits i dom eller avtal. Däremot måste den bidragsskyldiga föräldern styrka att han har haft barnet hos sig under den tid som avses med avdraget. Enklast sker detta genom att han ger in ett intyg från den andra föräldern som utvisar att barnet har vistats hos honom under denna tid. Normalt bör utmätningsmannen också i första hand kräva sådant intyg i stället för att vända sig till den andra föräldern för att höra dennas ståndpunkt i frågan. Kan den bidragsskyldiga föräldern inte förete sådant intyg, t. ex. därför att den andra föräldern vägrar att medverka till detta, får avdragsrätten styrkas på annat sätt, exempelvis genom intyg av grannar e. d. I ett sådant fall måste utmätningsmannen bereda den andra föräldern tillfälle att yttra sig över begäran om avdraget. Utmätningsmannen bör därvid lämpligen ange en viss tid inom vilken detta yttrande måste avges. Inkommer inte inom denna tid något yttrande som bekräftar det riktiga i den bidragsskyldiges uppgifter, får utmätningsmannen från fall till fall bedöma om den ingivna bevisningen kan anses tillräcklig. Kan den bidragsskyldige över huvud taget inte förebringa någon bevisning om att barnet har vistats

hos honom, kan det begärda avdraget inte göras utan att den andra föräldern medger det. *7 kap. 4 § FB*

De närmare föreskrifter som kan behövas för utmätningsmannens handläggning av frågor om avdragsrätt enligt denna paragraf kan tas in i en förordning.

Enligt *andra stycket* kan rätten förordna om andra villkor än som anges i första stycket. För detta krävs dock att det föreligger särskilda skäl. Så kan vara fallet om barnet vistas hos den bidragsskyldige i mycket stor utsträckning eller bor så långt från denne att en stor del av den tid som barnet har på sig att besöka föräldern går åt enbart till resorna. Det kan då finnas anledning att bestämma att avdraget får tillgodoräknas redan vid kortare vistelser än fem hela dygn. Ett alternativ är att rätten i stället bestämmer att vistelsen inte behöver vara sammanhängande utan att den bidragsskyldige får tillgodoräkna sig alla dygn som barnet har vistats hos honom utöver ett visst minsta antal, räknat över en längre tid. I så fall kan det kanske vara lämpligt att avdraget får göras även på underhållsbidrag som belöper på senare tid än sex månader från det att vistelsen upphörde vid varje tillfälle.

Rätten kan också föreskriva att avdraget skall ske med annan andel än 1/40 per dygn av det månatliga underhållsbidraget. Detta torde framför allt kunna bli aktuellt vid fall av gemensam vårdnad då den bidragsskyldiga föräldern har barnet hos sig i nästan samma utsträckning som den andra föräldern och därigenom tar på sig en större del av de fasta kostnaderna för barnet än som annars är fallet. Den bidragsskyldige bör då kunna tillgodoräknas ett större avdrag än 1/40 av underhållsbidraget. Om föräldrarna har ungefär samma underhållsförmåga, kan i sådana fall avdraget t. o. m. behöva sättas till mer än 1/30 för dygn av månadsbeloppet för att en rättvis utjämning skall komma till stånd sett över en längre tid.

Även i fall då barnet inte så ofta vistas hos den bidragsskyldige kan ett avdrag på t. ex. 1/30 per dag av månadsbidraget vara befogat, om bidraget är bestämt till ett lågt belopp därför att den andra föräldern har mycket god ekonomi. Det får då anses förutsatt att de fasta kostnaderna för barnet bärs av denna förälder ensam. Det kan å andra sidan någon gång finnas skäl att bestämma en lägre andel än 1/40, om underhållsbidraget är mycket högt. Annars är det risk för att avdraget blir alltför stort i förhållande till de faktiska utgifter som den bidragsskyldige har för barnet medan det vistas hos honom.

Mot parts bestridande får rätten dock inte meddela avvikande föreskrifter för tid innan talan har väckts. Härigenom undviks i princip att ett avdrag som utmätningsmannen i t. ex. ett införselmål har beaktat enligt huvudregeln i första stycket måste ändras i efterhand därför att rätten förordnar om andra villkor för avdragsrätten. Av 15 § framgår att rätten genom beslut kan förordna om avdrag interimistiskt, dvs. i avvaktan på det slutliga avgörandet i målet.

I likhet med de flesta andra bestämmelser i FB om underhåll är bestämmelserna i första stycket dispositiva, dvs. föräldrarna kan själva komma överens om andra villkor för avdragsrätten utan att behöva vända sig till domstol för att få dessa avvikande villkor fastställda. Några särskilda skäl behöver inte anges för att en sådan överenskommelse skall kunna ingås. *7 kap. 4 § FB*

Föräldrarna har möjlighet att redan när underhållsbidraget fastställs beakta att den bidragsskyldiga föräldern delvis fullgör sin underhållsskyldighet genom att tidvis ha barnet hos sig. Underhållsbidraget bestäms då till ett lägre belopp än som annars skulle ha fastställts. Givetvis bör den bidragsskyldige då inte dessutom kunna kräva avdrag på underhållsbidraget enligt denna paragraf när barnet har vistats hos honom eller henne. En föreskrift om detta har tagits in i *tredje stycket*. Bestämmelsen avser dock bara fall när underhållsskyldigheten i väsentlig mån fullgörs genom att barnet vistas hos den bidragsskyldiga föräldern. Även om underhållsbidraget har fastställts till ett något lägre belopp därför att barnet ibland besöker den bidragsskyldiga föräldern över veckoslut eller andra kortare perioder, hindrar det inte rätt till avdrag enligt denna paragraf för längre vistelser.

När ett underhållsbidrag fastställs bör det anges i domen eller avtalet om hänsyn har tagits till att barnet tidvis vistas hos den bidragsskyldiga föräldern.

Under remissbehandlingen har ifrågasatts hur ett avdrag på underhållsbidraget enligt denna paragraf skall bedömas skatterättsligt. Enligt 46 § 2 mom. första stycket 4 kommunalskattelagen medges avdrag för belopp som skattskyldig enligt intyg eller annat skriftligt bevis har gett ut under beskattningsåret för underhåll av icke hemmavarande barn, dock med högst 2 500 kr. för varje år. Som jag har angett i den allmänna motiveringen (avsnitt 5.1.3) kommer denna beloppsgräns inom kort att höjas. Det ligger nära till hands att sådant avdrag får avse även belopp som har dragits av från underhållsbidraget med stöd av förevarande paragraf, eller med andra ord att det skatterättsliga avdraget görs med hela det belopp som har fastställts i underhållsbidrag trots att en viss del av beloppet inte betalas därför att barnet har vistats hos den bidragsskyldige. Däremot torde det vara mera osäkert om skattereglerna medger avdrag för den bidragsskyldiges utgifter för barnet i fall då underhållsbidraget har bestämts till ett lägre belopp med hänsyn till dessa utgifter, dvs. i det fall som avses i tredje stycket. Skäl kan tala för att de skatterättsliga avdragsreglerna så långt möjligt bör leda till samma resultat vare sig underhållsbidraget har bestämts enligt denna metod eller den bidragsskyldiges utgifter för barnet tillgodoräknas i form av avdrag på underhållsbidraget enligt förevarande paragraf. Denna fråga får övervägas i samband med den översyn av skattereglerna som f. n. förbereds i budgetdepartementet på grundval av det förslag som 1972 års skatteutredning har lagt fram.

5 §

7 kap. 5 och 6 §§ FB

Paragrafen innehåller bestämmelser om underhållsskyldighet mot makes eller annan samboendes barn. Bestämmelserna har delvis motsvarighet i nuvarande 4 §. Något motsvarande förslag finns inte i de sakkunnigas betänkande. Förslaget har motiverats i avsnitt 5.2.1.

Första stycket. Den som varaktigt bor tillsammans med annans barn och förälder som har vårdnaden om barnet är enligt förslaget underhållsskyldig mot barnet, om parterna är gifta med varandra eller har barn tillsammans. Detta underhållsansvar innebär en utvidgning i förhållande till gällande rätt, enligt vilken underhållsskyldighet föreligger endast mot makes barn. Det saknar i och för sig betydelse om barnets förälder är ensam vårdnadshavare eller utövar den juridiska vårdnaden gemensamt med barnets andra förälder. Till skillnad mot vad som nu gäller kommer något underhållsansvar gentemot makes barn inte att föreligga om makarna flyttar isär under betänketid inför en förestående äktenskapsskillnad eller av annat skäl. Någon underhållsskyldighet föreligger i princip inte heller om barnet flyttar hemifrån. Även detta innebär jämfört med gällande rätt en inskränkning såvitt gäller underhåll till makes barn. Om särskilda skäl föreligger kvarstår dock underhållsskyldigheten, t. ex. om barnet flyttar hemifrån för att studera. Förutsättningen för fortsatt ansvar för barnets underhåll är dock att den underhållsskyldige och barnets förälder fortfarande bor tillsammans.

Andra stycket motsvarar delvis nuvarande 4 § andra stycket. Underhållsskyldigheten, som bestäms på samma sätt som för förälder enligt 1 §, gäller sålunda endast i den mån barnet inte kan få underhåll från den förälder som den underhållsskyldige inte bor tillsammans med. Styvförälderns underhållsskyldighet är alltså subsidiär i förhållande till den underhållsskyldighet som åligger denna förälder. Eftersom barnet är berättigat till bidragsförskott i förhållande till den primärt underhållsskyldiga föräldern, kommer styvförälderns underhållsplikt normalt att avse endast att tillförsäkra barnet en nivå ovanför bidragsförskottet.

Av 6 § departementsförslaget följer att den som försummar sin underhållsskyldighet enligt 5 § kan förpliktas att betala underhållsbidrag.

6 §

I paragrafen ges bestämmelser om skyldighet för den som försummar sin underhållsskyldighet att betala underhållsbidrag. Förslaget saknar motsvarighet i gällande FB men motsvarar 9 § första meningen i de sakkunnigas förslag.

Enligt gällande rätt kan en far eller mor som sammanbor med barnet bli skyldig att betala bidrag till barnets underhåll, om föräldrarna är gifta med varandra och föräldern har gjort sig skyldig till uppenbar försummelse av sin underhållsskyldighet. Bidragsskyldigheten åläggs då med stöd av 5 kap. 5 §

GB och avser familjens underhåll, vari inräknas underhåll till barnet. Som framgår av avsnitt 5.3.1 föreslås att skyldigheten att betala underhållsbidrag till barn uttömmande skall regleras i FB. *7 kap. 7 § FB*

Oavsett om föräldrarna är gifta med varandra eller inte kan enligt departementsförslaget rätten förordna att en förälder som inte har att betala underhållsbidrag enligt 2 § men som försummar sin underhållsskyldighet skall betala underhållsbidrag. Den nuvarande begränsningen i GB att försummelsen skall ha varit uppenbar har utgått. Inte bara en förälder som bor tillsammans med sitt barn kan bli ålagd att betala underhållsbidrag enligt 6 §. Paragrafen kan tillämpas också t. ex. när båda föräldrarna har vårdnaden om barnet men ingen av dem bor tillsammans med barnet utan detta bor t. ex. hos fosterföräldrar. Bidragsskyldighet kan, som tidigare har sagts, åläggas även den som enligt 5 § är underhållsskyldig mot makes eller samboendes barn, dvs. styvförälder.

Av 8 § departementsförslaget kan utläsas att bidrag kan dömas ut även för förfluten tid, t. ex. i samband med upplösningen av ett äktenskap.

Det bidrag som rätten har att döma ut får bestämmas med beaktande av de faktiska kostnader som den underhållsskyldige har svarat eller svarar för, trots försummelsen i övrigt. Häri ligger en skillnad i förhållande till bidragsskyldigheten enligt 2 §, som innebär att rätten har att bestämma den underhållsskyldiges hela underhållsbörda i pengar, såvida inte parterna är överens om annat. Bestämmelserna i 3 § om förbehållsbelopp är inte formellt tillämpliga i fråga om underhållsbidrag enligt 6 §. De bör emellertid delvis kunna åberopas analogt. Att den underhållsskyldige inte får åläggas ett bidrag som han inte kan bära framgår redan av 1 §. Av att bidraget skall bestämmas med beaktande av den underhållsskyldiges faktiska utlägg följer att reglerna i 4 § om rätt till avdrag när barnet vistas hos den underhållsskyldige inte gäller.

Skillnaden mellan de olika bidragssituationerna i 2 § och denna paragraf har sin betydelse endast inom ramen för FB. När det i andra författningar talas om underhållsbidrag enligt FB eller om fullgörande av lagstadgad underhållsskyldighet o. d. avses givetvis också underhållsbidrag enligt denna paragraf.

7 §

Paragrafen ersätter delar av nuvarande 6 § och 7 § andra stycket och motsvarar delvis 5 § och 7 § första stycket i de sakkunnigas förslag. Nuvarande 7 § första stycket har utgått. Detta innebär att enligt departementsförslaget alla avtal om underhållsbidrag i princip är bindande för båda parter, oavsett om barnets föräldrar är eller har varit gifta med varandra eller ej. I 7 § departementsförslaget regleras när underhållsbidrag för framtiden skall betalas ut och vilken verkan en betalning i strid mot föreskrifterna får. Förslaget har behandlats i avsnitt 5.2.5.

Enligt *första stycket* skall underhållsbidrag betalas i förskott för kalendermånad. Från denna huvudregel, som gäller redan i dag, kan parterna avtala om avvikelse. Avtalsfriheten är dock begränsad på sätt som framgår av andra stycket. Vidare kan rätten avvika från huvudregeln. Bestämmelser om det finns i tredje stycket. *7 kap. 7 § FB*

Enligt *andra stycket* är avtal om att underhållsbidrag för framtiden skall betalas med ett engångsbelopp eller för längre perioder än tre månader giltigt endast om avtalet är skriftligt och bevittnat av två personer. Om barnet är under 18 år skall avtalet dessutom vara godkänt av barnavårdsnämnden. Kravet på godkännande gäller oavsett om barnets föräldrar är gifta med varandra eller ej. Till skillnad mot vad som gäller i dag får barnavårdsnämndens godkännande inte någon betydelse för barnets bundenhet av det underhållsbidrag som bestäms. Som tidigare har sagts blir med departementsförslaget båda parterna i princip bundna så snart avtalet har slutits, låt vara att endast i behörig ordning bestämda villkor för betalningen är giltiga.

Är avtalet inte slutet och godkänt i behörig ordning, gäller huvudregeln att betalning skall erläggas förskottsvis för kalendermånad. Den bidragsskyldige kan inte tvingas att betala i förskott enligt en ogiltig klausul. Gör han det likväl, riskerar han att enligt femte stycket få betala beloppet eller del av det en gång till.

Av andra stycket följer att parterna kan formlöst avtala om betalning i förskott eller efterskott för perioder upp till tre månader.

Barnavårdsnämnden har att beakta om det föreligger sådana särskilda skäl att det finns anledning att godkänna avtal om betalning för längre perioder. Skälen för avvikelse bör vara starkare ju längre perioder det är fråga om. Nämnden bör visa särskild återhållsamhet med att godkänna avtal om engångsunderhåll.

Om betalning i efterskott har avtalats kan denna betalningsordning komma att få betydelse för försäkringskassans möjlighet att återkräva utgivna bidragsförskott. Bidragsförskott skall nämligen enligt 8 § bidragsförskottslagen utges förskottsvis per månad, medan det av 15 och 16 §§ följer att den bidragsskyldige får fullgöra sin betalningsskyldighet mot kassan på de förfallodagar som har avtalats med den underhållsberättigade. Denna konsekvens bör beaktas när barnavårdsnämnden har att pröva om villkor om betalning i efterskott för längre tid än tre månader skall godkännas.

Enligt *tredje stycket* får rätten bestämma annat betalningssätt än som följer av huvudregeln, om det finns särskilda skäl. Rätten kan sålunda bestämma att underhållsbidrag skall betalas förskottsvis för kortare eller längre perioder än kalendermånad eller också i efterskott. Den kan också förordna att bidraget inte skall betalas löpande utan erläggas genom ett engångsbidrag. Till skillnad mot vad som gäller i dag kan rätten enligt förslaget bestämma om engångsbidrag även om inte båda parter är överens om det. Som har framhållits i den allmänna motvieringen bör detta dock komma i fråga endast i särskilda undantagsfall.

Fjärdje stycket motsvarar nuvarande 7 § andra stycket sista meningen. *7 kap. 8 och 9 §§ FB*

I *femte stycket* sägs att den som betalar underhållsbidrag i strid mot paragrafen inte är befriad från skyldigheten att betala underhållsbidrag på föreskrivet sätt. Bestämmelsen får betydelse om betalning sker med ett engångsbidrag eller i förskott för längre tid än som följer av huvudregeln och betalning i sådan ordning inte har bestämts genom dom eller giltigt avtal. Den blir tillämplig också om den bidragsskyldige rätteligen skall betala ett engångsbidrag men i strid med fjärde stycket första meningen inte erlägger beloppet till barnavårdsnämnden. Att den som betalar i strid med paragrafen inte är befriad från att betala underhållsbidrag på föreskrivet sätt betyder, i överensstämmelse med vad som gäller f. n., att han riskerar att få betala en gång till, om barnet saknar underhåll för den tid som det är fråga om.

8 §

Paragrafen, som saknar motsvarighet i gällande rätt, innehåller bestämmelser om preskription av rätt till underhållsbidrag som inte har blivit fastställt. De sakkunnigas motsvarande förslag finns i 9 § andra meningen. Förslaget har behandlats i avsnitt 5.2.8.

Enligt paragrafen får talan om underhållsbidrag inte bifallas för längre tid tillbaka än tre år före den dag då talan väcktes, om inte den underhållsskyldige medger det. Enligt 13 kap. 4 § tredje stycket RB anses talan väckt då ansökan om stämning kom in till rätten, eller, om stämning inte krävs, då talan framställdes inför rätten.

Preskriptionsbestämmelsen gäller vare sig fråga är om underhållsbidrag enligt 2 eller 6 §. Något hinder föreligger inte för parterna att själva avtala om underhållsbidrag för längre tid tillbaka än tre år. När underhållsbidraget har blivit bestämt, löper från förfallodagen en ny preskriptionstid enligt 9 §.

9 §

Paragrafen innehåller nya bestämmelser om preskription av fordran på underhållsbidrag som har blivit bestämt genom dom eller avtal. Även detta förslag har motiverats i avsnitt 5.2.8. Paragrafen motsvarar 5 § andra stycket i de sakkunnigas förslag.

Enligt paragrafen går rätten att kräva ut underhållsbidrag förlorad tre år efter förfallodagen. Har barnet inte före denna tids utgång fått ut sitt underhåll, kan något krav mot den underhållsskyldige på detta bidrag inte tvingas fram vare sig av barnet eller regressvis av förälder som har lagt ut pengar av egna eller lånade medel för den del av underhållet som den underhållsskyldige haft att svara för.

Preskriptionen kan i princip inte förlängas. Från denna regel gäller dock två undantag. Om utmätning för bidragsfordringen har skett före preskriptionstidens utgång får betalning för bidraget tas ut ur den utmätta egendomen även

efter tidens utgång. Det andra undantaget gäller om den underhållsskyldige har blivit försatt i konkurs på grund av ansökan som har gjorts före preskriptionstidens utgång. Betalning får då erhållas därefter i konkursen, oavsett om konkursansökningen har gjorts av den underhållsberättigade eller av annan borgenär. Om en utmätning går åter i anledning av gäldenärens konkurs, bör betalning få uppbäras i konkursen även om konkursansökningen har gjorts först efter det att preskriptionstiden har inträtt, under förutsättning dock att utmätningen gjordes dessförinnan. *7 kap. 10 § FB*

De exekutiva myndigheterna torde ha att ex officio beakta preskription enligt denna paragraf när verkställighet begärs av dom eller avtal på underhållsbidrag.

10 §

I paragrafen ges bestämmelser om jämkning och omprövning av domar och avtal om underhåll. Bestämmelserna motsvaras delvis av 8 och 9 §§ i gällande rätt och 8 § i de sakkunnigas förslag. Bestämmelserna har utförligt behandlats i avsnitt 5.2.6.

I *första stycket* återfinns med en språklig justering den gällande bestämmelsen att dom eller avtal om underhåll kan jämkas av rätten, om ändrade förhållanden påkallar det. Bestämmelsen gäller till skillnad från vad som nu är fallet lika för båda parter. Jämkning kan avse inte bara vad som är bestämt om underhållsbidraget som sådant utan också villkoren för betalning och villkor för den avdragsrätt som regleras i 4 §. Ett skäl för att begära jämkning enligt 10 § första stycket kan vara att den bidragsskyldige har fått underhållsansvar mot ytterligare ett barn. Har han gift sig, kan också en rätt till förbehåll för underhåll åt maken enligt 3 § aktualisera jämkning. Å andra sidan kan det också vara så att de förutsättningar för rätt till förbehållsbelopp för make eller barn som förelåg när bidraget bestämdes har upphört. Också i sådant fall kan jämkning komma ifråga.

Oavsett anledningen kan parterna alltid själva – med de begränsningar som följer av 7 § andra stycket – komma överens om att ändra vad som har bestämts i dom eller avtal.

Domstolens möjligheter att jämka en dom eller ett avtal för förfluten tid är begränsade. För tid innan talan har väckts får jämkning göras endast på så sätt att obetalda bidrag sätts ner eller tas bort. Det är alltså inte möjligt att i dessa fall helt eller delvis sätta ned underhållsbidrag som redan har betalts. Har barnet en gång fått sitt underhållsbidrag för förfluten tid, behöver det alltså inte befara att på grund av ändrade förhållanden få betala tillbaka något av det som har uppburits. Inte heller är det möjligt att höja underhållsbidrag som hänför sig till tid som ligger före den dag då talan väckts. Det spelar härvid ingen roll om det fastställda bidraget är betalt eller inte. Av 4 § andra stycket följer att domstol för tid innan talan har väckts i princip inte kan ändra

villkoren för rätten till avdrag på underhållsbidrag ens på det sättet att en ökad avdragsrätt medges beträffande bidrag som utestår obetalda. Om domstolen för förfluten tid genom jämkning sätter ner underhållsbidraget, kommer avdraget – om det utgör en kvotdel av underhållsbidraget – att minska till beloppet. Någon ändring i villkoren för avdragsrätten är det inte fråga om i ett sådant fall. *7 kap. 10 § FB*

Möjligheten att för förfluten tid jämka ett underhållsbidrag på grund av ändring i förhållandena bör som jag har framhållit i den allmänna motiveringen användas med återhållsamhet. Den kan utnyttjas när de ändrade ekonomiska förhållandena som ger rätt till jämkning redan har förelegat en tid men den underhållsskyldige av olika skäl har dröjt med att begära jämkning. Inget hindrar att jämkning bara får avse förfluten tid. Enbart det förhållandet att den underhållsskyldige när talan prövas har en försämrad ekonomisk situation bör inte leda till att skuld för förfluten tid sätts ned. Nedsättning av underhållsskulder bör nämligen i princip prövas mot bakgrund av de ekonomiska förhållanden som förelåg när skulden uppkom. Är en eftersläpande underhållsskuld oskäligt betungande för den underhållsskyldige bör dock, oavsett att den ekonomiska situationen har försämrats först på ett senare stadium, jämkning undantagsvis kunna tillgripas om hänsynen till barnets intressen inte talar däremot.

Till skillnad mot nuvarande reglering blir det med departementsförslaget möjligt att jämka inte bara periodiska bidrag utan också engångsbidrag, oavsett om bidraget gäller barn till föräldrar som inte är eller har varit gifta med varandra eller ej. Jämkning av engångsbidrag på grund av ändring i förhållandena kommer i praktiken knappast i fråga på annat sätt än att barnet för framtiden får ytterligare underhållsbidrag, eventuellt i form av periodiska bidrag. Har engångsbidrag betalts när talan väckts, får det nämligen anses följa av rättsförhållandets natur att bidraget inte kan krävas tillbaka ens till den del det avser tiden efter det att talan anhängiggjordes. Ibland är det bestämt att ett engångsbidrag skall betalas i två eller flera poster. Om någon post ännu inte är betald när rättegången börjar, är det formellt möjligt att sätta ned den delen av engångsbidraget.

Rätten får vidare enligt *andra stycket* jämka avtal som är oskäligt med hänsyn till omständigheterna vid dess tillkomst och förhållandena i övrigt. Denna bestämmelse har formulerats efter förebild av 36 § avtalslagen. Bestämmelsen har delvis motsvarighet i nuvarande 9 §. Orden "uppenbart obilligt" i det lagrummet har bytts ut mot "oskäligt". Vidare har bestämmelsen, som nu gäller endast avtal inför förestående äktenskapsskillnad, gjorts tillämplig oavsett föräldrarnas civilstånd och tidpunkten då avtalet ingicks. Den nuvarande ettåriga fristen för talans väckande saknas vidare i departementsförslaget.

Jämkning på grund av att avtal är oskäligt kan omfatta avtalet i dess helhet eller särskilt avtalsvillkor, även villkor för rätt till avdrag enligt 4 §. Jämkning

kan innebära såväl att ett fastställt underhållsbidrag höjs som att det sänks eller t. o. m. helt faller bort. Jämkningen kan vidare utan begränsning gälla även för förfluten tid. *7 kap. 10 § FB*

Tredje stycket saknar motsvarighet i kapitlets gällande lydelse. Här föreskrivs att, om ett fastställt underhållsbidrag, som utges fortlöpande, under en tid av sex år inte har ändrats till beloppet på annat sätt än som avses i 1 § lagen om ändring av vissa underhållsbidrag (den s. k. indexlagen), rätten för tiden efter det att talan har väckts kan ompröva vad som har bestämts i fråga om underhållet utan att anledning till jämkning enligt första eller andra stycket behöver åberopas. Sexårstiden bör i allmänhet räknas från den dag det gällande underhållsbidraget bestämdes genom dom eller avtal. Att ett underhållsbidrag har ändrats på grund av de legala indexändringarna utgör inte något hinder mot omprövning efter sex år. Detsamma gäller om underhållsbidraget enligt 1 § andra stycket indexlagen till följd av ändring i penningvärdet eller den bidragspliktiges inkomster har utgått med ändrat belopp enligt grunder som har angetts i domen eller avtalet. Har underhållsbidraget däremot enligt 7 kap. 14 § andra stycket FB i departementsförslaget bestämts till olika belopp för särskilda delar av underhållstiden, bör bidraget anses ändrat när den föreskrivna tidsgränsen uppnås och en ny sexårstid räknas från den första förfallodagen för det ändrade underhållsbidraget.

Rättens omprövning innebär att domstolen direkt prövar underhållet för framtiden, utan att någon hänsyn behöver tas till den dom eller det avtal som finns. Även om förhållandena skulle ha ändrats, behöver domstolen inte ange det som grund för den nya domen. Inget hindrar att omprövningen leder till ett beslut om att något underhållsbidrag tills vidare inte skall erläggas. Omprövningen kan, beroende på parternas yrkanden, omfatta inte bara frågan om underhållsbidragets storlek utan också villkor för avdragsrätten enligt 4 § eller om betalningsterminer o. l.

Utnyttjar inte någon av parterna möjligheten att begära omprövning skall underhållsbidraget fortsätta att utgå tills vidare enligt vad som är bestämt i domen eller avtalet. Någon senaste tid inom vilken rätten till omprövning måste göras gällande har inte föreskrivits. En part kan således begagna sin rätt till omprövning först en längre tid efter det att sex år har förflutit sedan bidraget började utgå med gällande belopp.

Som har framhållits i den allmänna motiveringen bör inte möjligheten till omprövning av underhållsbidrag som i princip har legat fast i sex år tas till intäkt för en restriktiv bedömning av när ändring i förhållandena gör en jämkning av bidraget befogad redan dessförinnan.

I *fjärde stycket* har med en redaktionell omformulering tagits in den bestämmelse som nu finns i 8 § första stycket sista meningen. Bestämmelsen torde, med tanke på de vidsträckta möjligheter till ny prövning av underhållsskyldigheten som paragrafen i övrigt öppnar, för framtiden få en ganska begränsad betydelse.

11 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 2 § tredje stycket.

12 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om behörig domstol för frågor om underhåll. Den motsvarar 10 § första-tredje styckena i gällande rätt.

Första stycket. Som framgår av vad som tidigare har sagts föreslås att frågor om vårdnad i de flesta fall skall handläggas i den ordning som är föreskriven för tvistemål. För att möjligheterna skall underlättas att gemensamt med en talan om vårdnad pröva även frågan om underhållsbidrag till barnet föreskrivs att fråga om underhåll kan väckas i samband med mål om vårdnaden om barnet. Samtidigt har bestämmelsen i nuvarande 10 § andra stycket om att underhållsfrågor kan upptas i samband med äktenskapsmål förts samman med de övriga föreskrifterna om behörig domstol i första stycket.

Andra stycket motsvarar i sak nuvarande 10 § tredje stycket.

13 §

Paragrafens första och andra stycken är nya och upptar bestämmelser om förening av mål om underhåll m. m. utöver vad som följer av 14 kap. RB. I första hand hänvisas till den allmänna motiveringen, avsnitt 5.2.9

Första stycket. I första meningen sägs att två eller flera mål om skyldighet för någon att utge underhållsbidrag till barn får handläggas i en rättegång, om det är till nytta för utredningen eller prövningen. Det krävs att den underhållsskyldige parten är densamme i de olika målen. Är så fallet, kan sammanläggning av målen komma till stånd i något vidare omfattning än enligt den närbesläktade regeln i 14 kap. 6 § RB. Enbart den underhållsskyldiges önskemål att få hela sin underhållsskyldighet prövad i ett sammanhang kan sålunda vara skäl för gemensam handläggning, även om denna inte skulle innebära några särskilda fördelar med tanke på själva utredningen i målet.

Sammanläggning av underhållsmålen är aldrig obligatorisk enligt den föreslagna bestämmelsen. En sammanläggning kan t. ex. vara oläglig därför att det ena av målen fördröjs. I så fall kan rätten avslå en begäran om gemensam handläggning.

I andra meningen har föreslagits en bestämmelse om behörig domstol som kompletterar föreskriften om förening av mål. Domstol som enligt 12 § är behörig att uppta ett av målen med samma underhållsskyldiga part får för gemensam handläggning ta upp även ett eller flera andra sådana mål. Det eller de andra målen måste vara väckta vid domstolen i fråga. Bestämmelsen medger alltså inte att ett redan anhängigt mål flyttas från en domstol till en

7 kap. 13 § FB

annan. För att en domstol som inte enligt 12 § är behörig att handlägga ett visst underhållsmål likväl skall få ta upp målet krävs att förutsättningarna för sammanläggning enligt första meningen är uppfyllda. Dessa förutsättningar kan emellertid inte alltid anses tillräckliga. I vissa fall kan olägenheterna för den part som skulle ha att svara vid annan domstol än den vanliga vara så avsevärda att domstolen inte bör ta upp målet. Detta har i lagtexten uttryckts så att behörighet också kräver att det i övrigt är lämpligt att målet handläggs vid domstolen. Tvisten skall dock anses väckt vid rätt domstol, om inte svaranden i rätt tid har gjort invändning om domstolens behörighet eller uteblivit från första inställelsen eller, då förberedelsen är skriftlig, underlåtit att komma in med svaromål (10 kap. 18 § RB). Vill part göra invändning om att rätten inte är behörig, skall han enligt 34 kap. 2 § RB framställa sin invändning när han första gången skall föra talan i målet vid rätten.

Bestämmelsen om behörig domstol torde i första hand få betydelse när den underhållsskyldige vill väcka talan mot ett barn till gemensam handläggning med ett annat underhållsmål. Formellt sett finns emellertid inget hinder mot att bestämmelsen tillämpas så att talan av ett barn mot den bidragsskyldige tas upp vid domstol som redan handlägger ett underhållsmål med denne som part.

I fråga om rättegångskostnadernas fördelning i rättegång där flera underhållsmål har handlagts gemensamt gäller de allmänna bestämmelserna i 18 kap. RB. Hänför sig kostnad till del av målet som angår endast någon av parterna, skall enligt 9 § i kapitlet kostnaden betalas av den parten ensam, om den parten har att ersätta rättegångskostnaden.

Har i tingsrätt handlagts flera mål om underhåll i en rättegång och har domen överklagats, blir frågan i vilken utsträckning hovrätten har möjlighet att pröva domen beroende av vilka parter som fullföljer talan och i vilka delar de gör det. Om exempelvis bidragsskyldighet har ålagts en förälder i två mål och den ena motparten yrkar högre bidrag, kan den bidragsskyldige inte genom anslutningsvad yrka nedsättning av bidraget till den andra motparten. För att få bidragsskyldigheten även i denna del upptagen till prövning måste den underhållsskyldige själv eller den andra motparten fullfölja talan i vanlig ordning.

Andra stycket. Enligt vad som här föreskrivs kan rätten åter särskilja mål som har förenats enligt första stycket. Domstolen kan också skilja ett av målen från sig genom att med stöd av 17 kap. 4 § RB meddela deldom. Om rätten särskiljer mål som endast med stöd av första stycket andra meningen har kunnat behandlas gemensamt saknar den befogenhet att besluta att mål skall flyttas till annan domstol.

Tredje stycket överensstämmer med nuvarande 10 § fjärde stycket.

14–17 §§

7 kap. 14–17 §§ och 20 kap. 9 § FB

Paragraferna motsvarar nuvarande 11–14 §§. De har i förslaget justerats i språkligt och redaktionellt hänseende.

Det i 14 och 15 §§ använda uttrycket "mål om underhåll till barn" får i fortsättningen anses inbegripa mål om sådan rätt till avdrag från underhållsbidraget som avses i 4 §.

På samma sätt får befogenheten enligt 15 § att förordna interimistiskt "om underhållet" anses gälla också villkor för denna avdragsrätt.

Som framgår av 4 § andra stycket kan förordnande om andra villkor för rätt till avdrag inte avse tiden innan talan har väckts. Däremot är det inte uteslutet att underhållsbidrag kan fastställas interimistiskt även för gången tid. Någon begränsning av möjligheten att meddela sådant beslut har inte föreskrivits. Det får emellertid anses ligga i sakens natur att interimistiskt beslut om underhållsbidrag för förfluten tid bör meddelas endast om mycket viktiga skäl talar för det, t. ex. om den förälder som har haft den omedelbara tillsynen av barnet har fått göra stora utlägg eller har fått sätta sig i skuld för att klara underhållet. Detta kan bli aktuellt särskilt om en make har övergivit sin familj. Som framgår av vad som tidigare har sagts föreslås nämligen att bestämmelserna om den s. k. hushållsfullmakten (5 kap. 12 § GB) skall upphävas.

20 kap.

9 §

Enligt första stycket i nuvarande paragraf skall i fråga om mål och ärenden där barnavårdsnämnd eller överförmyndare har rätt att föra talan bestämmelserna i 20 § lagen om införande av nya rättegångsbalken äga motsvarande tillämpning. Detta innebär att RB:s regler för brottmål skall tillämpas i fråga om rättegångskostnad och om ordningen för målets fullföljd i högre rätt. Det betyder vidare att beträffande den som för talan på det allmännas vägnar vad som är föreskrivet om åklagare skall gälla i stället för bestämmelserna om föreläggande för part och parts utevaro i tvistemål. Av hänvisningen till 20 § RB:s promulgationslag jämförd med 7 kap. 4 § RB följer att talan som barnavårdsnämnd för i hovrätt får fullföljas till högsta domstolen endast av riksåklagaren.

Tidigare har föreslagits att barnavårdsnämnds begäran enligt 6 kap. 9 § FB om att vårdnaden skall tas ifrån förälder skall handläggas i den ordning som är föreskriven för tvistemål. I anslutning till detta förslag förordade jag att samma processuella bestämmelser borde gälla för nämnden som för den enskilda parten. I andra stycket av förevarande paragraf har därför föreskrivits att bestämmelserna i första stycket inte skall gälla i mål om vårdnad om barn. Detta innebär främst att barnavårdsnämnden själv får besluta, om talan

mot ett vårdnadsavgörande skall fullföljas till högsta domstolen eller inte. Vidare blir följden av ändringen att nämndens talan kan komma att förfalla, om nämnden uteblir från sammanträde för muntlig förberedelse eller från huvudförhandling. När det gäller ordningen för fullföljd av talan mot tingsrätts dom innebär ändringen att även barnavårdsnämnden har att iaktta bestämmelserna om vadeanmälan. I fråga om rättegångskostnaderna kommer de allmänna tvistemålsreglerna i förening med de särskilda bestämmelser som har meddelats i 6 kap. FB att gälla.

20 kap. 11 §; övergångsbest. FB

Något undantag från första stycket har inte föreskrivits för de fall då barnavårdsnämnden gör anmälan enligt 6 kap. 10 §. Vårdnadsfrågor enligt den bestämmelsen kommer även i fortsättningen att handläggas i den ordning som gäller för ärenden.

11 §

I paragrafen har gjorts en redaktionell ändring föranledd av omdispositionen inom 7 kap. av gällande bestämmelser.

Övergångsbestämmelser

Enligt *punkt 1* i övergångsbestämmelserna träder huvuddelen av de ändringar som föreslås i FB i kraft den 1 juli 1979. Ändringarna i 6 och 20 kap. om handläggningen vid domstol av vårdnadsfrågor och vad därmed sammanhänger föreslås dock träda i kraft den 1 januari 1979. I anslutning till dessa bestämmelser föreslås att den nya bestämmelsen i 7 kap. 12 § att talan om underhåll till barn kan väckas i samband med mål om vårdnaden om barn skall tillämpas redan fr. o. m. samma dag. Slutligen föreslås att de nya bestämmelserna om rätt till avdrag på underhållsbidrag (7 kap. 4 §) skall träda i kraft först den 1 januari 1980. Angående skälen för valet av tidpunkter för ikraftträdande hänvisas till den allmänna motiveringen (avsnitt 5.7).

Övergångsregleringen innebär att de nya bestämmelserna om underhåll i princip skall tillämpas från ikraftträdandet, även om den underhållsrelation som det är fråga om har uppkommit tidigare. Efter ikraftträdandet kan sålunda underhållsbidrag inte dömas ut till barn som avser att studera för högre utbildning eller till sjukt, vuxet barn eller sjuk förälder, även om studierna har planerats eller sjukdomen har brutit ut före ikraftträdandet. Inte heller kan underhållsskyldighet efter ikraftträdandet åläggas gentemot styvbarn, om makarna och barnet inte varaktigt bor tillsammans.

Övergångsregleringen innebär å andra sidan att en förälder inte kan åläggas att betala underhållsbidrag enligt de nya reglerna för tiden före ikraftträdandet, om inte bidragsskyldighet har förelegat redan enligt äldre bestämmelser. Detta gäller exempelvis bidragsskyldigheten vid gemensam vårdnad (7 kap.

Övergångsbest. FB

2 § första stycket 2), skyldigheten för en person att bidra till underhållet för barn till samboende (7 kap. 5 §) och skyldigheten för en förälder som har försummat sin underhållsskyldighet att betala bidrag (7 kap. 6 §).

Att bestämmelserna om avdrag från underhållsbidrag för utgifter under tid då barnet vistas hos den bidragsskyldige träder i kraft först den 1 januari 1980 hindrar inte parterna att själva avtala om sådant avdrag för tiden dessförinnan. Det är däremot osäkert om domstol, som skall bestämma underhållsbidrag, mot ena partens bestridande enligt gällande rätt kan förordna om sådant avdrag. Någon direkt på lag grundad rätt till avdrag kan hur som helst inte göras gällande förrän lagändringen träder i kraft.

Enligt *punkt 2* handläggs en fråga om vårdnad, som har väckts före ikraftträdandet, enligt äldre processuella bestämmelser. Det innebär att frågan även efter ikraftträdandet skall behandlas som ett ärende i tingsrätten, om den från början har tagits upp i denna form, och att den i ett sådant fall efter fullföljd till hovrätten skall handläggas som ett besvärsmål där.

I *punkt 3* föreskrivs att underhållsfrågor, som har väckts före ikraftträdandet, i sak prövas enligt äldre bestämmelser.

Punkt 4. Enligt 7 kap. 8 § i departementsförslaget får talan om underhållsbidrag för förfluten tid inte bifallas för längre tid tillbaka än tre år, räknat från den dag då talan väcktes. F. n. torde endast gälla vanlig tioårspreskription. De underhållsberättigade bör inte omedelbart skäras av från möjligheten att göra gällande anspråk på bidrag som är mer än tre år gamla men som enligt äldre rätt inte skulle ha varit preskriberade. Genom bestämmelsen i punkt 4 har de underhållsberättigade getts ett rådrum intill utgången av år 1979 att väcka talan om att få ut sådana äldre bidrag. Detta innebär i praktiken att de underhållsberättigade torde få omkring ett år på sig från det att den nya preskriptionsbestämmelsen kungörs i Svensk författningssamling. En motsvarande bestämmelse i fråga om preskriptionen av bidrag som är fastställda och förfallna till betalning har tagits upp i punkt 6.

I enlighet med en princip som har angetts i den allmänna motiveringen föreskrivs i *punkt 5* att bidragsskyldighet som har bestämts enligt äldre bestämmelser skall bestå enligt vad som följer av domen eller avtalet. Det blir således den genom domen eller avtalet fastställda skyldigheten att betala underhållsbidrag som lever kvar, inte den bakomliggande underhållsskyldigheten som sådan. Har det exempelvis bestämts att underhållsbidrag skall utgå till ett barn för högre studier, kvarstår underhållsskyldigheten så länge som är bestämt. Och om det har bestämts att underhållsbidrag skall utgå till styvbarn under betänketid inför en förestående äktenskapsskillnad skall detta fortsätta att gälla, även om makarna inte bor tillsammans och någon underhållsskyldighet enligt de nya bestämmelserna därför inte föreligger.

I *punkt 6* har föreskrivits att underhållsskyldighet som har bestämts enligt äldre bestämmelser skall fullgöras enligt de nya bestämmelserna. Härmed avses bl. a. att de nya reglerna i 7 kap. 9 § om treårig preskription skall bli

Övergångsbest. FB

tillämpliga. För att de underhållsberättigade inte skall drabbas av rättsförluster har de emellertid genom en särskild bestämmelse fått en frist intill utgången av år 1979 att kräva ut äldre, obetalda bidrag.

Enligt *punkt 7 första stycket* gäller för bidragsskyldighet som har bestämts enligt äldre lag de nya bestämmelserna, när det är fråga om jämkning eller omprövning. Det betyder att bestämmelserna i 7 kap. 10 § om i vilka fall och på vilket sätt jämkning och omprövning får göras skall tillämpas. Vissa modifikationer och undantag framgår dock av de följande tre styckena. Första stycket innebär också att de nya föreskrifterna i 7 kap. 1 och 3 §§ om beaktande av föräldrarnas ekonomiska förhållanden och utgående sociala förmåner till barnet blir tillämpliga.

Att jämkning på grund av ändring i förhållandena kan göras enligt de nya bestämmelserna medför att ett underhållsbidrag till barn avseende högre studier eller till sjukt, vuxet barn vid omprövning kan sättas ned, tas bort eller höjas om de ändrade förhållandena föranleder det. Detsamma gäller vid omprövning enligt 7 kap. 10 § tredje stycket. Eftersom det enligt punkt 5 är bidragsskyldigheten enligt dom eller avtal som består och inte underhållsskyldigheten som sådan, kan jämkningen däremot inte innebära att bidragsskyldigheten förlängs utöver den tid som är bestämd. Inget hindrar emellertid att bidragsskyldigheten förkortas. Om jämkningen skulle innebära att bidragsskyldigheten helt tas bort, bör någon ny fastställelse inte kunna ske, även om den ursprungligen bestämda tiden ännu inte har gått till ända. Av grunderna för punkt 5 följer att bidraget givetvis inte får tas bort vid omprövning eller jämkning endast därför att någon underhållsskyldighet i motsvarande fall över huvud taget inte kommer i fråga enligt de nya bestämmelserna.

Familjelagssakkunniga har föreslagit två undantag från regeln att de nya jämkningsbestämmelserna skall tillämpas på äldre, fastställda underhållsbidrag. Det ena undantaget har i departementsförslaget tagits upp i punkt 7 *andra stycket*. F. n. kan engångsbidrag inte jämkas på grund av ändring i förhållandena. Med anledning härav föreskrivs att talan om jämkning enligt 7 kap. 10 § första stycket inte får föras i fråga om avtal som någon enligt 7 kap. 7 § andra stycket i dess äldre lydelse har slutit om att betala engångsbelopp till barnet.

Enligt gällande rätt kan avtal om underhållsbidrag som makar träffar inför en förestående äktenskapsskillnad jämkas om det är uppenbart obilligt för ena maken (7 kap. 9 §). Talan måste emellertid väckas inom ett år från det att äktenskapsskillnaden meddelades. De sakkunniga har föreslagit att de nya reglerna om jämkning av oskäliga avtal, som saknar motsvarande tidsbegränsning, inte skall tillämpas på äldre avtal, om rätten att väcka talan har gått förlorad före ikraftträdandet. Denna bestämmelse, som har kritiserats under remissbehandlingen, har inte tagits upp i departementsförslaget. I enlighet med de principer som i allmänhet har tillämpats när klausuler av motsva-

rande slag har införts i lagstiftningen bör avtalspart utan inskränkning kunna *5 kap. GB*
få till stånd jämkning av ett oskäligt avtal enligt de nya bestämmelserna. Om ena parten begär jämkning av ett underhållsavtal som har slutits inför en förestående äktenskapsskillnad, bör domstolen emellertid kunna beakta anledningen till att parten inte redan före ikraftträdandet har begärt jämkning av avtalet med stöd av äldre 7 kap. 9 §.

Enligt 7 kap. 10 § tredje stycket i departementsförslaget kan domstol alltid ompröva dom eller avtal om underhåll om bidraget har utgått med oförändrat belopp i minst sex år, bortsett från indexändringar. Denna bestämmelse bör inte utan vidare göras tillämplig på äldre avgöranden, som parterna har uppfattat som i princip bestående för framtiden. En övergångstid av tre år förefaller skälig. I *tredje stycket* har därför föreskrivits att rätt till omprövning enligt bestämmelsen kan påkallas tidigast den 1 juli 1982.

Departementsförslaget innebär att avtal om underhållsbidrag i princip blir bindande för båda parter. Enligt gällande rätt har en underhållsberättigad däremot alltid möjlighet att göra gällande rätt till högre underhållsbidrag, såvida inte avtalet gäller barn vars föräldrar inte har varit gifta med varandra och är upprättat i särskild ordning och godkänt av barnavårdsnämnden (7 kap. 7 §). Om departementsförslaget skulle få omedelbar verkan skulle detta innebära att den underhållsberättigade inte längre skulle kunna få underhållsbidraget omprövat utan att fall som anges i nya 7 kap. 10 § föreligger. För att ge den underhållsberättigade ett visst rådrum har i *fjärde stycket* föreskrivits att den underhållsberättigade utan hinder av de nya bestämmelserna får utnyttja äldre befogenhet att väcka talan om höjning av det avtalade underhållsbidraget intill utgången av år 1979.

I *punkt 8* har föreskrivits att om det i lag eller annan författning förekommer hänvisning till föreskrift som har ersatts genom föreskrift i den nya lagen, den nya bestämmelsen i stället skall tillämpas.

7.2 Förslaget till lag om ändring i giftermålsbalken

Liksom familjelagssakkunniga anser jag att ändringarna i GB:s underhållsregler bör genomföras inom ramen för 5 och 11 kap. Frågan om det är lämpligt att föra samman samtliga bestämmelser om underhållsskyldighet till ett kapitel får tas upp när reformarbetet beträffande äktenskapsrätten når sitt slutskede.

5 kap.

De sakkunnigas förslag berör samtliga nuvarande paragrafer i 5 kap. Enligt förslaget upphävs flera lagrum, medan de övriga ändras i större eller mindre omfattning. Fastän det nu endast rör sig om en delreform av GB, förordar jag att de kvarvarande bestämmelserna i kapitlet ordnas i löpande paragraffföljd. Samtidigt bör samtliga bestämmelser moderniseras språkligt.

1 §

5 kap. 1 § GB

Paragrafen upptar f. n. en allmän handlingsnorm av etisk natur avseende det personliga förhållandet mellan makar. Det föreskrivs sålunda att man och hustru är skyldiga varandra trohet och bistånd och att de i samråd har att verka för familjens bästa.

Frågan om paragrafens utformning har tidigare behandlats i samband med den reform av GB som beslutades år 1973 (SFS 1973:645). I sitt betänkande Familj och äktenskap I föreslog familjelagssakkunniga att paragrafen skulle upphävas. Åtskilliga remissinstanser ansåg emellertid att GB även i fortsättningen borde innehålla en motsvarighet till 1 §, eftersom en sådan bestämmelse kunde vara av värde som ett stöd för sammanhållningen inom äktenskapet. I det förslag till ändring av GB som förelades riksdagen stod också paragrafen kvar (prop. 1973:32). I propositionen uttalades dock att formuleringen i lagrummet var något ålderdomlig och till synes tillmätte den sexuella troheten i äktenskapet alltför stor vikt. I själva verket hade trohetskravet en vidsträcktare innebörd och var närmast liktydigt med lojalitet och ömsesidig hänsyn. Även lagutskottet (LU 1973:20) ansåg att "lojalitet och ömsesidig hänsyn" på ett bättre sätt än ordet trohet gav uttryck för den djupare gemenskap som borde råda mellan ett par makar och tillade att man kunde överväga att låta denna uppfattning komma till uttryck i lagtexten. Eftersom det då endast var frågan om en partiell reform av äktenskapsrätten, avstod utskottet emellertid från att förorda en lagändring.

De sakkunniga har nu anfört att de i likhet med vad de uttalade i sitt första betänkande inte anser det motiverat att i GB ha en paragraf som i allmänna ordalag bara talar om hur makarna skall förhålla sig mot varandra. Däremot kan de tänka sig en allmän inledning till en mera konkret bestämmelse. De har anslutit sig till uppfattningen att "lojalitet och hänsyn" ger ett bättre uttryck än ordet trohet för den sammanhållning som bör finnas i ett äktenskap. De konkreta bestämmelserna bör enligt de sakkunniga ge uttryck för att båda makarna skall ta ett direkt och personligt ansvar för hem och barn. Makarna bör också i övrigt vara skyldiga att verka för familjens bästa.

De sakkunniga är inte eniga. Två reservanter förordar att den gällande formuleringen om att makar är skyldiga varandra trohet och bistånd får stå kvar.

Flertalet remissinstanser har inte haft någon invändning mot den föreslagna lydelsen av 1 §. Åtskilliga instanser har emellertid anslutit sig till reservanternas mening om hur den inledande bestämmelsen bör formuleras.

För egen del anser jag att det är värdefullt att det i lagen slås fast att hemarbete och barnomsorg är en uppgift såväl för mannen som för kvinnan i ett äktenskap. Bestämmelsen härom kan få viss betydelse när det gäller att påverka människors attityder och på så sätt främja en utveckling mot reell

jämställdhet mellan kvinnor och män i och utanför hemmet. Det bör sålunda i enlighet med de sakkunnigas förslag föreskrivas att makarna gemensamt skall vårda hem och barn och i samråd verka för familjens bästa. *5 kap. 2 § GB*

Jag är också ense med de sakkunniga om att en erinran om den särskilda sammanhållning som bör råda mellan makar alltjämt försvarar sin plats som en inledning till lagens bestämmelser om äktenskapets rättsverkningar. Mera tveksam är jag till förslaget att härvidlag byta uttrycket "trohet och bistånd" mot "lojalitet och hänsyn". De sakkunniga står splittrade i denna fråga, och inte heller under remissbehandlingen har förslaget till omformulering vunnit någon allmän anslutning. Enligt min mening kan ett slutligt ställningstagande till lydelsen av portalbestämmelsen lämpligen anstå till den slutliga revisionen av GB. Till dess bör den gällande formuleringen stå kvar i balken.

2 §

Paragrafen upptar de centrala bestämmelserna om makars underhållsskyldighet mot varandra under äktenskapet. Motsvarande regler finns redan i paragrafens gällande lydelse och i 2 § i de sakkunnigas förslag. Enligt de sakkunniga borde i lagrummet också finnas en föreskrift om skyldighet för en make att lämna pengar till den andra. I departementsförslaget har denna föreskrift emellertid, liksom i gällande rätt, fått sin plats i 3 §.

De sakkunniga har föreslagit att underhållsskyldigheten skall beskrivas så, att makarna tillsammans skall svara för den gemensamma hushållningen och vardera makens personliga kostnader samt sig emellan fördela utgifter och sysslor. Som har påpekats av en remissinstans kan de valda ordalagen i viss mån uppfattas som en upprepning av föreskriften i 1 § om att makarna gemensamt skall vårda hem och barn. Jag föreslår att 2 § första meningen, i anslutning till gällande rätt, uttryckligen får ange att fråga är om att fullgöra underhållsskyldighet. Den bör följas av en föreskrift om att makarna skall fördela utgifter och sysslor mellan sig. Att båda makarna har ansvar för olika moment i familjens försörjning torde med tillräcklig tydlighet framgå av sistnämnda bestämmelse och av 1 §.

I gällande lydelse av 2 § anges att underhållsskyldigheten avser vad som behövs för familjens gemensamma hushållning, barnens uppfostran och varje makes personliga utgifter. Enligt min mening behöver det i lagtexten främst poängteras att en make kan vara skyldig att sörja för den andra makens rent personliga behov. I övrigt torde det vara tillräckligt att tala om "familjens underhåll". Att häri kan inläsas vad som behövs för barnen ser jag knappast som en nackdel. Genom en hänvisning i paragrafens andra stycke bör emellertid klargöras att underhållsskyldigheten till barn får sin egentliga reglering i FB.

Som jag har angett i den allmänna motiveringen bör makes underhålls-

skyldighet fortfarande ställas i relation till förmågan. Däremot bör makarnas villkor inte längre nämnas som måttstock för hur långt underhållsskyldigheten sträcker sig. F. n. sägs att underhållsskyldigheten kan fullgöras bl. a. genom verksamhet i hemmet. Liksom familjelagssakkunniga föreslår jag att detta omnämnande utgår. Givetvis kan också för framtiden makes arbete med hus och hem vara ett sätt att sörja för familjens underhåll.

5 kap. 3 och 4 §§ GB

3 §

Familjelagssakkunniga har som en andra mening i 2 § föreslagit ett stadgande enligt vilket make skall lämna pengar till andra maken, om det som denna make har att tillskjuta inte räcker till för de gemensamma och personliga utgifter som han ombesörjer. En motsvarande bestämmelse återfinns i gällande rätt i 3 §.

Jag anser att en regel med det föreslagna innehållet bör finnas i 5 kap. Liksom en remissinstans anser jag emellertid att det ökar klarheten, om bestämmelsen skiljs från 2 § och förs till 3 §.

I enlighet med vad jag har tillstyrkt i den allmänna motiveringen innehåller bestämmelsen inte, som f. n., någon precisering till utgifter som det med hänsyn till makarnas levnadsförhållanden enligt sed ankommer på make att ombesörja. Inte heller finns någon motsvarighet till nu gällande regel att make under vissa förhållanden inte har rätt att få pengar av den andra maken.

4 §

I denna paragraf föreskrivs f. n. att vad ena maken med tillämpning av reglerna om underhållsbidrag har lämnat över till den andra maken för dennes personliga behov är den mottagande makens egendom.

De sakkunniga har föreslagit att paragrafen upphävs. Enligt deras mening får det utan uttryckligt stadgande anses gälla att make blir ägare till vad som har överlämnats till honom för hans personliga kostnader.

För egen del är jag inte helt övertygad om att bestämmelsen är rättsligt överflödig. Den har dessutom ett värde från informativ synpunkt, därigenom att den motsatsvis klargör att hushållspengar, besparingar av sådana medel och varor som har köpts för dessa pengar i princip tillhör den make som har lämnat pengarna. Någon ändring i rättsläget i detta avseende har de sakkunniga inte förordat. Jag anser att prövningen av frågan om att upphäva bestämmelsen bör anstå till dess att familjelagssakkunnigas nu pågående översyn av regleringen av makarnas egendomsordning har slutförts. Paragrafen har därför med endast smärre språkliga jämkningar behållits i departementsförslaget.

5–8 §§ *5 kap. 5 § GB*

Familjelagssakkunniga har i 10 § föreslagit bestämmelser om domstols möjlighet att förordna om underhållsskyldigheten mellan makar som sammanlever, om den längsta tid för vilken underhåll kan dömas ut retroaktivt och om preskription av fordran på förfallet underhållsbidrag. Paragrafen har endast delvis motsvarighet i gällande rätt. De sakkunniga har i 7 § behållit bestämmelser om underhåll mellan makar som lever åtskilda.

Enligt min mening vinner man en mera överskådlig disposition om preskriptionsbestämmelserna hålls isär från övriga regler och placeras efter dessa. Jag föreslår att 5 § upptar en föreskrift om förordnande om underhållsskyldighet mellan sammanlevande makar och 6 § en bestämmelse om underhållsbidrag mellan särlevande makar. I 7 § bör regleras i vilken utsträckning underhållsbidrag för förfluten tid kan dömas ut, medan föreskrifter om preskription av bidrag som har förfallit till betalning bör utgöra 8 §.

5 §

F. n. gäller enligt 5 § att en make under samlevnad kan förpliktas att fullgöra sin underhållsskyldighet endast om maken visar uppenbar försummelse. För krav på ersättning för förfluten tid gäller enligt 6 § särskilda bestämmelser. Om en make sålunda under ett kalenderår har bidragit med uppenbart mer till familjens underhåll än vad som har ålegat den maken, kan denne i princip kräva den andra på ersättning. Krav på sådan ersättning får dock inte väckas sedan ett år har gått efter kalenderårets utgång, och det är endast den ersättningsberättigade maken som får göra kravet gällande. Ersättningsanspråket får inte bevakas i den ersättningsskyldiges konkurs.

De sakkunniga har föreslagit att nämnda föreskrifter ersätts av en enhetlig bestämmelse enligt vilken rätten förordnar hur underhållsskyldigheten skall fullgöras för tid då makar lever tillsammans, om make försummar sin skyldighet. Med stöd av bestämmelsen kan underhållsbidrag dömas ut både för framtiden och för förfluten tid. Såvitt gäller förfluten tid föreslås dock en treårsgräns, som är gemensam för underhåll under samlevnad och för underhåll under särlevnad (se 7 § i det följande).

Som framgått innebär förslaget att vissa av de begränsningar som nu gäller i rätten att framställa krav på underhåll under samlevnad frånfalls. De sakkunniga har inte ansett att nuvarande förbud för annan än den ersättningsberättigade maken att göra gällande ersättningsrätt för förfluten tid fyller någon funktion. Det är enligt de sakkunniga ändå inte praktiskt möjligt för ena makens borgenärer att göra gällande ett icke fastställt underhållskrav mot andra maken. Inte heller förbudet att bevaka anspråket i den ersättningsskyldiges konkurs har ansetts behövligt. Någon risk för att övriga

borgenärer skall bli lidande om anspråket får göras gällande föreligger enligt de sakkunniga inte i praktiken.

5 kap. 6–8 §§ GB

Förslaget har i allt väsentligt lämnats utan erinran under remissbehandlingen. Det torde bättre än nuvarande reglering svara mot det praktiska rättslivets krav. Jag tillstyrker därför att den föreslagna bestämmelsen tas upp i lagen.

6 §

Paragrafen motsvarar gällande 7 §. Där behandlas det fall att makarna lever åtskilda på grund av söndring. Make skall då bidra till andra makens underhåll enligt samma grunder som i 2 §.

I enlighet med vad de sakkunniga har föreslagit bör söndringsbegreppet utgå ur paragrafen. Detta begrepp har redan utmönstrats som grund för yrkanden i andra äktenskapsrättsliga sammanhang. För att överensstämmelse skall råda med föreskrifterna om vårdnadshavares skyldighet att betala underhållsbidrag till barn bör som rekvisit för paragrafens tillämpning anges att makarna inte bor varaktigt tillsammans. Någon ändring i förhållande till gällande rätt torde detta inte innebära. Det bör uttryckligen anges att underhållsskyldigheten skall fullgöras genom betalning av underhållsbidrag.

Liksom enligt gällande rätt är makes rätt att vid särlevnad få underhållsbidrag utdömt inte beroende av att den andra maken har visat någon försumlighet. Detta framgår vid en jämförelse mellan 5 och 6 §§.

7 §

I enlighet med familjelagssakkunnigas förslag föreslås i lagrummet en gräns för att döma ut underhållsbidrag för förfluten tid. Talan får inte bifallas för längre tid tillbaka än tre år före den dag då talan väcktes. Bestämmelsen har i departementsförslaget sin motsvarighet när det gäller underhållsbidrag till barn, se 7 kap. 8 § FB.

Bestämmelsen gäller som förut nämnts både underhåll under samlevnad och underhåll vid särlevnad. För det senare fallet innebär den en begränsning i den nuvarande rätten att begära retroaktivt underhållsbidrag. Enligt gällande rätt torde nämligen sådant bidrag kunna utkrävas för tio år före den dag då kravet framställdes.

8 §

I paragrafen upptas i enlighet med de sakkunnigas förslag bestämmelser om förkortad preskriptionstid i fråga om underhållsbidrag som har blivit

5 kap. 9–12 §§[1] GB

bestämt till sitt belopp. Bestämmelserna överensstämmer med vad som föreslås beträffande underhållsbidrag till barn. För en närmare kommentar får jag hänvisa till specialmotiveringen till 7 kap. 9 § FB. Den särskilda preskriptionstiden gäller också för fordran på underhåll som har dömts ut för förfluten tid.

9 §

Paragrafen handlar om jämkning av domar och avtal om underhållsbidrag och motsvarar nu gällande 9 och 10 §§. Angående innehållet i bestämmelserna får jag i första hand hänvisa till den allmänna motiveringen, avsnitt 5.3.5.

I fråga om jämkning för framtiden på grund av ändrade förhållanden innebär paragrafen ingen saklig ändring i förhållande till gällande rätt. När det gäller jämkning av oskäliga avtal har bestämmelserna formulerats på samma sätt som motsvarande regler i FB. Jag får därför hänvisa till avsnitt 5.2.6 och specialmotiveringen till 7 kap. 10 § FB. Detsamma gäller i fråga om möjligheten att jämka underhållsbidrag för förfluten tid.

10 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 11 § med några smärre språkliga justeringar. Frågan om att utvidga makes upplysningsplikt får, som de sakkunniga har framhållit, anstå till den slutliga översynen av GB.

11 §

Nuvarande föreskrifter i 8 § om makes rätt att vid särlevnad använda lösören som tillhör den andra maken har, efter en språklig modernisering, förts över till 11 § första stycket. En ändring i sak bör anstå till översynen av reglerna om egendomsordningen.

Den bestämmelse om jämkning av avtal som nu finns i 10 § gäller även avtal om nyttjanderätt till makes lösören under särlevnad. Genom andra stycket i förevarande paragraf har de nya jämkningsbestämmelserna i 9 § gjorts tillämpliga på sådana avtal.

12 §[1]

I den allmänna motiveringen har jag föreslagit att bestämmelserna i nuvarande 12 § om den s. k. hushållsfullmakten skall upphävas. I 5 kap. finns f. n. ytterligare en paragraf som ger en make rätt att ingå rättshandlingar med förpliktande verkan för den andra maken. Sålunda sägs i 14 § att om en make är borta eller sjuk och därför inte själv kan ombesörja sina angelägenheter,

[1] 12 § i det remitterade förslaget svarar mot 14 § i propositionsförslaget.

den andra maken får företräda den sjuke eller bortavarande i de angelägenheter som inte kan uppskjutas utan olägenhet. Den andra maken får också uppbära avkastningen av den sjukes eller bortavarandes egendom och annan inkomst. Vidare får han pantsätta eller avyttra makens egendom om det är oundgängligen nödvändigt för att få medel till familjens underhåll. Särskilda inskränkningar gäller dock i fråga om behörigheten att förfoga över fast egendom. Behörigheten att företräda sjuk eller bortavarande make gäller inte om det finns ombud, förmyndare eller god man för denne eller om makarna lever åtskilda på grund av söndring. *5 kap. 12 §[1] GB*

De sakkunniga har ansett att det förfarande kan finnas behov av att låta ena maken företräda den andra i vissa vanligen oförutsedda situationer såsom vid sjukdom eller bortavaro. De har dock funnit att de gällande bestämmelserna är onödigt vida. Ett påtagligt behov av att företräda den andra maken föreligger enligt de sakkunniga endast om familjen behöver medel för sin försörjning. De föreslår därför att en make skall ha behörighet att uppbära sjuk eller bortavarande makes inkomst och avkastningen av hans egendom och att kvittera ut banktillgodohavanden och andra penningmedel, om det behövs för familjens underhåll. Någon behörighet att pantsätta eller sälja egendom har de sakkunniga inte funnit behövlig. Liksom hittills skall behörigheten inte gälla om det finns ombud, förmyndare eller god man för den sjuke eller bortavarande. Inte heller bör make ha någon behörighet enligt bestämmelserna om makarna inte bor tillsammans.

Remissinstanserna har i allmänhet godtagit de sakkunnigas förslag. En instans har dock ifrågasatt om paragrafen alls har någon funktion i dagens samhälle.

I likhet med de sakkunniga anser jag för min del att en föreskrift som ger en make rätt att förfoga över sjuk eller bortavarande makes medel, om det behövs för familjens försörjning, fyller ett behov. En sådan behörighet får större betydelse om, som jag har förordat, någon allmän hushållsfullmakt grundad på lag inte skall kunna åberopas av en make vid transaktioner av löpande natur. Däremot synes det välbetänkt att avskaffa den behörighetsregel som helt allmänt gäller angelägenhet som inte lämpligen kan uppskjutas. Också i övrigt delar jag de sakkunnigas uppfattning om hur makes behörighet enligt lagrummet bör avgränsas. Jag föreslår därför att den av de sakkunniga framlagda bestämmelsen, efter redaktionell ändring, förs in i lagen som ett första stycke i 12 §.

Ett par remissinstanser har efterlyst ett klarläggande beträffande betydelsen av god tro hos tredje man. En instans erinrar om att det i förarbetena till det nuvarande lagrummet uttalades att tredje man inte kan åberopa godtrosskydd. Det är emellertid, sägs det i yttrandet, inte säkert att lösningen bör upprätthållas i fråga om kravet på att rättshandlingen skall behövas för familjens underhåll. Detta är en för tredje man alldeles särskilt svårbedömd omständighet, som det inte heller är lätt för den handlande maken att leda i bevis.

[1] 12 § i det remitterade förslaget svarar mot 14 § i propositionsförslaget.

5 kap. 13 §[1], 7 kap. 2 och 3–5 §§ samt 11 kap. 1 § GB

Jag kan instämma i detta uttalande. Om tredje man inte tillerkänns något godtrosskydd kan följden tänkas bli att den rätt, som lagen ger en make som är i behov av medel för familjens försörjning, blir svår att förverkliga. Jag förordar därför en regel med innebörd att de uttag som en make gör av sjuk eller bortavarande makes medel skall vara bindande för den andra maken även om medlen inte behövdes för familjens underhåll, förutsatt att den hos vilken uttaget har skett varken insåg eller borde ha insett hur det förhöll sig härmed. Bestämmelsen bildar ett andra stycke i paragrafen. Jag vill betona att god tro hos tredje man inte botar annan brist i rekvisiten för fullmaktsregelns tillämpning. Någon risk för att den sjuke eller bortavarande makens rättssäkerhet äventyras kan därför inte anses föreligga.

Övriga paragrafer[1]

Som jag har nämnt i det föregående bör de bestämmelser om s. k. hushållsfullmakt som nu är upptagna i 12 § upphävas. Till följd härav måste också 13 §, som gäller missbruk av behörighet enligt 12 §, upphävas.

I 15 § görs nu en hänvisning *till vad som* är stadgat om makes släktnamn. Denna bestämmelse har med språklig ändring tagits in som *13 §* i departementsförslaget. Det kan tilläggas att bestämmelserna om bl. a. makes släktnamn f. n. ses över av namnlagsutredningen (Ju 1972:06). Frågan om att låta den förevarande bestämmelsen utgå, vilket de sakkunniga har föreslagit, bör därför lämpligen prövas i ett senare sammanhang. Detta gäller för övrigt även i fråga om motsvarande bestämmelse i 5 kap. 1 § FB om barns släktnamn.

7 kap.

2 §

Som en konsekvens av förslaget att upphäva nuvarande bestämmelser i 5 kap. 12 § om hushållsfullmakt har andra stycket fått utgå.

3–5 §§

Paragraferna innehåller nu vissa bestämmelser om hustrus ansvar för skuld som avses i 5 kap. 12 §. Även dessa bestämmelser bör upphävas som följd av att institutet hushållsfullmakt slopas.

11 kap.

1 §

Paragrafen innehåller regler om äktenskapsskillnad när båda makarna är överens om att skiljas. Enligt de nuvarande reglerna skall äktenskapsskillnaden föregås av betänketid om någon av makarna är vårdnadshavare för

[1] I propositionsförslaget har bestämmelserna om hushållsfullmakt och missbruk av sådan fullmakt med redaktionell ändring behållits (5 kap. 12 och 13 §§). 13 § i det remitterade förslaget svarar mot 15 § i propositionsförslaget.

barn under 16 år. Kravet på betänketid i dessa fall har införts för att man i barnens intresse så långt möjligt skall förekomma förhastade beslut om skilsmässa. *11 kap. 14 § GB*

Med de nya regler om gemensam vårdnad som trädde i kraft den 1 januari 1977 kan en make i ett äktenskap som står inför sin upplösning ha vårdnaden om barn under 16 år gemensamt med en annan person än sin make. Familjelagssakkunniga framhåller att reglerna om betänketid givetvis bör gälla om barnet bor hos makarna och därigenom har en faktisk gemenskap med styvföräldern. Bor däremot barnet varaktigt hos den andra föräldern, bör enligt de sakkunniga någon betänketid inte krävas före äktenskapsskillnaden. De sakkunniga har föreslagit att paragrafen omarbetas i enlighet härmed.

Någon erinran mot förslaget har inte förts fram under remissbehandlingen. Jag förordar att det genomförs. I paragrafen bör sålunda föreskrivas att betänketid skall föregå äktenskapsskillnaden om make varaktigt bor tillsammans med eget barn under 16 år som står under makens vårdnad.

De gällande bestämmelserna i 1 § innebär att makar som är överens om att skiljas men som inte har vårdnaden om barn under 16 år, inte kan få beslut om betänketid. Om makarna inte är överens om skilsmässa, skall äktenskapsskillnaden däremot föregås av betänketid (2 §).

De sakkunniga har föreslagit att makar som önskar betänketid skall ha rätt till beslut därom. Förslaget är föranlett av en skrivelse från Sveriges advokatsamfund. Enligt samfundet förekommer det inte sällan att båda makarna inför en äktenskapsskillnad önskar betänketid. För att betänketid skall bestämmas i dessa fall fordras emellertid att en make formellt motsätter sig skilsmässan. Ett sådant förfarande är enligt samfundet stötande, meningslöst och onödigt dyrbart. Makarna avstår därför i allmänhet från en välmotiverad betänketid och begär i stället omedelbar skilsmässa.

De sakkunniga framhåller att lagens regler inte kan anses vara lämpligt utformade i den mån de leder till skenbetonade rättegångar. Och om det förekommer att makar som önskar betänketid men som inte vill utnyttja möjligheten att genom bestridande inför domstol erhålla beslut härom i stället väljer omedelbar äktenskapsskillnad, är detta enligt de sakkunniga skäl nog för att införa rätt till betänketid även efter gemensam ansökan.

Någon erinran mot förslaget har inte förts fram under remissbehandlingen. Det har uttryckligen tillstyrkts av bl. a. Stockholms tingsrätt. Också för egen del kan jag instämma i vad de sakkunniga har yttrat. Jag föreslår alltså att 1 § förses med ett tillägg enligt vilket äktenskapsskillnaden skall föregås av betänketid om makarna begär det.

14 §

I paragrafen regleras frågan om en makes underhållsskyldighet efter äktenskapsskillnad. Den ersätter de bestämmelser som nu finns i 14 § första stycket. Ändringarna har utförligt behandlats i den allmänna motiveringen

(avsnitt 5.3.2).

11 kap. 14 § GB

Första stycket innehåller huvudregeln att varje make efter äktenskapsskillnad svarar för sin försörjning. Eftersom denna princip i stor utsträckning tillämpas redan nu innebär regeln ingen egentlig saklig nyhet.

Det står givetvis makarna fritt att avtala om underhållsbidrag efter äktenskapsskillnad även om sådant inte skulle utgå med en strikt tillämpning av denna paragraf, inklusive undantagsreglerna i andra och tredje styckena. Det torde vara vanligt att underhållsbidrag åtminstone för en begränsad tid avtalas som led i en mer omfattande ekonomisk uppgörelse vid vilken den bidragsskyldige får kompensation, t. ex. genom att få behålla vissa tillgångar odelade. Avtalsfriheten innebär också att makarna fritt kan bestämma om t. ex. förfallodagar samt ändra tidigare överenskommelser.

Andra stycket innehåller den undantagsregeln att underhåll till frånskild make kan bestämmas att utgå under en övergångstid. Regeln är bl. a. avsedd att ersätta den bestämmelse som fogades till paragrafen i samband med att hemskillnadsinstitutet avskaffades och som anger att det vid prövningen av underhållsbehovet skall beaktas att make kan ha ett särskilt behov av bidrag för tiden närmast efter äktenskapsskillnaden.

Som de sakkunniga har framhållit har en frånskild person samma rätt som alla andra att få del av samhällets stödinsatser. Den förutvarande makens underhållsskyldighet är av sekundär natur. När underhållsbehovet bedöms, skall alltså hänsyn tas till de sociala förmåner som kan tillkomma den frånskilde maken. Vad särskilt gäller studiestöd kan det dock tänkas att man i det enskilda fallet inte kan kräva att den frånskilde sätter sig i skuld med stora belopp för att få en utbildning som gör en egen försörjning möjlig. I sådana fall bör det kunna utgå underhållsbidrag under en viss utbildningstid.

En makes underhållsskyldighet är beroende också av hans eller hennes förmåga och omständigheterna i övrigt. De faktiska förhållandena bör i allmänhet vara avgörande. Av de frånskilda makarnas ekonomiska oberoende följer att var och en av dem i princip har frihet att inom rimliga gränser själv ordna sina arbets- och inkomstförhållanden även om den faktiska möjligheten att betala underhållsbidrag skulle minska. Att en make efter en skilsmässa slutar ett arbete eller på annat sätt sänker sina inkomster i avsikt att undgå betalningsskyldighet mot den förutvarande maken kan dock naturligtvis inte godtas. Den bidragsskyldiges förvärvsförmåga är ju oförändrad. Frågan vilken betydelse ett arbetsbyte och liknande har får bedömas med hänsyn till de bakomliggande förhållandena.

För att den underhållsskyldige skall anses ha förmåga att betala underhållsbidrag får först och främst krävas att han förfogar över större medel än som går åt för hans egen försörjning. Är han försörjningsskyldig mot eget barn, bör också detta förbehållas belopp för sina grundläggande behov innan bidrag till den f. d. maken kan utgå. Att barnens behov har företräde torde med tillräcklig tydlighet kunna utläsas av 7 kap. 3 § FB i dess lydelse enligt departementsförslaget och kräver ingen uttrycklig föreskrift i förevarande paragraf.

11 kap. 14 a § GB

Underhållsbidrag enligt andra stycket bör bestämmas för viss begränsad tid. Någon tidsgräns har inte angetts i lagen. Liksom de sakkunniga anser jag att frågan lämpar sig bättre för avgörande från fall till fall.

I *tredje stycket* behandlas de fall då det finns skäl att döma ut underhållsbidrag för en längre tid än en övergångstid. Förslaget överensstämmer i sak med de sakkunnigas.

I första hand nämns i stycket fall då makarna har varit gifta under en lång tid och den ena maken efter äktenskapsskillnaden har svårt att försörja sig själv. Den omständigheten att äktenskapet har varat länge får, som de sakkunniga har framhållit, inte vara enbart avgörande. Det måste dessutom föreligga försörjningssvårigheter av mera permanent slag till följd av jämförelsevis hög ålder, brist på utbildning, sjukdom e. d.

I undantagsfall kan underhållsbidrag för längre tid utgå också i andra situationer. För detta krävs synnerliga skäl. Som jag har angett i den allmänna motiveringen bör möjligheten utnyttjas restriktivt.

Utan att det särskilt har sagts gäller naturligtvis att även bidrag som avses i tredje stycket skall bestämmas med hänsyn till den underhållsskyldiges förmåga och övriga omständigheter.

Även underhållsbidrag enligt tredje stycket bör tidsbegränsas där det är möjligt. I andra fall kan det vara meningslöst att med hänsyn till den underhållsberättigades förvärvsförmåga begränsa bidragstiden. En situation då ett tidsbegränsat underhållsbidrag kan komma i fråga är när man känner till en framtida händelse som innebär att behovet av bidrag faller bort. Skulle den framtida händelsen leda till att bidragsbehovet minskar, kan det ibland vara lämpligt att redan på förhand bestämma ett lägre bidrag för tiden efter denna händelse. På detta sätt kan ett jämkningsförfarande undvikas. En framtida rätt till pension kan här nämnas som exempel på en händelse som kan förutses. Att bestämma bidraget till olika belopp kan komma i fråga också av andra skäl. Så t. ex. kan en frånskild make ha ett större behov av bidrag alldeles efter skilsmässan.

14 a §

Första stycket ersätter nuvarande 14 § andra stycket och motsvarar 15 § första stycket i de sakkunnigas förslag. Som huvudregel gäller att underhållsbidrag efter äktenskapsskillnad skall utges fortlöpande, dvs. för bestämda perioder. Om det finns särskilda skäl kan underhållsbidraget dock bestämmas till ett engångsbelopp. Bland de omständigheter som domstol vid denna bedömning särskilt har att beakta är den underhållsskyldiges förmögenhetsförhållanden. Något hinder möter inte mot att bestämma både ett engångsbelopp och ett periodiskt bidrag. Makarna har frihet att avtala om hur betalningen skall fullgöras.

I enlighet med vad jag har sagt i den allmänna motiveringen (avsnitt 5.3.4) har den nuvarande bestämmelsen i 14 § andra stycket att periodiska bidrag

skall upphöra att utgå om den underhållsberättigade gifter om sig tagits bort. *11 kap. 15 § GB*
Enligt de allmänna bestämmelserna om jämkning skall bidraget dock kunna sättas ned eller helt falla bort om det nya äktenskapet medför en ändring till det bättre i den underhållsberättigades ekonomiska förhållanden. På samma sätt kan bidraget komma att jämkas därför att den underhållsberättigade lever tillsammans med annan under äktenskapsliknande förhållanden.

I *andra stycket* hänvisas i fråga om den tid för vilken talan om underhållsbidrag efter äktenskapsskillnad får bifallas eller förfallet bidrag sist kan göras gällande till 5 kap. 7 och 8 §§. Bestämmelsen motsvarar 15 § tredje stycket i de sakkunnigas förslag.

15 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om jämkning av domar och avtal om underhållsbidrag efter äktenskapsskillnad. Den ersätter nuvarande 15 § och, såvitt gäller underhållsbidrag, även 16 §. Paragrafen överensstämmer i sak med de sakkunnigas förslag till 15 § andra stycket.

Bestämmelserna har i det väsentliga samma innehåll som de föreslagna reglerna om jämkning av underhållsbidrag under äktenskap. Jag hänvisar i första hand till vad jag har anfört om förslaget i den allmänna motiveringen, avsnitt 5.3.5. I paragrafen har behållits den nuvarande begränsningen att synnerliga skäl krävs för att periodiska bidrag på grund av ändring i förhållandena skall få höjas utöver det högsta belopp till vilket det tidigare har varit bestämt. Den andra begränsningen som nu gäller, nämligen att det fordras synnerliga skäl för att döma ut bidrag om sådant inte tidigare har skolat utgå, har däremot, som framgår av den allmänna motiveringen, bedömts som överflödig och fått utgå.

Enligt förslaget kan underhållsbidrag jämkas vid ändrade förhållanden utan att krav uppställs på att ändringen skall vara väsentlig. Gällande rätt intar sedan år 1977 samma ståndpunkt. Som jag har framhållit i specialmotiveringen till 11 kap. 14 § andra stycket bör barns rätt att få sina grundläggande behov tillgodosedda gå före en förutvarande makes anspråk på underhåll. Detta bör gälla också i fråga om barn som föds efter det att bidrag till maken har bestämts. Ökar den bidragsskyldiges underhållsansvar genom tillkomsten av ett nytt barn, kan detta alltså vara en anledning att jämka bidraget till den frånskilda maken.

Enbart det förhållandet att den underhållsskyldige gifter om sig bör däremot enligt min mening normalt inte medföra att underhållsbidraget till den frånskilda maken jämkas. Om de samlade ekonomiska resurserna i den nya familjen är små av skäl som makarna inte förmår råda över, bör jämkning av bidraget dock kunna komma i fråga. I sådana fall får en avvägning göras mellan den bidragsberättigades intresse av fortsatt bidrag och den bidragsskyldiges nya familjesituation.

11 kap. 16 §, 13 kap. 10 § och 15 kap. 11, 24, 25 och 31 §§ GB; övergångsbest.

16 §

Hänvisningen i 15 § till 5 kap. 9 § innebär att de nya reglerna om jämkning av oskäliga avtal blir tillämpliga på avtal om underhållsbidrag efter äktenskapsskillnad. Den särskilda reglering som f. n. finns i 16 § på denna punkt har fått utgå. Detta betyder att de nuvarande begränsningarna i jämkningsmöjligheterna att underhållsavtalet skall vara träffat före äktenskapsskillnaden och att talan måste väckas inom ett år från äktenskapsskillnaden inte har tagits upp i förslaget.

13 kap.

10 §

I paragrafen har gjorts endast en redaktionell ändring med hänsyn till den ändrade paragrafindelningen i 11 kap. GB.

15 kap.

11, 24 och 25 §§

Även i dessa paragrafer har redaktionella ändringar gjorts beroende på ändrad paragrafindelning, i dessa fall i 5 kap. GB.

31 §

I paragrafen har gjorts en redaktionell ändring på grund av en tidigare paragrafändring i FB.

Övergångsbestämmelser

I *punkt 1* föreskrivs att de föreslagna ändringarna skall träda i kraft den 1 juli 1979.

De nya bestämmelserna om underhåll tillämpas från ikraftträdandet även om äktenskapet har ingåtts dessförinnan. Att man nu exempelvis upphäver bestämmelsen om att make under särskilda förhållanden inte har rätt att få pengar av den andre för personliga eller gemensamma utgifter får på samma sätt omedelbar verkan också i ett äldre äktenskap.

Med de nya bestämmelserna blir det möjligt för en make att få ut underhåll för förfluten tid, även om maken har försuttit rätten enligt 5 kap. 6 § i den äldre lydelsen att begära ersättning för tid som har gått.

Av punkt 1 följer vidare att de nya bestämmelserna om betänketid i 11 kap. 1 § skall tillämpas omedelbart.

I departementsförslaget har de äldre bestämmelserna om den s. k. hushållsfullmakten (5 kap. 12 §) upphävts. Har någon med stöd av den

Övergångsbest. GB

bestämmelsen före ikraftträdandet förpliktat sin make får enligt *punkt 2* rättshandlingen göras gällande enligt de äldre bestämmelserna. Detsamma gäller i fråga om äldre bestämmelserna i 5 kap. 14 § om behörighet att företräda den andra maken. I de fall 5 kap. 12 § i äldre lydelse fortfarande kan göras gällande blir också de upphävda bestämmelserna i 7 kap. 2 § andra stycket samt 3–5 §§ om hustrus ansvar för skuld tillämpliga i fråga om skuld som makarna har ådragit sig.

I förtydligande syfte har i andra punkten också föreskrivits att de nya bestämmelserna i 5 kap. 12 § andra stycket om verkan av god tro hos tredje man gäller endast i fråga om sådan rättshandling som har företagits efter ikraftträdandet.

I *punkt 3* har tagits in en bestämmelse som motsvarar punkt 3 i övergångsbestämmelserna till förslaget till lag om ändring i FB. Mål om underhåll som är anhängigt vid ikraftträdandet skall sålunda prövas enligt äldre lag.

Av samma skäl som har åberopats till stöd för punkten 4 i övergångsbestämmelserna till lagen om ändring i FB föreskrivs i *punkt 4* att talan om underhållsbidrag som har väckts före utgången av år 1979 utan hinder av 5 kap. 7 § och 11 kap. 14 a § andra stycket i nya lydelsen får bifallas för längre tid tillbaka än tre år före den dag då talan väcktes, i den mån inte fordran på bidraget skulle ha preskriberats enligt äldre bestämmelser.

Enligt *punkt 5*[1] skall bidragsskyldighet som har bestämts enligt äldre bestämmelser bestå enligt vad som följer av domen eller avtalet. Även denna föreskrift har motsvarighet i övergångsbestämmelserna till FB (punkt 5).

Enligt 11 kap. 14 § andra stycket i dess äldre lydelse skall underhållsbidrag till make efter äktenskapsskillnad inte utgå vidare, om den underhållsberättigade maken gifter om sig. Denna verkan av ett omgifte har inte behållits i departementsförslaget. Även i de fall då bidragsskyldigheten i äldre dom eller avtal inte har begränsats till att gälla så länge den bidragsberättigade maken lever ogift, bör emellertid 11 kap. 14 § andra stycket i dess äldre lydelse fortfarande iakttas. En bestämmelse om detta återfinns i andra meningen av punkt 5. Någon möjlighet att med stöd av bestämmelserna om jämkning få bidrag även för tiden efter ett omgifte finns inte.

I *punkt 6*[1] har förts in en bestämmelse som motsvarar punkten 6 i övergångsbestämmelserna till förslaget till lag om ändring i FB. Detta betyder att även bidragsskyldighet enligt GB som har bestämts enligt äldre bestämmelser skall fullgöras enligt de nya bestämmelserna. De nya reglerna om treårig preskription blir alltså tillämpliga även i fråga om underhållsbidrag enligt denna balk, men den underhållsberättigade har genom en särskild föreskrift fått en frist intill utgången av år 1979 för att kräva ut äldre, obetalda bidrag.

Av *punkt 7*[1] följer att de nya bestämmelserna om jämkning gäller även när bidragsskyldigheten har bestämts enligt äldre bestämmelser. De nya bestämmelserna om jämkning av oskäliga avtal (5 kap. 9 § andra stycket och 11 kap.

[1] Punkterna 5, 6 och 7 i det remitterade förslaget svarar mot resp. 6, 7 och 8 i propositionsförslaget.

15 §) gäller även i de fall maken skulle ha förlorat sin rätt enligt 11 kap. 16 § i dess äldre lydelse att påkalla jämkning av avtalet. Angående skälen för denna ståndpunkt, som avviker från de sakkunnigas, hänvisas till specialmotiveringen till punkt 7 i övergångsbestämmelserna till FB.

I stort sett har äldre bestämmelser motsvarighet i den nya lagen men i 5 kap. har större omdispositioner skett. I den mån hänvisning förekommer i annan lag eller författning skall enligt *punkt 8*[1] i stället den nya bestämmelsen tillämpas.

7.3 Förslaget till lag om ändring i ärvdabalken

I 7 kap. 6 § och 8 kap. ÄB finns bestämmelser som gäller underhållsbidrag ur kvarlåtenskap. Av skäl som har redovisats i den allmänna motiveringen (avsnitt 5.2.1) föreslås att dessa bestämmelser upphävs.

Lagen föreslås träda i kraft den 1 juli 1979. I enlighet med vad som allmänt brukar iakttas vid ändringar i arvslagstiftningen föreslås att de upphävda bestämmelserna fortfarande skall tillämpas om dödsfallet har inträffat före ikraftträdandet. Har arvlåtaren avlidit först därefter men före ikraftträdandet genom testamente meddelat förordnande som avses i 8 kap. 2 §, får förordnandet anses som ett vanligt testamentariskt förordnande på vilket de upphävda bestämmelserna inte skall tillämpas.

I 8 kap. ÄB har redan tidigare bl. a. 10 § upphävts (SFS 1969:621). I paragrafen togs upp det fallet att en far hade avlidit och efterlämnat ett barn, vars mor han inte hade varit gift med, med äldre terminologi ett barn utom äktenskap. Ofta saknade ett sådant barn arvsrätt efter sin far. Om så var fallet, hade barnet enligt 10 § rätt att ur behållningen i boet få ut ett belopp som skulle motsvara vad som behövdes för att faderns underhållsskyldighet mot barnet för framtiden skulle fullgöras. I paragrafen reglerades denna rätt närmare.

Paragrafen upphävdes i samband med att lika arvsrätt för alla barn infördes år 1969. Barn utom äktenskap som är födda före den 1 januari 1970 ärver dock sin far och hans släkt endast om särskilda förutsättningar är uppfyllda, såvida inte arvsrätt förelåg redan enligt äldre rätt, se punkt 3 av övergångsbestämmelserna till lagen (1969:621) om ändring i ärvdabalken. Enligt punkt 4 i dessa övergångsbestämmelser gäller 8 kap. 10 § ÄB fortfarande i fråga om barn som enligt punkt 3 inte har arvsrätt. Som de sakkunniga har föreslagit bör denna övergångsbestämmelse fortfarande gälla. Någon särskild föreskrift härom i övergångsbestämmelserna till den nu aktuella lagen om ändring i ÄB är i och för sig inte behövlig. I de fall då 8 kap. 10 § ÄB alltjämt kommer att tillämpas kan emellertid också 7 kap. 6 § ÄB aktualiseras. I denna paragraf föreskrivs att när ett barn har rätt till underhållsbidrag ur kvarlåtenskapen, hänsyn inte skall tas till detta när bröstarvinges laglott bestäms. Genom en särskild övergångsbestämmelse till förevarande lag har angetts att paragrafen övergångsvis gäller vid tillämpningen av 8 kap. 10 § ÄB.

[1] Punkt 8 i det remitterade förslaget svarar mot punkt 9 i propositionsförslaget.

Utsökningslagen

Att övriga bestämmelser i ÄB om underhållsbidrag ur kvarlåtenskap upphävs får betydelse för den fortsatta tillämpningen av 8 kap. 10 § i de fall denna kommer i fråga. När det i paragrafen sägs att barnet inte får erhålla större del av behållningen i boet än det skulle fått om det hade varit av äktenskaplig börd, kommer denna begränsning i fortsättningen att hänföra sig endast till reglerna om arv, inte dessutom till reglerna i 8 kap. 1 § ÄB om underhållsbidrag ur kvarlåtenskap (se betänkandet s. 148).

7.4 Förslaget till lag om ändring i utsökningslagen (1877:31 s. 1)

Enligt 54 a § första stycket utsökningslagen i nuvarande lydelse får utmätning ske på grund av skriftlig, bevittnad förbindelse att betala bl. a. bidrag på grund av underhållsskyldighet enligt GB eller FB. Utmätning får dock inte äga rum om det är fråga om underhållsbidrag till make, såvida inte makarna under den tid bidraget avser levde och alltjämt lever åtskilda på grund av söndring eller efter hemskillnad.

Inskränkningen i rätten till utmätning för bidrag till make har till syfte att förekomma att makarna skapar skenfordringar och tillgriper exekutiva åtgärder för att hindra utmätning för utomståendes fordringar. Förbudet mot utmätning för underhållsbidrag till make anses, i de fall som regleras i nuvarande 5 kap. 2–6 §§ GB, omfatta allt som hör till familjens underhåll, dvs. även underhåll till barn (SOU 1961:53 s. 45).

Som jag tidigare har föreslagit bör bestämmelserna om underhållsbidrag till barn i sin helhet regleras i FB. För att undantagsbestämmelsen i 54 a § skall ha kvar samma räckvidd som hittills har i departementsförslaget angetts att begränsningen gäller bidrag som skall utges till gäldenärens make för dennes egen del eller för makarnas barn. Vidare har kravet på att makarna skall ha levt isär under den tid bidraget avser och även vid den tidpunkt när utmätning skall äga rum anpassats efter den terminologi som har använts i departementsförslagets 5 kap. 6 § GB. Slutligen har – i enlighet med vad jag i lagrådsremissen den 16 mars 1978 med förslag till utsökningsbalk har förordat i fråga om motsvarande bestämmelse i 4 kap. 2 § utsökningsbalken – rekvisiten "söndring" och "hemskillnad" utgått som förutsättning för att utmätning skall kunna ske för underhållsbidrag till make.

Enligt den föreslagna lydelsen kommer sålunda utmätning – när fråga är om skriftlig förbindelse – att kunna äga rum för bidrag som skall utges till gäldenärens make för makens egen del eller för makarnas barn endast om makarna inte bodde varaktigt tillsammans under den tid bidraget avser och de alltjämt när utmätningen skall ske inte bor varaktigt tillsammans. Paragrafen utesluter inte att annan än gäldenärens make kan få utmätning för bidrag till barnet. I de sällsynta fall då bidragsförskott enligt de ändrade bestämmelser, som jag har förordat, har lämnats till ett barn med gifta föräldrar är försäkringskassan således inte förhindrad att genom utmätning

söka åter de bidrag som gäldenären har haft att betala, även om gäldenären och dennes make skulle ha flyttat samman när utmätning begärs.

Barnavårdslagen; 1 § Lagen om bidragsförskott (BfsktL)

I departementsförslaget har paragrafens nuvarande andra stycke utgått. I detta stycke finns f. n. bestämmelser om utmätning i de fall då underhållsbidraget har förfallit till betalning tidigare än tre år innan ansökningen gjordes. Med hänsyn till att preskriptionstiden för fordran på underhållsbidrag som har förfallit till betalning föreslås förkortad till tre år (se avsnitt 5.2.8 och 5.3.6 i den allmänna motiveringen) saknar bestämmelsen betydelse för framtiden. Som framgår av punkten 6 av övergångsbestämmelserna till FB och GB föreslås att bestämmelsen om den förkortade preskriptionstiden blir fullt ut tillämplig i fråga om äldre underhållsbidrag den 1 januari 1980. Bestämmelserna i andra stycket bör därför gälla till utgången av år 1979. I övrigt bör den föreslagna ändringen i 54 a § träda i kraft den 1 juli 1979.

7.5 Förslaget till lag om ändring i barnavårdslagen (1960:97)

I 7 § tredje stycket har gjorts vissa redaktionella ändringar med hänsyn till ändringarna i 7 kap. FB.

7.6 Förslaget till lag om ändring i lagen (1964:143) om bidragsförskott

1 §

Paragrafen innehåller de allmänna förutsättningarna för bidragsförskott. Ändringarna i paragrafen har föranletts av de regler om bidragsförskott vid gemensam vårdnad som jag har förordat i den allmänna motiveringen (avsnitt 5.2.2). I samband därmed har paragrafen underkastats vissa redaktionella jämkningar i övrigt.

I *första stycket* anges lagens tillämpningsområde. Sålunda föreskrivs att bidragsförskott av allmänna medel lämnas till barn som är bosatt här i landet. Är barnet inte svensk medborgare, tillämpas dock lagen endast om också barnets vårdnadshavare är bosatt här i landet och antingen denne eller barnet vistas här sedan minst sex månader. I fall då barnet står under båda föräldrarnas vårdnad avser föreskriften om vårdnadshavare den av föräldrarna som varaktigt bor tillsammans med barnet. Detta framgår av tredje stycket.

Bestämmelserna i första stycket har hämtats från de nuvarande första och andra styckena. Någon ändring i sak i förhållande till de nuvarande bestämmelserna avses ej.

I *andra stycket* regleras i vilka fall bidragsförskott kan lämnas. Liksom f. n. lämnas bidragsförskott, om ingen av föräldrarna eller endast en av dem har vårdnaden om barnet. Bidragsförskott lämnas då i förhållande till förälder som inte har vårdnaden om barnet. Ett undantag gäller dock för det fall att denna förälder varaktigt bor tillsammans med barnet. Detta undantag har f. n. sin motsvarighet i 2 § a.

En nyhet är att bidragsförskott också lämnas, om båda föräldrarna har vårdnaden om barnet gemensamt men barnet varaktigt bor tillsammans med endast en av dem. Bidragsförskott utges då i förhållande till den förälder som barnet inte bor hos. Bidragsförskott lämnas däremot inte, om barnet varaktigt bor hos annan än föräldrarna, t. ex. hos någon släkting eller hos fosterföräldrar. *1 § BfsktL*

En gemensam förutsättning för bidragsförskott är alltså att barnet inte varaktigt bor tillsammans med förälder i förhållande till vilken bidragsförskott skall lämnas. Vid bedömningen av bosättningsfrågan bör försäkringskassan som regel kunna utgå från att barnet är varaktigt bosatt där det är kyrkobokfört. Ibland kan dock omständigheterna kring barnets bosättning behöva utredas närmare. Som jag har sagt i specialmotiveringen till 7 kap. 2 § FB i fråga om de motsvarande problem som uppkommer vid tillämpningen av den paragrafen får bosättningsfrågan då avgöras med beaktande av den tid som barnet faktiskt vistas hos resp. förälder och andra omständigheter, t. ex. var barnet förvarar sina tillhörigheter.

Att föräldrarna lever på skilda håll under ibland t. o. m. ganska långa perioder innebär inte med nödvändighet att sammanlevnaden kan anses ha hävts. Om den ena föräldern på grund av sitt arbete bor på annat håll men regelbundet besöker familjen, får föräldern alltjämt anses varaktigt bosatt där familjen bor. Detsamma gäller om föräldern är intagen på t. ex. kriminalvårdsanstalt men har för avsikt att åter flytta samman med familjen efter avtjänat straff. Detta överensstämmer med praxis vid tillämpningen av 2 § a i dess nuvarande lydelse. Liksom när det gäller att bedöma var barnet kan anses varaktigt bosatt kan kyrkobokföringen tjäna till ledning också vid bedömningen om föräldrarna lever tillsammans eller ej.

Bidragsförskott kan i vissa fall lämnas även när föräldrarna är gifta med varandra. Ett praktiskt fall är att föräldrarna lever åtskilda under betänketid som föregår dom på äktenskapsskillnad. Bidragsförskott kan då utges vare sig den gemensamma vårdnaden har upplösts eller inte. I övrigt torde det emellertid höra till sällsyntheterna att gifta föräldrar lever åtskilda under sådana förhållanden att bidragsförskott kan utgå. Vid ansökan om bidragsförskott i ett sådant fall bör försäkringskassan därför alltid ägna denna fråga särskild uppmärksamhet.

Förutsättningarna för bidragsförskott enligt andra stycket motsvarar dem som gäller för skyldigheten att utge underhållsbidrag enligt 7 kap. 2 § FB. I princip måste också ett underhållsbidrag ha fastställts genom dom eller avtal för att bidragsförskott skall lämnas (se 2 §a i dess nya lydelse). Det kan dock hända att den som är bidragsskyldig enligt FB saknar förmåga att utge underhållsbidrag. Att sådant bidrag då inte har fastställts inverkar inte på möjligheterna att få bidragsförskott. Förskottet utges även i detta fall i förhållande till den förälder som i princip är bidragsskyldig enligt FB.

I bidragsförskottslagen talas på flera ställen om den underhållsskyldige. Enligt *tredje stycket* avses med detta uttryck den förälder i förhållande till

vilken bidragsförskott utgår. Det är alltså denna förälder som enligt 15 § kan krävas på utgivna förskott till den del de motsvarar det underhållsbidrag som har fastställts. *2 § BfsktL*

I tredje stycket återfinns även den tidigare nämnda bestämmelsen att vad som sägs i bidragsförskottslagen om vårdnadshavare gäller, i fall då barnet står under båda föräldrarnas vårdnad, den av föräldrarna som varaktigt bor tillsammans med barnet.

2 §

Paragrafen innehåller vissa undantag från rätten till bidragsförskott. Den kompletteras av 4 § fjärde stycket och 4 a §, vilka bestämmelser innebär att bidragsförskott i vissa fall lämnas med lägre belopp än som följer av huvudreglerna i 4 § första – tredje styckena.

I *punkt a* föreskrivs f. n. att bidragsförskott inte utgår, om barnet bor tillsammans med den underhållsskyldige. En motsvarande förutsättning gäller enligt förslaget i 1 §, och den nuvarande föreskriften i punkt a kan därför utgå. Av redaktionella skäl har i stället den bestämmelse som f. n. finns i punkt d förts över i oförändrat skick till punkt a.

Punkt b och *punkt c* har behållits oförändrade.

I *punkt d* återfinns den nya bestämmelse som enligt vad jag har förordat i den allmänna motiveringen (avsnitt 5.2.2) gör det möjligt att vägra bidragsförskott, om barnet av annat skäl än som anges i de tidigare punkterna uppenbarligen saknar behov av bidragsförskott. Bestämmelsen avser i första hand att förhindra att de nya reglerna om bidragsförskott vid gemensam vårdnad ger större förmåner än som är befogat med hänsyn till syftet med reglerna. Bestämmelsen har dock getts generell räckvidd och kan alltså tillämpas även i andra fall när det inte finns någon anledning att samhället ingriper med stöd i form av bidragsförskott.

Ett fall då bestämmelsen blir tillämplig är då barnet genom egna inkomster helt försörjer sig självt. Barnet har i denna situation inte rätt till underhåll enligt 7 kap. 1 § FB, och det är då rimligt att det inte heller har rätt till bidragsförskott.

Även annars då bidragsförskott framstår som klart obehövligt kan sådant förskott vägras med stöd av bestämmelsen. Här åsyftas främst fall då någon tvekan inte kan råda om att den av föräldrarna som barnet anges bo hos och som därför inte är bidragspliktig utan vidare kan svara för barnets underhåll, eventuellt med tillskott av medel från barnets egna tillgångar. I vissa fall bör hänsyn också kunna tas till vad föräldrarna sammanlagt kan bidra med. Detta kan resultera i att något utfyllnadsbidrag inte bör utgå. En hållpunkt för bedömning av barnets behov av bidragsförskott finns i 4 § andra stycket, som innebär att förskottet utgör 60 procent av basbeloppet per år, dvs. f. n. 630 kr. i månaden, i fall då förskott utges i förhållande till båda föräldrarna. Disponerar den förälder som för barnets räkning skulle uppbära bidragsförskottet medel

som kan tas i anspråk för barnets underhåll och som klart överstiger nämnda belopp, bör något bidragsförskott rimligen inte lämnas. När det gäller att bedöma föräldern bidragsförmåga, kan de riktlinjer tillämpas som bör tjäna till ledning för beräkning av underhållsbidrag. Det betyder bl. a. att föräldern självfallet bör tillgodoräknas vissa förbehållsbelopp för underhåll åt sig själv och sin familj. *4 § BfsktL*

Den föreslagna bestämmelsen innebär dock inte att försäkringskassan i varje ärende måste göra en ingående undersökning av barnets behov av bidragsförskott. Bestämmelsen är i första hand till för att förhindra missbruk och behöver därför inte aktualiseras rutinmässigt. Endast ifall omständigheterna pekar på att behov av bidragsförskott kan saknas, behöver någon närmare utredning företas. En sådan omständighet kan vara att underhållsbidraget är bestämt till ett lågt belopp fastän den bidragsskyldiges ekonomi inte tycks vara påtagligt svag. Det låga bidraget kan förklaras av att den andra föräldern har ansetts ha så god ekonomi att han eller hon bör bära större delen av underhållsansvaret. I så fall kan det tänkas att något behov av bidragsförskott inte föreligger. Det kan över huvud taget finnas anledning att närmare undersöka föräldrarnas ekonomiska förhållanden i fall då de har gemensam vårdnad om barnet och den av dem som barnet inte bor hos saknar inkomst eller har en mycket låg sådan. Som jag har sagt i den allmänna motiveringen finns det nämligen en risk för att föräldrarna låter barnet varaktigt bo hos den av dem som har den bästa ekonomin enbart i syfte att få så stora fördelar av bidragsförskottet som möjligt.

Med förutsättningarna för bestämmelsens tillämplighet sammanhänger att den inte utgör någon jämkningsregel som innebär att barnets exakta behov måste fastställas. Som jag har sagt i den allmänna motiveringen står valet mellan att i uppenbara fall helt vägra bidragsförskott och att i andra fall tillerkänna barnet fullt bidragsförskott.

Bestämmelsen i punkt d får ses som ett provisorium i avvaktan på den översyn av bidragsförskottssystemet som f. n. pågår inom utredningen angående stödet till särlevande föräldrar.

4 §

Enligt fjärde stycket i gällande rätt utgår bidragsförskott inte med högre belopp än det underhållsbidrag som har bestämts, om vårdnadshavaren uppenbarligen utan giltigt skäl underlåter att vidta eller medverka till åtgärder för att få underhållsbidraget höjt.

Tidigare har föreslagits att utgångspunkten i fråga om avtal om underhållsbidrag bör vara att avtalet är bindande för båda parter. Med en sådan utgångspunkt har det inte ansetts möjligt att ha kvar den gällande bestämmelsen. Å andra sidan har det inte heller ansetts möjligt att låta parterna med bibehållen rätt till bidragsförskott fritt bestämma underhållsbidragets storlek. Detta skulle kunna locka till sådana avtal att försäkringskassorna inte kunde

göra gällande de återkrav mot den underhållsskyldige som denne rätteligen borde betala. Som framgår av den allmänna motiveringen (avsnitt 5.2.6) har det inte ansetts lämpligt att nu pröva frågan om att införa talerätt för försäkringskassorna vid avtal och rättegång om underhållsbidrag upp till bidragsförskottsnivån. *4 § BfsktL*

Med utgångspunkt i att avtal om underhållsbidrag och process i sådan fråga fortfarande är en sak över vilken parterna råder föreskrivs enligt förslaget i fjärde stycket att bidragsförskott inte utgår med högre belopp än det underhållsbidrag som har blivit fastställt, om bidraget uppenbarligen understiger vad den underhållsskyldige bör erlägga i bidrag. Av det tidigare presenterade förslaget till 7 kap. 10 § andra stycket FB framgår att den part som har träffat ett oskäligt avtal har möjlighet att få avtalet jämkat. Om avtalet inte är oskäligt men bidraget ändå uppenbart understiger vad den underhållsskyldige bör bidra med, kan det knappast finnas något att erinra mot den föreslagna spärregeln för att förhindra missbruk av rätten till bidragsförskott. Av förslaget till ändring av 7 kap. 10 § FB följer vidare att, liksom idag, jämkning av dom eller avtal om underhållsbidrag kan komma i fråga om ändring i förhållandena föranleder det. En underhållsberättigad som underlåter att begära höjning av ett underhållsbidrag när detta efter ändring i förhållandena uppenbarligen understiger vad som bör utgå riskerar att bidragsförskott inte kommer att lämnas med högre belopp än underhållsbidraget.

Paragrafens utformning gör att det kan förväntas att försäkringskassorna endast mera sällan får anledning att tillämpa bestämmelsen. Det får ankomma på riksförsäkringsverket att ange vissa riktlinjer för bestämmelsens tillämpning. Har avtal om underhållsbidag kommit till under medverkan av barnavårdsnämnd torde det i allmänhet inte finnas anledning att ifrågasätta att ett alltför lågt bidrag har blivit bestämt; en annan sak är att bidraget på grund av ändring i förhållandena kunde behöva höjas. Många gånger bör försäkringskassan kunna ge den underhållsberättigade skälig tid att få en ändring av underhållsbidraget till stånd innan beslut om bidragsförskott enligt 4 § fjärde stycket fattas.

Fjärde stycket kan inte tillämpas om något underhållsbidrag inte har fastställts. I så fall kan emellertid 2 § a enligt förslaget åberopas till stöd för att bidragsförskott inte skall lämnas. Ett påstående att bidrag inte har bestämts därför att den bidragsskyldige helt saknar bidragsförmåga får alltså prövas enligt denna punkt. Bedömningen blir i princip densamma som den som görs enligt 4 § fjärde stycket.

Ibland kan underhållsbidraget ha bestämts till ett påfallande lågt belopp utan att det finns fog för att hävda att bidraget understiger vad den bidragsskyldige bör betala. Det kan emellertid hända att bidragsförskott i sådana fall ändå inte skall utges. Ett sådant fall har berörts i kommentaren till 2 § d. Ett annat behandlas i första stycket i den nyinsatta 4 a §. Enligt detta stycke kan också resultatet bli att förskott sätts ner.

Gällande rätt innebär uppenbarligen att det i fall som åsyftas i fjärde stycket inte skall utgå något utfyllnadsbidrag enligt tredje stycket, dvs. ett bidrag som utgör skillnaden mellan fullt bidragsförskott och underhållsbidraget. Detta har i förslaget klargjorts genom ett tillägg i fjärde stycket. *4 a § BfsktL*

4 a §

Paragrafen, som är ny, innehåller bestämmelser om reducering av bidragsförskott.

Första stycket behandlar det fallet att den underhållsskyldige i väsentlig mån fullgör sin underhållsskyldighet genom att ha barnet hos sig och att underhållsbidraget på grund härav har fastställts till ett lägre belopp än som annars skulle ha utgått. Detta fall skiljer sig alltså från det som behandlas i 4 § fjärde stycket, nämligen att underhållsbidraget uppenbarligen understiger vad den underhållsskyldige bör erlägga i bidrag. När underhållsskyldigheten delvis fullgörs genom att den underhållsskyldige har barnet hos sig skall bidragsförskottet inte, som enligt 4 § fjärde stycket, sättas ned till det fastställda underhållsbidraget. I stället skall bidragsförskottet minskas med belopp som svarar mot den del av underhållsskyldigheten som fullgörs genom att barnet vistas hos den underhållsskyldige. Från kortare vistelser under veckoslut e. d. skall dock bortses. Hänsyn skall som sagt tas bara till vistelser som innebär att underhållsskyldigheten i väsentlig mån fullgörs på detta sätt.

Som jag har sagt i specialmotiveringen till 7 kap. 4 § tredje stycket FB är det önskvärt att det när ett underhållsbidrag fastställs anges i domen eller avtalet om hänsyn har tagits till att barnet tidvis vistas hos den underhållsskyldige. I den mån underhållsbidraget har fastställts på detta sätt i äldre domar eller avtal torde detta dock mera sällan framgå av domen eller avtalet. Man måste också räkna med att det även i fortsättningen kan förekomma avtal som inte innehåller någon erinran om den hänsyn som har tagits till den underhållsskyldiges direkta utgifter för barnet. Om underhållsbidraget i dessa fall avsevärt understiger vad som skulle ha utgetts enligt de riktlinjer för bestämmande av bidragen som jag har förordat i den allmänna motiveringen, torde det i första hand bli aktuellt för försäkringskassan att överväga att sänka bidragsförskottet med stöd av 4 § fjärde stycket. Parterna i bidragsförskottsärendet kan emellertid då invända att underhållsbidraget har fastställts till ett så lågt belopp därför att barnet tidvis vistas hos den underhållsskyldige. Godtas denna invändning, bör bidragsförskottet alltså i stället minskas med stöd av 4 a § första stycket. Minskningen sker då med det belopp som utgör skillnaden mellan den totala underhållsskyldigheten, beräknad enligt de riktlinjer jag nyss nämnde, och det fastställda underhållsbidraget.

När bidragsförskottet skall minskas enligt förevarande stycke får man skilja mellan två fall. Det ena fallet är att den underhållsskyldige inte betalar det fastställda underhållsbidraget. Enligt 4 § första stycket utgör ett helt

7 och 15 §§ BfsktL

bidragsförskott då 40 % av basbeloppet räknat för ett år, dvs. f. n. 420 kr. i månaden. Detta belopp minskas med den del av underhållsskyldigheten som fullgörs genom att barnet vistas hos den underhållsskyldige. Om denna del kan uppskattas till 150 kr. i månaden, lämnas alltså bidragförskott med 270 kr. oavsett hur stort det fastställda underhållsbidraget är. Det andra fallet är att den underhållsskyldige betalar det fastställda underhållsbidraget. Om detta uppgår till 200 kr. i månaden, utgör det s. k. utfyllnadsbidraget enligt 4 § tredje stycket (420–200 =) 220 kr. Efter avdrag för värdet av den underhållsskyldiges insatser för barnet under vistelseperioderna, 150 kr., utgår bidragsförskott i detta fall med 70 kr.

Någon gång kan det förekomma att barnet vistas hos den underhållsskyldige i så avsevärd omfattning att något underhållsbidrag över huvud taget inte fastställs. I ett sådant fall minskas bidragsförskottet med belopp som motsvarar det underhåll som skulle ha fastställts om barnet inte alls hade vistats hos den underhållsskyldige.

Sedan ett bidragsförskott har minskats med stöd av första stycket, kan avdraget behöva justeras tid efter annan med hänsyn till att det belopp som den underhållsskyldiges insatser för barnet under vistelseperioderna kan uppskattas till ökar i takt med penningvärdesförsämringen.

I *andra stycket* regleras det fallet att den underhållsskyldige har rätt till avdrag på underhållsbidraget enligt 7 kap. 4 § FB därför att han har haft barnet hos sig. Av 15 § framgår att sådant avdrag under vissa förutsättningar skall beaktas vid återkrav mot den underhållsskyldige för lämnade bidragsförskott. Beslut i denna fråga fattas av den försäkringskassa som enligt 15 § har att utöva återkravet. Om det är en annan kassa som enligt 5 § andra stycket beslutar om bidragsförskott, skall denna kassa omgående underrättas om avdragsbeslutet. När bidragsförskott härefter betalas, skall det enligt andra stycket i förevarande paragraf minskas med belopp som enligt tidigare beslut skall beaktas vid återkravet. Det är inget som hindrar att nedsättningen av bidragsförskottet slås ut över flera månader. På så sätt kan ett avdrag göras mindre kännbart för den bidragsberättigade.

7 §

Den hänvisning som f. n. finns i första och andra styckena till 2 § a har tagits bort som följd av att den nuvarande 2 § a har utgått i förslaget. I stället har tagits in en hänvisning till den föreslagna bestämmelsen i 2 § d.

15 §

Paragrafen handlar om försäkringskassans rätt att kräva tillbaka lämnade bidragsförskott från den underhållsskyldige.

Första stycket motsvarar nuvarande 15 §. I förtydligande syfte har dock föreskrivits att försäkringskassan inträder i barnets rätt till underhållsbidrag

endast intill belopp som har lämnats i bidragsförskott. Givetvis har det aldrig varit meningen att den underhållsskyldige skulle behöva betala mer till försäkringskassan än som motsvarar de lämnade bidragsförskotten. *15 § BfsktL*

Att försäkringskassan inträder i barnets rätt till underhållsbidrag enligt första stycket innebär att kassan inte får större rätt än barnet självt har gentemot den underhållsskyldige. Försäkringskassan skall alltså i princip beakta avdrag på underhållsbidraget som den underhållsskyldige har rätt till enligt 7 kap. 4 § FB därför att han har haft barnet hos sig. Denna princip modifieras dock något genom andra och tredje styckena.

Om underhållsbidraget överstiger bidragsförskottet, bör avdraget fördelas proportionellt mellan bidragsförskottet och det överskjutande underhållsbidraget. Enklast räknar man ut avdraget vid återbetalning av bidragsförskott genom att direkt tillämpa regeln om avdrag med viss kvotdel, vanligen 1/40, för varje dag av vistelsen på den del av underhållsbidraget som svarar mot bidragsförskottet.

Enligt *andra stycket* skall den underhållsskyldige när han vill att ett avdrag skall beaktas vid återkrav av bidragsförskott anmäla detta till försäkringskassan inom tre månader från utgången av den kalendermånad då vistelsen upphörde. Underlåter han det, förlorar han rätten att åberopa avdraget gentemot försäkringskassan.

För att avdraget skall kunna beaktas krävs vidare att den underhållsskyldige styrker att han har haft barnet hos sig under den tid som avdraget avser. Normalt bör detta ske genom att han vid sin anmälan om detta avdrag företer ett intyg från den andra föräldern om barnets vistelse. Kan detta inte ske, t. ex. därför att den andra föräldern vägrar att utfärda ett sådant intyg, får vistelsen emellertid styrkas på annat sätt, exempelvis genom intyg av grannar e. d. I ett sådant fall måste försäkringskassan bereda den andra föräldern tillfälle att yttra sig innan beslut fattas om avdraget.

Det är angeläget att föräldrarna noga informeras om vad som skall iakttas för att avdraget skall beaktas av försäkringskassan. I samband med att beslut meddelas om bidragsförskott bör kassan tillställa den underhållsskyldige formulär till anmälan om avdrag och till intyg av den andra föräldern om barnets vistelse.

Den underhållsskyldiges anmälan att han vill att avdraget skall beaktas vid återkrav mot honom skall göras hos den försäkringskassa som avses i första stycket. Denna kassa meddelar beslut i frågan. Styrker den underhållsskyldige sin rätt till avdrag bör avdraget i första hand göras på den äldsta fordran som kassan har mot den underhållsskyldige, på samma sätt som gäller i fråga om frivilliga inbetalningar av underhållsbidrag till försäkringskassan enligt 5 § första stycket riksförsäkringsverkets kungörelse (RFFS 1977:14) om tillämpning av bidragsförskottslagen. Har den underhållsskyldige inga skulder till försäkringskassan, får avdraget göras vid närmast följande tillfälle som försäkringskassan återkräver ett lämnat bidragsförskott.

Även i fall då bidragsförskotten tas ut genom införsel bör beslut om avdrag

i första hand fattas av försäkringskassan. Invänder den underhållsskyldige i *18 § BfsktL*
införselmålet att hans skuld skall reduceras därför att han har haft barnet hos sig, bör utmätningsmannen alltså avvakta försäkringskassans beslut i denna fråga innan han själv tar ställning i saken. Den underhållsskyldiges invändning till utmätningsmannen bör i sådant fall tillgodoräknas honom som en anmälan till försäkringskassan enligt andra stycket i denna paragraf.

Om det är en annan försäkringskassa som utbetalar bidragsförskott än som fattar beslut i avdragsfrågan, bör den kassa som betalar bidragsförskott omgående underrättas om avdragsbeslutet. Enligt 4 a § andra stycket skall nämligen förskott som lämnas efter avdragsbeslutet minskas med belopp som skall beaktas vid återkravet.

Enligt 7 kap. 4 § andra stycket FB kan rätten om särskilda skäl föreligger förordna om andra villkor för avdragsrätten än som framgår av huvudregeln i första stycket i den paragrafen. Föräldrarna kan också sinsemellan komma överens om andra avvikande villkor. Som jag har sagt i den allmänna motiveringen (avsnitt 5.2.4) skulle det emellertid kunna leda till alltför stora administrativa besvär för försäkringskassorna, om de måste ta hänsyn till vistelser som har pågått mindre än fem hela dygn i följd.

I *tredje stycket* föreskrivs därför att avdrag beaktas endast om barnet har vistats hos den underhållsskyldige under en sammanhängande tid av minst fem hela dygn, även om han enligt dom eller avtal har rätt till avdrag för kortare perioder. Den del av avdraget som på grund härav inte beaktas vid återkrav av bidragsförskott får den underhållsskyldige i stället dra av på eventuellt överskjutande delar av underhållsbidraget.

18 §

Denna paragraf handlar om eftergift för det allmännas räkning av återkrav av utgivna bidragsförskott från den underhållsskyldige. I enlighet med vad som har föreslagits i den allmänna motiveringen (avsnitt 5.2.6) har paragrafen formulerats om så att det klart framgår att redan ekonomiska skäl kan leda till eftergift. I andra meningen föreskrivs sålunda att eftergift får meddelas om det är påkallat av ändring i den underhållsskyldiges ekonomiska förhållanden.

En förutsättning för eftergift enligt den föreslagna föreskriften är alltså att en avgörande ändring till det sämre har inträtt i den underhållsskyldiges ekonomiska förhållanden. Att underhållsbidraget från början har bestämts till ett för högt belopp är däremot inte skäl för eftergift enligt regeln. Inte heller den omständigheten att barnets andra förälder har fått en bättre ekonomi och därför kan bära en större del av underhållsbördan utgör grund för eftergift. Såsom faktorer som kan leda till eftergift nämns i nuvarande lydelse sjukdom, arbetslöshet, omhändertagande för vård och stor försörjningsbörda. Dessa har givetvis fortfarande betydelse. Men också andra omstän-

digheter som försvagar den underhållsskyldiges betalningsförmåga får beaktas. Dit hör t. ex. att den bidragsskyldige har börjat studera. Även en eftersläpning av inkomstökningen i förhållande till den automatiska indexuppräkningen av underhållsbidragen kan tänkas utgöra en sådan försämring som berättigar till eftergift av återkrav. *18 § BfsktL*

En inkomstförsämring eller liknande berättigar till eftergift endast om det är "påkallat". För detta får krävas att ändringen har viss varaktighet och storlek. Mindre variationer i de ekonomiska villkoren får den underhållsskyldige acceptera. Även en mera påtaglig ändring till det sämre bör i detta sammanhang lämnas utan beaktande, om den underhållsskyldige ändå utan vidare kan betala det fastställda bidraget. Detta kan nämligen redan från början ha satts lågt med tanke på den andra förälderns särskilt goda underhållsförmåga. När väl eftergift får meddelas, blir de nämnda faktorerna – försämringens varaktighet och dess grad – också avgörande för frågan om hur mycket av återkravsbeloppet som skall efterges. Genom ett tillägg till paragrafens första mening har i förslaget gjorts klart att eftergiften kan vara partiell och alltså avse del av ett månadsbelopp. De bestämmelser om förbehållsbelopp vid beräkning av underhållsbidrag som i departementsförslaget är upptagna i 7 kap. 3 § FB bör kunna bli till ledning för bedömningen av eftergiftsfrågorna. I övrigt får anvisningar ges i de riktlinjer som skall utfärdas av riksförsäkringsverket.

För att eftergift skall kunna beslutas är det inte nödvändigt att försäkringskassan först har gjort försök att få ut återkravsbeloppet genom införsel eller annan indrivningsåtgärd. Innan indrivningsåtgärd vidtas skall kassan bedöma om den underhållsskyldige "efter förmåga" fullgör sin betalningsskyldighet (17 § bidragsförskottslagen). Visar det sig då att skäl för eftergift föreligger, bör kassan underlåta att begära införsel eller utmätning. Som förut nämnts kan kassan själv ta initiativ till beslut om eftergift.

En del underhållsskyldiga betalar fullt ut löpande återkravsbelopp via införsel. Även för deras del kan emellertid fråga om eftergift undantagsvis uppkomma. Jag vill erinra om att en underhållsskyldig vid införsel ofta förbehålls ett lägre belopp än enligt de föreslagna bestämmelserna i 7 kap. 3 § FB. Visserligen kan eftergift i princip inte avse redan betalda återkravsbelopp. Det torde emellertid vara möjligt att bevilja eftergift beträffande belopp som har tagits ut tvångsvis efter det att ansökan har gjorts om eftergift. I avvaktan på prövningen av återkravsfrågan bör försäkringskassan också kunna begära att införselbeloppet minskas. Hinder kan, i enlighet med hittillsvarande praxis, inte heller anses möta mot att bevilja eftergift för bidragsförskott som kan komma att utges för viss, begränsad tid framöver. Eftergiftsinstitutet är emellertid inte något egentligt instrument för jämkning av underhållsbidraget. Vid förändringar som består för framtiden bör den underhållsskyldige därför hänvisas att söka rättelse genom jämkning av underhållsdomen eller avtalet.

Övergångsbest. BfsktL; 1 § indexlagen

Den nu diskuterade bestämmelsen bör inte få användas så att en underhållsskyldig, som har dragit på sig en underhållsskuld genom betalningsförsummelse, får behålla mera av sin inkomst för egen del än som följer av införsellagens regler om förbehållsbelopp. Rätten till eftergift enligt bestämmelsen bör bedömas i förhållande till den bidragsskyldiges ekonomiska villkor under den tid då skulden uppkom. Betalning av skulden kan emellertid försvåra den underhållsskyldiges rehabilitering efter en senare inträdd sjukdom eller anstaltsvistelse eller annars få socialt ogynnsamma verkningar för honom. Liksom enligt gällande rätt bör därför eftergift kunna medges också i sådana fall efter en skälighetsprövning. Bestämmelsen om detta återfinns i paragrafens tredje mening. Den kan givetvis tillämpas även när man inte kan tala om betalningsförsummelse men då återbetalningsskyldigheten pressar den bidragspliktige på ett sätt som kan få olyckliga följder med hänsyn till hans personliga förhållanden, utan att betalningssvårigheterna kan föras tillbaka på någon ändring i de ekonomiska förhållandena. Också i övrigt öppnar bestämmelsen möjlighet till eftergift, om ett återkrav på grund av särskilda omständigheter skulle vara oskäligt.

Övergångsbestämmelser

Som jag har sagt i den allmänna motiveringen (avsnitt 5.7) bör de regler som avser reduktion av bidragsförskott och återkrav därför att den underhållsskyldige har haft barnet hos sig träda i kraft först den 1 januari 1980. Detta gäller alltså de nya bestämmelserna i 4 a § andra stycket och 15 §. Övriga ändringar i lagen träder däremot i kraft den 1 juli 1979.

7.7 Förslaget till lag om ändring i lagen (1966:680) om ändring av vissa underhållsbidrag.

1 §

I paragrafens första stycke har gjorts en redaktionell ändring så att det framgår att den lagstadgade bidragsskyldighet som åsyftas är den familjerättsliga underhållsskyldigheten. Vidare har med anledning av förslaget i 7 kap. 5 § FB kretsen av bidragsmottagare ändrats så att "makes barn" har ersatts med uttrycket "eget eller annans barn". Enligt den nämnda paragrafen kan en person nämligen bli underhållsskyldig mot barn till någon han bor tillsammans med utan att vara gift med. Slutligen har ur kretsen av bidragsmottagare utmönstrats "fader eller moder", eftersom barns bidragsskyldighet mot föräldrar enligt nuvarande 7 kap. 3 § FB föreslås bli upphävd.

3 §

3 §; övergångsbest. indexlagen

I paragrafen finns bestämmelser om indexändringar av underhållsbidrag som senast bestämts eller bestämts efter utgången av år 1965. Av skäl som närmare har redovisats i den allmänna motiveringen (avsnitt 5.2.7) föreslås två ändringar i paragrafen.

Av *första stycket* följer att indexändringar under närmare angivna förutsättningar sker den 1 april varje år med hänsyn till basbeloppsutvecklingen sedan mars året innan eller det tidigare år som låg till grund för senaste ändringen.

I departementsförslaget har tagits upp en särskild bestämmelse i fråga om bidragsbelopp som bestäms under någon av månaderna januari–mars år 1979 eller senare år. Ett sådant belopp skall inte kunna ändras samma år som det har bestämts utan tidigast den 1 april året därpå. Om ett bidrag bestäms i februari ett år och indexhöjningar enligt 3 § äger rum den 1 april samma år, berörs det bidraget således inte av ändringen. Sker indexändring återigen den 1 april året därpå, gäller däremot ändringen också det bidraget. Bidraget ändras då med samma procenttal som övriga bidrag.

Enligt *andra stycket* ändras bidragsbeloppet med det procenttal med vilket basbeloppet har ändrats. I fråga om bidragsbelopp till eget eller annans barn föreskrivs dock i departementsförslaget att ändring fr. o. m. den 1 april 1979 endast skall utgöra 7/10 av det nämnda procenttalet. För underhållsbidrag till make eller frånskild make utgör talet oförändrat det procenttal med vilket basbeloppet ändras.

Den nya beräkningsmetoden har inte någon retroaktiv verkan. Vid en indexändring år 1979 av ett bidrag som har bestämts före den 1 april 1978 har man alltså att utgå från ett bidragsbelopp som för de föregående åren har räknats upp med hela det procenttal med vilket basbeloppet har ändrats.

När man enligt första stycket har att avgöra om basbeloppet har ändrats med fem procent och om alltså någon indexändring ett visst år skall komma till stånd eller ej, skall någon reduktion av procenttalet till 7/10 inte göras. Av detta och av den nya bestämmelsen i andra stycket följer att en basbeloppsändring på fem–sju procent leder till en indexändring av bidragsbelopp till barn som understiger fem procent.

I andra stycket har också föreslagits en ändring i bestämmelsen om avrundning av brutet procenttal. Gäller det bidragsbelopp till barn, skall någon avrundning inte göras av det procenttal med vilket basbeloppet har ändrats, innan detta tal reduceras till 7/10. Först det tal som därefter erhålls skall avrundas till närmast lägre hela procenttal.

Övergångsbestämmelser

Som framgår av vad som har sagts i avsnitt 5.7 bör 3 § träda i kraft den 1 januari 1979. Ändringarna i 1 § är föranledda av ändringar i FB och bör träda i kraft samtidigt som de eller den 1 juli 1979.

Enligt övergångsbestämmelserna till ändringarna i FB skall bidragsskyldighet som har ålagts någon gentemot fader eller moder och som har fastställts enligt äldre lag fortfarande bestå. Dessa bidrag skall enligt andra stycket följa samma regler som hittills, dvs. de skall indexändras efter vad som gäller för bidragsbelopp till make eller förutvarande make.

Också underhållsbidrag till sjukt, vuxet barn består enligt den dom eller det avtal varigenom bidraget har blivit bestämt, trots att någon underhållsskyldighet inte föreligger enligt de nya bestämmelserna i FB. Detsamma gäller bidrag till styvbarn i vissa fall. Dessa bidrag kommer emellertid utan särskild föreskrift att ändras enligt indexlagens bestämmelser om underhållsbidrag till eget eller annans barn.

7.8 Förslaget till lag om ändring i införsellagen (1968:621)

15 a §

Bestämmelserna i 7 kap. 4 § FB om rätt till avdrag på underhållsbidrag därför att barnet har vistats hos den bidragsskyldiga föräldern skall beaktas även när införsel har begärts för bidragen. Om den bidragsskyldige anmäler till utmätningsmannen att han har haft barnet hos sig under sådan tid som berättigar till avdrag, görs avdraget i första hand på äldre bidrag som ännu inte har betalts till barnet. Föreligger ingen sådan skuld, får den del av det fastställda underhållsbidraget som skall tillgodoräknas den bidragsskyldige i form av avdrag på bidraget inte tas i anspråk genom införsel för fordran som tillkommer annan än den underhållsberättigade eller någon som har inträtt i dennes rätt. Detta framgår av den nya 15 a §. Att denna del inte heller får tas ut genom utmätning framgår av 17 § tredje stycket. Utmätningsmannen skall alltså översända det avdragna beloppet direkt till den bidragsskyldiga föräldern.

16 §

Enligt 16 § första stycket första meningen införsellagen i nuvarande lydelse får jämkning av underhållsbidrag ske med hänsyn till annan fordran för vilken införsel samtidigt äger rum, om bidraget är sådant som avses i 5 kap. 5 § GB och överstiger vad som skäligen bör tillkomma gäldenärens familj. Bestämmelsen riktar sig alltså mot underhållsbidrag till make och barn under tid då makarna lever tillsammans. Syftet med bestämmelsen är att förhindra att ett oskäligt högt underhållsbidrag tas ut till förfång för andra borgenärer.

Eftersom underhållsbidrag till barn i fortsättningen föreslås bli reglerat uteslutande i FB har i departementsförslaget bestämmelsen ändrats så att det framgår att fråga är om underhållsbidrag till gäldenärens make eller makarnas barn. Sålunda föreskrivs att om underhållsbidrag till dessa, i de fall makarna

varaktigt bor tillsammans, överstiger vad som skäligen bör tillkomma den underhållsberättigade, underhållsbidraget vid tillämpning av 15 § kan jämkas med hänsyn till annan fordran för vilken införsel samtidigt äger rum.

Någon utvidgning föreslås inte av denna jämkningsmöjlighet till att omfatta underhållsbidrag också till andra barn som gäldenären bor tillsammans med, dvs. barn till sammanboende ogifta föräldrar. I likhet med familjelagssakkunniga anser jag att paragrafen i övrigt redan erbjuder goda möjligheter att förhindra missbruk av underhållsskyldigheten till skada för andra borgenärer. Enligt första stycket andra meningen får nämligen, om det är påkallat av särskilda skäl, jämkning ske även av annat underhållsbidrag, om detta uppenbart överstiger vad som skäligen fordras för den underhållsberättigades försörjning.

Ikraftträdande

Den nya 15 a § bör träda i kraft samtidigt som den föreslagna 7 kap. 4 § FB, dvs. den 1 januari 1980. Ändringen i 16 § däremot bör träda i kraft den 1 juli 1979.

7.9 Förslaget till lag om ändring i lagen (1969:620) om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag.

I 1 § första stycket har gjorts en redaktionell ändring med hänsyn till ändringarna i 7 kap. FB.

8 Hemställan

Jag hemställer att lagrådets yttrande inhämtas över förslagen till

1. lag om ändring i föräldrabalken,
2. lag om ändring i giftermålsbalken,
3. lag om ändring i ärvdabalken,
4. lag om ändring i utsökningslagen (1877:31 s. 1),
5. lag om ändring i barnavårdslagen (1960:97),
6. lag om ändring i lagen (1964:143) om bidragsförskott,
7. lag om ändring i lagen (1966:680) om ändring av vissa underhållsbidrag,
8. lag om ändring i införsellagen (1968:621) och
9. lag om ändring i lagen (1969:620) om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag.

9 Beslut

Regeringen beslutar i enlighet med föredragandens hemställan.

1. Förslag till Lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrives i fråga om 7 kap. föräldrabalken
dels att 1, 2 och 6–12 §§ skall ha nedan angivna lydelse,
dels att 3 och 4 §§ skall upphöra att gälla,
dels att i kapitlet skall införas en ny paragraf, 5 §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	7 kap.
	1 §
Föräldrarna *vare skyldiga att vidkännas kostnaden* för barnets uppehälle och utbildning, *om* ej barnet har egna tillgångar.	Föräldrarna *skola efter sina ekonomiska förhållanden svara för kostnaderna* för barnets uppehälle och utbildning, *i den mån* ej barnet *på annat sätt erhåller bidrag till kostnaderna eller* har egna tillgångar.
Underhållsskyldigheten upphör *ej innan barnet erhållit den utbildning som med hänsyn till föräldrarnas vilkor och barnets anlag må finnas tillbörlig och ej i något fall förrän barnet fyllt sexton år.*	Underhållsskyldigheten upphör *när barnet fyllt arton år. För tid efter det barnet fyllt arton år kvarstår dock underhållsskyldigheten så länge barnets skolgång ej avslutats. Till skolgång hänföres grundskola och gymnasieskola eller annan grundläggande utbildning som är jämförlig därmed.*
	2 §
I *kostnaden* för barnets underhåll skall var och en av föräldrarna taga del efter sin förmåga.	I *kostnaderna* för barnets underhåll skall var och en av föräldrarna taga del efter sin förmåga.
Fader eller moder, som ej har vårdnaden om barnet, skall betala underhållsbidrag. *Äro föräldrarna gifta med varandra men tillkommer vårdnaden om barnet endast den ene av dem och leva de ej åtskilda, gäller*	Fader eller moder, som ej har vårdnaden om barnet *eller som har del i vårdnaden men ej varaktigt sammanbor med barnet,* skall betala underhållsbidrag.

Nuvarande lydelse

dock 5 kap. giftermålsbalken.

Det åligger barnavårdsnämnd, som enligt 2 kap. 1 § skall sörja för att faderskapet till barn fastställes, att tillse att barnet tillförsäkras underhåll.

3 §

Är barnet, sedan dess rätt till underhåll enligt 1 § upphört, i följd av sjukdom eller annan dylik orsak ur stånd att själv försörja sig, vare föräldrarna i mån av förmåga skyldiga att giva barnet skäligt underhåll.

Enahanda underhållsskyldighet åligge barnet emot fader eller moder, som av sjukdom eller annan dylik orsak är ur stånd att själv försörja sig.

4 §

Har make under sin vårdnad barn som ej är även andra makens barn, är andra maken jämte honom skyldig att efter sin förmåga bidraga till barnets underhåll, så länge äktenskapet består.

Vad nu sagts medför ej ändring i den underhållsskyldighet som må åligga den andre av barnets föräldrar.

6 §

Betalning av underhållsbidrag skall erläggas i förskott för kalendermånad, *om ej på grund av* särskilda omständigheter annorlunda *bestämmes* av rätten eller genom avtal som i 7 § *andra stycket* sägs. Förskottsbetalning utöver vad nu sagts medför ej befrielse från att gälda underhållsbidrag för den tid sådan betalning avser.

Föreslagen lydelse

Har den bidragsskyldige vid utövande av sin rätt till umgänge med barnet haft kostnader som varit nödvändiga för barnets uppehälle under en icke obetydlig del av bidragstiden, skall underhållsbidraget nedsättas i skälig omfattning.

5 §

Betalning av underhållsbidrag skall erläggas i förskott för kalendermånad. *Föreligga* särskilda omständigheter *får dock* annorlunda *bestämmas* av rätten eller genom avtal som i 7 § sägs. Förskottsbetalning utöver vad nu sagts medför ej befrielse från att betala underhållsbidrag för den tid sådan betalning avser.

Fordran på underhållsbidrag som förfallit till betalning får ej göras gällande sedan tre år förflutit från förfallodagen. Har före utgången av den-

Familjelagssakkunnigas lagförslag

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Familjelagssakkunnigas lagförslag

na tid utmätning skett på grund av fordringen eller har den underhållsskyldige blivit försatt i konkurs på ansökan som gjorts före tidens utgång, får dock betalning för fordringen uttagas ur den utmätta egendomen eller erhållas i konkursen.

6 §

Förskotteras underhållsbidrag av allmänna medel, skall den underhållsskyldige fullgöra sin bidragsskyldighet genom att till det allmänna återbetala utgivna förskott eller så stor del därav som fastställes i särskild ordning. Är underhållsbidraget större än förskottet, skall överskjutande belopp erläggas direkt till barnet.

7 §

Avtal angående fullgörande för framtiden av underhållsskyldighet som ovan sägs utgör ej hinder för den underhållsberättigade att göra gällande rätt till högre underhållsbidrag.

Gäller avtalet underhåll enligt 1 § till barn vars föräldrar varken vid dess födelse voro eller därefter ha varit gifta med varandra, är det dock bindande för den underhållsberättigade, om avtalet slutits genom skriftlig, av två personer bevittnad handling och *godkänts* av barnavårdsnämnden. Vårdnadshavare får sluta avtal som nu har angetts, även om vårdnadshavaren ej har uppnått myndig ålder. *Innefattar avtalet åtagande att till barnets underhåll utge visst belopp en gång för alla, skall beloppet* betalas till barnavårdsnämnden, *och skall med beloppet så förfaras som i 4 kap. 6 § sägs* med avseende på där nämnt engångsbelopp.

Avtal som innefattar åtagande att till barnets underhåll utge visst belopp en gång för alla eller eljest i förskott betala underhållsbidrag för längre tid än kalendermånad skall slutas genom skriftlig, av två personer bevittnad handling och, *om barnet är underårigt, godkännas* av barnavårdsnämnden. Vårdnadshavare får *på barnets vägnar* sluta avtal som nu har angetts, även om vårdnadshavaren ej har uppnått myndig ålder. *Belopp som skall utges en gång för alla skall, om barnet är underårigt,* betalas till barnavårdsnämnden. *Nämnden skall så förfara med beloppet som sägs i 4 kap. 6 §* med avseende på där nämnt engångsbelopp.

Avtal angående underhållsbidrag till barn kan slutas även före barnets födelse.

Familjelagssakkunnigas lagförslag

Nuvarande lydelse

8 §

Utan hinder av vad genom dom eller *genom* avtal, *som enligt 7 § är bindande jämväl för den underhållsberättigade, blivit bestämt* om underhållsbidrag *äger rätten annorlunda förordna därom,* när ändrade förhållanden påkalla det. *Under samma förutsättning må ock avtal om underhållsbidrag, som enligt 7 § icke är bindande för den underhållsberättigade, på talan av den underhållsskyldige jämkas av rätten.* Är underhåll som avses i 1 § fastställt att utgå till dess barnet nått viss ålder, *vare* det ej hinder att göra gällande rätt till bidrag för tid därefter, *ändå att fall ej är för handen som nyss är sagt.*

Talan som avses i första stycket må ej föras i fråga om avtal, varigenom underhållsskyldig, i den ordning som stadgas i 7 § andra stycket, åtagit sig att till fullgörande av underhållsskyldighet som där avses utgiva visst belopp en gång för alla.

Föreslagen lydelse

Dom eller avtal om underhållsbidrag *får jämkas,* när ändrade förhållanden påkalla det. *Avtal om underhållsbidrag får jämkas också när avtalet är oskäligt med hänsyn till omständigheterna vid dess tillkomst och övriga omständigheter. Jämkning kan även innebära att obetalda bidrag nedsättas eller bortfalla.*

Är underhåll som avses i 1 § fastställt att utgå till dess barnet nått viss ålder, utgör det ej hinder att göra gällande rätt till bidrag för tid därefter, *även om anledning till jämkning enligt första stycket ej föreligger.*

9 §

Är avtal, som makar med avseende å förestående äktenskapsskillnad slutit om underhåll till barn, uppenbart obilligt för ena maken, må avtalet på hans talan av rätten jämkas. Har talan ej väckts inom ett år från det äktenskapsskillnaden meddelades, är rätten till talan förlorad.

Försummar fader eller moder sin underhållsskyldighet, förordnar rätten hur den skall fullgöras. Talan därom eller om underhållsbidrag i fall som avses i 2 § andra stycket får till den del den avser förfluten tid ej bifallas för längre tid än tre år före dagen för talans väckande.

10 §

Talan om underhåll till barn upptages av rätten i den ort där svaranden har sitt hemvist. Sådan fråga kan väckas även i samband med mål rörande fastställande av faderskapet till barn.

Talan om underhåll till barn upptages av rätten i den ort där svaranden har sitt hemvist. Sådan fråga kan väckas även i samband med mål rörande fastställande av faderskapet till barn *eller, om parterna äro ense i frågan, genom ansökan i samband med ärende angående vårdnaden om barn.*

Första stycket utgör ej hinder att upptaga fråga om underhåll i samband med äktenskapsmål.

Nuvarande lydelse *Föreslagen lydelse* *Familjelagssakkunnigas lagförslag*

Finns ej behörig domstol enligt vad som sägs i första eller andra stycket, upptages målet av Stockholms tingsrätt.

Har rätten att avgöra vilken av flera män som är fader till barnet, får talan om underhållsbidrag ej prövas slutligt innan faderskapsfrågan har avgjorts genom dom som vunnit laga kraft.

11 §

I mål om underhåll till barn får vårdnadshavare föra talan för barnet, även om vårdnadshavaren ej har uppnått myndig ålder. Är särskild förmyndare förordnad för barnet, har han samma rätt att föra talan för barnet. *Även barnavårdsnämnd som enligt 2 § tredje stycket skall tillse att barnet tillförsäkras underhåll får föra sådan talan.* Var och en som kan föra talan för barnet skall beredas tillfälle att yttra sig i målet.

I mål *eller ärende* om underhåll till barn får vårdnadshavare föra talan för barnet, även om vårdnadshavaren ej har uppnått myndig ålder. Är särskild förmyndare förordnad för barnet, har han samma rätt att föra talan för barnet. Var och en som kan föra talan för barnet skall beredas tillfälle att yttra sig i målet *eller ärendet.*

På begäran av den underhållsberättigade äger rätten utan att fastställa beloppet förklara att den underhållsskyldige skall utge underhållsbidrag.

Underhållsbidrag får bestämmas till olika belopp för särskilda delar av underhållstiden.

Underhåll till barn får ej mot den underhållsskyldiges bestridande bestämmas för tid efter det barnet fyllt aderton år, innan det kan tillförlitligen bedömas huruvida underhållsskyldighet föreligger därefter.

12 §

I mål om underhåll till barn kan rätten för tiden intill dess laga kraft ägande dom eller beslut föreligger förordna om underhållet efter vad som finnes skäligt. *Skyldighet att utge bidrag får dock ej åläggas någon,* om icke sannolika skäl föreligga att han är bidragsskyldig. Har fråga om underhåll väckts i samband med mål om fastställande av faderskap till barn, får förordnande som nu nämnts ej meddelas, om flera män äro instämda i målet.

I mål *eller ärende* om underhåll till barn kan rätten för tiden intill dess laga kraft ägande dom eller beslut föreligger förordna om underhållet efter vad som finnes skäligt. *Åläggande eller förklaring att någon skall utge underhållsbidrag får dock ej meddelas,* om icke sannolika skäl föreligga att han är bidragsskyldig. Har fråga om underhåll väckts i samband med mål om fastställande av faderskap till barn, får förordnande som nu nämnts ej meddelas, om flera män äro instämda i målet.

Förordnande enligt första stycket kan på yrkande meddelas utan huvudförhandling. Innan förordnande meddelas, skall motparten beredas tillfälle att yttra sig över yrkandet. Har förordnande meddelats, prövar rätten när

Familjelagssakkunnigas lagförslag

Nuvarande lydelse *Föreslagen lydelse*

målet avgöres, om åtgärden skall bestå.

Förordnande som nu nämnts går i verkställighet lika med laga kraft ägande dom men kan när som helst återkallas av rätten.

---

1. Denna lag träder i kraft den
2. Är mål om underhåll anhängigt vid ikraftträdandet, prövas målet enligt äldre lag.
3. Bidragsskyldighet som ålagts någon med tillämpning av äldre lag skall bestå men fullgöras och vid jämkning omprövas enligt de nya bestämmelserna.
4. Den tid efter vilken fordran på underhållsbidrag, som förfallit till betalning, enligt de nya bestämmelserna i 7 kap. 5 § andra stycket ej får göras gällande skall utgå tidigast vid utgången av månad 19xx.
5. Har någon enligt 7 kap. 7 § andra stycket i dess äldre lydelse slutit avtal, som innefattar åtagande att till barns underhåll utge visst belopp en gång för alla, får talan om jämkning enligt 7 kap. 8 § första stycket första punkten i dess nya lydelse ej föras i fråga om avtalet.
6. Har före ikraftträdandet rätten att väcka talan om jämkning av avtal om underhåll gått förlorad enligt 7 kap. 9 § i dess äldre lydelse, får talan om jämkning enligt 7 kap. 8 § första stycket andra punkten i dess nya lydelse ej föras.
7. Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till föreskrift som ersatts genom bestämmelse i nya lagen, tillämpas i stället den nya bestämmelsen.

2. Förslag till Lag om ändring i giftermålsbalken

Härigenom föreskrives i fråga om giftermålsbalken

dels att 5 kap. 3–6, 12, 13 och 15 §§ samt 7 kap. 3–5 §§ skall upphöra att gälla,

dels att 5 kap. 1, 2, 7–11 och 14 §, 7 kap. 2 §, 11 kap. 1 och 14–16 §§, 13 kap. 10 § samt 15 kap. 24 § skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	5 kap.
	1 §
Man och hustru *äro skyldiga varandra trohet och bistånd; de hava att* i samråd verka för familjens bästa.	Man och hustru *skall visa varandra lojalitet och hänsyn. De skall gemensamt vårda hem och barn och* i samråd verka för familjens bästa.
	2 §
Makarna *äro pliktiga att, var efter sin förmåga, genom tillskott av penningar, verksamhet i hemmet eller an-*	Makarna *skall tillsammans svara för den gemensamma hushållningen och vardera makens personliga kost-*

Nuvarande lydelse

norledes bidraga till att bereda familjen det underhåll, som med avseende å makarnas villkor må anses tillbörligt. Till familjens underhåll skall räknas vad som erfordras för den gemensamma hushållningen och barnens uppfostran samt för tillgodoseende av vardera makens särskilda behov.

Föreslagen lydelse

nader sämt sig emellan fördela utgifter och sysslor. Räcker vad make har att tillskjuta icke till för de gemensamma och personliga utgifter som han ombesörjer, skall andra maken lämna honom pengar.

Om underhåll till barn finns bestämmelser i föräldrabalken.

Familjelagssakkunnigas lagförslag

3 §

Lämnar vad ena maken enligt 2 § har att tillskjuta icke tillgång till bestridande av utgifterna för hans särskilda behov och de utgifter, han eljest med hänsyn till makarnas levandsförhållanden enligt sed har att ombesörja för familjens underhåll, vare andra maken pliktig att i lämpliga poster tillhandahålla honom erforderliga penningmedel. Rätt till sådant bidrag tillkomme dock ej make, som visar oförmåga att handhava medel eller av annan särskild orsak icke bör äga ombesörja utgifterna.

4 §

Vad med tillämpning av 2 och 3 §§ av ena maken överlämnats till den andre för tillgodoseende av hans särskilda behov vare hans egendom.

5 §

Gör make sig skyldig till uppenbar försummelse av sin underhållsplikt, varde han, om andra maken det yrkar, av rätten förpliktad att till denne utgiva bidrag till de utgifter för familjens underhåll, vilkas ombesörjande enligt sed ankommer på honom eller rätten med hänsyn till omständigheterna finner skäligen böra anförtros honom.

6 §

Har ena maken under ett kalenderår för familjens tillbörliga underhåll haft utgifter, som uppenbarligen överstiga vad enligt 2 § ålegat honom för

Nuvarande lydelse

underhållet tillskjuta, äge han, om ej annat avtalats eller med hänsyn till omständigheterna får antagas vara avsett, av andra maken utfå ersättning för vad av sagda utgifter må anses belöpa på denne.

Talan om ersättning må ej väckas, sedan ett år förflutit efter kalenderårets utgång.

Rätt till ersättning må ej göras gällande av annan än den ersättningsberättigade själv, ej heller i den ersättningsskyldiges konkurs.

Föreslagen lydelse

Familjelagssakkunnigas lagförslag

7 §

Lever makar på grund av söndring åtskilda, skall make *ändå bidraga* till andra *makens underhåll* enligt de grunder som anges i 2 §.

Om bidrag till barnens underhåll i fall, som avses i första stycket, stadgas i föräldrabalken.

Sammanbor ej makarna, skall make *utge underhållsbidrag* till andra *maken* enligt de grunder som anges i 2 §.

8 §

I fall, som avses i 7 §, *må,* såvitt det med hänsyn till vardera makens levnadsförhållanden och omständigheterna i övrigt finnes skäligt, make förpliktas att till nyttjande lämna andra maken lösören, vilka vid sammanlevnadens hävande *ingingo* i det för makarnas gemensamma begagnande avsedda bohaget eller utgjorde andra makens arbetsredskap. Har ena maken tillhörig egendom sålunda lämnats den andre till nyttjande, skall avtal, som ägaren må med tredje man träffa angående egendomen, ej lända till inskränkning i andra makens nyttjanderätt.

I fall, som avses i 7 §, *får,* såvitt det med hänsyn till vardera makens levnadsförhållanden och omständigheterna i övrigt finnes skäligt, make förpliktas att till nyttjande lämna andra maken lösören, vilka vid sammanlevnadens hävande *ingick* i det för makarnas gemensamma begagnande avsedda bohaget eller utgjorde andra makens arbetsredskap. Har ena maken tillhörig egendom sålunda lämnats den andre till nyttjande, skall avtal, som ägaren träffar med tredje man angående egendomen, ej lända till inskränkning i andra makens nyttjanderätt.

9 §

Utan hinder av vad rätten beslutit om bidrag, som i 5 eller 7 § sägs, äge rätten på endera makens yrkande annorlunda förordna därom, när ändrade förhållanden *påkalla* det.

Dom eller avtal om underhållsbidrag får jämkas när ändrade förhållanden *påkallar* det. *Avtal om underhållsbidrag får jämkas också när avtalet är oskäligt med hänsyn till om-*

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Familjelagssakkunnigas lagförslag

ständigheterna vid dess tillkomst och övriga omständigheter. Jämkningen kan även innebära att obetalda bidrag nedsättes eller bortfaller.

Vad i första stycket sägs om jämkning av avtal om underhåll äger motsvarande tillämpning i fråga om avtal om nyttjanderätt som avses i 8 §.

10 §

Avtal i fråga, som avses i 2, 3, 7 eller 8 §, må på ena makens yrkande av rätten jämkas, om avtalet finnes uppenbart obilligt eller ändrade förhållanden påkalla det.

Försummar make sin underhållsskyldighet, förordnar rätten hur den skall fullgöras. Talan därom eller om underhållsbidrag i fall som avses i 7 § får till den del den avser förfluten tid ej bifallas för längre tid än tre år före dagen för talans väckande.

Fordran på underhållsbidrag som förfallit till betalning får ej göras gällande sedan tre år förflutit från förfallodagen. Har före utgången av denna tid utmätning skett på grund av fordringen eller har den underhållsskyldige blivit försatt i konkurs på ansökan som gjorts före tidens utgång, får dock betalning för fordringen uttagas ur den utmätta egendomen eller erhållas i konkursen.

11 §

Makarna *vare* pliktiga giva varandra de upplysningar rörande sina ekonomiska förhållanden, som erfordras för bedömande av varderas underhållsskyldighet.

Makarna *är* pliktiga att giva varandra de upplysningar rörande sina ekonomiska förhållanden, som erfordras för bedömande av varderas underhållsskyldighet.

12 §

En var av makarna äge att för den dagliga hushållningen eller barnens uppfostran med förpliktande verkan jämväl för den andra maken ingå sådana rättshandlingar, som sedvanligen företagas för dessa ändamål. Rättshandlingen skall anses vara ingången i syfte att förplikta jämväl andra maken, såvida ej annat framgår av omständigheterna.

Rättshandling, varom i första styck-

Nuvarande lydelse	Föreslagen lydelse	Familjelagssakkunnigas lagförslag
et sägs, vare ej förpliktande för andra maken, om den, med vilken rättshandlingen slöts, insåg eller bort inse, att det, som anskaffades genom rättshandlingen, ej var erforderligt.		
Vad sålunda är stadgat skall ej äga tillämpning, om makarna på grund av söndring leva åtskilda.		
13 §		
Missbrukar make den honom enligt 12 § tillkommande behörighet, må han kunna på yrkande av andra maken av rätten förklaras behörigheten förlustig.		
Sådant beslut varde av rätten upphävt, om makarna enas därom eller förändrade förhållanden visas hava inträtt.		
Om rättens beslut, som i denna paragraf avses, skall ofördröjligen genom rättens försorg anmälan göras till äktenskapsregistret samt kungörelse införas i allmänna tidningarna och tidning inom orten.		
14 §		
Är ena maken *för bortovaro eller sjukdom* ur stånd att själv ombesörja sina angelägenheter; *har han ej nämnt* fullmäktig, *och är ej heller* förmyndare eller god man för honom *förordnad, äge* andra maken *företräda honom, när angelägenhet yppar sig, som ej utan olägenhet kan uppskjutas, uppbära avkastningen av hans egendom och annan hans inkomst samt, om det för anskaffande av medel till familjens underhåll oundgängligen tarvas, pantsätta eller avyttra honom tillhörig egendom. Ej må i något fall fast egendom avyttras eller intecknas eller i sådan egendom upplåten rättighet inskrivas, med mindre rätten, efter inhämtande av yttrande från hans närmaste fränder, som vistas i riket, medgiver det.*	Är ena maken *på grund av sjukdom eller bortovaro* ur stånd att själv ombesörja sina angelägenheter, *och finnes ej* fullmäktig, förmyndare eller god man för honom, *äger* andra maken, *om det behövs för familjens underhåll, uppbära hans inkomst och avkastningen av hans egendom samt utkvittera banktillgodohavanden och andra penningmedel.*	

Nuvarande lydelse

Vad nu är stadgat *äge* ej tillämpning, om makarna *på grund av söndring leva åtskilda.*

Föreslagen lydelse

Vad nu är stadgat *äger* ej tillämpning, om makarna *ej sammanbor.*

Familjelagssakkunnigas lagförslag

15 §

Om makes släktnamn är särskilt stadgat.

7 kap.

2 §

Är i äktenskapet gäld gjord av bägge makarna, svare de en för bägge och bägge för en för gälden, såvida ej annat avtalats.

Samma lag vare, där ena maken gjort gäld, för vilken enligt 5 kap. 12 § jämväl andra maken svarar.

3 §

Häftar hustrun jämte mannen för gäld, som båda makarna eller endera gjort genom rättshandling av den i 5 kap. 12 § avsedda beskaffenhet, och vill borgenären söka hustrun för gälden, skall han anhängiggöra sin talan inom två år från förfallodagen eller, om gälden skall betalas vid anfordran, från dess uppkomst; försittes denna tid, vare rätt till talan mot henne förlorad.

Varder hustrun försatt i konkurs, vare hon ej pliktig att för dessförinnan gjord gäld av beskaffenhet, som i första stycket avses, ansvara med egendom, som hon under konkursen eller därefter förvärvar.

4 §

Har bodelning verkställts i anledning av boskillnad eller äktenskapets upplösning, svarar hustrun för gäld, som avses i 3 § och som uppkommit före boskillnadsansökningen eller, om äktenskapet upplösts genom mannens död utan att talan om äktenskapsskillnad då var anhängig, före dödsfallet eller, om äktenskapet upplösts i annat fall, före ansökningen om äktenskapsskillnad, endast intill värdet av dels den enskilda egendom hon ägde vid

Nuvarande lydelse | *Föreslagen lydelse* | *Familjelagssakkunnigas lagförslag*

den tillämpliga tidpunkten, dels den egendom som tillades henne vid bodelningen. Vad nu sagts skall i tillämpliga delar gälla även för det fall att bodelning ej skall äga rum i anledning av äktenskapets upplösning.

Häftade egendom, som i första stycket sägs, på grund av inteckning eller eljest särskilt för annan gäld än där avses, varde motsvarande del av egendomens värde ej medräknad.

5 §

Vad i 3 och 4 §§ är stadgat skall ej äga tillämpning, om hustrun iklätt sig vidsträcktare betalningsansvar.

11 kap.

1 §

Är makar ense om att äktenskapet skall upplösas, har de rätt till äktenskapsskillnad. Har make barn under sexton år som står under hans vårdnad, skall äktenskapsskillnaden dock föregås av betänketid.

Är makar ense om att äktenskapet skall upplösas, har de rätt till äktenskapsskillnad. Har make barn under sexton år, som står under hans vårdnad *och varaktigt sammanbor med honom, eller framställer makarna begäran därom hos rätten,* skall äktenskapsskillnaden dock föregås av betänketid.

14 §

Om ena maken efter äktenskapsskillnaden är i behov av bidrag till sitt tillbörliga underhåll, kan rätten ålägga andra maken att utge sådant bidrag efter vad som är skäligt med hänsyn till hans förmåga och övriga omständigheter. Vid prövningen skall beaktas att make kan ha särskilt behov av bidrag för tiden närmast efter äktenskapsskillnaden.

Efter äktenskapsskillnad svarar vardera maken för sin försörjning.

Bidraget kan, om den underhållsskyldiges förmögenhetsförhållanden och omständigheterna i övrigt föranleder det, bestämmas till visst belopp att utges en gång för alla. Är bidraget bestämt att utgå på särskilda tider och

Är make under en övergångstid i behov av bidrag till sitt underhåll, skall dock andra maken utge underhållsbidrag efter vad som är skäligt med hänsyn till hans förmåga och övriga omständigheter.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*	*Familjelagssakkunnigas lagförslag*
ingår den underhållsberättigade nytt äktenskap, skall bidrag ej vidare utgå.	*Har make svårigheter att försörja sig själv efter upplösning av ett långvarigt äktenskap eller föreligger eljest synnerliga skäl, skall underhållsbidrag utgå för längre tid än i andra stycket sägs.*	
15 §		
Utan hinder av vad som genom rättens beslut eller genom avtal blivit bestämt om bidrag till frånskild makes underhåll kan rätten på endera makens yrkande förordna på annat sätt därom, när ändrade förhållanden påkallar det. Endast om synnerliga skäl föreligger får dock underhållsbidrag *utdömas, om sådant bidrag icke tidigare skolat utgå, eller* höjas utöver det högsta belopp till vilket bidraget tidigare varit bestämt.	*Underhållsbidrag efter äktenskapsskillnad utgår på bestämda tider eller, om makarna är ense därom eller eljest särskilda skäl föreligger, med ett belopp som utges en gång för alla.*	
Första stycket äger ej tillämpning om någon förpliktats eller åtagit sig att till frånskild makes underhåll utge visst belopp en gång för alla.	*Vad i 5 kap. 9 § första stycket sägs äger motsvarande tillämpning i fråga om underhåll efter äktenskapsskillnad.* Endast om synnerliga skäl föreligger får dock underhållsbidrag höjas utöver det högsta belopp till vilket bidraget tidigare varit bestämt. *Underhållsbidrag, som erlagts en gång för alla, får jämkas endast om sådant underhållsbidrag bestämts genom avtal och avtalet är oskäligt med hänsyn till omständigheterna vid dess tillkomst och övriga omständigheter.*	
	Bestämmelserna i 5 kap. 10 § om den tid för vilken talan får bifallas eller förfallet underhållsbidrag sist kan göras gällande äger motsvarande tillämpning i fråga om fordran på underhåll efter äktenskapsskillnad.	
16 §		
Är avtal, som makar med avseende på förestående äktenskapsskillnad träffat om bodelning eller vad därmed äger samband *eller om bidrag*	Är avtal, som makar med avseende på förestående äktenskapsskillnad träffat om bodelning eller vad därmed äger samband, uppenbart	

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
till makes underhåll, uppenbart obilligt för ena maken, skall det på hans talan jämkas av rätten. Har talan ej väckts inom ett år från det äktenskapsskillnaden meddelades, är rätten till talan förlorad.	obilligt för ena maken, skall det på hans talan jämkas av rätten. Har talan ej väckts inom ett år från det äktenskapsskillnaden meddelades, är rätten till talan förlorad.
13 kap. 10 §	
Till betalning förfallet underhållsbidrag, som make jämlikt 11 kap. *14 §* har att en gång för alla utge till andra maken, skall vid bodelningen utgå av vad därvid tillkommer andra maken utöver egendom till täckning av denne åvilande gäld.	Till betalning förfallet underhållsbidrag, som make jämlikt 11 kap. *15 § första stycket* har att en gång för alla utge till andra maken, skall vid bodelningen utgå av vad därvid tillkommer andra maken utöver egendom till täckning av denne åvilande gäld.
15 kap. 24 §	
Har make yrkat åläggande för andra maken att utgiva underhållsbidrag enligt 5 kap. *5 eller* 7 § eller, efter det till äktenskapsskillnad blivit dömt, enligt 11 kap. 14 §, eller har make påkallat jämkning i vad genom rättens beslut eller genom avtal blivit bestämt om sådant bidrag, kan rätten på yrkande för tiden intill dess laga kraft ägande dom föreligger förordna därom efter vad som finnes skäligt.	Har make yrkat åläggande för andra maken att utgiva underhållsbidrag enligt 5 kap. 7 § *eller 10 § första stycket* eller, efter det till äktenskapsskillnad blivit dömt, enligt 11 kap. 14 §, eller har make påkallat jämkning i vad som genom rättens beslut eller genom avtal blivit bestämt om sådant bidrag, kan rätten på yrkande för tiden intill dess laga kraft ägande dom föreligger förordna därom efter vad som finnes skäligt.

1. Denna lag träder i kraft den
2. Är mål om underhåll anhängigt vid ikraftträdandet, prövas målet enligt äldre lag.
3. Bidragsskyldighet som ålagts någon med tillämpning av äldre lag skall bestå men fullgöras och vid jämkning omprövas enligt de nya bestämmelserna. Vad i 11 kap. 14 § andra stycket i dess äldre lydelse är föreskrivet om att bidrag skall upphöra att utgå, om den underhållsberättigade ingår nytt äktenskap, skall dock fortfarande gälla om bidrag bestämts före ikraftträdandet.
4. Den tid efter vilken fordran på underhållsbidrag, som förfallit till betalning, enligt de nya bestämmelserna i 5 kap. 10 § andra stycket eller 11 kap. 15 § tredje stycket ej får göras gällande skall utgå tidigast vid utgången av månad 19xx.
5. Har någon före ikraftträdandet genom sådan rättshandling som avses

Familjelagssakkunnigas lagförslag

i 5 kap. 12 eller 14 §§ förpliktat sin make får rättshandlingen göras gällande mot denne enligt äldre lag.

6. Har före ikraftträdandet rätten att väcka talan om jämkning av avtal om underhåll gått förlorad enligt 11 kap. 16 § i dess äldre lydelse, får talan om jämkning enligt de nya bestämmelserna om jämkning av avtal ej föras på den grund att avtalet är oskäligt med hänsyn till omständigheterna vid dess tillkomst och övriga omständigheter.
7. Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till föreskrift som ersatts genom bestämmelse i nya lagen, tillämpas i stället den nya bestämmelsen.

3. Förslag till Lag om ändring i ärvdabalken

Härigenom föreskrives att 7 kap. 6 § och 8 kap. ärvdabalken skall upphöra att gälla.

Denna lag träder i kraft den

Har arvlåtaren avlidit före ikraftträdandet, skall bestämmelserna i 7 kap. 6 § och 8 kap. fortfarande äga tillämpning.

Vad i punkt 4 av övergångsbestämmelserna till lagen (1969:621) om ändring i ärvdabalken förordnats om fortsatt tillämpning av 8 kap. 10 § samma balk skall fortfarande gälla. Vid sådan tillämpning gäller fortfarande även 7 kap. 6 § ärvdabalken.

4. Förslag till Lag om ändring i utsökningslagen (1877:31 s. 1)

Härigenom föreskrives att 54 a § utsökningslagen (1877:31 s. 1) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
54 a §	
På grund av skriftlig, av två personer bevittnad förbindelse får utmätning äga rum för bidrag, som någon enligt förbindelsen skolat utgiva till fullgörande av underhållsskyldighet jämlikt giftermåls- eller föräldrabalken eller skolat erlägga till barnavårdsnämnd såsom ersättning för barns vård jämlikt barnavårdslagen. Beträffande underhållsbidrag till make skall dock vad nu sagts ej äga tillämpning, med mindre makarna under den tid bidraget avser levde och alltjämt leva åtskilda *på grund av söndring eller efter hemskillnad.*	På grund av skriftlig, av två personer bevittnad förbindelse får utmätning äga rum för bidrag, som någon enligt förbindelsen skolat utgiva till fullgörande av underhållsskyldighet jämlikt giftermåls- eller föräldrabalken eller skolat erlägga till barnavårdsnämnd såsom ersättning för barns vård jämlikt barnavårdslagen. Beträffande underhållsbidrag till make *och makarnas barn* skall dock vad nu sagts ej äga tillämpning, med mindre makarna under den tid bidraget avser levde och alltjämt leva åtskilda.

Nuvarande lydelse | *Föreslagen lydelse* | *Familjelagssakkunnigas lagförslag*

Har bidrag som avses i 1 mom. förfallit till betalning tidigare än tre år innan ansökan gjordes, får utmätning på grund av förbindelsen ej ske, om gäldenären påstår att bidraget guldits och invändningen ej kan med hänsyn till omständigheterna i övrigt lämnas utan avseende.

Är talan om förbindelsen anhängig vid domstol, äger denna förordna, att utmätning på grund av förbindelsen tills vidare ej får äga rum.

Den som vill erhålla utmätning skall ingiva förbindelsen i huvudskrift till utmätningsmannen.

Denna lag träder i kraft såvitt avser den ändrade lydelsen av första stycket den och såvitt avser upphävandet av andra stycket den

5. Förslag till Lag om ändring i lagen (1964:143) om bidragsförskott

Härigenom föreskrives i fråga om lagen (1964:143) om bidragsförskott att 1, 2, 4, 7, 15, 17 och 18 §§ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse | *Föreslagen lydelse*

1 §

Tillkommer vårdnaden om barn, som är svensk medborgare och bosatt i riket, endast en av föräldrarna eller står barnet icke under föräldrarnas vårdnad, utgår enligt vad nedan stadgas av allmänna medel bidragsförskott till barnet i förhållande till fader eller moder, som ej har vårdnaden om barnet.

Tillkommer vårdnaden om barn, som är svensk medborgare och bosatt i riket, endast en av föräldrarna eller står barnet icke under föräldrarnas vårdnad, utgår enligt vad nedan stadgas av allmänna medel bidragsförskott till barnet i förhållande till fader eller moder, som ej har vårdnaden om barnet. *Står barnet under vårdnad av bägge föräldrarna men sammanbor med endast en av dem, gäller detsamma i förhållande till den som ej varaktigt sammanbor med barnet, och skall den andre vid tillämpning av denna lag anses såsom vårdnadshavare.*

Bidragsförskott utgår även till här i riket bosatt barn som icke är svensk medborgare om vårdnadshavaren är bosatt i riket och antingen barnet eller vårdnadshavaren sedan minst sex månader vistas i riket.

Fader eller moder, som ej har vårdnaden om barnet, benämnes i denna lag underhållsskyldig.

Fader eller moder, som ej har vårdnaden om barnet *eller som har del i vårdnaden men ej varaktigt sam-*

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*	*Familjelagssakkunnigas lagförslag*
	manbor med barnet, benämnes i denna lag underhållsskyldig.	
	2 §	
Bidragsförskott utgår icke därest		
a) barnet bor tillsammans med den underhållsskyldige;	a) barnet *varaktigt* bor tillsammans med den underhållsskyldige;	
b) det föreligger grundad anledning antaga att den underhållsskyldige i vederbörlig ordning betalar fastställt underhållsbidrag icke understigande vad som skulle utgå i bidragsförskott enligt 4 § första och andra styckena;		
c) det finnes uppenbart att den underhållsskyldige annorledes sörjt eller sörjer för att barnet erhåller motsvarande underhåll;		
d) vårdnadshavaren uppenbarligen utan giltigt skäl underlåter att vidtaga eller medverka till åtgärder för att få *underhållsbidrag eller* faderskap till barnet fastställt.	d) vårdnadshavaren uppenbarligen utan giltigt skäl underlåter att vidtaga eller medverka till åtgärder för att få faderskap till barnet fastställt;	
	e) barnet har egna tillgångar eller eljest uppenbarligen saknar behov av bidragsförskott.	
	4 §	
Bidragsförskott utgör för år räknat fyrtio procent av det basbelopp som enligt 1 kap. 6 § lagen (1962:381) om allmän försäkring har fastställts för månaden före den som bidragsförskottet avser.		
Skall bidragsförskott utgå i förhållande till såväl fader som moder eller är barnet berättigat till barnpension enligt 8 kap. 5 § lagen om allmän försäkring, utgör dock bidragsförskottet trettio procent av det basbelopp som anges i första stycket, i förra fallet i förhållande till varje underhållsskyldig.		
Föreligger grundad anledning antaga att fastställt underhållsbidrag betalas i vederbörlig ordning, utgör bidragsförskottet skillnaden mellan förskottsbelopp enligt första eller andra stycket samt underhållsbidragets belopp.		
Bidragsförskott utgår ej med högre belopp än underhållsbidraget, därest vårdnadshavaren uppenbarligen utan giltigt skäl underlåter att vidtaga eller medverka till åtgärder för att få underhållsbidraget höjt.		
	7 §	
Sedan bidragsförskott sökts skall, under förutsättning att den underhållsskyldiges vistelseort är känd eller kan utrönas, omedelbart till honom avsändas meddelande om ansökningen med föreläggande att, därest han har något att anföra i an-	Sedan bidragsförskott sökts skall, under förutsättning att den underhållsskyldiges vistelseort är känd eller kan utrönas, omedelbart till honom avsändas meddelande om ansökningen med föreläggande att, därest han har något att anföra i an-	

Nuvarande lydelse

ledning av ansökningen, inom viss kort tid muntligen eller skriftligen yttra sig. I meddelandet skall tillika lämnas underrättelse om stadgandena i 2 § a), b) *och c)* samt 4 § tredje stycket.

När försäkringskassan meddelat beslut i ärendet, skall sökande och vårdnadshavare skriftligen underrättas om beslutet. Beslutet skall skriftligen delgivas den underhållsskyldige. Har ansökan om bidragsförskott ej bifallits eller bifallits endast till viss del, skall beslutet delgivas även sökanden och vårdnadshavaren. Har förskott beviljats, skall därvid underrättelse lämnas sökanden och vårdnadshavaren om stadgandena i 12 och 13 §§ samt, i annat fall än som avses i 4 § tredje stycket, den underhållsskyldige om föreskrifterna i 2 § a), b) *och c)* samt 16 §.

Föreslagen lydelse

ledning av ansökningen, inom viss kort tid muntligen eller skriftligen yttra sig. I meddelandet skall tillika lämnas underrättelse om stadgandena i 2 § a), b), *c) och e)* samt 4 § tredje stycket.

När försäkringskassan meddelat beslut i ärendet, skall sökande och vårdnadshavare skriftligen underrättas om beslutet. Beslutet skall skriftligen delgivas den underhållsskyldige. Har ansökan om bidragsförskott ej bifallits eller bifallits endast till viss del, skall beslutet delgivas även sökanden och vårdnadshavaren. Har förskott beviljats, skall därvid underrättelse lämnas sökanden och vårdnadshavaren om stadgandena i 12 och 13 §§ samt, i annat fall än som avses i 4 § tredje stycket, den underhållsskyldige om föreskrifterna i 2 § a), b), *c) och e)* samt 16 §.

Familjelagssakkunnigas lagförslag

15 §

I den mån bidragsförskott svarar mot fastställt underhållsbidrag inträder den försäkringskassa hos vilken den underhållsskyldige är inskriven eller skulle ha varit inskriven om han uppfyllt åldersvillkoret i 1 kap. 4 § lagen (1962:381) om allmän försäkring i barnets rätt till underhållsbidrag gentemot den underhållsskyldige. Är den underhållsskyldige ej inskriven och skulle han ej heller under angiven förutsättning ha varit inskriven hos allmän försäkringskassa, inträder Stockholms läns allmänna försäkringskassa i barnets rätt.

Har bidragsförskott utgått inträder den försäkringskassa hos vilken den underhållsskyldige är inskriven eller skulle ha varit inskriven om han uppfyllt åldersvillkoret i 1 kap. 4 § lagen (1962:381) om allmän försäkring i barnets rätt till underhållsbidrag gentemot den underhållsskyldige. Är den underhållsskyldige ej inskriven och skulle han ej heller under angiven förutsättning ha varit inskriven hos allmän försäkringskassa, inträder Stockholms läns allmänna försäkringskassa i barnets rätt.

Försäkringskassan fastställer enligt vad särskilt är föreskrivet i vad mån den underhållsskyldige skall återbetala utgivna bidragsförskott. Återkrav får dock ej ske om den underhållsskyldige enligt 7 kap. 7 § första stycket föräldrabalken åtagit sig att till barnets underhåll utge visst belopp en gång för

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Familjelagssakkunnigas lagförslag

alla. Av försäkringskassan fastställt belopp gäller såsom fastställt underhållsbidrag vid tillämpning av denna lag men kan ändras närhelst försäkringskassan finner skäl därtill. Har förfallodag ej bestämts av rätten eller genom avtal som i nyssnämnda lagrum sägs, skall av försäkringskassan fastställt belopp erläggas förskottsvis för kalendermånad.

Av rätten eller parterna fastställt underhållsbidrag skall, i den mån det motsvarar bidragsförskottet, återbetalas till dess försäkringskassan finner skäl besluta om annat återkravsbelopp. Nedsättes av försäkringskassan fastställt återkravsbelopp efter besvär, äger den underhållsskyldige återfå vad han erlagt för mycket. Om återbetalning när någon i mål om fastställande av faderskap icke funnits underhållsskyldig eller när erkännande av faderskap förklarats ogiltigt finns särskilda bestämmelser.

17 §

Det ankommer på försäkringskassa som avses i 15 § att, där ej den underhållsskyldige efter förmåga fullgör den honom enligt 16 § åvilande betalningsskyldigheten, utan dröjsmål vidtaga erforderliga åtgärder för fordringens indrivande.

Försäkringskassan bör bereda den, som äger föra talan för barnet, tillfälle att i samband med återkrävande av bidragsförskott utkräva den del av oguldna underhållsbidrag, som må överskjuta bidragsförskottets belopp.

Försäkringskassan bör bereda den, som äger föra talan för barnet, tillfälle att i samband med återkrävande av *helt* bidragsförskott utkräva den del av oguldna underhållsbidrag, som må överskjuta bidragsförskottets belopp.

18 §

Försäkringskassa som avses i 15 § får besluta att återkrav gentemot den underhållsskyldige för det allmännas räkning skall eftergivas. Eftergift får meddelas om det är skäligt med hänsyn till att den underhållsskyldige varit sjuk, arbetslös, omhändertagen för vård eller haft stor försörjningsbörda. Eftergift får också meddelas om det av annan anledning framstår som skäligt.

Återkrav som till beloppet fastställts av försäkringskassa får ej göras gäl-

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*	*Familjelagssakkunnigas lagförslag*
	lande sedan tre år förflutit från förfallodagen. Har före utgången av denna tid utmätning skett på grund av återkravet eller har den underhållsskyldige blivit försatt i konkurs på ansökan som gjorts före tidens utgång, får dock betalning för återkravet uttagas ur den utmätta egendomen eller erhållas i konkursen.	

1. Denna lag träder i kraft den

2. De nya bestämmelserna i 15 § andra stycket äger ej tillämpning om den underhållsskyldige före ikraftträdandet enligt 7 kap. 7 § andra stycket föräldrabalken i dess intill ikraftträdandet gällande lydelse slutit avtal, som innefattar åtagande att till barns underhåll utge visst belopp en gång för alla.

6. Förslag till Lag om ändring i lagen (1966:680) om ändring av vissa underhållsbidrag

Härigenom föreskrives i fråga om lagen (1966:680) om ändring av vissa underhållsbidrag

dels att 1 och 2 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att nuvarande 4 § skall betecknas 6 §,

dels att i lagen skall införas två nya paragrafer, 4–5 §§, av nedan angivna lydelse,

dels att före 2, 4 och 6 §§ skall införas rubriker av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
1 §	
Är någon skyldig att till fullgörande av lagstadgad underhållsskyldighet på särskilda tider utge bidrag i svenskt mynt till make, förutvarande make, *barn, makes barn, fader eller moder,* ändras bidragets belopp enligt denna lag med hänsyn till penningvärdets förändring.	Är någon skyldig att till fullgörande av lagstadgad underhållsskyldighet på särskilda tider utge bidrag i svenskt mynt till make, förutvarande make *eller barn,* ändras bidragets belopp enligt denna lag med hänsyn till penningvärdets förändring.

Lagen äger ej tillämpning, om dom eller avtal varigenom bidraget bestämts innehåller föreskrift om att bidraget skall vid ändring i penningvärdet eller den bidragspliktiges inkomster utgå med ändrat belopp enligt grunder som anges i domen eller avtalet.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Familjelagssakkunnigas lagförslag

Underhållsbidrag till make och förutvarande make.

2 §

Har bidragsbelopp senast bestämts genom dom som meddelats eller avtal som slutits före utgången av år 1965 höjes beloppet enligt följande. Höjningen utgör när bidragets belopp bestämts under år 1940 eller tidigare etthundrafyrtio procent, under något av åren 1941–1946 etthundrafemton procent, under något av åren 1947–1950 etthundra procent, under år 1951 sjuttio procent, under något av åren 1952–1955 femtiofem procent, under något av åren 1956 och 1957 fyrtio procent, under något av åren 1958 och 1959 trettio procent, under något av åren 1960 och 1961 tjugofem procent, under något av åren 1962 och 1963 femton procent, under år 1964 tio procent samt under år 1965 fem procent av beloppet.

Har bidragsbelopp *till make eller förutvarande make* senast bestämts genom dom som meddelats eller avtal som slutits före utgången av år 1965 höjes beloppet enligt följande. Höjningen utgör när bidragets belopp bestämts under år 1940 eller tidigare etthundrafyrtio procent, under något av åren 1941–1946 etthundrafemton procent, under något av åren 1947–1950 etthundra procent, under år 1951 sjuttio procent, under något av åren 1952–1955 femtiofem procent, under något av åren 1956 och 1957 fyrtio procent, under något av åren 1958 och 1959 trettio procent, under något av åren 1960 och 1961 tjugofem procent, under något av åren 1962 och 1963 femton procent, under år 1964 tio procent samt under år 1965 fem procent av beloppet.

Bidrag, vars belopp efter höjningen slutar på öretal, utgår med närmast lägre krontal.

Underhållsbidrag till barn.

4 §

Har bidragsbelopp till barn senast bestämts genom dom som meddelats eller avtal som slutits före utgången av mars månad 19xx skall bidragsbeloppet höjas för tiden till och med den 1 april samma år enligt vad som i 2–3 §§ är föreskrivet om bidragsbelopp till make och förutvarande make.

5 §

Bidragsbelopp som höjts enligt 4 § samt bidragsbelopp som genom dom eller avtal bestämts eller bestämmes efter utgången av mars månad 19xx skall ändras i anslutning till bidrags-

Nuvarande lydelse | *Föreslagen lydelse* | *Familjelagssakkunnigas lagförslag*

förskottet enligt lagen (1964:143) om bidragsförskott.

Ändring enligt vad nu sagts sker så, att den del av bidragsbeloppet som motsvarar bidragsförskottet för april månad 19xx eller den senare månad då bidragsbeloppet blivit bestämt följer ändringarna av bidragsförskottet, under det att överskjutande del utgår utan ändring.

Utgår bidragsbeloppet för annan tid än månad, skall vid beräkning av den del därav som skall ändras bidragsförskottet minskas eller ökas i motsvarande mån. Uppkommer därvid öretal, nedsättes beloppet till närmast lägre krontal.

Gemensamma bestämmelser.

4 § | 6 §

Utan hinder av bestämmelserna i denna lag äger rätten efter yrkande förordna på annat sätt om bidragsskyldigheten, när de i giftermålsbalken eller föräldrabalken givna reglerna om underhållsbidrag föranleda det.

Blir bidraget slutligt bestämt till lägre belopp än som följer av denna lag, äger rätten förordna om återbetalning helt eller delvis av utgiven förhöjning, om särskilda skäl föreligga.

---

1. Denna lag träder i kraft den

2. Har underhållsbidrag bestämts till fader eller moder med tillämpning av 7 kap. 3 § föräldrabalken i dess lydelse före ikraftträdandet av denna lag, skall bidragsbeloppet ändras enligt vad i lagen är föreskrivet om underhållsbidrag till make och förutvarande make.

3. Har underhållsbidrag till makes barn fastställts före utgången av mars månad 19xx skall bidragsbeloppet höjas enligt vad i 4 § sägs men därefter utgå utan ändring enligt denna lag.

7. Förslag till Lag om ändring i införsellagen (1968:621)

Familjelagssakkunnigas lagförslag

Härigenom föreskrives att 16 § införsellagen (1968:621) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
16 §	
Om underhållsbidrag *som avses i 5 kap. 5 § giftermålsbalken* överstiger vad som skäligen bör tillkomma familjen, får underhållsbidraget vid tillämpning av 15 § jämkas med hänsyn till annan fordran för vilken införsel samtidigt äger rum. Är det påkallat av särskilda skäl får jämkning ske även av annat underhållsbidrag, om detta uppenbart överstiger vad som skäligen fordras för den underhållsberättigades försörjning.	Om underhållsbidrag *till make och makarnas barn i annat fall än då makarna lever åtskilda* överstiger vad som skäligen bör tillkomma familjen, får underhållsbidraget vid tillämpning av 15 § jämkas med hänsyn till annan fordran för vilken införsel samtidigt äger rum. Är det påkallat av särskilda skäl får jämkning ske även av annat underhållsbidrag, om detta uppenbart överstiger vad som skäligen fordras för den underhållsberättigades försörjning.

Första stycket äger motsvarande tillämpning, om skatteavdrag eller utmätning ej kan äga rum till följd av införsel för underhållsbidrag, som avses där.

Denna lag träder i kraft den

Remissinstansernas yttranden

1 Allmänna synpunkter

De sakkunnigas förslag om en grundläggande reform av den familjerättsliga underhållsskyldigheten har fått ett huvudsakligen gynnsamt mottagande av remissinstanserna. Många remissinstanser stryker under vikten av att snabbt få fram en ändrad lagstiftning och framhåller särskilt vikten av att få fram enhetliga normer för bedömning av bidragsskyldigheten mot barn.

Enligt *Göteborgs tingsrätt* förefaller de föreslagna ändringarna i stort sett välgrundade och särskilt värdefulla anser tingsrätten förslagen i fråga om underhåll vid gemensam vårdnad vara. *Föreningen Sveriges kronofogdar* finner att de sakkunnigas förslag i sina huvuddrag innebär en behövlig anpassning till nutida synsätt om skyldigheten att betala underhållsbidrag m. m. *Folkpartiets kvinnoförbund* instämmer sammanfattningsvis i de sakkunnigas förslag och ser vissa delar av detta som en klar förbättring i förhållande till nuvarande lagstiftning. *Centerns ungdomsförbund* kan i princip ställa sig bakom de förslag som förs fram.

Även *föreningen Familj och rätt* finner de sakkunnigas överväganden och förslag i stort väl lämpade att snarast föreläggas riksdagen. Föreningen betonar att det är mycket angeläget att reformarbetet inte fördröjs och föreslår därför att de sakkunnigas förslag, som dock kritiseras i enskilda avsnitt, genomförs etappvis. I sitt yttrande påtalar föreningen särskilt behovet av "normgivande beräkningar". Utan stöd av sådana kommer det också i fortsättningen att råda stor förvirring hos både sociala myndigheter, advokater och domstolar när det gäller att bestämma underhållsbidrag, säger föreningen. Föreningen hoppas därför att regeringen snarast tillsätter en utredning och att denna skyndsamt kommer med förslag så att de många goda intentionerna i de sakkunnigas betänkande inte blir fördröjda. Slutligen framhåller föreningen nödvändigheten av en allsidig och enkel information till både allmänheten och de befattningshavare i samhället som blir berörda av lagändringarna.

SACO/SR tillstyrker av flera skäl de förslag som har lagts fram av de sakkunniga. För det första är det helt uppenbart, säger organisationen, att i många fall den underhållsskyldige hamnar i en helt ohållbar situation rent ekonomiskt, vilket i sin tur kan få socialt sett negativa konsekvenser för den enskilde. För det andra leder det nuvarande underhållssystemet till att vem som skall ha vårdnaden om barnen inte med nödvändighet primärt bestäms med hänsyn till barnens bästa. I allmänhet har de gifta kvinnorna en lägre inkomst än sina män, vilket vid en eventuell skilsmässa kan leda till att det i

ett mycket stort antal fall kan vara omöjligt för fadern att erhålla vårdnaden om barnen därför att modern helt enkelt saknar möjlighet att klara underhållsbidragen. Det är självklart oerhört svårt att verifiera i vilken omfattning det nuvarande underhållsbidragssystemet påverkar vem som kommer att svara för vårdnaden om barnen vid en skilsmässa. Men det kan inte uteslutas att det nuvarande systemet konserverar ett icke självklart vårdnadssystem. Vem som skall ha hand om barnen vid skilsmässa, om man inte kan lösa det genom gemensam vårdnad, skall inte bestämmas av kön, inkomst eller ett underhållsbidragssystems konstruktion. Den absolut avgörande faktorn måste vara att man sätter barnets bästa i första rummet.

Folkpartiets ungdomsförbund anser betänkandet i stort sett vara ett steg i rätt riktning. Enligt förbundets mening har emellertid familjelagssakkunniga inte lyckats i sina strävanden på vissa grundläggande områden, framför allt vad gäller den ekonomiska grundtrygghet som bör garanteras alla barn. Förbundet pekar på att de sakkunniga har avfärdat tanken på ökat samhällsstöd och slagit fast att föräldrarnas ekonomiska insatser fortfarande är av stor betydelse. Förbundet vill här stryka under vikten av en ekonomisk grundtrygghet och säger att man kan uppnå en sådan garanti med en höjning av barnbidraget till minst 70 % av basbeloppet. Behovet av särskilt bidragsförskott eller särskild barnpension skulle enligt förbundet falla bort om barnbidraget höjs kraftigt och det ekonomiska trycket på de frånskilda med underhållsskyldighet skulle då lätta.

Hovrätten för Nedre Norrland ställer sig avvisande till flertalet av de förslag som de sakkunniga har lagt fram. Sålunda tillstyrker hovrätten endast förslagen att ta bort ovillkorligheten i föräldrarnas underhållsskyldighet samt att vid gemensam vårdnad skyldighet att utge underhållsbidrag skall åvila den som inte varaktigt sammanbor med barnet. Beträffande flera föreslagna ändringar ifrågasätter hovrätten om de inte bör bedömas först mot bakgrund av ett samlat förslag på familjerättens område och inte i samband med nu aktuell delreform. Särskilt gäller detta, säger hovrätten, de ändringar som har föreslagits beträffande de ekonomiska rättsförhållandena mellan makar.

Kommunförbundet ser det som värdefullt att de sakkunniga har anlagt en helhetssyn på de familjerättsliga underhållsfrågorna och lagt fram förslag inte endast om underhåll till barn utan om underhållsskyldigheten i sin helhet. Även *länsstyrelsen i Östergötlands län* finner detta tillvägagångssätt lämpligt. Enligt länsstyrelsen hade det emellertid varit lämpligt att också något beröra vårdnadsansvaret och att ge en viss analys av föräldraansvaret i sin helhet och i förhållande till samhällsansvaret.

Någon erinran mot att de sakkunniga har valt att lägga fram förslag också om underhåll m. m. enligt GB har heller inte förts fram av någon remissinstans. *Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet* uttalar dock vissa betänkligheter. Fakultetsnämnden påpekar att frågorna har ett samband med äktenskapets allmänna, ekonomiska rättsverkningar och

Remiss-yttrandena

erinrar om att dessa är föremål för de sakkunnigas pågående arbete. Visserligen, säger nämnden, ligger det naturligtvis åtskilligt i de sakkunnigas argument för utvidgning av sin arbetsuppgift, att det kan förefalla befogat att behandla alla underhållsfrågor i ett sammanhang. De enda punkter där det förefaller nämnden nödvändigt att redan nu aktualisera även GB:s regler gäller dock kanske dels möjligheten att jämka avtal om underhåll, dels förslaget om förkortad preskriptionstid. De sakkunniga har emellertid föreslagit betydligt mera omfattande ändringar i 5 kap. GB om rättsförhållandet mellan makar liksom i 11 kap. GB om underhåll. Sakligt sett är det här dock i allmänhet inte fråga om annat än mindre förändringar eller rättspolitiskt mindre brännande frågor. När nu förslagen väl har lagts fram och remissbehandlats kan det vara motiverat att låta dem föranleda lagstiftning. Otvivelaktigt har det dock nackdelar för rättstillämpningen liksom för den allmänna kännedomen om lagstiftningen på ett område, om lagändringar sker med täta mellanrum, anför nämnden. I fråga om GB får man nu räkna med dels 1973 års lagändringar om äktenskapsskillnad m. m., dels nu aktualiserade ändringar om underhåll m. m., dels också om ett par år en ytterligare lagstiftningsomgång, då de nyheter som nu kan komma att antagas på grundval av det aktuella delbetänkandet, kan väntas föranleda i varje fall formella omflyttningar och justeringar i balken. Lagstiftning i två etapper om äktenskapets ekonomiska rättsverkningar är sålunda inte särskilt lycklig, slutar nämnden.

Ett huvudsyfte för de sakkunniga har varit att bringa underhållsreglerna i överensstämmelse med de förändringar i familjemönster och samhällsstruktur som har skett sedan nuvarande lagstiftning kom till. *Malmö tingsrätt* delar de sakkunnigas uppfattning att det föreligger ett behov av en sådan anpassning av underhållsreglerna och ansluter sig i huvudsak till de bedömningar som de sakkunniga har gjort. Även *LO, TCO* och *Kommunförbundet* ansluter sig uttryckligen till de principiella utgångspunkter som har varit vägledande för de sakkunniga.

Hovrätten för Nedre Norrland anser sig i stort inte ha något att erinra mot den bild som de sakkunniga har tecknat av ett samhälle i förändring. Det kan dock ifrågasättas, säger hovrätten, om man på det underlag som har presenterats av de sakkunniga verkligen kan dra de slutsatser som de sakkunniga kommit fram till beträffande behovet av förändringar, liksom det kan ifrågasättas om de önskvärda förändringarna verkligen kan motivera de – i vissa fall – ganska radikala förslag till lösningar som har lagts fram. Hovrätten ställer sig vidare rent allmänt tveksam till om man över huvud taget inom ramen för en delreform – av i första hand den lagstadgade underhållsskyldigheten mot barn – bör vidta ändringar även beträffande andra rättsförhållanden. En viss tveksamhet över de sakkunnigas förslag uttrycker även *Svea hovrätt*. Allmänt innebär de sakkunnigas förslag, säger hovrätten, såväl i fråga om underhållsbidrag till frånskild make som

beträffande underhåll till barn vars föräldrar ej sammanbor, ett system som medför att ansvaret för barnomsorgen och för barnens försörjning i väsentligt högre grad än hittills överförs från föräldrarna till samhället. Även om vissa fördelar vinnes genom detta system kan det medföra negativa följder såsom minskad sammanhållning inom familjen och försvagad känsla av föräldraansvar för barnen. Det kan från flera synpunkter ifrågasättas om tiden verkligen är mogen för en sådan reform, anför hovrätten. Bl. a. torde den förutsätta väsentligt bättre utbyggda samhällsresurser i form av daghem och annan barntillsyn än dem som f. n. står till buds. Det synes hovrätten också tveksamt om reformen i berörda delar, som innefattar vittgående förändringar med anknytning till bidragsförskotten, bör genomföras innan den nyligen påbörjade översynen av hela bidragsförskottssystemet har avslutats. Bortsett från vad hovrätten sålunda har anfört tillstyrker hovrätten dock i princip det framlagda förslaget. Det innehåller på flera punkter angelägna reformer som kan genomföras även utan att hela systemet ändras, anser hovrätten.

Viss kritik mot betänkandet i detta sammanhang framför *sociala centralnämnden i Uppsala*. De förslag till förbättringar för de underhållsskyldiga, som de sakkunniga tagit upp, bygger principiellt på vårt socialförsäkringssystems grunder, säger nämnden. Den harmonisering som därvid kommer till stånd mellan FB och övrig lagstiftning är i och för sig värdefull. Den risk som ligger i att man även övertar de brister fördelningspolitiskt och socialpolitiskt, som ligger i socialförsäkringssystemet senast uttryckt genom socialutredningens förslag om införande av socialförsäkringstillägg, har de sakkunniga dock enligt nämndens uppfattning beaktat i otillräcklig utsträckning.

En central ställning intar det förslag som de sakkunniga har fört fram om försäkringskassornas nya roll och bidragsförskottens ökade betydelse. I denna del har betänkandet fått ett blandat mottagande. I stort sett delar remissinstanserna de sakkunnigas uppfattning om de fördelar som står att vinna med den lösning som har lagts fram, men många remissinstanser riktar också uppmärksamheten mot negativa följder av förslaget. Sammanfattningsvis kan sägas att flertalet remissinstanser, som inte direkt tar avstånd från förslaget, förordar att de sakkunnigas förslag i denna del övervägs ytterligare och att några nya uppgifter inte nu läggs på försäkringskassorna. Till dessa remissinstanser hör *riksförsäkringsverket*. En närmare redogörelse för remissutfallet i denna del lämnas i avsnitt 2.4.

Många remissinstanser hälsar med tillfredsställelse den översyn av samhällets stöd till ensamstående föräldrar m. m. som påbörjades under hösten 1977 (dir. 1977:104). Endast en remissinstans, *sociala centralnämnden i Östersund*, anser att man i princip bör avvakta att genomföra de sakkunnigas förslag i väntan på förestående ändringar i angränsande lagar som har anknytning till underhåll såsom bidragsförskott m. m. Åtskilliga

Remiss-yttrandena

delar i de sakkunnigas betänkande anser nämnden dock så angelägna att de bör genomföras redan nu. Hit räknar nämnden bl. a. enhetliga regler för bedömningen av den underhållsskyldiges bidragsförmåga, underhåll och bidragsförskott vid gemensam vårdnad, underhåll vid umgängesrättens utövande samt översynen av indexsystemet.

Länsstyrelsen i Norrbottens län tillstyrker uttryckligen att de sakkunnigas förslag genomförs utan att man avvaktar ställningstagandena från utredningen för översyn av samhällsstödet till de ensamstående föräldrarna m. m. Många av de föreslagna ändringarna synes länsstyrelsen ur samhällsekonomiska och familjepolitiska synpunkter angelägna och brådskande, särskilt delen om underhåll till barn. Enligt *Kommunförbundet* bör de föreslagna ändringarna vad gäller underhåll till make, förutvarande make samt till föräldrar kunna genomföras även inom ramen för nuvarande ordning i händelse reformen av reglerna för underhåll till barn får anstå eller endast delvis kommer till stånd. *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund* anser frågorna om underhåll för barn och frånskilda – särskilt underhåll till barn vid gemensam vårdnad – så viktiga att någon fördröjning av de aktuella lagändringarna inte får ske på grund av den nämnda utredningen.

Många remissinstanser välkomnar de sakkunnigas förslag att lätta bördan för de underhållsskyldiga. Andra remissinstanser anser emellertid att de sakkunniga inte tillräckligt har beaktat de underhållsberättigades situation.

LO framhåller att det är angeläget att snabbt lätta återkravsbördan för de underhållsskyldiga som har en besvärlig ekonomisk situation. LO beklagar dock att de sakkunniga inte grundligare har belyst och beaktat den ekonomiska och sociala situationen för frånskilda män, bl. a. bakgrunden till den oroväckande minskningen i förvärvsfrekvens bland förut gifta män. För alla barn måste gälla att barnen har rätt att leva på en god standard som också är rättvis i förhållande till föräldrarnas.

Kommunförbundet anser flertalet av de föreslagna ändringarna synnerligen väl motiverade. Såvitt gäller försäkringskassornas prövning noterar förbundet dock att kassorna kommer att bestämma underhållsbidraget huvudsakligen med utgångspunkt i den underhållsskyldiges ekonomiska förhållanden. Enligt förbundet bör också den ensamstående försörjarens uppoffringar och ekonomiska situation samt barnets ekonomiska förmåga uppmärksammas. Styrelsen ifrågasätter om det inte finns möjligheter att inom nuvarande organisationsram företa ändringar som gör det möjligt att ta rimlig hänsyn till gruppen underhållsskyldiga i stort och de hårdast drabbade i synnerhet och därigenom uppnå det syfte som avses med reformen. En angelägen åtgärd skulle enligt förbundet då vara att finna metoder för att underhållsbidrag fastställs på ett så enhetligt sätt som möjligt och med rimligt hänsynstagande till den underhållsskyldiges faktiska bidragsförmåga. Underhållsbidrag som fastställs enligt dessa principer leder till större

Remiss-yttrandena

enhetlighet, säger förbundet, och medför den liberalisering av återkrav för bidragsförskott som även förbundet anser vara angelägen. De ändringar för jämkning av obetalda bidrag som de sakkunniga föreslår får enligt förbundet motsvarande effekt.

Centerns kvinnoförbund framhåller att det finns anledning uppmärksamma den situation många frånskilda män hamnar i när de vid en skilsmässa mister vårdnaden om barn och därigenom också i regel bostaden. I den situationen kan även ett skäligt underhållsbidrag medföra att den underhållsskyldige kommer i ekonomiska svårigheter. Detta är i synnerhet fallet när en skilsmässa har en orsak i mer eller mindre uttalade personliga problem. De sakkunniga har uppenbarligen i första hand haft dessa "mäns" situation i tankarna när de har avgett sitt förslag, säger förbundet, och utifrån dessa generaliserat de underhållsskyldigas situation över huvud taget. Den situation den ensamme vårdnadshavaren kommer i har inte i lika hög grad uppmärksammats. Vårdnadshavaren blir ensam med arbetet med barnen vilket lätt leder till isolering och kontaktlöshet. Om föreliggande förslag skall genomföras är det nödvändigt att samhällets stöd till barnfamiljerna ökas och alldeles särskilt måste därvid ensamföräldrarnas situation uppmärksammas. Förbundet hälsar därför med tillfredsställelse den tillsatta utredningen som har till uppgift att se över de ensamstående situation.

Riksskatteverket betonar särskilt att det är viktigt att den familjerättsliga underhållsskyldigheten utformas på ett sådant sätt att såväl den underhållsskyldiges som den underhållsberättigades intressen tillgodoses.

Bland de remissinstanser som anser att de sakkunniga inte tillräckligt har beaktat de underhållsberättigades situation hör *Familjerättsassistenterna i norra Stor-Stockholm, Svenska kvinnors vänsterförbund, föreningen Nike, Kvinnocentrum,* en grupp till vars yttrande bl. a. *Lesbisk front* anslutit sig och *Ensamma föräldrars förening.*

Svenska kvinnors vänsterförbund anser att varje vuxen människa skall vara ekonomiskt oberoende och att barnen är "allas angelägenhet", dvs. att samhället har ansvar för att alla barn får samma grundläggande rättigheter och möjligheter. Förbundet ställer sig frågande till om de sakkunnigas betänkande kan ses som en delreform mot ett sådant långsiktigt mål. Visserligen befrias den underhållsskyldige från en del av sitt privatansvar, säger förbundet, men så länge detta inte kompenseras av ett motsvarande större ansvar från samhällets sida blir det i praktiken den andre föräldern och barnen som får betala priset i form av sänkt standard. Enligt förbundet finns det en risk för att förslaget i sin nuvarande utformning i praktiken leder till att sådana fäder som redan i dag alltför litet tar ansvar för sina barn utnyttjar lagen till att undandra sig ansvar för sina tidigare barn när de väljer att bilda ny familj.

Ensamma föräldrars förening vill inte principiellt avvisa de reformförslag som har förts fram av de sakkunniga. Föreningen anser emellertid att

Remiss-yttrandena

vårdnadshavarens och barnets situation med nödvändighet måste beaktas avsevärt mer än vad som har skett. Föreningen för här fram tanken på en kompletterande undersökning. Vidare anser föreningen det nödvändigt att en mer utförlig diskussion av förbehållssystemets verkan på och relation till tvåföräldrafamiljer görs tillgänglig för allmänheten. Slutligen föreslår föreningen att en delundersökning utförs för att belysa effekten av att det allmänna inträder i barnets rätt gentemot den underhållsskyldige beträffande förfallna bidrag, varvid förutsätts att motsvarande regler om eftergift gäller som vid förbehållssystemet.

Starkt kritisk mot betänkandet är *föreningen Nike*. Redan genom att vårdnadshavarnas ekonomiska villkor inte har belysts på enahanda sätt som de underhållspliktigas har man ett kvinnodiskriminerande utgångsläge, säger föreningen. Till 90 % är de som de sakkunniga intresserar sig för av manligt kön. Om endast det könets intressen tillgodoses kommer motsvarande antal kvinnor att missgynnas. Utredningsförslaget blir enligt Nike ett lagförslag som är djupt jämställdhetskränkande, om inte rent av grundlagsstridigt. Föreningen finner det ofrånkomligt med en ny utredning baserad på båda föräldrarnas förutsättningar, varvid även barnens behov och arbetsbelastning klarläggs. Liknande synpunkter med krav också på ny utredning förs fram av *Kvinnocentrum* och i det yttrande till vilket bl. a. *Lesbisk front* anslutit sig.

Tveksamheten inför kostnaderna i betänkandet är så stor, fortsätter föreningen *Nike*, att en felbedömning i dag kommer att konservera uppkomna missförhållanden i brist på framtida resurser; inte bara därför att underhållsplikt kommer att subventioneras i ökad grad, utan därför att ytterligare antal dåligt försörjda barn kommer att öka skillnaderna mellan olika familjer, fattiga och rika. Betänkandet visar ett skrämmande konventionellt tänkande, fortsätter föreningen, eftersom de sakkunniga klart visar sig vilja fortsätta att dra växlar på kvinnors liv och satsning och konservera könsrollerna. Samhället håller enligt föreningen på att ta över mannens förtryckarmönster. De ökade skatter som samhället får in genom kvinnornas dubbelarbete används i förslaget till männens fritidsverksamhet och frigörelse. Med skattemedel som stöd föreslås nämligen männen kunna lämna familj efter familj med dåligt försörjda barn efter sig.

Kvinnocentrum har liknande synpunkter och anför att samhället inte bör stifta lagar som räknar med att mödrar under små förhållanden stannar hos barnen och uppfostrar dem, samtidigt som fäders nya familjeförhållanden garanteras om de sakkunnigas lagförslag går igenom. Organisationen finner det orimligt att vårdnadshavares villkor inte har beaktats. Ett ökat barnförsörjningsstöd är enligt organisationen mera angeläget för den som sköter barnet. Vidare påtalar Kvinnocentrum att ingen som helst utredning kartlägger vilka resurser och inkomster som de bidragsförskotterade försörjningsskyldiga lever med, samtidigt som centrat anser att det bör klarläggas varför inte mer än cirka 35 % av de utgivna bidragsförskotten återbetalas.

Den nya lagen om bostadsbidrag för den umgängesberättigade är enligt Kvinnocentrum så pass generös att den måste samordnas med en ny utredning som inte gör det ekonomiskt förmånligt för förälder att lämna sin familj. Må vara att vi önskade ett förenklat skilsmässoförfarande, säger organisationen, men att motivera till skilsmässa genom ett ökat ekonomiskt stöd måste vara felaktigt. Om mödrar vägrar att ställa upp enligt betänkandets förslag kommer såväl barnen i kläm som samhällsekonomin i fara, avslutar Kvinnocentrum.

Remiss-yttrandena

2 Underhållsskyldigheten mot barn

2.1 De grundläggande bestämmelserna om underhållsskyldigheten

Samtliga remissinstanser som har yttrat sig i saken ansluter sig till de sakkunnigas förslag att ta bort ovillkorligheten i föräldrarnas skyldighet att stå för sina barns underhåll. Bland dessa remissinstanser finns *hovrätten för Nedre Norrland, Stockholms tingsrätt, socialstyrelsen, utredningen om barnens rätt, länsstyrelsen i Östergötlands län, de sociala centralnämnderna i Stockholm, Göteborg, Malmö* och *Uppsala, SACO/SR, TCO, Sveriges advokatsamfund, Centerns kvinnoförbund och ungdomsförbund, Husmodersförbundet Hem och samhälle, föreningen Barnens rätt i samhället* och *Försäkringskasseförbundet. Folkpartiets ungdomsförbund* säger att man självfallet delar de sakkunnigas önskemål att hänsyn i större utsträckning skall tas till föräldrarnas ekonomiska förhållanden när underhållsskyldigheten prövas. Men, säger förbundet, samtidigt uppkommer problemet vem som då skall svara för t. ex. en elevs uppehälle om han eller hon flyttar hemifrån. Socialhjälp utgår endast om eleven bor hemma och utgör en del av föräldraekonomin.

Fredrika-Bremer-förbundet ser förslaget som något positivt. Däremot anser förbundet att de sakkunniga inte tillfredsställande har belyst vårdnadshavarnas ekonomiska och sociala situation. Det faktiska förhållandet att ca 90 % av vårdnadshavarna är kvinnor förbigås med tystnad. Mot bakgrund av detta faktiska förhållande befarar förbundet att utredningens förslag om underhållsskyldighet mot barn trots utredningens vällovliga utgångspunkt från jämställdhetsaspekter får en motsatt effekt.

Hovrätten för Nedre Norrland ifrågasätter om det material som de sakkunniga har presenterat verkligen ger fog för de närmast generella slutsatser som de sakkunniga har dragit om de underhållsskyldigas situation. Inte heller anser hovrätten att det kan sägas framgå vare sig av utredningens material eller av de resultat som har kommit fram i forskningsprojektet vid Uppsala universitet "Underhåll och socialförmån" att underhållen många gånger bestämts så att de överstiger den underhållsskyldiges förmåga, bedömd efter omständigheterna vid tillfället för underhållsbeslutet. Det

förhållandet att underhåll inte betalas innebär nämligen inte nödvändigtvis att beslutet varit oriktigt, anser hovrätten. Orsaken kan säkert ofta stå att finna i förhållanden som har inträffat först efter det att underhållsbidraget har fastställts genom dom eller avtal.

Remissyttrandena

Länsstyrelsen i Blekinge län uttalar att det får anses framgå av en av de uppsatser som ingår i Uppsala-projektet att underhållsplikt inte sällan har ålagts personer som saknat förmåga. Länsstyrelsen hälsar därför med tillfredsställelse att i lagförslaget föräldrarnas ekonomiska förhållanden tillmäts avgörande betydelse, liksom även barnets behov. *Kommunförbundet* anser att de undersökningar som har åberopats i betänkandet visar att snara åtgärder behöver vidtas för att motverka social och ekonomisk misär för en grupp underhållsskyldiga. För *Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet* framstår det som välmotiverat att i dagens samhälle ta bort föreställningen om ovillkorligheten hos underhållsskyldigheten mot barn som inte har fyllt sexton år. De i betänkandet omtalade enkätundersökningarna hos barnavårdsnämnder, domare och advokater, vilka har genomförts i forskningsarbetet vid fakulteten, har visserligen visat, att man på åtskilliga håll i praktiken inte längre ålägger en person skyldighet att betala underhållsbidrag om han på grund av sjukdom eller annan orsak helt saknar förmåga därtill. På andra håll upprätthålls emellertid alltjämt regeln om underhållsskyldighetens ovillkorlighet. I forskningsprojektet har det också visat sig att de lägsta underhållsbidragen (mindre än 200 eller 300 kr. per månad) betalas sämre än de något större, något som delvis kan bero på att idén om underhållsskyldighetens ovillkorlighet föranlett bestämmandet av underhållsbidrag som överstigit förmågan för vissa underhållsskyldiga. I vissa barnavårdsnämnder kan också finnas kvar en tendens att inte gärna medverka till underhållsbidrag, som är väsentligt lägre än bidragsförskottet. Att ta bort regeln om underhållsskyldighetens ovillkorlighet tycks sålunda inte blott vara principiellt motiverat, säger fakultetsnämnden, utan det kan också ha praktisk betydelse för att motverka restskulder. Fakultetsnämnden upplyser dock att även om det finns ett starkt samband mellan de underhållsskyldigas årsinkomster och betalningsgraden av underhåll, det i själva verket ofta är så att en låg årsinkomst beror på att den underhållsskyldige haft oregelbundna inkomster; ofta har han varit utan förvärvsarbete under en del av året. De månader, som full förvärvsinkomst verkligen har uppburits har den dock i allmänhet varit tillräcklig för att hela det löpande underhållet skulle kunna betalas. Både *sociala centralnämnden i Malmö* och i *Uppsala* redovisar i sina yttranden att undersökningar som har gjorts i de resp. kommunerna visat att de underhållsskyldiga har en svår ekonomisk situation. Undersökningarna i Malmö har sålunda visat att de frånskilda och speciellt de frånskilda männen är mycket överrepresenterade bland socialhjälpstagarna. Enligt en studie år 1973 uppbar nästan var tredje frånskild man i Malmö socialhjälp och var fjärde frånskild kvinna. Enligt sociala centralnämnden i Malmö finns det ett

Remissyttrandena

samband mellan återbetalning av bidragsförskott och utgivande av socialhjälp. Också sociala centralnämnden i Uppsala pekar på att den utredning som har utförts i kommunen om den ekonomiska situationen för föräldrar med bidragsskyldighet mot barn (Uppsala kommunfullmäktige Tryck 1977, ser. D nr 2) med brutal tydlighet visar vilka utomordentligt svåra sociala och ekonomiska effekter det nu gällande rättsläget får.

Enligt de sakkunnigas förslag skall föräldrarnas underhållsskyldighet gälla endast i den mån inte barnet på annat sätt får bidrag till kostnaderna, varmed de sakkunniga avser allmänna och särskilda socialförmåner för barnet i den mån inte förmånens eget syfte eller konstruktion talar emot en minskning. *Förbundet Hem och samhälle* anser det angeläget att bestämmelserna om underhållsbidrag ses över och bättre anpassas till det sociala samhällsstödet till ensamma föräldrar. Enligt förbundet är det angeläget att hittills gällande ovillkorliga underhållsplikt mot barn ändras för att på ett rättvisare sätt anpassas till vårdnadshavares och underhållsskyldigas ekonomiska situation och möjligheter. Enligt *socialstyrelsens* mening har avvägningen mellan å ena sidan föräldrarnas skyldigheter mot barnen och å andra sidan barnens rättigheter och samhällets ansvar inte blivit helt utförligt belyst i betänkandet. Enligt styrelsen hade det varit angeläget att närmare motivera varför föräldrarnas ansvar i ekonomiskt avseende inte bör ses som ovillkorligt. Vårdnadshavarens skyldighet att dra försorg om och uppfostra barnet samt svara för nödvändig tillsyn kan ju knappast betraktas som villkorlig, anser styrelsen. *Sociala centralnämnden i Uppsala* frågar om inte utgångspunkten att ta bort ovillkorligheten borde ha lett till en mer genomgripande genomgång av huruvida vi i den kommande lagstiftningen alls skall bibehålla underhållsskyldigheten reglerad inom ramen för FB. Utredningen har dock på vissa punkter, säger nämnden, anammat ett sådant synsätt genom att föreslå vissa ändringar t. ex. att slopa underhåll till sjukt barn och möjligheterna till underhåll ur kvarlåtenskap. Nämnden saknar därför en mer övergripande och grundläggande analys av rättsläget inom det här området och vad som i den nu pågående samhällsutvecklingen varit en riktig inriktning när det gäller underhållspliktens vara eller inte vara.

Kommunförbundet förklarar sig inte ha något att erinra mot vare sig att de förmåner som numera utgår till underhållsberättigade barn genom socialförsäkring och sociallagstiftning eller att ändringarna i familjemönstret direkt påverkar reglerna för underhållsskyldighetens fullgörande. *Centerns ungdomsförbund* anser det angeläget att framhålla att det är samhället som skall ha det ekonomiska ansvaret för barnens uppväxt. Med hänsyn till att samhällets stöd till barnfamiljerna ännu inte är fullständigt kan förbundet dock i stort sett ställa sig bakom de förslag som de sakkunniga har fört fram.

Enligt *hovrätten för Nedre Norrland* leder den föreslagna texten i 7 kap. 1 § första stycket FB närmast till tanken att föräldrarnas underhållsskyldighet

Remiss-yttrandena

endast är subsidiär till andra – i första hand samhällets – bidrag. Då utgångspunkten alltjämt är att föräldrarna har det primära ansvaret för barnets uppehälle och utbildning bör paragrafen formuleras om, anser hovrätten. En liknande uppfattning har *föreningen Jurister vid Sveriges allmänna advokatbyråer* som noterar att föräldrars principiella ansvar gentemot barnen även ekonomiskt kunde markeras klarare i paragrafen. För att markera att man vid bestämmande av underhållsskyldigheten även har att räkna med vad barnet erhåller från andra än föräldrarna torde det räcka med att uttala att underhållsskyldighet skall fullgöras med hänsyn tagen till barnets behov, anser *hovrätten för Nedre Norrland*. Föreningen *Familj och rätt* anser att den föreslagna formuleringen i 7 kap. 1 § första stycket FB klargör att bidrag som barnet erhåller till kostnaderna för sitt uppehälle och utbildning skall frånräknas innan man bestämmer hur föräldrarna efter sina resp. ekonomiska förhållanden skall dela dessa.

I sitt yttrande tar *Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet* upp frågan vilka sociala förmåner på barnets eller vårdnadshavarens sida som kan påverka underhållsskyldigheten. Tillägget till 7 kap. 1 § första stycket FB måste så till vida bli innehållslöst, anför nämnden, att det inte kan ge ledning för frågan vilka sociala förmåner som skall avräknas på föräldrarnas underhållsskyldighet och vilka som bör uppfattas som subsidiära, vare sig de bygger på behovsprövning (exempelvis socialhjälp) eller eventuellt anses innebära en standardhöjning för barnet utöver föräldrarnas underhållsskyldighet (exempelvis barnbidrag, som åtminstone från början tänktes ha denna funktion). Trots det föreslagna tillägget blir det alltså nödvändigt att med hänsyn till bl. a. syftet hos varje socialförmån avgöra om och i vad mån den skall påverka föräldrarnas underhållsskyldighet, avslutar fakultetsnämnden. *Sveriges förenade studentkårer* efterlyser i sitt yttrande en samordning av de olika stöden inom det familjepolitiska området. Det är f. n. omöjligt för den enskilde att få en samlad bild av de olika bidragen och de olika åldersgränserna. I vissa inkomstlägen förekommer stora tröskeleffekter i den disponibla inkomsten särskilt för ensamstående försörjare med barn i gymnasieskolan, säger kåren.

De sakkunnigas förslag att enligt FB även barnets tillgångar skall ha betydelse för föräldrarnas bidragsskyldighet har kommenterats av några remissinstanser. Frågan om betydelsen av tillgångar hos barnet har också tagits upp i anslutning till de sakkunnigas förslag att införa en ny punkt e) i 2 § bidragsförskottslagen (se också avsnitt 2.2). *Utredningen om barnens rätt* anser att hänsyn skall tas till barnets tillgångar endast då de är betydande. Inkomster, som barn kan skaffa sig genom att exempelvis arbeta kortare tider under skollov, bör inte påverka underhållsbidragets storlek. Utredningen förordar därför att lagtexten i såväl FB som i bidragsförskottslagen utformas så att det av den klart framgår att små inkomster, tillfälliga arbeten eller ett mindre kapital inte skall påverka storleken av underhållsbidraget. Liknande

Remiss-yttrandena

synpunkter förs fram också av *Advokatsamfundet*. Föreningen *Barnens rätt i samhället* anser att den föreslagna lagtexten är alltför oklar. Det förhållandet att ett barn har erhållit arv från annan släkting eller får periodiskt underhåll från exempelvis mor- eller farförälder skall inte påverka den underhållsskyldiges ekonomiska ansvar för barnet, såvida inte barnets förmögenhet eller inkomster är oskäligt stora i förhållande till den underhållsskyldige föräldern ekonomiska status. Även föreningen anser att det vore olyckligt om den unges egna tillfälliga inkomster under exempelvis ferier skulle påverka bidragets storlek. Detta kunde få en menlig inverkan på den unges arbetsmotivation och ställa ungdomar med icke sammanboende föräldrar i en särställning gentemot andra jämnåriga, säger föreningen. De sakkunniga har uttalat (s. 223) att det förhållandet att pension utgår efter den ena föräldern i allmänhet inte bör påverka den andres underhållsskyldighet, åtminstone inte så att underhållsbidraget sänks. Mot bakgrund av detta uttalande anför föreningen *Familj och rätt* att det vore orimligt om belopp av den storleksordning som i dag utgår inom ramen för folkpensioneringen (lägst 300 kr., men vanligare 400 kr. per mån.) inte skulle påverka underhållsskyldigheten. Föreningen anser att barnpension skall beaktas när underhållsbidrag fastställs och att detta måste poängteras i förarbetena.

Frågan vad som bör ligga till grund för prövningen av föräldrarnas bidragsförmåga kommenteras av de flesta remissinstanser i anslutning till de riktlinjer som de sakkunniga har föreslagit för försäkringskassornas prövning av den underhållsskyldiges återbetalningsförmåga när bidragsförskott utgår. Den kritik som generellt har riktats mot de föreslagna riktlinjerna är att dessa utgår endast från den underhållsskyldiges situation och att hänsyn inte tas till båda föräldrarnas förmåga. Föreningen *Familj och rätt* anser det beklagligt att det ingenstans i betänkandet anges hur kostnaderna för barnets uppehälle och utbildning skall utformas eller beräknas. Om de sakkunnigas förslag bl. a. till ändring av bidragsförskottslagen skall få den verkan de önskar måste enligt föreningen en trestegsbedömning företas när underhållsbidragen skall bestämmas. Först måste kostnaderna för barnet bedömas, därefter en fördelning ske av dessa kostnader på föräldrarna och barnet och slutligen föräldrarnas förmåga bedömas att själva svara för resp. andel och/eller behov av eventuellt samhällsstöd. Denna trestegsbedömning måste också redovisas i varje beslut om underhållsbidrag vare sig det är fastställt i domstol eller är ett avtal mellan föräldrarna i domstolen eller via sociala myndigheter, anser föreningen. *Länsstyrelsen i Östergötlands län* anser det i stort sett välmotiverat att som utredningen har föreslagit generellt sett ta större hänsyn till den underhållsskyldige. Enligt länsstyrelsen borde utredningen dock vid den avvägning som krävs ha fäst större avseende vid barnets behov. Detta kan bl. a. ske på så sätt, säger länsstyrelsen, att – med hänsyn till barns olika konsumtionsbehov i olika åldrar – underhållsbidrag och bidragsförskott relateras till olika

procentandelar av basbeloppet vid olika åldrar. Liknande tankar för också *socialstyrelsen* fram. Även om barn kostar olika i olika familjer måste lagstiftaren få ett bedömningsunderlag och normer av regeringen för ett eventuellt fastställande, säger föreningen *Familj och rätt*. Föreningen stryker också med skärpa under behovet av normer för underhållsbidrag för såväl de sociala myndigheterna och advokaterna som domstolarna. Även andra remissinstanser framhåller starkt detta behov, bl. a. *sociala centralnämnderna i Malmö* och *Östersund* och *familjerättsassistenterna i norra Stor-Stockholm*. *Förbundet Hem och samhälle* framhåller att det är väsentligt att varken vårdnadshavaren eller den underhållsskyldiges ekonomiska förhållanden väsentligt försämras. Således måste alltid finnas garanti för att vårdnadshavaren får ett bidrag som minst motsvarar bidragsförskottet och att den underhållsskyldiges bidrag kontinuerligt anpassas till hans eller hennes inkomster, verkliga levnadskostnader och eventuella nya familjebildning och därmed följande ekonomiska förpliktelser. Mellanskillnader skall här givetvis täckas av försäkringskassan, anser förbundet. I anslutning till frågan om föräldrarnas bidragsförmåga stryker *Centerns kvinnoförbund* starkt under att det arbete som vårdnadshavaren lägger ner måste räknas med som en ekonomisk insats när makarnas resp. underhållsskyldighet fastställs. Förbundet anser vidare att när den underhållsskyldiges bidragsförmåga fastställs, hänsyn inte skall tas till ekonomiska transaktioner, t. ex. skuldsättning eller avhändande av egendom, som har skett senare än sex månader före den tidpunkt då underhållsbidrag fastställs.

Remissyttrandena

Så gott som samtliga remissinstanser som har yttrat sig biträder de sakkunnigas förslag att underhållsskyldigheten skall upphöra när barnet fyller 18 år med rätt till förlängning till den tidpunkt då barnets grundutbildning är avslutad. Bland remissinstanserna finns *Stockholms tingsrätt, socialstyrelsen, de sociala centralnämnderna, familjerättsassistenterna i norra Stor-Stockholm, TCO, Advokatsamfundet, Familjerådgivarnas förening* och *Försäkringskasseförbundet*.

Centerns ungdomsförbund anser att förslaget stämmer väl överens med principen att varje människa är självständig och skall svara för sin egen försörjning. Att underhållsskyldigheten skall stå kvar så länge barnets skolgång inte är avslutad finner föreningen *Familj och rätt* närmast som en inskrivning i lagen av gällande praxis. Väsentligt i kommande domstolspraxis är dock, anför föreningen, att man följer de sakkunnigas påpekande att underhållsskyldighet inte skall föreligga om barnet efter avslutad grundskola så småningom önskar genomgå vuxengymnasium eller liknande. Väsentligt är också att det i framtiden inte utgår underhållsbidrag vid postgymnasial utbildning, avslutar föreningen, vilket i dag förekommer mot förälders bestridande. Också *Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet* anser att förslaget stämmer överens med vad som redan nu tillämpas enligt vägledande praxis (särskilt NJA 1967 s. 401), dock med den skillnaden att

föräldrar med förmåga därtill f. n. kan bli skyldiga att bidra till barnets högre utbildning om särskilda omständigheter, väl främst sjukdom hos barnet, medför att barnet inte kan försörja sig genom studiemedel och kompletterande förvärvsarbete. Det kan visserligen diskuteras om inte denna möjlighet bör finnas kvar men i dagens samhälle kan det dock vara rimligt att godta förslaget, anser fakultetsnämnden.

Remissyttrandena

Centrala studiestödsnämnden anser det viktigt att det i FB tas in ett stadgande som klart anger vad de sakkunniga har föreslagit. Med hänsyn till bestämmelserna om statligt studiestöd har nämnden intet att erinra mot att föräldrarnas underhållsskyldighet i princip upphör då barnet uppnår sådan ålder att det kan erhålla studiemedel enligt 4 kap. studiestödslagen för sina studier, även om dessa kan hänföras till grundläggande utbildning. Den föreslagna bestämmelsen kommer att få stor betydelse då det gäller att bedöma barnets rätt till studiestöd under studietiden, anför nämnden vidare. Det kan därför vara viktigt att en hänvisning till studiestödslagens bestämmelser – i vart fall i specialmotiveringen till 7 kap. 1 § andra stycket FB – görs på sådant sätt att det klart framgår att föräldrarnas underhållsskyldighet är primär så länge barnet är studiehjälpsberättigat. Även *Sveriges förenade studentkår* ställer sig bakom utredningens förslag eftersom följden enligt kåren annars skulle bli att vårdnadshavaren ensam får det ekonomiska ansvaret för att barnet skall kunna fullfölja sina gymnasiestudier. En förutsättning är att barnet går direkt från grundskolan till gymnasiet eller att den studerande gör kortare avbrott i studierna, tillägger kåren. Skulle barnet avbryta sin skolgång och först efter ett antal år påbörja eller fullfölja sina gymnasiestudier kan det inte vara rimligt att utkräva underhåll, anser man. Mot bakgrund av de nuvarande bestämmelserna om statligt studiestöd anför kåren att det inte kan anses rimligt att föräldrarnas underhållsskyldighet står kvar om den studerande har rätt till studiemedel och detta oavsett om studierna bedrivs på gymnasie- eller högskolenivå. Föreningen *Barnens rätt i samhället* ser med gillande att reglerna för förlängning av underhållsskyldigheten efter det att barnet fyllt 18 år givits en tydligare innebörd. Dessa rör en fråga som enligt föreningens erfarenhet i många fall har lett till tvistigheter och försvårat för ungdomar att få möjlighet till den utbildning de önskat.

I de fall underhållsskyldighet föreligger för barn som har fyllt 18 år bör enligt *Malmö tingsrätt* beaktas att barnet i sådant fall är myndigt och självt i full utsträckning kan råda över sin tillvaro och åta sig förbindelser. För att inte föräldrarnas underhållsskyldighet i dessa situationer skall utsträckas på ett otillbörligt sätt bör i lagtexten utsägas att underhållsskyldigheten efter det att barnet fyllt 18 år inte är undantagslös, anser tingsrätten.

Folkpartiets ungdomsförbund anser att föräldrarnas underhållsskyldighet skall upphöra när barnet har fyllt 16 år. Det finns enligt förbundet en klar utveckling i samhället att allt fler ungdomar flyttar hemifrån i tonåren. De ungdomar i åldern 16–19 år som förvärvsarbetar har i allmänhet frigjort sig

Remissyttrandena

från beroende av föräldraekonomin. Enligt förbundets uppfattning bör studiestödet till gymnasiestuderande kraftigt förbättras så att gymnasiestudier för flera upplevs som ett bra alternativ till förvärvsarbete. Föräldrarnas underhållsskyldighet skall dock självklart stå kvar till dess grundskolan har avslutats, säger förbundet. En sådan förändring kräver också förändringar på andra områden. Så bör man enligt förbundet redan vid 16 års ålder ha rätt att teckna hyreskontrakt för egen bostad, ha rätt till bostadsbidrag osv. Enligt förbundet skapar familjelagssakkunnigas förslag, som inte innebär en fast åldersgräns, också problem för många grupper. Situationen blir t. ex. mycket komplicerad för den ganska stora grupp elever som börjar förvärvsarbeta efter grundskolan och många gånger skaffat sig egen bostad. Om t. ex. studier på 3- eller 4-åriga gymnasielinjer påbörjas av elever vid 17 års ålder skall enligt gällande praxis och utredningens förslag föräldrarna vara underhållsskyldiga. I detta exempel kommer alltså underhållsskyldigheten att kvarstå till 21–22 års ålder. I flera exempel som förbundet mött har elever i åldern 17 och 18 år, som flyttat hemifrån, hamnat i den situationen att deras enda försörjningsmöjlighet har varit att stämma föräldrarna för att få underhåll, då föräldrarna ansett att de gjort sitt då barnet har fyllt 18 år och inte längre bor hemma. En juridisk tvist med föräldrarna för att få det bidrag man är berättigad till måste upplevas som mycket uppslitande och undviks därför ofta. Följden blir att gymnasiestudier omöjliggörs då det i dag saknas alternativa försörjningsmöjligheter. Utredningens förslag kommer säkert att leda till fler rättegångar mellan barn och föräldrar. En sådan utveckling är naturligtvis mycket olycklig, slutar förbundet.

Liknande tankegångar förs fram också av *föreningen Nike*. Genom att barnen numera blir myndiga vid lägre ålder kan en allvarlig skada mellan föräldrar och barn ske just när den unge skall göra sina första erfarenheter av vuxenlivet. Att börja detta genom att gå i process om underhållsskyldighet kan bli förödande för eljest goda relationer. Eller blir resultatet att den underhållsskyldige övertalar 18-åringen att inte utkräva försörjningsstöd, varefter detta kommer att åvila modern ensam. Förslaget bör i stället ändras så att så länge underhållsskyldighet skall föreligga, en särregel bör skrivas som ger den förälder som har den unge hos sig – eller skall betala resten – möjlighet att föra talan i rätten om den delade underhållsbördan.

TCO, som delar utredningens uppfattning vad gäller underhållsskyldighetens upphörande, anser att de nuvarande reglerna om avdrag vid inkomsttaxeringen för underhåll till barn bör redovisas så att bidrag till barn över 18 år, som inte har avslutat sin skolgång (grundskola, gymnasieskola eller annan grundläggande utbildning) blir avdragsgilla utan att domslut skall behöva föreligga. Samma uppfattning framför *familjerättsassistenterna i norra Stor-Stockholm*.

Folkpartiets ungdomsförbund efterlyser en definition av vad som avses med begreppet "barn". Förbundet ställer sig frågande till vad de sakkunniga avser

Remiss-yttrandena

när de talar om underhållsskyldighet till barn över 18 år och undrar vid vilken tidpunkt man övergår från att vara "barn" till att bli "vuxen".

Förslaget att avskaffa underhållsskyldigheten mot vuxet sjukt barn o. l. tillstyrks eller lämnas utan erinran av så gott som samtliga remissinstanser som har yttrat sig. Hit hör *socialstyrelsen, de sociala centralnämnderna, Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet, Advokatsamfundet* och föreningen *Familj och rätt.* Enligt *sociala centralnämnden i Göteborg* är såväl förslagen om att ta bort den ovillkorliga underhållsskyldigheten och att underhållsskyldigheten i princip skall upphöra när barnet fyller 18 år som förslaget att upphäva underhållsskyldigheten mot vuxet sjukt barn väl förankrade i familjerättslig praxis. Förslagen tar också enligt nämnden vederbörlig hänsyn till utgående sociala förmåner. *Advokatsamfundet* anser att en laglig skyldighet omöjligen kan påverka den moraliska skyldighet föräldrar kan känna mot ett vuxet sjukt barn.

Hovrätten för Nedre Norrland avstyrker emellertid förslaget. Underhållsskyldigheten mot sjukt barn är enligt hovrätten uttryck för den grundläggande tanke som ligger bakom alla underhållsregler, nämligen att det i första hand ankommer på familjemedlemmar att ge varandra bistånd och då främst naturligtvis föräldrar gentemot barn. Även om i vart fall det direkta ekonomiska biståndet i våra dagar många gånger erhålles genom åtgärder från samhällets sida, kan väl detta knappast motivera att familjemedlemmarnas tidigare och som självklart ansedda ansvar för varandra nu ersätts av ett samhällets primära ansvar för sina medlemmar. Underhållsskyldigheten gentemot föräldrar och barn bör inte uppfattas som endast en moralisk skyldighet utan fastmer som en följd av och ett uttryck för den centrala roll familjen och familjebildningen alltjämt har i samhället. Underhållsskyldigheten mot sjukt barn bör därför enligt hovrätten kvarstå.

De sakkunniga har föreslagit att också underhållsskyldigheten mot styvbarn bör upphävas. Två ledamöter har reserverat sig och föreslagit att gällande skyldighet står kvar, men att bestämmelsen ändras så att den avser barn som make har under sin vårdnad och varaktigt sammanbor med. De sakkunnigas förslag har fått ett blandat mottagande. En knapp majoritet av remissinstanserna förordar att underhållsskyldigheten står kvar och bland dessa remissvar ansluter sig de flesta till de två reservanterna.

Hovrätten för Nedre Norrland anser av samma skäl som hovrätten har anfört för att behålla gällande bestämmelser om underhållsskyldighet mot vuxet sjukt barn att också underhållsskyldigheten mot styvbarn bör stå kvar. Det förhållandet att man ej kan åstadkomma regler som lämpligen kan anpassas till skilda samlevnadsformer bör inte i detta fall leda till annat resultat. Genom att äktenskapet är reglerat i lag följer med nödvändighet att det i vissa fall kan komma att uppstå skillnader mellan de regler som gäller för äktenskap och vad som gäller för andra samlevnadsformer. Detta behöver inte innebära att man under alla omständigheter måste lagstifta för att

äktenskapets regelsystem skall kunna anpassas till andra sammanboendeformer som det trots allt står den enskilde fritt att välja mellan, anser hovrätten.

Remissyttrandena

Även *Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet* avstyrker förslaget. Redan den normbindande funktionen hos lagrummet motiverar att det får finnas kvar, anser fakultetsnämnden. Underhållsskyldigheten mot styvbarn kan vidare få praktisk betydelse i vissa fall, särskilt under betänketid för äktenskapsskillnad, men också i sådana fall då styvförälder försummar sin underhållsskyldighet. För det fall att en av två samlevande föräldrar försummar sin underhållsskyldighet mot eget barn föreslår de sakkunniga (7 kap. 9 § FB), att rätten skall kunna föreskriva hur underhållsskyldigheten skall fullgöras. Det bör då också finnas en motsvarande möjlighet i fråga om styvbarn, anser fakultetsnämnden. Hänvisningen till att bidragsförskotten gör styvföräldrars underhållsskyldighet praktiskt betydelselös upp till bidragsförskottsnivån hindrar inte heller, att skyldigheten kan ha betydelse när styvförälderns ekonomi möjliggör en högre standard i den nya familjen. Avvägningen att fullt bidragsförskott alltid kan utgå till en vårdnadshavare, som gift om sig eller lever samman med en ny partner med goda inkomster, är heller inte självklar. I den mån styvföräldraskapet läggs till grund för behovsprövning i fråga om rätten till olika sociala förmåner, är det över huvud taget inte lämpligt att ta bort den juridiska skyldigheten att betala underhållsbidrag. Man rycker då undan den principiella grunden för att i annan lagstiftning ta hänsyn till styvförälders underhållsskyldighet. Fakultetsnämnden hänvisar här till 3 kap. 28 § studiestödslagen. Vad angår de sakkunnigas tanke att ett behållande av styvförälders underhållsplikt borde förutsätta en utvidgning till fall av äktenskapsliknande samliv, kan som ett motargument anföras redan att det vore något egendomligt att ålägga underhållsskyldighet mot den andre partens barn i ett fritt förhållande, så länge det inte finns underhållsskyldighet mellan föräldrarna själva. Möjligen kunde man överväga att införa en underhållsskyldighet mot den andra partens barn under förutsättning att parterna dessutom har ett gemensamt barn. I dessa fall kan nämligen åberopas argumentet att alla barn i familjen bör leva på samma standard. De sakkunniga har också i annat sammanhang tagit upp just denna avgränsning, nämligen i bilaga 1 till sitt betänkande vid diskussion av det förbehållsbelopp som en underhållsskyldig person anses böra få undanta för egen och nuvarande familjs behov, innan hans underhållsskyldighet bestäms mot barn med vilka han inte sammanbor. De sakkunniga tycks här mena att man vid bestämmande av förbehållsbeloppet principiellt bör kunna beakta förekomsten av inte bara styvbarn i ett nytt äktenskap, som den underhållsskyldige har ingått, utan även den andra partens barn i ett fritt förhållande, under förutsättning att parterna också har ett gemensamt barn. De sakkunnigas resonemang i olika sammanhang om frågorna om underhållsskyldigheten mot styvbarn liksom mot den andra

Remissyttrandena

partens barn i ett fritt förhållande innebär i själva verket, att de sakkunniga mot bakgrunden av en allmän idé om neutralitet till olika samlevnadsformer, på ett mycket långtgående sätt blandar juridiska och moraliska skyldigheter liksom faktiskt existerande beroendeförhållanden i vilka det inte finns någon juridisk underhållsförpliktelse att falla tillbaka på. De sakkunnigas benägenhet att inte skilja mellan juridiska och moraliska förpliktelser skapar en allmän oklarhet i regelsystemet. Inom socialrätten i vid mening kan det tänkas vara rimligt att i vissa lägen utgå från en faktiskt existerande, ekonomisk gemenskap oberoende av om den grundar sig på någon underhållsförpliktelse eller inte. När familjerättsliga underhållsförpliktelser skall bestämmas i olika relationer tycks det dock lämpligast att genomgående bygga på juridiskt existerande förpliktelser. Slutsatsen blir att det i nuvarande lagstiftningsläge finns anledning att behålla regeln om underhållsskyldighet mot styvbarn. En utvidgning av underhållsskyldigheten till att gälla även mot andra partens barn i ett fritt förhållande i vissa fall avstyrks emellertid bl. a. av det skälet, att det på lång sikt kan ha allvarliga praktiska nackdelar, att i allt flera hänseenden – dock inte alla – lika behandla gifta och ogifta samlevnadspar även på det civilrättsliga området. Också *Folkpartiets kvinnoförbund* anser att nuvarande 7 kap. 4 § FB bör vara kvar. Paragrafens syfte är att ta till vara styvbarns rätt och att tillförsäkra dem samma ekonomiska standard som övriga medlemmar i en ny familjekonstellation. Den av makarna som inte är biologisk förälder skall efter sin förmåga också bidra till barnets kostnader. Det gäller belopp som överstiger underhållsbidraget som barnen erhåller från den andre av föräldrarna. Trots att utredningen vill upphäva bestämmelsen anser man "inte att den bakomliggande principen skall upphöra att gälla". Det är ett inkonsekvent resonemang, anser förbundet. Skall bestämmelsernas normbildande funktioner vara kvar bör det också framgå av lagtexten.

Sociala centralnämnden i Östersund och *familjerättsassistenterna i norra Stor-Stockholm*, som också anser att bestämmelsen bör finnas kvar, tycker att den bör utvidgas till att gälla även i de fall föräldern sammanbor med annan utan att vara gift. *Sociala centralnämnden i Göteborg* anser att det bör vara möjligt att i lagtext finna formuleringar som gör att ogifta samboende, vilka skattetekniskt är jämställda med makar, också kan jämställas med dessa vad gäller FB:s bestämmelser om underhållsskyldighet mot barn.

Till de instanser som har anslutit sig till reservanternas förslag hör *Malmö tingsrätt, utredningen om barnens rätt, sociala centralnämnden i Göteborg, en minoritet inom sociala centralnämnden i Malmö, Domareförbundet, Familjerådgivarnas förening, Centerns kvinnoförbund, Moderata samlingspartiets kvinnoförbund* och föreningen *Barnens rätt i samhället. Sociala centralnämnden i Göteborg* har ur ekonomisk synpunkt i och för sig inget att invända mot förslaget att upphäva underhållsskyldigheten i dessa fall, men eftersom

Remiss-yttrandena

lagens normbildande funktion är ytterst väsentlig anser nämnden att bestämmelsen bör bibehållas och få den formulering som föreslås av reservanterna.

Advokatsamfundet anser det tveksamt om den nuvarande bestämmelsen om skyldighet att betala bidrag till styvbarn har någon betydelse i realiteten. Det torde vara sällsynt att ett styvbarn i en familj behandlas annorlunda än övriga barn, säger samfundet, och skulle så bli fallet torde äktenskapet knappast kunna hållas samman. Därvid kan ett bidrag till styvbarnet under betänketiden bli aktuellt, men den situationen synes inte böra föranleda att regeln bibehålls, anser samfundet.

Socialstyrelsen, centrala studiestödsnämnden, de sociala centralnämnderna i Stockholm, Malmö (majoriteten) och *Uppsala*, föreningen *Jurister vid de allmänna advokatbyråerna*, föreningen *Familj och rätt* samt *Försäkringskasseförbundet* tillstyrker förslaget att den nuvarande underhållsskyldigheten skall avskaffas. Enligt *socialstyrelsen* har försörjningsskyldigheten mot styvbarn ingen funktion att fylla annat än under den tid då barnets förälder sammanbor med styvföräldern. I sådant fall är en särskild regel om underhållsplikt av underordnad betydelse. *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund* tillstyrker att den särskilda skyldigheten att bidra till underhåll mot styvbarn inom ramen för ett nytt äktenskap avskaffas i det här avsnittet. I stället anser förbundet att en allmän skrivning bör föras in i de lagar som reglerar samlevnadsfrågor om den självklara utgångspunkten att sammanlevande personer skall tillförsäkras jämlika levnadsvillkor. Detta bör, enligt förbundet, övervägas av familjelagssakkunniga i deras fortsatta arbete.

I sitt yttrande kommer *centrala studiestödsnämnden* in på betydelsen för de studerande att slopa bestämmelsen. Enligt nämnden måste ett slopande av stadgandet påverka studiestödslagens bestämmelser och detta kan leda till att ett ökat antal studerande får studiehjälp utan hänsynstagande till den faktiska familjeekonomin. Att bibehålla stadgandet medför dock enligt nämnden större olägenheter. Sålunda säger nämnden att den av erfarenhet vet att många styvbarn under studietiden inte kan erhålla ekonomiprövad studiehjälp på grund av styvförälders inkomst och/eller förmögenhet. Dessa styvbarn hindras inte sällan i sina studier och kan även vara tvungna att helt avbryta dessa därför att styvförälder inte vill vidkännas kostnader för styvbarnets utbildning. Med nuvarande regelsystem är det omöjligt att pröva barnets faktiska behov av studiehjälp, då barnets förälder stadigvarande sammanbor med annan är barnets förälder och den sammanboende bidrar till familjens försörjning.

Så gott som samtliga remissinstanser som har yttrat sig i saken tillstyrker de sakkunnigas förslag att upphäva 8 kap. ÄB. Hit hör *socialstyrelsen, de sociala centralnämnderna i Göteborg, Malmö och Uppsala, Advokatsamfundet* och *föreningen Jurister vid de allmänna advokatbyråerna.*

På samma skäl som *hovrätten för Nedre Norrland* avstyrkt att upphäva

Remiss-yttrandena

underhållsskyldigheten mot sjukt, vuxet barn och mot styvbarn avstyrker hovrätten också detta förslag. Om underhållsskyldigheten avskaffas mot sjukt, vuxet barn synes det *Juridiska fakultetsnämnden i Uppsala* också som en följdändring nödvändigt att upphäva motsvarande regler i ÄB. Vad angår underhållsbidrag till barn, vars uppfostran inte är avslutad, hänvisar de sakkunniga bl. a. till att laglottsreglerna ger ett grundskydd. Eftersom det hör till de sakkunnigas fortsatta arbete att överväga just laglottsreglerna är det möjligen bäst att inte nu upphäva 8 kap. 1 § ÄB utan behålla regeln i avvaktan på kommitténs förslag beträffande laglottsinstitutet, säger fakultetsnämnden. Lagtextens hänvisning till "barn, vars uppfostran icke är avslutad", kan emellertid på grund av ändringarna i 7 kap. FB behöva kompletteras med t. ex. tillägget: "och som har rätt till underhållsbidrag efter honom" (dvs. arvlåtaren), säger nämnden vidare.

2.2 Underhållsskyldigheten vid gemensam vårdnad

De sakkunnigas förslag att utvidga skyldigheten i FB att utge underhållsbidrag också till fall av gemensam vårdnad har mottagits positivt av samtliga remissinstanser som har yttrat sig i saken. Den lösning som de sakkunniga har föreslagit, nämligen att en förälder som inte varaktigt sammanbor med barnet skall betala bidrag, har också fått ett gynnsamt mottagande av det övervägande antalet remissinstanser. Några få remissinstanser är dock kritiska mot eller tveksamma till den lösning som föreslås.

Hovrätten för Nedre Norrland delar de sakkunnigas uppfattning att de nya reglerna om gemensam vårdnad medför behov av alternativ till frånvaron av vårdnaden som förutsättning för underhållsskyldighet och mot den lösning som de sakkunniga har föreslagit finns enligt hovrätten inget att erinra. En liknande uppfattning ger också *sociala centralnämnden i Göteborg* uttryck för. Även *Göteborgs tingsrätt, sociala centralnämnden i Stockholm* och *familjerättsassistenterna i norra Stor-Stockholm* uttalar sig positivt om den föreslagna regleringen. *Centerns ungdomsförbund* pekar på att de föreslagna åtgärderna är viktiga för att uppnå att reglerna för underhåll inte försvårar gemensam vårdnad. Genom det föreslagna tillägget till 7 kap. 2 § andra stycket FB har de sakkunniga på ett elegant sätt löst frågan om underhållsbidrag vid gemensam vårdnad, uttalar föreningen *Familj och rätt*. Förslaget tillstyrks också av förbundet *Hem och samhälle*. *Riksskatteverket* och *TCO*, som i och för sig ansluter sig till förslaget, pekar på att det kan uppkomma svårigheter att konstatera med vem barnet varaktigt sammanbor medan *Juristerna vid de allmänna advokatbyråerna* anser att bestämmelsen nog inte kan utformas på annat sätt än vad som har föreslagits. *Länsstyrelsen i Blekinge län* ifrågasätter dock om det inte i lagtexten borde anges att barnet skall anses bosatt där det är eller borde vara kyrkobokfört. I sitt yttrande tar *riksskatteverket* upp

möjligheten att föräldrarna i vissa fall under årens lopp kan skifta kyrkobokföring av barn under gemensam vårdnad mellan sig. Verket framhåller att kyrkobokföringsmyndigheten i samband med anmälan om barns flyttning i fall av gemensam vårdnad bör se till att båda föräldrarna samtycker till flyttningen.

Remissyttrandena

LO uttalar tveksamhet över den föreslagna lösningen. Att fastställa var barnet skall vara bosatt och lägga fast en underhållsskyldighet för den andra föräldern bryter enligt LO mot grundtanken bakom reglerna om gemensam vårdnad. Föräldrar som delar ungefär lika på den faktiska omvårdnaden om barnet kan välja att uppge var barnet bor efter vad som är förmånligt ur bidragssynpunkt, säger LO. Enligt *Moderata ungdomsförbundet* ger den föreslagna ändringen inte full klarhet i vem som skall betala om t. ex. båda föräldrarna har barnet halva tiden var. Förbundet anser att vid gemensam vårdnad de båda vårdnadshavarna själva bör komma överens om hur underhållsskyldigheten bör fördelas. Vidare anser förbundet det beklagligt att de sakkunniga inte har uppmärksammat de skattemässiga för- och nackdelarna. Den som har den lägsta inkomsten av föräldrarna kan skriva barnet hos sig för att få hyresbidrag, lägre barndaghemstaxa m. m. Det är även intressant vilken inkomstskatt som föräldrarna får. I sitt yttrande anser *riksskatteverket* att det inte f. n. är motiverat att ändra beskattningsreglerna i fråga om situationen gemensam vårdnad av barn. Vidare upplyser verket att skattereglerna i viss mån kan motverka att föräldrarna söker nå fördelar genom att se till att barnet blir att anse som varaktigt bosatt hos den av föräldrarna som har den högsta inkomsten. Skattereglerna kan göra det fördelaktigt för föräldrarna – om de internt träffar en överenskommelse om fördelning av skattereduktion (2 § 4 mom. uppbördslagen) – att i stället se till att föräldern med högsta inkomsten blir underhållsskyldig. Avslutningsvis nämner verket att man med gällande skatteregler accepterar tyst kvittning av underhållsbidrag mellan skattskyldiga som ömsesidigt är underhållsskyldiga för barn. Förutsättningen för detta är dock givetvis, säger verket, att beviskravet i kommunalskattelagen (46 § 2 mom. första stycket 4 p.) har uppfyllts.

Klart negativt till de sakkunnigas förslag till lösning är *Folkpartiets ungdomsförbund.* Förslaget innebär i praktiken ett krokben för principen om gemensam vårdnad. Förälder som har del i vårdnaden men inte sammanbor med barnet jämställs här med förälder utan vårdnadsrätt, säger förbundet.

Mot bakgrund av förslaget att också förälder med gemensam vårdnad skall betala underhållsbidrag har de sakkunniga föreslagit att bidragsförskott skall kunna utgå också vid gemensam vårdnad. Förslaget har mottagits positivt av flertalet remissinstanser. *Familjerådgivarnas förening,* som hälsar förslaget med tillfredsställelse, uppger att det vid separationsärenden hos familjerådgivare har visat sig svårt för föräldrarna att komma överens om gemensam vårdnad av barn när bidragsförskott inte har kunnat utgå. Bestämmelsen om gemensam vårdnad har därmed tenderat att bli

förbehållen en viss kategori föräldrar, nämligen sådana som varit ekonomiskt oberoende och inte behövt samhällets stöd. *Göteborgs tingsrätt* anför att den redan genomförda reformen om gemensam vårdnad inte har fått den genomslagskraft som man haft anledning att förvänta sannolikt på grund av att bidragsförskottsfrågan inte har lösts. *Sociala centralnämnden i Stockholm* anser att förslaget innebär ett framsteg särskilt med tanke på att det gör det möjligt även för mindre bemedlade att utnyttja de förmåner för barn och föräldrar som kan ligga i ett gemensamt vårdnadsansvar också när föräldrarna bor åtskilda. Liknande synpunkter förs fram av *sociala centralnämnden i Malmö*. Enligt *socialstyrelsen* är det i och för sig rimligt att ha samma rekvisit, varaktigt sammanboende, i FB och lagen om bidragsförskott för rätt till underhållsbidrag och bidragsförskott. *Riksförsäkringsverket* tillstyrker förslaget men vill dock framhålla att försäkringskassorna kommer att få svårigheter att avgöra om föräldrarnas sammanboende har upphört och besvärligt att avgöra var barnet varaktigt bor. Den föreslagna bestämmelsen i 2 § av bidragsförskottslagen att rätten till bidragsförskott bortfaller om barnet varaktigt bor tillsammans med den underhållsskyldige innebär enligt verket att om barnet flyttar från den ena till den andra föräldern, försäkringskassan får administrativa svårigheter att tillämpa bestämmelsen. Även *Försäkringskasseförbundet* pekar på att förslaget kan innebära vissa administrativa svårigheter, men tillstyrker det ändå. Detsamma gör föreningen *Familj och rätt*.

Remissyttrandena

Förslaget om bidragsskyldighet vid gemensam vårdnad torde enligt *Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet* i praktiken ha mycket liten betydelse för mellanhavandet mellan föräldrarna. Dess syfte är främst att öppna möjligheten till bidragsförskott i dessa fall. Redan nu innebär bidragsförskottssystemet tillämpningssvårigheter, och i ett par hänseenden kommer dessa ytterligare att markeras, om de sakkunnigas egna förslag får föranleda lagstiftning. Behovet av den grundläggande översyn av samhällsstödet till ensamstående som regeringen har beslutat om är också stort, anser fakultetsnämnden. Bidragsförskott kan utgå i fall då ett "barn" i åldern 16–18 år försörjer sig själv och saknar rätt till underhållsbidrag eller då vårdnadshavaren ensam (eller tillsammans med en ny partner) har en så god ekonomi att något socialt behov av ett garanterat underhållsbidrag upp till bidragsnivån inte kan sägas föreligga. I åtskilliga fall är dock bidragsförskottet en otillräcklig hjälp för verkligt ensamstående vårdnadshavare med låga förvärvsinkomster, en kategori som är överrepresenterad som socialhjälpstagare. Resultat i forskningsprojektet vid universitetet bekräftar förekomsten av dessa olika kategorier. Sedan den gemensamma vårdnaden väl införts förefaller dock de sakkunnigas förslag i fråga om rätten till bidragsförskott som motiverat. *Socialstyrelsen* som är kritisk mot andra delar i de sakkunnigas förslag såvitt gäller bidragsförskottslagen, anser dock att man t. v. bör kunna godta den lösning som de sakkunniga har föreslagit här. Det får anses

Remissyttrandena

ankomma på den utredning som ser över samhällsstödet för ensamstående att närmare överväga om det behövs särskilda regler för att förhindra att bidragsförskottssystemet överutnyttjas och om regeln kan anses gynna vissa grupper på bekostnad av andra. *Domareförbundet* motsätter sig inte de sakkunnigas förslag såvitt avser bidragsskyldighet vid gemensam vårdnad men förklarar samtidigt att förbundet är medvetet om att anknytningen till boendeförhållandena kan komma till användning för att obehörigt utnyttja bidragsförskottsrätten.

LO, som är tveksam till det lämnade förslaget om underhållsskyldighet vid gemensam vårdnad, pekar i sitt remissvar på att lösningen också leder till betydande kontrollsvårigheter beträffande föräldrarnas och barnens bosättning. Enligt LO kan det övervägas om man inte här borde ta hänsyn till båda föräldrarnas inkomster. Detta reser emellertid frågor som berör bidragsförskottsreglerna över huvud taget. Bidragsförskotten är avpassade efter ett tidigare familjemönster. Man utgår ifrån att vårdnadshavaren saknar eller har mycket låg inkomst och tar således inte hänsyn till denna. Detta är en fråga som LO förutsätter att utredningen för översyn av de ensamstående föräldrarnas situation också kommer att beröra. I avvaktan på den utredningen borde man enligt LO:s mening närmare pröva möjligheten att inte utgå från barnets bosättning utan i stället pröva rätten till bidragsförskott vid gemensam vårdnad efter en beräknad underhållsskyldighet för den av föräldrarna som har den högsta inkomsten. Enligt LO bör rätt till bidragsförskott vid gemensam vårdnad snarast införas utan att man bryter mot grundtanken bakom reglerna om gemensam vårdnad.

Juridiska fakultetsnämnden i Uppsala uppmärksammar att det efter ett genomförande av den föreslagna lagändringen kan tänkas att den "hemmavarande" av två gifta föräldrar, som periodvis lever åtskilda (t. ex. på grund av mannens arbete på annan ort eller anstaltsvistelse), kommer att begära bidragsförskott. Å ena sidan kan tyckas att den liberalisering, som det innebär att möjligheten till bidragsförskott öppnas även för föräldrar med gemensam vårdnad, gör det rimligt att låta även sådana gifta föräldrar som periodvis lever åtskilda få samma möjlighet. Det aktuella behovet kan ju vara lika stort i båda fallen. Å andra sidan finns det i och för sig inte anledning att frångå hittillsvarande rättspraxis, enligt vilken bidragsförskott vägrats när en underhållsskyldig utan del i vårdnaden visserligen för en ganska lång period vistats på annat håll men det dock har varit avsikten att samboendet med barnet senare skulle återupptas. Tillägget av ordet "varaktigt" för att icke samboendet mellan underhållsskyldig och barn skall ge rätt till bidragsförskott låter sig också förena med denna äldre tillämpning. Eftersom det dock föreslagits en allmän ändring av förutsättningarna för rätt till bidragsförskott och frågan om återverkningarna för gifta föräldrar inte alls diskuterats av de sakkunniga, kan det ha visst värde om det under lagförarbetena slås fast att det genom lagändringen inte i och för sig varit avsikten att göra någon ändring

Remissyttrandena

i fråga om äldre rättspraxis angående samboendebegreppet, slutar fakultetsnämnden. Även *Advokatsamfundet* uttalar att det kanske kan uppstå besvärliga gränsdragningar för gifta föräldrar som inte båda varaktigt sammanbor med barnet. Det kan också upplevas som en orättvisa att endast en grupp av gifta föräldrar kan få en viss förmån genom bidragsförskott men inte en annan, ganska stor grupp. Dessa svårigheter bör emellertid inte hindra att det nu framlagda förslaget om skyldighet att utge underhållsbidrag också i fall av gemensam vårdnad blir genomförd. Visserligen kan ifrågasättas om möjligheten till gemensam vårdnad om barnen i sådana fall där oenigheten mellan föräldrarna är stor verkligen utgör en positiv lösning för barnen. Om man emellertid skall få någon verklig erfarenhet av dessa relativt nya bestämmelser, måste i alla fall alla hinder av ekonomisk art röjas ur världen.

För att undvika att rätten till bidragsförskott missbrukas främst av gemensamma vårdnadshavare har de sakkunniga föreslagit ett tillägg till 2 § bidragsförskottslagen (ny punkt e) av innehåll att bidragsförskott inte skall utgå om barnet har egna tillgångar eller eljest uppenbarligen saknar behov av bidragsförskott. Detta förslag har inte fått något gensvar från remissinstanserna sida. Många som inte går så långt att de tar avstånd från förslaget har ställt sig frågande till förslagets räckvidd. Några remissinstanser kritiserar förslaget för att vara oklart.

Det mest gynnsamma mottagandet har förslaget fått av föreningen *Familj och rätt* som anser att den nya punkten är av vikt för att stävja missbruk av bidragsförskottsrätten. Men för att inte prövningen skall bli godtycklig krävs enligt föreningen entydiga regler, bl. a. för bedömningen av barnets behov eller ännu bättre den trestegsbedömning som föreningen har förordat när det gäller att pröva frågan om bidragsskyldighet. *Sociala centralnämnden i Göteborg* pekar på att regeln att bidragsförskott inte skall utgå om barnet har egna tillgångar är en direkt följd av de övergripande riktlinjerna för föräldrars underhållsskyldighet. Nämnden förutsätter att den principiella prövningen följer samma regler som måste utarbetas för FB:s bestämmelser. Nämnden tillägger att informationen till allmänheten är av betydelse så att en arvlåtare eller givare blir medveten om vilka mått och steg som måste iakttas för att arv eller gåva inte i stället i praktiken skall tillfalla den underhållsskyldige. Nämnden har i princip intet att erinra mot förslaget, men vill understryka att ett införande av bestämmelsen inte får innebära en prövning av vårdnadshavarens ekonomiska situation.

Riksförsäkringsverket, som noterar att 2 § e bidragsförskottslagen kan komma till användning generellt och inte bara när fråga är om gemensam vårdnad, konstaterar att innebörden av lagrummets bestämmelse är att det blir en behovsprövning av rätten till bidragsförskott i många fall. Försäkringskassorna behöver i sådant fall anvisningar för tillämpningen av denna regel. Konkret måste fastställas regler för bl. a. bedömning av barnets behov

av bidragsförskott, hur föräldrarnas och den underhållsskyldiges inkomster påverkar bidragsförskottets storlek och vilka inkomst- och förmögenhetsgränser som utesluter från rätten till bidragsförskott. *Malmö sociala centralnämnd* anser att det kan finnas skäl att behovet av bidragsförskott också bedöms utifrån vårdnadshavarens ekonomiska förhållanden. Därför frågar nämnden om de sakkunniga med den föreslagna nya punkten e) avser också vårdnadshavarens ekonomi. I så fall, säger nämnden, är det en fråga som är ytterst känslig och komplicerad. Att som de sakkunniga gör endast antyda möjligheten till generell tillämpning finner nämnden synnerligen otillfredsställande. Enligt nämnden måste noggranna tillämpningsbestämmelser utarbetas. *Sociala centralnämnden i Östersund* frågar om bestämmelsen skall tolkas som en återgång till inkomstprövat bidragsförskott och samma tveksamhet ger *Familjerättsassistenterna i norra Stor-Stockholm* uttryck för. Även *Kommunförbundet* pekar på att lagtexten och specialmotiveringen inte ger tillräcklig vägledning, varför en precisering bör övervägas.

Remissyttrandena

Negativa till det föreslagna tillägget är *socialstyrelsen, länsstyrelsen i Östergötlands län, Juridiska fakultetsnämnden i Uppsala* och *Uppsala sociala centralnämnd*. Enligt *socialstyrelsens* uppfattning är det förenat med risker ur rättssäkerhetssynpunkt att föra in en dylik generell regel utan att i lagtexten mera konkret kunna ange när barnets situation är sådan att bidragsförskott inte skall kunna utgå. Problemet är också mer av den arten att det bör lösas i samband med den påbörjade översynen av de ensamstående föräldrarnas behov av hjälp och stöd från samhällets sida. Därför föreslås att frågan hänskjuts till denna utredning för närmare överväganden. Samma uppfattning uttrycker också *länsstyrelsen i Östergötlands län* som föreslår att därvid också bör övervägas att betala ut bidragsförskott i vissa fall direkt till barn med eget hushåll. Även *Juridiska fakultetsnämnden i Uppsala* avstyrker i avvaktan på omprövningen av hela bidragsförskottssystemet den föreslagna undantagsregeln med i varje fall den föreslagna utformningen. En så vag behovsprövningsprincip tycks antingen, om den skall användas i någorlunda vanliga inkomstlägen, vara nästan omöjlig att tillämpa, säger fakultetsnämnden, eller om den skall tillämpas blott i sällsynta fall, få så liten betydelse att den lika gärna kan undvaras; tillämpningsproblemen skulle i varje fall återkomma i de speciella fall då användning ifrågasätts, säger fakultetsnämnden. *Sociala centralnämnden i Uppsala* finner inte att utredningens främsta skäl till att införa denna bestämmelse, nämligen att förhindra eventuella missbruk vid gemensam vårdnad, är tillräckligt vägande för att införa en så allmän inskränkning i rätten till bidragsförskott. De eventuella fallen av missbruk och de sannolikt mycket få fallen av bristande behov kan inte motivera en behovsprövning med en betydligt ökad administration som följd. Det strider också mot principerna inom familjepolitiken att bidragen inte skall vara behovsprövade. Några närmare riktlinjer har inte heller angivits av de sakkunniga för hur bedömningen av "barnets tillgångar" resp. "uppenbar-

ligen saknar behov av bidragsförskott" skall ske. Nämnden avstyrker därför förslaget.

Remissyttrandena

2.3 Periodiska bidrag och engångsbidrag

Ingen remissinstans har någon erinran emot att den nuvarande huvudregeln behålls att underhållsbidrag skall betalas månadsvis och att beloppen skall förfalla till betalning förskottsvis. Någon erinran mot att det också i fortsättningen bör vara möjligt att efter domstolsprövning eller genom avtal bestämma bidrag för kortare eller längre tid har inte heller framställts. Förslaget att alla föräldrar oavsett civilstånd skall kunna avtala om undantag från huvudregeln har också mottagits positivt. *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund* ifrågasätter om inte möjligheten att utge engångsbidrag är mogen för att avskaffas helt och hållet. Den förefaller förbundet mycket otidsenlig. *Advokatsamfundet* pekar också på att det numera inte är vanligt att underhållsskyldigheten mot barn fullgörs genom engångsbidrag. Andra remissinstanser ansluter sig till familjelagssakkunnigas uttalande att engångsbidrag bör användas med stor återhållsamhet. Till dessa hör *riksskatteverket, de sociala centralnämnderna i Göteborg och Uppsala* samt *Familjerådgivarnas förening. Socialstyrelsen* anser att engångsbidrag eller periodiska bidrag över en längre tid än en månad bör kunna komma ifråga undantagsvis och att det är rimligt att för giltigheten av sådant avtal kräva godkännande av barnavårdsnämnden. *Riksskatteverket* erinrar om att den skattemässiga behandlingen av engångsbidrag är ytterst ogynnsam då avdrag kan medges med högst 2 500 kr. för det år då beloppet ges ut.

Förslaget att barnavårdsnämnden också i fortsättningen skall godkänna avtal om engångsbidrag har kommenterats av *Familjerättsassistenterna i norra Stor-Stockholm* som anser det ologiskt att barnavårdsnämnden skall vara inblandad endast i dessa fall. En liknande uppfattning har *sociala centralnämnden i Uppsala* som anser att det inte finns skäl att ha kvar denna bestämmelse om försäkringskassan helt tar över ansvaret för underhållsbidragen. Kassan bör då också till fullo ta ansvaret även för engångsbidragen, anser nämnden. Nämnden tillstyrker de sakkunnigas förslag att bestämmelsen om avtal om engångsbidrag bör utformas lika för alla barn oavsett om föräldrarna är eller har varit gifta med varandra. Detsamma gör *socialstyrelsen*, som också anser att det är rimligt att kräva godkännande av barnavårdsnämnd för giltighet av avtal om engångsbidrag eller periodiskt bidrag över en längre tid än en månad.

Föreningen Jurister vid Sveriges allmänna advokatbyrå anser att det är en brist att det i lagtexten liksom tidigare inte klart sägs ut hur underhållsskyldigheten fastställs. Enligt föreningens mening bör en bestämmelse föras in i 7 kap. 2 § FB om att skyldigheten att betala underhållsbidrag liksom belopp för sådant bidrag fastställs i dom eller beslut eller genom avtal.

Det principiella förbudet mot annat än förskottsbetalning av underhålls-

bidrag står kvar i de sakkunnigas förslag. *Hovrätten för Nedre Norrland* anser att detta förbud står i viss konflikt med förslaget till 7 kap. 2 § tredje stycket FB om rätt till nedsättning av underhållsbidraget för tid under vilken den underhållsskyldige har utövat sin rätt till umgänge med barnet. För att klargöra begreppen bör det enligt hovrätten uttryckligen stadgas att rätt till nedsättning av underhållsbidrag inte strider mot förbudet mot förskottsbetalning. Likaså anser hovrätten att det av 16 § lagen om bidragsförskott bör framgå att vad den underhållsskyldige får avräkna på grund av 7 kap. 2 § tredje stycket FB skall få åberopas mot försäkringskassan som betalning av underhållsbidrag. Även *riksskatteverket* anser det oklart om avräkningsförfarandet är förenligt med bestämmelserna om förskottsbetalning.

2.4 Fullgörelse av bidragsskyldigheten genom återbetalning av bidragsförskott m. m.

Många remissinstanser ansluter sig till de sakkunnigas uppfattning om de fördelar som står att vinna om försäkringskassorna får en självständig rätt och en skyldighet att inom bidragsförskottssystemets ram pröva den underhållsskyldiges bidragsförmåga. En övervägande majoritet av de instanser som tillstyrker att förslaget genomförs betonar emellertid att ställningstagandet utgår ifrån att organisationsfrågorna först blir lösta och att försäkringskassornas personal i god tid hunnit utbilda sig för sin uppgift. Många stryker också under betydelsen av att det finns klara riktlinjer utfärdade till ledning för kassornas nya arbetsuppgifter när reformen träder i kraft. Ett par remissinstanser anför vidare att kostnadsaspekterna först bör utredas. Åtskilliga remissinstanser avstyrker dock att de sakkunnigas förslag genomförs, i vart fall nu. För de remissinstanser som är negativa till förslaget har rättssäkerhetsaspekterna en framträdande roll. Uppfattningarna går isär i frågan huruvida två organ parallellt bör ha rätt att besluta i fråga om den underhållsskyldiges bidragsförmåga.

Bland de remissinstanser som sålunda i och för sig är positiva till att försäkringskassorna får en självständig prövningsrätt är *Stockholms* och *Gävle tingsrätter, länsstyrelserna i Östergötlands, Blekinge* och *Norbottens län, utredningen om barnens rätt, de sociala centralnämnderna i Stockholm, Malmö* och *Uppsala, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, Yrkeskvinnors klubbars riksförbund* och *Försäkringskasseförbundet. LO* finner att förslaget har många positiva sidor, men pekar samtidigt på att det finns en rad svårigheter i det föreslagna systemet.

Stockholms tingsrätt anser att de sakkunniga på ett tillfredsställande sätt har lyckats lösa de oundvikliga svårigheterna i samordningen mellan den familjerättsliga skyldigheten att betala underhållsbidrag för barn och reglerna om bidragsförskott. Onödiga jämkningsprocesser torde kunna undvikas genom den metod som de sakkunniga har föreslagit. Tingsrätten finner det bl. a. praktiskt lämpligt att, i de fall då den underhållsskyldige saknar förmåga

Remiss-yttrandena

att utge högre underhållsbidrag än som motsvarar bidragsförskottet, frågan om den underhållsskyldiges betalningsförmåga kan bli en angelägenhet mellan enbart den underhållsskyldige och försäkringskassan. Givetvis är det mycket angeläget att praxis vid bestämmandet av underhållsbidrag och försäkringskassornas beslut om storleken av återkravsbelopp blir så enhetlig som möjligt, säger tingsrätten, men erinrar i detta sammanhang om att domstolarna med hänsyn till underhållsmålens dispositiva karaktär saknar självständig utredningsmöjlighet och därför kan pröva målet allenast på det material som parterna själva tillfört detta. I anslutning till detta uttalande kan noteras att *sociala centralnämnden i Göteborg* finner det önskvärt att domstolarna åläggs att pröva skäligheten av överenskommet underhåll i samband med gemensam ansökan om äktenskapsskillnad eller i samband med ärende angående vårdnaden om barn.

Att låta försäkringskassan – ett administrativt organ med i huvudsak politiskt vald styrelse – bestämma om underhållsskyldigheten, med förbigående av vad domstol må ha beslutat, kan onekligen medföra vissa risker ur rättssäkerhetssynpunkt och leda till att underhållsbidraget bestäms för lågt eller i vissa fall för högt, säger *Gävle tingsrätt* och fortsätter. Det synes klart att försäkringskassan i återkravsärendet inte kan beakta den underhållsberättigades behov. Hur försäkringskassan i övrigt skall handlägga hithörande ofta intrikata frågor framgår ej närmare av förslaget. Oaktat vad tingsrätten sålunda anfört vill tingsrätten emellertid tillstyrka förslaget. Tingsrätten förutsätter emellertid att försäkringskassorna tillförs sådan personalförstärkning och erhåller sådana instruktioner, att rättssäkerhetssynpunkterna blir i möjligaste mån tillgodosedda. *Länsstyrelsen i Blekinge län*, som inte har något att erinra mot det förslag och de riktlinjer som de sakkunniga har lämnat, finner det dock angeläget att beslut om återbetalning av bidragsförskott och den därmed sammanhängande prövningen av den underhållsskyldiges betalningsförmåga sker under medverkan av lekmannaledamöterna i försäkringskassans styrelse. *Utredningen om barnens rätt* och *föreningen Barnens rätt i samhället* påpekar att om reformen genomförs det är viktigt att samverkan äger rum mellan socialtjänst och försäkringskassorna. Det måste också framhållas, säger utredningen, att socialtjänsten skall ge erforderlig information till underhållsberättigade och underhållsskyldiga. Informationssynpunkten förs fram också av andra remissinstanser. *Yrkeskvinnors klubbars riksförbund* anför att det synes lämpligt att föra samman utbetalning och återkrav till en instans, t. ex. försäkringskassan. Försäkringskassorna måste då få personella och ekonomiska resurser att klara av båda dessa uppgifter. De föreslagna ändringarna i lagen om bidragsförskott ger enligt förbundet inte tillräckliga garantier för rättssäkerheten och enhetlig tillämpning över hela landet.

Svea hovrätt, Göteborgs tingsrätt och *Domareförbundet* har i och för sig inget att erinra mot att försäkringskassorna får en självständig prövningsrätt, men är kritiska mot att domstolarna och försäkringskassorna jämsides skall ha en

sådan rätt med möjlighet för försäkringskassa att ompröva domstols avgörande. Förslaget att försäkringskassan alltid skall ha en skyldighet att ompröva domstols avgörande är, säger *Svea hovrätt*, ägnat att äventyra allmänhetens förtroende för domstolarna och bör inte genomföras. Med den utformning förslaget fått kan hovrätten möjligen tänka sig att från domstols prövning undanta fastställande av underhållsbidrag, som inte överstiger bidragsförskottets storlek. Det torde i sådana fall vara möjligt att träffa avtal om betalning av underhållsbidrag, eventuellt under medverkan av försäkringskassan, avslutar hovrätten. En liknande uppfattning uttrycker *Göteborgs tingsrätt*. Att låta part välja huruvida domstol eller allmän försäkringskassa skall bestämma underhållsbidraget, anser tingsrätten inte vara lyckat. Det förefaller omotiverat och kommer säkerligen att verka förvirrande för den rättssökande allmänheten, att det erbjuds två parallella instanser som har behörighet att pröva vad den enskilde måste uppfatta som samma sak. Det kan vidare befaras att möjligheten att få till stånd en domstolsprövning av underhållsfrågan leder till onödiga rättegångar i fall där parterna är överens i övriga frågor. Domstolarna kan också tvingas att fatta avgöranden på ofullständigare material än vad försäkringskassorna har till sitt förfogande vid prövning av återbetalningsskyldigheten. Sistnämnda förhållande liksom olikheter i bedömningen av underhållsfrågan kan få till följd att försäkringskassorna i beslut om återbetalningsskyldighet går ifrån även tämligen färska domstolsavgöranden, vilket måste verka egendomligt för de människor som berörs därav. Hinder bör inte enligt tingsrätten föreligga att låta vederbörande försäkringskassa bestämma underhållsbidragets storlek även då parterna inte önskar komma i åtnjutande av bidragsförskott. Behov av domstols prövning torde föreligga endast om bidrag önskas med högre belopp än bidragsförskottet eller om underhållsskyldigheten bestrids. Om parterna av något annat skäl önskar få underhållsskyldigheten som sådan fastställd av domstol, bör även det kunna medges. Det väsentliga är att bidragets storlek upp till bidragsförskottet inte bestäms av domstolen utan av försäkringskassan. Tingsrätten har också övervägt i vad mån domstol behöver pröva frågan om storleken av underhållsbidrag till barn i fall då den har att bestämma bidrag till andra maken. Den meningen har förts fram att det för en samlad bedömning är nödvändigt att i ett sammanhang ta ställning till storleken av båda bidragen. Om man inte skall frånhända försäkringskassorna beslutanderätten i fråga om återbetalningsskyldigheten i sådana fall, kommer emellertid domstolens prövning av bidraget till barnet att bli endast en formalitet. Domstolen bör lika väl kunna grunda sitt beslut om bidrag till andra maken på en bedömning av vad försäkringskassan kan komma fram till med ledning av sina anvisningar om återbetalningsskyldighet. Härmed undviker man även i detta fall en "kompetenskonflikt". För den händelse man skulle komma fram till att parterna bör ges rätten att få en domstolsprövning av underhållsbidragets storlek förordar tingsrätten att försäkringskassan inte bör kunna bestämma återbetalningsskyldigheten till högre belopp än det fast-

Remissyttrandena

ställda underhållsbidraget jämte eventuell förhöjning. *Domareförbundet* motsätter sig bestämt att domstol ges möjlighet att kunna bestämma underhållsbidrag som inte överstiger bidragsförskottets belopp. Detta kan leda till att föräldrar, som inte kan lösa underhållsfrågan själva, tvingas att vända sig till försäkringskassan för att få underhållsbidraget bestämt. Detta kan emellertid enligt förbundet antas ske endast i sällsynta undantagsfall, som inte påkallar särskild lagstiftning.

Länsstyrelsen i Östergötlands län föreslår att intill dess gemensamma riktlinjer föreligger försäkringskassa inte får kräva tillbaka högre underhållsbidrag än som har fastställts genom avtal eller dom. De sakkunnigas förslag leder till att det uppstår två olika kravsystem, under och över bidragsförskottsnivån. För alla parter torde det vara enklare med ett mer enhetligt system, anser länsstyrelsen. Före försäkringskassans övertagande av ansvaret för bidragsförskotten var det fram till hösten 1977 möjligt för kommunerna att biträda vårdnadshavare och barn vid krav på underhållsbidrag också över bidragsförskottsnivån. Länsstyrelsen vill därför ifrågasätta om inte det av utredningen nu föreslagna systemet skulle kunna utvidgas så att försäkringskassorna kunde påta sig ett visst ansvar också beträffande underhållsbidrag över bidragsförskottsnivån. Barn och vårdnadshavare kunde då eventuellt få upplysningen att den underhållsskyldige sannolikt kan betala högre bidrag än bidragsförskottet. Det är dock något osäkert om försäkringskassans resurser kan medge att den underhållsskyldige skulle få sin återbetalningsförmåga bedömd också över bidragsförskottsnivån.

Familjerättsassistenterna i norra Stor-Stockholm anser det klart otillfredsställande med en uppdelning av ansvaret på försäkringskassa, barnavårdsnämnd och domstol. Antingen skall barnavårdsnämnden behålla sin skyldighet eller också skall försäkringskassan ta över hela ansvaret för underhållen, även över bidragsförskottets nivå, anser de. Om barnavårdsnämndens skyldighet kommer att kvarstå bör nämnden kunna sänka underhållet under bidragsförskottsnivå utan att vårdnadshavarens godkännande finns. De sakkunnigas förslag till ändringar i FB och GB borde enligt assistenterna samordnas med en total översyn av bidragsförskottslagen. *Sociala centralnämnden i Östersund* anser att det inte kan vara riktigt att vårdnadshavare i vissa fall skall hänvisas till olika myndigheter. I konsekvensens namn borde försäkringskassan ta på sig hela ansvaret för att fastställa och kräva ut underhållsbidraget, anför nämnden, som dock vill stryka under att den inte finner någon anledning att föra över sociala centralnämndens nuvarande arbetsuppgifter på området till försäkringskassan, då underhåll är en viktig social fråga. Föreningen *Familj och rätt* anser att försäkringskassan alltid skall kunna pröva den underhållsskyldiges förmåga att betala tillbaka utgivet bidragsförskott, men att denna prövningsrätt skall vara begränsad till det underhållsbidrag som domstol har prövat och som inte grundar sig på avtal. Man måste skilja mellan underhållsbidrag och bidragsförmåga, framhåller föreningen.

Remissyttrandena

Riksskatteverket riktar kritik mot den föreslagna lösningen att samordna underhållsskyldigheten med bidragsförskottssystemet. Enligt verket leder förslaget ofrånkomligen till obalans i förmån. Eftersom en översyn av bl. a. bidragsförskottslagen pågår och resultatet av denna översyn kan dröja vill verket dock i huvudsak tillstyrka de framlagda lagförslagen.

Många remissinstanser är negativa eller tveksamma till betänkandet såvitt avser försäkringskassas självständiga prövningsrätt och den samordning mellan bidragsförskott och underhållsbidrag som förslaget innebär. Bland dessa finns *hovrätten för Nedre Norrland, Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet, Advokatsamfundet* och *föreningen Jurister vid Sveriges allmänna advokatbyråer.*

Förslaget ger anledning till erinringar i olika hänseenden, anser *hovrätten för Nedre Norrland.* Invändningar kan således till en början göras mot att på det sätt som har föreslagits blanda ihop civilrättsliga och offentligrättsliga moment, där man tidigare av flera skäl ansett sig böra ha klara skiljelinjer. Konsekvensen av de sakkunnigas förslag blir nämligen att samhället i princip förpliktas att betala underhåll till barn, som är berättigade till bidragsförskott, med viss regressrätt för samhället. Detta medför i sin tur att hela det nuvarande regelsystemet som är uppbyggt med utgångspunkt i familjen mer eller mindre ställs åt sidan och att grunden för underhållsskyldigheten flyttas från föräldraskapet och knyts till rätten till bidragsförskott. Man skulle således utan att närmare undersöka konsekvenserna härav låta de civilrättsliga reglerna om underhållsskyldighet få närmast en supplerande karaktär. Det får enligt hovrätten anses som angeläget att man har kvar de familjerättsliga regleringarna såsom de av hävd utformats och godtagits i samhället och ej utan starka skäl ändrar dem och låter dem ersättas av regler om åtgärder, som samhället är skyldigt att vidta, i andra fall än där sådana regler behövs som komplement till de civilrättsliga reglerna för att motverka icke acceptabla sociala följder av t. ex. bristande förmåga att betala underhåll. Till detta kommer vidare, anför hovrätten, att det med fog kan ifrågasättas om det är lämpligt att frågor om underhållsbidragets storlek skall kunna komma att behandlas dels av allmänna domstolar, dels av administrativa myndigheter och domstolar med de konflikter som kan uppkomma vid olika bedömningar. Hovrätten ifrågasätter också om man, trots detaljerade riktlinjer för handläggarna vid försäkringskassorna samt möjligheter till besvär över kassans beslut, verkligen vid handläggningen hos kassan kan erhålla samma rättssäkerhetsgarantier som ett domstolsförfarande innebär. Vad beträffar konsekvenserna för den enskilde av förslaget måste det för den underhållsskyldige förefalla stötande att den genom domstol eller avtal fastställda underhållsskyldigheten mot hans bestridande när som helst skall kunna ändras uppenbarligen även vid mer eller mindre tillfälliga förändringar i hans ekonomiska situation, fortsätter hovrätten. Det måste vidare beaktas att den underhållsskyldige i sin långsiktiga ekonomiska planering säkerligen har

Remissyttrandena

större nytta av att han så långt som möjligt känner till vad han har att betala, även om han därigenom skulle få en oförändrad underhållsskyldighet vid mer eller mindre tillfälliga förändringar av sin förmåga. Det förhållandet att det f. n. pågår en utredning om bidragsförskottssystemet är vidare ytterligare en omständighet som talar för att man inte nu genomför ett förslag som i grunden förändrar bidragsförskottslagen. Hovrätten ifrågasätter slutligen om personella och ekonomiska resurser i nuvarande läge över huvud taget finns för att genomföra de sakkunnigas förslag. Enligt hovrätten torde det f. ö. gå att komma till rätta med problemet med för höga underhållsbidrag genom endast smärre förändringar inom ramen för det nuvarande regelsystemet, dels genom att ovillkorlig underhållsskyldighet inte längre skall kunna åläggas underhållsskyldig och dels genom de nuvarande reglerna om jämkning. Dessutom bör den myndighet som handlägger frågor om återkrav av bidragsförskott i större utsträckning än som nu synes ske beakta möjligheten till eftergift i det enskilda fallet. Försäkringskassan bör därvid lämpligen mera aktivt utreda om skäl för eftergift föreligger och även göra den underhållsskyldige uppmärksam på möjligheterna till jämkning vid ändrade förhållanden.

Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet konstaterar inledningsvis att de sakkunniga förvånansvärt nog inte alls har diskuterat tänkbara nackdelar av sitt förslag och än mindre alternativa lösningar för att tillgodose de rättspolitiska önskemålen. Med hänsyn till de materiella och processuella motsättningar som skulle tillskapas i förhållande till principerna och sättet för att bestämma den familjerättsliga underhållsskyldigheten i allmänhet avvisar nämnden förslaget till en samordning mellan bidragsförskott och underhållsbidrag. Ett allmänt skäl mot förslaget är dessutom att hela systemet med bidragsförskott till en på formella kriterier avgränsad grupp av ensamstående vårdnadshavare i dag har stora svagheter. Det är därför olämpligt att bygga ett förslag, inriktat på de underhållsskyldigas situation, på en långtgående inbyggnad av underhållsreglerna i återkraven för utgivna bidragsförskott. En annan principiell invändning är att förslaget bygger på – och uppmuntrar – återbetalning till det allmänna som den normala formen för utgivande av underhållsbidrag till barn. Underhållsbidragen betalas dock f. n. direkt till vårdnadshavaren i en betydande del av alla fall. Det finns inte anledning att införa ett system, som motverkar detta. (Totalt sett betalade f. ö. omkring 60 % av de underhållsskyldiga i undersökningspopulationerna i forskningsprojektet vid universitetet hela eller praktiskt taget hela sitt underhåll under år 1975.) Vid sidan härav kan påpekas att det antagligen är en för optimistisk förhoppning att försäkringskassorna skulle kunna så snabbt anpassa återbetalningsskyldigheten till växlingar i den underhållsskyldiges betalningsförmåga, att restskulder inte skall behöva uppkomma. – Ur principiell synpunkt är det olämpligt att inom ramen för ett betalningssystem bygga på två olika principer som ibland kan ge olika resultat i fråga om underhållsbidragets

Remissyttrandena

storlek. De sakkunnigas rekommendation, att domstolarna vid bestämmande av underhållsbidrag till barn skall söka ledning av riktlinjerna för försäkringskassorna liksom att försäkringskassorna bör respektera i varje fall färska domstolsutslag, hindrar dessutom inte att det även formellt skapas en latent kompetenskonflikt mellan domstol och försäkringskassa med det avgörande ordet till försäkringskassan i fråga om underhållsbelopp upp till bidragsförskottsnivån. Även om myndigheterna i praktiken söker nå samma resultat, är denna kompetenskonflikt i sig oacceptabel. Direkt stötande är möjligheten för försäkringskassorna att höja ett underhållsbidrag, som bestämts av domstol. Särskilt iögonfallande i detta sammanhang är de sakkunnigas tanke (s. 86 f. och 154), att försäkringskassorna skulle kunna framtvinga ett högre underhåll än det som har bestämts genom dom eller avtal, när underhållet betalas direkt till vårdnadshavaren men denne begär s. k. utfyllnadsbidrag därför att underhållet är lägre än fullt bidragsförskott. Den föreslagna lagtexten till 4 § tredje stycket lagen om bidragsförskott ger f. ö. inte, som de sakkunniga menar, stöd för de sakkunnigas utläggningar om utfyllnadsbidragen. De sakkunniga gör i själva verket på denna punkt ett cirkelresonemang och förutsätter vad som skulle bevisas. – De skilda principiella utgångspunkterna för domstol och försäkringskassa kan dessutom i vissa lägen leda till olika resultat, även om myndigheterna i övrigt söker respektera varandras avgöranden. En särskilt märklig effekt uppkommer, om domstol med hänsyn till vårdnadshavarens dåliga ekonomi bestämt ett högre underhållsbidrag än bidragsförskottet, samtidigt som försäkringskassan, som utgett bidragsförskott, med ledning av mannens inkomster bestämmer återbetalningsskyldigheten till ett lägre belopp än förskottet. Resultatet blir då, enligt vad de sakkunniga uttryckligen framhåller (s. 85), att den underhållsskyldige får betala dels till försäkringskassan det lägre belopp som denna bestämt, dels direkt till vårdnadshavaren det överskjutande underhållsbeloppet utöver bidragsförskottet. Konstruktionen innebär tydligen att det allmänna inom ramen för bidragsförskottet ger den underhållsskyldige en lättnad i den familjerättsliga underhållsskyldigheten, som emellertid kvarstår oförändrad över bidragsförskottsnivån. Detta kvarstående av en överskjutande underhållsskyldighet ovanför bidragsförskottsnivån kan medföra den egendomliga effekten, att den underhållsskyldige å ena sidan enligt olika beslut kan vara skyldig att betala ett mindre sammanlagt belopp än bidragsförskottet till kassan och vårdnadshavaren, samtidigt som vårdnadshavaren å andra sidan garanteras hela det högre underhållsbeloppet, om den underhållsskyldige betalar de olika delbelopp, som han ålagts. Bidragsförskotten, som i sin nuvarande utformning är avsedda att ge vårdnadshavaren ett minimiunderhåll, kommer därigenom att få två helt nya funktioner dels att lätta de underhållsskyldigas börda under bidragsförskottsnivån, dels att i vissa fall garantera vårdnadshavaren ett högre underhåll än bidragsförskottet, om den underhållsskyldige fullgör sina

Remissyttrandena

sammanlagda åligganden. – Svårigheten att bedöma vad förslaget innebär jämfört med nuläget liksom den latenta kompetenskonflikten mellan domstol och försäkringskassa kan medföra även andra nackdelar än de hittills berörda. Det kan sålunda bli vanskligt för en enskild underhållsskyldig att avgöra, om han skall betala underhållet direkt till vårdnadshavaren eller om han skall underlåta att betala direkt i hopp om att underhållsskyldigheten skall sättas ner av försäkringskassan, sedan bidragsförskott utgått. Frågan om sättet för betalningsskyldighetens aktualiserande och storlek kan samtidigt komma att bero på vårdnadshavarens agerande, dvs. om hon väljer att begära underhåll för barn vid t. ex. äktenskapsskillnaden eller om hon i stället avstår därifrån för att begära bidragsförskott. Om det föreslagna systemet skulle innebära att försäkringskassornas återkrav ibland blir lägre än ett underhåll fastställt av domstol, kommer systemet f. ö. att motverka betalningar av underhållsbidrag direkt till vårdnadshavaren och draga in flera fall under systemet med bidragsförskott och det allmännas medverkan för barnens försörjning. Fakultetsnämnden riktar därefter i sitt yttrande i stort sett samma kritik mot förslaget som hovrätten för Nedre Norrland har framfört. Även fakultetsnämnden pekar på olika ändringar i gällande rätt som alternativt kan vidtas för att lätta bördan för vissa underhållsskyldiga och för att undanröja tekniska svagheter i det nuvarande bidragsförskottssystemet. Utöver några av de ändringar som hovrätten för Nedre Norrland berört föreslår fakultetsnämnden en översyn av införselreglerna, ett alternativt system för jämkning av underhållsbidrag, förenklat förfarande för underhållstvister vid allmän domstol samt en höjning av det avdrag som tillåts vid inkomstbeskattningen för betalda underhållsbidrag.

Familjerättsassistenterna i norra Stor-Stockholm framhåller att det absolut måste vara samma bedömningsgrund för uträknande av underhållsbidrag under och över bidragsförskottsnivån.

Enligt *Göteborgs sociala centralnämnd* kan samma fördel som de sakkunniga vill nå med sitt förslag uppnås med mindre justeringar av de nu gällande föreskrifterna för avtal om underhåll. En av den underhållsskyldige undertecknad och av barnavårdsnämnd godkänd betalningsförbindelse bör enligt nämnden kunna ges samma juridiska verkan som nuvarande avtal. En svårighet är dock, anför nämnden, att sådan betalningsförbindelse inte direkt torde kunna användas för indrivning i andra länder än Sverige, men samma problem torde uppstå beträffande det av försäkringskassan fastställda återbetalningsbeloppet, anser nämnden. – I sitt yttrande tar nämnden också upp de fall då endast utfyllnadsbidrag utgår. För dessa fall är det enligt nämndens mening betydelsefullt att nuvarande form för att fastställa underhåll bibehålls. Ofta vill den underhållsberättigade inte att den underhållsskyldige skall påtvingas kontakt med olika myndigheter, säger nämnden. Orsaken härtill kan variera, men risken är stor att den underhållsberättigade i flera fall skulle avstå från utfyllnadsbidraget om förslaget om

Remissyttrandena

försäkringskassans prövning av betalningsförmågan genomförs. Med bibehållande av nuvarande avtalsform bör försäkringskassan ha rätt till formell prövning av underhållets storlek, anser nämnden, men kontakt bör då inte tas med den underhållsskyldige direkt utan endast genom den underhållsberättigade eller barnavårdsnämnden. – Även förslaget att försäkringskassan regelbundet skall pröva den underhållsskyldiges betalningsförmåga kommenteras av nämnden. De i och för sig positiva syftena med förslaget måste vägas bl. a. mot svårigheten med att få kontakt med vissa underhållsskyldiga på sådant sätt att betalningsförmågan kan bedömas, säger nämnden. Vidare torde ett flertal underhållsskyldiga komma att uppleva den täta kontakten med försäkringskassan som störande och kanske även som ett ingrepp i den personliga integriteten, som kan förorsaka en negativ inställning till underhållsskyldigheten. Den underhållsskyldige kan också ha en önskan om att på något längre sikt planera sin ekonomi och då för rimlig tid också kunna räkna med ett fastställt underhåll. Täta generella omprövningar innebär också ökade administrativa kostnader. De positiva effekterna – att nedbringa antalet orealistiska skulder samt förekomsten av jämkningsprocesser vid domstol – bör kunna uppnås även med bibehållande av nuvarande form för fastställande av underhåll.

Advokatsamfundet anser inte att försäkringskassan utan en omfattande omorganisation på ett tillfredsställande sätt kan avgöra alla de frågor som enligt betänkandet skulle överlämnas till den och kan inte tillstyrka att försäkringskassan f. n. skall äga att självständigt pröva den bidragsskyldiges återbetalningsförmåga och att även avgöra vad som skall återbetalas till det allmänna. Enligt samfundets uppfattning är erfarenheterna hittills av sociala myndigheters verksamhet på detta område inte positiva. Inom ramen för sociala centralnämnders rådgivande verksamhet tas f. n. initiativ i underhållsfrågor som ibland förefaller samfundet förvånande. Verksamheten bedrivs efter socialstyrelsens anvisningar, men dessa har tolkats så att man i den rådgivande verksamheten stundom omedelbart efter domstols avgörande av underhållsbidragets storlek har föreslagit vårdnadshavaren att underteckna ett avtal, varigenom domstolens avgörande helt eller delvis sätts åsido. Motivet härför har då angetts vara att bidragsförskottet ändå skulle utgå. Även om riktlinjerna för försäkringskassan skulle bli klara och otvetydiga, kan man förutse de konfliktsituationer som kommer att uppstå. I domstolen görs dock en samlad bedömning av hela den ekonomiska och personliga situationen, slutar samfundet. *Föreningen Jurister vid de allmänna advokatbyråerna* vill med hänvisning till rättssäkerheten förorda att underhållsfrågorna i största utsträckning alltjämt skall falla under prövning av allmän domstol. Enligt föreningen framstår det även som olyckligt att domstol skall fastställa underhåll till hustru och försäkringskassan underhåll till barn. Föreningen noterar att försäkringskassan enligt förslaget skall inträda i barns rätt till underhåll såvitt avser förskotterade belopp. Den

Remissyttrandena

underhållsskyldige har alltså att förhandla med och bevaka sin rätt gentemot en myndighet, som faktiskt är både part och beslutande. Föreningen vill bestämt förorda en ordning, enligt vilken den underhållsskyldiges betalningsskyldighet, om avtal inte kan åstadkommas, skall fastställas av domstol efter ansökan. *Föreningen Nike* är skeptisk till att försäkringskassan skall göra avvägningar i de här svåra frågorna utan att ha domstolens ingående möjligheter att pröva behov och förmåga. Även *föreningen Kvinnocentrum* är negativ till förslaget. Föreningen ifrågasätter om inte tilltron till rättsväsendet avsevärt kommer att minska om det förenklade förfarandet för nedsättning av underhållsskyldighet som föreslås i betänkandet kommer att genomföras. Det vore högst olämpligt om snabbkurser i dessa svåra frågor för försäkringskassans personal skulle ersätta advokaters och domares kvalificerade utbildning och avgöranden vid nuvarande prövning av underhållsbidrag i rätten. Dessutom är det orättvist om den ena parten behöver riskera en dyrbar domstolsprövning, medan den andra kan få effekten därav nedsatt genom besök hos försäkringskassan, säger Kvinnocentrum.

Socialstyrelsen påpekar att man måste vara medveten om att förslaget uppmuntrar till ett utnyttjande av bidragsförskottssystemet. Det gynnar nämligen de underhållsskyldiga som får underhållsbidragen förskotterade genom försäkringskassan, medan de som betalar underhållet direkt till barnets vårdnadshavare inte kan få sin betalningsförmåga fortlöpande prövad. Detta kan ha vissa negativa effekter på de underhållsskyldigas villighet att hålla kontakt med sina barn. Problemet bör därför uppmärksammas av den utredning som bl. a. skall göra en översyn av bidragsförskottslagen, säger socialstyrelsen. Enligt styrelsens uppfattning bör emellertid de sakkunnigas förslag, trots de negativa effekter som kan vara förknippade med det, ändå kunna genomföras, i varje fall vad gäller möjligheten att återkräva belopp som understiger fastställt underhåll. Däremot förefaller det styrelsen synnerligen tveksamt om försäkringskassa i administrativ ordning skall ha rätt att återkräva belopp som överstiger fastställt underhåll. Sammanfattningsvis finner socialsstyrelsen att starka skäl talar för att frågan på nytt tas upp till övervägande lämpligen i den nämnda särskilda utredningen.

Malmö tingsrätt, riksförsäkringsverket och *Kommunförbundet* förordar att frågan om försäkringskassornas nya roll utreds ytterligare.

Det skäl som starkast talar för att de sakkunnigas förslag bör genomföras är att detta skapar möjlighet att på ett enkelt sätt anpassa det belopp den underhållsskyldige skall betala till ändrade förhållanden, säger *Malmö tingsrätt*. Enligt tingsrättens mening kan det dock ifrågasättas om denna fördel uppväger förslagets nackdelar. Det föreslagna systemet framstår nämligen i en del avseenden som krångligt och det är svårt att enbart med utredningen som bakgrund föreställa sig hur det skall fungera i praktiken och vad det kommer att kosta samhället i ökade utgifter för administration.

Remissyttrandena

Tingsrätten anser därför att det inte är möjligt att ta slutlig ställning till förslaget i denna del utan att dess praktiska utformning närmare utreds särskilt vad gäller organisationsfrågorna. Tingsrätten för t. v. fram följande synpunkter. Om systemet genomförs innebär det att man i praktiken får två instanssystem för fastställande av underhållsbidrag, nämligen dels det administrativa och dels det ordinära domstolsförfarandet. Denna dubbelprövning medför ökade kostnader för samhället och andra olägenheter. Sålunda framstår det som betänkligt att kassan vid återkrav av den bidragsskyldige när som helst kan ändra domstols dom på underhållsbidrag. Ett sätt att komma till rätta med detta problem – såvitt avser de fall då underhållsbidraget ej skall fastställas till högre belopp än bidragsförskottet – är att låta domstolarna underlåta att bestämma underhållsbidragets belopp i dessa fall. I en sådan situation skulle domstolen således endast fastslå att underhållsskyldighet föreligger med belopp som inte överstiger gällande bidragsförskott. Om underhållsbidrag som överstiger bidragsförskottet skall utgå måse givetvis bidraget bestämmas av domstol. Egendomliga konsekvenser kan då uppstå om bidragsförskott utgår. Om försäkringskassan i en sådan situation skulle finna att den underhållsskyldiges betalningsförmåga understiger vad domstolen dömt ut innebär det att den bidragsskyldige totalt sett får betala mer än hans betalningsförmåga tillåter enligt kassans beräkningar. Om man utgår från att bidragsförskottet är 400 kr. och att domstolen bestämt bidraget till 600 kr. medför detta, om kassan skulle finna att den underhållsskyldiges betalningsförmåga uppgår till 300 kr., att den bidragsskyldige får betala till kassan 300 kr. och till den underhållsberättigade 200 kr. Man kan inte utgå ifrån att jämkning begärs i alla sådana fall, säger tingsrätten. Det framstår vidare som betänkligt från rättssäkerhetssynpunkt att kassan vid återkrav skall kunna höja ett av domstol bestämt bidrag, särskilt som prövningen hos kassan måste bli mera summarisk än en domstolsprocess. I detta sammanhang vill tingsrätten framhålla vikten av att den som äger föra talan för barnet – liksom fallet är vid en domstolsprocess – har full insyn i det material som ligger till grund för kassans bedömning av den underhållsskyldiges betalningsförmåga. Det är också väsentligt att kassan vid sin bedömning ges möjligheter att använda vårdnadshavaren som upplysningskälla när det gäller att fastställa den underhållsskyldiges betalningsförmåga. Av utredningen framgår ej vilka möjligheter kassan skall ha att beakta den underhållsskyldiges förvärvsförmåga, fortsätter tingsrätten. Samma möjlighet som domstolarna nu har att ta hänsyn till förvärvsförmåga bör måhända också kassan ha. I så fall vill tingsrätten framhålla vikten av att de tjänstemän hos kassorna som skall syssla med underhållsfrågor är väl kvalificerade för sina uppgifter.

Man kan från principiell utgångspunkt ifrågasätta ett system där verkställigheten av domstols avgörande eller ett mellan två parter slutet avtal fritt kan prövas av ett administrativt organ, säger *riksförsäkringsverket*. Resultatet

Remiss-yttrandena

härav måste bli att den i FB inskrivna underhållsskyldigheten urholkas. I praktiken överflyttas ansvaret för barnets underhåll i inte ringa grad från den enskilde föräldern till samhället. Riksförsäkringsverket konstaterar att förslaget innebär en utomordentlig utvidgning av området för kassornas diskretionära prövningsrätt i ärenden om bidragsförskott. Ett sådant system skulle ställa utomordentliga krav på försäkringskassorna, säger verket. Detta gäller såväl den rena utredningsverksamheten som den sociala bedömning som måste göras i varje enskilt fall. Det framstår för verket som uppenbart att schabloner måste användas om systemet över huvud taget skall kunna genomföras. Men även med ett sådant schablonsystem måste utrymmet för individuella hänsynstagande bli betydande, eljest skulle syftet med reformen gå förlorat. Enligt verkets mening måste emellertid riktlinjerna för sådana individuella hänsynstaganden penetreras ytterligare. Förslaget innebär emellertid en angelägen reform. Det är därför enligt verket önskvärt att den fortsatta utredningen sker skyndsamt. Sammanfattningsvis anser verket att ytterligare överväganden oundgängligen behövs inte enbart beträffande det materiella innehållet i förslaget utan även i fråga om konsekvenserna för socialförsäkringens administration.

Enligt *Fredrika-Bremer-förbundet* bör i fråga om de föreslagna reglerna om återkrav av bidragsförskott resultatet av utredningen om samhällets stöd till ensamstående föräldrar m. m. avvaktas.

I anslutning till förslaget om en självständig och fortlöpande prövning hos försäkringskassorna av den underhållsskyldiges återbetalningsförmåga såvitt gäller utbetalda bidragsförskott har de sakkunniga föreslagit också att barnavårdsnämndens skyldighet att enligt 7 kap. 2 § tredje stycket FB se till att barnet tillförsäkras underhåll upphävs. Enligt de sakkunniga bör dock barnavårdsnämnden alltjämt inom ramen för sin stödjande och rådgivande verksamhet biträda, i förekommande fall efter samråd med försäkringskassan, med att upprätta avtal om underhållsbidrag. Förslaget har mottagits övervägande negativt av remissinstanserna.

Stockholms sociala centralnämnd, som dock inte har fört fram någon erinran mot förslaget, betonar i sitt yttrande vikten av ett nära samarbete mellan kassorna och bl. a. de sociala myndigheterna om barnavårdsnämndens särskilda skyldighet skulle utgå ur lagtexten. *Sociala centralnämnden i Uppsala* däremot anser att försäkringskassan, om de sakkunnigas förslag i övrigt antas, helt bör ta över ansvaret för att upprätta avtal om underhållsbidrag, eftersom den samlade erfarenheten och bedömningen så långt det är möjligt bör finnas på ett och samma ställe. Likaså anser nämnden att försäkringskassan skall vara skyldig att hjälpa den underhållsberättigade med kravet av underhållsbidrag, som överstiger bidragsförskottet. *Malmö sociala centralnämnd* redovisar i sitt yttrande att nämnden och familjerättsbyrån i

Remiss-yttrandena

Malmö här har olika uppfattningar. Medan familjerättsbyrån anser att barnavårdsnämndens skyldighet att biträda vissa barn i underhållsfrågor bör vara kvar, anser nämnden att skyldigheten bör utgå. Som skäl för detta anförs följande. Nämnden har den bestämda uppfattningen att familjerådgivning och stöd i familjerättsliga frågor är viktiga delar av socialvården. Rätten till bistånd är f. ö. en central fråga i socialutredningens förslag till ny lagstiftning. Sociala centralnämnden anser liksom familjerättsbyrån att det är viktigt att socialvården kan tillgodose de behov av bistånd som uppkommer. Men nämnden har en annan uppfattning om på vilka grunder socialvården skall medverka. Ytterst är det frågan om en tilltro till de tjänster socialvården erbjuder. Detta förutsätter att den enskilde har sådana kunskaper om verksamheten att han själv tar initiativ till kontakt. Senare års socialvårdsdebatt har i hög grad just handlat om allmänhetens tilltro till socialvården. Enligt sociala centralnämnden stärks allmänhetens tilltro till socialvården allt eftersom verksamheten kan bedrivas på frivillig grund i samförstånd och i erbjudande form. Nämnden menar att socialvårdens stöd och rådgivning bör stå öppen för alla och att verksamheten bör frigöras från anknytningar till i vissa fall i lag angivna specialindikationer. Inom familjerättsområdet var avskaffandet av barnavårdsinstitutionen ett första viktigt steg i denna riktning. I konsekvens härmed anser sociala centralnämnden att barnavårdsnämndens skyldighet att sörja för vissa barns underhållsfrågor bör utgå enligt de sakkunnigas förslag.

Förslaget innebär att biträde kommer att ges endast i de fall där medverkan begärs, säger *Kommunförbundet*. Någon uppsökande verksamhet kommer således inte att finnas. Vissa barns rättsliga ställning kommer att inskränkas. Kommunförbundet anser sig inte f. n. vara beredd att ta ställning till att slopa bestämmelsen, utan anser att en bedömning kan göras först i samband med ett ställningstagande till utredningen om barnens rätt.

Övriga remissinstanser som har yttrat sig i saken är kritiska mot att barnavårdsnämndernas skyldighet tas bort. Hit hör *socialstyrelsen, länsstyrelsen i Östergötlands län, utredningen om barnens rätt, sociala centralnämnderna i Göteborg* och *Östersund, Familjerättsassistenterna i norra Stor-Stockholm* samt *föreningen Barnens rätt i samhället*. Enligt *utredningen om barnens rätt* kan man inte bortse från att bestämmelsen även framledes kommer att ha viss praktisk betydelse. Från barnets synpunkt är det viktigt att barnavårdsnämnden har denna lagliga skyldighet att se till att det får underhållsbidrag. Utredningen kan inte heller se några nackdelar med att bestämmelsen står kvar. Av samma skäl bör också rätten för barnavårdsnämnden enligt 7 kap. 11 § FB att i vissa fall föra talan om underhåll till barn stå kvar. *Sociala centralnämnden i Göteborg* anser det helt oriktigt att ansvaret för att barnet tillförsäkras underhåll inte skulle åligga barnavårdsnämnden. Ansvaret bör i stället utvidgas att avse alla barn oavsett föräldrarnas inbördes civilrättsliga relationer. Om skyldigheten att ansvara för underhållsfrågans

lösning tas bort, kommer detta att leda till mindre kunnighet hos nämndens tjänstemän, säger centralnämnden. Att upphäva barnavårdsnämndens skyldighet kan, säger *föreningen Barnens rätt i samhället*, bli ett led i myndigheternas önskan att bevilja sig själva ansvarsfrihet och en fortsättning på den nedskärning av samhällets stöd till individen som påbörjades när barnavårdsmannainstitutionen av ekonomiska och personella skäl skars ner och fick frivillig prägel. Eftersom samhällets utslagningsmekanismer blir allt svårare att möta för den enskilde och barnens och de ensamstående föräldrarnas situation även i framtiden kan antas bli pressande, är det angeläget att barn i bl. a. ekonomiskt avseende får behålla det skydd som myndigheternas lagliga ansvar för barnens levnadssituation parallellt med vårdnadshavarens ger.

Många remissinstanser kommer in på organisationsfrågorna och betonar särskilt att de sakkunnigas förslag, om det genomförs, kommer att kräva att personalen förstärks kraftigt och att den är utbildad och kvalificerad för sin uppgift. Bland dessa instanser är *Gävle tingsrätt, länsstyrelserna i Östergötlands* och *Norrbottens län, utredningen om barnens rätt, de sociala centralnämnderna i Stockholm* och *Uppsala, Advokatsamfundet* och *föreningen Jurister vid de allmänna advokatbyråerna. Sociala centralnämnden i Malmö* stryker kraftigt under att det är en absolut förutsättning för att försäkringskassorna skall kunna anförtros de föreslagna uppgifterna att de får tillräckliga resurser. *Sociala centralnämnden i Göteborg* uttalar att behovet av kompetent personal med gedigen social utbildning och erfarenhet gäller inte endast försäkringskassorna utan också riksförsäkringsverket, som i betänkandet föreslås bli besvärsinstans. Nämnden pekar också på den kostnadsökning som det måste innebära att de sociala myndigheterna med nödvändighet kommer att få utföra visst dubbelarbete med försäkringskassan även om ansvaret för barns underhåll inte ligger kvar hos barnavårdsnämnden. Nämnden framhåller särskilt att frågor om underhåll intimt hör samman med barnets övriga situation. Med den skyldighet barnavårdsnämnden enligt barnavårdslagen har att bistå barn och vårdnadshavare kan man där inte avvisa sådana frågor. I samband med ansökan om socialhjälp och vid vissa andra problem där familjens ekonomi är av betydelse aktualiseras en bedömning av underhållsbidragen både avseende underhållsberättigade och underhållsskyldiga. En stor del av dessa problem torde kvarstå även om socialutredningens förslag om socialförsäkringstillägg genomförs, säger nämnden. Om man behåller barnavårdsnämndens skyldighet blir det inte så kostsamt med förändringar och förbättringar inom det nuvarande systemet, säger *Familjerättsassistenterna i norra Stor-Stockholm*. I en underremiss anför *Sydsvenska lokalavdelningen av föreningen Sveriges kronofogdar* att innan de sakkunnigas förslag godtas, en bedömning bör göras om dess inverkan på personalbehovet vid kronofogdemyndigheterna. *Kommunförbundet* konstaterar för sin del att reformen inte medför någon väsentlig minskning i socialförvaltningarnas åligganden gentemot enskilda. Förvaltningarna förut-

Remissyttrandena

sätts alltjämt ge service till föräldrarna genom rådgivning och vid upprättandet av avtal, säger förbundet.

LO noterar att inga kostnadsberäkningar har gjorts i betänkandet men förutsätter att kostnadsfrågorna ses över. Vid översynen bör man, enligt LO, pröva möjligheterna att närmare anknyta till de regler för socialförsäkringstillägg som socialutredningen har föreslagit i betänkandet SOU 1977:40. Inte minst gäller detta det förbehållsbelopp för hemmamake som de sakkunniga här räknat med, säger LO. *Länsstyrelsen i Östergötlands län* anser sig kunna utgå ifrån att kostnaderna för försäkringskassornas nya arbetsuppgifter inte blir så höga att de nu förhindrar ett genomförande. *Länsstyrelsen i Blekinge län* däremot anser att risken med de föreslagna reglerna om försäkringskassans prövning av återbetalningsförmågan är att de som nu betalar direkt till vårdnadshavaren kan komma att känna sig missgynnade, varigenom betalningsviljan kan minska. Detta kan då få till följd att antalet bidragsförskott kommer att öka kraftigt och detta i sin tur medföra ökade kostnader. Länsstyrelsen anser att de sakkunniga inte tillräckligt har beaktat detta förhållande. Samma tankar framför också *riksskatteverket*. I detta sammanhang får inte heller kostnaderna för den utökade organisationen glömmas bort, fortsätter *länsstyrelsen*. Den förstärkning av personalen vid försäkringskassorna, som förslaget kommer att medföra och över huvud taget de organisationsfrågor som måste lösas, borde enligt länsstyrelsen samordnas med de organisationsfrågor som sammanhänger med socialutredningens förslag om socialförsäkringstillägg. *Familjerättsassistenterna i norra Stor-Stockholm* frågar om återkravsverksamheten över huvud taget är lönande. Det är en brist, anser assistenterna, att det inte har gjorts någon beräkning av kostnaderna för att upprätta frivilliga avtal och domar, hantering av bidragsförskott och införsel contra schablonbelopp utan återkrav.

Åtskilliga remissinstanser har lämnat synpunkter på det förslag till riktlinjer för försäkringskassornas prövningsverksamhet som de sakkunniga har skisserat. Remissinstanserna vitsordar allmänt behovet av och det värdefulla med enhetliga normer för att bestämma bidragsförmågan. *Svea hovrätt* delar de sakkunnigas uppfattning att särskilda riktlinjer bör utfärdas till ledning för bedömandet av den underhållsskyldiges betalningsförmåga. Mot det redovisade förslaget har hovrätten ingen erinran. *Hovrätten för Nedre Norrland* anser att riktlinjer av den art som de sakkunniga har föreslagit kan tjäna som underlag för försäkringskassans handlande när fråga om att begära införsel eller medge eftergift skall bedömas. I stort sett anser *Stockholms tingsrätt* att riktlinjerna ger uttryck för synpunkter som också är vägledande för tingsrätten vid dess prövning av bidragsbeloppets storlek. *Socialstyrelsen* finner det synnerligen värdefullt att de sakkunniga har föreslagit riktlinjer för försäkringskassans bedömning av hur mycket som skall återkrävas av den underhållsskyldige. Förslaget kommer att vara en god vägledning för

Remiss-yttrandena

domstolar och barnavårdsnämnder vid fastställande av underhåll. Det har funnits ett länge känt behov i varje fall hos barnavårdsnämnderna av att kunna ha lite mer fasta regler att tillämpa. Utredningens förslag kommer också att medverka till en mer enhetlig bedömning över landet i underhållsfrågor. Styrelsen anser det emellertid svårt att i detalj ta ställning till utredningens förslag när det gäller beräkningen av förbehållsbelopp. Därför vore det enligt styrelsen bra om utredningens förslag kunde komma i praktisk tillämpning i form av en försöksverksamhet. En sådan bör då komma till stånd omedelbart utan att lagändringarna avvaktas, eftersom förslaget redan nu kan tillämpas av domstolar och barnavårdsnämnder. *Kommunförbundet*, som anser att större enhetlighet och liberalisering av återkraven för bidragsförskott är angeläget, anför liknande synpunkter. *Familjerättsassistenterna i norra Stor-Stockholm* anser att det vore olyckligt om lagändringen leder till att man slopar barnavårdsnämndens och domstolarnas ansvar och inför riktlinjer för underhåll som man inte haft möjlighet att pröva. Enligt assistenterna bör de riktlinjer som assistenterna har arbetat fram för fastställande av bidrag kunna ligga till grund för bedömningar av underhållsbidrag. Riktlinjerna har enligt assistenterna prövats av ett stort antal kommuner och visat sig vara tillförlitliga. Vissa justeringar kan visa sig bli nödvändiga, men det vore ändå bättre med ett redan utprövat system än ett helt oprövat. *Advokatsamfundet* anser att principen med en norm för underhållsbidrag är något att eftersträva. Enligt samfundet kan de föreslagna riktlinjerna vara en god utgångspunkt för vidare diskussioner och överväganden.

Kommande anvisningar bör för att bäst tjäna sitt syfte självfallet vara lättillämpade, anför *Göteborgs tingsrätt*. Det förefaller emellertid tingsrätten tveksamt om de angivna riktlinjerna leder till ett sådant resultat. Väsentligt synes vara att man så långt möjligt använder schabloner och grundar prövningen på uppgifter som lätt kan kontrolleras. Det bör vara en fördel om något slags tablå kan utarbetas för prövningen av det stora flertalet fall som kommer under försäkringskassornas bedömning. För ett mindre antal fall som kan vara mer svårbedömda bör särskilda utredningsresurser kunna komma till användning, anser tingsrätten. *Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet* anser att ett system med normer för att bestämma underhållsbidrag kan ha ett stort värde som hjälpmedel. Sammanfattningsvis uttalar fakultetsnämnden dock att möjligheten att ställa upp ett system med riktlinjer över huvud taget är så komplicerad att den bör bli föremål för en särskild utredning innan beslut fattas. De sakkunniga har dock otvivelaktigt tillhandahållit en mycket god grund för vidare överväganden.

De sakkunnigas förslag innebär, enligt *Domareförbundet*, att relativt invecklade beräkningar ibland måste göras. Anvisningarna bör kunna göras enklare i flera avseenden anser förbundet, som också anser att man för att undvika onödigt dubbelarbete om möjligt försöker samordna försäkringskassans och kronofogdemyndigheternas prövningar av den underhållsskyldiges

Remiss-yttrandena

betalningsförmåga. Även *Svea hovrätt* för fram samma synpunkter i fråga om samordningen av försäkringskassas och kronofogdemyndighets prövning. Också möjligheten till samordning med skattemyndighetens prövning av den underhållsskyldiges inkomstförhållanden borde enligt hovrätten kunna övervägas.

I fråga om det närmare innehållet i de sakkunnigas utkast till riktlinjer förs följande kommentarer fram.

Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet ställer frågan i vad mån det är lämpligt att utforma ett system som bygger på hänsynstagande till enbart den underhållsskyldiges aktuella familjesituation och inkomstförhållanden samtidigt som huvudregeln enligt FB för att bestämma den familjerättsliga underhållsskyldigheten är inte bara barnets behov utan också båda föräldrarnas förmåga. Samma eller liknande kritik mot de föreslagna riktlinjernas innehåll förs fram av *sociala centralnämnden i Östersund, länsstyrelsen i Östergötlands län, Kommunförbundet, föreningen Jurister vid Sveriges allmänna advokatbyråer, föreningen Nike, föreningen Familj och rätt* och *Ensamstående föräldrars förening*. Såväl *föreningen Nike* som *Kvinnocentrum* anser att förslaget är otillfredsställande och verklighetsfrämmande för ett samhälle som arbetar för jämställdhet mellan könen. Båda föreningarna kritiserar att någon utredning inte har gjorts om vilka resurser och inkomster som de bidragsförskottsberättigade försörjningsskyldiga lever med. Förslaget innebär att enbart underhållsskyldigs försörjning av barn subventioneras med skattemedel, sägs i ett yttrande till vilket bl. a. *föreningen Lesbisk front* anslutit sig.

Malmö sociala centralnämnd upplyser att den genom sin familjerättsbyrå har sökt få till stånd skäliga bidrag och därvid tagit stor hänsyn till den underhållsskyldiges betalningsförmåga. På senare tid har familjerättsbyrån till viss del följt schabloner som stämmer överens med familjelagssakkunnigas tabellförslag. Familjerättsbyråns erfarenhet visar att de föreslagna riktlinjerna inte ger den ensamstående underhållsskyldige några nämnvärda förbättringar. Däremot kommer förslaget att bli speciellt förmånligt för underhållsskyldig som har bildat ny familj och har en hemmamake, beroende på att avdrag för denne då får göras om det finns barn under 18 år i hemmet. Enligt familjerättsbyrån har det visat sig att ekonomiskt privilegierade underhållsskyldiga på så sätt har blivit gynnade.

De sakkunnigas uppfattning att den underhållsskyldige bör tåla större uppoffringar ju fler barn han har delas inte av *sociala centralnämnden i Uppsala*. Nämnden anser i stället att den underhållsskyldige bör betala ett underhållsbidrag oavsett antal barn. Bl. a. visar socialförvaltningens i Uppsala utredning att underhållsskyldiga med fler barn har särskilt svårt att klara sitt underhåll. Genom att utgå från den underhållsskyldiges förmåga görs bedömningen av möjligt underhåll redan vid ett barn och den underhållsskyldiges förmåga att betala ett högre underhåll blir inte större om

han blir bidragsskyldig mot fler barn, säger nämnden.

Remissyttrandena

Att den underhållsskyldige garanteras en miniminivå för sin egen och för sin familjs försörjning och att bidraget bör bestämmas till en andel av överskjutande belopp är uppenbarligen skäligt, anser *Advokatsamfundet*. Om miniminivån därvid skall sättas till högre belopp än vad som gäller i annan lagstiftning för regler om existensminimum kan dock ifrågasättas, säger samfundet. Förbehållsbeloppets storlek har tagits upp också av andra remissinstanser. *Stockholms tingsrätt* uttalar sålunda att det belopp som tingsrätten uppskattar för en ensamstående torde vara något mer generöst tilltaget än det som anges i riktlinjerna. Däremot, säger tingsrätten, torde enligt domstolens praxis större del av den underhållsskyldiges inkomst som överstiger förbehållsbeloppet tas i anspråk än vad som har föreslagits i riktlinjerna. *Länsstyrelsen i Östergötlands län* å andra sidan anser det inte invändningsfritt att låta den underhållsskyldiges nivå ligga över socialhjälpsnivån, om vårdnadshavaren och barnet lever på socialhjälpsnivån. Det ger då en obalans mellan de ekonomiska villkoren för å ena sidan den underhållsskyldige och å andra sidan vårdnadshavaren och barnet. Det leder då också till standardskillnader mellan olika barn till den underhållsskyldige, nämligen mellan barn från en äldre relation och barn i en ny familjebildning, säger länsstyrelsen. *Juridiska fakultetsnämnden i Uppsala* anser att en alternativ möjlighet, bättre förenlig med familjerättsliga principer, vore att bestämma ett förbehållsbelopp till vad som anses vara existensminimum i annan lagstiftning, men att vid bestämmandet av underhållsbidragets storlek använda lägre procentsatser än vad de sakkunniga har gjort. *Försäkringskasseförbundet* anser det skäligt att förbehållsbeloppen ligger över existensminimum och socialhjälpsnivåerna. *Familjerättsassistenterna i norra Stor-Stockholm* anser att förbehållsbeloppet för ensamstående bör höjas till 1,35 basbelopp i enlighet med de beräkningsgrunder som assistenterna f. n. tillämpar. *Sociala centralnämnden i Göteborg* ansluter sig till de sakkunnigas alternativ att 50 % av den underhållsskyldiges överskott skall tas i anspråk för underhåll till ett barn. Däremot är nämnden tveksam till förslaget om höjning till 60 % för två barn och 65 % för tre eller flera barn som sammanlagd underhållsskyldighet. Det kan nämligen ifrågasättas, om inte samboende föräldrar får en procentuellt sett högre belastning då barnantalet ökar. Om riktlinjer utarbetas, som inte skall begränsas att gälla för försäkringskassan och därmed endast avse underhåll upp till bidragsförskottsnivå, bör ett högre procentuttag övervägas för höginkomsttagare med underhållsskyldighet mot flera barn.

Ytterligare synpunkter i fråga om förbehållsbeloppen förs fram. Särskilt uppmärksammas frågan om förbehållsbelopp bör medges för den underhållsskyldiges hemmavarande make och barn.

Juridiska fakultetsnämnden i Uppsala anser förslaget diskutabelt att den underhållsskyldige skall få öka sitt förbehållsbelopp med 0,3 basbelopp för

vart och ett av vissa barn i hans eget hushåll. Förslaget bygger på att den underhållsskyldige bör svara för hälften av det hemmavarande barnets försörjning. Detta försteg för hemmavarande barn att få fördel av den underhållsskyldiges inkomster genom ett förbehållsbelopp, är i och för sig högst rimligt, anser fakultetsnämnden, även om det kan vara värt att notera att det nog innebär en avvikelse från de principer om likabehandling av alla barn till den underhållsskyldige, som får anses ha gällt hittills med stöd av föreställningen om underhållsskyldighetens ovillkorlighet. När väl förbehållsbeloppet avsatts för hemmavarande barns räkning, tas emellertid en procentandel av den underhållsskyldiges inkomster enligt förslaget i anspråk för bidrag till underhållsberättigat barn utan att hemmavarande barn alls beaktas vidare. Detta innebär att så snart det enligt procentandelen bestämda bidraget för det underhållsberättigade barnet överstiger förbehållsbeloppet för det hemmavarande, så kommer i stället det underhållsberättigade barnet att få ett försteg till den underhållsskyldiges betalningsförmåga. Det kan visserligen sägas, att den del av inkomstöverskottet, som den underhållsskyldige får behålla för egen del, kan användas även för en standardökning för hemmavarande barn. Den underhållsskyldiges behållning är emellertid enligt förslaget så till vida avsedd för honom själv, att den, när väl alla förbehållsbelopp undantagits, är oberoende av att det kan finnas hemmavarande barn. Sammanfattningsvis anser nämnden att de sakkunnigas förslag måste frångås på denna punkt, om man vill undvika att hemmavarande barn får stå tillbaka för det underhållsberättigade, när underhållsbidraget överstiger det avräknade förbehållsbeloppet för barn i den senare kategorien.

Om den underhållsskyldiges nya partner förvärvsarbetar skall denne enligt de sakkunnigas förslag stå för hela barntillsynskostnaden förutom vad som i övrigt behövs för det gemensamma barnet utöver 0,3 basbelopp, säger föreningen *Familj och rätt*. Riktlinjerna är i denna del helt oacceptabla och måste omarbetas.

Såvitt gäller frågan om förbehållsbelopp för hemmamake anför *Juridiska fakultetsnämnden i Uppsala* att läget enligt rättspraxis är något tveksamt. Vissa avgöranden i högsta domstolen torde inte vara oförenliga med tanken att hemmamake som inte kan försörja sig själv bör få försteg till den underhållsskyldiges betalningsförmåga för åtminstone minimibehov. En sådan lösning är rimlig även därför att ny familj i varje fall på exekutionsstadiet (jfr 10 § införsellagen) får försteg för minimibehov. De sakkunniga vill vidare öka den underhållsskyldiges förbehållsbelopp med hänsyn till såväl förekomsten av en "hemmamake" i ett fritt samlivsförhållande som denna andra parts barn, allt under förutsättning att de ogifta samlevande tidigare varit gifta eller har eller har haft barn tillsammans. Förslaget avstyrks av fakultetsnämnden. Även på denna punkt kan det f. ö. läggas till att ett visst skydd för samlevnadsparten i det fria förhållandet kommer att gälla enligt reglerna om beneficium vid exekution hos den underhållsskyldige. Det är heller inte orimligt att man vid bestämmandet av de civilrättsliga förpliktel-

serna bortser från blott moraliska skyldigheter, samtidigt som man på exekutionsstadiet är beredd att av billighetsskäl tillgodose vissa minimibehov för personer som utan juridiska anspråk varit faktiskt beroende av gäldenären, anser nämnden. En motsatt uppfattning om de samboende i ett fritt förhållande har *sociala centralnämnden i Uppsala*. Nämnden anser att sammanboende i olika sammanhang så långt som möjligt bör jämställas med gifta och tillstyrker därför de sakkunnigas förslag.

Remissyttrandena

Allmänt kritiska mot tanken på förbehållsbelopp för den underhållsskyldiges hemmavarande make och barn är föreningen *Nike, Kvinnocentrum* och *Ensamstående föräldrars förening*. Förbehållsbeloppens inkräktande på underhållsbidrag över bidragsförskottsnivån kommer att skapa klara skillnader mellan olika barn till den underhållspliktige, anför föreningen *Nike*. Ny familjebildning uppmuntras för den som inte tar vårdnaden och gör den mindre arbetsinsatsen. Nytt äktenskap för vårdnadshavaren kan få en direkt motsatt effekt. Den nya maken i denna familj måste ju med sin inkomst bli försörjningsbelastad i hög grad. De sakkunniga stöder alltså påtagligt den som inte tar vårdnaden och fäder kommer givetvis att bli än mer obenägna att ta vårdnaden om barnen. *Ensamma föräldrars förening* anser att om den underhållsskyldige får förbehållas ett belopp som ligger över existensminimum och socialhjälpsnivåerna och som anknyts till basbeloppet, samma bör gälla också för vårdnadshavaren. Hur systemet beträffande denne skall anknytas till ett stöd från samhällets sida kan diskuteras, säger föreningen, och nämner möjligheten av ett slags utfyllnadsbidrag.

LO anser det helt oacceptabelt att generellt räkna med ett förbehållsbelopp för hemmamake så snart det finns barn under 18 år i familjen och därvid låta underhåll till hemmavarande make gå före underhåll till barn. Liknande uppfattningar har också *utredningen om barnens rätt, Juridiska fakultetsnämnden i Uppsala, sociala centralnämnderna i Göteborg* och *Malmö* och *Advokatsamfundet*. Mer motiverat är det enligt LO:s mening att medge ett förbehållsbelopp när en hemmamake på grund av ålder, hälsotillstånd eller arbetsmarknadsmässiga skäl har svårt att få eller ta förvärvsarbete. I sådana situationer bör en mer generös bedömning än vid t. ex. förtidspension eller arbetslöshetsersättning kunna göras. *Stockholms tingsrätt* anför i fråga om hemmamakeavdraget att rättspraxis i denna fråga är förhållandevis restriktiv, men att tiden kanske är mogen för en liberalisering. En motsatt uppfattning kommer till uttryck i det yttrande som *Centerns kvinnoförbund* har lämnat. Jämkning på grund av ny make strider mot den princip som de sakkunniga själva har slagit fast om att makar skall betraktas som ekonomiskt självständiga individer. Vårdnadshavarens underhållsskyldighet mot barnet kvarstår ju också oförändrad om vårdnadshavaren ingår nytt äktenskap. *Svenska kvinnors vänsterförbund* kan inte acceptera en sänkt standard för det bidragsberättigade barnet på grund av att den underhållsskyldige skaffar sig en ny familj. Tumregeln bör enligt förbundet vara att alla barn med någon gemensam förälder skall ha lika villkor. Utgångspunkten måste vara, säger

förbundet vidare, att om det kommer in en tredje part i bilden det också kommer in en tredje inkomst och därför den underhållsskyldige delar ansvaret för de nya barnen med den nya föräldern, likaväl som han delar ansvaret för de tidigare barnen med deras förälder.

Remissyttrandena

De sakkunniga har föreslagit bl. a. att underhållsbidrag till barn skall bestämmas utan hänsynstagande till den underhållsskyldiges eventuella underhållsskyldighet mot förutvarande make. Eftersom underhållsskyldigheten i båda fallen familjerättsligt kan förutsättas bero på den underhållsskyldiges förmåga och makens behov, är denna rangordning inte självklar, säger *Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet*. Och även om barnet skulle anses ha ett försteg at å sina grundläggande behov täckta, kan avvägningsfrågan falla annorlunda ut ovanför den nivå, där grundbehovet tillgodosetts. I varje fall är här fråga om viktiga principer, anser nämnden. Om barnet ges principiellt försteg kanske detta rentav borde föranleda en uttrycklig regel i GB om att underhållsskyldighet efter äktenskapsskillnad kan åläggas blott i den mån den ifrågavarande maken har förmåga att utge bidrag med hänsyn till bl. a. sin underhållsskyldighet mot barn. Frågan är i varje fall för viktig för att kunna lösas enbart genom riktlinjer i administrativ ordning.

I övrigt har remissinstanserna såvitt gäller detaljerna i riktlinjerna uttalat sig bl. a. om bostadskostnaden, betydelsen av studiemedel och förmögenhetsavkastning. Vidare har vissa skatterättsliga frågor tagits upp samt frågan om betydelsen av att den underhållsskyldige sammanbor med annan utan att vara gift med denne.

2.5 Den underhållsskyldiges egna utgifter för barnet

En övervägande majoritet ställer sig positiv till förslaget att den underhållsskyldige skall få tillgodoräkna sig del av de utgifter som uppkommer när umgänge med barnet utövas. Hit hör *Svea hovrätt, Göteborgs tingsrätt, länsstyrelsen i Blekinge län, riksförsäkringsverket, riksskatteverket, utredningen om barnens rätt, de sociala centralnämnderna, Familjerättsassistenterna i norra Stor-Stockholm, TCO, Domareförbundet, Familjerådgivarnas förening, Moderata samlingspartiets kvinnoförbund, Moderata ungdomsförbundet, husmodersförbundet Hem och samhälle* och *föreningen Barnens rätt i samhället*.

Stockholms tingsrätt finner det välbetänkt att den bidragsskyldige kan få underhållsbidraget nedsatt för tid under vilken umgängesrätten utövas. Förslaget upphäver en brist, säger föreningen *Familj och rätt;* en brist som av många har uppfattats som stötande och orättvis. Enligt föreningen råder det inget tvivel om att gällande lagstiftning i många fall har försvårat och ibland t. o. m. omöjliggjort för en underhållsskyldig att vara tillsammans med sina barn i önskad omfattning.

Malmö tingsrätt anser att förslaget kan ifrågasättas med hänsyn till att det kan skapa konflikter mellan föräldrarna och att det också försvårar indriv-

ningen av fordran på underhållsbidrag och återkrav.

Remissyttrandena

Starkt negativ till förslaget om avdrag över huvud taget för umgängeskostnader är föreningen *Nike*. Föreningen pekar på de ekonomiska svårigheter som vårdnadshavaren har redan genom att inte få täckning för sina kostnader då vårdnadshavaren har hand om barnen. Dessutom varnar föreningen för de pinsamma förhandlingar eller processer som kan bli följden av förslaget. Kritiskt är också *Kvinnocentrum* som anser att umgängesrätten inte skall föranleda några subventioner varken från samhällets eller från den underhållsberättigades sida. Tveksamhet till förslaget uttalas också i ett yttrande till vilket bl. a. föreningen *Lesbisk front* anslutit sig. Enligt erfarenhet kommer denna form av subvention att kunna underblåsa oenighet och svårigheter mellan föräldrarna. Det gynnar inte föräldrar som bor långt borta från varandra eller föräldrar som av andra skäl inte har möjlighet att umgås med sina barn tre dagar i sträck, sägs det i yttrandet.

De sakkunniga har ansett att föräldrarna i första hand själva bör kunna bestämma hur kostnaderna för umgängesrätten skall beaktas. Kan föräldrarna inte komma överens bör de ha möjlighet att vända sig till rätten som får bestämma vilket avdrag den underhållsskyldige i efterhand får göra från underhållsbidraget för den tid som den underhållsskyldige rent faktiskt har sörjt för barnets uppehälle.

Försäkringskasseförbundet ansluter sig till den lösning som de sakkunniga har föreslagit.

Svea hovrätt anser att det bör undersökas om inte en framkomligare väg vore att från början bestämma underhållsbidraget med utgångspunkt i en viss umgängesrätt. Skulle denna inte komma att utövas i tänkt omfattning borde underhållsbidraget kunna jämkas på grund av ändrade förhållanden. Ett annat alternativ vore enligt hovrätten att utforma generella avdragsregler knutna till vanligen bestämda umgängestider. Avdrag för övrigt umgänge får då regleras särskilt.

Juridiska fakultetsnämnden i Uppsala framhåller svårigheten att hitta ett på en gång rättvist och lättillämpat system som inte lockar till tvister. Enligt fakultetsnämnden vore det kanske en bättre lösning att välja ett mellanalternativ, nämligen att avdrag från underhållet skall få ske för den tid då umgänge av föreskriven minimilängd ägt rum, men bara under förutsättning att den aktuella avräkningen från början har föreskrivits i avtal eller dom om underhållsbidrag. Tvisterna i efterhand skulle då i varje fall begränsas till frågan om nedsättningsgrundande umgänge förekommit. Det är kanske inte omöjligt att ge kronofogdemyndigheterna befogenhet att vid införsel för underhåll göra en avräkning på underhållskravet för en kommande månad, om den underhållsskyldige så begärt och umgänget med barnet måste anses styrkt. Enligt fakultetsnämnden torde det krävas åtskilliga detaljöverväganden för att uppnå ett invändningsfritt system. Liknande synpunkter förs fram av *föreningen Jurister vid de allmänna advokatbyråerna*. Även föreningen

förordar att man närmare överväger om inte nedsättningen bör kunna ske endast med stöd av bestämmelse i dom eller avtal. I linje härmed skulle domstolarna vara skyldiga att på yrkande av part (normalt den underhållsskyldige) fastställa såväl under vilka tider nedsättning får äga rum som med vilket belopp nedsättning får ske. Beloppet bör enligt föreningen inte anges i kronor utan del per dag av månatliga underhållet. En fördel med föreningens förslag är att även utmätningsmannens avgörande underlättas väsentligt. Eljest har denne att ta upp parternas ståndpunkter och försöka jämka dessa. Avslutningsvis framhåller föreningen vikten av att tvister inte förs över från domstol till administrativ myndighet med åtföljande risker för rättsosäkerheten.

Remissyttrandena

Föreningen Sveriges kronofogdar, som också är positiv till förslaget, ifrågasätter dock om inte förutsättningarna för nedsättning har gjorts alltför snäva. Med ett modernt synsätt borde även särskilda kostnader, som inte har varit nödvändiga för barnets uppehälle men som har medfört nytta för barnets uppfostran och utbildning, få bli avdragsgilla.

Samtliga remissinstanser som är positiva till tanken på avdrag för umgängeskostnader anser emellertid att en annan lösning bör sökas än den som de sakkunniga har föreslagit. Den kritik som här förs fram gäller såväl vilken omfattning umgängesrätten skall ha för att avdragsrätt skall föreligga som hur stort avdraget bör vara.

TCO anser det rimligt att reduktion bör medges endast när barnet vistas mer än tre dagar hos föräldern. Denna reduktion av bidraget får emellertid inte bli så stor att vårdnadshavaren får svårt att klara sina utgifter för barnet. En lösning kunde enligt TCO vara att man redan när man fastställer underhållsbidrag utgår från den fördelning av omsorger och utgifter som föräldrarna räknar med att tillämpa. *Folkpartiets ungdomsförbund* avvisar däremot bestämt förslaget om en "karenstid" om två dagar innan rätt till avdrag föreligger. *Länsstyrelsen i Östergötlands län* är tveksam till förslaget om nedsättning vid så kort vistelse hos den underhållsskyldige som tre dagar.

Stockholms sociala centralnämnd anser att riktlinjerna om avdragsrätt endast vid en sammanhängande umgängestid av minst tre dagar kan få en konsekvens som ter sig egendomlig. Faktorer som långa avstånd mellan föräldrarnas bostadsorter, oregelbundna arbetstider m. m. kan medföra att umgängesrätten i praktiken utövas antingen under längre sammanhängande tider eller i flera korta perioder. Det innebär exempelvis att en förälder, som har barnet hos sig två dagar i veckan (8–10 dagar per månad), inte skulle få bidraget nedsatt, under det att en annan förälder med barnen hos sig enbart tre dagar i följd per månad skulle få reduktion. Liknande synpunkter förs fram också av andra remissinstanser. Vissa nackdelar skulle enligt centralnämnden falla bort om man i stället föreskrev exempelvis en avräkning månadsvis i efterskott för varje umgängesdag, eventuellt med viss "karenstid".

Remiss-yttrandena

Även *riksförsäkringsverket* ställer sig tveksamt till de sakkunnigas förslag till riktlinjer när det gäller tiden. Förslaget om minst tre dagars umgänge torde enligt verket bli administrativt betungande, åtminstone vid korta "strötillfällen". Därtill kommer att bestämmelsen att avdrag skall ske från tredje dagen skiljer sig från annan beräkning inom sociallagstiftningen. Ett mera rättvist system i fråga om nedsättning av underhållsbidraget vore enligt verkets mening att det inte fordras sammanhängande vistelseperioder men att antalet kvalifikationsdagar räknas över en längre period och att gränsen för det antal dagar som skulle berättiga till ersättning läggs på högre nivå, förslagsvis tio dagar. Uppnås denna gräns skall nedsättning av bidraget ske för samtliga dagar, anser verket. Även *Juridiska fakultetsnämnden i Uppsala* uttalar uppfattningen att avdragsrätten möjligen bör begränsas till längre perioder, om den alls skall införas. Det blir då också mera praktiskt hanterligt att ge kronofogdemyndigheterna viss kompetens att verkställa avräkning vid införsel.

Sveriges advokatsamfund anser det rimligare att som riktpunkt ange en längre sammanhängande tidsperiod och att medge ett skäligt avdrag för denna period och för tid som överstiger den. I praktiken träffas ofta överenskommelse om avdrag med exempelvis en tredjedel eller hälften av underhållsbidraget – beroende på bidragets storlek – för sammanhängande umgängestid av två veckor eller däröver, säger samfundet. Båda parter vet då vilket belopp som kommer att utgå i dylika fall och en sådan överenskommelse anses allmänt vara fullt rimlig och skälig. Det kan också tänkas att sådant avdrag kan göras för sammanhängande tid av en vecka och tid därutöver, säger samfundet, men i praktiken anses från de bidragsberättigades sida en så pass kort period knappast motivera en nedsättning av bidraget, om inte detta är mycket högt och kostnaden för barnet från den bidragsskyldiges sida är avsevärd, t. ex. genom extra kostnader för resa till avlägsen ort eller liknande.

En del remissinstanser anser att umgängestiden bör vara minst en vecka eller mer än sju dagar. Hit hör *Stockholms och Göteborgs tingsrätter, socialstyrelsen, Domareförbundet* och *föreningen Jurister vid Sveriges allmänna advokatbyråer*. Ännu längre umgängestider förordas av *utredningen om barnens rätt* (en–två veckor), *Folkpartiets kvinnoförbund* och *föreningen Barnens rätt i samhället* (minst 2 sammanhängande veckor), *hovrätten för Nedre Norrland* (2–3 veckor under sommarsemestern) och *Yrkeskvinnors klubbars riksförbund* (2–3 veckor).

Sociala centralnämnden i Uppsala anser det mer rättvisande och fördelaktigare för den underhållsskyldige om karenstiden i stället räknas på en längre period förslagsvis ett halvår eller ett kvartal, dvs. avdrag skulle då få göras för varje dag utöver de två första under kvartalet eller halvåret. Ett liknande förslag framförs av föreningen *Familj och rätt*. Föreningen anser det mer lämpligt och rättvist om det införs en kvalifikationstid, förslagsvis 10 dagar,

räknad över en längre period, förslagsvis fyra månader, och att då denna överskrids avdrag får göras för samtliga umgängesdagar under perioden. Detta skulle innebära att vid umgänge mindre än en månad per år inga avdrag fick göras.

Remissyttrandena

Enligt *Malmö sociala centralnämnd* kan administrationen såväl hos försäkringskassan som kronofogdemyndigheten bli svårbemästrad om man laborerar med antal dagar. I stället bör man enligt nämnden överväga någon form av schablonisering. I annat fall bör avdrag endast medges när det är fråga om längre perioder, anser nämnden. Även *Familjerådgivarnas förening* ifrågasätter möjligheten att införa någon form av schablonavdrag, t. ex. någon underhållsbidragsfri månad per år vid umgänge i traditionell utsträckning.

När det gäller frågan hur stort avdraget bör vara anser åtskilliga av de remissinstanser som yttrat sig att de riktlinjer som de sakkunniga anger kan leda till alltför kännbara avdrag för vårdnadshavaren, vilket kan medföra att vårdnadshavaren blir mindre benägen att lämna ifrån sig barnet. Till reservanten Sundbergs förslag att avdraget aldrig skall överstiga 1/30 av gällande bidragsförskott ansluter sig *utredningen om barnens rätt, Domareförbundet* och *Moderata kvinnoförbundet*. Även *Fredrika-Bremer-förbundet* och föreningen *Familj och rätt* anser att avdragsbeloppet inte bör vara högre, och *Svea hovrätt* uttalar visst stöd för en sådan uppfattning. För *Malmö tingsrätt* synes det föreslagna avdraget med 1/30 av det månatliga underhållsbidraget vara för stort med hänsyn till att den som har barnet varaktigt hos sig har fasta kostnader för barnet. *Socialstyrelsen* uttalar att underhållsbidrag är avsett att täcka inte bara löpande kostnader för barnets underhåll utan även mera fasta kostnader som vårdnadshavaren har. Att då tillåta en reducering av utgående bidrag som helt motsvarar det på umgängestiden belöpande beloppet anser socialstyrelsen inte bör komma i fråga. Enligt socialstyrelsens uppfattning kan det vara rimligt att reduceringen får motsvara någonting mellan 10 och 20 % av månadsbeloppet för varje hel vecka som den underhållspliktige har barnet hos sig. I annat fall kan reduceringsregeln säkert leda till att vårdnadshavarens intresse av att underlätta umgängesrätten minskar. Även *länsstyrelsen i Östergötlands län* vill avstyrka de sakkunnigas förslag till riktlinjer. Om över huvud taget några riktlinjer skall utfärdas, säger länsstyrelsen, bör dessa endast ange att fråga skall vara om mera betydande kostnader. Detta kan dock utan olägenhet anges direkt i lagparagrafen, anser länsstyrelsen.

Riksskatteverket anser att det inte finns anledning att komplicera principen för avdragsrättens storlek genom att tillämpa olika bedömningsnormer beroende på hur stort underhållsbidraget är. Det förefaller verket lämpligare att välja en bedömningsnorm som är enkel för såväl parterna som kronofogdemyndigheterna att tillämpa. Verket förordar att det i förarbetena till lagen klargörs att huvudregeln för avdragets storlek – såvida inte parterna avtalat

Remiss-yttrandena

annat – bör vara 1/30 för varje dag utöver de två första i varje period. I förarbetena bör enligt verket vidare uttalas huruvida avdragsrätt även föreligger för del av dygn. *Sociala centralnämnden i Östersund* anser att avdragsrätten vid umgängesrättens utövande skall räknas kvartalsvis. De föreslagna karensdagarna slopas. För att motverka att umgängesrätt vid veckoslut försvåras föreslår nämnden sju avdragsfria dagar per kvartal. Avdraget bör enligt nämnden inte överstiga halvt bidragsförskott per månad på grund av att vårdnadshavaren ändå har fasta utgifter för barnet. *Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet* anser att avdragsrätten möjligen bör starkare bygga på kravet att vårdnadshavarens kostnader för barnet verkligen minskar. Enligt *Folkpartiets kvinnoförbund* bör reduktionen begränsas till ett av myndigheterna fastställt belopp motsvarande endast matpengar för ett barn i viss ålder med hänsyn tagen till barnets kön. Övriga kostnader för bostad, kläder m. m. har ju vårdnadshavaren även om barnen vistas en kortare tid hos andra parten.

Föreningen Familj och rätt är av uppfattningen att lagtexten måste omarbetas. Det oprecisa skrivsättet kommer enligt föreningen att leda till en mängd onödiga och för samhället kostsamma rättegångar. Enligt föreningen är det nödvändigt att lagtexten entydigt anger både nedsättningsbeloppet per dag och nedsättningstiden. Det står sedan den underhållsskyldige fritt att följa lagtexten eller inte. Efter noggrant övervägande har föreningen funnit att beloppet per dag bör vara 1/30 av bidragsförskottet. För de minst bemedlade, dvs. de med de lägsta underhållsbidragen, kan detta vara enda möjligheten att ha råd att träffa barnen, säger föreningen. Förslaget ger dock inte de sämst bemedlade – de vars betalningsförmåga är så låg att de inte åläggs underhållsbidrag – ekonomisk möjlighet att träffa sina barn. Ett radikalt grepp skulle vara att i dylika fall en del av bidragsförskottet betalades ut till den umgängesberättigade, men det skulle bli svåradministrerat.

Riksskatteverket stryker i sitt yttrande under att det är angeläget att så enkla rutiner som möjligt skapas för kronofogdemyndigheterna när det gäller att bedöma invändning om avdragsrätt. Verket vill föreslå att om den underhållsskyldige framställer sådan invändning kronofogdemyndigheten inledningsvis endast underrättar sökanden om invändningen, varefter det åligger sökanden att hos kronofogdemyndigheten eventuellt bestrida invändningen. Om sökanden inte inom viss kortare tid anmäler sitt bestridande skulle påstående om avdragsrätten t. v. godtas. Av bl. a. utredningsskäl förefaller det verket lämpligt att införa en kortare frist varunder invändning om avdragsrätt eller bestridande av invändningen kan göras, förslagsvis tre månader. Enligt verket är det uppenbart att den föreslagna avdragsrätten kommer att ställa kronofogdemyndigheterna inför besvärliga ställningstaganden. Enligt verkets erfarenhet är det i flertalet fall knappast ett praktiskt förslag att alltid hänvisa en underhållsskyldig att stämma sin motpart. Det kan därför diskuteras, säger verket, om det inte finns anledning – i likhet med

Remiss-yttrandena

vad nu gäller enligt 54 a § utsökningslagen – att ge kronofogdemyndighet möjlighet att avbryta verkställigheten beträffande det belopp som invändningen avser om "invändningen ej med hänsyn till omständigheterna kan lämnas utan avseende".

Även *föreningen Sveriges kronofogdar* tar upp förfarandet hos kronofogdemyndigheten. Föreningen vill stryka under att prövningen hos kronofogdemyndigheten av frågan om gottskrivning inte får leda till att myndigheten i stället för domstol verkställer en materiellrättslig bedömning. I den mån inte yrkandet om nedsättning är ostridigt eller eljest klart belagt, måste kronofogdemyndigheten hänvisa den bidragsskyldige att anställa talan vid domstol. Om det vid kronofogdemyndighetens prövning av införselansökan konstateras att ett så stort belopp skall gottskrivas den bidragsskyldige, att summan täcker mer än närmast till betalning förfallande bidragspost, måste det enligt föreningens uppfattning vara tydligt, att införselansökan skall avvisas.

De sakkunnigas förslag till avdragsrätt för umgängeskostnader innebär att det barn som uppbär bidragsförskott kan få en överkompensation. Detta har uppmärksammats av en del remissinstanser som anser att den lösningen är mindre tillfredsställande eller t. o. m. oacceptabel. Bland de kritiska remissinstanserna finns *Svea hovrätt, riksskatteverket,* de *sociala centralnämnderna i Göteborg och Malmö, Familjerättsassistenterna i norra Stor-Stockholm, Kommunförbundet, Domareförbundet* och *Advokatsamfundet.* Enligt *Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet* bör den föreslagna lösningen undvikas av två skäl. Dels motverkar systemet direktbetalning av underhållsbidraget från underhållsskyldig till vårdnadshavare, eftersom möjligheten till överkompensation uppstår endast om det utgår bidragsförskott, dels innebär överkompensationen en ytterligare fördel för föräldrar med bidragsförskott jämförda med gifta eller eljest normalt samlevande föräldrar, som över huvud taget inte kan få bidragsförskott, om de periodvis lever var för sig utan att någon av förälderns sammanboende med barnet varaktigt upphör. I den mån det alls införs någon rätt för den underhållsskyldige att få avdrag på underhållsbidraget för perioder då han har barnet om hand, bör bidragsrätten samordnas med en förlust av rätten till bidragsförskott för motsvarande period, anser fakultetsnämnden. *Socialstyrelsen* pekar på att förslaget uppenbarligen kan leda till "missbruk" av systemet och anser också att det med säkerhet kommer att bidra till att vårdnadshavaren i onödan utnyttjar rätten att få bidragsförskott. Hellre än att ha en generalklausul för uppenbara missbruk borde utgående bidragsförskott kunna reduceras med avdragsbeloppet, anser styrelsen. Även *Familjerättsrådgivarnas förening* ifrågasätter det rimliga i att göra denna skillnad i förmåner där man accepterar direktbetalning för dem som så önskar. Förslaget tycks förutsätta att bidragsförskott skall utgå till alla barn som ej sammanbor med båda föräldrarna, säger föreningen. Bidragsförskott utgår

Remiss-yttrandena

dock i dag enligt gällande lag endast då skuld föreligger. Om bidraget betalas punktligt den första i varje månad föreligger således inte rätt till bidragsförskott, säger föreningen. I de fall underhållsskyldigheten sköts punktligt skulle den underhållsberättigade enligt det nu föreliggande förslaget komma i en sämre situation, konstaterar föreningen.

Förslagets nackdelar leder enligt *Domareförbundets* mening till att det kan övervägas om systemet med s. k. utfyllnadsbidrag bör bibehållas i den nya ordningen. Om detta system slopades, skulle man enligt förbundet inte bara möjliggöra en mera enhetlig bedömning av avdragsrätten vid umgänge utan också i flera andra hänseenden kunna förenkla handläggningen av bidragsförskotten. Några egentliga betänkligheter mot att slopa systemet med utfyllnadsbidrag kan enligt förbundet inte anföras. I yttrandet tar förbundet också upp förslaget att den underhållsskyldiges krav på avdrag för umgänge med barnet skall kunna regleras vid varje nästkommande betalning av underhållsbidraget. Om den underhållsskyldige utövat sin umgängesrätt exempelvis under oktober månad, skall han äga rätt att göra avdrag från underhållsbidraget för november månad. En sådan ordning med ständigt återkommande regleringar av underhållsbidraget är inte ägnad att göra förfarandet enkelt för vare sig den enskilde eller försäkringskassan. Särskilt opraktiskt förefaller systemet vara om avdrag skall erhållas även för de fall att umgängesrätt utövats endast några få dagar. En annan olägenhet, som framför allt gäller de fall där umgänge utövats flera dagar och avdraget därför är stort, är att den underhållsberättigade drabbas av avdraget först påföljande månad då verkligt behov av bidraget kanske föreligger. Detta innebär, för att anknyta till exemplet, att den underhållsberättigade kanske måste spara av bidraget för oktober månad för att kunna täcka avdraget för november månad. – Vidare ifrågasätter förbundet om det är välmotiverat att låta bidragsförskottet resp. utfyllnadsbidraget, utgå ograverat och sålunda inte påverkas av den underhållsskyldiges avdragsrätt. Förbundet vill föreslå att utgående bidragsförskott minskas med belopp motsvarande avdraget för den underhållsskyldige. För att minskningen av bidragsförskottet inte skall drabba den underhållsberättigade på en gång föreslås att avdraget slås ut över en längre tidsperiod, lämpligen de närmast följande tolv månaderna. En sådan ordning där den underhållsskyldiges avdrag leder till reducering av bidragsförskottet medför att den underhållsberättigade blir mer angelägen att lämna kassan riktiga uppgifter om umgängesrättens utövande. Däremot skulle utredningens förslag lätt kunna leda till missbruk genom att den underhållsberättigade alltför godvilligt vitsordar vad den underhållsskyldige åberopar för att komma i åtnjutande av avdrag.

Sociala centralnämnden i Göteborg lägger i sitt yttrande fram ett alternativt förslag till ersättning för den umgängesberättigade. Inledningsvis konstaterar nämnden att bidragsförskottet för vårdnadshavaren har kommit att i viss mån bli ett garanterat minimibidrag för barnets uppehälle. När det gäller

föreslagen rätt till ersättning vid utövande av umgänge beräknas denna på fastställd underhållsskyldighet, fortsätter nämnden. Det innebär att den som bedömts ha sämsta betalningsförmågan, och således torde ha de största ekonomiska svårigheterna att utöva en meningsfylld umgängesrätt, också får den lägsta ersättningen. Den underhållsskyldige skall efter den utövade umgängesrätten enligt förslaget få ersättningen fastställd av försäkringskassan. De administrativa kostnaderna torde inte bli oväsentliga. Möjligheten att vid tvist begära rättens prövning lär inte komma att utnyttjas i något större antal ärenden, men i den mån möjligheten utnyttjas blir den förenad med stora kostnader för samhället. Nämnden föreslår att ersättningsrätten i stället utformas enligt följande. Ersättning bör utgå med fast belopp oavsett underhållsskyldighetens storlek. Beloppet kan förslagsvis fastställas till 30 % av basbeloppet, vilket motsvarar bidragsförskottsbeloppet om rätt till dylikt föreligger gentemot båda föräldrarna. Beloppet kan också anses i stort motsvara de faktiska kostnaderna för barnets uppehälle i form av matkostnad o. d. Ett på detta sätt fast belopp ger den ekonomiskt svage ett relativt sett större stöd och blir också mer jämförbart med motiven bakom bidragsförskottslagen. Är beloppet fast, bortfaller också anledningen att begära rättens prövning utom i verkligt få undantagsfall, nämligen vid umgängesrätt utövad under längre sammanhängande tid och den underhållsskyldige är ålagd att betala relativt högt underhåll. Ersättning bör i princip utgå för varje umgängesdag oavsett hur dessa fördelas. Man värnar därigenom om den för barnen säkerligen värdefulla regelbundna umgängesformen under vanliga veckoslut. Det kan ligga i den enskildes intressse att få ersättningen i anslutning till det faktiska umgänget, men detta intresse måste vägas mot de administrativa kostnaderna. Ersättningen bör därför fastställas för kvartal. Om sammanlagda antalet umgängesdagar per kvartal understiger fem utgår ingen ersättning. Är antalet dagar fler, utgår ersättning för samtliga dagar. Därest umgängesrätten utövas sammanhängande under längre tid, bör ersättning inte utgå. I enlighet med den praxis som utvecklats bör ersättningen för längre umgängesperioder begränsas till en fyraveckorsperiod per år. Ersättningen bör enligt nämndens mening utbetalas till den underhållsskyldige direkt av försäkringskassan på samma sätt som sjukpenning utbetalas. Den underhållsskyldige måste förete intyg om utövat umgänge. Återbetalningsförmågan behöver vid detta förfaringssätt inte prövas extra, varför de administrativa kostnaderna torde nedbringas ganska väsentligt.

Remissyttrandena

Ett alternativt förslag för att få lika regler för alla, oavsett bidragsförskott, förs fram också av *Familjerättsassistenterna i norra Stor-Stockholm*. Enligt assistenterna bör bidragsförskott utgå till den som har barnet boende hos sig. Då barnet vistas hos vårdnadshavaren, får vårdnadshavaren helt bidragsförskott. Då barnet vistas hos den underhållsskyldige, reduceras bidragsförskottet med 1/60 av bidragsförskottet per dag. Detta innebär en reduktion av bidragsförskottet för vårdnadshavaren med högst halva bidragsförskottet per

Remissyttrandena

månad. Den andra hälften av bidragsförskottet utbetalas till den underhållsskyldige samtidigt som denne betalar fastställt underhållsbidrag – utan speciell reduktion med anledning av umgänget. På detta sätt utbetalas aldrig mer än ett helt bidragsförskott sammanlagt. För de föräldrar, som inte har bidragsförskott, föreslår assistenterna att underhållsbidraget reduceras enligt samma regel. Avdraget kan alltså bli högst ett halvt bidragsförskott per månad. Underhållsbidrag utöver bidragsförskottsnivån bör inte omfattas av reduceringsberäkningen, anser assistenterna. Omräkning av underhåll/bidragsförskott när umgängesrätt utövas bör lämpligen göras kvartalsvis och någon karenstid bör ej räknas.

Kommunförbundet anser att frågan om rätt till nedsättning av underhållsbidrag vid umgänge med barnet bör övervägas närmare. De riktlinjer som de sakkunniga har föreslagit finner förbundet administrativt otympliga och det synes förbundet också som om de kan leda till obilliga resultat. Endast i de fall då bidragsförskott utgår hålls vårdnadshavare eller den som stadigvarande sammanbor med barnet helt eller delvis skadeslös för bortfall av underhållsbidrag och det är enligt förbundets mening inte helt tillfredsställande.

Några remissinstanser tar upp frågan om den umgängesberättigades resekostnader. De *sociala centralnämnderna* och *Familjerådgivarnas förening* föreslår rätt till resebidrag eller avdrag i skattehänseende för resekostnader som uppkommer när umgängesrätt utövas. *Sociala centralnämnden i Göteborg* anför att förälder med samboende barn vid anställning på annan ort än hemorten har rätt till avdrag för vissa resor, s. k. hemresor för samvaro med barnet. Samma avdragsrätt gäller gentemot maka och styvbarn. Det synes nämnden realistiskt att förälder med annan hemort än det egna barnets erhåller avdragsrätt enligt samma grunder för utövande av umgängesrätt med barnet.

Riksskatteverket erinrar i sitt yttrande om att enligt 46 § 2 mom. första stycket 4) kommunalskattelagen rätt föreligger till avdrag för underhåll av icke hemmavarande barn med högst 2 500 kr. per barn och år. Ett beviskrav ställs upp men något krav på att underhållet skall avse endast fastställda eller avtalade underhållsbidrag uppställs inte. I praktiken innebär dock beloppsgränsen att utrymmet för avdrag är begränsat så att underhållsbidragen vanligen inte ryms fullt ut inom avdragsrätten. Rätten till avdrag för underhåll till icke hemmavarande barn måste vidare principiellt avgränsas från förbudet mot avdrag för privata levnadskostnader hos den underhållsskyldige (jfr 20 § andra stycket kommunalskattelagen). Det sagda innebär, anför verket, att oklarhet kan råda om hur den reduktion av underhållsbidrag som den underhållsskyldige enligt förslaget skall kunna åtnjuta för nödvändiga kostnader för barnets vistelse hos honom i samband med umgängesrättens utövande bör bedömas skatterättsligt. Verket anser att de sakkunniga inte tillräckligt ingående har utvecklat sin uppfattning i fråga om vilka kostnader som kan motivera denna reduktion och vilka kostnader som man

menat bör hållas utanför och då bör betraktas som den underhållsskyldiges privata levnadskostnader. Man kan fråga sig hur t. ex. den underhållsskyldiges egna resor för att hämta barnet eller dennes gåvor till barnet bör bedömas. Verket efterlyser en närmare motivering av reglerna i denna del. Principiellt sett anser verket det vara riktigast att det vid beskattningen skall kunna medges avdrag även för det belopp varmed det i pengar utgående underhållsbidraget reducerats enligt de föreslagna reglerna, allt inom ramen för 2 500 kr. årligen och under iakttagande av beviskravet. Med hänsyn till den nämnda beloppsgränsen lär det sällan bli aktuellt att yrka avdrag även för reduktionsbelopp. Verket anser dock att försäkringskassornas rutiner bör möjliggöra att den underhållsskyldige kan aviseras uppgifter om utgivet underhållsbidrag inkl. beviljad reduktion såsom underlag för det intyg som skall presteras enligt kommunalskattelagens regler.

2.6 Jämkning av underhållsbidrag

2.6.1 Parternas bundenhet av avtal m. m.

De sakkunniga har föreslagit att reglerna för avtal om underhållsbidrag görs enhetliga för alla barn och att huvudregeln även i fortsättningen skall vara att avtal är bindande.

Enligt *Juridiska fakultetsnämnden i Uppsala* är det inte så säkert att de sakkunnigas förslag att avtal skall vara bindande är den bästa lösningen i alla avseenden. Visserligen finns det inte anledning att ifrågasätta att ett avtal skall kunna användas som exekutionstitel, säger nämnden. Vad som däremot kan diskuteras är en möjlighet för part som vill frångå ett tidigare avtal att fritt begära domstolsprövning av underhållsfrågan. Enligt fakultetsnämnden skulle en regel om att båda sidor är obundna av ett avtal om underhåll till barn praktiskt sett inte behöva medföra så stor skillnad jämfört med ett rättsläge, enligt vilket det som huvudregel krävs ändrade förhållanden för ändring av ett fastställt bidrag. Snarare skulle det bli frågan om en förenkling av regelsystmet. Det skulle t. o. m. bli onödigt att någonsin åberopa särskilda ogiltighetsregler med hänsyn till förhållandena vid avtalets ingående, om en part blott för framtiden vill få till stånd en omprövning av underhållsskyldigheten. Samtidigt skulle kanske den skisserade lösningen underlätta avtal om underhåll, eftersom avtalet skulle få karaktären av en tillsvidareöverenskommelse, som vardera parten vet att han kan få omprövad av domstol. Sedan domstolen väl dömt skulle med hänsyn till domens rättskraft en ändring av underhållsbidraget däremot kunna framtvingas blott enligt regeln om jämkning vid ändrade förhållanden, säger nämnden. Ett system med en fri möjlighet för part att trots ett ingånget avtal begära domstols prövning av underhållsfrågan kan också tänkas öppna möjligheter till samordning med återkraven för utgivna bidragsförskott, säger nämnden vidare. Man skulle kunna slippa de motsättningar mellan reglerna och latenta

Remiss-yttrandena

kompetenskonflikter mellan domstol och försäkringskassa som följer av de sakkunnigas förslag. I nuvarande regelsystem är försäkringskassan egentligen representant för det allmänna som part, när återkrav görs gällande mot den underhållsskyldige. Kassan har dock inte tillagts några partsfunktioner i fråga om att bestämma underhållsbidrag, utan dessa tänkes enbart kunna fastställas genom dom eller avtal mellan barnet och den underhållsskyldige. Den särskilda svårigheten med den konstlade partsställningen vid fråga om ändring av underhållsbidrag, när det har utgått bidragsförskott, skulle man enligt nämnden kunna komma till rätta med genom att utforma reglerna med hänsyn till att det i själva verket är det allmänna som är part, när man upp till bidragsförskottsnivån har övertagit underhållskravet mot den underhållsskyldige. Det skulle sålunda vara möjligt att kombinera dels regler om att avtal om underhåll inte hindrar begäran om domstols prövning av underhållsfrågan, dels en möjlighet för försäkringskassan eller annan myndighet att efter utgivande av bidragsförskott verkligen inträda i partsrollen. Upp till bidragsförskottsnivån skulle myndigheten i första hand söka få till stånd avtal, om vilket underhåll som skall utges i form av återbetalning till kassan, i andra hand föra rättegång om underhållsfrågan. Samtidigt torde det enligt nämnden böra föreskrivas, att vårdnadshavaren skall ges tillfälle till yttrande dels innan myndigheten träffar avtal om den underhållsskyldiges betalningsförpliktelse, dels om myndigheten skulle låta underhållsfrågan gå till rättegång. Genom sådana regler kan man bygga på uppfattningen, att den underhållsskyldiges betalningsskyldighet även gentemot det allmänna bör vara uttryck för hans familjerättsliga förpliktelse och att omfattningen av förpliktelsen ytterst bör bero på både barnets behov och båda föräldrarnas förmåga. Upp till bidragsförskottsnivån saknar det emellertid ekonomisk betydelse för vårdnadshavaren, vad som bestäms om underhållsbidraget. Vårdnadshavaren borde därför i allmänhet sakna intresse av att yttra sig i underhållsfrågan i andra fall än då hon menar att den underhållsskyldige bör betala ett högre underhållsbidrag än bidragsförskottet. Om ett sådant högre underhållsbidrag tidigare är fastställt genom dom eller genom avtal mellan den underhållsskyldige och vårdnadshavaren, bör myndigheten dock inte ha kompetens att ensam ändra vad som gäller. Denna bundenhet bör gälla även upp till bidragsförskottsnivån, om man vill bibehålla principen, att skyldigheten till återbetalning skall vara uttryck för den familjerättsliga underhållsskyldigheten. I de fall då det framstår som klart, att den underhållsskyldige inte har förmåga att betala ett fastställt underhållsbidrag, som överstiger bidragsförskottet, bör myndigheten dock kunna påpeka för vårdnadshavaren, att avtal borde träffas om sänkning av bidraget. Och oavsett vårdnadshavarens inställning bör det vara möjligt för försäkringskassan, att i efterhand efterge återkrav av obetalda underhåll.

Socialstyrelsen, som finner de sakkunnigas förslag till förenklingar värdefulla, anser emellertid att förslagen innehåller vissa oklarheter som bör rättas

Remissyttrandena

till. I vissa fall kan de föreslagna reglerna också leda till ogynnsamma resultat för såväl den underhållsberättigade som den underhållsskyldige. Underhåll fastställt i dom får jämkas endast om ändrade förhållanden föreligger. Häri gör de sakkunniga ingen ändring. Fastställande av underhåll i dom där parterna är ense skiljer sig emellertid i och för sig inte från ett avtal, säger styrelsen. Domstolen kan inte gå utöver parternas yrkande om underhåll. Också för det fall att den underhållsberättigades yrkande är för lågt eller den underhållsskyldiges medgivande för högt i förhållande till parternas förmåga och barnets behov, kan domstolen inte fastställa ett i den aktuella situationen adekvat underhållsbelopp. Detta får då den konsekvensen att det oriktiga beloppet läggs till grund för höjningar på grund av index eller ändrade förhållanden. Detsamma gäller ingångna avtal. Enligt socialstyrelsen bör det vara angeläget att underhållsbidraget alltid fastställs i förhållande till den underhållsskyldiges förmåga. Ett oriktigt belopp borde därför kunna ändras även om inte ändrade förhållanden föreligger. Självfallet kan det knappast annat än undantagsvis finnas anledning att göra ändring i dom eller i ett av barnavårdsnämnd fastställt avtal. Har emellertid avtalet eller domen kommit till efter misstag rörande någondera partens ekonomiska förhållanden, borde det enligt socialstyrelsen inte vara omöjligt att i dom få fastställt ett riktigt underhåll. I dessa fall bör det emellertid inte kunna bli fråga om retroaktiva jämkningar. Skulle underhållet vara för lågt bör det inte behöva ankomma på part som får bidragsförskott att medverka till att få ett riktigt underhåll fastställt. I sådant fall borde försäkringskassan kunna ta kontakt med barnavårdsnämnden för att få ett nytt avtal till stånd. Om den underhållsskyldige inte vill medverka till detta skulle det ankomma på försäkringskassan eller barnavårdsnämnden att få en (eventuellt ny) dom på underhåll. Genom möjligheten att alltid kunna ändra en dom eller ett avtal som är baserat på felaktiga förutsättningar, skulle man också uppnå den effekten att den underhållsskyldige inte skulle behöva vägra betala sitt underhåll för att få en prövning av sin betalningsförmåga till stånd. Inte heller den underhållsberättigade skulle i onödan tvingas till att söka bidragsförskott för att få sin rätt tillgodosedd.

Den konstlade partsställning som nu kan uppkomma i mål om underhållsbidrag har uppmärksammats också av andra remissinstanser. Sålunda uttalar *hovrätten för Nedre Norrland* att man för att undvika skenprocesser kunde överväga att i underhållsmål ge försäkringskassan jämte vårdnadshavaren eller förmyndare rätt att träffa avtal med den underhållsskyldige beträffande underhåll eller del av underhåll som understiger gällande bidragsförskott. *Malmö tingsrätt* föreslår att talerätt införs för försäkringskassa i mål om underhållsbidrag till barn. *Sociala centralnämnden i Göteborg* anser att barnavårdsnämnden vid domstolsprocess bör ha rätt att företräda barnet/samhället. *Kommunförbundet* föreslår att om försäkringskassan finner att den underhållsskyldige i ett löpande bidragsförskottsärende har betalningsför-

måga som överstiger beloppet för fullt bidragsförskott, kassan bör ha skyldighet att avisera socialförvaltningarna om förhållandet.

Remissyttrandena

2.6.2 De sakkunnigas förslag till nya jämkningsregler

De sakkunniga har föreslagit förenklade regler i fråga om jämkning av fastställda underhållsbidrag. Bl. a. föreslås att jämkning skall kunna ske retroaktivt av bidrag som inte har betalats.

Samtliga remissinstanser som har yttrat sig i saken ställer sig positiva till de sakkunnigas förslag. Den föreslagna utvidgningen av jämkningsmöjligheterna innebär en önskvärd förenkling av reglerna om jämkning, säger *Svea hovrätt*, och fyller enligt hovrättens erfarenhet ett behov som har kommit fram i åtskilliga mål. Hovrätten tillstyrker därför de föreslagna ändringarna. Även *sociala centralnämnden i Uppsala* tillstyrker uttryckligen förslaget. Möjligheten till jämkning av underhållsbidrag enligt förslaget ger en i vissa fall nödvändig möjlighet att hjälpa underhållsskyldiga, som tyngs av stora underhållsskulder för vilka de hittills inte alltid haft möjlighet att få eftergift, säger *Familjerådgivarnas förening*.

Förslaget att jämkning skall kunna medges retroaktivt av obetalda bidrag är en väsentlig förbättring, säger *sociala centralnämnden i Göteborg*. *Juridiska fakultetsnämnden i Uppsala* tillstyrker regeln som i hög grad motiverad och ifrågasätter samtidigt om inte regeln borde kunna tillämpas i rättspraxis utan lagstöd. Enligt *Stockholms tingsrätt* bör en regel om jämkning av obetalda underhållsbidrag tillämpas restriktivt. Även *sociala centralnämnden i Östersund*, *Familjerättsassistenterna i norra Stor-Stockholm* och *Advokatsamfundet* ser förslaget som positivt. *Sociala centralnämnden i Östersund* uttalar att det dock kan uppfattas som orättvist att den som inte anser sig ha möjlighet att betala ett beslutat underhåll och därför inte heller försöker betala har möjlighet att få underhållet jämkat bakåt i tiden, medan en underhållsskyldig i lika små ekonomiska omständigheter som med stora svårigheter trots det betalar underhållet inte har möjlighet att få underhållet jämkat retroaktivt. *Malmö tingsrätt* anser att det bör framgå klart av lagtexten att betalda bidrag inte kan jämkas så att återbetalningsskyldighet uppstår för den underhållsberättigade. *Hovrätten för Nedre Norrland* anser att det i paragrafen bör anges att de obetalda bidrag som vid jämkning kan nedsättas eller falla bort skall vara förfallna.

Såväl *Malmö tingsrätt* som *Domareförbundet* uppmärksammar att det i förslaget inte anges någon tidsgräns för den retroaktiva jämkningen av obetalda underhållsbidrag, vilket enligt Domareförbundet innebär att jämkning skall kunna ske av bidrag som är upp till tre år gamla. Av hänsyn till den underhållsberättigade torde det åligga den bidragsskyldige att snarast ge till känna att bidragsförmågan försämrats i sådan mån att anledning till nedsättning av bidraget föreligger, anser förbundet. Såväl tingsrätten som

förbundet föreslår att jämkning för förfluten tid endast bör ges för bidrag som har förfallit till betalning senast sex månader före talans väckande. En möjlighet till retroaktiv jämkning utan tidsgräns skulle enligt tingsrätten försvåra parternas ekonomiska planering och också medföra bevissvårigheter vid talans utförande.

Remissyttrandena

Enligt *socialstyrelsen* förefaller förslaget att jämkningar på grund av ändrade förhållanden inte skall kunna ske retroaktivt såvida inte det är frågan om obetalda bidrag, inkonsekvent och enligt styrelsens mening kan det ge upphov till vissa ogynnsamma resultat. Att redan betalda bidrag inte får krävas tillbaka får anses naturligt med hänsyn till barnets intresse. De ändrade förhållandena kan dock i vissa fall motivera en retroaktiv höjning av underhållsbidraget. Om t. ex. den underhållsskyldige inte underrättat den underhållsberättigade om att hans eller hennes ekonomiska förhållanden har förbättrats, synes det knappast rimligt att helt avskära den underhållsberättigade från att få högre underhåll fr. o. m. tidpunkten för de ändrade förhållandena. Skulle den underhållsberättigade kunna förmodas ha begärt jämkning, om han känt till de ändrade förhållandena, bör den underhållsskyldiges underlåtenhet inte medföra att barnet förvägras rätt till högre underhåll fr. o. m. den tidpunkt då de ändrade förhållandena inträtt.

Såväl socialstyrelsen som Juridiska fakultetsnämnden i Uppsala tar till olika delar upp förslagets betydelse för bidragsförskotten. *Juridiska fakultetsnämnden* noterar att förhållandet mellan förslaget att obetalda underhållsbidrag skall kunna nedsättas eller falla bort och regeln om eftergift i bidragsförskottslagen över huvud taget inte behandlas i betänkandet. Det ligger då närmast till hands, säger fakultetsnämnden, att anta att försäkringskassan får efterge krav på obetalda bidrag endast under de särskilda förutsättningarna i 18 § bidragsförskottslagen. I själva verket blir emellertid detta en för snäv möjlighet jämfört med den generella omprövningsmöjligheten enligt förslaget till ändring i FB och med hänsyn till den kompetens att slutgiltigt avgöra den underhållsskyldiges civilrättsliga betalningsförpliktelse för utgivna bidragsförskott, som de sakkunniga vill ge försäkringskassan. De sakkunniga tycks ha förbisett att försäkringskassans nya roll enligt förslaget aktualiserar en omarbetning av 18 §. Med utgångspunkt i den föreslagna möjligheten enligt FB till retroaktiv nedsättning av obetalda underhållsbidrag, bör försäkringskassan naturligtvis kunna efterge återkrav för utgivna bidragsförskott, så snart det i efterhand visar sig att den tidigare fastställda underhållsskyldigheten i verkligheten har kommit att överstiga den underhållsskyldiges betalningsförmåga, därför att hans förhållanden i själva verket inte blev sådana, som man från början antagit. Samtidigt kan det finnas behov av en eftergiftsmöjlighet även om den underhållsskyldige visserligen bort kunna betala vad han ålagts, men när en indrivning av uppkomna restskulder skulle medföra en alltför stor, fortsatt börda för honom. En avfattning av 18 § enligt sådana riktlinjer skulle ha behövts på grundval av de sakkunnigas eget

förslag om försäkringskassans kompetens. Samma behov finns också enligt det utkast till regelsystem (med försäkringskassan eller annan myndighet som partsrepresentant för det allmännas återkrav) vilket fakultetsnämnden har skisserat, anser nämnden. *Socialstyrelsen* tar här upp en annan fråga. Om jämkning över huvud taget skall kunna ske retroaktivt till förmån för den underhållsskyldige vad gäller obetalda bidrag, måste denna möjlighet kopplas till bidragsförskottsreglerna, säger styrelsen. Det förekommer säkert fall där den underhållsberättigade inte vare sig begär bidragsförskott eller vidtar åtgärder för att få det obetalda bidraget utgivet i exekutiv ordning. Om uteblivet underhåll jämkas synes det styrelsen orimligt att inte tillåta den underhållsberättigade att bli kompenserad med bidragsförskott. Om särskilda skäl föreligger bör därför bidragsförskott kunna utgå för längre tid än tre månader bakåt i tiden. Även *föreningen Jurister vid Sveriges allmänna advokatbyråer* anser att frågan om bidragsförskott för längre tid tillbaka än tre månader i de fall jämkning sker av obetalda bidrag bör övervägas.

Remissyttrandena

De sakkunnigas förslag om jämkning av oskäliga avtal har kommenterats särskilt av *socialstyrelsen* som anser att förslaget är oklart vad gäller möjligheten att få retroaktiv jämkning. Enligt socialstyrelsen torde nuvarande rättsregler inte lägga några hinder i vägen härför. Självfallet bör retroaktiv jämkning till högre underhållsbidrag alltid kunna ske om det bakomliggande avtalet är oskäligt. Det finns ingen anledning varför den underhållsberättigade inte skulle få det rätta högre bidraget utbetalat retroaktivt när den underhållsskyldige kan få obetalt bidrag nedsatt eller bortfallet. Detta borde klart framgå av lagtexten, anser styrelsen. Det kan också förefalla egendomligt, fortsätter styrelsen, att ett avtal i vilket den underhållsberättigade "lurat på" den underhållsskyldige ett för högt bidrag som denne också betalt, inte skulle medföra återbetalningsskyldighet. Ett sådant avtal skulle ju enligt vad de sakkunniga har anfört (s. 94) inte kunna bli ogiltigt enligt vanliga avtalsrättsliga regler. Detta förefaller inte stå i överensstämmelse med principen om att göra familjerättens regler analoga med de förmögenhetsrättsliga. Barnets rätt att inte få sin situation i onödan försämrad talar dock för att någon retroaktiv ändring i sådana fall inte bör ske, anser styrelsen. Slutligen anser styrelsen att de sakkunnigas förslag såvitt gäller avtal om engångsbidrag är oklart. På grund av ändrade förhållanden bör sådana avtal inte ändras till den underhållsberättigades nackdel. Däremot bör avtalet kunna ändras till den underhållsberättigades fördel både om ändrade förhållanden föreligger och om avtalet är oskäligt.

2.7 Indexändringarna och underhållsbidrag till barn

De sakkunnigas förslag att låta endast den del av underhållsbidraget som motsvarar bidragsförskottet ändras i anslutning till detta, har fått ett blandat mottagande. Förslaget tillstyrks

Remissyttrandena

eller lämnas utan erinran av *Svea hovrätt, statistiska centralbyrån, utredningen om barnens rätt, de sociala centralnämnderna i Göteborg* och *Uppsala, Moderata samlingspartiets kvinnoförbund, Folkpartiets ungdomsförbund, föreningen Familj och rätt* och *Försäkringskasseförbundet*. Även *Domareförbundet* tillstyrker förslaget, om än med tvekan. Enligt *Advokatsamfundet* stämmer förslaget överens med den princip som redan används i avtal mellan makar i samband med äktenskapsskillnad. Principen torde vara accepterad av båda parterna och samfundet vill därför tillstyrka förslaget.

Förslaget förbättrar för den som betalar höga bidrag, men för den som betalar flera bidrag får förslaget ingen efterlängtad förbättring, anför *föreningen Jurister vid Sveriges allmänna advokatbyråer. LO* anser att en lösning bör eftersträvas som främst tar sikte på låg- och mellaninkomstgruppernas situation och inte gynnar dem med höga underhållsbidrag på mottagarens bekostnad. Därvid måste göras en avvägning mellan båda föräldrarnas situation. Riktpunkten bör vara att finna ett system som tar hänsyn till såväl prisutvecklingen som den underhållsskyldiges inkomstförändring, säger LO.

Hovrätten för Nedre Norrland, socialstyrelsen, Kommunförbundet och *föreningen Jurister vid de allmänna advokatbyråerna* anser att frågan om indexändring bör övervägas närmare.

Övriga remissinstanser är kritiska mot förslaget och förordar en annan lösning. *Gävle tingsrätt, Juridiska fakultetsnämnden i Uppsala, Centerpartiets kvinnoförbund, Yrkeskvinnors klubbars riksförbund, föreningen Nike* och *Kvinnocentrum* anser att hela bidragsbeloppet bör indexregleras. Mot bakgrund av de sakkunnigas uttalande (s. 156) att parterna kan komma överens om att bidraget skall utgå med bidragsförskott jämte tillägg av viss kvotdel av detta, uttalar *Gävle tingsrätt* att en sådan anordning måste antas i rättegång kunna åstadkommas mot den underhållsskyldiges bestridande. I så fall torde väl sådana domar bli det normala. Med hänsyn till att 7 kap. 8 § FB för jämkning ej kräver väsentligt ändrade förhållanden torde – i annat fall – med nuvarande inflationstakt mål angående jämkning av underhållsbidrag bli synnerligen vanliga. På grund härav anser tingsrätten att från indexreglering inte bör undantas belopp som överstiger bidragsförskottet. *Länsstyrelsen i Östergötlands län* motsätter sig den föreslagna lösningen eftersom den kan innebära en minskning av barnets rätt till ekonomisk trygghet.

Juridiska fakultetsnämnden i Uppsala anser att det föreslagna systemet är invecklat och antagligen svåröverskådligt för gemene man. Den huvudsakliga motiveringen för förslaget är att indexregleringen bör gälla den del av underhållsbidraget, som motsvarar de nödvändiga kostnaderna för barnet; därför har man anknutit till bidragsförskottsnivån. Gentemot detta argument kan dock invändas, att barnets behov av indexskydd för ett minimibehov tillgodoses redan genom själva möjligheten till bidragsförskott. Argumentet tycks därför irrelevant med tanke på barnets bästa. Samtidigt tar förslaget inte

Remiss-yttrandena

hänsyn till vad som i realiteten kan göra den indexreglerade underhållsskyldigheten mera betungande för den underhållsskyldige, nämligen dels att hans inkomster inte ökar i takt med index, dels att ökningen av underhållsbördan faller utanför det tillåtna inkomstavdraget vid inkomstbeskattningen, dvs. för varje barn 2 500 kr. per år. Särskilt det senare förhållandet kan kraftigt öka den underhållsskyldiges börda, eftersom han på ej avdragsgilla underhållsbelopp måste betala även ett skattebelopp, som är större än det överskjutande underhållet, så snart den underhållsskyldiges marginalskatt överstiger 50 %. Vid underhåll till flera barn kan merbelastningen med hänsyn till skatten bli avsevärd, även om underhållsbidraget för varje barn är mindre än bidragsförskottet. Vad som bör eftersträvas är därför, säger fakultetsnämnden, inte invecklade men ineffektiva modifikationer av den i och för sig sunda idén om indexreglering utan en sådan anpassning av skattereglerna, som innebär ett inflationsskydd för avdragsrätten. Samtidigt kvarstår naturligtvis den allmänna möjligheten att ompröva underhållsskyldigheten, om denna trots avdragsmöjligheterna skulle ha blivit för betungande på grund av indexhöjningar.

Familjerättsassistenterna i norra Stor-Stockholm förordar att den indexregleringsfria delen av underhållsbidraget läggs i botten. Exempelvis bör de första 100 kronorna vara fria från indexhöjningar, säger assistenterna. Detta gör att även betalningssvaga får en lättnad. Systemet kan kombineras med ett indexregleringsfritt belopp över bidragsförskottsnivån.

Om det kan vara möjligt att progressiviteten kan åberopas som betalningshinder vid underhållsskyldighet, säger föreningen *Nike*, så är detta en beskattningsform som bör omprövas. Barn bör enligt föreningen ha lika stor prioritet till föräldrars höga inkomster som samhället anser sig kunna kräva ut. Föreningen finner det märkligt och stötande att barnens lägre standard skall möjliggöra subventionering av såväl den underhållspliktiges välfärd som samhällets beskattningsregler. *Kvinnocentrum* anser att det skulle vara stötande för rättskänslan om indexregleringen upphävs för de högst inkomstavlönade och högst beskattade i samhället, vilka rimligen borde ha lika stor förmåga att betala högre underhållsbidrag som högre skatt. I vart fall bör inte den ensamstående föräldern (oftast lågavlönad) med barnen bära konsekvenserna av samhällets inkomstutjämnande skattesystem. Dessutom är skatteprogressiviteten redan beaktad vid fastställande av underhållet.

De sakkunnigas förslag att ändra underhållsbidragen till barn lika ofta som f. n. bidragsförskottet har fått ett övervägande negativt mottagande. Förslaget har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av endast *statistiska centralbyrån, länsstyrelsen i Östergötlands län* och *Försäkringskasseförbundet*. *Statistiska centralbyrån* framhåller dock att lösningen kräver att allmänheten fortlöpande informeras om ändringarna och om bidragsförskotten. *Försäkringskasseförbundet* kommer i sitt yttrande in på skattereglerna. Förbundet förordar att nuvarande övre gräns vid 2 500 kr. per

barn och år för avdrag vid taxeringen för erlagt underhållsbidrag ändras så att man får göra avdrag med faktiskt erlagt belopp upp till bidragsförskottets nivå.

Remissyttrandena

Av de remissinstanser som ställer sig negativa eller tveksamma till förslaget anser de flesta att nuvarande ordning bör bibehållas. Till dessa hör *utredningen om barnens rätt, Familjerättsassistenterna i norra Stor-Stockholm, sociala centralnämnderna i Göteborg och Uppsala, Advokatsamfundet* och *föreningen Familj och rätt.*

Socialstyrelsen uttalar att man inte torde kunna komma ifrån att förslaget ur praktisk synvinkel medför betydande olägenheter både för berörda myndigheter och för de enskilda. Det förekommer redan med nuvarande regler att indexhöjningarna glöms bort. Barnavårdsnämnderna föreslås inte få någon uppgift att fylla vad gäller fastställande av underhåll, säger styrelsen. De fortlöpande justeringarna av underhållet kommer då att bli ännu svårare att hålla reda på för parterna. Betydande svårigheter kommer också att uppstå med att få ut information till allmänheten. Detta problem har utredningen tyvärr behandlat något lättvindigt, anser styrelsen. Om det är den dämpande effekten av indexhöjningen som man vill uppnå kan frågan lösas på ett annat sätt. En möjlighet skulle vara att inte låta en årlig indexhöjning beröra avtal och domar som kommit till den närmaste tiden före indexhöjningen. Förslagsvis kunde indexhöjningen avse endast domar och avtal från kalenderåret före det då höjningen sker, säger socialstyrelsen. Frågan om de s. k. tröskelproblemen tas upp också av *Juridiska fakultetsnämnden i Uppsala.* En indexhöjning nära efter underhållsbidragets fastställande och grundad på prisutvecklingen under ett helt år, kan innebära en för stor uppräkning av ett färskt underhållsbidrag, säger fakultetsnämnden. Visserligen förekommer det i praktiken, att man vid bestämmandet av underhållsbidrag under månaderna närmast före den 1 april (vanligen under januari–mars) sätter underhållsbidraget något lägre med tanke på en snart förväntad indexhöjning. Enligt företagna enkätundersökningar vid universitetet i projektet Underhåll och socialförmån är dock praxis vacklande, och det kan också vara svårt att i förväg göra en korrekt prognos. En lagändring förefaller därför fakultetsnämnden lämplig. En möjlighet vore att låta en indexhöjning inom 12 månader efter bestämmandet av ett underhållsbidrag slå igenom med så många månader av 12, som återstår från bestämmandet av underhållet till höjningen. En nackdel av ett sådant system blir emellertid nödvändigheten att tillämpa olika procenttalsberäkningar för olika fall, något som för underhållsskyldighetens hela löpperiod påverkar storleken av det framtida bidraget. En bibehållen enkel lösning är emellertid, att föreskriva att indexhöjning aldrig får ske om underhållsbidrag bestäms t. ex. inom sex månader före den aktuella höjningen. Även om detta leder till att någon kompensation ej alls ges för prisförändringar under sex månader närmast före en höjning, löser en sådan regel tröskelproblemet på ett enkelt och rimligt

sätt, anser fakultetsnämnden.

Remiss-yttrandena

Sociala centralnämnden i Stockholm påpekar att utredningens syfte – att mildra situationen för vissa underhållsskyldiga – med en fortgående inflation inte annat än på mycket lång sikt tillgodoses med den föreslagna tekniska utformningen av indexregleringen. Nuvarande system är ju förenat med viss för den underhållsskyldige fördelaktig eftersläpning, eftersom indexhöjningen genomförs endast en gång per år och följaktligen inte slår igenom varje gång basbeloppet ändras. Om man ser indexregleringen isolerad från återkravssystemet, vilket ju har tillämpning endast i fall där bidragsförskott utgår och får hel effekt endast om underhållsbidraget högst uppgår till bidragsförskottsbeloppet, och bortser även från de ökade möjligheterna till jämkning, får den underhållsskyldige i realiteten betala ett högre underhållsbidrag än enligt nu gällande regler, säger nämnden. Om det bidragspliktiga beloppet uppgår till 500 kr. och bidragsförskottsbeloppet i utgångsläget beräknas utgöra 400 kr. har överslagsberäkningar inom socialnämnden givit vid handen att vid en fortsatt inflation den underhållsskyldige kommer att få betala ett högre underhållsbidrag under första året. Först under det sjunde året vid 10 % inflation, då effekten av denna urholkat värdet på den fasta delen (de 100 kr.), kommer systemet att bli fördelaktigt för den underhållsskyldige. Socialnämnden konstaterar alltså att den föreslagna indexregleringen för ett betydande antal underhållsskyldiga inte automatiskt lättar underhållsbördan. Ett liknande påpekande för också *föreningen Familj och rätt* fram.

Svårigheterna för de underhållsskyldiga som inte är inne i bidragsförskottssystemet att bevaka täta beloppsändringar påpekas av *sociala centralnämnden i Malmö*. Det händer att nuvarande indexhöjningar en gång per år inte uppmärksammas. Detta har medfört svårigheter och skapat irritation då det gällt att få ut förfallna belopp. Nämnden anser därför att de sakkunnigas förslag bör omarbetas vad gäller gruppen direktbetalare så att årliga indexhöjningar tillämpas. Även *sociala centralnämnden i Östersund* uppmärksammar de direktbetalandes situation. Förslaget får till följd, anser nämnden, att vårdnadshavaren hänvisas till att söka bidragsförskott för att barnets rättighet till indexreglering av underhållsbidraget skall bevakas. Detta inskränker den enskildes valfrihet samtidigt som det kommer att innebära ökade kostnader för samhället i form av ökad administration, ökat antal bidragsförskott m. m.

Moderata samlingspartiets kvinnoförbund förordar att underhållsbidrag som överstiger bidragsförskottet ändras endast en gång årligen med hänsyn till penningvärdesförändringar.

Riksskatteverket anser att de sakkunnigas förslag särskilt vid indrivning av underhållsbidrag som överstiger bidragsförskottet kan förväntas medföra betydande merarbete inte bara för kronofogdemyndigheterna utan även för de arbetsgivare införselbesluten är riktade till. I dessa införselmål skulle emellertid merarbetet minskas, om det i försäkringskassornas riktlinjer för

Remiss-yttrandena

återkravsverksamheten föreskrevs att försäkringskassan i sitt återkravsyrkande endast bör yrka bidragsförskottsbeloppet vid ansökningstillfället samt i förekommande fall – med stöd av fullmakt – överskjutande belopp. Eventuell höjning av införselbeloppet skulle ske först sedan försäkringskassan beslutat höja sitt återkrav att motsvara den nya beloppsnivån på bidragsförskottet.

Svea hovrätt ifrågasätter om det inte är lämpligare att underhållsbidrag och bidragsförskott ändras endast en eller möjligen två gånger om året. *LO* markerar tveksamhet inför de sakkunnigas förslag. Svårigheterna att nå ut med en information om ändringarna är stora och ett bestämt datum varje år har då klara fördelar. En möjlig väg att nå en snabbare anpassning kan vara att "arbeta in" ytterligare en dag för justeringar så att bidragen ändras varje halvår. – Förslaget att justeringar av bidragsbeloppen skall ske lika ofta som nu sker beträffande bidragsförskotten är en olycklig konstruktion, anser *Domareförbundet*. En sådan ordning skulle sannolikt leda till att flertalet underhållsskyldiga ständigt var ovissa om bidragets storlek. Detta skulle i sin tur kunna föranleda onödig försening av bidragets utbetalning till den underhållsberättigade. Domareförbundet anser dock att praktiska skäl talar för att underhållsbidraget i framtiden ändras samtidigt med bidragsförskottet. Med hänsyn härtill och med beaktande av vad förbundet har anfört om olägenheten av alltför ofta återkommande justeringar anser förbundet att det bör övervägas att ompröva bidragsförskotten och därmed också underhållsbidragen två gånger om året.

2.8 Preskription av fordran på underhållsbidrag

De sakkunnigas förslag till en förkortad preskriptionstid mottas övervägande positivt av remissinstanserna. Bland de instanser som tillstyrker förslaget finns *utredningen om barnens rätt, sociala centralnämnden i Uppsala, länsstyrelsen i Östergötlands län, riksförsäkringsverket, föreningen Jurister vid de allmänna advokatbyråerna, Advokatsamfundet, TCO, Folkpartiets kvinnoförbund, föreningarna Barnens rätt i samhället* och *Familj och rätt* samt *Försäkringskasseförbundet. Svea hovrätt* instämmer i de motiveringar som de sakkunniga har fört fram.

Utöver vad de sakkunniga har anfört som argument för en treårig preskriptionstid framhåller *socialstyrelsen* följande. I barnavårds- och socialhjälpsreglerna är preskriptionstiden för återbetalning av kommunala utlägg tre år. Det är väsentligt att den familjerättsliga preskriptionstiden är lika lång som i de nämnda lagarna. F. n. kan t. ex. utgifter som barnavårdsnämnd haft för omhändertaget barn inte återkrävas av vårdnadshavaren för längre tid tillbaka än tre år. Däremot kan försäkringskassan av underhållspliktig förälder kräva åter vad kassan utbetalat i bidragsförskott till barnavårdsnämnden även för längre tid tillbaka än tre år. Denna effekt av bestämmelserna ger redan i dag ogynnsamma resultat och skulle te sig än mer

egendomlig om vårdnadshavare som skall betala underhåll inte skulle få sin skuld till samhället preskriberad enligt samma regler som den andre vårdnadshavaren.

Juridiska fakultetsnämnden i Uppsala, som också tillstyrker förslaget, anser dock att den praktiska betydelsen av lagändringen är begränsad, eftersom det enligt fakultetsnämnden är sällsynt att en underhållsskyldig har mera än tre år gamla restskulder för obetalda bidrag, och eftersom det i sådana fall normalt inte kan påräknas betalning av hela den utestående fordringen. Effekterna beror dock på reglerna om avräkning av betalningar efter det att restskulder uppkommit. Vid införsel för underhållsbidrag avräknas en verkställd betalning i första hand på den äldsta delen av den införselbara skulden (15 § tredje stycket införsellagen). Enligt allmänna civilrättsliga regler kan den underhållsskyldige vid frivillig betalning föreskriva avräkning på det löpande bidraget, som det för honom naturligaste och gynnsammaste. Har sådan föreskrift inte lämnats, torde den underhållsskyldige dock även vid frivillig betalning få finna sig i samma regel om avräkning i första hand på skuld som vid införsel. En avräkning i första hand på löpande bidrag har dock goda skäl för sig som huvudregel, såväl vid införsel som eljest. I den mån en verkställd betalning i första hand avräknas på den löpande underhållsfordringen och inte på den äldsta, giltiga restskulden, är det tydligt att en restskuld för mer än tre år gamla bidrag kan uppkomma lättare än med den avräkningsordning som nu tillämpas. Vid en ändrad avräkningsordning skulle en förkortad preskriptionstid med andra ord få större saklig betydelse, anser fakultetsnämnden. Detta är emellertid inte någon invändning mot förslaget. Under alla omständigheter framstår en treårig möjlighet att indriva obetalda bidrag som tillräcklig.

Föreningen Sveriges kronofogdar finner förslaget om en absolut preskriptionstid som väl motiverat. Föreningen framhåller att en sådan regel också skulle fylla ett sedan många år existerande praktiskt behov. Det kan som exempel nämnas, säger föreningen, att kommunerna i åtskilliga fall begärt utmätning i den underhållsskyldiges eventuella överskjutande preliminära skatt för betalning av bidrag som skulle ha erlagts för många år sedan. Inte sällan har man med stöd av dom begärt utmätning för mer än tio år gamla bidrag. Sådana utmätningsansökningar har medfört ett orimligt kostnadskrävande arbete för både kommunerna, socialförvaltningar och kronofogdemyndigheterna. När sedan den underhållsskyldige gjort gällande att preskription inträffat eller eljest att hans skuld är mindre än utmätningssökanden påstått, har tidsödande och komplicerade undersökningar måst verkställas för att pröva den underhållsskyldiges invändning. Det ligger i sakens natur att en underhållsskyldig har mycket svårt att genom kvitton eller på annat sätt styrka sin invändning. Det har sedan ofta visat sig att utredningsarbetet varit onyttigt, eftersom den underhållsskyldige inte haft någon överskjutande skatt att återfå. Föreningen vill t. o. m. hävda, att det förhållandet att man

Remiss-yttrandena

kunnat begära utmätning för många års bidragsskulder i storleksordningen flera tiotusental kronor medverkat till att skapa ett betalningsmotstånd på vissa underhållsskyldiga, som med alla medel sökt undvika att betala även löpande bidrag. Föreningen finner det sålunda vara angeläget att förslaget om särskild preskriptionsregel verkligen upphöjs till lag. Även *riksskatteverket* tillstyrker förslaget om en treårig preskriptionstid och föreslår att också bestämmelserna om införsel ändras så att tiden för införsel, som i dag kan avse endast underhållsbidrag som inte är mer än två år gamla, förlängs så att den sammanfaller med den föreslagna nya preskriptionstiden.

Hovrätten för Nedre Norrland anser att man eventuellt kan tänka sig att komma till rätta med oacceptabla underhållsskulder genom ändringar av den art som föreslagits beträffande preskriptionstid och möjlighet till retroaktiv jämkning av obetalda underhållsbidrag. I de flesta fall härrör problemen säkerligen från skuld på bidragsförskott som ej återbetalats. Det borde då vara till fyllest att i det särskilda fallet utnyttja möjligheten till eftergift, varför ändringarna torde få betydelse främst för det fall, där bidragsförskott inte utgår men där å andra sidan kraven på den underhållsskyldige, med hänsyn till barnets behov, sannolikt kan komma att ställas något högre och därför också större tveksamhet kan råda beträffande vilka möjligheter den underhållsskyldige skall ha när det gäller att helt befrias från obetalda, förfallna underhåll. Beträffande reglerna om preskriptionstid anför hovrätten vidare att den i betänkandet nämnda propositionen om ändringar av nu gällande preskriptionsregler – sedan propositionen avslagits av riksdagen – inte längre torde kunna utgöra någon grundval för föreslagna ändringar av preskriptionstiden för olika underhållsfordringar. Det kan heller inte anses lämpligt att ändra preskriptionsreglerna inom familjerätten annat än i samband med en översyn av samtliga civilrättsliga preskriptionsregler. Hovrätten vill dock peka på att det inte torde föreligga motsvarande betänkligheter för att i bidragsförskottslagen införa en särskild preskriptionstid för återkrav av utgivna bidragsförskott, vilken förslagsvis kunde utformas i enlighet med vad som i uppbördslagen gäller beträffande preskription av debiterad skatt.

Sociala centralnämnden i Stockholm anser att förslaget inte bör genomföras, i vart fall inte så länge den allmänna fordringspreskriptionen är oförändrad. Ur vissa synpunkter anser nämnden en förkortning av tiden vara motiverad. Men det finns också skäl som klart talar emot. I första hand framhåller nämnden att underhållsfordringar inte tidsmässigt bör sättas i sämre läge än exempelvis skuld för en stereoanläggning. En snabbare inträdande preskription kan vidare förmodas särskilt gynna underhållsskyldiga som avsiktligt försöker undgå betalning trots betalningsförmåga. I den mån underhållsskyldigs förmåga minskar finns ju enligt förslaget möjlighet till jämkning även retroaktivt, påpekar nämnden. Vidare kan skuld för uteblivna bidragsförskott efterges såväl av ekonomiska som sociala skäl. Den föreslagna preskriptions-

Remiss-yttrandena

tiden med en skärpning av kraven på preskriptionsavbrott som samtidigt föreslås kan komma att medföra en inte önskvärd ökning av antalet utmätningar. Om kravet skall skötas effektivt, bör nämligen i så fall utmätning begäras varje år efter de två första åren jämfört med en gång vart tionde år med nuvarande regler. Som en ytterligare nackdel kan nämnas att vissa studerande underhållsskyldiga, som nu enligt fast domstolspraxis ådöms att utge bidrag, motsvarande vad de har rätt att av staten låna för underhåll till barn, kan vinna oberättigad fördel genom att underlåta att låna. *Sociala centralnämnden i Göteborg* kan inte finna något skäl för att preskriptionstiden för skuld på underhåll väsentligt skall understiga den allmänna preskriptionstiden. Frågan bör också ställas i relation till möjligheten att erhålla eftergift, anser nämnden. I stället för en generellt mycket förkortad preskriptionstid bör införas möjlighet att få eftergift för icke erlagt underhåll på grund av bristande betalningsförmåga. En generellt förkortad preskriptionstid ökar riskerna för missbruk, anser nämnden, medan en ökad möjlighet till eftergift nedbringar oskäligt uppkommen skuld.

Att preskriptionstiden för underhållsbidrag skulle vara kortare än den allmänna preskriptionstiden är skäl som också *länsstyrelsen i Blekinge län* åberopar för avslag. En liknande uppfattning ger *Kommunförbundet* uttryck för. Mot samma bakgrund ifrågasätter *Domareförbundet* om den underhållsberättigades intresse i tillräcklig grad tillvaratas genom en så kort preskriptionstid som tre år. *Ensamma föräldrars förening* anser att de sakkunnigas förslag om en förkortad preskriptionstid ger ett intryck av viss fantasilöshet och bristande realism. Föreningen anser att förslaget bör avslås. *Föreningen Nike* ställer sig avvisande till de sakkunnigas förslag både om en förkortad preskriptionstid och om preskriptionsavbrott. Preskriptionstiden bör enligt föreningen i förhållande till de sakkunnigas förslag utsträckas till fem år med möjligheter till preskriptionsavbrott. Föreningen pekar bl. a. på att vårdnadshavaren kan ha blivit tvungen att skuldsätta sig i sin tur i väntan på bidragen. En sådan motsvarande skuldsättning kan inte samhället avtala bort och det måste enligt föreningen te sig stötande för rättsuppfattningen om de ensamstående föräldrarnas förhållande skall särbehandlas. *Kvinnocentrum* anser att preskription av underhållsbidrag endast kan tillåtas inom ramen för bidragsförskott – och endast för den händelse den underhållsskyldige visar en icke ekonomisk bärkraftig situation. Under alla förhållanden skall preskriptionsavbrott finnas kvar.

Utredningens förslag att preskriptionsavbrott över huvud taget inte skulle vara tillåtet ifrågasätts av *länsstyrelsen i Östergötland*. Ett förbud häremot innebär en urholkning av tryggheten för mottagare av underhållsbidrag, en mottagare som många gånger också är en ekonomiskt svag part. En samordning bör också ske med bestämmelserna i nuvarande 39 § socialhjälpslagen (27 § förslaget till socialtjänstlag). Preskriptionsavbrott bör därför tillåtas i samma utsträckning som enligt allmänna regler, anser länsstyrelsen.

TCO stryker i sitt yttrande under att preskriptionsbestämmelserna inte får vara så utformade att de gynnar en gäldenär som avsiktligt söker undgå betalning. *Remissyttrandena*

2.9 Övergångsbestämmelser

De sakkunnigas förslag till övergångsbestämmelser har kommenterats av ett par remissinstanser. *Malmö tingsrätt* delar de sakkunnigas uppfattning att de föreslagna nya bestämmelserna bör få effekt så snart som möjligt. Med hänsyn till detta ifrågasätter tingsrätten om inte även mål som är anhängiga när lagen träder i kraft bör bedömas enligt de nya reglerna, i vart fall om dom i första instans ännu inte har meddelats.

Föreningen *Familj och rätt* har tagit upp frågan om de föreslagna nya jämkningsbestämmelsernas tillämplighet. Enligt de sakkunniga skall de nya bestämmelserna inte tillämpas i fråga om sådana äldre avtal om underhåll till barn som makar har träffat inför förestående äktenskapsskillnad, om rätten till talan om jämkning har gått förlorad före ikraftträdandet. I fråga om sådana avtal gäller nu att jämkning kan komma ifråga om avtalet är uppenbart obilligt för ena maken. Talan måste dock väckas inom ett år från det äktenskapsskillnaden meddelades. Föreningen Familj och rätt anser att det är ett oavvisligt krav vid en ny lagstiftning på det nu ifrågavarande området, att de underhållsskyldiga som av en eller annan anledning har pressats till att medge oskäliga underhållsavtal också skall kunna få dessa ändrade på samma sätt som motparten, oavsett när avtalet har ingåtts. Föreningen föreslår därför att de sakkunnigas förslag i denna del utgår.

3 Underhållsskyldigheten mellan makar

3.1 Underhållsskyldigheten under äktenskapet m. m.

De sakkunnigas förslag till ändring i den allmänna handlingsnorm som 5 kap. 1 § GB nu innehåller har fått ett blandat mottagande. Flertalet av de remissinstanser som har yttrat sig förordar att ordet trohet behålls i lagtexten.

Den föreslagna ändringen tillstyrks av *Advokatsamfundet, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, Centerns ungdomsförbund* och *Moderata ungdomsförbundet*. Till reservanternas förslag ansluter sig *Stockholms tingsrätt, sociala centralnämnden i Östersund, Centerns kvinnoförbund* och *Moderata samlingspartiets kvinnoförbund*. För att behålla nuvarande lydelse såvitt nu är i fråga är också *Svea hovrätt, Gävle tingsrätt* och förbundet *Hem och samhälle*.

Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet uttalar i anslutning till

Remissyttrandena

den föreslagna lydelsen av 5 kap. 1 § GB att hänvisningen till lojalitet och hänsyn innebär en något svagare riktpunkt och dessutom delvis en upprepning, eftersom begreppet lojalitet har en huvudbetydelse just av hänsyn. Att behålla den nuvarande formuleringen om trohet anser fakultetsnämnden knappast bör uppfattas som en nackdel. Det föreslagna tillägget att makarna gemensamt skall vårda hem och barn antyder att en faktisk likadelning av hemmasysslorna är den enda rekommenderade möjligheten. En mera återhållsam formulering vore att tala om "gemensamt ansvar". Slutligen anför nämnden att det låter väl snävt att tala om "vård" av (hem och) barn, eftersom avfattningen inte utan vidare för tankarna till ansvaret för barnens uppfostran. Sammanfattningsvis föreslår nämnden följande lydelse: Man och hustru är skyldiga varandra trohet och bistånd. De skall i samråd verka för familjens bästa och har gemensamt ansvar för barnens uppfostran och hemmets vård. *Hovrätten för Nedre Norrland* anser att den gällande lydelsen "i samråd verka för familjens bästa" på ett enkelt och klart sätt uttrycker att makarna bör ha ett gemensamt ansvar för familjens alla angelägenheter, inte endast hem och barn. Man bör f. ö. inte utgå från att alla familjer är barnfamiljer, säger hovrätten.

De sakkunniga har funnit skäl att i sitt betänkande lägga fram också förslag som rör makars ekonomiska förpliktelser mot varandra. *Hovrätten för Nedre Norrland* anser emellertid att frågan om de ekonomiska rättsförhållandena mellan makar bör bedömas först mot bakgrund av ett samlat förslag på hela familjerättens område.

Inledningsvis föreslår de sakkunniga att nuvarande 5 kap. 3 § GB upphävs och att de grundläggande bestämmelserna om makars ekonomiska förpliktelser mot varandra under äktenskapet tas in i 5 kap. 2 § GB.

Den principiella frågan om makar under ett äktenskap skall ha ekonomiskt ansvar för varandra tas upp av några remissinstanser. *Socialstyrelsen* anför att underhållsskyldighet mellan vuxna strider mot styrelsens principiella inställning. Det kan synas egendomligt att i ett samhälle som aktivt arbetar på att förverkliga kvinnans jämställdhet med mannen ha kvar regler som är ett uttryck för tanken att make eller f. d. make behöver "försörjas" av den andra. En sådan möjlighet kan inte befrämja den önskvärda utvecklingen att var och en vuxen har skyldighet att svara för sin egen försörjning. Det nödvändiga skyddet för den svagare parten måste lösas genom andra åtgärder som t. ex. utbyggd barnomsorg och vidgade möjligheter till arbetsmarknadsutbildning. Självfallet skulle problem uppstå om man i familjelagstiftningen med en gång på alla makar eller f. d. makar genomförde skyldighet för varje vuxen att själv fullt ut ansvara för sin försörjning. I den mån äktenskapet ingåtts före en viss tidpunkt (t. ex. den 1 januari 1980) är det rimligt att andra regler får gälla, anser styrelsen. Makar som efter denna tidpunkt ingår äktenskap borde emellertid inte påräkna att mot den andra makens vilja framtvinga underhåll för sin försörjning. Detta skulle innebära ett principiellt accepterande av

vuxna människors självständighet i ekonomiskt avseende, avslutar socialstyrelsen.

De *Ensamståendes intresseorganisation* anser att äktenskapet resp. samboende i princip bör betraktas som en privatsak. Makarna bör så långt möjligt av samhället behandlas som ekonomiskt självständiga personer. Såväl under som efter ett äktenskap bör var och en av makarna svara för sin egen försörjning. Äktenskapet får inte av någon part uppfattas som en försörjningsinrättning. Organisationen uppskattar följaktligen de sakkunnigas förslag om delad försörjningsplikt mellan makarna, men vänder sig mot förslaget att delad försörjningsplikt skall gälla endast efter äktenskapsskillnad. *LO* framhåller att den familjerättsliga lagstiftningen bör jämställa olika samlevnadsformer och bygga på principen att samlevnadsparterna är ekonomiskt oberoende och självständiga individer med ett gemensamt ansvar för barnens omvårdnad och försörjning. LO stryker under betydelsen av att en anpassning sker till ändrade familjemönster och samhällsförhållanden och säger att nya regler måste tillämpas i takt med att kvinnornas ekonomiska självständighet ökar. Liknande tankar för *Sveriges socialdemokatiska kvinnoförbund* fram. De sakkunnigas förslag tar fasta på det gemensamma ansvaret för ekonomi och sysslor, säger förbundet, och är ett steg i rätt riktning mot det ekonomiska oberoende som förbundet eftersträvar. Förbundet delar de sakkunnigas bedömning, men påpekar samtidigt att målet ändå måste vara att successivt avveckla underhållsplikten.

Yrkeskvinnors klubbars riksförbund, som också stryker under att varje fullvuxen i första hand skall svara själv för sin försörjning, hälsar med tillfredsställelse de föreslagna ändringarna. *Kommunförbundet* finner de föreslagna ändringarna väl motiverade. Föreningen *Jurister vid Sveriges allmänna advokatbyråer* vitsordar värdet av en allmän regel för underhållsplikterna under äktenskapet. Åtskilliga misshälligheter i äktenskap och andra samlevnadsförhållanden har sin orsak i fördelningen av inkomster och utgifter. Lösandet på olika stadier av sådana tvister underlättas av en regel men sanktioner erfordras inte, säger föreningen. En liknande uppfattning kommer till uttryck också i det yttrande som *Familjerådgivarnas förening* har lämnat.

Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet är kritisk mot det förslag till utformning av 5 kap. 2 § GB som de sakkunniga har fört fram bl. a. om att ur lagtexten ta bort "verksamhet i hemmet" som ett sätt att bidra till underhållet och att utan egentlig motivering låta hänvisningen till makes förmåga utgå ur lagtexten. Vidare är fakultetsnämnden kritisk mot att ur paragrafen ta bort underhållet till barn som en del av makes allmänna underhållsskyldighet. Ändringen i denna del är enligt nämnden inte alldeles okomplicerad. Den särskilda skyldigheten för make att i vissa fall ge den andre maken pengar för de utgifter som han har att ombesörja kommer inte formellt att innefatta barnens underhåll. Sammanfattningsvis föreslår fakul-

Remiss-yttrandena

tetsnämnden att den nuvarande utformningen av 2 § i stort sett behålls och moderniseras. Fakultetsnämnden tar också upp förslaget att 3 § skall tas in som en del av 2 §. I 3 § sägs nu att make utan tillgångar har rätt att få pengar av den andre. Eftersom det är fråga om olika, grundläggande tankegångar i de båda paragraferna tycks lagtexten bli klarast om 3 § behålls som ett särskilt lagrum, anser fakultetsnämnden.

Juridiska fakultetsnämnden avstyrker bestämt de sakkunnigas förslag att även nuvarande 5 kap. 4 § GB skall upphävas, dvs. regeln om att bidrag som har lämnats till make för att tillgodose hans personliga behov blir hans egendom. De sakkunnigas motivering att frågan om äganderätten inte numera kan behöva slås fast i lagen verkar vara en förflugen tanke, säger fakultetsnämnden. Den nuvarande regleringen har sitt stöd just i lagregeln och man kan inte gärna upphäva lagregler därför att de efter lång tid har blivit välkända. Äganderättsfrågan har f. ö. ett samband med frågor om äktenskapets ekonomiska rättsverkningar i övrigt, något som ju är föremål för de sakkunnigas pågående arbete.

Förslaget att upphäva också 5 kap. 5 och 6 §§ GB och att ersätta de båda paragraferna av en allmän regel i 10 § om möjlighet för rätten att förordna om underhållsskyldighet som har försummats kan allmänt sett tillstyrkas, säger *Juridiska fakultetsnämnden* vidare. För att täcka även de fall att en make har haft större utgifter för familjen än som har ålegat honom och försummelse inte legat den andre maken till last anser fakultetsnämnden dock att 10 § bör formuleras om.

Malmö tingsrätt anser att det av lagtexten till 5 kap. 9 § GB klart bör framgå att betalda bidrag inte kan jämkas. När retroaktiv jämkning sker på grund av ändrade förhållanden bör sättas en tidsgräns om förslagsvis sex månader.

Förslaget att upphäva regeln i 5 kap. 12 § GB om hushållsfullmakt kritiseras av *Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet* och av föreningen *Nike*. Fakultetsnämnden anser att det inte finns tillräckliga skäl att avskaffa denna behörighetsregel, som visserligen inte torde ha särskilt praktisk betydelse med hänsyn till dagens köpvanor, men som uttrycker en för den ekonomiska gemenskapen i äktenskapet naturlig tanke och kan innebära åtminstone ett visst skydd för make utan kontanta medel. Regeln om hushållsfullmakt ger dessutom en klar lösning i motsats till de allmänna regler om fullmakt, inkl. rättspraxis om s. k. toleransfullmakt, som de sakkunniga hänvisar till som användbara i vissa fall, säger fakultetsnämnden. Enligt föreningen *Nike* bör självklart de lån och skulder som en make tvingas åsamka sig, om två makar flyttar isär och avtal eller dom om underhållsplikt dröjer, kunna åberopas om maken ställs utan pengar för sina eller barnens behov. Den yrkesarbetande parten bör inte ges juridiska möjligheter att svälta familjen till medgivande om t. ex. obilliga villkor vid den kommande skilsmässan. Inom föreningen ser man dagligen skrämmande exempel på att

detta sker. En skärpning av försörjningsplikten hade enligt föreningen varit mer befogad med det ökade våld som används idag när man vill nå sina syften; inte minst inför en skilsmässa.

Remissyttrandena

Den i 5 kap. 13 § GB anslutande bestämmelsen om att make efter talan vid domstol kan förklaras förlustig rätten enligt 5 kap. 12 § GB att företräda den andre kan med fördel upphävas, anser *Juridiska fakultetsnämnden i Uppsala*. Detsamma anser nämnden om bestämmelserna i 7 kap. 3–5 §§ GB om makars ansvar för vissa skulder.

De sakkunniga har föreslagit en något annorlunda utformning av 5 kap. 14 § GB. I paragrafen regleras frågan om makes behörighet att ingå rättshandlingar med bindande verkan för bortavarande eller sjuk make. *Stockholms tingsrätt* vill starkt ifrågasätta om paragrafen i dagens samhälle fyller någon funktion. Den torde enligt tingsrätten kunna utmönstras ur lagstiftningen. *Svenska bankföreningen* förklarar sig inte ha någon erinran mot de sakkunnigas förslag, men anser det angeläget med ett klarläggande beträffande betydelsen av god tro hos bank eller annan tredje man. Även *Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet* anser det önskvärt att ställning tas till frågan om den företrädda maken kan bli bunden mot tredje man i god tro även om de objektiva förutsättningarna för lagrummets tillämpning i själva verket har brustit. Visserligen, säger fakultetsnämnden, uttalades i förarbetena till det nuvarande lagrummet att tredje man inte kan åberopa godtrosskydd. Det är emellertid inte säkert att lösningen bör upprätthållas i fråga om kravet på att rättshandlingen skall behövas för familjens underhåll; en för tredje man alldeles särskilt svårbedömbar omständighet, som det inte heller är lätt för den handlande maken att leda i bevis, anför nämnden.

3.2 Underhållsskyldigheten efter äktenskapsskillnad

De sakkunnigas förslag att makarna efter äktenskapsskillnad som huvudregel bör betraktas som ekonomiskt oberoende av varandra tillstyrks eller godtas av samtliga remissinstanser som har yttrat sig. Bland dessa finns *hovrätten för Nedre Norrland, socialstyrelsen, sociala centralnämnderna i Göteborg, Malmö* och *Östersund, Familjerättsassistenterna i norra Stor-Stockholm, Kommunförbundet, LO, SACO/SR, TCO, Familjerådgivarnas förening, Centerns kvinnoförbund, Folkpartiets kvinnoförbund, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, Centerns ungdomsförbund, Folkpartiets ungdomsförbund, Fredrika-Bremer-förbundet, Husmodersförbundet Hem och samhälle* och *Yrkeskvinnors klubbars riksförbund*. Endast *Svea hovrätt* ställer sig tveksam till förslaget. Hovrätten kan ansluta sig till de sakkunnigas synsätt att även de familjerättsliga lagreglerna om underhållsskyldighet bör få ett innehåll som främjar utvecklingen mot jämställdhet. Hovrätten vill ändå ifrågasätta om inte de sakkunniga på denna punkt låtit sitt principresone-

Remiss-yttrandena

mang föra för långt. De föreslagna reglerna kan medföra vissa mindre lyckliga konsekvenser. Sålunda kan det befaras att med hänsyn till risken för skilsmässa ingendera av makarna vågar släppa kontakten med arbetsmarknaden under någon längre tid för att istället ägna sig åt hem och barn. Detta kan i sin tur återverka negativt på barnens utveckling. Med hänsyn till det sagda vill hovrätten ifrågasätta om det inte vore mera följdriktigt att ge den föreslagna regeln i 11 kap. 14 § GB en något modifierad utformning som ger utrymme för ett bättre ekonomiskt skydd för den make som har föredragit att ägna sig åt hem och barn och som således tillåter valfrihet utan att diskriminera vare sig den som arbetar i hemmet eller den som arbetar utanför detta.

De sakkunnigas uppfattning att det under en övergångstid efter äktenskapsskillnaden och, om det föreligger synnerliga skäl, även för tid därefter, skall vara möjligt för make att få underhållsbidrag delas av så gott som alla remissinstanser som har yttrat sig i saken. *Moderata kvinnoförbundet* påpekar att förhållandena ännu inte är sådana att män och kvinnor har jämställda möjligheter att försörja sig. Den traditionella arbetsfördelningen i hemmen ger kvinnor ett större ansvar för den praktiska omvårdnaden av barn och hem. Denna ansvarsfördelning medför vid en skilsmässa att kvinnor ofta har svårare att svara för sin egen försörjning omedelbart efter skilsmässan. Förbundet ansluter sig till de sakkunnigas överväganden och anser att underhållsbidrag skall kunna utgå till den make som efter äktenskapsskillnaden har svårare än andra maken att svara för sin försörjning. *Familjerådgivarnas förening* uttalar att erfarenheten säger att det fortfarande är viktigt att lagfästa möjligheten att underhållsbidrag under särskilda omständigheter kan utgå även efter en övergångstid. Gjorda undersökningar stöder föreningens erfarenhet att det ännu är långt kvar till dess parterna vid en äktenskapsskillnad kan sägas vara ekonomiskt jämställda, säger föreningen. *Sociala centralnämnden i Östersund* anser det bra att det även i fortsättningen skall finnas möjligheter till underhållsbidrag under en längre tid än en övergångstid. *Fredrika-Bremer-förbundet* anser att de angivna undantagsfallen är väl motiverade. *Föreningen Nike* säger att samhället inte bör låta rättsverkningarna av en skilsmässa bli sådana att de ger den ena maken full ekonomisk frihet omedelbart, när konsekvenserna kan bli förödande för den ekonomiskt svagare och mest arbetsbelastade parten.

Folkpartiets ungdomsförbund, som instämmer i de sakkunnigas förslag, anför att ett problem som de sakkunniga inte har tagit hänsyn till är tiden strax efter en skilsmässa som oftast är både psykiskt och ekonomiskt ansträngande. Många känner sig så nedtyngda av problem att de behöver någon slags tidsfrist för att ordna upp tillvaron innan de kan fullgöra sina skyldigheter i fråga om utbetalning av underhåll. Det bör därför enligt förbundet finnas en möjlighet till uppskov med betalning av underhåll för en kort tid tills den bidragspliktige har kommit på fötter. För att den andra parten

som vårdar barnet inte skall bli lidande bör samhället förskottera underhållet, anser förbundet.

Remiss-yttrandena

Göteborgs tingsrätt, föreningen Jurister vid Sveriges allmänna advokatbyråer och *Yrkeskvinnors klubbars riksförbund* ifrågasätter om inte 11 kap. 14 § tredje stycket GB (underhållsbidrag för längre tid än en övergångstid) i de sakkunnigas förslag har fått en för snäv utformning. Med hänsyn till att någon ändring i gällande praxis inte avses är det enligt tingsrättens mening lämpligt att byta ut "synnerliga skäl" mot "särskilda skäl" för att underhållsbidrag skall kunna komma i fråga. Liknande synpunkter för också de båda andra remissinstanserna fram. I åtskilliga långvariga samlevnadsförhållanden har parterna anpassat sig under speciella villkor, säger *föreningen Jurister vid Sveriges allmänna advokatbyråer*. "Hemmamakar" som har åtagit sig barntillsyn och hemsysslor och som har försummat att förskaffa sig eller vidmakthålla yrkesutbildning, kommer nog länge än att finnas. Förmågan att tillgodogöra sig sådan utbildning är alltid varierande. Om den andra maken kunnat skaffa sig en mycket hög inkomststandard bör möjligheten att få ut utjämningsbidrag alltjämt finnas.

Uttrycket "synnerliga skäl" får inte tolkas alltför restriktivt, anför *Advokatsamfundet*. Bidraget skall ju under alla förhållanden bestämmas också med hänsyn till den bidragsskyldiges förmåga att betala bidrag.

Föreningen Familj och rätt framhåller däremot att det är viktigt att det även i i de fortsatta förarbetena med kraft stryks under att huvudregeln skall vara att vardera maken svarar för sin försörjning och att underhållsbidrag för längre tid skall utgå endast om det föreligger ytterst starka skäl. Undantagsregeln får inte tas som intäkt för ett allmänt välvilligt stöd, som skall betalas av en enskild person istället för att samhället fullgör sin skyldighet. Det bör vara uppenbart att endera parten efter skilsmässa inte skall kunna kräva att få leva på samma ekonomiska nivå som under äktenskapet om parten saknar egen förmåga att åstadkomma denna standard.

Såvitt *Göteborgs tingsrätt* har kunnat utläsa av betänkandet förefaller de sakkunniga ha accepterat underhållsskyldighet till frånskilda enligt i stort sett nuvarande praxis, innebärande bl. a. att spännvidden mellan makarnas ekonomiska förhållanden efter en skilsmässa i ett längre äktenskap inte bör vara alltför stor. Detta bör givetvis gälla även beträffande förhållandet mellan de frånskilda makarnas pensionsförmåner, säger tingsrätten. Mot bakgrund härav förefaller det tingsrätten mindre välmotiverat att – som uttalats i betänkandet – ge möjlighet att begränsa underhållsskyldigheten till den tidpunkt då den berättigade uppnår pensionsåldern.

Frågan om pensioner tas från annan synpunkt upp av *TCO* som pekar på de orättvisor som kan uppstå ur bl. a. ATP-synpunkt om makar väljer den inte alltför ovanliga arbetsfördelningen att ena maken står för familjens försörjning och den andra ansvarar för hem och barn antingen på heltid eller på deltid. Den förvärvsarbetande föräldern tillgodoräknar sig då ATP-poäng och

Remiss-yttrandena

har dessutom goda möjligheter till lönemässig utveckling i arbetet, medan den andra inte har dessa möjligheter. Om äktenskapet blir livsvarigt har detta ingen betydelse eftersom makar har skyldighet att sörja för varandra, men om äktenskapet upplöses tidigare bör den make som har avstått från förvärvsarbete för att sköta föräldrarnas gemensamma barn kompenseras för detta i relation till vad den andra maken förtjänat på sitt förvärvsarbete, anser TCO. Även *Sociala centralnämnden i Göteborg, Advokatsamfundet* och *Centerns kvinnoförbund* uppmärksammar den situation som TCO har tagit upp.

Socialstyrelsen anser att de föreslagna reglerna, som ger uttryck för en stor återhållsamhet med utdömande av underhåll i samband med äktenskapsskillnad, bör genomföras för redan ingångna äktenskap och äktenskap som ingås fram till lagens ikraftträdande. För äktenskap som ingås därefter bör lagstiftningen däremot ge uttryck för principen om vuxna människors ekonomiska självständighet. Tanken på att göra en särskild reglering för äldre äktenskap, dvs. äktenskap som har ingåtts före en viss tid, förs fram också av *LO* och *TCO*. En sådan lösning finner *Advokatsamfundet* emellertid inte tilltalande.

När rätten till underhåll begränsas till föreliggande behov för make under en övergångsperiod med möjlighet till underhåll under längre tid, om äktenskapet varit långvarigt eller det eljest finns synnerliga skäl, synes båda dessa fall kunna motiveras av tanken, att rätt till underhåll för make bör föreligga endast om underhållsbehovet har uppkommit på grund av att äktenskapet begränsat eller förstört möjligheterna för maken att försörja sig på egen hand, säger *Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet*. Det vore av värde om denna tanke på ett auktoritativt sätt underströks i förarbetena, säger fakultetsnämnden, eftersom den kan ha betydelse för tillämpningen.

Sociala centralnämnden i Uppsala finner att de sakkunniga visserligen ansluter sig till principen om att äktenskapets rättsverkningar inte skall utsträckas att gälla efter upplösningar, som f. n. faktiskt är för handen. Däremot, konstaterar nämnden, att det förslag som utredningen har tagit upp inte alls knyter an till huvudprincipen utan inom ramen av familjelagstiftningen vidmakthåller ett rättsläge som strider mot en önskad utveckling. Förslaget innebär att man även i framtiden i GB kommer att återfinna detaljregler som bl. a. innefattar övergångsvis underhållsplikt mot tidigare make och livslångt underhåll. De sociala och ekonomiska förhållanden som i och för sig ligger bakom dessa förslag och som de sakkunniga vill lösa, bör enligt nämmndens mening angripas på ett annat sätt, inom ett annat lagstiftningsområde än inom familjelagstiftningen.

3.3 Övriga förslag om underhållsskyldigheten mellan makar

De sakkunnigas förslag såvitt gäller periodiska bidrag och engångsbidrag har inte kommenterats särskilt av remissinstanserna.

Remiss-yttrandena

Däremot har förslaget att upphäva regeln att underhållsbidrag skall upphöra att utgå vid o m g i f t e föranlett synpunkter från remissinstanserna. En majoritet avstyrker förslaget.

Förslaget tillstyrks eller lämnas utan erinran av *sociala centralnämnderna i Göteborg* och *Uppsala, Moderata samlingspartiets kvinnoförbund* och föreningen *Familj och rätt*. Enligt *Kvinnoförbundets* mening skall det förhållandet att den underhållsberättigade maken gift om sig inte utgöra grund för att underhållsbidrag skall upphöra att utgå. Underhållsbidraget är i de fall då det utgår en följd av de förhållanden som rådde i det upplösta äktenskapet med däri ojämlika möjligheter för makarna att skapa sig en egen ekonomisk försörjning. Underhållsbidraget har inget samband med makarnas eventuella omgifte anför förbundet. Det nya äktenskapet bör givetvis grundas på nuvarande och i lagstiftningen angivna värderingar om jämställda rättigheter och skyldigheter för makarna. Om man ifrågasätter huruvida underhållsbidrag skall utgå eller inte mot bakgrund av att den underhållsberättigade gift om sig, betraktas äktenskapet som en "försörjningsinrättning", säger förbundet vidare. Givetvis bör makarna kunna avtala att underhållsbidraget under vissa angivna förhållanden skall upphöra att utgå. *Familj och rätt*, som tillstyrker förslaget, tillägger dock att med säkerhet i många enskilda fall förpliktelsen att betala underhållsbidrag till omgift make av den underhållsskyldige kommer att uppfattas som inte bara stötande utan även direkt orättfärdigt.

Hovrätten för Nedre Norrland finner förslaget förvånande. Såväl hovrätten som *Göteborgs tingsrätt* och *föreningen Jurister vid de allmänna advokatbyråerna* anser att det knappast torde ha någon förankring hos allmänheten. Dessutom strider förslaget mot den i familjeförhållanden grundade underhållsskyldigheten, yttrar hovrätten. *Göteborgs tingsrätt* tillägger att förslaget också rimmar illa med att pension till efterlevande make i regel upphör vid omgifte. *Malmö tingsrätt* anför att makars underhållsskyldighet mot varandra är en väsentlig rättsverkan av äktenskapet. Så länge denna behålls bör man också bibehålla bestämmelsen om underhållsskyldighetens upphörande vid omgifte som huvudregel. Tingsrätten ansluter sig dock till de sakkunnigas uppfattning att det kan tänkas situationer då skäl föreligger att låta bidragsskyldighet föreligga även sedan den underhållsberättigade gift om sig. Det bör emellertid åligga den underhållsberättigade att själv ta initiativ till att få sådan bidragsskyldighet till stånd, anser tingsrätten, och föreslår att en sådan bestämmelse bör införas.

Att avskaffa den nuvarande regeln finner *Gävle tingsrätt* stötande. De fall då det skulle vara befogat att låta underhållsskyldigheten äga bestånd torde f. ö. vara utomordentligt få, anser tingsrätten. Även *Advokatsamfundet* anser att en annan ordning än den nuvarande för de flesta skulle framstå som onaturlig och för en del t. o. m. anstötlig. De sakkunnigas förslag skulle dessutom sannolikt föranleda att ett stort antal "onödiga" mål om jämkning

av underhållsbidrag skulle behöva anhängiggöras, mål vars utgång i de flesta fall med tämligen stor säkerhet skulle kunna förutsägas.

Remissyttrandena

Centerns ungdomsförbund menar att underhållet bör upphöra om den underhållsberättigade gifter om sig. Sammanboende måste enligt förbundet jämställas med äktenskap. Det kan inte anses rimligt att den f. d. maken bidrar till kostnaderna i detta fall.

Föreningen Jurister vid Sveriges allmänna advokatbyråer efterlyser ett uttalande om var den primära underhållsskyldigheten skall anses ligga, hos den nya parten eller hos den underhållspliktige förra parten.

Domareförbundet anser att det inte bör komma i fråga att, såsom de sakkunniga föreslår, upphäva regeln att underhållsbidrag automatiskt skall upphöra att utgå vid omgifte. Förbundet vill dock ansluta sig till de sakkunnigas uppfattning att skäl kan tala för att låta bidragsskyldigheten föreligga även sedan den underhållsberättigade ingått nytt gifte och att det därför bör övervägas att i lagen införa bestämmelser därom. Dessa bestämmelser bör dock utformas så att det skall åligga den underhållsberättigade själv att ta initiativ till att få sådan bidragsskyldighet till stånd, liksom det skall åligga den underhållsskyldige att ta initiativ till bidragsskyldighetens upphörande när andra parten varaktigt sammanbor med annan.

Det är möjligt att de sakkunniga har föreslagit den bästa lösningen, säger *Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet.* Nackdelen av förslaget är väl främst att ovissheten om rättsläget efter ett omgifte kan befrämja tvister. De sakkunniga framhåller att parterna bör ha frihet att i avtal bestämma att rätten till underhåll skall upphöra vid omgifte eller med hänsyn till andra förhållanden. Frågan är emellertid enligt nämnden om också domstol skall kunna på yrkande av part från början bestämma att underhållet skall upphöra under vissa förhållanden. Synbarligen har de sakkunniga inte tänkt sig någon sådan möjlighet, och den bör kanske inte heller anses föreligga, eftersom den ekonomiska betydelsen av ett framtida omgifte inte går att förutsäga på förhand. Svaret är emellertid inte självklart, och frågan bör klarläggas i lagstiftningsarbetet.

De sakkunnigas förslag såvitt avser jämkning av underhållsbidrag, preskription, och den s. k. indexlagen har, i de fall de föranlett några kommentarer, i stort sett tillstyrkts eller lämnats utan erinran. Några remissinstanser för här fram samma synpunker som framförts i anslutning till förslagen om underhåll till barn. Enligt *hovrätten för Nedre Norrland* bör i konsekvens med övriga föreslagna bestämmelser om jämkning även 11 kap. 16 § GB, som handlar om jämkning av bodelning, utformas efter mönster av 36 § avtalslagen.

Föreningen Familj och rätt har anlagt vissa synpunkter på förslaget till övergångsbestämmelser. De sakkunniga har bl. a. föreslagit att, om ett underhållsbidrag har bestämts före den nya lagens ikraftträdande, nuvarande bestämmelser om att bidraget skall upphöra att gälla vid omgifte

fortfarande skall äga tillämpning. Föreningen föreslår att detta kompletteras med tillägget "såvida inte den underhållsberättigade under åberopande av 11 kap. 14 § tredje stycket giftermålsbalken i dess nya lydelse av domstol tillerkännes rätt till fortsatt underhållsbidrag". Vidare anför föreningen att rädslan för att få ett stort antal prövningar av äldre, oskäliga underhåll i ett rättssamhälle inte får hindra en retroaktiv lagstiftning. Bl. a. på grund av psykisk press ingås inte sällan oskäliga avtal i samband med skilsmässor. Föreningen förordar därför att de sakkunnigas förslag till begränsning av jämkningsmöjligheten såvitt gäller avtal om underhållsbidrag som har träffats inför förestående äktenskapsskillnad utgår. I ett modernt samhälle måste det anses förkastligt om det skulle råda olika regler inom familjerätten beroende på tidpunkten för skilsmässa/rättshandlingen. Så resonerade både regering och riksdag när det gällde arvsrätt för barn vars föräldrar inte har varit gifta med varandra.

Även *Malmö tingsrätt* har kommenterat de föreslagna övergångsbestämmelserna och för fram samma synpunkter som i anslutning till motsvarande bestämmelser i FB (se avsnitt 2.9).

4 Underhållsskyldigheten mot föräldrar

De sakkunniga har föreslagit att den nuvarande bestämmelsen om skyldighet för barn att under särskilda förutsättningar betala underhåll till sina föräldrar upphävs. Förslaget har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av samtliga remissinstanser som har yttrat sig. Bland dem finns *socialstyrelsen, Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet, de sociala centralnämnderna i Göteborg, Malmö, Uppsala* och *Östersund, Familjerättsassistenterna i norra Stor-Stockholm, Kommunförbundet, TCO, Advokatsamfundet, Domareförbundet, Moderata samlingspartiets kvinnoförbund, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund* och föreningen *Familj och rätt*. Endast *hovrätten för Nedre Norrland* anser på samma skäl som hovrätten framfört i fråga om motsvarande skyldighet för föräldrar att betala bidrag till vuxet barn, att bestämmelsen bör stå kvar (se 2.1).

5 Övriga synpunkter på de sakkunnigas förslag

5.1 Föräldrabalken

5.1.1 Gemensam handläggning av vårdnads- och underhållsfrågor

De sakkunniga har föreslagit att när parterna är ense i såväl vårdnads- som underhållsfrågan, frågan om underhåll skall kunna väckas genom ansökan till rätten i samband med ärende om vårdnaden om barnet. Samtliga

Remiss-yttrandena

remissinstanser som har yttrat sig välkomnar en förenklad handläggning av dessa frågor. Förslaget innebär enligt *Svea hovrätts* mening en angelägen reform, mot vilken någon saklig invändning inte kan göras. Genom införandet av reglerna om gemensam vårdnad torde en ökning av antalet vårdnadsärenden kunna förväntas. Detta förstärker ytterligare behovet av den föreslagna ändringen. *Sociala centralnämnden i Östersund* instämmer i det förslag som de sakkunniga har lämnat. Även *föreningen Familj och rätt* uttalar sig positivt. Varje förenkling av procedurfrågorna i familjemål är förtjänstfull. Redan ordet "stämning" har en sådan negativ, nästan kriminell belastning att det kan omintetgöra en överenskommelse i godo.

De sakkunniga har berört möjligheten att också tvistiga underhållsfrågor skulle få väckas och handläggas i förenklad form, men har avstått från att lägga fram något förslag om det, eftersom en sådan reform enligt de sakkunniga lämpligen bör övervägas i ett större sammanhang. *Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet*, som i och för sig tillstyrker de sakkunnigas förslag, anser dock att det vore önskvärt att redan i detta lagstiftningsärende möjligheten till förenklade handläggningsformer även såvitt avser tvistiga underhållsfrågor övervägdes närmare. En underhållsrelation är speciell genom det behov av omprövning flera gånger av underhållsskyldighetens storlek, som kan tänkas föreligga under en längre period. Frågan om rättegångsformerna är därför viktig för underhållssystemets allmänna sätt att fungera.

Enligt *Stockholms tingsrätt* borde till en början övervägas om det inte även utan samband med fråga om vårdnad om barn kunde ges möjlighet till gemensam ansökan om parterna är ense om underhållsbidragets storlek. Ur praktisk och processekonomisk synpunkt måste detta vara att föredra framför gällande regler där talan nödvändigtvis skall väckas genom stämning även om parterna är ense om bidragets storlek. Frågor om vårdnad och umgängesrätt i samband med äktenskapsmål handläggs – liksom fallet är med sådana frågor i kombination med talan om underhållsbidrag – som tvistemål. Vårdnads- och umgängesrättsfrågor utan angivet samband handläggs f. n. enligt reglerna om domstolsärenden (se justitieombudsmannens ämbetsberättelse 1975/76 s. 116 f). Dock förekommer det i mål om överflyttande av vårdnad m. m. att – sedan talan om vårdnad och underhållsbidrag efter hörande av barnavårdande myndigheter återkallats – endast umgängesrättsfrågan helt författningsenligt handläggs i målform. Olikheterna i handläggningsformerna medför praktiska olägenheter. Ärendeformerna är dessutom ägnade att minska rättssäkerheten när det gäller interimistiska beslut i tvistiga vårdnads- och umgängesrättsfrågor. I ärenden kan ensamdomare inte hålla muntlig förberedelse. Förhandling måste ske under medverkan av nämnd. Interimistiska beslut i vårdnads- och underhållsfrågor kan med stöd av 6 kap. 13 § FB fattas av ensamdomare utan förhandling. Det torde merendels vara direkt olämpligt att fatta interimistiska beslut om vårdnad och umgängesrätt då tvist råder utan att parterna hörs personligen. Kravet på

att förhandling skall ske under medverkan av nämnd torde emellertid i praktiken få till följd att interimistiska beslut fattas på handlingarna i en utsträckning, som inte är önskvärd från rättssäkerhetssynpunkt. Vid en muntlig förberedelse inför ensamdomare händer det ofta att domaren – sedan parterna ingående har diskuterat sina ståndpunkter – förmår att ena dem. Detta medför bl. a. att personalkrävande vårdnads- och umgängesrättsutredningar kan undvikas. I vart fall är en muntlig förberedelse av värde för beslut i frågan om sådan utredning skall införskaffas. Tingsrätten är medveten om att de beskrivna fördelarna med ett sammanträffande med parterna personligen även kan vinnas genom att förhandling under medverkan av nämnd hålls. Det är dock inte rimligt att de kostnader och den tidsspillan, som uppkommer då nämnd medverkar, skall vara en förutsättning för en sakligt godtagbar handläggning i vad avser rent förberedande åtgärder i vårdnads- och umgängesrättsfrågor. Till de nu redovisade nackdelarna kommer olägenheter med bl. a. skilda former för frågornas avgörande – dom och beslut – samt olika fullföljdsregler. Det är för den skull angeläget att i det nu aktuella lagstiftningsarbetet sådana lagändringar sker att vårdnads- och umgängesrättsfrågor – åtminstone tvistiga sådana – kommer att handläggas i tvistemålsform.

Remissyttrandena

Göteborgs tingsrätt anser att de sakkunnigas förslag i och för sig innebär en förbättring i förhållande till gällande rätt. Tingsrätten har emellertid i sin verksamhet funnit att reglerna om handläggning av domstolsärenden är mindre lämpade för tvistiga vårdnadsfrågor. Tingsrätten vill därför föreslå antingen att ärendeformen reserveras för fall då parterna är överens om såväl vårdnad som underhållsbidrag och att övriga fall handläggs som mål, eller att alla vårdnads- och underhållsfrågor undandras ärendeformen och handläggs som mål. I det senare fallet bör öppnas en möjlighet att utan huvudförhandling avgöra icke tvistiga vårdnadsfrågor även om äktenskapsskillnadsfrågan inte samtidigt är föremål för prövning. Såväl kostnads- som handläggningsskäl talar för en ändring i enlighet med något av de alternativ som tingsrätten har föreslagit, anser tingsrätten.

5.1.2 Förslagen i övrigt

Moderata samlingspartiets kvinnoförbund anser att i likhet med vad som har föreslagits i GB i fråga om makars inbördes skyldigheter att det också i 7 kap. 3 § FB, bör införas en regel som anger att föräldrar och barn skall bistå och hjälpa varandra i mån av förmåga. I motiven till lagregeln bör klarläggas att bistånd och hjälp inte i första hand avser ekonomiska eller andra förhållanden för vilka samhället erbjuder erforderliga resurser.

De sakkunniga har föreslagit (7 kap. 9 § FB), att förälder som under samlevnad försummar sin underhållsskyldighet skall kunna förpliktas att betala underhållsbidrag, inte endast för framtiden utan också för förfluten tid.

Remissyttrandena

Förslaget gäller oberoende av vilket civilstånd föräldern har. *Socialstyrelsen*, som är den enda remissinstans som särskilt har yttrat sig däröver, tillstyrker förslaget.

Enligt 7 kap. 11 § andra stycket FB de sakkunnigas förslag skall på begäran av den underhållsberättigade domstol ges möjlighet förklara att den underhållsskyldige skall utge underhållsbidrag utan att beloppet fastställs. *Föreningen Familj och rätt* vill allvarligt varna för en sådan ordning. De sakkunniga har både i den allmänna motiveringen och i specialmotiveringarna framhållit, att det förekommer missbruk av bidragsförskott vilket bör stävjas. Bestämmelser som ger domstol möjlighet att utan precisering av belopp förklara att underhållsbidrag skall utgå ökar riskerna för missbruk. Åtminstone vid två tillfällen kan det ligga i vårdnadshavarens ekonomiska intresse att i stället för fixerat belopp få en "underhållsförklaring", dvs. dels om vårdnadshavaren har så god inkomst att den underhållsskyldiges bidrag bör vara lägre än bidragsförskottet, dels om barnet har egna tillgångar, som minskar underhållsbidraget till ett belopp under förskottsnivån. Föreningen avstyrker därför förslaget.

Föreningen anser vidare att det i paragrafen eller i 10 § borde infogas ett särskilt stycke om rättegångskostnader i mål om underhållsbidrag. Från den 1 januari 1977 gäller nya bestämmelser om rättegångskostnaderna i vårdnadsmål/ärende. Vidare finns i 18 kap. rättegångsbalken regler för rättegångskostnader med avsikt att reducera antalet oöverlagda eller illa grundade processer. När det gäller mål om underhållsbidrag får spärrarna i 18 kap. rättegångsbalken inte den verkan lagstiftaren har avsett. Den som har rätt att föra barnets talan, dvs. i allmänhet vårdnadshavaren, kan när och hur illa grundat som helst anhängiggöra en process mot den underhållsskyldige om höjning av underhållsbidraget. Som kärande står barnet, även om det inte ens kan tala och än mindre ställa eller bestrida yrkanden i en domstol. Förlorar barnet (läs vårdnadshavaren) processen blir detsamma i allmänhet ålagt att ersätta motpartens rättegångskostnader, trots att barnet oftast är oskyldigt till processen. Att barnet skall bli ersättningsskyldigt för vårdnadshavarens mer eller mindre oöverlagda åtgärder är inte rimligt i ett rättssamhälle. Dessutom är det sällan som barnet har några medel, varför ersättningsskyldigheten endast blir en tom fras. En underhållsskyldig förälder som krävde sitt barn på rättegångskostnader, som den andra föräldern har vållat, skulle f. ö. av de flesta i vårt samhälle betraktas med stor ovilja. I många fall skulle också risken vara stor att vårdnadshavaren använde sig av detta för att svartmåla den andra föräldern. Föreningen upplyser att man på många håll, även i domstolar, har reagerat mot att barnet skall bli ersättningsskyldigt. Föreningen föreslår med hänvisning till det sagda att i 11 § förs in följande mening: "Den som för barnets talan skall ersätta motpartens kostnad om barnet blir förlorande part."

Malmö tingsrätt anför att frågan huruvida underhåll kan bestämmas

interimistiskt för förfluten tid är oklar i praxis. Tingsrätten delar den uppfattning som de sakkunniga har fört fram, nämligen att underhåll för förfluten tid skall kunna fastställas också interimistiskt om mycket viktiga skäl talar därför. Detta bör emellertid sägas ut i lagtexten (7 kap. 12 § FB) anser tingsrätten och inte enbart i motiveringen.

5.2 Lagen om bidragsförskott

Föreningen Familj och rätt anser till skillnad mot de sakkunniga att det bör vara möjligt att arbeta med delar av bidragsförskott. De föreslår därför att den nuvarande 4 § fjärde stycket kompletteras så att bidragsförskott inte utgår med högre belopp än underhållsbidraget, om barnet inte har behov av större bidragsförskott.

Svea hovrätt, Malmö tingsrätt och *Domareförbundet* har i fråga om de sakkunnigas förslag till utformning av 15 § anmärkt att det klarare av lagtexten bör framgå att försäkringskassan inträder i barnets rätt till underhållsbidrag gentemot den underhållsskyldige endast till den del underhållsbidraget svarar mot bidragsförskottets belopp.

Malmö tingsrätt anser att försäkringskassan bör åläggas obligatorisk skyldighet att bereda den underhållsberättigade tillfälle att i samband med återkrav av helt bidragsförskott utkräva oguldet underhållsbidrag som överskjuter bidragsförskottet. Tingsrätten föreslår därför att 17 § utformas i enlighet med detta.

Juridiska fakultetsnämnden i Uppsala tar upp frågan om fördelning av belopp, som den underhållsskyldige betalar, när det utgår bidragsförskott och underhållsbidraget är större än förskottet. Vad fakultetsnämnden åsyftar är inte frågan om avräkning av betalning av löpande underhåll eller på äldre restskuld utan om fördelning av betalning på olika krav för samma månad. I den mån den underhållsskyldige betalar ett mindre belopp än han skall, när underhållsbidraget överstiger bidragsförskottet, betraktas enligt 15 § andra stycket införsellagen dels det allmänna (för bidragsförskottet), dels barnet självt (för överskjutande underhållsbelopp) som två olika borgenärer, som får dela på influtet belopp i proportion till varderas fordran. Samma betraktelsesätt tillämpas i praktiken av barnavårdsnämnderna vid fördelning av frivilligt erlagda betalningar (se socialstyrelsens meddelandeblad nr 7/74). När det utgår bidragsförskott är emellertid hela betraktelsesättet egendomligt såväl vid införsel som vid frivillig betalning. Fördelningsprincipen innebär att barnet alltid tillförsäkras åtminstone något belopp utöver bidragsförskottet, så snart den underhållsskyldige har betalt något alls för den aktuella månaden. Men den grundläggande tanken bakom bidragsförskotten är ju blott att tillförsäkra barnet fullt bidragsförskott som ett minimiunderhåll. Fördelningsprincipen innebär därför i själva verket en omotiverad överkompensation, som uppstår genom att barnets och det

Remissyttrandena

allmännas krav uppfattas som sidoordnade. Med hänsyn till bidragsförskottets syfte borde hela betalningen upp till bidragsförskottsnivån gå till det allmänna, även om underhållet är lägre. I samband med andra ändringar i lagen om bidragsförskott och i införsellagen skulle fördelningsregeln kunna ändras. Otvivelaktigt skulle detta dock innebära borttagandet av någon överkompensation genom bidragsförskott i vissa fall, som har vunnit hävd i praxis.

Socialstyrelsen påtalar att det förekommer att de sociala myndigheterna anser att utgående bidragsförskott skall täcka inte bara socialhjälp till barnet utan även medföra avdrag på den socialhjälp som tillkommer barnets vårdnadshavare. Socialutredningen har beträffande socialförsäkringstillägget föreslagit att inkomster och tillgångar som avser barn endast skall få avräknas på normbeloppet för barnet. Denna princip borde gälla redan i dag vad avser utgående socialhjälp. Det är rimligt att betrakta bidragsförskottets belopp som ett minimibidrag till barnet. Ett uttalande härom av lagstiftaren borde kunna vara vägledande för den som har att tillämpa socialhjälpslagens regler. En direkt bindande föreskrift kan däremot, med hänsyn till att socialutredningens förslag f. n. är under remissbehandling, knappast anses befogad. Det förekommer att återkrav av utbetalat bidragsförskott medför ett ökat socialhjälpsbehov. Detta är inte rimligt. Det finns ingen anledning att genom återkravsreglerna öka trycket på den kommunala socialvården. Att de sakkunnigas förslag om återkrav innebär minskade kostnader för socialhjälpen är därför värdefullt. Det kan t. o. m. ifrågasättas om inte kostnaden för utgående bidragsförskott i sin helhet bör ersättas med statsmedel. Sistnämnda fråga tar också de *sociala centralnämnderna i Göteborg, Uppsala* och *Östersund* upp, liksom *Familjerättsassistenterna i norra Stor-Stockholm* och *Kommunförbundet*.

Slutligen berör *föreningen Sveriges kronofogdar* de svårigheter som i praktiken har orsakats av föreskriften i 7 §, att den underhållsskyldige skall delges skriftligt beslut om bidragsförskott. De flesta kronofogdemyndigheter torde anse, att det måste visas att beslutet formriktigt har delgivits med den underhållsskyldige, innan det bidragsförskottsgivande organet kan göra gällande någon rätt till återkrav. Flera avgöranden i besvärsmål har gått i denna riktning. Vissa kronofogdemyndigheter påfordrar emellertid inte någon bevisning om att delgivning har skett. Det är givetvis otillfredsställande att praxis hos kronofogdemyndigheterna inte är enhetlig. Eftersom det många gånger uppenbarligen är förenat med stora svårigheter för försäkringskassan att i vart fall inom rimlig tid få till stånd en delgivning med den bidragsskyldige, borde det enligt föreningens uppfattning vara tillräckligt att beslutet sänds till den bidragsskyldige i rekommenderad försändelse under senast kända bostadsadress. I allt fall bör det i den kommande propositionen göras helt klart vad som fordras för att försäkringskassan skall kunna göra återkravsrätten gällande.

5.3 Övriga förslag

Remissyttrandena

De sakkunniga har, sedan Advokatsamfundet aktualiserat frågan, föreslagit att även i de fall då makar gemensamt ansöker om äktenskapsskillnad, skillnaden skall kunna föregås av betänketid, nämligen om makarna önskar det.

Såväl *Stockholms tingsrätt* som *Familjerådgivarnas förening* finner förslaget väl motiverat. Tingsrätten delar helt de sakkunnigas mening om att i den mån den nuvarande lagens regler leder till skenbetonade rättegångar dessa inte är lämpligt utformade. Enligt föreningen avhjälper man med förslaget en brist i nuvarande lagstiftning.

De sakkunniga har kommenterat betydelsen vid införsel av förslaget att den underhållsskyldige skall kunna få underhållsbidrag till barn nedsatt under den tid han har utövat rätt till umgänge till barnet. I efterhand kan det komma att konstateras att när ett förskottsvis förfallande bidragsbelopp tas ut genom införsel, beloppet skall sättas ned med hänsyn till dessa kostnader, säger de sakkunniga. Om den underhållsskyldige häftar i skuld till barnet för äldre obetalda underhållsbidrag bör beloppet avräknas från skulden. Föreligger däremot ingen skuld bör enligt de sakkunniga bidragsbeloppet vid nästa införseltillfälle sättas ned med det belopp som den underhållsskyldige äger gottskriva sig. Nedsättningen kan då vara till fördel för annan borgenär som har införselbar fordran.

Föreningen Familj och rätt framför kritik mot de sakkunnigas uppfattning i denna del. Meningen med rätten till nedsättning är enligt föreningen att bereda den underhållsskyldige ekonomisk möjlighet att vara tillsammans med sitt barn. När förbehållsbelopp har beräknats för den underhållsskyldige i samband med införseln har hänsyn inte tagits till eventuella umgängeskostnader. Följer man de sakkunnigas förslag förbättras inte den underhållsskyldiges ekonomiska möjlighet till umgänge med barnet. Föreningen vill därför föreslå att det i förarbetena entydigt slås fast att "umgängesnedsättningen" inte är införselbar.

Riksskatteverket upplyser att den granskning som verket har gjort av de sakkunnigas förslag inte har visat att de skatterättsliga bestämmelserna främst beträffande behandlingen av periodiskt understöd och underhåll av icke hemmavarande barn behöver förändras om de sakkunnigas förslag genomförs. *Juridiska fakultetsnämnden i Uppsala, Göteborgs sociala centralnämnd, Familjerättsassistenterna i norra Stor-Stockholm* och *Moderata samlingspartiets kvinnoförbund* föreslår att det avdragsgilla beloppet för underhållsbidrag till barn höjs. *Familjerättsassistenterna* säger dock att med hänsyn till den ojämna effekt jämkningen får beroende på inkomst och barnantal, det dock vore rimligare att helt slopa avdragsrätten och i stället sänka underhållen i motsvarande omfattning. Dagens praxis hos barnavårdsnämnder och domstolar är, säger assistenterna, att ta hänsyn till avdragsrätten på så sätt att underhållsbidragen höjs. Detta gör att nuvarande

avdragsmöjligheter i viss mån är satta ur funktion.

Remiss-yttrandena

Advokatsamfundet uppmärksammar att det belopp som f. n. godtas som avdragsgillt periodiskt understöd till vuxna, sjuka barn och till föräldrar är begränsat till 5 000 kr., om inte genom exempelvis domstols dom annat gäller. Beloppet är oförändrat sedan lång tid tillbaka. Tas bestämmelserna om underhållsskyldighet mot dessa grupper bort, borde en justering göras också beträffande storleken av det avdragsgilla periodiska understödet, anser samfundet.

Hovrätten för Nedre Norrland ifrågasätter vid sin granskning av de särskilda bestämmelserna i förslaget om redaktionella jämkningar i form av modernisering av språket i äldre lagstiftning bör ske utan att så sker konsekvent över hela linjen. Det lämpligaste torde f. ö. vara, säger hovrätten, att om en omfattande språklig omredigering krävs ersätta hela den aktuella lagen med ny lagstiftning för att inte splittra texten med alltför många olika stilarter. *Utredningen om barnens rätt* nämner att det vid genomgång av betänkandet inom utredningen har påpekats att nu ifrågavarande lagtext ursprungligen har utformas under en tid, då det som regel var mannen som var underhållsskyldig. Den synpunkten framfördes därför om inte lagtexten i sin helhet borde bli föremål för en språklig översyn. Även *Moderata samlingspartiets kvinnoförbund* har synpunkter på den språkliga utformningen. Inledningsvis anför förbundet att lagtexten på de ställen där man använder personpronominet "han" och detta hänför sig till endera av två makar, "han" bör ersättas med "han eller hon" eller med en könsneutral beteckning med de konsekvensändringar som blir erforderliga i efterföljande text. Språket påverkar på ett avgörande sätt människors tänkande. I de fall där "han" syftar på person av endera könet, kan svårigheter att rätt förstå lagtextens innebörd undanröjas med en skrivning som klart anger att person, oavsett kön avses. Förbundets uppfattning är vidare att lagtext skall utformas så att den lätt förstås av dem som är berörda. Där det gäller lagar av så allmänt intresse som FB och GB bör kravet på förståelighet stå i förgrunden vid utformandet av texten. Det är otillfredsställande att en lagtext som reglerar människors inbördes relationer är hart när omöjlig att rätt förstå utan ett ingående studium av förarbetena till lagen. Det borde enligt förbundets mening vara möjligt att i förekommande fall till lagtexten såsom anmärkningar foga de regler som skall gälla vid bedömning av situationer som lagtexterna reglerar. Det bör också i motiven till lagtexten klarare framgå vad som har avsetts med uttryck som "synnerliga skäl", "skälig omfattning", "särskilda omständigheter", "i särskild ordning" etc., anser förbundet.

Bilaga 3

Underhåll och socialförmån

En forskningsrapport av professor Anders Agell (maj 1978)

1. Forskningsprojektet

Vid juridiska fakulteten vid Uppsala universitet har undersökts den sociala och ekonomiska situationen år 1975 för ett par särskilda grupper av underhållsskyldiga och underhållsberättigade. (Arbetet har fått ekonomiska stöd av Socialstyrelsen och Statens Råd för Samhällsforskning. Någon slutrapport har ännu inte publicerats.) Undersökningen har avsett ett riksrepresentativt slumpurval av dels frånskilda par för vilka äktenskapsskillnad meddelades år 1971, dels ogifta föräldrar som fick barn 1971 och som inte sammanbodde med varandra 1975. En förutsättning har vidare varit att det år 1975 funnits en skyldighet att betala underhållsbidrag som i skilsmässogruppen kunnat avse inte blott barn utan även make eller make och barn. Det ganska invecklade urvalsförfarandet måste här förbigås.

I det följande skall redovisas vissa resultat som gäller fall av underhållsskyldighet mot enbart barn (avsnitt 2) eller enbart make (avsnitt 3).

I undersökningen har inhämtats uppgifter från både myndigheter (tingsrätter, barnavårdsnämnder och socialnämnder) och de enskilda människorna. (Eftersom en enkät till fäder, som fått barn utom äktenskap 1971, antagits kunna verka störande i vissa fall, har dessa fäder dock ej omfattats av enkätundersökningarna direkt till de enskilda.)

Alla uppgifter har avidentifierats och behandlats statistiskt med hjälp av datamaskin.

I svaren från de enskilda, som intervjuats i första hand genom postenkät, i andra hand genom telefonenkät, föreligger ett bortfall, eftersom blott 60–70 % av individerna medverkat i undersökningen. För att bortfallet skall statistiskt kompenseras har svaren från dem, som inte besvarat postenkät (med två påminnelser) men väl låtit sig telefonintervjuas, vägts upp antalsmässigt, så att telefonsvararna fått representera även bortfallet. Uppgifter från myndigheter finns för praktiskt taget samtliga fall. Genom utnyttjande av dessa uppgifter (om t. ex. civilstånd, taxerad inkomst och socialhjälp) har det varit möjligt att i vissa hänseenden göra en analys av bortfallet och av tillförlitligheten av vägningsförfarandet. Analyserna har inte gett vid handen att resultaten i stort skulle besväras av några större fel på grund av bortfallet i svaren från de enskilda.

I det följande skall återges några resultat i undersökningarna. Utrymmet medger inte att den statistiska tillförlitligheten (signifikansen) diskuteras. Det bör även betonas att det är obekant om resultaten skulle ha blivit desamma vid en undersökning av andra årgångar.

2. Underhåll till barn

I *skilsmässogruppen* från 1971 förekommer i materialet ca 450 fall av underhållsskyldighet mot enbart barn 1975. I 94 % av fallen var den underhållsskyldige en man. (De fall i vilka föräldrarna delat upp vårdnaden över flera barn mellan sig har av undersökningstekniska skäl utelämnats i materialet.) I gruppen av *ogifta föräldrar* från 1971 ingår drygt 300 fall i vilka föräldrarna inte sammanbodde 1975 och fadern var skyldig att betala underhållsbidrag för barnet till modern, som alltid var vårdnadshavare.

I den aktuella skilsmässogruppen ang. underhåll till enbart barn låg medianåldern vid skilsmässan 1971 för de underhållsskyldiga i åldersintervallet 31–34 år och för de underhållsberättigade vårdnadshavarna i åldersintervallet 27–30 år. Nästan hälften av äktenskapen hade bestått i 5–9 år. De år 1975 ej sammanboende föräldrarna med barn utom äktenskap fött år 1971 var yngre. Medianåldern år 1971 låg i intervallet 23–26 år för fäderna och 19–22 år för mödrarna.

2.1 Parternas familjesituation, förvärvsarbete och inkomster 1975

Tabell 1. *Föräldrarnas civilstånd eller samboende med ny partner 1975. (Vägda %.)*[1]

	Frånskild 1971		Ogift mor 1971 Uhb för barn
	Uhs för barn	Vårdnadshavare	
Ensamstående	47	58	72
Gift med ny partner	23	22	8
Ogift men samboende med ny partner	31	20	20
Totalt %	101	100	100
Antal	240	267	188

[1] I tabellerna används förkortningarna uhs för underhållsskyldig och uhb för underhållsberättigad.

Tabell 1 visar att både underhållsskyldiga och underhållsberättigade föräldrar ofta funnit en ny partner till år 1975. Andelen verkligt ensamstående var störst bland de ganska unga mödrar, som har ett fyraårigt barn, fött utom äktenskap år 1971. Även giftermålsbenägenheten i det nya förhållandet framgår av tabellen. – I fråga om de underhållsskyldiga, frånskilda männen, som sammanbodde med ny partner, kan tilläggas att det 1975 vanligen fanns barn i det nya hushållet, antingen ett gemensamt barn eller ett barn till den nya partnern.

Betr. *förvärvsarbetsfrekvensen* kan nämnas att nästan 85 % av de frånskilda underhållsskyldiga, drygt 50 % av de frånskilda underhållsberättigade och ca 65 % av de ogifta mödrarna från 1971 hade heltidsarbete under hela eller delar av 1975.

De av individerna själva uppgivna, *skattepliktiga bruttoinkomsterna för år 1975* skall här blott återges genom medianvärden för delgrupperna. Medianvärdena var för de underhållsskyldiga frånskilda 42 000 kr, de underhållsberättigade frånskilda 30 000 kr och de underhållsberättigade, ogifta mödrarna från 1971 28 000 kr. (Enligt Statistisk årsbok 1977 s. 351 var samma bruttoinkomst för alla deklaranter 1975 40 900 för män och 20 900 kr för kvinnor. Bruttoinkomsten var dock högre än genomsnittet i de ålderslägen där de underhållsskyldiga och underhållsberättigade vanligen återfinns. Medianvärdet var omkring 49 000 kr bland alla män i åldrarna 35–49 år och 24–27 000 kr bland alla kvinnor i åldrarna 25–39 år.) För de underhållsskyldiga fäderna till barnen födda utom äktenskap 1971 (vilka fäder inte omfattas av någon enkät) var den taxerade medianinkomsten för år *1974* 33 000 kr, att jämföra med en taxerad medianinkomst 1974 för de frånskilda underhållsskyldiga i undersökningen om 37 000 kr. – Medianvärdena ger dock inte någon uppfattning om den spridning i inkomsterna, som i själva verket förelegat inom varje delgrupp och som bl. a. berott på antal arbetade månader under året. Det kan nämnas att den *taxerade inkomsten för 1974*, som varit känd för samtliga individer i undersökningen, understeg 20 000 kr för 20 % av de frånskilda underhållsskyldiga, för 37 % av de frånskilda underhållsberättigade, för 24 % av fäderna med underhållsskyldighet till barn födda utom äktenskap 1971 och för 48 % av mödrarna till dessa barn.

Påfallande är vidare att den sammanlagda *familjeinkomsten* för de underhållsskyldiga eller underhållsberättigade, som sammanbodde med en ny partner 1975, var väsentligt högre än inkomsterna för de år 1975 ensamstående individerna. Medianen för bruttofamiljeinkomsten 1975 för de underhållsskyldiga frånskilda, som funnit en ny partner, var sålunda 85 000 kr för sammanboende (gifta eller ogifta) utan barn i hushållet och 77 000 kr för sammanboende (gifta eller ogifta) med barn i hushållet.

2.2 Förekomst av bidragsförskott. Underhållsbidragens storlek och deras betalning 1975. Restskulder

Fullt bidragsförskott utgick under år 1975 till 58 % av alla underhållsberättigade, frånskilda vårdnadshavare i den undersökta skilsmässogruppen från 1971 och till 65 % av mödrarna med rätt till underhåll för barn utom äktenskap fött 1971. (S. k. utfyllnadsbidrag berörs nedan under 2.4.) *Storleken av underhållsbidragen* var i allmänhet något lägre, när det utgick fullt bidragsförskott och underhållsbidraget följaktligen skulle betalas till kommunen, än när underhållsbidraget betalades direkt (och i allmänhet helt) till

vårdnadshavaren. (Bidragsförskottet var i januari 1975 300 kr.) När det utgått bidragsförskott i skilsmässogruppen, var underhållsbidragens medianstorlek i januari 1975 ca 270 kr för 1 barn, 470 kr för 2 barn och 640 kr för 3 barn. I de fall då underhållsbidraget i skilsmässogruppen betalades direkt till vårdnadshavaren utan att det utgått fullt bidragsförskott var medianstorleken ca 350 kr för 1 barn och ca 600 kr för 2 barn. Medianvärdet av underhållsbidragen för barn födda utom äktenskap 1971 uppgick i januari 1975 till 250 kr i bidragsförskottsgruppen och 300 kr för de underhållsskyldiga, som betalade direkt till vårdnadshavaren. I skilsmässogruppen omfattade underhållsskyldigheten blott 1 barn i ungefär hälften av alla fall.

I tabell 2 över betalningsfrekvensen av underhållsbidragen i undersökningsmaterialet ingår både "direktbetalare" och "kommunbetalare", varvid kommunbetalarna uppdelats i fyra undergrupper beroende på hur stor procentandel av det för år 1975 föreskrivna underhållet, som man faktiskt betalat.

Tabell 2. *Graden av betalning 1975 av löpande underhållsbidrag 1975*

Betalningsgrad 1975	Frånskilda uhs 1971	Fäder till barn födda 1971 av ogifta mödrar
Till kommunen		
0–30 %	25	24
31–60 %	8	10
61–90 %	8	10
91– %	20	26
Direkt till den underhållsberättigade: Hela eller mer än hela underhållet	60 (40)	57 (31)
Totalt %	101	101
Antal	368	231

Om de kommunbetalare, som betalt minst 90 % av det löpande underhållet för 1975, betraktas som fullgoda betalare, ser vi att omkring 60 % av samtliga underhållsskyldiga i undersökningspopulationen betalade hela eller praktiskt taget hela underhållet. Så mycket som 1/4 av alla gäldenärer i undersökningen betalade dock högst 30 % av underhållsbeloppet för 1975. Tabellen visar också att helhetsbilden av betalningsgraden blir väsentligt sämre, om man bortser från direktbetalarna och endast betraktar de fall i vilka fullt bidragsförskott utgått.

En betydande grupp underhållsskyldiga betalade under 1975 i själva verket mera än det löpande underhållsbeloppet för året, eftersom de sedan tidigare år hade restskuld för obetalda underhållsbidrag. (Se vidare nedan.) Med hänsynstagande till att betalningsgraden för 1975 sålunda för enskilda gäldenärer översteg 100 % av det löpande underhållet har det framräknats hur stor andel av summan av alla löpande underhållsbidrag för år 1975, som totalt sett

betalades under året. Andelen var 71 % i skilsmässogruppen och 75 % för barnen födda 1971 av ogifta föräldrar.

I hela undersökningspopulationerna utgjorde, som redan framgått, direktbetalning till vårdnadshavaren det vanligaste betalningssättet. Därnäst vanligast var betalning genom införsel till kommunen på grund av utgivna bidragsförskott, ett betalningssätt som förekom i omkring 1/4 av alla fall (och i en större andel fall om enbart kommunbetalarna medräknas).

Analyser av *sambandet mellan betalningsgraden av underhållet för enskilda gäldenärer och olika faktorer, som kan tänkas påverka betalningsgraden*, visar att det här är fråga om utomordentligt invecklade samband, eftersom betalningsgraden kan bero på både den ekonomiska förmågan, på betalningsviljan och på indrivningsmöjligheterna. Ett starkt samband föreligger mellan årsinkomst och betalningsgrad. Vid årsinkomster över 40 000 kr betalade 4 av 5 gäldenärer hela underhållet, vid lägre inkomst mindre än varannan. Som tidigare nämnts är inkomsten ofta beroende av antalet arbetade månader. En låg förvärvsintensitet hänger i sin tur ofta samman med uppgifter om sjukdom, arbetslöshet eller, emellanåt, uppgiven betalningsovilja. – De särskilt små underhållen (mindre än 200 eller 300 kr/mån.) betalades sämre än de något större (dock ej sämre än de största). Detta förhållande kan sammanhänga med att underhållsskyldighet till barn på sina håll ålagts utan hänsyn till förmåga på grund av skyldighetens antagna "ovillkorlighet". – Betalningsgraden sjunker påtagligt när underhållet avser flera barn än ett. – Underhållsskyldiga som sammanlever med en ny partner betalar bättre än ensamstående.

Att betalningsviljan spelar in i vissa fall framgår av att det finns ett statistiskt samband mellan betalningsgraden och graden av uppgivet *umgänge* mellan den underhållsskyldige och barnet. Detta samband tycks vara oberoende av ekonomiska förhållanden.

I vårt material var som nämnts ca 1/4 av alla underhållsskyldiga föremål för införsel 1975. En annan riksrepresentativ specialundersökning av införselsystemet för underhåll år 1975 (som genomförts vid sidan av den här presenterade undersökningen) har visat att bland *alla* underhållsskyldiga i landet, vilka var föremål för införsel år 1975, hade 30 % skuld till det allmänna enl. kronofogdarnas register i allmänna mål. Vanligast var skatteskulderna, men 15 % av de underhållsskyldiga, som var föremål för införsel, hade obetalda böter. Specialundersökningen visade också, naturligt nog, att förekomsten av skuld i centralregistret över allmänna mål statistiskt motsvaras av en lägre betalningsgrad vid införsel för underhållsbidrag.[2]

Här skall inte diskuteras den invecklade frågan i vad mån restskulder uppkommer inte bara på grund av bristande betalningsförmåga utan även i

[2] Se Agell, Söderquist & Jäger, Införsel för underhåll. En statistisk undersökning. Utgiven av Juridiska institutionen vid Uppsala universitet och Riksskatteverket 1977, s. 84 ff, jfr s. 75 ff.

vissa fall på grund av bristande indrivning som kan bero både på bristfällig fordringsbevakning och på svårigheter att nå gäldenären med indrivningsåtgärder. I den mån en fordran går till införsel är indrivningssystemet dock mycket effektivt.

Den nämnda specialundersökningen av ett riksrepresentativt urval av alla fall i landet av införsel för underhåll 1975 visade bl. a. att i 63 % av alla införselärenden indrevs mera än 90 % av de löpande underhållsbidragen för en sammanlagd undersökningsperiod om 10 månader. I 42 % av fallen indrevs mera än summan av löpande bidrag, dvs. betalningarna räckte för att minska en utestående restskuld.

I det undersökta huvudmaterialet från 1971 hade många gäldenärer i slutet av 1975 *restskulder* för obetalda bidrag. Dessa skulder blir automatiskt större om en bristande betalning avsett ett högre underhållsbidrag. Betr. båda delgrupperna i undersökningen (skilsmässofallen och föräldrar till barn utom äktenskap) gällde att hälften av de underhållsskyldiga var helt skuldfria eller hade en skuld om högst 1 000 kr. En restskuld om minst 3 000 kr åvilade dock 40 % av de underhållsskyldiga i skilsmässogruppen och 1/3 av fäderna med underhållsskyldighet mot barn utom äktenskap. Nästan 20 % i skilsmässogruppen hade en restskuld över 10 000 kr. – Det kan tilläggas att genomsnittsgäldenären i den särskilda införselundersökningen låg efter med betalningen av ett underhållsbidrag för 8 månader.

2.3 Socialhjälp

Tabell 3. *Förekomst av socialhjälp 1975*

Socialhjälp %	Frånskilda 1971		Ogifta föräldrar 1971	
	Uhs för barn	Vårdnadshavare	Uhs för barn	Vårdnadshavare
Ja	15	13	22	30
Nej	85	87	79	70
Totalt %	100	100	101	100
Antal	445	447	304	302
Antal utbetalningstillfällen i ja-fallen				
medianvärde	10	5	5	4
medelvärde	13	10	10	6
Erhållet totalbelopp (kr) i ja-fallen				
medianvärde	2 300	2 500	1 300	1 400
medelvärde	4 000	4 000	2 800	3 100

Uppgifterna i tabell 3, vilka inhämtats från kommunerna, avser socialhjälp till någon i huvudpersonens hushåll. En omräkning från Sveriges officiella statistik ger vid handen att omkring 6 % av alla hushåll i landet fick socialhjälp någon gång under år 1975. Andelen socialhjälpstagare är som synes klart högre inom de undersökta grupperna av underhållsskyldiga och underhållsberättigade och särskilt hög bland de ofta ganska unga mödrarna som fick barn ogifta 1971.

Vid sidan av tabellen kan nämnas att socialhjälp i samtliga grupper utgick i högre grad till *ensamstående* än till *gifta eller samboende* personer. Värt att nämna är också att andelen socialhjälpstagare var större bland *underhållsberättigade vårdnadshavare*, som samtidigt uppburit fullt bidragsförskott, än bland vårdnadshavare som fått underhållsbidraget direkt från den underhållsskyldige. Andelen som fick socialhjälp någon gång 1975 var bland vårdnadshavarna i skilsmässogruppen 18 % när man samtidigt uppburit bidragsförskott mot 7 % för dem som inte fått bidragsförskott. Bland de år 1971 ogifta mödrarna var motsvarande andelstal 33 resp. 27 %.

I fråga om *de underhållsskyldiga* var andelen socialhjälpstagare särskilt stor bland den fjärdedel av alla gäldenärer, som var föremål för införsel för underhåll under år 1975. I de fall införsel förekom 1975 utbetalades socialhjälp någon gång till 27 % av de underhållsskyldiga inom skilsmässogruppen och till 38 % av fäderna med underhållsskyldighet mot ett barn fött utom äktenskap 1971.

2.4 Utfyllnadsbidrag. Indexhöjningar. Attityder till underhållsbidragen

Av de vårdnadshavare, som fick underhållsbidraget betalt direkt från den underhållsskyldige, uppbar omkring 20 % s. k. *utfyllnadsbidrag* från barnavårdsnämnden under 1975. Emellertid har vissa vårdnadshavare underlåtit att utnyttja rätt till utfyllnadsbidrag vare sig underlåtenheten berott på okunnighet, på uppfattningen att utfyllnadsbidraget i det enskilda fallet varit för litet för besväret av en ansökan eller på passivitet i övrigt. I det undersökta materialet tycks över 40 % av dem, som borde ha haft rätt till utfyllnadsbidrag, inte ha utnyttjat denna förmån. Beräkningsmetoderna (som ej kan presenteras här) och det begränsade antalet fall (drygt 80 st. med rätt till utfyllnadsbidrag) gör emellertid att procentandelen är statistiskt osäker.

Undersökningen har vidare gett vid handen att *indexhöjningen* på 11 % av underhållsbidraget från den 1 april 1975 ofta inte iakttagits, när den underhållsskyldige betalt underhållsbidraget direkt till vårdnadshavaren (och det alltså inte utgått fullt bidragsförskott). Parterna har själva fått besvara frågan om underhållsbidraget någon gång under 1975 räknats upp med hänsyn till penningvärdets fall. Svaren redovisas i tabell 4.

Tabell 4. *Iakttagande 1975 av indexhöjning av underhållsbidraget till barn. Vägda %*

Indexhöjning	Svar från de frånskilda 1971		Svar från de år 1971 ogifta mödrarna
	Underhållsskyldig	Vårdnadshavare	
Nej	33	45	61
Svar	67	55	39
Totalt %	100	100	100
Antal	116	110	53

Enligt tabellen är det särskilt de ogifta mödrarna från 1971, som sagt att de inte fått underhållsbidraget indexhöjt 1975. (Det begränsade antalet fall gör emellertid procenttalet osäkert.) – I fråga om skilsmässofallen skiljer sig som synes kolumnerna åt beroende på vem som svarat. Detta kan bero på att det är fråga om individer ur olika par, men även på att de underhållsskyldiga i högre grad än vårdnadshavarna tenderar att svara att indexhöjningen iakttagits.

De personer, som uppgett att indexhöjning inte skett, har vidare fått frågan, om det träffats en särskild överenskommelse mellan parterna om att underlåta höjningen. Mellan 10 och 25 % i de olika delgrupperna har svarat, att en sådan överenskommelse träffats. I de allra flesta fall, där indexhöjning uteblivit, har detta alltså uppgetts ske utan särskild överenskommelse i frågan.

I enkäten till de enskilda har dessa tillfrågats om sina attityder till underhållsbidragets storlek dels "från början" (dvs. 1971), dels "i dag" (dvs. första kvartalet 1976) med hänsyn till vårdnadshavarens och barnets/barnens behov av bidrag och den underhållsskyldiges ekonomi. Svaren framgår av tabell 5.

Tabell 5. *Attityder till underhållsbidragens storlek enligt svar till enkät första kvartalet 1976. Vägda %*

Attityder till underhållsbidragets storlek	Frånskilda 1971				Attityden hos ogifta mödrar från 1971	
	Underhållsskyldigas attityder		Vårdnadshavares attityder			
	"Från början" 1971	"Nu" 1976	"Från början" 1971	"Nu" 1976	"Från början" 1971	"Nu" 1976
Alldeles för lågt	1	–	21	26	13	18
Något för lågt	1	4	20	29	21	30
Lagom stort	41	42	50	33	57	38
Något för högt	27	22	2	1	1	–
Alldeles för högt	26	28	2	–	–	–
Vet ej	3	5	5	12	9	15
Totalt %	99	101	100	101	101	101
Antal	237	234	262	253	163	168

Grovt räknat hälften av alla tillfrågade har tydligen svarat att underhållsbidraget från början var lagom stort. Störst andel personer med annan mening fanns från början bland de underhållsskyldiga i gruppen frånskilda. Attityderna bland dem var ganska oförändrade i början av 1976. Förskjutningarna är större inom de två grupperna av vårdnadshavare, vilka i ökad grad kommit att innehålla personer som år 1976 ansett underhållsbidraget vara något eller alldeles för lågt bestämt.

De enskilda tillfrågades även om hur stor del av kostnaden för barnet/barnen som de ansåg täcktes antingen av vad de (vårdnadshavarna) faktiskt erhöll i bidragsförskott och/eller löpande underhållsbidrag eller av vad de (de underhållsskyldiga) betalade i underhållsbidrag direkt till vårdnadshavaren. Svaren, som här får tala för sig själva, framgår av tabell 6.

Tabell 6. *Attityder till kostnadstäckning av utgifter för barnet. Vägda %*

Bidragsförskottets eller underhålls-bidragets storlek	Frånskilda 1971		Ogifta mödrar från 1971
	Uhs för barn	Vårdnadshavare	
Täcker endast en mindre del av kostnaden	27	45	43
Täcker ungefär halva kostnaden	42	47	44
Täcker i stort sett hela kostnaden	26	8	14
Det är större än kostnaden	5	1	–
Totalt %	100	101	101
Antal	166	254	168

3. Underhåll till make

I detta avsnitt skall redovisas vissa uppgifter om en speciell grupp av skilsmässofall från 1971, nämligen sådana i vilka ena maken (regelmässigt mannen) i samband med äktenskapsskillnaden ålagts eller åtagit sig underhållsskyldighet mot den andra maken och denna underhållsskyldighet bestått ännu under 1975. Som en bakgrund bör då nämnas att underhåll till make överhuvudtaget var sällsynt i samband med äktenskapsskillnad år 1971. Från tingsrätterna har som ett led i urvalsförfarandet inhämtats uppgifter om omkring 3 300 äktenskapsskillnadsdomar 1971, motsvarande var fjärde äktenskapsskillnad det året. Föreskrifter om någon underhållsskyldighet mot make eller mot make och barn samtidigt förekom i runt tal i vart tionde av dessa fall. I ungefär vartannat av de aktuella fallen hade emellertid redan från början bestämts att underhållsskyldigheten mot make skulle

upphöra före 1975. Totalt sett innebar därför domarna i samband med äktenskapsskillnad 1971, att det blott i ungefär 1 fall på 20 föreskrevs en underhållsskyldighet mot make med bestånd ännu 1975. I denna grupp med något mera långsiktig underhållsskyldighet var det ungefär dubbelt så vanligt, att underhållsskyldigheten gällde enbart mot make, som att den avsåg make och barn samtidigt.

Efter ett visst ytterligare bortfall under urvalsförfarandet återstod blott 85 undersökta fall inom gruppen av underhållsskyldighet enbart mot make. Gruppen är så liten att de statistiska felmarginalerna blir stora, vilket bör ihågkommas vid läsningen av de följande uppgifterna. De ännu färre fallen av underhållsskyldighet mot make och barn samtidigt redovisas överhuvudtaget inte här. (Sådan samtidig underhållsskyldighet ännu 4 år efter skilsmässan förekom blott i omkring 1 fall på 60 av alla genomgångna 3 300 skilsmässodomar från 1971.)

Fallen av underhållsskyldighet mot make ännu 4 år efter skilsmässan 1971 har gällt *äktenskap med lång varaktighet*. Medianvärdet på äktenskapets längd före skilsmässan 1971 var 27 år. En stor grupp äktenskap hade ungefär denna längd; 35 % hade haft en varaktighet av 25–29 år. Sammanlagt 32 % hade varat längre än 30 år. – Makarna var följaktligen också betydligt äldre än vid skilsmässor i allmänhet. *Medianåldern* för både mannen och kvinnan var 53 år. Av kvinnorna fyllde nästan 2/3 51 år eller mera under skilsmässoåret 1971.

Familjesituationen 1975 för dem som svarat på enkäten framgår av tabell 7. Som synes levde de underhållsskyldiga i ett nytt förhållande i betydligt större utsträckning än de underhållsberättigade (av vilka alla utom en var kvinna). (Det bör dock påpekas, att en år 1975 underhållsberättigad make definitionsmässigt inte kunnat vara omgift, eftersom underhållsskyldigheten i så fall upphört. I det undersökta materialet har borttagits ett fall då den underhållsberättigade varit omgift enligt den *underhårhållsskyldiges* uppgifter.)

Tabell 7. *Familjesituation 1975. Vägda %*

	Underhållsberättigade	Underhållsskyldiga
Ensamstående	92	53
Gift och samboende med ny make	–	29
Ogift men samboende med en ny partner	8	18
Totalt %	100	100
Antal	51	55

Betr. *skolutbildning* skall blott nämnas att omkring 75 % av de underhållsberättigade enbart genomgått folkskola (mot 55 % för de underhållsskyldiga

av vilka 1 på 3 hade genomgått minst gymnasieutbildning). Helt utan *förvärvsarbete* under 1975 var omkring 60 % av de underhållsberättigade och 30 % av de underhållsskyldiga. Mer än hälften av de icke-förvärvsarbetande åberopade pensionering som förklaring till sin situation. Medianvärdet för uppgiven skattepliktig bruttoinkomst 1975 var 16 000 kr för de underhållsberättigade och 50 000 kr för de underhållsskyldiga. (I dessa inkomstuppgifter skall hänsyn inte ha tagits till förekommande underhållsbidrag.) Familjebruttoinkomsten var väsentligt högre för den hälft av de underhållsskyldiga, som varit sammanboende som gift eller ogift med en ny partner. Medianvärdet i materialet var ca 100 000 kr, men uppgiften är särskilt statistiskt otillförlitlig, eftersom den grundar sig på blott 20 fall.

Uppgifterna om *underhållsbidragets storlek* 1975 har varierat något mellan parterna, något som kan förklaras av att svar ofta lämnats av personer i olika par. Medianvärdet av underhållet i januari 1975 var 380 kr per månad om det uträknas enligt svaren från de underhållsberättigade och 300 kr med ledning av de underhållsskyldigas svar. (Medelvärdet var 490 resp. 550 kr, dvs. en omkastning av storleksordningen.)

Även uppgifterna om *betalningsgraden* av det löpande underhållet för 1975 varierar något, men i allmänhet tycks hela (eller mera än hela) underhållet ha betalats. 12 % av de underhållsberättigade och 6 % av de underhållsskyldiga har förklarat att full betalning inte skett.

Restskulder för obetalda underhållsbidrag tycks ha varit ganska ovanliga och förelåg i slutet av 1975 i 16 % av fallen enligt de underhållsberättigades uppgifter och i 8 % enligt de underhållsskyldiga.

Anmärkningsvärt är att 74 % av de underhållsberättigade och 63 % av de underhållsskyldiga uppgett att det under år 1975 inte skett någon *indexhöjning* av underhållsbidraget.

Socialhjälp har enligt kommunernas uppgifter utgått någon gång under 1975 till 15 % av de underhållsberättigade och 7 % av de underhållsskyldiga.

Avslutningsvis skall i tabell 8 redovisas parternas svar på enkätfrågor om deras attityder till underhållsbidragets storlek på grundval av en avvägning mellan den underhållsberättigades behov och den underhållsskyldiges ekonomi.

Tabell 8. *Attityder till underhållsbidragets storlek enligt svar till enkät första kvartalet 1976. Vägda %*

Attityder till underhållsbidragets storlek	Uppgift från de underhållsberättigade		Uppgift från de underhållsskyldiga	
	"Från början" 1971	"Nu" 1976	"Från början" 1971	"Nu" 1976
Alldeles för lågt	22	24	–	–
Något för lågt	25	22	–	–
Lagom stort	51	49	50	28
Något för högt	–	–	14	16
Alldeles för högt	–	–	34	54
Kommer ej ihåg	1	–	2	–
Vet ej	–	6	–	3
Totalt %	99	101	100	101
Antal	46	44	51	49

Tabellen visar liknande attityder som tidigare presenterats för underhållsskyldiga och vårdnadshavare för barn med den skillnaden att de som är underhållsskyldiga mot make efter äktenskapsskillnad i högre grad än andra kategorier tycks anse underhållsrelationen otillfredsställande efter några år.

Bilaga 4

Familjelagssakkunnigas förslag till riktlinjer för försäkringskassans bedömning av den underhållsskyldiges förmåga att återbetala utgivna bidragsförskott

1 Inledning

I kap. 3 har vi föreslagit att försäkringskassan, så länge bidragsförskott utgår, skall kunna bestämma vad som skall återkrävas av den underhållsskyldige oberoende av vad som gäller om underhållsbidrag enligt dom eller avtal. Denna bilaga innehåller förslag till riktlinjer för försäkringskassans verksamhet. Som beteckning på återkravet används i bilagan termen underhållsbidrag.

Eftersom bidragsförskott utgår kommer kassans beslut att sakna betydelse för det underhållsberättigade barnet. Detta gör att den underhållsskyldiges förmåga att betala underhållsbidrag kan bedömas enbart utifrån hans egna ekonomiska förutsättningar. I andra situationer, såsom när det gäller att fastställa ett underhållsbidrag över bidragsförskottets nivå eller det saknas lagliga förutsättningar för bidragsförskott, finns det anledning att göra en mer nyanserad bedömning och även beakta den andre förälderns förmåga att försörja barnet. Det bör därför understrykas att riktlinjerna formellt endast gäller för försäkringskassorna.

Meningen är att det skall kunna ske fortlöpande ändringar av underhållsbidragets storlek med hänsyn till variationerna av den underhållsskyldiges betalningsförmåga. Detta gör att man måste beakta marginaleffekterna så att exempelvis inte en omprövning av bidraget vid en högre inkomst leder till att hela inkomstökningen tas i anspråk för ökad skatt och barntillsynsavgift, högre underhållsbidrag samt minskat bostadsbidrag. I förhållande till gällande rätt innebär detta en ändring såtillvida att man idag ofta torde med ledning av lämnade uppgifter fastställa ett skäligt underhållsbidrag utan att på ett mer genomtänkt sätt ta ställning till hur stort underhållsbidraget skulle ha varit vid andra inkomstförhållanden. Det förekommer att man som utgångspunkt för bedömningen räknar med att den underhållsskyldige bör betala en viss andel av brutto- eller nettoinkomsten. Ett mer genomtänkt system tillämpas försöksvis bl. a. av familjerättsassistenter i norra Stor-Stockholm på initiativ från socialförvaltningen i Järfälla kommun.

Till grund för kassornas beslut bör ligga den underhållsskyldiges ekonomiska förhållanden och den försörjningsbörda som han har gentemot sin familj. Det gäller att fastställa vad som behövs för levnadsomkostnader och andra nödvändiga utgifter samt att ta en andel av överskottet i anspråk för underhållsbidrag.

Det belopp som förbehålles den underhållsskyldige bör ligga över existensminimum och socialhjälpsnivåerna. Det är meningslöst att förplikta någon att utge underhållsbidrag om han därigenom blir berättigad att uppbära socialhjälp. Det bör vidare finnas en viss marginal för skuldsättning så att den underhållsskyldige bl. a. har möjlighet att göra avbetalningar på gamla underhållsbidrag som han kanske p. g. a. tillfälliga betalningssvårigheter inte kunnat erlägga. Som framhållits i kap. 3 är vi medvetna om att våra beräkningar av bidragens storlek kan diskuteras och att ytterligare överväganden krävs innan definitiva riktlinjer kan fastställas.

När den underhållsskyldige inte kan betala ett underhållsbidrag som svarar mot bidragsförskottet utan samhället träder in och svarar för mellanskillnaden utgår en form av samhällsstöd för barnet som ersättning för den underhållsskyldiges bristande förmåga att svara för sin del av barnets grundförsörjning.

I den mån våra förslag leder till en minskning av underhållsbidrag som betalas innebär således reformen ökade samhällsinsatser för de underhållsskyldiga inom ramen för bidragsförskottssystemet.

Vi vill här framhålla att våra överväganden om underhållsbidragets storlek inte är helt knutna till att bidragsförskotten finns. Även om dessa ersättes av annat samhällsstöd för barnfamiljer kvarstår den grundläggande regeln i föräldrabalken att föräldrarna efter förmåga skall ta del i kostnaderna för barnets underhåll.

Det innebär att den underhållsskyldige under alla förhållanden måste garanteras en miniminivå för sin egen och sin familjs försörjning samt att underhållsbidraget måste bestämmas till en andel av överskottet över denna nivå. Härvid är det ofrånkomligt att systemet tillsammans med vad som gäller ifråga om skatter och behovsprövade bidrag leder till kraftiga marginaleffekter. För att det inte skall ske orättvisor mellan olika underhållsskyldiga eller uppstå orimliga marginaleffekter måste man på ungefärligen det sätt vi föreslår beakta det skattesystem som finns och de sociala förmåner som utgår.

Vi vill kraftigt understryka att det är angeläget att snabbt lätta bördorna för de underhållsskyldiga. Det är därför viktigt att det fastställs realistiska underhållsbidrag. Våra förslag till beräkning av bidragens storlek upp till bidragsförskottets nivå kan i sina huvuddrag tillämpas utan att det utfärdas några detaljerade anvisningar och utan att reformen beträffande försäkringskassans handläggning av återkrav behöver avvaktas. Särskilt angeläget är det att i anslutning till bestämmelsen i 7 kap. 2 § FB, där det bl. a. slås fast att underhållsbidrag skall betalas efter förmåga, snarast anges riktlinjer för vilka belopp som den underhållsskyldige och hans familj behöver för olika ändamål så att inte underhållsbidraget inkräktar på det nödvändiga livsuppehället.

Frågan om ett vårdnadsbidrag för barn har då detta betänkande avslutats ännu inte föranlett proposition till riksdagen. Vi har därför inte kunnat ta ställning till hur ett sådant bidrag skulle påverka de föreslagna riktlinjerna.

2 Den underhållsskyldiges inkomst

Den underhållsskyldiges inkomst utgör en viktig faktor vid bedömningen av hans förmåga att betala underhållsbidrag.

Det finns olika inkomstbegrepp som man kan utgå från. Ett alternativ är att i likhet med vad som gäller i fråga om bostadsbidrag välja den taxerade inkomsten. Det har den fördelen att inkomsten går lätt att konstatera. En uppenbar olägenhet skulle emellertid vara att beslutet om underhållsbidrag kom att grundas på en inaktuell betalningsförmåga, eftersom den taxerade inkomsten grundas på inkomstförhållanden som ligger längre än ett år tillbaka i tiden. Vi anser därför att det inte är möjligt att utgå från detta inkomstbegrepp.

Vi har övervägt att låta den underhållsskyldiges förväntade bruttoinkomst ligga till grund för bedömningen av hans betalningsförmåga. Detta skulle vara naturligt eftersom det anknyter till vad som gäller ifråga om skatter, daghemsavgifter och rättshjälp. Ett sådant system kan tänkas uppbyggt på det sättet att en viss bruttoinkomst, bestämd med hänsyn till försörjningsbördan gentemot hemmavarande barn och eventuellt även make, alltid förbehålles den underhållsskyldige. Av överskjutande belopp tas underhållsbidrag ut enligt en viss procentsats. Det skulle vara möjligt att upprätta tabeller av vilka underhållsbidragets storlek vid en viss inkomst och försörjningsbörda omedelbart framgår.

Det visar sig emellertid vara förenat med betydande olägenheter att utgå från bruttoinkomsten. Man beaktar inte då de ganska stora skillnaderna i betalningsförmåga som föreligger till följd av att den kommunala utdebiteringen varierar i storlek. Det förutsätter också att sådana utgifter som den underhållsskyldige har för bostad och barntillsyn schabloniseras. Eftersom kostnaderna varierar kraftigt får detta till konsekvens att de som har låga utgifter överkompenseras samtidigt som det kommer att finnas en grupp som har så höga faktiska utgifter att det måste ske någon form av jämkning.

En ökning av bruttoinkomsten behöver i många inkomstlägen inte betyda någon nämnvärd ökning av förmågan att betala underhållsbidrag. Detta sammanhänger med de samlade marginaleffekter som uppstår till följd av ökning av skatter och daghemsavgifter samt bortfall av bostadsbidrag. Särskilt när den underhållsskyldige har stor familj att försörja och hans förmåga att betala underhållsbidrag börjar vid en förhållandevis hög inkomst måste det inträffa ofta att det underhållsbidrag som fastställes med ledning av bruttoinkomsten behöver jämkas.

För att avgöra om ett underhållsbidrag är så oskäligt att det finns anledning att frångå tabellerna måste man se till den summa pengar som den underhållsskyldige disponerar sedan skatt och hyra betalats. Eftersom jämkning skulle behöva företas relativt ofta blir det därför konstlat att utgå från bruttoinkomsten.

Vi anser det bättre att bedöma den underhållsskyldiges ekonomiska bärkraft utifrån den förväntade nettoinkomsten, dvs. bruttoinkomsten minskad med skatt. Utgångspunkten bör vara att man fastställer den underhållsskyldiges förväntade årsinkomst, delar upp denna per månad samt drar ifrån skatten, beräknad med ledning av tabellerna för pre-

liminärskatt. Det sålunda fastställda beloppet motsvarar vad den underhållsskyldige rent faktiskt disponerar i pengar och bör därför vara den bästa utgångspunkten för bedömningen av hans förmåga att utge underhållsbidrag. Ett sådant system anknyter också till de metoder som domstolar och andra idag vanligen tillämpar för att få underlag till bedömningen av vilket underhållsbidrag som kan vara skäligt.

Det bör utfärdas närmare anvisningar för beräkningen av inkomsten. Liknande anvisningar finns utfärdade av domstolsverket för beräkning av allmän rättshjälp och av bostadsstyrelsen för fastställande av bostadsbidrag. Dessa föreskrifter kan tjäna till viss ledning.

Den underhållsskyldige bör åläggas att redovisa sina inkomstförhållanden på en för ändamålet särskilt utarbetad blankett. I beslutsunderlaget bör även ingå uppgifter om sjukpenninggrundande och taxerad inkomst, vilka finns tillgängliga för försäkringskassan.

Till inkomst bör räknas intäkter från de i kommunalskattelagen upptagna förvärvskällorna jordbruksfastighet, annan fastighet, rörelse, tjänst, tillfällig förvärvsverksamhet och kapital.

För inkomst och utgift som hänför sig till sådan fastighet för vilken schablonmässig inkomstberäkning skall ske enligt bestämmelserna i 24 § 2 mom. kommunalskattelagen bör gälla särskilda regler. Vi återkommer till denna fråga nedan under avsnittet om bostadskostnad.

I princip bör inkomsten minskas med sådana utgifter för inkomstens förvärvande som är avdragsgilla enligt bestämmelserna i kommunalskattelagen. Det bör dock finnas möjlighet att bortse från mindre belopp.

När det gäller inkomst av rörelse, jordbruksfastighet och sådan annan fastighet som inte schablontaxeras lär det inte kunna undgås att denna uppskattas efter skönsmässiga bedömningar. Man får utgå från nettointäkten enligt senaste taxering och göra en eventuell avvikelse från denna med hänsyn till den utveckling som kan förväntas i förvärvskällan.

I likhet med vad som gäller ifråga om allmän rättshjälp och bostadsbidrag bör det finnas vissa restriktioner beträffande avdrag för underskott i förvärvskälla.

Förvärvsavdrag och skattereduktion bör beaktas vid bestämmande av den underhållsskyldiges preliminärskatt genom val av kolumn i skattetabellen.

Förmögenhetsinnehav bör kunna påverka underhållsbidragets storlek. Detta kan i likhet med vad som gäller i fråga om bostadsbidrag och allmän rättshjälp ske genom att en viss andel av förmögenheten läggs till inkomsten.

3 Förbehållsbelopp

3.1 *Nivåer inom andra rättsområden*

Den underhållsskyldige bör förbehållas ett visst belopp för sin egen och sin familjs försörjning. Beloppet bör räcka till alla vanliga utgifter inklusive bostadskostnaden.

När det gäller att avgöra vad som skall anses vara rimliga förbehålls-

Tabell 1. Normalbelopp för existensminimun

	I % av basbeloppet	Kr per månad 1977
Ensamstående	95	847
Samboende	165	1 471
Barn	40	356

belopp tjänar reglerna inom andra rättsområden till viss vägledning.

Med stöd av bestämmelserna om existensminimum kan skattskyldig få nedsättning av den taxerade inkomsten p. g. a. nedsatt skatteförmåga (50 § 2 mom kommunalskattelagen).

Existensminimum i det särskilda fallet bestäms med ledning av normalbelopp som utgör andelar av basbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring för december månad före det kalenderår som föregår taxeringsåret (se tabell 1). Beloppen, som i viss utsträckning anpassats till socialhjälpsnormerna i Stockholms kommun, är avsedda att täcka alla vanliga levnadskostnader, utom bostadskostnaden, som beräknas särskilt och lägges till normalbeloppen.

Bestämmelserna om existensminimum har också betydelse vid införsel i lön. Enligt 10 § införsellagen (1968:621) skall utmätningsmannen förbehålla gäldenären ett belopp för eget underhåll och familjens behov. Förbehållsbeloppet bestämmes med ledning av de nämnda bestämmelserna i kommunalskattelagen.

Införsel får bara ske för vissa typer av fordringar såsom underhållsbidrag, skatter, böter och viten (1 § införsellagen). För andra fordringar kan det ske utmätning i lön. Här gäller en rad restriktioner. Bl. a. får utmätning normalt inte avse längre tid än tre månader per år och omfattar då endast belopp som "uppenbart överstiger vad som åtgår för gäldenärens och hans familjs försörjning samt till fullgörande av underhållsskyldighet som i övrigt åvilar honom " (67 b § UL). Riksskatteverket utfärdar anvisningar om utmätningsfritt belopp, vilka är avsedda att gälla för kalenderår (se tabell 2).

De flesta kommunerna använder sig av basbeloppsanknutna normer för den behovsprövade socialhjälpen. Bostadskostnaden innefattas inte i normerna utan beaktas särskilt. Normerna varierar i storlek mellan kommunerna liksom de utgifter de är avsedda att täcka. Många kommuner tillämpar s. k. bruttonormer som innefattar det mesta av livsuppehället.

Tabell 2. Utmätningsfritt belopp vid utmätning i lön 1977

	Kr
Ensamstående	980
Samboende	1 640
Barn	395

Källa: Riksskatteverkets föreskrifter. D nr 792/76–91.

Tabell 3. Kommunernas socialhjälpsnormer 1 oktober 1975 i procent av basbeloppet[a]

	Lägsta/högsta	Stockholm
Ensamstående	64– 93	90
Samboende	99–150	150
Barn 0–9 år	20– 54	30
Barn 10–15 år	20– 64	45
Barn 16–19 år	20– 90	55

[a] Familjelagssakkunniga har även tagit del av de nivåer som övervägs av socialutredningen inom ett framtida stödsystem för socialhjälpen.

Källa: Statistiska meddelanden S 1976:2.
Anmärkning: Siffrorna är inte utan vidare jämförbara. Endast ett mindre antal kommuner har högre normbelopp än Stockholm.

I tabell 3 har sammanställts de normer kommunerna tillämpade 1 oktober 1975.

Varken när det gäller existensminimum, utmätning i lön eller socialhjälpsnormerna ingår barnbidraget i ersättningsnivåerna. Däremot avräknas från normalbeloppet för barn – utom när det gäller socialhjälpen i ett litet antal kommuner – vad som erhålles för barnet i form av underhållsbidrag och bidragsförskott.

Ersättningsnivåerna utgör i samtliga fall normalbelopp från vilka det i det enskilda fallet görs de avvikelser som finnes påkallade. Ifråga om införsel har riksskatteverket angivit de vanligaste situationerna då avvikelse kan förekomma. Som exempel kan här nämnas naturaförmåner som gäldenären erhåller, vissa underhållsbidrag som han är skyldig att betala, kostnader för resor till och från arbetsplatsen, betalning på skuld enligt vissa typer av avbetalningskontrakt och hyreskontrakt samt utgifter till följd av nödvändig barntillsyn eller till följd av sjukdom.

Av visst intresse för bedömningen av barnkostnaderna är även bestämmelserna om bidragsförskott och barnpension. Bidragsförskottet utgör för år 40 % av basbeloppet. Utgår förskott i förhållande till bägge föräldrarna eller är barnet berättigat till barnpension utgör det dock 30 % av basbeloppet, i förra fallet i förhållande till var och en av föräldrarna. Nivåerna för barnpension anknyter till vad som gäller vid bidragsförskott, dock att beloppet kan sättas ned till lägst 25 % av basbeloppet i de fall barnet erhåller pension från ATP eller bor samman med någon som uppbär folkpension i form av änkepension.[1]

3.2 *Överväganden*

3.2.1 Andra utgifter än bostadskostnader

Den underhållsskyldige bör tillförsäkras ett belopp för vanliga levnadskostnader. Hit räknas utgifter för kost, kläder, tvätt, hygien, tidningar,

[1] 8 kap. 6 § lagen (1962:381) om allmän försäkring.

gas, elektricitet, telefon, radio- och TV-licens, försäkringsavgifter, fackföreningsavgifter och andra medlemsavgifter, smärre utgifter för tillfälliga behov, samt ordinära utgifter för hälso- och sjukvård, tandvård och för resor till och från arbetet.

Beloppet bör göras värdebeständigt genom anknytning till basbeloppet. Nivåerna bör ligga över existensminimum och socialhjälpsnivåerna.

Det är ett önskemål att göra systemet enkelt. De föreskrifter som är erforderliga om förbehållsbeloppens storlek i det enskilda fallet bör därför om möjligt inte föranleda komplicerade uträkningar. En svårighet ligger emellertid i att systemet skall gälla för många olika situationer. Den underhållsskyldige kan vara ensamstående, ha hemmamake[1] eller bo samman med någon som med sina inkomster kan bidra till de gemensamma nödvändiga utgifterna. Har den underhållsskyldige också hemmavarande barn skall ett belopp förbehållas för detta barn. Barn i de lägsta åldrarna anses inte kosta lika mycket som äldre barn. Å andra sidan kan barntillsynskostnaderna för de yngsta barnen uppgå till betydande belopp. Är den underhållsskyldige ensamstående erhåller det hemmavarande barnet ett obeskattat underhållsbidrag, bidragsförskott eller barnpension. Detsamma gäller om den underhållsskyldige lever samman med någon annan än den andra föräldern till det hemmavarande barnet.

Har den underhållsskyldige hemmamake får han ensam stå för de nödvändiga utgifterna för det hemmavarande barnet. Om partnern däremot arbetar kan även dennes inkomster användas för barnets försörjning.

Vad först angår ensamstående utan barn anser vi att ett belopp som svarar mot 1,2 basbelopp per år bör förbehållas den underhållsskyldige. Omräknat i kronor innebär detta 1 070 kr per månad vid basbeloppet 10 700 (basbeloppet för december 1976). Nämnda basbelopp kommer även i fortsättningen i denna bilaga att tas som utgångspunkt för omräkning till kronor om inget annat framgår av sammanhanget.

För hemmamake bör den underhållsskyldige vara berättigad till ett tillägg till förbehållsbeloppet med 0,6 basbelopp (535 kr). Tillsammans med vad han förbehålles för egen del innebär detta 1 605 kr i månaden. Vi vill här förutskicka att vi nedan (avsnitt 5.2) kommer att diskutera vissa begränsningar när det gäller beaktande av hemmamake.

De situationer när den underhållsskyldige bor samman med någon som förvärvsarbetar vållar särskilda problem. Idag torde partnerns ekonomiska förhållanden endast i begränsad omfattning påverka underhållsbidragets storlek. Har denne inga eller obetydliga inkomster beaktas detta i allmänhet. Förhållandena redovisas av den underhållsskyldige som har ett intresse av att påvisa att han har en ökad försörjningsbörda. Har partnern mycket höga inkomster kan detta komma att redovisas av den underhållsberättigade som vill visa att den underhållsskyldige har en större förmåga att utge underhållsbidrag än som direkt framgår av hans inkomster. Ofta är emellertid utredningen om partnerns ekonomiska förhållanden bristfällig. Och ibland saknas upplysning huruvida det alls föreligger ett samboendeförhållande. Har ett underhållsbidrag en gång fastställts för en ensamstående omprövas det inte av den anledningen att den underhållsskyldige upptar samlevnad med någon som har egna inkomster. En sådan omprövning sker heller inte om partnern får kraftigt

[1] Beteckningen hemmamake användes här och i den fortsatta framställningen för make som saknar egna inkomster.

ökade inkomster.

Samboende med någon som förvärvsarbetar innebär otvivelaktigt kostnadsbesparingar. Det blir två inkomster som kan användas till gemensamma nödvändiga utgifter och till barnkostnader. Fäster man stor vikt vid samboendepartnerns ekonomi kommer även smärre ändringar av dennes inkomstförhållanden att påverka underhållsbidragets storlek i höjande eller sänkande riktning. En sådan ordning är mindre lycklig. Om den underhållsskyldiges ekonomiska förhållanden vid en omprövning av bidraget är oförändrade men partnerns inkomster ökats och detta leder till att bidraget höjs, kan det komma att uppfattas som om underhållsskyldigheten utsträckts till samboendepartnern. Det finns därför anledning att visa återhållsamhet beträffande den betydelse som man skall tillmäta partnerns ekonomiska förhållanden.

Vad avser nödvändiga utgifter för uppehället har vi nyss föreslagit att en ensamstående skall förbehållas 1,2 och en underhållsskyldig med hemmamake 1,8 basbelopp per år, vilket svarar mot 1 070 resp. 1 605 kr i månaden. Det innebär att var och en av makarna får klara uppehället med ca 800 kr, vilket är ca 270 kr mindre än vad en ensamstående har att röra sig med. Om bägge förvärvsarbetar uppstår det normalt vissa merkostnader exempelvis i form av resor till och från arbetsplatsen och beroende på att de inte erhåller någon kostnadsbesparande service i hemmet. Med hänsyn härtill och till de betänkligheter som nyss anförts mot att tillmäta samboendepartnerns ekonomiska förhållanden betydelse föreslår vi att en underhållsskyldig skall förbehållas 1,2 basbelopp per år även i fall då hans make arbetar och bidrar till de gemensamma nödvändiga utgifterna.

När det sedan gäller barn utgår vi – med hänsyn till vad som gäller inom andra rättsområden – från att det går att klara ett barns grundförsörjning med ett belopp motsvarande 0,6 basbelopp per år (= 535 kr i månaden) jämte barnbidraget. För de yngsta barnen är möjligen beloppet för högt. Vi anser emellertid att systemet skulle bli alltför invecklat om man räknar med olika nivåer för barn i olika åldrar och föreslår därför ett enhetligt förbehållsbelopp för barn.

Även om utgångspunkten tas i det nämnda beloppet, 535 kr, kompliceras bilden av att systemet skall gälla för olika hushållstyper. Det är ett allmänt önskemål att göra det så enkelt som möjligt och undvika komplicerade bedömningar och uträkningar.

Den enklaste och mest schematiska lösningen skulle vara att alltid förbehålla den underhållsskyldige 535 kr i månaden för hemmavarande barn. Man skulle då bortse från vad barnet eventuellt erhåller i form av underhållsbidrag, bidragsförskott eller barnpension och, i fall då den underhållsskyldige sammanbor med den andra föräldern till det hemmavarande barnet, från partnerns förmåga att med sina inkomster bidra till barnets grundförsörjning. Det betyder att det belopp som disponeras för barnet i ett stort antal fall skulle väsentligt överstiga förbehållsbeloppet, 535 kr. Det nämnda beloppet skulle strängt taget endast passa för de fall då den underhållsskyldiges partner saknar inkomst eller har låg inkomst och därför saknar förmåga att bidra till barnets underhåll.

Vi anser att konsekvenserna av den berörda lösningen inte är accep-

tabla. För att få tillfredsställande resultat måste man beakta vad den andre föräldern till den underhållsskyldiges hemmavarande barn har förmåga att bidra med.

Är den underhållsskyldige ensamstående eller bor samman med någon annan än den andre föräldern till det hemmavarande barnet erhålles underhållsbidrag, bidragsförskott eller barnpension för barnet. Dessa tillskott bör få den inverkan att förbehållsbeloppet för barnet sänks.

En motsvarande regel bör gälla när den underhållsskyldige bor samman med den andra föräldern till det hemmavarande barnet, vilken med sina inkomster direkt bidrar till barnets försörjning. Det belopp som erfordras för barnets grundförsörjning bör m. a. o. fördelas mellan föräldrarna.

Man kan här gå olika långt och tillämpa olika principer. Den mest långtgående lösningen är att låta den andra förälderns bidrag fullt ut minska förbehållsbeloppet för det hemmavarande barnet. Om barnet erhåller underhållsbidrag med ett så högt belopp som 535 kr eller, om den underhållsskyldige sammanbor med den andre föräldern, vilken har hög inkomst och således ensam kan svara för barnets grundförsörjning skulle den underhållsskyldige föräldern inte förbehållas något belopp för barnet.

Ett så långtgående hänsynstagande till den andre förälderns förmåga att bidra till barnet får emellertid anses som olyckligt. Både enligt gällande rätt och enligt vårt förslag till ny lydelse av föräldrabalken ankommer det på bägge föräldrarna att efter förmåga ta del i kostnaderna för barnets underhåll. För den underhållsskyldige föräldern måste det te sig egenartat att hans förmåga att sörja för sina barn i första hand tas i anspråk för barn som han inte bor samman med. Härtill kommer att ordningen skulle kräva ingående utredning om partnerns ekonomiska förhållanden i samtliga fall som föräldrarna bor ihop. Eftersom ärendet inte rör partnern annat än indirekt kan redan införskaffandet av erforderligt beslutsunderlag vara förenat med svårigheter.

En annan utväg är att alltid dela upp förbehållsbeloppet för barnet efter föräldrarnas inkomster. De nyss nämnda svårigheterna av teknisk art talar med full styrka även mot denna lösning.

Det återstår då att utgå från att den underhållsskyldige alltid skall anses svara för hälften av den nödvändiga försörjningen av de barn han bor tillsammans med. Den underhållsskyldige skulle alltid förbehållas 0,3 basbelopp per barn (= 267 kr i månaden).

Genom att den underhållsskyldige alltid förbehålles halva barnkostnaden kommer den summa pengar som är avsedd för barnet i många fall att överstiga 535 kr i månaden.

Många barn kommer förutom förbehållsbeloppet att erhålla bidragsförskott, tillhopa 0,7 basbelopp (= 624 kr i månaden). Utgår underhållsbidrag som är högre än bidragsförskottet är den summa pengar som barnet får i motsvarande mån större.

En liknande situation uppkommer när den underhållsskyldige bor samman med den andre föräldern till barnet vilken har hög inkomst och således kan svara för mer än hälften av barnets grundförsörjning.

I de flesta fallen då sålunda ett högre belopp än 535 kr kommer att kunna disponeras för barnet rör det sig om måttliga summor. Den över-

kompensation i jämförelse med andra fall som man här kan tala om är ofrånkomlig om man vill beakta att den underhållsskyldige har ett ekonomiskt ansvar också mot sina hemmavarande barn. Motsvarande situation uppkommer för övrigt för det underhållsberättigade barnet i de fall då den förälder barnet vistas hos har höga inkomster.

Det tänkta systemet skulle alltså innebära att den underhållsskyldige alltid skulle förbehållas ett belopp som svarar mot vad som behövs för det egna uppehället och halva barnkostnaden. Därtill kommer enligt vad som framgår av nästa avsnitt hela eller halva bostadskostnaden för ensamstående resp. samboende.

Självfallet finns det fall då föräldrarna bor samman och den underhållsskyldiges partner inte har förmåga att svara för sin egen försörjning och sin del av bostads- och barnkostnaden. Den underhållsskyldige skulle i dessa fall vara berättigad att förbehållas ett högre belopp. För att komma i åtnjutande av denna förmånligare behandling bör det krävas att de samboende presterar en redogörelse för sina ekonomiska förhållanden.

Det behövs riktlinjer för hur dessa fall skall bedömas. Tidigare har antagits att den underhållsskyldige skulle vara berättigad att göra tillägg för förbehållsbeloppet för hemmamake med 0,6 basbelopp (= 535 kr) samt att maken skulle klara sin försörjning om han har en inkomst som svarar mot 1,2 basbelopp (= 1 070 kr). Om maken har en inkomst understigande detta belopp bör därför det maximala tillägget på 535 kr reduceras. En riktpunkt kan vara att tillägget reduceras med hälften av partnerns nettoinkomst. Det blir då en jämn avtrappning av tillägget.

Om partnern har en inkomst motsvarande 1,2 basbelopp per år skall sålunda inget hemmamaketillägg göras. Den underhållsskyldiges förbehållsbelopp bestämmes genom en addition av vad som behövs för hans egen försörjning, bostadskostnaden och barnens försörjning.

Har partnern högre inkomst än 1,2 basbelopp kan den underhållsskyldiges förbehållsbelopp reduceras i motsvarande mån, dock inte längre ned än till vad som svarar mot den nivå vid vilken han har förmåga att klara sitt uppehälle samt hälften av bostads- och barnkostnaderna.

Systemet innebär att när två samboende är underhållsskyldiga, var och en mot sitt barn, deras ärenden får handläggas gemensamt av försäkringskassan.

Förslaget innebär att det i vissa fall får göras relativt invecklade beräkningar. Vi anser emellertid att det innefattar en lämplig avvägning av de hänsyn som måste tas samt att det i det stora flertalet fall leder till rättvisa resultat. I denna bilagas tabelldel (avsnitt 6) redovisas närmare hur systemet slår i några exempel.

3.2.2 Bostadskostnaden

Den underhållsskyldige bör förbehållas ett belopp för bostadskostnader.

Motsvarande förmån tillerkänner man vederbörande när det gäller socialhjälp, införsel och utmätning i lön. Här beaktas den faktiska bostadskostnaden, dvs. den nominella kostnaden minskad med bostadsbidraget.

När det gäller införsel och utmätning i lön finns föreskrifter som för-

hindrar att gäldenären förbehålles alltför stora bostadskostnader. En reducering äger rum om kostnaden är oskäligt hög med hänsyn till kostnadsläget på orten, dock inte vid mindre avvikelser. Bostadskostnaden minskas också om bostadsstandarden är väsentligt högre än vad som kan anses svara mot gäldenärens och familjens behov. Standarden anses väsentligt överstiga hushållets behov om hushåll med en boende disponerar större utrymme än tre rum och kök eller om annat hushåll disponerar större utrymme än tre rum och kök med tillägg av ett rum för varje person som tillkommer utöver en.

Bestämmelserna om statskommunala bostadsbidrag innehåller motsvarande spärregler.[1] Här gäller också att bidrag endast utgår för viss del av bostadskostnaden mellan vissa kostnadsnivåer, som varierar med hänsyn till hushållets storlek.

Vi har övervägt att schablonisera bostadskostnaden på så sätt att den underhållsskyldige skulle vara berättigad till ett bestämt belopp i storleksordningen 600 kr. Därmed skulle man slippa att ta hänsyn till extrem bostadsstandard och ändringar i bostadskostnaden. Det kan också sägas att de som väljer att bo dyrt får vara beredda till ekonomiska uppoffringar samt att de som väljer att bo billigt inte på grund härav skall belastas med ett högre underhållsbidrag.

Det kan emellertid riktas vägande invändningar mot en så hård schablonisering av bostadskostnaden. Bostadsmarknaden är inte sådan att människor har ett fritt val att välja sina kostnader för bostaden. Det blir konstlat att systematiskt utgå från en fiktiv kostnad. Det strider mot de principer man tillämpar inom socialhjälpen och ifråga om bostadsbidrag, införsel och utmätning i lön. Den som har lägre hyra än 600 kr kommer att förbehållas ett tilläggsbelopp som svarar mot skillnaden mellan 600 kr och den faktiska bostadskostnaden. Har den underhållsskyldige högre kostnader kommer merkostnaden att inkräkta antingen på det förbehållsbelopp som är avsett för andra utgifter eller på den andel av överskottet som är avsett för den underhållsskyldige och hans familj.

Härtill kommer att en schematisering av bostadskostnaden leder till höga marginaleffekter när underhållsbidraget omprövas. När inkomsten ökar minskar bostadsbidraget vilket leder till en ökad bostadskostnad. I de vanligaste inkomstlägena avtrappas bidraget med 15 % av den taxerade inkomsten. Är denna högre än 54 000 kr är procentsatsen 24 %. Om den underhållsskyldige förbehålles ett fixt belopp för bostadskostnaden kommer ökningen av denna inte till någon del att påverka underhållsbidragets storlek. Av inkomstökningen går vidare en stor del bort i skatt och för underhållsbidrag. Sammantaget blir marginaleffekten alltför hög.

Vi anser det rimligt att som utgångspunkt räkna med de faktiska bostadskostnaderna.

I de fall den underhållsskyldige inte hyr lägenhet eller innehar bostad med bostadsrätt måste det ske en uppskattning av kostnaden. När det gäller jordbruksfastigheter kan det värde som utgör familjens bostadsförmån vid taxeringen tjäna till vägledning. Ett tillägg får dock göras för bränslekostnaden.

[1] 6 § förordningen (1976:262) om statskommunala bostadsbidrag jämte föreskrifter utfärdade av bostadsstyrelsen.

När det gäller egnahem finns normer för uppskattning av bostadskostnaden utfärdade av bostadsstyrelsen vilka ligger till grund för beräkningen av bostadsbidrag. Bränslekostnader och övriga driftskostnader uppskattas enligt särskilda schabloner. Vidare tar man hänsyn till den skatteminskning som fastighetsägaren får åtnjuta genom att vissa ränteutgifter är avdragsgilla vid taxeringen. Detta kräver att vederbörande lämnar uppgift om sina räntekostnader. Uträkningen av skatteminskningen på statsskatten sker med hjälp av tabell. Minskningen av kommunalskatten beräknas med ledning av riksgenomsnittet för den kommunala utdebiteringen.

De nu redovisade normerna för beräkningen av bostadskostnaden för egnahem bör kunna vara vägledande även för försäkringskassorna vid uträkning av förbehållsbelopp för bostadskostnad.

Den skatteminskning som villaägare kommer i åtnjutande av till följd av att ränteutgifterna är avdragsgilla vid beskattningen skall sålunda beaktas vid beräkningen av bostadskostnaden. Däremot skall den inte inverka på beräkningen av den underhållsskyldiges förväntade bruttoinkomst och preliminärskatt.

Det bör finnas bestämmelser som förhindrar att den underhållsskyldige förbehålles alltför höga belopp. Detta kan ske på olika sätt. Bostadskostnaden kan, i likhet med vad som gäller ifråga om införsel och bostadsbidrag, reduceras med hänsyn till om den är för stor i förhållande till kostnadsläget på orten eller till om standarden är för hög i förhållande till hushållets behov.

Vi anser det möjligt att göra bedömningen enklare genom att införa beloppsgränser som varierar med hushållets storlek. När det gäller bostadsbidrag finns övre beloppsgränser med en likartad funktion. I tabell 4 anges vilka belopp som gäller.

De angivna gränserna passar inte riktigt när det gäller att bestämma övre förbehållsbelopp för bostadskostnaden. De är anpassade för systemet med bostadsbidrag. Detta stödsystem är till väsentlig del inriktat på barnfamiljer. När barn finns börjar det maximala bidraget att trappas av vid en högre inkomst och det spelar ingen roll om en eller två vuxna ingår i hushållet. De övre gränserna vid de olika hushållstyperna måste också ses mot bakgrund av att det utöver det statskommunala bostadsstödet utgår ett

Tabell 4 Övre kostnadsgränser enligt 8 § förordningen (1976:262) om statskommunala bostadsbidrag[a]

Hushållstyp	Kostnad
Ensamstående utan barn	600
Makar utan barn	700
Familj med ett eller två barn	825
Familj med tre eller fyra barn	975
Familj med fem eller flera barn	1 125

[a] Enligt prop. 1976/77:100 (Bilaga 16) föreslås generösare bestämmelser om bostadsbidrag för dem som har umgängesrätt med barn. Bidraget blir inte lika stort som för hushåll i vilka barn vistas stadigvarande.

Tabell 5 Förslag till maximala förbehållsbelopp för bostadskostnad

Personer i hushållet	Bostadskostnad
En	600
Två	700
Tre	800
Fyra	900
Fem	1 000
Sex eller flera	1 100

statligt bostadsbidrag per barn helt oberoende av den faktiska bostadskostnaden. En tvåbarnsfamilj erhåller sålunda ett högre bostadsbidrag än en enbarnsfamilj trots att den övre hyresgränsen är densamma för dessa bägge hushållstyper.

Vi anser att de övre hyresgränserna bör göras beroende av antalet personer i hushållet och att man därvid inte bör fästa avseende vid om de är vuxna eller barn. Vi är medvetna om att olika synpunkter kan anläggas på beloppsgränserna och att våra överväganden är preliminära. De övre gränserna som vi anger i tabell 5 skall ses som underlag för fortsatt diskussion.[1]

I de fall ett förhållandevis högt bostadsbidrag utgår kommer beloppsspärrarna att sakna betydelse. Främst gäller detta hushållstypen ensamstående med barn. Sin största roll kommer gränserna att ha när två vuxna ingår i hushållet, särskilt om de är relativt välavlönade. Också många ensamstående kan antagas ha en högre hyra än 600 kr i månaden.

Ett visst minsta belopp bör alltid förbehållas den underhållsskyldige i bostadskostnad. Detta belopp bör ligga i storleksordningen 350 kr.

När den underhållsskyldige sammanbor med någon som förvärvsarbetar bör det ske en uppdelning av bostadskostnaden. Utgångspunkten bör kunna vara att den underhållsskyldige alltid, oavsett hur hög partnerns inkomst är, förbehålles halva kostnaden med den begränsningen att högsta tillåtna belopp utgöres av halva den maximumkostnad som gäller för hushållet. I de fall partnern inte har förmåga att svara för sin del av kostnaden bör den underhållsskyldige vara berättigad till ett högre förbehållsbelopp på sätt tidigare redogjorts för beträffande förbehållsbelopp för barn. Möjligen bör den tidigare nämnda lägsta beloppsgränsen sättas något lägre när två förvärvsarbetande ingår i hushållet.

4 Underhållsbidragets storlek

Sedan förbehållsbeloppet fastställts för den underhållsskyldige skall en viss andel av överskjutande nettoinkomst tas i anspråk för underhållsbidrag.

Den underhållsskyldige bör tåla större uppoffringar ju fler barn han är underhållsskyldig mot. Detta ansluter till vad som gäller för de föräldrar som har barnen hos sig. Däremot har vi inte funnit det erforderligt att

[1] Jfr även avsnitt 6 om jämkning.

variera uttaget av underhållsbidrag med hänsyn till storleken av den underhållsskyldiges familj. Grundtryggheten för den är säkrad genom systemet med förbehållsbelopp.

Vi har övervägt uttag med olika procentsatser. I första hand anser vi att uttaget för ett barn bör bestämmas till 50 %. Vi har dock velat lämna öppet om uttaget kan bestämmas något lägre, varvid det dock bör uppgå till minst 40 %. I denna bilagas tabelldel (avsnitt 6) redovisas resultatet i olika exempel om uttaget bestäms till 40 och 50 % för den som är underhållsskyldig mot ett barn, till 60 % för den som skall betala underhåll till två barn och till 65 % om underhållsskyldigheten omfattar tre barn. Den sistnämnda procentsatsen kan gälla även om underhållsskyldigheten gäller fler än tre barn.

För att systemet skall ge rättvisa resultat krävs att man beaktar den skattelättnad som det innebär att underhållsbidrag är avdragsgilla vid beskattningen med högst 2 500 kr per barn och år. Detta kan göras på så sätt att preliminärskatten beräknas på inkomsten minskad med underhållsbidraget upp till ett belopp om 208 kr (= 2 500:12) per barn och månad. Man kommer då att få ett högre överskott över förbehållsbeloppet och därmed ett högre underhållsbidrag. En svårighet ligger i att man inte från början kan avgöra hur stor preliminärskatten skall vara eftersom denna blir beroende av underhållsbidragets storlek. Normalt skall det dock inte behöva ta så lång tid att få fram den riktiga skatten och underhållsbidraget.

En klar fördel med det skisserade systemet jämfört med nuvarande ordning är att man kan fastställa underhållsbidrag för den som är underhållsskyldig mot flera barn med olika mödrar i ett ärende.

I detta sammanhang vill vi understryka att de nämnda procentsatserna är avsedda för underhållsbidrag upp till bidragsförskottets nivå. När det kommer ifråga att bestämma högre bidrag, vilket inte ankommer på försäkringskassan, får man normalt nöja sig med att ta betydligt mindre andelar av nettoinkomsten över förbehållsbeloppet i anspråk. Som tidigare nämnts måste man i sådana fall också beakta den andre förälderns förmåga att försörja barnet. Det är naturligt att denna bedömning sker enligt samma normer som för den underhållsskyldige.

5 Övriga frågor

5.1 *Inverkan av underhåll till make*

När underhåll utgår till både make och barn kan man välja olika lösningar vid fastställandet av underhållsbidraget till barnet. Man kan utgå från den underhållsskyldiges inkomst minskad med underhållsbidraget till maken eller lämna detta underhållsbidrag obeaktat.

Tre olika situationer kan föreligga. För det första kan den underhållsskyldige redan betala underhåll till förutvarande make när det blir aktuellt att betala underhållsbidrag till barn. För det andra kan bidrag bestämmas samtidigt till både barn och make i en skilsmässosituation. Slutligen kan underhåll redan utgå till barn när det skall bestämmas underhåll till make.

Väljes den lösningen att underhåll till make skall dras av från den

underhållsskyldiges inkomst uppstår komplikationer i det sistnämnda fallet. Sedan bidraget till maken bestämts kan den underhållsskyldige göra gällande att hans förmåga att betala underhåll till barnet nedgått. Om barnets underhåll uppgår till högre belopp än bidragsförskottet går en minskning ut över barnet. I övriga fall minskas det belopp som den underhållsskyldige återbetalar till statsverket av utgivna bidragsförskott. Om underhållet till make utgår under en övergångsperiod blir det aktuellt med omprövning av bidraget till barnet när övergångsperioden är till ända.

Om den motsatta lösningen väljes kan det bli aktuellt att ompröva ett sedan tidigare utgående underhållsbidrag till make när storleken av underhållet till barnet bestämts. Omprövningen kan gälla ett bidrag som utgår övergångsvis eller under en mer obestämd framtid.

I en skilsmässosituation bör domstolen oavsett valet av lösning kunna förutse storleken av underhållsbidrag som försäkringskassan kan bestämma och anpassa bedömningen därefter. Blir det aktuellt att döma ut högre belopp än bidragsförskottet kan domstolen precis som nu göra en samlad bedömning.

Det argument som starkast talar för att räkna av underhållsbidrag till make vid bedömningen av den underhållsskyldiges förmåga att betala underhållsbidrag till barn är att man genom att bidraget till maken är fullt ut avdragsgillt vid beskattningen kommer att utgå från de faktiska förhållandena och inte från en fiktiv högre inkomst.

Vi anser emellertid att övervägande skäl talar för att lämna underhåll till make obeaktade.

Den motsatta lösningen öppnar möjligheter för makar att avtalsvis bestämma obehörigt stora underhåll som går ut över barnet eller det allmänna. Den ger dessutom intryck av att underhåll till make i princip går före underhåll till barn. Detta strider mot vår grundsyn att vardera maken efter en skilsmässa skall svara för sin egen försörjning medan däremot ansvaret för barn inte upphör förrän de blivit vuxna.

Vi föreslår därför att underhållsbidrag till barn bestäms utan hänsyn till underhållsbidrag till make. Förslaget innebär att utgående underhållsbidrag till make kan komma att omprövas när storleken av ett underhåll till barn bestämts. Denna fråga får avgöras med tillämpning av bestämmelsen om jämkning vid ändrade förhållanden.

5.2 *Begränsningar av systemet för underhållsskyldig med hemmamake*

I den föregående framställningen har systemet antagits vara fullt ut tillämpligt när den underhållsskyldiges make helt saknar inkomst. I denna framställning kallas sådan make för enkelhets skull hemmamake.

De argument som talar för ett generellt system som beskrivits i det föregående är följande. Underhållsskyldiga som lever i en familjesituation med hemmamake bör i likhet med andra underhållsskyldiga vara garanterade att utgående underhållsbidrag inte inkräktar på det som är nödvändigt för familjens livsuppehälle. Det belopp som den underhållsskyldige förbehålles för hemmamaken är inte särskilt stort. Det utgör 535

kr i månaden eller samma belopp som förbehålles för barn. Tillsammans skall de bägge vuxna sålunda klara sina nödvändiga gemensamma utgifter exklusive hyra med ett belopp på 1 605 kr. De skäl som talar för att underhållsskyldiga skall få behålla en andel av nettoinkomsten över förbehållsbeloppet för egen och familjens konsumtion gäller även i fråga om underhållsskyldiga med hemmamake. Systemet är enkelt och det bör uppfattas som rättvist att samtliga underhållsskyldiga får erlägga underhållsbidrag med samma procentsats av behållningen över förbehållsbeloppet.

Det argument som främst talar mot att beakta en hemmamake fullt ut är att det ur principiell synpunkt är tvivelaktigt att låta underhåll till hemmavarande make gå före underhåll till barn. Särskilt gäller det fall då maken har möjlighet att försörja sig själv. Härtill kommer att underhållsskyldig med hemmamake måste ha mycket höga inkomster innan han kan betala bidragsförskottet (jfr avsnitt 6).

Det sagda talar enligt vår uppfattning för att det måste införas vissa begränsningar av de hänsyn som skall tas till underhållsskyldig med hemmamake. Det går dock inte att bortse från att det finns godtagbara skäl för maken att vara hemma. I sådana fall bör de vanliga reglerna om beräkning av underhållsbidrag gälla.

Det är självfallet svårt att finna en sakligt motiverad och samtidigt lätt tillämpbar regel som avgränsar dessa fall. Den vanligaste situationen torde vara att en make är hemma för att sköta ett eller flera barn. Vi har övervägt en regel som skulle innebära att man alltid beaktar hemmamake fullt ut när det finns hemmavarande barn i förskoleåldern samt när det finns flera barn som är något äldre. Vi har emellertid med en viss tvekan stannat för att föreslå att det skall räcka om makarna har hemmavarande barn under 18 år. Det bör härvid inte spela någon roll om endast den ene av makarna är förälder till barnet.

Det finns även andra fall då hemmamaken bör beaktas fullt ut. På grund av ålder, hälsotillstånd eller arbetsmarknadsmässiga skäl kan det föreligga hinder eller särskilda svårigheter att erhålla förvärvsarbete. Ofta torde flera sådana faktorer föreligga samtidigt. Det är ofrånkomligt att man i dessa fall måste göra en bedömning med skönsmässiga inslag. Klart är emellertid att hemmamaken bör beaktas fullt ut om lämpligt förvärvsarbete inte kan erhållas trots anmälan hos den offentliga arbetsförmedlingen. Vid bedömningen av vad som skall anses som lämpligt arbete kan bestämmelserna i lagen (1973:370) om arbetslöshetsförsäkring och lagen (1973:371) om kontant arbetsmarknadsstöd tjäna till vägledning. Av störst intresse i detta sammanhang är stadgandet enligt vilket erbjudet arbete skall anses lämpligt om "inom ramen för tillgången av arbetstillfällen skälig hänsyn tagits till den arbetssökandes yrkesvana och förutsättningar i övrigt för arbetet samt andra personliga förhållanden" (5 §§ nämnda lagar).

När hemmamaken inte skall beaktas bör förbehållsbeloppet beräknas till summan av vad som behövs för den underhållsskyldiges egen försörjning (=1 070 kr) samt för den gemensamma bostadskostnaden. Något tillägg för hemmamaken skall m. a. o. inte göras.

Eftersom denna metod kan leda till ett underhållsbidrag som inkräktar på vad som behövs för familjens grundförsörjning bör underhållsbidraget

i vissa fall jämkas. Vid jämkningen bör man knyta an till de miniminivåer som angivits i det föregående. Den underhållsskyldige skulle därmed under alla omständigheter få behålla 1 070 kr för egen del, 535 kr för hemmamaken samt medel för bostadskostnaden. Överskottet över denna nivå skulle i sin helhet tas i anspråk för underhållsbidrag. Det kan nämnas att det belopp som sålunda vid jämkningen kommer att förbehållas makarna endast med en mindre summa överstiger existensminimum.

Vi föreslår sålunda att hemmamaketillägg till den underhållsskyldiges förbehållsbelopp skall göras när makarna har hemmavarande barn under 18 år eller andra särskilda skäl föreligger.

Vi är i sak ense om detta förslag. En av de sakkunniga anser dock att principen bör uttryckas så att försäkringskassan har möjlighet att underlåta att göra hemmamaketillägg till den underhållsskyldiges förbehållsbelopp, när särskilda skäl talar härför. Genom att uttrycka principen på detta sätt vill den sakkunnige markera att beräkning med hemmamaketillägg bör vara det normala.

5.3 *Olika samboendeformer*

Enligt vårt förslag tillmätes samboende betydelse i två hänseenden. Underhållsskyldig med hemmamake föreslås i vissa fall erhålla ett tillägg till förbehållsbeloppet för maken och underhållsskyldig som sammanbor med förvärvsarbetande partner föreslås få förbehållsbeloppet reducerat för gemensamma barn och bostadskostnader.

De nämnda reglerna skall självfallet gälla för personer som är gifta med varandra. Frågan är i vilken utsträckning de skall vara tillämpliga på andra samboendeförhållanden. I vårt uppdrag ingår att pröva frågan om lagstiftning för dessa grupper även inom andra familjerättsliga områden. Våra överväganden i dessa delar är ännu inte avslutade. Våra förslag till regler som rör hänsynstagande till samboende vid bestämmande av underhåll till barn kan därför komma att omprövas under det fortsatta utredningsarbetet.

Beräkningen av den underhållsskyldiges utgifter för bostadskostnaden skiljer sig från övriga frågor vid vilka hänsyn skall tas till en samboende. Det är här rimligt att inte enbart beakta vad en utomstående inneboende erlägger i form av hyra utan också vad andra personer med inkomst och som bor i bostaden bidrager med. Det behöver inte röra sig om någon med vilken den underhållsskyldige sammanlever under äktenskapsliknande förhållanden. Det kan vara vuxna barn, föräldrar, syskon, kamrater eller andra personer som ingår i hushållet. Motsvarande bestämmelser finns vid beräkning av den bostadskostnad som ligger till grund för bestämningen av bostadsbidrag och vid bestämmande av det belopp som skall förbehållas gäldenären vid införsel i lön. Vid bedömningen av med vilket belopp som andra personer bidrar med bör man beakta förhållandena i det enskilda fallet. I en del fall kan det finnas avtal mellan parterna om hyrans storlek. Normalt bör då avtalet kunna respekteras. När avtal saknas kan det i en del fall vara befogat att beakta hur stor del av bostaden som disponeras av andra inkomsttagare än den underhållsskyldige eller beräkna kostnaden med hänsyn till det totala

antalet medlemmar i hushållet. Sådana bedömningar blir aktuella när det rör sig om vuxna barn eller andra släktingar till den underhållsskyldige. När det kan sägas att parterna delar bostad såsom vid samboende under äktenskapsliknande former är det, som nämnts i avsnittet om bostadskostnad, naturligt att utgå från att de står för hälften var av kostnaden.

Vad sedan gäller hemmamaketillägg och barnkostnader anser vi att man bör utgå från den skatterättsliga definitionen och med gifta likställa samboende som tidigare varit gifta eller som har eller har haft gemensamma barn. Det innebär att underhållsskyldig inte skall vara berättigad att göra tillägg för hemmavarande partner som han inte är eller har varit gift med och inte har barn tillsammans med. Inte heller skall partnerns barn med annan person beaktas. I dessa fall saknas också anledning att i analogi med vad som föreslagits i avsnitt 5.2 jämka underhållsbidraget för att familjen skall leva på en viss minimistandard.

När de samboende tidigare har varit gifta eller har eller har haft gemensamma barn skall den underhållsskyldige vara berättigad till ett tillägg för hemmavarande partner om förutsättningarna i övrigt är uppfyllda härför (jfr avsnitt 5.2). Det kan visserligen sägas att någon formell skyldighet att försörja den hemmavarande inte föreligger för den underhållsskyldige i dessa fall och att det därmed kan synas inkonsekvent att beakta partnern när det gäller att fastställa omfattningen av den lagstadgade underhållsskyldigheten mot barn. Enligt vår uppfattning går det emellertid inte att i dessa fall bortse från den faktiska situationen. I de flesta fallen rör det sig om samboende som har barn tillsammans och om varaktiga förhållanden. I samma utsträckning som ifråga om gifta bör man respektera den arbetsfördelning i hushållet som dessa samboende har valt eller exempelvis på grund av bristande arbetstillfällen är tvungna att ha.

Gemensamma barn till samboende ogifta bör självfallet bedömas på samma sätt som barn till makar. Barn som den underhållsskyldiges partner har tillsammans med annan person och som ingår i hushållet saknas det däremot normalt anledning att beakta. Försörjningen av sådant barn ankommer i första hand på partnern och den andre föräldern till barnet. Indirekt kommer barnet med i bedömningen på så sätt att det påverkar partnerns förmåga att bidra till de gemensamma utgifterna.

I en del fall måste man emellertid räkna med att försörjningen av styvbarnet delvis direkt kommer att åvila den underhållsskyldige. Det rör sig om olika fall. Den underhållsskyldige och hans partner kan vara eller ha varit gifta och ha eller sakna gemensamma barn. De kan också vara ogifta och ha barn tillsammans. Fallen har det gemensamt att den underhållsskyldiges partner har inga eller så låga inkomster att de inte tillsammans med vad som erhålles i form av underhållsbidrag, bidragsförskott eller barnpension förslår till att garantera barnets grundförsörjning. Vid bedömningen av den underhållsbörda gentemot styvbarnet som rent faktiskt åvilar den underhållsskyldige i dessa fall måste man beakta de nämnda tillskotten som barnet erhåller utifrån. Det saknas här anledning att, i parallellitet med vad som föreslås för gemensamma barn, anse att den underhållsskyldiges partner skall svara för hälften av styvbarnets grundförsörjning. Om sålunda underhållsbidrag, bidragsförskott

eller barnpension ensamt eller tillsammans med vad den underhållsskyldiges partner kan bidra med täcker barnets behov dvs. uppgår till 535 kr i månaden skall man bortse från styvbarnet. Rör det sig om barn under tio år bör man alltid kunna lämna barnet obeaktat. Bidragsförskottet för sådant barn ligger på en nivå som normalt överstiger vad som kan erhållas för barnet i socialhjälp. Den underhållsskyldiges lagstadgade förpliktelse att sörja för sin del av försörjningen av barn utom hushållet bör i sådana fall väga tyngre än intresset av att beakta den merkostnad som det kan innebära att ett styvbarn ingår i hans familj.

5.4 *Jämkning*

Ett med hjälp av schablonreglerna framräknat underhållsbidrag skall uppfattas som ett normalbelopp, avsett för de vanligaste situationerna. Det måste dock vara möjligt att bestämma underhållsbidraget till annat belopp om detta framstår som motiverat med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet. Det är nämligen omöjligt att schematisera alla de faktorer som kan inverka på den underhållsskyldiges betalningsförmåga.

Den speciella jämkningssituation som kan uppkomma när den underhållsskyldige inte är berättigad att erhålla tillägg till förbehållsbeloppet för hemmamake har behandlats i avsnitt 5.2.

En strikt tillämpning av bestämmelserna om de övre hyresgränserna kan inte godtagas. Dessa gränser har till syfte att motverka att den underhållsskyldige förbehålles alltför höga bostadskostnader. I en hel del fall kan det dock tänkas att kostnader som överstiger de nämnda gränserna får godtagas. En utgångspunkt för bedömningen av dessa fall bör vara att den underhållsskyldige inte bör åläggas underhåll som inkräktar på hans möjligheter att ha en bostad med en utrymmesstandard som överensstämmer med den aktuella bostadspolitiska målsättningen. Den standard som accepteras för utfående av bostadsbidrag och vid införsel måste m. a. o. godtas.

Vidare kan den underhållsskyldige ha en bostad – eget hem eller bostadsrätt – som är svår att avyttra eller en hyreslägenhet som är svår att byta mot en billigare inom rimligt avstånd. Bostaden kan ha blivit för stor till följd av dödsfall, skilsmässa eller att barn har flyttat hemifrån. Också i sådana fall kan det vara befogat med jämkning.

Barntillsynskostnader för hemmavarande barn kan föranleda till jämkning. Här måste man dock beakta att barn i de lägsta åldrarna inte kostar lika mycket som äldre barn samt att, när föräldrarna sammanbor, den andre föräldern skall vara med och betala. Det finns här inte anledning att tillmötesgå den underhållsskyldige så långt att han skall anses svara för hälften av tillsynskostnaderna. För det fall den underhållsskyldiges partner har förmåga att ensam stå för kostnaderna bör dessa inte påverka underhållsbidraget. Vidare bör normalt inte högre kostnader godtas än vad som gäller ifråga om kommunal barntillsyn. Ibland påverkas tillsynskostnaden för den underhållsskyldiges hemmavarande barn av partnerns inkomst även om denne inte är förälder till barnet. I dessa fall är det inte rimligt att hela kostnaden anses belöpa på den underhållsskyldige.

Det föreslagna förbehållsbeloppet för hemmavarande barn tar närmast sikte på underåriga barn. Enligt vårt förslag kvarstår underhållsskyldigheten gentemot barn som fyllt 18 år till dess barnets skolgång avslutats. I sådana fall bör självfallet den underhållsskyldige vara berättigad till sedvanligt tillägg till förbehållsbeloppet för barnet. Man får emellertid räkna med att det kommer att förekomma en hel del fall då föräldrar tar på sig ett ekonomiskt ansvar för barn som ännu inte försörjer sig själva utan att de enligt lag är skyldiga att göra det. I vissa sådana fall är det rimligt att beakta den faktiska ekonomiska belastning som försörjningen av barnet innebär. Frågan får avgöras genom en bedömning i det enskilda fallet. Det bör dock inte komma ifråga att ta hänsyn till exempelvis bidrag som barnet erhåller för att det skall slippa ta studiemedel eller till försörjning av barn som är betydligt äldre än 18 år och som kan försörja sig eller erhålla erforderligt samhällsstöd för sitt uppehälle.

Självfallet kan det finnas en hel rad andra omständigheter som bör leda till att det framräknade underhållsbidraget bör jämkas. Som exempel kan nämnas betalning av studiemedelsskulder, bilamorteringar om bilen är oundgängligen nödvändig i arbetet samt i viss utsträckning amorteringar på egnahem.

Även andra situationer kan tänkas då den underhållsskyldige har så svag ekonomi att ett utkrävande av underhållsbidraget enligt reglerna inte går att genomföra utan endast leder till att han får en växande skuldbörda. Syftet med förslaget är att motverka denna skuldbildning och det bör därför ligga inom ramen för försäkringskassans befogenheter att utöva en viss skälighetsbedömning i dessa fall.

Jämkning kan ske på olika sätt. Ett alternativ är att öka förbehållsbeloppet med den extrakostnad för den underhållsskyldige som man vill ta hänsyn till. Ett annat sätt är att göra en mer skönsmässig bedömning där man beaktar att extrakostnaderna inte får inkräkta på förbehållsbeloppet men väl på den andel av överskottet som är avsedd att tillfalla den underhållsskyldige och hans familj. Systemet vinner i fasthet och konsekvens om man väljer det förra alternativet. Vi vill därför förorda att detta används i så stor utsträckning som möjligt.

Den jämkning som vi hittills diskuterat har avsett fall då den underhållsskyldige p. g. a. extrakostnader av vissa slag bör erhålla en gynnsammare behandling än vad som följer av de tidigare behandlade generella reglerna. Det återstår att behandla fall då försäkringskassan bör ges möjlighet att jämka åt andra hållet dvs. fastställa ett högre underhåll. Det ligger i sakens natur att en sådan möjlighet måste finnas om de uppgifter som den underhållsskyldige lämnar saknar trovärdighet. Likaså måste kassan kunna fastställa ett bidrag som man tror att den underhållsskyldige förmår betala i fall då han vägrar att lämna erforderliga uppgifter om sin ekonomi och sina familjeförhållanden.

Därutöver förekommer det en del fall då den underhållsskyldige har inga eller låga inkomster p. g. a. att han saknar inkomst eller har deltidsarbete. Vissa sådana underhållsskyldiga har möjlighet att skaffa heltidsarbete men vill inte beroende exempelvis på att de vill vara tillsammans med sina barn. Andra kan inte få något arbete. En del lever på

en god standard genom att de försörjs helt eller delvis av en partner med höga inkomster. Andra lever under knappa omständigheter.

Vissa av dessa underhållsskyldiga har förmåga att betala underhållsbidrag i den meningen att de kan skaffa arbete och därigenom erhålla erforderliga inkomster.

En utgångspunkt för bedömningen av dessa fall bör enligt vår mening vara att man normalt inte bör ålägga någon som saknar inkomst att betala underhållsbidrag. Vissa undantag får göras för sådana personer som har möjlighet att skaffa lämpligt förvärvsarbete. Det vanligaste fallet är att den underhållsskyldige är hemmamake. Dessa fall bör bedömas på samma sätt som när det gäller att avgöra om den underhållsskyldige skall vara berättigad till tillägg till förbehållsbeloppet för hemmamake. Finns det hemmavarande barn bör det sålunda respekteras att den underhållsskyldige inte kan betala underhållsbidrag. När det anses att den hemmavarande bör kunna förvärvsarbeta måste man vid bedömningen av förmågan att utge underhållsbidrag utgå från en tänkt inkomst. Det är angeläget att uppskattningen av denna blir realistisk. När den underhållsskyldige går ut på arbetsmarknaden bör underhållsbidraget anpassas till de faktiska inkomstförhållandena. Skulle det visa sig att den underhållsskyldige när ärendet prövas på nytt fortfarande inte förvärvsarbetar utgör det en omständighet som talar för att underhållsbidrag inte bör utgå.

Motsvarande bedömning bör ske om den underhållsskyldige har deltidsarbete. I sådana fall bör man också i vissa situationer kunna ta ut ett visst underhållsbidrag när det finns hemmavarande barn. Här bör dock inte möjligheterna att skaffa heltidsarbete vara avgörande. I stället anser vi att man skall se till de faktiska inkomstförhållandena. Har den underhållsskyldige en inkomst, som överstiger vad som behövs för det egna uppehället (= 1 070 kr), och lever på en god ekonomisk standard på grund av makens inkomstförhållanden bör ett visst underhållsbidrag kunna utgå ur överskottet även om detta inte följer av de vanliga reglerna. Denna möjlighet bör dock utnyttjas restriktivt och det bör beaktas att den underhållsskyldige har ett ekonomiskt ansvar mot de hemmavarande barnen. Det får inte vara så att förpliktelsen att betala underhåll övervältras på den underhållsskyldiges partner.

6 Tabelldel

I detta avsnitt redovisas resultatet av de föregående övervägandena i några exempel. Vi förutsätter att det kommer att införas bestämmelser enligt vilka inkomst och underhållsbidrag avrundas till lämpliga belopp. Sådana bestämmelser har vi inte funnit erforderligt att tillämpa.

Tabell 6–10 anger underhållsbidrag för underhållsskyldiga som är ensamstående resp. har en försörjningsbörda gentemot hemmavarande make och barn.

Beräkningen omfattar fall då underhåll skall erläggas till ett och två barn samt i tabell 6 och 7 till tre barn. Skall underhåll betalas till ett barn har resultatet angivits både för ett uttag om 40 och ett uttag om

Tabell 6. Underhåll för ensamstående underhållsskyldig med bostadskostnaden 600 kr. Förbehållsbelopp: 1 670 kr.

Brutto-inkomst	Underhåll till										
	1 barn					1 barn		2 barn		3 barn	
	Prel. skatt[a]	Netto-inkomst	Över-skott[b]	Därav 40 %[c]	Behåll-ning[d]	50 %[c]	Behåll-ning[d]	60 %[c]	Behåll-ning[d]	65 %[c]	Behåll-ning[d]
2 200	524	1 676	6	2	4	3	3	3	3	3	3
2 400	565	1 835	165	66	99	82	82	105	70	114	62
2 600	609	1 991	321	128	193	167	167	207	139	224	122
2 800	667	2 133	463	185	278	239	239	303	203	338	183
3 000	726	2 274	604	241	363	302	302	406	272	450	243
3 200	805	2 395	725	290	435	362	362	482	322	550	297
3 400	889	2 511	841	336	505			555	370	652	352
3 600	999	2 601	931	372	559			624	417	731	394
3 800								678	453	806	435
4 000								741	494	865	466
4 200										932	503
4 400										998	538
4 600										1 059	571

[a] Beräknad enligt skattetabell 1977/27 kolumn 1.
[b] Överskott över förbehållsbeloppet.
[c] Av överskottet över förbehållsbeloppet.
[d] Anger den underhållsskyldiges behållning över förbehållsbeloppet sedan underhållsbidraget erlagts.

50 % av den underhållsskyldiges överskott över förbehållsbeloppet. Motsvarande procentsatser när underhåll skall betalas till två och tre barn är 60 resp. 65 %.

Tabellerna utgår från bruttoinkomsten och stannar vid en nivå då den underhållsskyldige har förmåga att betala ett belopp som ungefärligen motsvarar bidragsförskottet, dvs. 356 kr till ett barn, 712 kr till två barn och 1 068 kr till tre barn. I texten till tabellerna beträffande underhållsskyldig med hemmamake anges också vid vilken inkomst som bidragsförskottet kan erläggas om maken arbetar och har förmåga att svara för hälften av de gemensamma barn- och bostadskostnaderna.

Preliminärskatten har beräknats enligt skattetabell 27/1977, varvid har beaktats att underhåll till barn är avdragsgillt vid beskattningen med upp till 208 kr per barn och månad. Bruttoinkomsten har minskats med preliminärskatten och den sålunda erhållna nettoinkomsten har jämförts med förbehållsbeloppet. Underhållsbidraget har med tillämpning av de angivna procentsatserna beräknats på överskottet över förbehållsbeloppet. Vidare redovisas den underhållsskyldiges överskott över förbehållsbeloppet sedan underhållsbidraget erlagts. De fullständiga siffrorna har endast angivits i tabell 6 för den som är underhållsskyldig mot ett barn med ett 40 %-igt uttag. För övriga fall har endast underhållsbidragets storlek och behållningen över förbehållsbeloppet redovisats.

Tabell 11 illustrerar effekten av en inkomstökning för den underhållsskyldiges partner när denne saknar förmåga att svara för hälften av barn- och bostadskostnaden.

I *tabell 6* anges underhåll för ensamstående underhållsskyldig med den maximalt tillåtna bostadskostnaden 600 kr. Förbehållsbeloppet utgör 1 670 kr (1 070 + 600).

Det visar sig att förmågan att alls betala underhållsbidrag inträder vid bruttoinkomsten 2 200 kr. Vid ett 40 %-igt uttag kan den som är underhållsskyldig mot ett barn betala bidragsförskottet vid en inkomst på ca 3 500 kr. Det överskott över förbehållsbeloppet som han disponerar för egen del blir ca 535 kr. Är uttaget 50 % inträder motsvarande förmåga vid inkomsten 3 200 kr och överskottet blir lika stort som bidragsförskottet. Den som är underhållsskyldig mot två barn kan betala dubbla bidragsförskottet när han tjänar ca 3 700 kr och hans överskott blir 475 kr. Skall underhåll betalas till tre barn inträder förmågan att erlägga tre bidragsförskott vid inkomsten 4 600 kr och överskottet blir då 575 kr. De nämnda överskotten uppgår – oavsett förbehållsbeloppets storlek – alltid till angivna belopp när den underhållsskyldige kan betala bidragsförskottet.

I *tabell 7* anges underhållsbidragen för den som har hemmamake och har en bostadskostnad på 700 kr. Förbehållsbeloppet utgör 2 305 kr (1 070 + 535 + 700). Det förutsättes alltså att den underhållsskyldige är berättigad till tillägg till förbehållsbeloppet för hemmamaken.

Förmågan att överhuvud betala bidrag inträder vid inkomsten 3 000 kr. Om underhåll skall betalas till ett barn kan den underhållsskyldige betala bidragsförskottet när han tjänar 4 600 kr och 4 100 kr vid uttag på 40 resp. 50 %. Om underhåll skall betalas till två eller tre barn inträder motsvarande förmåga vid inkomsterna 5 000 kr och 5 800 kr.

Tabell 7. Underhåll för underhållsskyldig med hemmamake. Bostadskostnad 700 kr. Förbehållsbelopp 2 305 kr.

Brutto-inkomst	Underhåll till							
	1 barn 40 %[a]	Behållning[b]	1 barn 50 %[a]	Behållning[b]	2 barn 60 %[a]	Behållning[b]	3 barn 65 %[a]	Behållning[b]
3 000	16	24	20	20	24	16	26	14
3 200	70	107	88	88	118	80	128	70
3 400	117	176	146	146	188	126	231	125
3 600	168	254	223	223	282	188	320	173
3 800	220	330	275	275	373	249	419	227
4 000	260	391	325	325	450	300	518	280
4 200	298	447	372	372	510	341	617	333
4 400	333	501			567	378	683	368
4 600	364	546			620	414	744	401
4 800					666	444	802	432
5 000					711	475	851	459
5 800							1 054	568

[a] Av överskottet över förbehållsbeloppet.
[b] Avser behållningen över förbehållsbeloppet sedan underhållsbidraget erlagts.
Anmärkning: Vid uträkningen av beloppen har preliminärskatten beräknats enligt skattetabell 27/1977 kolumn 2.

Tabell 8. Underhåll för underhållsskyldig med hemmamake och ett hemmavarande barn. Bostadskostnad 750 kr. Förbehållsbelopp 2 890 kr.

Bruttoinkomst	Underhåll till					
	1 barn 40 %[a]	Behållning[b]	1 barn 50 %[a]	Behållning[b]	2 barn 60 %[a]	Behållning[b]
4 200	19	30	24	24	29	20
4 400	62	94	78	78	112	75
4 600	105	158	131	131	176	118
4 800	135	203	185	185	240	161
5 000	177	267	237	237	322	216
5 200	219	330	274	274	386	258
5 400	254	383	318	318	449	300
5 600	283	426	354	354	502	335
5 800	311	468			545	364
6 000	339	510			587	392
6 200	364	547			629	420
6 400					666	445
6 600					702	470

[a] Av överskottet över förbehållsbeloppet.
[b] Avser behållningen över förbehållsbeloppet sedan underhållsbidraget erlagts.
Anmärkning: Vid uträkningen av beloppen har preliminärskatten beräknats enligt skattetabell 27/1977 kolumn 2.

Om exemplet varieras på så sätt att hustrun antages försörja sig själv och svarar för hälften av bostadskostnaden, vilket är fallet om hon har en nettoinkomst som uppgår till 1 420 kr (1 070 + 350), minskas mannens förbehållsbelopp till samma belopp. Hans förmåga att betala underhållsbidrag börjar då vid bruttoinkomsten ca 1 800 kr. Han kan betala bidragsförskottet till ett barn vid inkomsterna 3 100 kr och 2 800 kr vid ett uttag på 40 resp. 50 %. Skall han betala till två eller tre barn har han förmåga att betala fullt bidragsförskott vid inkomsterna 3 400 kr och 4 100 kr.

Tabell 8 anger underhållsbidraget för den som har hemmamake och ett barn samt en bostadskostnad på 750 kr. Förbehållsbeloppet blir här 2 890 kr (= 1 070 + 535 + 535 + 750).

Den underhållsskyldiges förmåga att betala bidrag börjar vid inkomsten 4 200 kr. Bidragsförskott till ett barn kan han betala vid inkomsterna 6 200 kr och 5 600 kr vid uttag på 40 resp. 50 %. Underhållsbidrag till två barn motsvarande bidragsförskottet har han förmåga att betala vid inkomsten 6 600 kr.

Om hustrun antages kunna försörja sig själv och svara för hälften av barn- och bostadskostnaden, vilket hon gör vid nettoinkomsten 1 712 kr, (1 070 + 535 : 2 + 750 : 2) sjunker förbehållsbeloppet till motsvarande nivå.

Den underhållsskyldiges förmåga att betala underhållsbidrag börjar då vid en inkomst på ca 2 200 kr. Om det antages att partnern har den lägre inkomsten och får åtnjuta förvärvsavdrag inträder förmågan att

Tabell 9. Underhåll för underhållsskyldig med hemmamake och två hemmavarande barn. Bostadskostnad 800 kr. Förbehållsbelopp 3 475 kr.

Bruttoinkomst	Underhåll till					
	1 barn 40 %[a]	Behållning[b]	1 barn 50 %[a]	Behållning[b]	2 barn 60 %[a]	Behållning[b]
5 800	25	39	32	32	38	26
6 000	50	76	63	63	75	51
6 200	74	112	93	93	153	103
6 400	95	144	157	157	188	126
6 600	145	219	182	182	263	176
6 800	165	249	244	244	338	226
7 000	215	324	269	269	413	276
7 200	235	354	294	294	443	296
7 400	255	383	319	319	473	316
7 600	274	412	343	343	502	336
8 400	351	527			618	412
9 000					704	470

[a] Av överskottet över förbehållsbeloppet.
[b] Avser behållningen över förbehållsbeloppet sedan underhållsbidraget erlagts.
Anmärkning: Vid uträkningen av beloppen har preliminärskatten beräknats enligt skattetabell 27/1977 kolumn 2.

betala bidragsförskottet till ett barn vid inkomster på ca 3 600 kr och 3 300 kr om uttagen är 40 resp. 50 %. Bidragsförskott till två barn kan den underhållsskyldige betala om han tjänar 4 000 kr. Dessa siffror gäller oavsett hur höga partnerns inkomster är med den reservationen att den underhållsskyldiges förmåga att betala bidragsförskott inträder vid en något lägre inkomst om han istället för partnern får göra förvärvsavdrag.

Tabell 9 redovisar underhållsbidragen för den som har hemmamake och två barn samt en bostadskostnad på 800 kr. Förbehållsbeloppet uppgår här till 3 475 kr (1 070 + 535 x 3 + 800).

Förmåga att alls betala underhållsbidrag har den underhållsskyldige först vid inkomsten 5 800 kr. Bidragsförskottet kan han här erlägga till ett barn om han tjänar 8 400 kr resp. 7 700 kr vid de olika uttagen. Två bidragsförskott kan han betala vid inkomsten 9 000 kr. Som framgår av tabellen är marginaleffekterna kraftiga.

Om den hemmavarande i stället antages försörja sig själv och kunna svara för hälften av barn- och bostadskostnaderna sjunker förbehållsbeloppet till 2 005 kr (1 070 + 535 + 400).

Den underhållsskyldige kan då börja betala underhållsbidrag vid inkomsten ca 2 700 kr. Han kan betala ett bidragsförskott om han tjänar ca 4 200 kr resp. 3 800 kr vid de olika uttagen. Två bidragsförskott kan han erlägga vid inkomsten 4 600 kr. Liksom i föregående exempel gäller dessa siffror med där angiven reservation oberoende av hur hög inkomst partnern har.

Tabell 10 anger underhållsbidrag för en ensamstående med ett barn, som uppbär bidragsförskott med 356 kr. Den nominella hyran uppgår

Tabell 10. Underhåll för ensamstående med ett hemmavarande barn. Barnet erhåller bidragsförskott, 356 kr. Bostadskostnad 350 kr. Förbehållsbelopp 1 687 kr.

Bruttoinkomst	Underhåll till					
	1 barn 40 %[a]	Behållning[b]	1 barn 50 %[a]	Behållning[b]	2 barn 60 %[a]	Behållning[b]
2 000	27	130	34	122	41	116
2 200	89	222	115	203	144	185
2 400	153	318	197	285	247	253
2 600	213	409	267	355	345	318
2 800	268	491	335	423	440	382
3 000	319	568	399	487	522	437
3 200	370	643			599	488
3 400					675	538
3 600					746	586

[a] Av överskottet över förbehållsbeloppet.
[b] Avser överskottet över 1 955 kr (=1 070 + 350 + 535) sedan underhållsbidraget erlagts.
Anmärkning: Vid uträkningen av beloppen har preliminärskatten beräknats enligt skattetabell 27/1977 kolumn 4.

till 700 kr och den faktiska till 350 kr. Det kan antagas att uppskattningen av bostadsbidraget är relativt realistisk med hänsyn till avdragsmöjligheterna för bl. a. periodiska understöd och till att storleken av bostadsbidraget grundas på gamla inkomstförhållanden. Den underhållsskyldige får förbehålla sig halva barnkostnaden, 267 kr, trots att detta belopp jämte bidragsförskottet överstiger den vanliga barnkostnaden (535 kr), med 88 kr. Förbehållsbeloppet uppgår därför till 1 687 kr (1 070 + 267 + 350). För att få siffror som är jämförbara med dem i de andra tabellerna har behållningen över minimistandarden beräknats så att den anger den summa pengar inklusive bidragsförskottet som den underhållsskyldige disponerar över den nivå som svarar mot vad som behövs för den egna försörjningen, hyran och en normal barnkostnad, dvs 1 955 kr (1 070 + 535 + 350).

Det visar sig att den underhållsskyldiges förmåga att börja betala underhållsbidrag börjar redan vid en inkomst på ca 2 000 kr. Han kan betala bidragsförskott till ett barn när han tjänar ca 3 100 kr resp. 2 900 kr vid de olika uttagen. Två bidragsförskott kan han betala vid inkomsten 3 500 kr.

Tabell 11 illustrerar det fallet att den underhållsskyldiges partner har förmåga att klara sin egen försörjning men inte hälften av barn- och bostadskostnaden samt vad som inträffar om partnerns inkomst ökar.

Det antages att paret har ett gemensamt barn samt en bostadskostnad på 750 kr. Mannen är underhållsskyldig mot ett barn.

Eftersom hustrun kan försörja sig själv utgör mannens maximala förbehållsbelopp, dvs när han svarar för sin egen försörjning och hela barn-

Tabell 11. Underhåll för man med förvärvsarbetande hustru och ett hemmavarande barn. Hyra 750 kr. Effekten av inkomstökning för hustrun, när hon saknar förmåga att svara för hälften av den gemensamma försörjningen

Hustrun			Mannen					
Brutto-inkomst	Netto-inkomst	Över-skott[a]	Förbehålls-belopp[b]	Brutto-inkomst	Underhåll 40 %[c]	Behåll-ning[d]	Underhåll 50 %[c]	Behåll-ning[d]
1 600	1 313	243	2 112	3 000	33	50	50	50
1 800	1 460	390	1 965	3 000	104	158	139	139
2 000	1 596	526	1 829	3 000	172	258	222	222
2 200	1 731	661	1 712[e]	3 000	224	357	281	300
1 600	1 313	243	2 112	3 400	134	202	178	178
1 800	1 460	390	1 965	3 400	218	328	273	273
2 000	1 596	526	1 829	3 400	272	410	341	341
2 200	1 731	661	1 712[e]	3 400	319	499		

[a] Överskott över beloppet 1 070 kr som är avsett för hustrun.
[b] Mannens maximala förbehållsbelopp 2 355 (1 070 + 750 + 535) minskat med hustruns överskott.
[c] Av överskottet över förbehållsbeloppet.
[d] Familjens behållning över 3 425 (1 070 + 1 070 + 750 + 535) sedan underhållsbidraget erlagts.
[e] Mannens lägsta förbehållsbelopp.
Anmärkning: Preliminärskatten har beräknats med ledning av skattetabell 27/1977, för hustrun enligt kolumn 3 och för mannen enligt kolumn 1.

och bostadskostnaden, 2 355 kr (1 070 + 750 + 535). Vid stigande inkomst för hustrun reduceras mannens förbehållsbelopp, dock inte längre ned än till en nivå vid vilken han förbehålles ett belopp för sin egen försörjning samt hälften av barn- och bostadskostnaden, dvs 1 712 kr (1 070 + 375 + 267).

Tabellen anger resultatet för det fall mannen tjänar 3 000 eller 3 400 kr. När hustrun har en bruttoinkomst på 1 600 kr har hon efter skatt 1 313 kr i nettoinkomst. Hon förfogar därmed över 243 kr utöver de 1 070 kr som behövs för hennes egen försörjning. Mannens maximala förbehållsbelopp, 2 355 kr, skall därför minskas med 243 kr för att man skall få fram det tillämpliga förbehållsbeloppet. Underhållsbidraget räknas sedan ut på vanligt sätt med beaktande av avdragsmöjligheten för periodiska understöd. Har mannen inkomsten 3 000 kr kan han betala 33 kr vid ett 40 %-igt uttag och 50 kr vid ett 50 %-igt uttag. I tabellen anges också familjens behållning över det belopp som förbehålles familjen för olika utgifter dvs 3 425 kr (1 070 + 1 070 + 750 + 535) och sedan underhållsbidraget erlagts.

Det visar sig att hustrun kan svara för hälften av barn- och bostadskostnaden vid inkomsten 2 200 kr. Mannens förbehållsbelopp har då reducerats till 1 712 kr och kan inte bli lägre. Ytterligare inkomstökningar för hustrun har därför ingen inverkan på underhållsbidragets storlek. Dock gäller att när hustrun passerar mannen i inkomsthänseende blir mannen i stället för hustrun berättigad till förvärvsavdrag, vilket leder till en minskning av preliminärskatten och därmed en viss ökning av underhållsbidraget.

Om mannen tjänar 3 000 kr kan han med angiven reservation som mest betala 224 kr vid ett 40 %-igt uttag och 281 kr om uttaget är 50 %-igt. Är hans inkomst i stället 3 400 kr kan han erlägga 319 kr om uttaget är 40 %. Vid ett 50 %-igt uttag har han förmåga att betala bidragsförskottet när hustrun tjänar ca 2 000 kr.

1 Förslag till
Lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs i fråga om föräldrabalken[1]

dels att i 6 kap. 7 och 8 §§ ordet "ansökan" skall bytas ut mot "talan",

dels att i 6 kap. 9 § ordet "anmälan" skall bytas ut mot "talan",

dels att 6 kap. 12 §, 7 kap. och 20 kap. 9 och 11 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i 6 kap. skall införas en ny paragraf, 10 a §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	6 kap.
	10 a §
	Står barn under vårdnad av särskilt förordnad förmyndare, kan rätten besluta att vårdnaden skall överföras till föräldrarna eller till en av dem, om det är skäligt med hänsyn till barnets bästa.
	Fråga om att överföra vårdnaden till förälder prövas på talan av förälder eller barnavårdsnämnden.
	12 §
Fråga rörande vårdnad om barn upptages av rätten i den ort där vårdnadshavare har sitt hemvist. *Vad nu sagts utgör dock ej hinder att upptaga fråga om vårdnad* i samband med äktenskapsmål.	Fråga rörande vårdnad om barn upptages av rätten i den ort där vårdnadshavare har sitt hemvist. *Sådan fråga kan upptagas även* i samband med äktenskapsmål.
Finns ej behörig domstol enligt vad som *sägs i första stycket*, upptages vårdnadsfrågan av Stockholms tingsrätt.	Finns ej behörig domstol enligt vad som *nu har sagts* upptages vårdnadsfrågan av Stockholms tingsrätt.
	Fråga om vårdnad som avses i 7–9 §§ samt 10 a § handlägges i den

[1] Balken omtryckt 1976:612.

Nuvarande lydelse	Föreslagen lydelse	De remitterade lagförslagen
	ordning som är föreskriven för tvistemål. Står barnet under vårdnad av föräldrarna eller en av dem och äro föräldrarna ense i saken, kunna de dock anhängiggöra frågan genom ansökan.	
	Är fråga om vårdnad anhängiggjord i behörig ordning, kan förälder utan stämning i vårdnadsmålet yrka underhållsbidrag för barnet.	
	Dom i vårdnadsmål får meddelas utan huvudförhandling, om parterna äro ense i saken.	
	7 kap.	
	Om underhållsskyldighet	
1 §	*1 §*	
Föräldrarna vare skyldiga att vidkännas kostnaden för barnets uppehälle och utbildning, om ej barnet har egna tillgångar.	*Föräldrarna skall tillsammans svara för underhåll åt barnet efter vad som är skäligt med hänsyn till barnets behov och föräldrarnas ekonomiska förhållanden. När barnets behov bedöms skall hänsyn tas till barnets egna inkomster och tillgångar. Sociala förmåner som barnet har rätt till skall beaktas enligt vad som följer av föreskrifterna om dessa.*	
Underhållsskyldigheten upphör ej innan barnet erhållit den utbildning som med hänsyn till föräldrarnas villkor och barnets anlag må finnas tillbörlig och ej i något fall förrän barnet fyllt sexton år.	*Underhållsskyldigheten upphör när barnet fyller arton år. Går barnet i skolan vid denna tidpunkt eller återupptas skolgången innan barnet fyller nitton år, är föräldrarna dock intill dess barnet fyller tjugoett år underhållsskyldiga så länge skolgången pågår. Till skolgång räknas studier i grundskolan eller gymnasieskolan och annan jämförlig grundutbildning.*	
2 § första stycket		
I *kostnaden* för barnets underhåll skall var och en av föräldrarna *taga* del efter sin förmåga.	I *kostnaderna* för barnets underhåll skall var och en av föräldrarna *ta* del efter sin förmåga.	

Nuvarande lydelse

2 § andra stycket

Fader eller moder, som ej har vårdnaden om barnet, skall betala underhållsbidrag. Äro föräldrarna gifta med varandra men tillkommer vårdnaden om barnet endast den ene av dem och leva de ej åtskilda, gäller dock 5 kap. giftermålsbalken.

7 § tredje stycket

Avtal *angående* underhållsbidrag *till barn* kan slutas även före barnets födelse.

3 §

Är barnet, sedan dess rätt till underhåll enligt 1 § upphört, i följd av sjukdom eller annan dylik orsak ur stånd att själv försörja sig, vare föräldrarna i mån av förmåga skyldiga att giva barnet skäligt underhåll.

Enahanda underhållsskyldighet åligge barnet emot fader eller moder, som av sjukdom eller annan dylik orsak är ur stånd att själv försörja sig.

Föreslagen lydelse

2 §

Förälder skall fullgöra sin underhållsskyldighet genom att betala underhållsbidrag, om föräldern

1. inte har vårdnaden om barnet och inte heller varaktigt bor tillsammans med barnet, eller

2. har vårdnaden om barnet gemensamt med den andra föräldern men barnet varaktigt bor tillsammans med endast den andra av föräldrarna.

Underhållsbidrag fastställs genom dom eller avtal.

Vårdnadshavaren får på barnets vägnar sluta avtal om underhållsbidrag även om vårdnadshavaren inte har uppnått myndig ålder. Avtal *om* underhållsbidrag kan slutas även före barnets födelse.

När underhållsbidrag bestäms enligt 2 § får den bidragsskyldige förbehålla sig ett belopp för eget eller annans underhåll enligt andra – fjärde styckena.

Förbehållsbelopp för den bidrags-

De remitterade lagförslagen

Nuvarande lydelse	Föreslagen lydelse	De remitterade lagförslagen
	skyldiges eget underhåll innefattar alla vanliga levnadskostnader. Bostadskostnaden beräknas för sig efter vad som är skäligt. De andra levnadskostnaderna beräknas med ledning av ett normalbelopp. För år räknat utgör normalbeloppet 120 procent av gällande basbelopp enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring.	
	Om det finns särskilda skäl får ett belopp förbehållas för underhåll åt make som den bidragsskyldige varaktigt bor tillsammans med. Med make jämställs annan som den bidragsskyldige varaktigt bor tillsammans med, om de har barn gemensamt. Förbehållsbeloppet bestäms enligt andra stycket. Normalbeloppet utgör dock 60 procent av basbeloppet.	
	Oberoende av vad som annars gäller om en förälders underhållsskyldighet mot två eller flera barn får den bidragsskyldige för underhåll åt ett hemmavarande eget barn förbehålla sig ett belopp som, tillsammans med vad som utges till barnet av den andra föräldern eller för dennas räkning, för år utgör 40 procent av gällande basbelopp. Rätten kan dock bestämma ett annat förbehållsbelopp om det föranleds av omständigheterna i det särskilda fallet.	
	4 §	
	Har förälder som enligt 2 § skall betala underhållsbidrag haft barnet hos sig under en sammanhängande tid av minst fem hela dygn, får föräldern vid fullgörande av sin bidragsskyldighet tillgodoräkna sig ett avdrag för varje helt dygn av barnets vistelse med	

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

De remitterade lagförslagen

1/40 av det underhållsbidrag som räknat för kalendermånad gäller under tiden för vistelsen. Sådant avdrag får dock inte göras på underhållsbidrag som belöper på senare tid än sex månader från utgången av den kalendermånad då vistelsen upphörde.

Föreligger särskilda skäl kan rätten förordna om andra villkor för avdragsrätten än som anges i första stycket. Mot parts bestridande får sådant förordnande dock inte meddelas för tiden innan talan har väckts.

Rätt till avdrag föreligger ej i fall då underhållsbidraget har fastställts med beaktande av att den bidragsskyldiga föräldern i väsentlig mån fullgör sin underhållsskyldighet genom att ha barnet hos sig.

4 §

Har make under sin vårdnad barn som ej är även andra makens barn, är andra maken jämte honom skyldig att efter sin förmåga bidraga till barnets underhåll, så länge äktenskapet består.

Vad nu sagts medför ej ändring i den underhållsskyldighet som må åligga den andre av barnets föräldrar.

5 §[2]

Den som varaktigt bor tillsammans med annans barn och med förälder som har vårdnaden om barnet är underhållsskyldig mot barnet, om han eller hon är gift med föräldern eller har eget barn tillsammans med föräldern. Om det finns särskilda skäl, kvarstår underhållsskyldigheten även sedan barnet har flyttat hemifrån.

Underhållsskyldigheten bestäms på samma sätt som för förälder enligt 1 § men gäller endast i den mån barnet inte kan få underhåll från den förälder som den underhållsskyldige ej bor tillsammans med.

6 §

Om annan än den som enligt 2 § har att betala underhållsbidrag försum-

[2] Förutvarande 7 kap. 5 § upphävd genom 1971:870.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*	*De remitterade lagförslagen*
	mar sin underhållsskyldighet, kan rätten förordna om underhållsbidrag.	
6 §	*7 §*	
Betalning av underhållsbidrag skall erläggas i förskott för kalendermånad, *om ej på grund av särskilda omständigheter annorlunda bestämmes av rätten eller genom avtal som i 7 § andra stycket sägs. Förskottsbetalning utöver vad nu sagts medför ej befrielse från att gälda underhållsbidrag för den tid sådan betalning avser.*	*Underhållsbidrag betalas* i förskott för kalendermånad.	
	Avtal om att underhållsbidrag för framtiden skall betalas med ett engångsbelopp eller för längre perioder än tre månader är giltigt endast om avtalet är skriftligt och bevittnat av två personer. Är barnet under arton år skall avtalet dessutom vara godkänt av barnavårdsnämnden.	
	Rätten får bestämma annat betalningssätt än som anges i första stycket, om det finns särskilda skäl.	
	Underhållsbidrag i form av ett engångsbelopp skall betalas till barnavårdsnämnden om barnet är under arton år. I fråga om sådan betalning tillämpas 4 kap. 6 § andra stycket andra meningen.	
	Betalning i strid mot denna paragraf medför inte befrielse från skyldigheten att betala underhållsbidrag på föreskrivet sätt.	
	8 §	
	Talan om underhållsbidrag får inte bifallas för längre tid tillbaka än tre år före den dag då talan väcktes, om inte den bidragsskyldige medger det.	

Nuvarande lydelse	Föreslagen lydelse	De remitterade lagförslagen
	9 § *Rätten att kräva ut fastställt underhållsbidrag går förlorad tre år efter förfallodagen. Har utmätning för fordran på bidraget skett före utgången av denna tid eller har den bidragsskyldige blivit försatt i konkurs på grund av ansökan som har gjorts före tidens utgång, får dock betalning för fordringen tas ut ur den utmätta egendomen eller erhållas i konkursen även efter tidens utgång.*	
7 § första och andra styckena *Avtal angående fullgörande för framtiden av underhållsskyldighet som ovan sägs utgör ej hinder för den underhållsberättigade att göra gällande rätt till högre underhållsbidrag.* *Gäller avtalet underhåll enligt 1 § till barn vars föräldrar varken vid dess födelse voro eller därefter ha varit gifta med varandra, är det dock bindande för den underhållsberättigade, om avtalet slutits genom skriftlig, av två personer bevittnad handling och godkänts av barnavårdsnämnden. Vårdnadshavare får sluta avtal som nu har angetts, även om vårdnadshavaren ej har uppnått myndig ålder. Innefattar avtalet åtagande att till barnets underhåll utge visst belopp en gång för alla, skall beloppet betalas till barnavårdsnämnden, och skall med beloppet så förfaras som i 4 kap. 6 § sägs med avseende på där nämnt engångsbelopp.*	*10 §*	
8 § *Utan hinder av vad genom dom eller genom avtal, som enligt 7 § är*	*Dom eller avtal om underhåll kan jämkas av rätten, om ändring i förhål-*	

Nuvarande lydelse	Föreslagen lydelse	De remitterade lagförslagen
bindande jämväl för den underhållsberättigade, blivit bestämt om underhållsbidrag äger rätten annorlunda förordna därom, när ändrade förhållanden påkalla det. Under samma förutsättning må ock avtal om underhållsbidrag, som enligt 7 § icke är bindande för den underhållsberättigade, på talan av den underhållsskyldige jämkas av rätten. Är underhåll som avses i 1 § fastställt att utgå till dess barnet nått viss ålder, vare det ej hinder att göra gällande rätt till bidrag för tid därefter, ändå att fall ej är för handen som nyss är sagt.	*landena föranleder det. För tiden innan talan har väckts får jämkning dock mot parts bestridande göras endast på så sätt att obetalda bidrag sätts ned eller tas bort.*	
Talan som avses i första stycket må ej föras i fråga om avtal, varigenom underhållsskyldig, i den ordning som stadgas i 7 § andra stycket, åtagit sig att till fullgörande av underhållsskyldighet som där avses utgiva visst belopp en gång för alla.		
9 §		
Är avtal, som makar med avseende å förestående äktenskapsskillnad slutit om underhåll till barn, uppenbart obilligt för ena maken, må avtalet på hans talan av rätten jämkas. Har talan ej väckts inom ett år från det äktenskapsskillnaden meddelades, är rätten till talan förlorad.	*Avtal om underhåll kan också jämkas av rätten, om avtalet är oskäligt med hänsyn till omständigheterna vid dess tillkomst och förhållandena i övrigt.*	
	Har fastställt underhållsbidrag, som utges fortlöpande, under en tid av sex år inte ändrats till beloppet på annat sätt än som avses i 1 § lagen (1966:680) om ändring av vissa underhållsbidrag, kan rätten för tiden efter det att talan har väckts ompröva vad som har bestämts om underhållet, utan att anledning till jämkning enligt första eller andra stycket behöver åberopas.	
	Dom eller avtal om underhållsbi-	

Nuvarande lydelse	Föreslagen lydelse	De remitterade lagförslagen
	drag för tid intill dess barnet har nått en viss ålder utgör inte hinder att pröva frågan om bidrag för tiden därefter.	
2 § tredje stycket *Det åligger barnavårdsnämnd,* som enligt 2 kap. 1 § skall sörja för att faderskapet till barn *fastställes, att tillse* att barnet tillförsäkras underhåll.	*11 §* *Barnavårdsnämnd,* som enligt 2 kap. 1 § skall sörja för att faderskapet till barn *fastställs, skall se till* att barnet tillförsäkras underhåll.	
10 § första–tredje styckena Talan om underhåll till barn *upptages* av rätten i den ort där svaranden har sitt hemvist. Sådan fråga kan väckas även i samband med mål *rörande* fastställande av faderskapet till barn. *Första stycket utgör ej hinder att upptaga fråga om underhåll i samband med äktenskapsmål.* Finns ej behörig domstol enligt *vad som sägs i* första *eller andra* stycket, upptages målet av Stockholms tingsrätt.	*12 §* Talan om underhåll till barn *upptas* av rätten i den ort där svaranden har sitt hemvist. Sådan fråga kan väckas även i samband med mål *om* fastställande av faderskapet till barn, *äktenskapsmål eller mål om vårdnaden om barn.* Finns ej behörig domstol enligt *första stycket, upptas* målet av Stockholms tingsrätt.	
	13 § *Två eller flera mål om skyldighet för någon att utge underhållsbidrag till barn får handläggas i en rättegång, om det är till nytta för utredningen eller prövningen. Domstol som enligt 12 § är behörig att uppta ett sådant mål får utan hinder av nämnda paragraf för gemensam handläggning uppta ett eller flera andra sådana mål som väcks vid domstolen, om det även i övrigt är lämpligt.* *Rätten kan besluta att åter särskilja mål som har förenats enligt första stycket.*	

Nuvarande lydelse

10 § fjärde stycket

Har rätten att avgöra vilken av flera män som är *fader* till *barnet*, får talan om underhållsbidrag ej prövas slutligt innan faderskapsfrågan har avgjorts genom dom som vunnit laga kraft.

11 §

I mål om underhåll till barn får vårdnadshavare föra talan för barnet, även om vårdnadshavaren ej har uppnått myndig ålder. *Är särskild förmyndare förordnad för barnet, har han samma rätt att föra talan för barnet.* Även barnavårdsnämnd som enligt *2 § tredje stycket* skall tillse att barnet tillförsäkras underhåll får föra sådan talan. Var och en som kan föra talan för barnet skall beredas tillfälle att yttra sig i målet.

Underhållsbidrag får bestämmas till olika belopp för särskilda delar av underhållstiden.

Underhåll till barn får ej mot den underhållsskyldiges bestridande bestämmas för tid efter det barnet fyllt *aderton* år, innan det kan *tillförlitligen* bedömas *huruvida* underhållsskyldighet föreligger därefter.

12 §

I mål om underhåll till barn kan rätten för tiden intill dess laga kraft ägande dom eller beslut föreligger förordna om underhållet efter vad som *finnes* skäligt. Skyldighet att utge bidrag får dock *ej* åläggas någon, om *icke* sannolika skäl *föreligga att han är bidragsskyldig.* Har fråga om underhåll väckts i samband med mål om fastställande av faderskap till

Föreslagen lydelse

Har rätten att avgöra vilken av flera män som är *far* till *ett barn*, får talan om underhållsbidrag ej prövas slutligt innan faderskapsfrågan har avgjorts genom dom som vunnit laga kraft.

14 §

I mål om underhåll till barn får vårdnadshavare föra talan för barnet, även om vårdnadshavaren ej har uppnått myndig ålder. *Samma rätt att föra talan för barnet har särskilt förordnad förmyndare.* Även barnavårdsnämnd som enligt *11 §* skall tillse att barnet tillförsäkras underhåll får föra sådan talan. Var och en som kan föra talan för barnet skall beredas tillfälle att yttra sig i målet.

Underhåll till barn får ej mot den underhållsskyldiges bestridande bestämmas för tid efter det barnet fyllt *arton* år, innan det kan *tillförlitligt* bedömas *om* underhållsskyldighet föreligger därefter.

15 §

I mål om underhåll till barn kan rätten för tiden intill dess laga kraft ägande dom eller beslut föreligger förordna om underhållet efter vad som *är* skäligt. Skyldighet att utge bidrag får dock åläggas någon *endast* om *det finns* sannolika skäl *för att bidragsskyldighet föreligger.* Har fråga om underhåll väckts i samband med mål om fastställande av faderskap till

De remitterade lagförslagen

Nuvarande lydelse | *Föreslagen lydelse* | *De remitterade lagförslagen*

barn, får förordnande som nu nämnts ej meddelas, om flera män *äro* instämda i målet.

barn, får förordnande som nu nämnts ej meddelas, om flera män *är* instämda i målet.

Förordnande enligt första stycket kan på yrkande meddelas utan huvudförhandling. Innan förordnande meddelas, skall motparten beredas tillfälle att yttra sig över yrkandet. Har förordnande meddelats, prövar rätten när målet avgöres, om åtgärden skall bestå.

Förordnande som nu nämnts går i verkställighet lika med laga kraft ägande dom men kan när som helst återkallas av rätten.

13 §

Har någon genom skriftlig, av två personer bevittnad handling åtagit sig att till barn för vilket faderskapet skall fastställas utge underhållsbidrag för tid intill dess resultatet av blodundersökning om faderskapet föreligger, gäller i fråga om verkställighet på grund av handlingen vad som är föreskrivet om verkställighet på grund av förbindelse att utge underhåll enligt denna balk.

Beträffande åtagande enligt första stycket skall i övrigt i tillämpliga delar gälla vad som i lag eller annan författning är föreskrivet för fall då rätten enligt *12 §* har meddelat förordnande om underhållsbidrag till barn.

Om rätt att i vissa fall få ersättning av allmänna medel för utgivna underhållsbidrag *finnas* särskilda bestämmelser.

14 §

Har viss man enligt 1 kap. 1 § ansetts som barns *fader* och fastställes att annan man är *fader* till barnet, har den förstnämnde endast om särskilda skäl *föreligga* rätt till ersättning av den andre för kostnader som han har haft för barnets försörjning.

16 §

Beträffande åtagande enligt första stycket skall i övrigt i tillämpliga delar gälla vad som i lag eller annan författning är föreskrivet för fall då rätten enligt *15 §* har meddelat förordnande om underhållsbidrag till barn.

Om rätt att i vissa fall få ersättning av allmänna medel för utgivna underhållsbidrag *finns* särskilda bestämmelser.

17 §

Har viss man enligt 1 kap. 1 § ansetts som barns *far* och fastställes att annan man är *far* till barnet, har den förstnämnde endast om särskilda skäl *föreligger* rätt till ersättning av den andre för kostnader som han har haft för barnets försörjning.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*	*De remitterade lagförslagen*
	20 kap.	
	9 §	
I fråga om mål eller ärende, där barnavårdsnämnd eller överförmyndare har rätt att föra talan, skall 20 § lagen (1946:804) om införande av nya rättegångsbalken äga motsvarande tillämpning.		
Första stycket gäller ej mål om fastställande av faderskap eller underhåll till barn.	Första stycket gäller ej mål om fastställande av faderskap, *vårdnad om* eller underhåll till barn.	
	11 §[3]	
Mot beslut som underrätt har meddelat under rättegången i fråga, som avses i 6 kap. 13 §, 7 kap. *12* §, 10 kap. 14 §, 11 kap. 15 eller 16 § eller 18 kap. 14 §, skall talan föras särskilt.	Mot beslut som underrätt har meddelat under rättegången i fråga, som avses i 6 kap. 13 §, 7 kap. *15* §, 10 kap. 14 §, 11 kap. 15 eller 16 § eller 18 kap. 14 §, skall talan föras särskilt.	

Övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft,

såvitt avser 6 kap. 7–9, 10 a och 12 §§ samt 20 kap. 9 § den 1 januari 1979,

såvitt avser 7 kap. 4 § den 1 januari 1980, och

i övrigt den 1 juli 1979.

Vad som föreskrivs i 7 kap. 12 § i nya lydelsen om att fråga om underhåll till barn kan väckas i samband med mål om vårdnaden om barn skall tillämpas redan fr. o. m. den 1 januari 1979.

Bestämmelserna i 7 kap. 4 § i äldre lydelse upphör att gälla vid utgången av juni 1979.

2. Fråga om vårdnad som har väckts före ikraftträdandet handläggs enligt äldre bestämmelser.

3. Är mål om underhåll anhängigt vid ikraftträdandet, prövas målet enligt äldre bestämmelser.

4. Talan om underhållsbidrag som har väckts före utgången av år 1979 får utan hinder av 7 kap. 8 § i dess nya lydelse bifallas för längre tid tillbaka än tre år före den dag då talan väcktes, i den mån inte fordran på bidraget skulle ha preskriberats enligt äldre bestämmelser.

5. Bidragsskyldighet som har bestämts enligt äldre bestämmelser skall bestå enligt vad som följer av domen eller avtalet.

[3] Senaste lydelse 1976:1118.

De remitterade lagförslagen

6. Bidragsskyldighet som har bestämts enligt äldre bestämmelser skall fullgöras enligt de nya bestämmelserna. Rätten att kräva ut underhållsbidrag som har förfallit till betalning går dock inte förlorad före utgången av år 1979, om den inte skulle ha gått förlorad dessförinnan enligt äldre bestämmelser.

7. För bidragsskyldighet som har bestämts enligt äldre bestämmelser gäller i fråga om jämkning och omprövning de nya bestämmelserna.

Har någon enligt 7 kap. 7 § andra stycket i dess äldre lydelse slutit avtal om att betala engångsbelopp till barnet, får talan om jämkning enligt 7 kap. 10 § första stycket i dess nya lydelse dock inte föras i fråga om avtalet.

Omprövning enligt 7 kap. 10 § tredje stycket i nya lydelsen kan påkallas tidigast den 1 juli 1982.

Underhållsberättigad som enligt 7 kap. 7 § i dess äldre lydelse är oförhindrad att göra gällande rätt till högre underhållsbidrag får utan hinder av de nya bestämmelserna väcka talan om sådant bidrag intill utgången av år 1979.

8. Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till föreskrift som har ersatts genom bestämmelse i den nya lagen, tillämpas i stället den nya bestämmelsen.

2 Förslag till Lag om ändring i giftermålsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om giftermålsbalken[1]

dels att 7 kap. 3–5 §§ skall upphöra att gälla,

dels att 5 kap., 7 kap. 2 §, 11 kap. 1 och 14–16 §§, 13 kap. 10 § samt 15 kap. 11, 24, 25 och 31 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i 11 kap. skall införas en ny paragraf, 14 a §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	5 kap.
	Allmänna bestämmelser om makars rättsförhållanden
	1 §
Man och hustru äro skyldiga varandra trohet och bistånd*; de hava att* i samråd verka för familjens bästa.	Man och hustru *är* skyldiga varandra trohet och bistånd. *De skall gemensamt vårda hem och barn och* i samråd verka för familjens bästa.
	2 §
Makarna äro pliktiga att, var efter sin förmåga, genom tillskott av pen-	*Makarna skall, var och en efter sin förmåga, bidra till familjens under-*

[1] Balken omtryckt 1973:645.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*	*De remitterade lagförslagen*
ningar, verksamhet i hemmet eller annorledes bidraga till att bereda familjen det underhåll, som med avseende å makarnas villkor må anses tillbörligt. Till familjens underhåll skall räknas vad som erfordras för den gemensamma hushållningen och barnens uppfostran samt för tillgodoseende av vardera makens särskilda behov.	*håll, däri inräknat vad som krävs för makarnas personliga behov. De skall fördela utgifter och sysslor mellan sig.*	
	Om underhåll till barn finns bestämmelser i föräldrabalken.	
3 §		
Lämnar vad ena maken enligt 2 § har att tillskjuta icke tillgång till bestridande av utgifterna för hans särskilda behov och de utgifter, han eljest med hänsyn till makarnas levnadsförhållanden enligt sed har att ombesörja för familjens underhåll, vare andra maken pliktig att i lämpliga poster tillhandahålla honom erforderliga penningmedel. Rätt till sådant bidrag tillkomme dock ej make, som visar oförmåga att handhava medel eller av annan särskild orsak icke bör äga ombesörja utgifterna.	*Om det som make skall bidra med inte räcker till för makens personliga behov eller för de betalningar som den maken annars ombesörjer för familjens underhåll, skall den andra maken lämna de pengar som behövs.*	
4 §		
Vad med tillämpning av 2 och 3 §§ *av ena maken överlämnats till den andre för tillgodoseende av hans särskilda* behov *vare hans* egendom.	Vad *make* med tillämpning av 2 och 3 §§ *har lämnat till den andra maken för dennes personliga* behov *är mottagarens* egendom.	
5 §		
Gör make sig skyldig till uppenbar försummelse av sin underhållsplikt, varde han, om andra maken det yrkar, av rätten förpliktad att till denne utgiva bidrag till de utgifter för familjens	*Försummar make sin underhållsskyldighet mot den andra maken kan rätten förordna om underhållsbidrag.*	

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*	*De remitterade lagförslagen*
underhåll, vilkas ombesörjande enligt sed ankommer på honom eller rätten med hänsyn till omständigheterna finner skäligen böra anförtros honom.		
6 §		
Har ena maken under ett kalenderår för familjens tillbörliga underhåll haft utgifter, som uppenbarligen överstiga vad enligt 2 § ålegat honom för underhållet tillskjuta, äge han, om ej annat avtalats eller med hänsyn till omständigheterna får antagas vara avsett, av andra maken utfå ersättning för vad av sagda utgifter må anses belöpa på denne.		
Talan om ersättning må ej väckas, sedan ett år förflutit efter kalenderårets utgång.		
Rätt till ersättning må ej göras gällande av annan än den ersättningsberättigade själv, ej heller i den ersättningsskyldiges konkurs.		
7 §	*6 §*	
Lever makar på grund av söndring åtskilda, skall make *ändå bidraga till* andra makens underhåll enligt de grunder som anges i 2 §.	*Om makarna inte varaktigt bor tillsammans,* skall make *betala underhållsbidrag till den* andra maken enligt de grunder som anges i 2 §.	
Om bidrag till barnens underhåll i fall, som avses i första stycket, stadgas i föräldrabalken.		
	7 §	
	Talan om underhållsbidrag får inte bifallas för längre tid tillbaka än tre år före den dag då talan väcktes, om inte den bidragsskyldige medger det.	

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*	*De remitterade lagförslagen*
	8 § *Rätten att kräva ut fastställt underhållsbidrag går förlorad tre år efter förfallodagen. Har utmätning för fordran på bidraget skett före utgången av denna tid eller har den bidragsskyldige blivit försatt i konkurs på grund av ansökan som har gjorts före tidens utgång, får dock betalning för fordringen tas ut ur den utmätta egendomen eller erhållas i konkursen även efter tidens utgång.*	
	9 §[2]	
Utan hinder av vad rätten beslutit om bidrag, som i 5 eller 7 § sägs, äge rätten på endera makens yrkande annorlunda förordna därom, när ändrade förhållanden påkalla det.	*Dom eller avtal om underhåll kan jämkas av rätten, om ändring i förhållandena föranleder det. För tiden innan talan har väckts får jämkning dock mot parts bestridande göras endast på så sätt att obetalda bidrag sätts ned eller tas bort.* *Avtal om underhåll kan också jämkas av rätten, om avtalet är oskäligt med hänsyn till omständigheterna vid dess tillkomst och förhållandena i övrigt.*	
10 §[3] *Avtal i fråga, som avses i 2, 3, 7 eller 8 §, må på ena makens yrkande av rätten jämkas, om avtalet finnes uppenbart obilligt eller ändrade förhållanden påkalla det.*		
11 § Makarna *vare pliktiga giva* varandra de upplysningar *rörande* sina ekonomiska förhållanden, som *erfordras för bedömande av varderas* underhållsskyldighet.	*10 §* Makarna *är skyldiga att lämna* varandra de upplysningar *om* sina ekonomiska förhållanden som *behövs för att de skall kunna bedöma varandras* underhållsskyldighet.	

[2] Senaste lydelse 1976:613.
[3] Senaste lydelse 1976:613.

Nuvarande lydelse

8 §

I fall, som avses i *7 §, må, såvitt det med hänsyn till vardera makens levnadsförhållanden och omständigheterna i övrigt finnes skäligt,* make förpliktas att *till nyttjande* lämna *andra maken* lösören, *vilka vid sammanlevnadens hävande ingingo i det för makarnas gemensamma begagnande avsedda bohaget eller utgjorde* andra makens arbetsredskap. *Har ena maken tillhörig egendom* sålunda lämnats den *andre till nyttjande, skall avtal, som ägaren må med tredje man träffa angående egendomen, ej lända till* inskränkning i andra makens nyttjanderätt.

12 §

En var av makarna äge att för den dagliga hushållningen eller barnens uppfostran med förpliktande verkan jämväl för den andra maken ingå sådana rättshandlingar, som sedvanligen företagas för dessa ändamål. Rättshandlingen skall anses vara ingången i syfte att förplikta jämväl andra maken, såvida ej annat framgår av omständigheterna.

Rättshandling, varom i första stycket sägs, vare ej förpliktande för andra maken, om den, med vilken rättshandlingen slöts, insåg eller bort inse, att det, som anskaffades genom rättshandlingen, ej var erforderligt.

Föreslagen lydelse

11 §

I fall som avses i *6 § kan* make förpliktas att lämna lösören *till den andra maken för att användas av denne, om det är skäligt med hänsyn till makarnas levnadsförhållanden och omständigheterna i övrigt. Skyldigheten omfattar dock endast lösören som ingick i makarnas bohag när sammanlevnaden upphörde och var avsedda att användas av makarna gemensamt eller som då var den* andra makens arbetsredskap. *Om egendom som tillhör den ena maken* sålunda *har* lämnats *till* den *andra, medför avtal mellan ägaren och tredje man om egendomen inte någon* inskränkning i *den* andra makens nyttjanderätt.

Bestämmelserna i 9 § om jämkning av avtal om underhållsbidrag gäller även avtal i fråga som avses i första stycket.

De remitterade lagförslagen

Nuvarande lydelse	Föreslagen lydelse	De remitterade lagförslagen
Vad sålunda är stadgat skall ej äga tillämpning, om makarna på grund av söndring leva åtskilda.		
13 §[4]		
Missbrukar make den honom enligt 12 § tillkommande behörighet, må han kunna på yrkande av andra maken av rätten förklaras behörigheten förlustig.		
Sådant beslut varde av rätten upphävt, om makarna enas därom eller förändrade förhållanden visas hava inträtt.		
Om rättens beslut, som i denna paragraf avses, skall ofördröjligen genom rättens försorg anmälan göras till äktenskapsregistret samt kungörelse införas i Post- och Inrikes Tidningar och ortstidning.		
14 §	*12 §*	
Är ena maken *för bortovaro eller* sjukdom *ur stånd att* själv *ombesörja* sina angelägenheter*; har han ej nämnt fullmäktig, och är ej heller förmyndare eller god man för honom förordnad, äge* andra maken *företräda honom, när angelägenhet yppar sig, som ej utan olägenhet kan uppskjutas, uppbära* avkastningen av *hans* egendom *och annan hans inkomst samt, om det för anskaffande av medel till familjens underhåll oundgängligen tarvas, pantsätta eller avyttra honom tillhörig egendom. Ej må i något fall fast egendom avyttras eller intecknas eller i sådan egendom upplåten rättighet inskrivas, med mindre rätten, efter inhämtande av yttrande från hans närmaste fränder,*	*Kan den* ena maken *på grund av* sjukdom *eller bortavaro inte* själv *sköta* sina angelägenheter *och fattas medel för familjens underhåll, får den* andra maken *i behövlig omfattning lyfta den sjuke eller bortavarande makens inkomst och* avkastningen av *den makens* egendom *samt kvittera ut banktillgodohavanden och andra penningmedel. Vad som har sagts nu om makes behörighet gäller dock ej, om sammanlevnaden mellan makarna har upphört eller om fullmäktig, förmyndare eller god man finns för den sjuke eller bortavarande maken.*	
	Rättshandling som avses i första stycket är bindande för den sjuke eller bortavarande maken även om medlen inte behövdes för familjens underhåll,	

[4] Senaste lydelse 1977:655.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*	*De remitterade lagförslagen*
som vistas i riket, medgiver det.	*såvida tredje man varken insåg eller borde ha insett att behovet ej förelåg.*	
Vad nu är stadgat äge ej tillämpning, om makarna på grund av söndring leva åtskilda.		
15 §	*13 §*	
Om makes släktnamn *är särskilt stadgat.*	Om makes släktnamn *finns särskilda bestämmelser.*	

7 kap.

2 §

Är i äktenskapet gäld gjord av bägge makarna, svare de en för bägge och bägge för en för gälden, såvida ej annat avtalats.

Samma lag vare, där ena maken gjort gäld, för vilken enligt 5 kap. 12 § jämväl andra maken svarar.

3 §

Häftar hustrun jämte mannen för gäld, som båda makarna eller endera gjort genom rättshandling av den i 5 kap. 12 § avsedda beskaffenhet, och vill borgenären söka hustrun för gälden, skall han anhängiggöra sin talan inom två år från förfallodagen eller, om gälden skall betalas vid anfordran, från dess uppkomst; försittes denna tid, vare rätt till talan mot henne förlorad.

Varder hustrun försatt i konkurs, vare hon ej pliktig att för dessförinnan gjord gäld av beskaffenhet, som i första stycket avses, ansvara med egendom, som hon under konkursen eller därefter förvärvar.

4 §

Har bodelning verkställts i anledning av boskillnad eller äktenskapets upplösning, svarar hustrun för gäld, som avses i 3 § och som uppkommit

Nuvarande lydelse | *Föreslagen lydelse* | *De remitterade lagförslagen*

före boskillnadsansökningen eller, om äktenskapet upplösts genom mannens död utan att talan om äktenskapsskillnad då var anhängig, före dödsfallet eller, om äktenskapet upplösts i annat fall, före ansökningen om äktenskapsskillnad, endast intill värdet av dels den enskilda egendom hon ägde vid den tillämpliga tidpunkten, dels den egendom som tillades henne vid bodelningen. Vad nu sagts skall i tillämpliga delar gälla även för det fall att bodelning ej skall äga rum i anledning av äktenskapets upplösning.

Häftade egendom, som i första stycket sägs, på grund av inteckning eller eljest särskilt för annan gäld är där avses, varde motsvarande del av egendomens värde ej medräknad.

5 §

Vad i 3 och 4 §§ är stadgat skall ej äga tillämpning, om hustrun iklätt sig vidsträcktare betalningsansvar.

11 kap.

1 §

Är *makar* ense om att äktenskapet skall upplösas, har de rätt till äktenskapsskillnad. *Har make* barn under sexton år som står under *hans* vårdnad, *skall äktenskapsskillnaden dock föregås av betänketid.*

Är *makarna* ense om att äktenskapet skall upplösas, har de rätt till äktenskapsskillnad. *Äktenskapsskillnaden skall föregås av betänketid, om makarna begär det eller om make varaktigt bor tillsammans med eget* barn under sexton år som står under *den makens* vårdnad.

14 § första stycket

Om ena maken efter äktenskapsskillnaden är i behov av bidrag till sitt tillbörliga underhåll, kan rätten ålägga andra maken att utge sådant bidrag

14 §

Efter äktenskapsskillnad svarar varje make för sin försörjning.

Är make under en övergångstid i behov av bidrag till sitt underhåll, har

Nuvarande lydelse

efter vad som är skäligt med hänsyn till hans förmåga och övriga omständigheter. Vid prövningen skall beaktas att make kan ha särskilt behov av bidrag för tiden närmast efter äktenskapsskillnaden.

14 § andra stycket

Bidraget kan, om den underhållsskyldiges förmögenhetsförhållanden och omständigheterna i övrigt föranleder det, bestämmas till visst belopp att utges en gång för alla. Är bidraget bestämt att utgå på särskilda tider och ingår den underhållsberättigade nytt äktenskap, skall bidrag ej vidare utgå.

15 §[3]

Utan hinder av vad som genom rättens beslut eller genom avtal blivit bestämt om bidrag till fränskild makes underhåll kan rätten på endera makens yrkande förordna på annat sätt därom, när ändrade förhållanden påkallar det. Endast om synnerliga skäl föreligger får dock underhållsbidrag *utdömas, om sådant bidrag icke tidigare skolat utgå, eller* höjas utöver det högsta belopp till vilket bidraget tidigare varit bestämt.

Första stycket äger ej tillämpning,

Föreslagen lydelse

maken rätt att få underhållsbidrag av den andra maken efter vad som är skäligt med hänsyn till den makens förmåga och övriga omständigheter.

Har make svårigheter att försörja sig själv efter upplösning av ett långvarigt äktenskap eller finns det annars synnerliga skäl har maken rätt till underhållsbidrag för längre tid än som anges i andra stycket.

14 a §

Underhållsbidrag efter äktenskapsskillnad utges fortlöpande. Om det finns särskilda skäl kan rätten dock bestämma att bidraget skall erläggas med ett engångsbelopp.

Bestämmelserna i 5 kap. 7 och 8 §§ skall tillämpas även i fråga om underhåll efter äktenskapsskillnad.

Bestämmelserna i 5 kap. 9 § om jämkning tillämpas även i fråga om underhåll efter äktenskapsskillnad. Endast om synnerliga skäl föreligger får dock *på grund av ändring i förhållandena* underhållsbidrag höjas utöver det högsta belopp till vilket bidraget tidigare har varit bestämt. *Dom eller avtal om underhållsbidrag i form av ett engångsbelopp får ej mot parts bestridande jämkas på grund av ändring i förhållandena.*

De remitterade lagförslagen

[3] Senaste lydelse 1976:613. Ändringen innebär bl. a. att andra stycket upphävs.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*	*De remitterade lagförslagen*
om någon förpliktats eller åtagit sig att till frånskild makes underhåll utge visst belopp en gång för alla.		
16 §		
Är avtal, som makar med avseende på förestående äktenskapsskillnad träffat om bodelning eller vad därmed *äger* samband *eller om bidrag till makes underhåll,* uppenbart obilligt för ena maken, skall det på *hans* talan jämkas av rätten. Har talan ej väckts inom ett år från det äktenskapsskillnaden meddelades, är rätten till talan förlorad.	Är avtal, som makar med avseende på förestående äktenskapsskillnad träffat om bodelning eller vad *som har* samband därmed, uppenbart obilligt för ena maken, skall det på *den makens* talan jämkas av rätten. Har talan ej väckts inom ett år från det äktenskapsskillnaden meddelades, är rätten till talan förlorad.	
13 kap.		
10 §		
Till betalning förfallet underhållsbidrag, som make jämlikt 11 kap. *14 §* har att en gång för alla utge till andra maken, skall vid bodelningen utgå av vad därvid tillkommer andra maken utöver egendom till täckning av denne åvilande gäld.	Till betalning förfallet underhållsbidrag, som make jämlikt 11 kap. *14 a § första stycket* har att en gång för alla utge till andra maken, skall vid bodelningen utgå av vad därvid tillkommer andra maken utöver egendom till täckning av denne åvilande gäld.	
15 kap.		
11 §		
I mål om äktenskapsskillnad skall rätten, på yrkande av endera maken, för tiden intill dess laga kraft ägande dom föreligger förordna om sammanlevnadens hävande och om förbud för makarna vid vite av fängelse i högst ett år eller böter att besöka varandra. Rätten kan också för samma tid förordna efter vad som finnes skäligt om bidrag av ena maken till den andras underhåll.		
Vid förordnande om sammanlevnadens hävande kan rätten bestämma, vilken av makarna som skall få sitta kvar i hemmet. Dömes till äktenskapsskillnad, skall sådan bestämmelse gälla till dess bodelning sker. Make som berättigats att sitta	Vid förordnande om sammanlevnadens hävande kan rätten bestämma, vilken av makarna som skall få sitta kvar i hemmet. Dömes till äktenskapsskillnad, skall sådan bestämmelse gälla till dess bodelning sker. Make som berättigats att sitta	

Nuvarande lydelse | *Föreslagen lydelse* | *De remitterade lagförslagen*

kvar i hemmet får inneha och nyttja de andra maken tillhöriga lösören som ingår i bohaget, såvida ej rätten beträffande viss egendom förordnar annorlunda. Om den nyttjanderätt som sålunda kan tillkomma make gäller vad i 5 kap. *8 §* sägs.

kvar i hemmet får inneha och nyttja de andra maken tillhöriga lösören som ingår i bohaget, såvida ej rätten beträffande viss egendom förordnar annorlunda. Om den nyttjanderätt som sålunda kan tillkomma make gäller vad i 5 kap. *11 §* sägs.

Förordnande enligt första eller andra stycket får meddelas utan huvudförhandling. Innan förordnande meddelas, skall tillfälle att yttra sig över yrkandet beredas andra maken. Har förordnande meddelats, skall rätten när målet avgöres pröva, om åtgärden skall bestå. Förordnande om sammanlevnadens hävande och om besöksförbud skall bestå, om make begär det.

Beslut enligt denna paragraf skall verkställas lika med laga kraft ägande dom men kan när som helst återkallas av rätten. Beslut om sammanlevnadens hävande och om besöksförbud får dock ej återkallas, om make motsätter sig det.

24 §

Har make yrkat åläggande för andra maken att utgiva underhållsbidrag enligt 5 kap. 5 eller *7 §* eller, efter det till äktenskapsskillnad blivit dömt, enligt 11 kap. 14 §, eller har make påkallat jämkning i vad genom rättens beslut eller genom avtal blivit bestämt om sådant bidrag, kan rätten på yrkande för tiden intill dess laga kraft ägande dom föreligger förordna därom efter vad som finnes skäligt.

Har make yrkat åläggande för andra maken att utgiva underhållsbidrag enligt 5 kap. 5 eller *6 §* eller, efter det till äktenskapsskillnad blivit dömt, enligt 11 kap. 14 §, eller har make påkallat jämkning i vad genom rättens beslut eller genom avtal blivit bestämt om sådant bidrag, kan rätten på yrkande för tiden intill dess laga kraft ägande dom föreligger förordna därom efter vad som finnes skäligt.

25 §

Har make yrkat att enligt 5 kap. *8* § av andra maken till nyttjande erhålla nödiga lösören eller påkallat jämkning av avtal i sådan fråga, äge rätten, på yrkande, meddela förordnande därom för tiden intill dess laga kraft ägande dom föreligger.

Har make yrkat att enligt 5 kap. *11* § av andra maken till nyttjande erhålla nödiga lösören eller påkallat jämkning av avtal i sådan fråga, äge rätten, på yrkande, meddela förordnande därom för tiden intill dess laga kraft ägande dom föreligger.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*	*De remitterade lagförslagen*

31 §[4]

Vistas den, mot vilken talan enligt denna balk riktas, på okänd ort, skall hans rätt i saken bevakas av god man som sägs i 18 kap. föräldrabalken. Detsamma gäller, om han vistas på känd ort utom riket men stämningen eller andra handlingar i målet ej kan delges honom eller han underlåter att ställa ombud för sig och särskilda skäl föreligger att förordna god man. Gode mannen skall samråda med part för vilken han förordnats i den mån det kan ske.

I fråga om ersättning till god man som avses i första stycket skall gälla vad i *20 kap. 19 §* föräldrabalken stadgas angående ersättning åt rättegångsbiträde.	I fråga om ersättning till god man som avses i första stycket skall gälla vad i *10 kap. 13 §* föräldrabalken stadgas angående ersättning åt rättegångsbiträde.

Övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 1979.

2. Har någon genom sådan rättshandling som avses i 5 kap. 12 eller 14 § i äldre lydelse före den 1 juli 1979 förpliktat sin make får rättshandlingen göras gällande enligt äldre bestämmelser. Vad som sägs i 5 kap. 12 § andra stycket i dess nya lydelse tillämpas endast i fråga om rättshandling som har företagits efter ikraftträdandet.

3. Är mål om underhåll anhängigt vid ikraftträdandet, prövas målet enligt äldre bestämmelser.

4. Talan om underhållsbidrag som har väckts före utgången av år 1979 får utan hinder av 5 kap. 7 § och 11 kap. 14 a § andra stycket i nya lydelsen bifallas för längre tid tillbaka än tre år före den dag då talan väcktes, i den mån inte fordran på bidraget skulle ha preskriberats enligt äldre bestämmelser.

5. Bidragsskyldighet som har bestämts enligt äldre bestämmelser skall bestå enligt vad som följer av domen eller avtalet. Vad som är föreskrivet i 11 kap. 14 § andra stycket i dess äldre lydelse om att bidrag skall upphöra att utgå, om den underhållsberättigade ingår nytt äktenskap, skall fortfarande gälla i fråga om bidrag som har bestämts före ikraftträdandet.

6. Bidragsskyldighet som har bestämts enligt äldre bestämmelser skall fullgöras enligt de nya bestämmelserna. Rätten att kräva ut underhållsbidrag som har förfallit till betalning går dock inte förlorad före utgången av år 1979, om den inte skulle ha gått förlorad dessförinnan enligt äldre bestämmelser.

[4] Senaste lydelse 1973:944.

7. För bidragsskyldighet som har bestämts enligt äldre bestämmelser gäller i fråga om jämkning de nya bestämmelserna.

8. Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till föreskrift som har ersatts genom bestämmelse i den nya lagen, tillämpas i stället den nya bestämmelsen.

3 Förslag till Lag om ändring i ärvdabalken

Härigenom föreskrivs att 7 kap. 6 § och 8 kap. ärvdabalken skall upphöra att gälla.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1979. De upphävda bestämmelserna skall dock fortfarande tillämpas om arvlåtaren har avlidit före ikraftträdandet.

Vid tillämpningen av 8 kap. 10 § ärvdabalken enligt punkt 4 av övergångsbestämmelserna till lagen (1969:621) om ändring i ärvdabalken gäller fortfarande 7 kap. 6 § ärvdabalken.

4 Förslag till Lag om ändring i utsökningslagen (1877:31 s. 1)

Härigenom föreskrivs att 54 a § utsökningslagen (1877:31 s. 1) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	54 a §[1]
På grund av skriftlig, av två personer bevittnad förbindelse får utmätning äga rum för bidrag, som någon enligt förbindelsen skolat utgiva till fullgörande av underhållsskyldighet jämlikt giftermåls- eller föräldrabalken eller skolat erlägga till barnavårdsnämnd såsom ersättning för barns vård jämlikt barnavårdslagen. Beträffande underhållsbidrag *till* make skall dock vad nu sagts *ej* äga tillämpning, *med mindre* makar-	På grund av skriftlig, av två personer bevittnad förbindelse får utmätning äga rum för bidrag, som någon enligt förbindelsen skolat utgiva till fullgörande av underhållsskyldighet jämlikt giftermåls- eller föräldrabalken eller skolat erlägga till barnavårdsnämnd såsom ersättning för barns vård jämlikt barnavårdslagen *(1960:97)*. Beträffande underhållsbidrag *som skall utgivas till gäldenärens* make *för makens egen del eller*

[1] Senaste lydelse 1976:615. Ändringen innebär bl. a. att andra stycket upphävs.

Nuvarande lydelse | *Föreslagen lydelse* | *De remitterade lagförslagen*

na under den tid bidraget avser *levde och alltjämt leva åtskilda på grund av söndring eller efter hemskillnad.*

för makarnas barn skall dock vad nu sagts äga tillämpning *endast om* makarna under den tid bidraget avser *ej varaktigt bodde tillsammans och alltjämt ej göra det.*

Har bidrag som avses i 1 mom. förfallit till betalning tidigare än tre år innan ansökan gjordes, får utmätning på grund av förbindelsen ej ske, om gäldenären påstår att bidraget guldits och invändningen ej kan med hänsyn till omständigheterna i övrigt lämnas utan avseende.

Är talan om förbindelsen anhängig vid domstol, äger denna förordna, att utmätning på grund av förbindelsen tills vidare ej får äga rum.

Den som vill erhålla utmätning skall ingiva förbindelsen i huvudskrift till utmätningsmannen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1979. Bestämmelserna i 2 mom. i paragrafens äldre lydelse gäller dock fortfarande intill utgången av år 1979.

5 Förslag till Lag om ändring i barnavårdslagen (1960:97)

Härigenom föreskrivs att 7 § barnavårdslagen (1960:97)[1] skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse | *Föreslagen lydelse*

7 §[2]

I fråga om barnavårdsnämnd tillämpas bestämmelserna i 3 kap. 2 §, 3 § första stycket, 4 §, 5 § första och tredje styckena, 6–8 §§, 9 § första stycket och 10–12 §§ kommunallagen (1977:179) på motsvarande sätt.

Uppdrag, som avses i 3 kap. 12 § andra stycket kommunallagen (1977:179), får ej omfatta befogenhet att

1. utdöma förelagt vite,

[1] Lagen omtryckt 1971:1038.
[2] Senaste lydelse 1977:1037.

Nuvarande lydelse | *Föreslagen lydelse* | *De remitterade lagförslagen*

2. vidtaga åtgärd enligt 26 § 2, 3 eller 4 eller enligt 29 eller 30 § eller göra framställning om intagning i ungdomsvårdsskola,

3. meddela beslut som avses i 46 § andra stycket, tillstånd eller förhandsbesked som avses i 47 § eller förbud som avses i 50 eller 51 § eller

4. fullgöra vad som ankommer på nämnden enligt 5 § lagen (1947:529) om allmänna barnbidrag eller enligt 9 § lagen (1964:143) om bidragsförskott.

Uppdrag som avses i 3 kap. 12 § andra stycket kommunallagen (1977:179) får, såvitt gäller föräldrabalken, omfatta endast befogenhet att fullgöra vad som ankommer på nämnden enligt 1 kap. 4 §, 2 kap. 1, 4–6, 8 och 9 §§, 3 kap. 5, 6 och 8 §§ samt 7 kap. *2, 7 och 11* §§ nämnda balk. Uppdrag att fullgöra uppgift som anges i 2 kap. 9 § föräldrabalken får dock ej omfatta befogenhet att besluta att icke påbörja utredning eller att lägga ned påbörjad utredning. Uppdrag att fullgöra uppgift som anges i 7 kap. 7 § föräldrabalken får ej omfatta befogenhet att godkänna avtal som innefattar åtagande att utge engångsbelopp.

Uppdrag som avses i 3 kap. 12 § andra stycket kommunallagen (1977:179) får, såvitt gäller föräldrabalken, omfatta endast befogenhet att fullgöra vad som ankommer på nämnden enligt 1 kap. 4 §, 2 kap. 1, 4–6, 8 och 9 §§, 3 kap. 5, 6 och 8 §§ samt 7 kap. *7, 11 och 14* §§ nämnda balk. Uppdrag att fullgöra uppgift som anges i 2 kap. 9 § föräldrabalken får dock ej omfatta befogenhet att besluta att icke påbörja utredning eller att lägga ned påbörjad utredning. Uppdrag att fullgöra uppgift som anges i 7 kap. 7 § föräldrabalken får ej omfatta befogenhet att godkänna avtal som innefattar åtagande att utge engångsbelopp.

Nämndens protokoll behöver ej, utöver vad som följer av 14 § tredje och fjärde styckena denna lag, upptaga annat än uppgift om närvarande ledamöter, beslutet i varje ärende och uppgift om reservation.

Utan hinder av 2 § 2 förvaltningslagen (1971:290) tillämpas bestämmelserna i 4 och 5 §§ nämnda lag i samtliga ärenden hos barnavårdsnämnd.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1979.

6 Förslag till Lag om ändring i lagen (1964:143) om bidragsförskott

De remitterade lagförslagen

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1964:143) om bidragsförskott[1]

dels att 1, 2, 4, 7, 15 och 18 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i lagen skall införas en ny paragraf, 4 a §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
1 §	
Tillkommer vårdnaden om barn, som är svensk medborgare och bosatt i riket, endast en av föräldrarna eller står barnet icke under föräldrarnas vårdnad, utgår enligt vad nedan stadgas av allmänna medel bidragsförskott till barnet i förhållande till fader eller moder, som ej har vårdnaden om barnet.	*I enlighet med vad som föreskrivs i denna lag lämnas bidragsförskott av allmänna medel till barn som är bosatt här i landet. Är barnet inte svensk medborgare, tillämpas dock lagen endast om också barnets vårdnadshavare är bosatt här i landet och antingen denne eller barnet vistas här sedan minst sex månader.*
Bidragsförskott utgår även till här i riket bosatt barn som icke är svensk medborgare om vårdnadshavaren är bosatt i riket och antingen barnet eller vårdnadshavaren sedan minst sex månader vistas i riket.	*Om ingen av föräldrarna eller endast en av dem har vårdnaden om barnet, lämnas bidragsförskott i förhållande till förälder som inte har vårdnaden, såvida denne inte varaktigt bor tillsammans med barnet. Om båda föräldrarna har vårdnaden om barnet gemensamt men barnet varaktigt bor tillsammans med endast en av dem, lämnas bidragsförskott i förhållande till den andra föräldern.*
Fader eller moder, som ej har vårdnaden om barnet, benämnes i denna lag underhållsskyldig.	*Förälder i förhållande till vilken bidragsförskott lämnas enligt andra stycket kallas i lagen underhållsskyldig. Vad som sägs i lagen om vårdnadshavare gäller, i fall då barnet står under båda föräldrarnas vårdnad, den av föräldrarna som varaktigt bor tillsammans med barnet.*
2 §	
Bidragsförskott utgår *icke därest*	Bidragsförskott *lämnas ej, om*
a) *barnet bor tillsammans med den*	a) *vårdnadshavaren uppenbarligen*

[1] Lagen omtryckt 1976:277.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*	*De remitterade lagförslagen*
underhållsskyldige;	*utan giltigt skäl underlåter att vidtaga eller medverka till åtgärder för att få underhållsbidrag eller faderskap till barnet fastställt;*	

b) det föreligger grundad anledning antaga att den underhållsskyldige i vederbörlig ordning betalar fastställt underhållsbidrag icke understigande vad som skulle utgå i bidragsförskott enligt 4 § första och andra styckena;

c) det finnes uppenbart att den underhållsskyldige annorledes sörjt eller sörjer för att barnet erhåller motsvarande underhåll;

d) *vårdnadshavaren uppenbarligen utan giltigt skäl underlåter att vidtaga eller medverka till åtgärder för att få underhållsbidrag eller faderskap till barnet fastställt.*	d) *barnet av annat skäl uppenbarligen saknar behov av bidragsförskott.*

4 §

Bidragsförskott utgör för år räknat fyrtio procent av det basbelopp som enligt 1 kap. 6 § lagen (1962:381) om allmän försäkring har fastställts för månaden före den som bidragsförskottet avser.

Skall bidragsförskott utgå i förhållande till såväl fader som moder eller är barnet berättigat till barnpension enligt 8 kap. 5 § lagen om allmän försäkring, utgör dock bidragsförskottet trettio procent av det basbelopp som anges i första stycket, i förra fallet i förhållande till varje underhållsskyldig.

Föreligger grundad anledning antaga att fastställt underhållsbidrag betalas i vederbörlig ordning, utgör bidragsförskottet skillnaden mellan förskottsbelopp enligt första eller andra stycket samt underhållsbidragets belopp.

Bidragsförskott utgår ej med högre belopp än underhållsbidraget, därest vårdnadshavaren uppenbarligen utan giltigt skäl underlåter att vidtaga eller medverka till åtgärder för att få underhållsbidraget höjt.	*Om det underhållsbidrag som har blivit fastställt uppenbarligen understiger vad den underhållsskyldige bör erlägga i bidrag, lämnas inte bidragsförskott enligt första eller andra stycket med högre belopp än underhållsbidraget. I fall som avses i tredje stycket lämnas inget bidragsförskott.*

4 a §

Har när underhållsbidrag skall fastställas beaktats att den underhållsskyldige i väsentlig mån fullgör sin underhållsskyldighet genom att ha barnet hos sig, minskas bidragsför-

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*	*De remitterade lagförslagen*
	skottet med belopp som svarar mot den del av underhållsskyldigheten som fullgörs på detta sätt.	
	Har den underhållsskyldige rätt till avdrag på underhållsbidraget enligt 7 kap. 4 § föräldrabalken därför att han har haft barnet hos sig och skall avdraget beaktas enligt 15 § vid återkrav av bidragsförskott, minskas kommande bidragsförskott med belopp som skall beaktas vid återkravet.	
	7 §	
Sedan bidragsförskott sökts skall, under förutsättning att den underhållsskyldiges vistelseort är känd eller kan utrönas, omedelbart till honom avsändas meddelande om ansökningen med föreläggande att, därest han har något att anföra i anledning av ansökningen, inom viss kort tid muntligen eller skriftligen yttra sig. I meddelandet skall tillika lämnas underrättelse om stadgandena i 2 § *a),* b) *och c)* samt 4 § tredje stycket.	Sedan bidragsförskott sökts skall, under förutsättning att den underhållsskyldiges vistelseort är känd eller kan utrönas, omedelbart till honom avsändas meddelande om ansökningen med föreläggande att, därest han har något att anföra i anledning av ansökningen, inom viss kort tid muntligen eller skriftligen yttra sig. I meddelandet skall tillika lämnas underrättelse om stadgandena i 2 § b), *c) och d)* samt 4 § tredje stycket.	
När försäkringskassan meddelat beslut i ärendet, skall sökande och vårdnadshavare skriftligen underrättas om beslutet. Beslutet skall skriftligen delgivas den underhållsskyldige. Har ansökan om bidragsförskott ej bifallits eller bifallits endast till viss del, skall beslutet delgivas även sökanden och vårdnadshavaren. Har förskott beviljats, skall därvid underrättelse lämnas sökanden och vårdnadshavaren om stadgandena i 12 och 13 §§ samt, i annat fall än som avses i 4 § tredje stycket, den underhållsskyldige om	När försäkringskassan meddelat beslut i ärendet, skall sökande och vårdnadshavare skriftligen underrättas om beslutet. Beslutet skall skriftligen delgivas den underhållsskyldige. Har ansökan om bidragsförskott ej bifallits eller bifallits endast till viss del, skall beslutet delgivas även sökanden och vårdnadshavaren. Har förskott beviljats, skall därvid underrättelse lämnas sökanden och vårdnadshavaren om stadgandena i 12 och 13 §§ samt, i annat fall än som avses i 4 § tredje stycket, den underhållsskyldige om	

Nuvarande lydelse

föreskrifterna i 2 § *a)*, b) *och c)* samt 16 §.

15 §

I den mån bidragsförskott svarar mot fastställt underhållsbidrag inträder den försäkringskassa hos vilken den underhållsskyldige är inskriven eller skulle ha varit inskriven om han uppfyllt åldersvillkoret i 1 kap. 4 § lagen (1962:381) om allmän försäkring i barnets rätt till underhållsbidrag gentemot den underhållsskyldige. Är den underhållsskyldige ej inskriven och skulle han ej heller under angiven förutsättning ha varit inskriven hos allmän försäkringskassa, inträder Stockholms läns allmänna försäkringskassa i barnets rätt.

Föreslagen lydelse

föreskrifterna i 2 § b), *c) och d)* samt 16 §.

I den mån bidragsförskott svarar mot fastställt underhållsbidrag inträder den försäkringskassa hos vilken den underhållsskyldige är inskriven eller skulle ha varit inskriven om han uppfyllt åldersvillkoret i 1 kap. 4 § lagen (1962:381) om allmän försäkring *intill belopp som har lämnats i bidragsförskott* i barnets rätt till underhållsbidrag gentemot den underhållsskyldige. Är den underhållsskyldige ej inskriven och skulle han ej heller under angiven förutsättning ha varit inskriven hos allmän försäkringskassa, inträder Stockholms läns allmänna försäkringskassa i barnets rätt.

Har den underhållsskyldige rätt till avdrag på underhållsbidraget enligt 7 kap. 4 § föräldrabalken därför att han har haft barnet hos sig och vill han att avdraget skall beaktas vid återkrav av bidragsförskott enligt första stycket, skall han anmäla detta till försäkringskassan inom tre månader från utgången av den kalendermånad då vistelsen upphörde. Den underhållsskyldige skall genom intyg av den andra föräldern eller, om sådant intyg inte kan erhållas, på annat sätt styrka att han har haft barnet hos sig under den tid som avdraget avser.

Oavsett vad som har bestämts genom dom eller avtal beaktas avdrag som avses i andra stycket endast om den underhållsskyldige har haft barnet hos sig under en sammanhängande tid av minst fem hela dygn.

De remitterade lagförslagen

Nuvarande lydelse | *Föreslagen lydelse* | *De remitterade lagförslagen*

18 §

Försäkringskassa som avses i 15 § får besluta att återkrav gentemot den underhållsskyldige för det allmännas räkning skall eftergivas. Eftergift får meddelas om det är *skäligt med hänsyn till att den underhållsskyldige varit sjuk, arbetslös, omhändertagen för vård eller haft stor försörjningsbörda.* Eftergift får också meddelas om det av annan anledning framstår som skäligt.

Försäkringskassa som avses i 15 § får besluta att återkrav gentemot den underhållsskyldige för det allmännas räkning skall eftergivas *helt eller delvis.* Eftergift får meddelas om det är *påkallat av ändring i den underhållsskyldiges ekonomiska förhållanden.* Eftergift får också *i övrigt* meddelas om det framstår som skäligt *med hänsyn till den underhållsskyldiges personliga förhållanden eller* av annan *särskild* anledning.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1979 i fråga om 1, 2 och 4 §§, 4 a § första stycket, 7 och 18 §§ samt den 1 januari 1980 beträffande 4 a § andra stycket och 15 §.

7 Förslag till
Lag om ändring i lagen (1966:680) om ändring av vissa underhållsbidrag

Härigenom föreskrivs att 1 och 3 §§ lagen (1966:680) om ändring av vissa underhållsbidrag skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse | *Föreslagen lydelse*

1 §[1]

Är någon skyldig att till fullgörande av lagstadgad underhållsskyldighet på särskilda tider utge bidrag i svenskt mynt till make, förutvarande make, *barn, makes barn, fader eller moder,* ändras bidragets belopp enligt denna lag med hänsyn till penningvärdets förändring.

Är någon skyldig att till fullgörande av lagstadgad *familjerättslig* underhållsskyldighet på särskilda tider utge bidrag i svenskt mynt till make, förutvarande make, *eget barn eller annans barn,* ändras bidragets belopp enligt denna lag med hänsyn till penningvärdets förändring.

Lagen äger ej tillämpning, om dom eller avtal varigenom bidraget bestämts innehåller föreskrift om att bidraget skall vid ändring i penningvärdet eller den bidragspliktiges inkomster utgå med ändrat belopp enligt grunder som anges i domen eller avtalet.

[1] Senaste lydelse 1971:891.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*	*De remitterade lagförslagen*
	3 §[2]	
Bidragsbelopp som höjts enligt 2 § samt bidragsbelopp som senast bestämts eller bestämmes efter utgången av år 1965 ändras i anslutning till basbeloppet enligt lagen *den 25 maj 1962 (nr 381)* om allmän försäkring. Ändring sker första gången den 1 april det år basbeloppet för april månad med minst fem procent över- eller underskrider basbeloppet för april 1966 och därefter den 1 april varje år basbeloppet för mars månad med minst fem procent över- eller underskrider det basbelopp som låg till grund för senaste ändring.	Bidragsbelopp som höjts enligt 2 § samt bidragsbelopp som senast bestämts eller bestämmes efter utgången av år 1965 ändras i anslutning till basbeloppet enligt lagen *(1962:381)* om allmän försäkring. Ändring sker första gången den 1 april det år basbeloppet för april månad med minst fem procent över- eller underskrider basbeloppet för april 1966 och därefter den 1 april varje år basbeloppet för mars månad med minst fem procent över- eller underskrider det basbelopp som låg till grund för senaste ändring. *Bidragsbelopp som år 1979 eller därefter bestämmes under tiden januari–mars ändras dock tidigast den 1 april året därpå.*	
Bidragsbeloppet ändras med det procenttal med vilket basbeloppet ändrats. *Brutet procenttal* avrundas till närmast lägre hela procenttal. *Procenttalet* fastställes av myndighet, som *Konungen* bestämmer.	Bidragsbeloppet ändras med det procenttal med vilket basbeloppet ändrats. *Bidragsbelopp till eget eller annans barn ändras dock fr. o. m. den 1 april 1979 endast med ett procenttal som utgör sju tiondelar av det nämnda procenttalet. Är procenttal för ändring av bidragsbelopp brutet,* avrundas *det* till närmast lägre hela procenttal. *Procenttalen för ändring av bidragsbelopp* fastställes av myndighet som *regeringen* bestämmer.	

Bidrag, vars belopp efter ändringen slutar på öretal, utgår med närmast lägre krontal.

Denna lag träder i kraft såvitt avser 1 § den 1 juli 1979 och såvitt avser 3 § den 1 januari 1979.

Har underhållsbidrag bestämts till fader eller moder med stöd av 7 kap. 3 § föräldrabalken i dess lydelse intill den 1 juli 1979, skall bidragsbeloppet ändras enligt vad som i denna lag är föreskrivet om underhållsbidrag till make eller förutvarande make.

[2] Senaste lydelse 1972:583.

8 Förslag till Lag om ändring i införsellagen (1968:621)

De remitterade lagförslagen

Härigenom föreskrivs i fråga om införsellagen (1968:621),

dels att 16 § skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i lagen skall införas en ny paragraf, 15 a §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	15 a §
	Har gäldenären rätt till avdrag på underhållsbidrag enligt 7 kap. 4 § föräldrabalken, får belopp som på grund härav tillgodoräknas honom ej tagas i anspråk genom införsel för fordran som tillkommer annan än den underhållsberättigade eller någon som inträtt i dennes rätt.
	16 §
Om underhållsbidrag som avses i 5 kap. 5 § giftermålsbalken överstiger vad som skäligen bör tillkomma *familjen,* får underhållsbidraget vid tillämpning av 15 § jämkas med hänsyn till annan fordran för vilken införsel samtidigt äger rum. Är det påkallat av särskilda skäl får jämkning ske även av annat underhållsbidrag, om detta uppenbart överstiger vad som skäligen fordras för den underhållsberättigades försörjning.	*Bor gäldenären varaktigt tillsammans med sin make och överstiger underhållsbidrag till maken eller till makarnas barn* vad som skäligen bör tillkomma *den underhållsberättigade,* får underhållsbidraget vid tillämpning av 15 § jämkas med hänsyn till annan fordran för vilken införsel samtidigt äger rum. Är det påkallat av särskilda skäl får jämkning ske även av annat underhållsbidrag, om detta uppenbart överstiger vad som skäligen fordras för den underhållsberättigades försörjning.

Första stycket äger motsvarande tillämpning, om skatteavdrag eller utmätning ej kan äga rum till följd av införsel för underhållsbidrag, som avses där.

Denna lag träder i kraft såvitt avser 15 a § den 1 januari 1980 och såvitt avser 16 § den 1 juli 1979.

9 Förslag till
Lag om ändring i lagen (1969:620) om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag

De remitterade lagförslagen

Härigenom föreskrivs att 1 § lagen (1969:620) om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
1 §[1]	
Den som på grund av förordnande enligt 7 kap. *12* § föräldrabalken i mål om fastställande av faderskap utgivit underhållsbidrag till barn har rätt att av allmänna medel återfå vad han utgivit, om domstolen genom dom eller beslut som vunnit laga kraft skilt målet från sig utan att mannen blivit underhållsskyldig.	Den som på grund av förordnande enligt 7 kap. *15* § föräldrabalken i mål om fastställande av faderskap utgivit underhållsbidrag till barn har rätt att av allmänna medel återfå vad han utgivit, om domstolen genom dom eller beslut som vunnit laga kraft skilt målet från sig utan att mannen blivit underhållsskyldig.

Vad som sägs i första stycket om rätt till ersättning av allmänna medel gäller också för det fall att underhållsbidrag utgivits på grund av att mannen i skriftlig, av två personer bevittnad handling, som godkänts av barnavårdsnämnden, åtagit sig att utge underhåll för tid, intill dess resultatet av blodundersökning om faderskapet föreligger, och blodundersökningen visar att han icke kan vara fader till barnet. Är hans faderskap enligt blodundersökningen osannolikt, har han rätt till ersättning för utgivna underhållsbidrag, såvida talan om faderskapet icke väckes mot honom inom sex månader från det utlåtandet över blodundersökningen förelåg. Oavsett resultatet av blodundersökningen föreligger rätt till ersättning, om han genom lagakraftvunnen dom friats från faderskapet eller om annan man på grund av lagakraftvunnen dom eller erkännande är att anse som fader till barnet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1979.

[1] Senaste lydelse 1976:625.

LAGRÅDET

Utdrag
PROTOKOLL
vid sammanträde
1978-09-12

Lagrådets yttrande

Närvarande: f. d. justitierådet Brunnberg, regeringsrådet Petrén, justitierådet Sven Nyman, justitierådet Knutsson.

Enligt protokoll vid regeringssammanträde den 8 juni 1978 har regeringen på hemställan av chefen för justitiedepartementet, statsrådet Romanus, beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i föräldrabalken,
2. lag om ändring i giftermålsbalken,
3. lag om ändring i ärvdabalken,
4. lag om ändring i utsökningslagen (1877:31 s. 1),
5. lag om ändring i barnavårdslagen (1960:97),
6. lag om ändring i lagen (1964:143) om bidragsförskott,
7. lag om ändring i lagen (1966:680) om ändring av vissa underhållsbidrag,
8. lag om ändring i införsellagen (1968:621) och
9. lag om ändring i lagen (1969:620) om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag.

Förslagen har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Nina Pripp.

Förslagen föranleder följande yttranden.

Lagrådet:

Familjerätten utgör ett av de viktigare områdena för nordiskt lagstiftningssamarbete. GB liksom vissa av de lagar som uppgått i FB har tillkommit i nordiskt samarbete. Se härom närmare översikterna i Nordisk Utredningsserie 1965:2 s. 16–20 och 1976:32 s. 25–28.

En viktig princip i det nordiska lagstiftningssamarbetet är att, om lagstiftning tillkommit i nordiskt samarbete, senare ändringar också bör företas gemensamt. Denna grundsats – om än i uttunnad form – bär upp regeln i art. 41 i samarbetsöverenskommelsen mellan Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige, den s. k. Helsingforskonventionen. Där föreskrivs att bestämmelse som tillkommit efter samarbete mellan två eller flera fördragsslutande parter ej får ändras av part, med mindre övriga parter underrättats därom. I brådskande fall liksom i mera likgiltiga fall kan underrättelse underlåtas. Meningen är självfallet, även om denna tanke ej

Lagrådets yttrande

kunnat bindas i traktatform, att underrättelsen skall ge de berörda staterna tillfälle att överväga möjligheterna för ett fortsatt samarbete och helst leda till att ett sådant kommer till stånd.

De ändringar som nu föreslås framför allt i GB gäller i icke oväsentliga delar bestämmelser som tillkommit efter nordiskt samarbete. Bl. a. föreslås hela 5 kap. GB med allmänna bestämmelser om makars rättsförhållanden få ny lydelse. Ändringarna i FB avser framför allt frågor om föräldrars underhåll av sina barn, men även frågan om barn är skyldigt underhålla förälder. Hithörande spörsmål har också i vissa delar behandlats i det nordiska lagstiftningsarbetet. En viss rättslig gemenskap råder i Norden på åtskilliga av de nu berörda fälten. Den saknar uppenbarligen icke praktisk betydelse för det icke ringa antal nordbor som knyter familjeband över gränserna. I samband med ändringar i GB 1973 uttalade också föredragande statsrådet (prop. 1973:32 s. 88) att de nordiska kontakterna på äktenskapsrättens område självfallet komme att bevaras och utvecklas både mellan berörda kommittéer och på departementsplanet. Statsrådet bedömde utsikterna att få till stånd nordisk rättslikhet betydligt ljusare när det gällde äktenskapets ekonomiska rättsverkningar än när det gällde reglerna om äktenskaps ingående och upplösning.

Av lagrådsremissen framgår ej hur Helsingforskonventionens ovannämnda regel tillämpats i detta ärende. Om det nordiska samarbete som hittills förekommit i lagstiftningsärendet finns icke annan uppgift än upplysningen i familjelagssakkunnigas betänkande att överläggningar hållits mellan kommittéordförandena och kommittésekreterarna i de utredningar som i de olika nordiska länderna är verksamma på bl. a. äktenskapsrättens område (SOU 1977:37 s. 50). De senaste i betänkandet omnämnda överläggningarna anges ha ägt rum i april och december 1976.

Icke minst med hänsyn till den praktiska roll som den nordiska rättsgemenskapen spelar på familjerättens område finner lagrådet önskvärt att en redovisning lämnas för hur samarbetsöverenskommelsen tillämpats framför allt vad beträffar de föreslagna ändringarna i GB.

Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken

Lagrådet:

Bestämmelserna om underhåll till barn är av stor praktisk betydelse för många människor. Det remitterade förslaget utgör ett ambitiöst och väl genomarbetat försök att åstadkomma likformighet och rättvisa på detta område. De föreslagna reglerna synes innebära en rimlig avvägning mellan olika motstående intressen. De utförliga och nyanserade motivuttalandena bör kunna ge god ledning för den fortsatta lagtillämpningen. Någon exakt anpassning av underhållsskyldigheten till berörda parters ekonomiska förhållanden lär man dock sällan kunna uppnå i enskilda fall. Härtill är faktaun-

Lagrådets yttrande

derlaget alltför osäkert, och många av de faktorer som skall vägas in i bedömningen skiftar snabbt. Man kan därför inte utan vidare lita till att matematiska beräkningar i alla fall ger ett rättvisande resultat. Ganska stort utrymme måste lämnas åt mera skönsmässiga överväganden. Jämkning av underhållsbidrag på grund av ändrade förhållanden kan av praktiska skäl inte komma i fråga vid varje förändring av någon av de faktorer som inverkar på bidragets storlek. Det måste krävas att förändringen är av något så när stor betydelse och går utöver vad man får räkna med som normala variationer.

Förslaget leder till att underhållsbidragens storlek kommer att kunna omprövas i betydligt större utsträckning än hittills. De vidgade möjligheterna till omprövning är i och för sig ägnade att medföra ett ökat antal processer vid domstolarna. I syfte att minska belastningen på dessa bör emellertid en informationsverksamhet komma till stånd, som fäster parternas uppmärksamhet på reglernas innehåll och möjligheten att träffa uppgörelse utom rätta. Till ledning för parterna förutsätts ju också riktlinjer komma att utfärdas.

En nyhet i förslaget är att den bidragsskyldige får rätt att göra avdrag från bidraget för tid då han eller hon har barnet hos sig. Denna ordning är skälig och har dessutom den fördelen att den stimulerar intresset för umgängesrätten. Den närmare regleringen har emellertid blivit komplicerad och sakligt inte helt tillfredsställande. Avdraget görs först efter det att umgängesrätten har utövats, vilket medför att den bidragsskyldige inte disponerar över pengarna då han eller hon har barnet hos sig och att vårdnadshavaren å sin sida får vidkännas en minskning i underhållsbidraget viss tid efter det att barnet har återkommit. Det torde vara svårt att konstruera reglerna på ett sätt som innebär att sådana konsekvenser helt undviks. Det står emellertid parterna fritt att avtala om en annan ordning. De kan exempelvis komma överens om att avdraget skall göras från bidraget för den månad då umgängesrätten skall utövas. Om bidragsförskott utgår kan de enas om att något avdrag inte skall göras och att den som uppbär bidraget i stället skall betala ett belopp till den bidragsskyldige när denne har hand om barnet. Det synes lämpligt att man stimulerar till sådana uppgörelser.

6 kap.

12 §

Lagrådet:

Frågor om vem som skall ha vårdnaden om barn i särskilda situationer kommer enligt förslaget att regleras i 6 kap. 7, 8, 9, 10 och 10 a §§ FB. I den följande 11 § samma kapitel behandlas frågan om umgängesrätt för förälder som ej är vårdnadshavare. Processuellt behandlas både vårdnads- och umgängesfrågor, då de förekommer utan samband med ett äktenskapsmål,

Lagrådets yttrande

för närvarande enligt den i lagen om handläggning av domstolsärenden föreskrivna ordningen. Genom regeln i det nya andra stycket till förevarande paragraf föreslås huvuddelen av fristående vårdnadsfrågor – med undantag för de i 10 § angivna fallen – i stället skola behandlas i den för tvistemål gällande ordningen.

Frågor om umgängesrätt enligt nyssnämnda 11 § för förälder som ej är vårdnadshavare förutsättes tydligen skola även framgent handläggas ärendevägen. Det nya andra stycket i 12 § tillåter icke någon annan tolkning. Emellertid gör sig samma skäl, som anförts för att vårdnadsfrågorna i framtiden skall handläggas i tvistemålsordningen, också gällande beträffande frågor om umgängesrätt. Någon saklig grund för att behandla dessa processuellt annorlunda än de egentliga vårdnadsfrågorna synes icke finnas.

Lagrådet får därför föreslå att i förevarande paragrafs andra stycke första meningen hänvisning görs även till 11 §, vilket får till följd att umgängesfrågorna kommer att liksom flertalet egentliga vårdnadsfrågor i princip behandlas i tvistemålsordningen. Även styckets andra mening bör givetvis vinna tillämpning beträffande umgängesrättsfrågor.

Då det i fjärde stycket talas om vårdnadsmål avses därmed även mål om umgängesrätt.

I princip är det föräldrarna själva som tar initiativ och för talan i vårdnadsspörsmål avseende deras barn. Enligt gällande regler har emellertid barnavårdsnämnden i två fall tillagts initiativrätt i vårdnadsfrågor. Nämnden kan enligt 6 kap. 9 och 10 §§ FB göra anmälan till rätten och därmed sätta i gång ett domstolsärende. Som anmälare får nämnden ej partsställning i ett sådant vårdnadsärende.

Förslaget leder till att barnavårdsnämnden blir part i vårdnadsmål enligt 9 § men ej i vårdnadsärende enligt 10 § och att sålunda möjligheten för nämnden att genom den enklare formen anmälan anhängiggöra vårdnadsfråga i fall som avses i 9 § bortfaller.

Spörsmålet i vilken omfattning barnavårdsnämnd skall å det allmännas vägnar äga som part ingripa i frågor om vem som skall ha vårdnaden om visst barn har självständig rättspolitisk betydelse. Det synes icke tillfredsställande att låta denna myndighets befogenheter framgå som en reflexverkan av valet av handläggningsform. Barnavårdsnämnds rätt att som part föra talan i vårdnadsfrågor bör fastmera avgränsas på grundval av ett övervägande om vilken roll det allmänna över huvud taget skall tilläggas i vårdnadsangelägenheter.

I detta sammanhang kan ytterligare påpekas följande. Om vårdnaden tillkommer särskilt förordnad förmyndare och denne gör sig skyldig till försummelse i vårdnaden, kan barnavårdsnämnd enligt 11 kap. 17 § FB ansöka om hans entledigande. Sådan fråga kommer alltjämt att behandlas som ärende. Av sagda paragrafs tredje stycke framgår vidare att nämnden har

rätt att fullfölja talan mot beslut i sådant ärende, även om nämnden inte tidigare har varit part i ärendet. För ärende av detta slag kommer även i fortsättningen att gälla bestämmelsen i 20 kap. 9 § FB om motsvarande tillämpning av 20 § lagen om införande av nya rättegångsbalken. Såväl handläggningsreglerna som barnavårdsnämndens befogenheter blir alltså andra i sådana ärenden än i vårdnadsmål enligt 6 kap. FB.

Lagrådets yttrande

7 kap.

1 §

Lagrådet:

De nuvarande bestämmelserna i FB ger uttryck för principen att föräldrar har en ovillkorlig skyldighet att underhålla sina barn. Lagrådsremissens förslag går ut på att förälders underhållsskyldighet skall finnas kvar men göras beroende av föräldernas förmåga att ge barnet underhåll. Den förälder, som saknar ekonomiska förutsättningar att bidra till sitt barns underhåll, skall inte vara underhållsskyldig. Stadgandet har fått den utformningen i denna paragrafs första stycke att föräldrarna anges skola tillsammans svara för underhåll åt barnet efter vad som är skäligt med hänsyn till barnets behov och föräldrarnas ekonomiska förhållanden. I tredje stycket sägs att föräldrarna delar kostnaderna för underhållet mellan sig efter förmåga.

Utgångspunkten för föräldrarnas underhållsskyldighet är alltid barnets behov. Enligt motiven förstås därmed dettas behov av mat, kläder, bostadsutrymme, förströelse samt utbildning m. m. I motiven hänvisas vidare till 6 kap. 2 § FB, vari sägs att föräldrarna är pliktiga att sörja för barnets person och giva det sorgfällig uppfostran och att barnet skall erhålla uppehälle och utbildning alltefter föräldrarnas villkor samt barnets tillgångar och anlag. Barnets behov är sålunda något som varierar under inverkan av en rad olika faktorer som barnets ålder, hälsotillstånd, begåvning och intresseinriktning men också efter yttre faktorer som föräldrarnas allmänna ställning och villkor samt barnets egen ekonomiska situation. Av motiven framgår att man med stöd av bl. a. konsumentverkets undersökningar avses skola kunna beträffande varje barn uttrycka dess behov i pengar. Barnets samlade anspråk på sin uppväxtmiljö blir på detta sätt fastställt.

Av andra och tredje meningarna i paragrafens första stycke följer att därefter visst avdrag görs för vad barnet kan självt bidraga med av egna tillgångar och mottagna socialförmåner. Lagförslaget anger icke närmare hur dessa avdrag skall beräknas.

På detta sätt framkommer vad som faller på föräldrarna. Deras ekonomiska förhållanden bestämmer omfattningen av deras underhållsskyldighet. Varje förälders förhållanden bedöms därvid för sig utifrån hans eller hennes förmåga. Föräldrarnas gemensamma underhållsskyldighet är sålunda

Lagrådets yttrande

summan av vad var och en för sig är skyldig att prestera.

Då det gäller att bedöma förälderns ekonomiska förhållanden skall beaktas att han eller hon i första hand skall ta sina resurser i anspråk för den egna försörjningen och i vissa fall för försörjning av sammanboende. Underhållsskyldighet i förhållande till barnet föreligger för föräldern först med vad som därefter finns kvar. Föräldern skall, som det sägs i motiven, icke behöva skuldsätta sig för att bli i stånd att prestera underhåll till sitt barn. Innebörden härav är att, om föräldrarna saknar förmåga att helt eller delvis tillgodose barnets behov, detta måste täckas av socialhjälp så långt denna form för bistånd utgår enligt socialhjälpslagstiftningen.

Tilläggas bör att, i normalfallet då båda föräldrarna sammanbor med barnet och har resurser att ge barnet underhåll i överensstämmelse med barnets behov, det i praktiken givetvis icke blir fråga om att företa ovannämnda beräkningar. Kalkyler blir behövliga först i fall som anges i 2 och 6 §§ detta kapitel.

Enligt lagrådets mening skulle de grundsatser, vilka nu skall lagfästas, komma till tydligare uttryck i lagen, om förevarande paragraf underkastas vissa jämkningar.

I första meningen anges att föräldrarna "tillsammans" skall svara för underhållet. Det är emellertid icke avsikten att föräldrarna skall ha ett solidariskt ansvar för barnets underhåll. Tvärtom framgår på olika vis av lagrådsremissen att föräldrarna skall svara envar blott för sin andel av underhållet. Ordet tillsammans förekommer för övrigt icke heller i nu gällande lag. Ordet bör utgå.

Första stycket talar om föräldrarnas sammanlagda ansvar för barnets underhåll. Tredje stycket anger hur kostnaderna fördelas mellan föräldrarna. Första stycket föreskriver allmänt om hänsynstagande till föräldrarnas ekonomiska förhållanden, medan i tredje stycket vardera förälderns förmåga anges som normerande för dennes prestationsskyldighet. En sammanslagning av reglerna i första stycket första meningen och tredje stycket skulle enligt lagrådets åsikt möjliggöra att i ett sammanhang klargöra båda föräldrarnas förpliktelser i underhållshänseende. Av paragrafen bör klart framgå att förälderns förmåga är den avgörande faktorn. Saknas förmåga, föreligger icke någon underhållsplikt.

I detta sammanhang aktualiseras frågan hur man i rättstillämpningen skall ställa sig till den situationen att en underhållsskyldig visserligen i och för sig har förmåga att skaffa sig inkomster men i högre eller lägre grad underlåter att utnyttja denna förmåga och därför har endast små inkomster, kanske inte mer än vad som åtgår till hans egen försörjning. I hittillsvarande praxis har domstolarna i princip utgått från att underhållsskyldigheten skall bestämmas på grundval av förvärvsförmågan (jfr NJA 1969 s. 1, där den omständigheten att den underhållsskyldige – utan att detta påkallades av medicinska skäl – hade avbrutit sin arbetsanställning för omskolning inte ansågs innebära att

Lagrådets yttrande

hans bidragsförmåga var nedsatt). Lagrådsremissens förslag att underhållsskyldigheten mot barn skall bestämmas med hänsyn till föräldrarnas ekonomiska förhållanden kan möjligen föranleda den tolkningen att endast faktiska inkomst- och förmögenhetsförhållanden skall beaktas. En konsekvent genomförd sådan ordning skulle emellertid föra till stötande resultat. Underhållsskyldigheten bör kunna bestämmas med hänsyn till den verkliga förvärvsförmågan i fall då den underhållsskyldige utan godtagbar anledning underlåter att skaffa sig inkomster som sätter honom i stånd att bidra till barnets underhåll. En förälders intresse av att själv få avgöra hur han skall inrätta sitt liv får sålunda tåla viss inskränkning med hänsyn till hans eller hennes plikt att underhålla barn.

Reglerna i första styckets andra och tredje meningar om avräkning av vad av barnets behov som kan täckas med tillhjälp av barnets egna resurser och barnet tillkommande socialförmåner torde kunna göras klarare, om de sammanförs i en mening. Uppdelningen på två meningar på sätt skett i förslaget kan föranleda missförstånd. Orden "barnets behov" i andra meningen synes också brukas i annan betydelse än i styckets första mening.

Under hänvisning till vad nu anförts föreslår lagrådet att stadgandena i första och tredje styckena sammanförs till ett första stycke av följande lydelse:

"Föräldrarna skall, var och en efter sin förmåga, svara för underhåll åt barnet efter vad som är skäligt med hänsyn till barnets behov. Vid bestämmande av föräldrarnas underhållsskyldighet skall hänsyn tas till barnets egna inkomster och tillgångar samt till barnets sociala förmåner under beaktande av vad som följer av föreskrifterna om dessa."

2 §

Lagrådet:

Sedan lång tid har i praxis slagits fast att barnet såsom den underhållsberättigade är mottagare av underhållsbidraget. När nu lagstiftningen på detta område omgestaltas från grunden, torde denna princip böra komma till uttryck i själva lagen. Det kan lämpligen ske genom att första stycket inledes sålunda:

"Förälder skall fullgöra sin underhållsskyldighet genom att betala underhållsbidrag till barnet, om föräldern . . ."

2 och 14 §§

Brunnberg, Petrén och Sven Nyman:

Barnet som underhållsberättigat får antas självt kunna handha frågor om underhåll till sig blott i de fall då barnet är över arton år, dvs. främst i de i 7

Lagrådets yttrande

kap. 1 § andra stycket angivna fallen. Eljest behöver barnet som underårigt regelmässigt ställföreträdare.

Som framgår av 2 § andra stycket fastställs underhållsbidrag genom dom eller avtal. Det blir därför framför allt i rättegång och vid avtalsslutande som barnet måste ha en ställföreträdare.

Frågan om vem som skall vara underårigt barns ställföreträdare har icke fått någon helt entydig författningsmässig reglering. Barnets ställföreträdare i ekonomiska angelägenheter är normalt dess förmyndare enligt reglerna i 11 kap. FB. Bestämmelserna om underårig vårdnadshavares behörighet att sluta avtal om underhållsbidrag i det föreslagna tredje stycket av 7 kap. 2 § och att föra talan i mål om underhåll i 14 § första stycket (11 § första stycket enligt gällande rätt) i samma kapitel synes utgå från att vårdnadshavare har en behörighet att företräda barnet i underhållsfråga (jfr NJA II 1924 s. 256). Särskilt förordnad förmyndare likställes som processbehörig med vårdnadshavare i 14 § första stycket, en regel som ej föreslås få motsvarighet med avseende å förmyndares roll vid avtalsslutande i 2 § tredje stycket.

I normalfallen då vårdnadshavare och förmyndare är samma person kan någon konflikt dem emellan ej uppkomma. När det finns särskilt förordnad förmyndare, kan rättsläget tänkas vara att både vårdnadshavare och förmyndare var för sig får sluta avtal för barnet.

En allmän regel om vårdnadshavaren som barnets ställföreträdare i fråga om underhåll till detta går icke att tillämpa i det fall som avses i 2 § första stycket p. 2, då båda föräldrarna gemensamt har vårdnaden och den förälder som ej varaktigt bor tillsammans med barnet skall fullgöra sin underhållsskyldighet i form av underhållsbidrag. Härom sägs i motiven att endast den förälder som inte är bidragspliktig kan företräda barnet i underhållsfrågan. Ställföreträdarskapet är vidare icke givet i fall då ingendera vårdnadshavaren sammanbor med barnet och båda skall betala underhållsbidrag till detta. Oklart är också vem som företräder barnet, då ännu sammanboende föräldrar träffar avtal inför en förestående skilsmässa om underhåll till barnet. Ett särskilt läge uppkommer då avtalet gäller bidrag till ett ännu ofött barn.

Även om nuvarande bristfälliga lagreglering ej lett till mera påtagliga olägenheter i det praktiska rättslivet, synes dock önskvärt att lagstiftaren skaffar sig överblick över hela spörsmålet om underårigt barns ställföreträdarskap i fråga om underhåll och i ett sammanhang utformar regler därom. Det ligger nära till hands att införa likartade regler i fråga om ställföreträdareskapet, oavsett om det gäller behörighet att ingå avtal eller att företräda barnet i rättegång eller att eljest ta befattning med barnets rätt till underhåll.

Det måste anses mindre tillfredsställande att nu i 2 § tredje stycket specialreglera ett fall utan att innehållet i den bakomliggande huvudregeln är fullt klart. Det är vidare knappast motiverat att i lag bestämma särskilt förordnad förmyndares behörighet i ett men ej i ett annat avseende.

Lagrådet saknar nödigt underlag för ett eget ställningstagande i frågan.

3 §

Lagrådets yttrande

Petrén:

I gällande rätt saknas närmare föreskrifter för bestämmande av underhållsbidrags storlek. De allmänna reglerna i 1 § ger föga vägledning därvidlag. Ett nytt läge inträder i och med att man nu inför principen om att underhållsskyldigheten gentemot barnet kommer i andra hand i förhållande till bl. a. den egna försörjningen. Det har då befunnits erforderligt med ett antal hjälpregler för att ange hur mycket den bidragsskyldige får reservera av sin behållna inkomst för egen och vissa sammanboendes försörjning. Bestämmelser härom föreslås intagna i denna paragraf.

Utan att det klart utsäges får meningen antagas vara, då det i 2 § sägs att förälder i vissa lägen skall fullgöra sin underhållskyldighet genom att betala underhållsbidrag, att man skall i pengar ange den underhållsandel som enligt 1 § tredje stycket vilar på den bidragspliktige föräldern. I lagrådsremissen har utarbetats en metod för hur det skall tillgå därvid. Då kostnadsfördelningen mellan föräldrarna skall ske utifrån bådas förmåga, är metoden uppbyggd på att bådas ekonomiska förhållanden dras in i beräkningarna. Ett flertal bedömningar måste ofta nog vid bidragets beräknande, oavsett metod, bli av skönsmässig natur.

Lagförslaget ingår emellertid icke på de grundläggande övervägandena vid bidragets beräknande. I stället har man valt att lagfästa starkt schabloniserade regler rörande några utplockade faktorer, vilka hänför sig till den bidragsskyldige och hans personliga situation. Bestämmelserna i 3 § behandlar sålunda vissa s. k. förbehållsbelopp, angivande hur mycket den bidragsskyldige får behålla för försörjningen av sig själv, make/sammanboende och hemmavarande barn. Beloppen är standardiserade med begränsade möjligheter till individuella variationer.

Den valda lagstiftningstekniken kan kritiseras från olika synpunkter. Som framgår av lagrådsremissen måste vid framräkning av underhållsbidraget ett flertal olika faktorer beaktas. Vad gäller de i 3 § behandlade faktorerna har rättstillämpningen bundits vid standardiserade schabloner, medan i fråga om övriga faktorer skönet är helt fritt. Vid den slutliga bestämningen av bidraget skall dessa komponenter sammanvägas. Genom att lagen blott sysslar med de förra faktorerna förleds man vid studiet av själva lagen lätt till den felaktiga uppfattningen att bidragets beräknande kan ske med nära nog matematisk precision. Lagrådet har redan inledningsvis varnat härför.

Vidare är schablonerna i sig så pass grova att man känner sig oviss om de kommer att genomgående leda till materiellt riktiga resultat. Det räcker icke att materiell rättvisa uppnås genomsnittligen utan varje bidrag bör bli riktigt avvägt. I motiven anges visserligen att de i paragrafen föreskrivna normalbeloppen skall kunna frångås med hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet, men varje sådan avvikelse förutsätter omfattande insikter i ofta flera människors levnadsförhållanden. Tyvärr måste man betvivla att

Lagrådets yttrande

sådan information kommer att finnas tillgänglig vid bidragets bestämmande. Det kan även påpekas att hela systemet är bundet till den standardnivå som det s. k. basbeloppet lägger fast, vilken icke kan vara tillämplig i alla fall. Departementschefen är medveten om felkällorna och framhåller att det underhållsbelopp som räknats fram bör kontrolleras genom en allmän skälighetsbedömning och vid behov korrigeras.

En viktig invändning är enligt min mening att man underlåtit att ange de huvudprinciper som skall läggas till grund för bidragets beräknande och i stället i lagen intar vissa tillämpningsartade föreskrifter. Enligt motiven skall huvudreglerna vara bl. a. att den egna försörjningen går före underhållet till barnet men att i allmänhet underhållet till barnet går före underhåll av make/maka. Ett lagverk av FB:s typ bör enligt min mening i första hand inrymma stadganden om de viktigaste principiella stadgandena.

Otvivelaktigt är det av stort praktiskt värde att FB kommer att innehålla regler om underhållsbidrags beräknande. För att underlätta de talrika utomrättsliga uppgörelserna i bidragsfrågor finnes behov av föreskrifter i FB som är något så när enkla att tillämpa. Föreskrifterna i andra–fjärde styckena får med hänsyn härtill godtas.

Första stycket syns däremot böra omformuleras så att det ger uttryck åt huvudprinciperna. Det kan exempelvis avfattas sålunda:

"Vid bestämmande av underhållsbidrag skall den bidragsskyldiges förmåga anses nedsatt på grund av kostnader för eget och i viss mån annans underhåll på sätt närmare anges i andra–fjärde styckena."

5 §

Lagrådet:

Denna paragraf reglerar styvförälders underhållsskyldighet i förhållande till sammanboende styvbarn. Styvförälderns underhållsskyldighet är subsidiär i förhållande till den skyldighet som åvilar den primärt ansvariga föräldern. Styvföräldern ersätter så att säga denne. Emellertid skall styvförälderns underhållsskyldighet bestämmas efter dennes egen förmåga enligt huvudregeln i 7 kap. 1 §, dvs. efter styvförälderns förmåga satt i relation till barnets behov. Om styvförälderns förmåga då visar sig vara mindre än den primärt ansvariga förälderns, blir styvföräldern icke pliktig att subsidiärt medverka vid barnets underhåll med mer än vad den egna förmågan tillåter. Skulle det åter förhålla sig tvärtom och styvförälderns förmåga avsevärt överstiga den primärt ansvariga förälderns, uppkommer problemet om den förre är skyldig att bidraga till barnets underhåll med något utöver vad barnet kunnat få ut av den senare. F. n. gäller enligt 7 kap. 4 § FB att styvförälder ovillkorligen är skyldig medverka till barnets underhåll efter sin egen förmåga, men att detta inte inverkar på den primärt ansvariges underhållsskyldighet.

Lagrådets yttrande

Regeln i det föreslagna andra stycket att styvförälders underhållsskyldighet gäller endast i den mån barnet inte kan få underhåll från den primärt ansvariga föräldern kan läsas så att, då den senare fullgör sin skyldighet, styvförälderns bortfaller. Är avsikten att styvföräldern skall fullgöra sin underhållskyldighet till den del den överstiger den primärt ansvariga förälderns, kan lämpligen senare delen av andra stycket avfattas så att det sägs att styvförälderns underhållsskyldighet ej gäller till den del barnet kan få underhåll från den förälder, som styvföräldern ej bor tillsammans med.

6 §

Lagrådet:

Den föreslagna paragrafen anger som innehåll i rättens beslut att rätten förordnar om underhållsbidrag. Stadgandets syfte är uppenbarligen icke att få till stånd ett abstrakt förordnande om underhållsbidrag. Vad som avses är att rätten skall kunna ålägga viss försumlig underhållspliktig en skyldighet att betala underhållsbidrag av viss angiven storlek till barnet. Detta ändamål skulle komma till tydligare uttryck om det i paragrafen angavs att rätten kan ålägga den försumlige att betala underhållsbidrag till barnet.

7 §

Lagrådet:

I denna paragraf stadgas bl. a. att avtal om underhållsbidrag i visst fall skall vara godkänt av "barnavårdsnämnden" och att underhållsbidrag i form av engångsbelopp skall betalas till "barnavårdsnämnden". Vilken lokal barnavårdsnämnd som avses sägs inte och framgår ej heller utan vidare av sammanhanget eller eljest.

De nu gällande bestämmelser som närmast motsvarar de nyssnämnda reglerna återfinnes i nuvarande 7 kap. 7 § andra stycket. Även där nämns godkännande av och inbetalning till "barnavårdsnämnden" utan angivande av vilken nämnd det är fråga om. I detta fall framgår emellertid av andra bestämmelser vilken nämnd som är kompetent. Reglerna i 7 § andra stycket gäller nämligen underhåll till barn vars föräldrar varken vid dess födelse eller därefter har varit gifta med varandra, och rörande sådana barn har enligt nuvarande 7 kap. 2 § tredje stycket en viss barnavårdsnämnd skyldighet att tillse att barnet tillförsäkras underhåll. Det är givet att det är denna nämnd som avses i 7 § andra stycket. Denna nämnd är den som enligt 2 kap. 1 § skall sörja för att faderskapet till barnet blir fastställt, och av regler i 2 kap. framgår vilken nämnd som har denna uppgift: i allmänhet är det barnavårdsnämnden i den kommun där den som har vårdnaden om barnet är kyrkobokförd.

Förevarande paragraf avser ej endast barn rörande vilka en viss barnavårdsnämnd har speciella uppgifter. Enligt lagrådets mening erfordras

bestämmelse om vilken nämnd som skall ta befattning med underhållsavtal och engångsbelopp enligt lagrummet.

Lagrådets yttrande

9 §

Lagrådet:

Från huvudregeln i denna paragraf att underhållsfordran inte får krävas ut när tre år har förflutit från förfallodagen görs undantag för fall då utmätnings- eller konkursförfarande pågår vid treårstidens utgång. Däremot föreslås inte någon motsvarande särregel för ackordsförfarande enligt ackordslagen (1970:847).

Ackordsförfarande inleds med att en god man förordnas för utredning och förhandling med borgenärerna. Nås inte någon uppgörelse med borgenärerna under detta inledande skede av förfarandet kan detta övergå till förhandling om offentligt ackord. Om ett därvid framlagt ackordsförslag antas av borgenärerna med viss föreskriven majoritet och ackordet fastställs av konkursdomaren eller rätten, blir detta bindande för alla borgenärer vilkas fordringar har uppkommit före beslutet om offentlig ackordsförhandling, vare sig de har biträtt ackordsförslaget eller inte. Ett ackord innebär i allmänhet att borgenärernas fordringar reduceras på visst sätt och att vissa föreskrifter ges om betalningen.

Under pågående ackordsförfarande är borgenärs möjligheter att få till stånd exekutiva åtgärder mot gäldenären begränsade. Konkursansökan skall i regel vila så länge ackordsförfarandet pågår (9 och 13 §§ ackordslagen). Utmätning kan visserligen ske även sedan god man har förordnats, men försäljning av utmätt egendom och utbetalning till sökanden kräver i princip gode mannens medgivande. Beslutas förhandling om offentligt ackord kan gode mannen bringa utmätningen att gå åter (10 §). Sedan beslut om förhandling har meddelats får utmätning inte ske för dessförinnan uppkommen fordran innan ackordsfrågan har blivit avgjord (14 §). Har utmätning redan ägt rum kan återvinning ske under motsvarande förutsättningar som gäller för återvinning i konkurs (16 §).

Tanken bakom de föreslagna särreglerna i 7 kap. 9 § FB för utmätning och konkurs synes vara att den underhållsberättigades fordran inte skall kunna preskriberas medan ett exekutivt förfarande som syftar till betalning av fordringen pågår. Ackord utgör ett alternativ till konkurs, och medan ackordsförfarandet pågår skall säraktioner från enskilda borgenärers sida i syfte att framtvinga betalning i princip inte få förekomma. Mot denna bakgrund synes det motiverat att i förevarande paragraf likställa ackordsförfarande med utmätning och konkurs. Har ansökan om förordnande av god man enligt ackordslagen gjorts före treårstidens utgång bör alltså fordringen utan hinder av preskriptionsregeln få göras gällande vid ackordsförhandlingen.

Enligt 7 kap. 2 § andra stycket i det remitterade förslaget kan underhålls-

Lagrådets yttrande

bidrag fastställas genom dom eller avtal. Det krävs inte att avtalet upprättas i särskild form. För utmätning av bidrag som har fastställts genom avtal fordras emellertid enligt 54 a § utsökningslagen en skriftlig av två personer bevittnad förbindelse. Föreligger inte någon sådan förbindelse är den underhållsberättigade för att få en exekutionstitel hänvisad att väcka talan mot den underhållsskyldige. Enligt den föreslagna 7 kap. 8 § kan sådan talan bifallas såvitt avser bidrag för tre år före talans väckande. Det torde inte vara avsett att fordringen i sådant fall skall kunna preskriberas enligt 7 kap. 9 § under pågående rättegång på den grund att tre år har förflutit från den avtalade förfallodagen. Har talan väckts inom treårstiden bör med andra ord fordringen få göras gällande i rättegången utan hinder av preskriptionsregeln i denna paragraf.

På grund av det nu anförda föreslås att paragrafens andra mening ges följande avfattning:

"Även efter denna tidpunkt får dock fordran på bidraget göras gällande i utmätningsförfarande, i rättegång, i konkurs eller vid förhandling om offentligt ackord, om utmätning har skett eller talan väckts eller ansökan om konkurs eller om förordnande av god man enligt ackordslagen (1970:847) har gjorts dessförinnan."

Med rättegång får härvid likställas lagsökning och betalningsföreläggande. Den här föreslagna regeln omfattar efter ordalagen även det fallet att fordringen åberopas kvittningsvis i rättegång. Detta synes i princip motiverat, låt vara att sådana situationer måste bli ovanliga. En annan, mindre följdriktig effekt blir att den som har en underhållsfordran grundad på ett verkställbart avtal kan få preskriptionstiden förlängd genom att väcka fullgörelsetalan vid domstol. Det synes emellertid inte nödvändigt att genom en uttrycklig regel förhindra ett sådant förfarande.

Om utmätning som har skett före treårstidens utgång går åter i anledning av gäldenärens konkurs bör enligt specialmotiveringen till paragrafen betalning få uppbäras i konkursen även om konkursansökningen har gjorts först efter nämnda tidpunkt. Motsvarande synes böra gälla om utmätning går åter i anledning av förhandling om offentligt ackord. I anslutning härtill må framhållas att återvinning beträffande underhållsbidrag enligt 28 § 2 konkurslagen kan komma i fråga endast när den underhållsberättigade har gynnats på ett otillbörligt sätt.

Om en regel om ackordsförfarande införs i denna paragraf aktualiseras frågan om verkan av att förfarandet inte leder till ackord men gäldenären i stället försätts i konkurs. Det kan förefalla rimligt att fordringen i sådant fall får göras gällande i konkursen, om denna följer omedelbart på ackordsförfarandet, även om treårstiden då har gått till ända. Enligt bestämmelse i 29 § konkurslagen skall, bl. a. vid beräkning av återvinningsfrister, med dag för konkursansökan jämställas dag för ansökan om förordnande av god man enligt ackordslagen, om konkursansökan har gjorts inom tre veckor från det att verkan av godmansförordnandet förföll eller, när förhandling om

offentligt ackord följt, ackordsfrågan avgjordes. Grunderna för den nu föreslagna regleringen i FB synes tala för en analogisk tillämpning av denna regel.

Lagrådets yttrande

Avsikten torde vara att den i denna paragraf föreskrivna preskriptionsregeln inte skall kunna åsidosättas genom avtal. Detta får antas skola gälla också avtal som träffas sedan förfallodagen har inträtt och även om avtalet ges den utformningen att en ny förfallodag sätts ut. En uppgörelse som innebär att den underhållsberättigade tills vidare avstår från att driva in förfallna bidrag, medan den underhållsskyldige å sin sida åtar sig att betala sin skuld vid en viss framtida tidpunkt, skulle alltså inte kunna läggas till grund för tvångsåtgärder mot den underhållsskyldige sedan tre år har förflutit från den ursprungliga förfallodagen. Om den här föreslagna hänvisningen till ackordsförfarande införs i paragrafen torde dock därav få anses följa att en uppgörelse om framskjuten förfallodag som träffas inom ramen för ett ackordsförfarande blir rättsligen bindande.

10 §

Lagrådet:

Jämkning av underhållsbidrag avseende förfluten tid kan ske enligt såväl första som andra stycket i paragrafen. Enligt första stycket, där jämkningsgrunden är ändrade förhållanden, får dock för tiden innan talan väckts jämkning mot parts bestridande göras endast på så sätt att obetalda bidrag sätts ned eller tas bort. Vid jämkning enligt andra stycket – på den grund att underhållsavtal befinns vara oskäligt med hänsyn till omständigheterna vid dess tillkomst – har någon begränsning av jämkningsrätten för förfluten tid inte stadgats. I motiven till bestämmelsen, som formulerats efter förebild av 36 § avtalslagen, uttalas att sådant avtal i princip bör kunna jämkas enligt vad som gäller i fråga om avtal på förmögenhetsrättens område. Det sägs emellertid vidare att det i praktiken knappast torde bli aktuellt att förordna om återbetalning av redan erlagda bidrag.

I rättstillämpningen har på goda grunder framträtt en stark tendens mot åläggande av återbetalningsskyldighet för underhållsbidrag. Om möjligheterna att få ett underhållsbidrag jämkat på grund av omständigheter som har förelegat redan vid underhållsavtalets tillkomst blir desamma som gäller för rent förmögenhetsrättsliga avtal, kan möjligen osäkerhet uppkomma i praxis om när återbetalningsskyldighet skall inträda. Liksom hittills torde restriktivitet härvidlag böra iakttagas. Återbetalningsskyldighet synes i princip böra komma i fråga endast i fall då sådan betalning inte skulle nämnvärt påverka det underhållsberättigade barnets försörjningsläge.

Ett klarläggande av rättsläget i fråga om återbetalningsskyldigheten kan lämpligen göras på det sätt att i paragrafens andra stycke tilläggs att särskilda skäl skall föreligga för att återbetalning av erhållna bidrag skall ske (jfr 4 § andra stycket lagen om ändring av vissa underhållsbidrag).

20 kap.

9 §

Lagrådet:

De enda fall på vilka huvudregeln i paragrafens första stycke blir tillämplig i fortsättningen synes vara ärenden om antagande av adoptivbarn (4 kap. 11 §) och ärenden om entledigande av särskilt förordnad förmyndare som tillika är vårdnadshavare (11 kap. 17 §). Båda dessa fall torde vara mycket sällsynta, och den praktiska betydelsen av att barnavårdsnämnd omnämns i första stycket synes vara utomordentligt ringa. Det kan förtjäna övervägas om inte paragrafens tillämplighet kunde begränsas till mål och ärenden där överförmyndare har rätt att föra talan.

Lagrådets yttrande

Förslaget till lag om ändring i giftermålsbalken

5 kap.

1 §

Brunnberg, Petrén och Knutsson:

Såsom vi kommer att anmärka under 2 § synes det i förslaget där upptagna stadgandet att makarna skall fördela utgifter och sysslor mellan sig böra överföras till förevarande paragraf. Lagrummet torde lämpligen böra erhålla följande avfattning: "Man och hustru är skyldiga varandra trohet och bistånd och skall i samråd verka för familjens bästa. De skall gemensamt vårda hem och barn samt mellan sig fördela utgifter och sysslor."

2 §

Brunnberg, Petrén och Knutsson:

Det remitterade förslaget innebär i princip att bestämmelserna om föräldrars underhållsskyldighet mot sina barn skall samlas i FB och att GB endast skall behandla makarnas underhållsskyldighet mot varandra. Mot den bakgrunden framstår det som mindre följdriktigt att i denna paragraf tala om makes skyldighet att bidra till familjens underhåll, eftersom familjen givetvis måste anses omfatta icke bara makarna utan i vart fall också deras hemmavarande barn. Riktigare synes vara att här endast reglera makes underhållsskyldighet mot den andra maken. I fortsättningen av kapitlet upptas också makars underhållsskyldighet mot varandra till särskild behandling i 6 § med hänvisning till 2 §. Bestämmelsen bör lämpligen ta sikte på den underhållsberättigades samlade behov, såväl de som tillgodoses kollektivt inom familjen som de rent personliga. Stadgandet kan, efter mönster av den föreslagna 7 kap. 1 § FB, ges följande avfattning: "Make skall efter sin förmåga bidra till den andra makens underhåll med vad som är skäligt med

hänsyn till den makens behov."

Lagrådets yttrande

Den i första styckets andra mening föreslagna regeln att makarna skall fördela utgifter och sysslor mellan sig har nära anknytning till de allmänna stadgandena i 1 §. Regeln kan, såsom anmärkts vid sistnämnda paragraf, lämpligen överföras till denna.

I enlighet med det remitterade förslaget bör i 2 § andra stycket tas in en erinran om att bestämmelser om underhåll till barn finns i FB.

Sven Nyman:

Jag är ense med lagrådets övriga ledamöter om önskvärdheten av att andra meningen i paragrafens första stycke ges en lämpligare placering. Med hänsyn till svårigheten att finna en sådan anser jag emellertid att meningen kan stå kvar i paragrafen till den slutliga revisionen av GB. I övrigt instämmer jag med vad lagrådets flesta ledamöter yttrat vid denna paragraf.

3 §

Lagrådet:

Denna paragraf kommer – till skillnad från 2 § i dess av lagrådets flesta ledamöter föreslagna lydelse – att omfatta inte bara sådant som hänför sig till makarnas underhåll utan också vad som behövs för familjen i övrigt. Fråga är alltså även om underhållsskyldighet enligt FB och bidragsplikt som grundas på 5 kap. 1 § GB. Till familjen kan höra även personer mot vilka någon legal underhållsskyldighet inte föreligger, exempelvis barn som är över 18 år och inte längre går i skolan. Försummar make att fullgöra sin bidragsskyldighet enligt denna paragraf, kan han eller hon emellertid inte åläggas att utge underhållsbidrag till andra personer än dem mot vilka underhållsskyldighet föreligger enligt GB eller FB.

Av språkliga skäl torde ordet "lämna" böra utbytas mot "tillskjuta".

Petrén tillägger:

I systematiskt hänseende synes stadgandet ur flera synpunkter mindre tillfredsställande. Förevarande 5 kap. GB är inledningsvis så uppbyggt att i en portalparagraf makarnas allmänna förpliktelser inom äktenskapet anges. Den påföljande 2 § skulle enligt lagrådets flesta ledamöters förslag renodlat innehålla föreskrifter om underhållsskyldigheten inom äktenskapet dels mellan makar dels ock hänvisningsvis mot barn. Till makarnas underhållsskyldighet mot varandra återkommer man sedan i 5–8 §§. Den mellanliggande 3 § innehåller en icke sanktionerad norm som till behandling upptar, till synes relativt slumpartat, vissa av de förpliktelser som regleras i 1 och 2 §§. Vad som tas upp är vad ena maken enligt 2 § är skyldig att bidra med till andra makens underhåll men blott sådant som är hänförligt till makens personliga behov. Vidare tas upp vad som ena maken lagt ut för familjens underhåll. Som lagrådet framhåller innehåller denna post såväl sådant som ingår i makarnas gemensamma underhållsskyldighet mot barn enligt 7 kap. 1 § FB i

föreslagen lydelse och vad ena maken kan ha att bidraga med enligt 2 § förevarande kapitel till andre maken som allehanda andra utgifter för familjen, vilka ligger inom ramen för de allmänna förpliktelser som åvilar makar enligt detta kapitels 1 §. Det är emellertid endast fråga om makens utlägg i pengar för dessa olika familjeändamål.

Lagrådets yttrande

Den betalningsskyldighet som 3 § föreskriver omfattar vad som behövs för att tillskottet skall räcka till för att den bidragsskyldige maken skall anses ha fullgjort den bidragsskyldighet varom paragrafen handlar. Denna skyldighet synes emellertid vara i det närmaste omöjlig att beräkna då den, som nyss sagts, består av dels ett led som maken är lagligen skyldig att erlägga och som kan direkt mätas och dels en svårdefinierbar, närmast moralisk förpliktelse. Andra relationer mellan makar vad gäller fördelning av de olika förpliktelserna inom äktenskapet berör icke lagförslaget i detta sammanhang.

I påföljande 4 § anges därefter att vad en make verkligen uppburit i pengar för sina personliga behov dels på grund av makes underhållsskyldighet enligt 2 § dels enligt den mera oklara bidragsplikten enligt 3 § skall få viss rättslig karaktär.

Den tillämpade systematiken står sig knappast vid en närmare granskning. Emellertid kan man till nöds godta de föreslagna reglerna som ett provisorium i avvaktan på den allmänna översyn av bestämmelserna om äktenskapets ekonomiska rättsverkningar som förutskickats.

5 §

Lagrådet:

Under hänvisning till vad lagrådet anfört vid 7 kap. 6 § FB föreslår lagrådet att paragrafen avfattas så att om make försummar sin underhållsskyldighet mot den andra maken, rätten kan ålägga den försumlige att betala underhållsbidrag till denna.

6 §

Lagrådet:

I förevarande paragraf anges att, om makarna inte varaktigt bor tillsammans, make skall betala underhållsbidrag till den andra maken efter de grunder som anges i 2 §. Där talas allenast om att underhållsskyldighet åvilar make efter förmåga. Fråga uppkommer om vid beräknande av makes förmåga att bidra till andra makens underhåll samma hänsyn skall tas till den förres behov av medel till egen försörjning, som enligt förslagets motiv till 11 kap. 14 § skall tas vid beräkning av underhållsbidrag efter äktenskapsskillnad. Enligt lagrådets mening vore det önskvärt med ett klargörande uttalande härom.

8 §

Lagrådet:

Denna paragraf är likalydande med den föreslagna 7 kap. 9 § FB. Vad lagrådet har föreslagit och anfört i anslutning till den paragrafen gäller i samma mån om förevarande paragraf.

Lagrådets yttrande

9 §

Lagrådet:

Paragrafens andra stycke är likalydande med andra stycket i den föreslagna 7 kap. 10 § FB. Jämkningssituationen ter sig emellertid annorlunda i förevarande fall eftersom den underhållsberättigade är en vuxen person som ofta torde bära ansvar för att underhållsavtalet kan betraktas som oskäligt.

Enligt lagrådets mening talar dock hänsynen till den underhållsberättigades försörjning för att man även i detta fall visar restriktivitet i fråga om åläggande av återbetalningsskyldighet. Liksom i 7 kap. 10 § FB bör ett tillägg göras till paragrafens andra stycke av innehåll att särskilda skäl skall föreligga för att återbetalning av erhållna bidrag skall ske.

12 och 13 §§

Lagrådet:

De nuvarande reglerna i 5 kap. 12 § GB ger make behörighet att med förpliktande verkan för den andra maken ingå rättshandlingar för den dagliga hushållningen och barnens uppfostran. Dessa regler är ett uttryck för den ekonomiska gemenskap som präglar den dagliga tillvaron i ett äktenskap och torde ha god förankring i det allmänna rättsmedvetandet. Som skäl för att avskaffa paragrafen anförs dels att köpvanorna nu är andra än vid tiden för GB:s tillkomst, dels att allmänna fullmaktsregler i stor utsträckning leder till samma resultat som en tillämpning av paragrafen. Även om köp för den dagliga hushållningen – utom då kontokort används – numera i huvudsak sker kontant, är kreditavtal ingalunda ovanliga. Som ett praktiskt exempel kan nämnas beställning av reparationer och andra tjänster. En tillämpning av allmänna fullmaktsregler torde medföra betydligt större osäkerhet för tredje man än nuvarande klara regler i 5 kap. 12 §, vilka ger denne ett starkt godtrosskydd i fall då make har handlat i strid mot den andra makens vilja.

Som följd av upphävandet av 5 kap. 12 § föreslås att även bl. a. 7 kap. 2 § andra stycket GB skall utgå. Denna regel ålägger makarna solidariskt ansvar i fall då rättshandling av den ena maken enligt 5 kap. 12 § förpliktar även den andra. I motiven diskuteras inte vilken effekt ett upphävande av denna regel skulle få. Det torde emellertid stå klart att ett solidariskt ansvar mellan

Lagrådets yttrande

huvudman och fullmäktig inte kan härledas ur allmänna fullmaktsrättsliga grundsatser.

Motiven till förslaget att upphäva 5 kap. 12 § och 7 kap. 2 § andra stycket ger inte någon antydan om att en ändring i gällande rätt är åsyftad. Mot bakgrund av det förut anförda vill lagrådet därför ifrågasätta om inte lagrummen med fördel kunde behållas i avvaktan på den fortsatta översynen av reglerna om äktenskapets ekonomiska rättsverkningar. I samband med den språkliga översyn som torde böra företagas bör beaktas, att villkoret i 12 § tredje stycket att makarna på grund av söndring leva åtskilda bör ersättas med att makarna inte varaktigt bor tillsammans.

Om 5 kap. 12 § bibehålls torde detsamma böra gälla 5 kap. 13 §.

De regler som i lagrådsremissen föreslås i 5 kap. 12 och 13 §§ får enligt lagrådets förslag betecknas 5 kap. 14 och 15 §§.

Även förslaget att upphäva bestämmelserna i 7 kap. 3–5 §§ framställs som en följdändring till upphävandet av 5 kap. 12 §. Dessa bestämmelser ger hustrun ett särskild skydd genom att på olika sätt begränsa hennes ansvar för hushållsskulder. Ett upphävande av sådana särregler ligger i linje med strävandena att ur GB utmönstra inslag som strider mot principen om jämställdhet mellan män och kvinnor. Något hinder mot att upphäva 7 kap. 3–5 §§ men bibehålla reglerna i 5 kap. 12 § föreligger inte.

7 kap.

2 §

Lagrådet:

Av skäl som har anförts vid 5 kap. 12 och 13 §§ förordas att bestämmelsen i andra stycket bibehålls tills vidare.

Övergångsbestämmelserna

Lagrådet:

Enligt motiven till punkten 1 blir det möjligt för en make att få ut underhåll för förfluten tid, även om maken enligt 5 kap. 6 § i den äldre lydelsen har försuttit rätten att begära ersättning. Riktigheten av denna tolkning kan ifrågasättas, inte minst mot bakgrund av vad som sägs i punkten 4. Det förefaller också principiellt diskutabelt att på detta sätt genom ny lagstiftning återuppliva en redan förlorad talerätt. Med hänsyn härtill föreslås tillägg av en punkt i övergångsbestämmelserna av följande lydelse:

"Talan om underhållsbidrag enligt 5 kap. 5 § i den nya lydelsen får ej avse tid före utgången av år 1977."

Uttalandet i motiven att av punkten 1 i övergångsbestämmelserna följer att de nya bestämmelserna om betänketid i 11 kap. 1 § skall tillämpas omedelbart är oklart och fordrar förtydligande.

Lagrådets yttrande

Godtas förslaget att behålla 5 kap. 12 § bör hänvisningen i punkten 2 till 5 kap. 12 § i den äldre lydelsen utgå. I stället bör tillfogas en mening av följande lydelse:

"De upphävda bestämmelserna i 7 kap. 3–5 §§ gäller alltjämt i fråga om skuld som har uppkommit före ikraftträdandet."

Vidare bör hänvisningen i punkten 2 till 5 kap. 12 § andra stycket i dess nya lydelse ändras till att avse 5 kap. 14 § andra stycket i dess nya lydelse.

Det förefaller inte helt klart om den i punkten 5 andra meningen angivna regeln gäller också om underhållsbidragets belopp har jämkats efter ikraftträdandet. Ordalagen talar närmast för att så inte blir fallet. Mot en sådan ordning finns och för sig inte något att invända, eftersom det alltid torde vara möjligt att skriva in motsvarande begränsning i jämkningsdomen.

Förslaget till lag om ändring i lagen om bidragsförskott

2 §

Petrén:

Som en ny grund att vägra lämna bidragsförskott föreslås under d) i denna paragraf infört att barnet uppenbarligen saknar behov av bidragsförskott. Ordet behov syftar här på behovet av bidragsförskott och icke på barnets behov i allmänhet med den innebörd detta uttryck får i förslagets 7 kap. 1 § FB. Vid framräknandet i det särskilda fallet om behov av underhållsbidrag föreligger eller ej skall enligt motiven dock i vid omfattning de i 7 kap. FB lämnade reglerna för beräknande av underhållsbidrag brukas. En värdering av föräldrarnas bidragsförmåga blir sålunda i de flesta fall behövlig, varvid bl. a. reglerna i 7 kap. 3 § FB får tillämpning.

Försäkringskassans bedömningar vid tillämpning av förevarande grund för vägran att lämna bidragsförskott innefattar sålunda ett ställningstagande till samma frågor som kommer upp till bedömning hos allmän domstol i tvist om underhållsbidrag. Skillnaden härvidlag blir att, medan processen vid allmän domstol förs i den för tvistemål gällande ordningen med högsta domstolen som slutinstans, ett ärende hos försäkringskassan skall föras efter förvaltningslagens och i högre instanser enligt förvaltningsprocesslagens regler med försäkringsöverdomstolen som slutinstans. I förra fallet beror utgången i målet av parternas yrkanden och det bevismaterial dessa inför i processen. I senare fallet är fråga om en process enligt officialprincipen, där det åligger den beslutande myndigheten att införskaffa den utredning som behövs. Då uppgifter varom det kan bli fråga i stor utsträckning finns hos offentliga myndigheter, kan en sådan utredning ofta väntas bli tillförlitligare än den som kan komma till stånd i civilprocessen. Även bedömningarna av en rättsfråga kan bli olika i högsta domstolen och hos försäkringsöverdomstolen.

Bidragsförskottet har karaktär av socialförmån medan underhållsbidraget

är avtalbart. Man får därför acceptera att ett och samma fall kan komma att bedömas olika enligt de båda systemen för utredning av barnets situation.

Lagrådets yttrande

7 §

Lagrådet:

Den i denna paragrafs första stycke andra meningen omförmälda underrättelseplikten har till syfte att för den underhållspliktige klargöra att vissa faktorer, om vilka han eller hon har förstahandskännedom, kan påverka bidragsförskottsärendets utgång. Av enahanda skäl synes den underhållsskyldige böra orienteras om de grundläggande förutsättningar för bidragsförskotts lämnande som anges i 1 § första och andra styckena i deras nya lydelse enligt förslaget. En hänvisning till dessa stadganden torde därför böra infogas i 7 § första stycket andra meningen.

18 §

Lagrådet:

Paragrafen anger olika lägen då eftergift av återkrav rörande bidragsförskott får ske. I sista hand ankommer det på försäkringsöverdomstolen att styra rättstillämpningen på detta område. Utöver de i motiven omnämnda situationerna kan det vara skäl att peka på en typ av fall som förekommer då och då, nämligen när en person, vilken som fader till barn varit underhållsskyldig, genom dom befrias från faderskapet och underhållsskyldigheten. Särskild anledning synes då föreligga att efterge återkrav av förskotterade bidrag vilka mannen ännu icke återbetalat till försäkringskassan.

Förslaget till lag om ändring i lagen om ändring av vissa underhållsbidrag

Lagrådet:

Beträffande tillämpningen av denna lag, "indexlagen", må framhållas att underhållsbidraget, då domstol har ogillat yrkande om jämkning av dom eller avtal om underhåll, alltjämt är att anse som bestämt genom den äldre domen eller avtalet (jfr NJA 1957 s. 435 och NJA II 1966 s. 611). Sker omprövning enligt den i 7 kap. 10 § tredje stycket FB föreslagna bestämmelsen torde däremot bidraget bli att anse som bestämt enligt den nya domen, även om denna skulle innebära att bidrag skall utgå med samma belopp som tidigare.

3 § första stycket

Brunnberg, Petrén och Sven Nyman:

Förslaget till ändring i 3 § första stycket medför visserligen vissa proces-

Lagrådets yttrande

suella svårigheter vid tillämpningen. Fördelarna med den föreslagna regeln anser vi dock vara så betydande att dessa svårigheter icke bör få hindra förslagets genomförande. Uppkommande problem får lösas i rättstillämpningen.

Knutsson:

Avgörande för om bidragsbelopp skall ändras enligt indexlagen är vid vilken tidpunkt bidraget har bestämts. När överrätt prövar storleken av ett underhållsbidrag blir bidraget bestämt genom överrättens dom. Detta medför vissa processuella komplikationer i fall då en höjning enligt indexlagen har ägt rum mellan underrättens och överrättens dom. Om överrätten fastställer det av underrätten utdömda bidragsbeloppet innebär domen i själva verket en sänkning av bidraget, eftersom indexhöjningen inte påverkar det av överrätten fastställda beloppet. För att undvika denna konsekvens har hovrätterna tidigare ofta i sådana fall förklarat att bidraget vid tillämpning av indexlagen skulle anses bestämt genom underrättens dom. Högsta domstolen har emellertid som en lämpligare ordning anvisat att överrätten alltid direkt anger det belopp som skall utgå (NJA 1974 s. 496, 657). Om avsikten är att bidraget skall ligga på den nivå som underrätten har bestämt bör det alltså i överrättens dom anges till ett belopp som motsvarar det av underrätten fastställda jämte förhöjning enligt indexlagen. Förbudet mot ändring av överklagad dom till nackdel för part som ensam har fört talan mot domen (reformatio in pejus) anses inte lägga hinder i vägen för att bestämma bidragsbeloppet på detta sätt i fall då den underhållsskyldige ensam har överklagat domen. Om talan har fullföljts av den underhållsberättigade ensam torde å andra sidan överrätten inte kunna bestämma bidraget lägre än till vad underrätten har dömt ut jämte förhöjningen. Vidare torde man vid bedömningen i rättegångskostnadshänseende av vilkendera parten som är tappande i överrätten ha att utgå från att en dom, som i förhållande till underrättens avgörande endast innebär den förändringen att det utdömda beloppet höjs enligt indexlagen, är att betrakta som ett fastställande av underrättens dom.

Nu föreslås den ändringen i indexlagen att höjning som sker den 1 april inte skall påverka bidragsbelopp som har bestämts under januari–mars samma år. Om denna ändring genomförs kommer överrätt som under någon av dessa månader har att överpröva ett under föregående år meddelat underrättsavgörande att ställas inför nya problem. Eftersom man i detta läge inte vet om och med vilken procentsats höjning kommer att ske den 1 april är det inte möjligt att fastställa bidraget till ett belopp som inkluderar denna höjning. Ett hänsynstagande till en väntad höjning torde för övrigt vara svårt att förena med förbudet mot reformatio in pejus. Den möjlighet som återstår synes vara att återgå till den av Högsta domstolen år 1974 avvisade tekniken att förordna att bidraget skall anses bestämt genom underrättens dom. Denna teknik synes emellertid bara kunna användas i fall då överrättens dom innebär att

Lagrådets yttrande

underrättsdomen fastställs. Vid ändring av bidragsbeloppet ter det sig främmande att förklara att det ändrade beloppet skall anses bestämt genom underrättens dom. Om överrätten överväger att ändra bidragsbeloppet, kan den inte med säkerhet veta hur ett ändrat belopp skulle förhålla sig till det av underrätten bestämda, eftersom jämförelsen härvid skall göras med detta belopp efter en eventuell förhöjning, varom man ännu ingenting vet med säkerhet. Detta komplicerar bedömningen av bl. a. frågor om reformatio in pejus och rättegångskostnader.

Jag ifrågasätter om fördelarna med den föreslagna ändringen i 3 § första stycket indexlagen väger tillräckligt tungt för att kompensera de svårigheter som jag här har pekat på.

3 § andra stycket

Petrén:

Indexlagen har till syfte att möjliggöra att underhållsbidragen stiger i takt med inflationen utan särskilda jämkningsbeslut i de enskilda fallen. Som mått på inflationen har lagstiftaren valt det procenttal, med vilket basbeloppet ändras. Detta tal torde i stort sett vara en god mätare av en av de faktorer som påverkar underhållsbidragets storlek, nämligen den ökning i barnets behov som penningvärdesförsämringen medför. Däremot är det mera tveksamt om procenttalet är en rättvisande mätare på den underhållsskyldiges förmåga. Som utvecklingen under senare år har visat, förhåller det sig knappast så.

En rad faktorer av generell natur påverkar den underhållsskyldiges situation. Bl. a. måste skatteeffekter beaktas, t. ex. marginalskatten på den av inflationen föranledda inkomstökningen och storleken av det avdrag för utbetalt bidrag den underhållsskyldige får åtnjuta vid sin taxering. En annan faktor är den standardökning som den allmänna inkomstutvecklingen kan ha medfört. Till bilden hör att dessa faktorer inverkar tämligen olika i det individuella fallet beroende på bl. a. var den underhållsskyldige befinner sig på skalan höginkomsttagare–låginkomsttagare.

Utan annan motivering än hänvisning till en allmän skälighetsbedömning har man i lagrådsremissen föreslagit att för framtiden indexändringen skall begränsas till 70 % av det ifrågavarande procenttalets ändring. Man utgår från att detta andelstal skall ge ett genomsnittligen rättvisande resultat.

Med hänsyn till de stora individuella variationerna måste fråga vara om en ganska grov approximering. Den allmänna utvecklingen har under de år indexlagen varit i kraft företett stora variationer från år till år, något som inbjuder till stor försiktighet i bedömningen. Vissa år har det på den allmänna arbetsmarknaden varit stora lönehöjningar, som innefattat standardförbättringar, andra år har den genomsnittlige löntagaren fått en viss standardsänkning. Skatteskalorna har ändrats nästan varje år.

Det hade varit önskvärt att något mera inträngande kalkyler kunnat uppvisas för valet av just 70 % som det genomsnittligen – både för

individerna och över en förutsebar period – riktiga andelstalet. I vart fall måste det vara ett rimligt krav att andelstalet årligen omprövas med hänsyn till den faktiska utvecklingen av de faktorer som generellt påverkar både barnets behov och de underhållsskyldigas bidragsförmåga.

Lagrådets yttrande

Övriga lagförslag

Lagrådet:
Förslagen lämnas utan erinran.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1978-10-05

Slutprotokoll

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, statsråden Bohman, Ullsten, Romanus, Turesson, Gustavsson, Antonsson, Mogård, Olsson, Dahlgren, Åsling, Söder, Troedsson, Mundebo, Krönmark, Burenstam Linder, Wikström, Johansson, Friggebo, Wirtén

Föredragande: statsrådet Romanus

Proposition om underhåll till barn och frånskilda, m. m.

---

1 Anmälan av lagrådsyttrande

Föredraganden anmäler lagrådets yttrande[1] över förslag till

1. lag om ändring i föräldrabalken,
2. lag om ändring i giftermålsbalken,
3. lag om ändring i ärvdabalken,
4. lag om ändring i utsökningslagen (1877:31 s. 1),
5. lag om ändring i barnavårdslagen (1960:97),
6. lag om ändring i lagen (1964:143) om bidragsförskott,
7. lag om ändring i lagen (1966:680) om ändring av vissa underhållsbidrag,
8. lag om ändring i införsellagen (1968:621),
9. lag om ändring i lagen (1969:620) om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag.

Föredraganden redogör för lagrådets yttrande och anför.

Lagrådet har inledningsvis berört det nordiska lagstiftningsarbetet på familjerättens område och funnit det önskvärt med en redovisning för hur den s. k. Helsingforskonventionen har tillämpats i det föreliggande lagstiftningsärendet, framför allt vad beträffar de föreslagna ändringarna i GB.

De nordiska ländernas lagstiftning om underhåll till barn, makar och föräldrar är idag inte enhetlig. Under sitt arbete har familjelagssakkunniga i enlighet med sina direktiv hållit fortlöpande kontakt med de övriga nordiska ländernas äktenskapskommittéer och övervägt möjligheten till ökad rättslikhet länderna emellan på underhållsområdet.

[1] Beslut om lagrådsremiss fattat vid regeringssammanträde den 8 juni 1978.

Familjelagssakkunnigas betänkande har tillställts de andra nordiska länderna. I enlighet med Helsingforskonventionen har justitiedepartementet vidare överlämnat lagrådsremissen till de övriga justitiedepartementen och givit departementen tillfälle att yttra sig över förslaget. Överläggningar i ämnet har ägt rum mellan företrädare för departementen vid ett möte i Köpenhamn. Vid detta tillfälle har man från de övriga ländernas sida förklarat att man ännu inte har tagit ställning till hur de olika frågorna om underhåll bör regleras i framtiden. *Slutprotokoll*

Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken

Liksom lagrådet anser jag det betydelsefullt att allmänheten på olika sätt informeras om innehållet i reformen och bl. a. får upplysning om möjligheterna att träffa uppgörelse utom rätta. Inte minst viktigt är det att informera om möjligheterna till jämkning av underhållsbidrag. Denna fråga har behandlats i avsnitt 5.2.6 i lagrådsremissen.

6 kap.

12 §

Jag delar lagrådets uppfattning att frågor om umgängesrätt bör behandlas processuellt på samma sätt som flertalet egentliga vårdnadsfrågor, dvs. som tvistemål. Jag biträder därför förslaget att i paragrafens andra stycke första meningen hänvisning uttryckligen görs även till 11 §. Som lagrådet har uttalat bör också styckets andra mening liksom fjärde stycket tillämpas på umgängesrättsfrågor. Jag vill tillägga att det bör vara möjligt att, sedan talan har väckts om vem som skall ha vårdnaden om ett barn, utan stämning i målet framställa yrkande om rätt till umgänge med barnet.

Jag föreslår vidare att tredje stycket ändras så att möjligheten att utan stämning i ett vårdnadsmål yrka underhållsbidrag till barnet får avse inte endast förälder utan även annan som kan föra barnets talan i underhållsfrågan.

Lagrådet har i anslutning till denna paragraf också tagit upp frågan vilken roll det allmänna över huvud taget skall tilläggas i vårdnadsangelägenheter. Frågan har väckts med anledning av förslaget att barnavårdsnämnd skall ha rätt att som part föra talan i mål om vårdnad där förälder påstås ha grovt missbrukat vårdnaden e. d. (6 kap. 9 § FB).

Den fråga som lagrådet har väckt övervägs f. n. av utredningen (Ju 1977:08) om barnens rätt. Idag är barnavårdsnämnd enligt närmare föreskrifter i

barnavårdslagen skyldig att sörja för att de unga får en gynnsam utveckling och goda uppväxtförhållanden. Nämnden har också möjlighet att i administrativ ordning ingripa om ett barn far illa. Barnavårdsnämndens allmänna åligganden kan enligt min mening bäst uppfyllas om nämnden i vårdnadsprocesser som avses i 6 kap. 9 § FB får ställning som part. Till frågan om hur barnets intresse bäst skall kunna tas tillvara i olika vårdnadsangelägenheter finns det anledning att återkomma när det angivna utredningsarbetet har slutförts.

Slutprotokoll

7 kap.

1 §

Lagrådet har föreslagit vissa jämkningar i paragrafen. Bl. a. förordas att reglerna i första stycket första meningen och tredje stycket i det remitterade förslaget förs samman till en mening, enligt vilken föräldrarna, var och en efter sin förmåga, skall svara för underhåll åt barnet efter vad som är skäligt med hänsyn till barnets behov.

Jag har i lagrådsremissen utförligt behandlat grundsatserna för hur föräldrarnas underhållsskyldighet bör bestämmas. Enligt dessa grundsatser, mot vilka lagrådet i och för sig inte har haft något att invända, är barnets behov och föräldrarnas ekonomiska förmåga utgångspunkter för bedömningen. Föräldrarnas sammanlagda förmåga sätter en gräns för vilket underhåll barnet kan få – oavsett barnets behov. Saknas förmåga, föreligger inte någon underhållsplikt. Är förmågan god, kan å andra sidan sägas – med ett av lagrådet använt uttryck – att barnets samlade anspråk på sin uppväxtmiljö ökar. När det sedan gäller den inbördes fördelningen av underhållsbördan mellan föräldrarna bör denna göras med beaktande av bådas förmåga. Inom ramen för vad en förälder högst kan ge ut i underhåll kan den förälderns underhållsskyldighet bli större eller mindre, beroende på hur pass god förmåga den andra föräldern har.

Det bereder svårigheter att i lagtext fullt ut göra reda för hur de olika faktorer som bör påverka underhållsskyldigheten förhåller sig till varandra. Mot lagrådets förslag kan riktas den invändningen att lagtexten kan ge intrycket att måttet av varje förälders underhållsskyldighet alltid fastställs för sig – utan att en jämförelse görs med vad den andra föräldern kan bidra med. Enligt min mening är det en fördel om man, som har skett i det remitterade förslaget, först i paragrafen anger vilken sammantagen rätt till underhåll från föräldrarna som barnet har och därefter föreskriver hur föräldrarna sinsemellan skall fördela detta underhåll. Att en förälder inte är underhållsskyldig, om han eller hon inte har förmåga, kan utläsas redan av att barnets rätt till underhåll i första meningen görs beroende av föräldrarnas ekonomiska

förmåga och framgår dessutom med full tydlighet av bestämmelserna i 3 § om förbehållsbelopp.

Slutprotokoll

Jag kan alltså inte biträda lagrådets ändringsförslag i nu berört hänseende. De jämkningar i lagtexten som lagrådet i övrigt har föreslagit bör emellertid beaktas. Ordet tillsammans bör således utgå ur första meningen i första stycket. Vidare bör i samma mening underhållsskyldigheten göras beroende av föräldrarnas samlade "förmåga" och inte av deras ekonomiska "förhållanden". Jag kan alltså ansluta mig till lagrådets uppfattning att underhållsskyldigheten bör kunna bestämmas med hänsyn till den verkliga förvärvsförmågan i fall då den underhållsskyldige utan godtagbar anledning underlåter att skaffa sig inkomster som sätter honom i stånd att bidra till barnets underhåll (jfr högsta domstolens dom den 20 juni 1978, DT 18). Slutligen bör andra och tredje meningarna föras samman till en mening med i det väsentliga den lydelse som lagrådet har förordat. Med hänvisning till det sagda föreslår jag att paragrafens första stycke får denna lydelse:

Föräldrarna skall svara för underhåll åt barnet efter vad som är skäligt med hänsyn till barnets behov och föräldrarnas samlade ekonomiska förmåga. När föräldrarnas underhållsskyldighet bestäms skall hänsyn tas till barnets egna inkomster och tillgångar samt till barnets sociala förmåner under beaktande av vad som följer av föreskrifterna om dessa.

Jag föreslår att tredje stycket jämkas språkligt i förtydligande syfte.

2 §

Jag har inte någon erinran mot lagrådets förslag att det i lagtexten kommer till uttryck att barnet är mottagare av underhållsbidraget.

Jag föreslår vidare en mindre språklig ändring av första stycket andra punkten.

2 och 14 §§

Tre av lagrådets ledamöter har riktat viss kritik mot förslaget såvitt gäller ställföreträdarskap för barnet i fråga om underhåll. De har också pekat på bristfälligheter som finns i nuvarande lagstiftning.

Jag kan dela de nämnda ledamöternas uppfattning att den föreslagna regleringen är mindre tillfredsställande.

Enligt 6 kap. 2 § FB skall vårdnadshavare se till bl. a. att barnet erhåller uppehälle. Det torde stå klart att det i vårdnadsuppgiften ligger en rätt för vårdnadshavare att på barnets vägnar sluta avtal och föra talan om underhåll. Denna rätt kan sägas utgöra grunden för den specialreglering som finns i nuvarande 7 kap. 7 § andra stycket och 11 § första stycket.

Med det remitterade förslaget får underårig vårdnadshavare behörighet att träffa i princip bindande avtal om underhåll till barnet även i de fall

barnavårdsnämnden inte har att godkänna avtalet. För att detta klart skall framgå har jag föreslagit den bestämmelse som utgör 7 kap. 2 § tredje stycket första meningen i lagrådsremissen. Eftersom vårdnadshavare får samma behörighet att sluta avtal som att i rättegång företräda barnet kan det emellertid vara lämpligt att föra samman bestämmelserna härom i en paragraf. Behörigheten bör anges som en rätt att företräda barnet i frågor om underhållsbidrag.

Gällande lag innehåller inte någon uttrycklig föreskrift om särskilt förordnad förmyndares behörighet att sluta avtal om underhållsbidrag på barnets vägnar utan endast en regel om förmyndares rätt att föra talan för barnet i underhållsmål. Väljs den reglering av vårdnadshavares behörighet som jag nu har förordat, bör även förmyndares behörighet att företräda barnet klargöras i ett sammanhang. Behörigheten bör avse såväl rätt att sluta avtal som rätt att föra talan vid domstol.

De nya bestämmelserna om vårdnadshavares och förmyndares behörighet bör tas upp i 2 § tredje stycket. Motsvarande reglering i 14 § i det remitterade förslaget kan då utgå.

Som lagrådet har uttalat kan det vara önskvärt med en samlad översyn av bestämmelserna om ställföreträdarskap för barn i underhållsfrågor. Även barnets möjlighet att själv uppträda som part bör övervägas. Det får ankomma på utredningen om barnens rätt att uppmärksamma dessa frågor. I väntan på resultatet av utredningens prövning bör några ytterligare föreskrifter i ämnet inte införas i FB.

3 §

Vad en ledamot av lagrådet har anfört om utformningen av första stycket föranleder mig inte att föreslå ändring i det remitterade förslaget.

En mindre jämkning bör göras i fjärde stycket.

7 §

Lagrådet har efterlyst en bestämmelse om vilken barnavårdsnämnd som skall ta befattning med underhållsavtal och engångsbelopp enligt lagrummet. Jag instämmer i att ett klarläggande är befogat.

Det naturliga är att de aktuella frågorna handläggs av barnavårdsnämnden i den kommun där vårdnadshavare och barn är bosatta. För de fall då barnet inte bor på samma ort som vårdnadshavaren eller två vårdnadshavare bor på olika platser saknas enligt min mening tillräcklig anledning att peka ut en kommuns nämnd som ensam behörig. I stället bör var och en av de berörda nämnderna kunna godkänna underhållsavtal med giltig verkan. Saknas annars behörig nämnd, bör prövningen ankomma på barnavårdsnämnden i Stockholms kommun. Barnavårdsnämnd som är behörig att pröva avtal får

också anses skyldig att ta upp fråga härom på begäran av någon av avtalsparterna. *Slutprotokoll*

Såvitt gäller barn vars faderskap måste fastställas torde den föreslagna regeln i praktiken leda till att frågan om godkännande av underhållsavtal enligt paragrafen kommer att handläggas av barnavårdsnämnd som enligt 7 kap. 11 § i det remitterade förslaget skall se till att barnet tillförsäkras underhåll.

I enlighet med vad jag har sagt nu bör ett tillägg till paragrafens andra stycke göras om vilken nämnd som är behörig att godkänna avtal. Någon ändring i fjärde stycket torde inte behövas. När där talas om att engångsbelopp skall betalas till "barnavårdsnämnden", får anses framgå att den nämnd åsyftas som har godkänt avtalet.

8 och 9 §§

Lagrådet har föreslagit att i 9 § ackordsförfarande likställs med utmätning och konkurs, om ansökan om förordnande av god man enligt ackordslagen (1970:847) har gjorts inom treårstiden. Jag har inte någon erinran mot att även ackordsfallet beaktas i paragrafen. Därvid bör emellertid uppmärksammas den situationen att ackord inte uppnås, vare sig verkan av godmansförordnandet har förfallit eller förhandling om offentligt ackord har inletts utan att leda till resultat. Vidare bör, i fall då ackord kommer till stånd, beaktas att det kan inträffa att ackordet inte fullgörs inom föreskriven tid. I alla dessa fall synes det rimligt att den bidragsberättigade får viss ytterligare tid på sig för att driva in bidraget (jfr beträffande motsvarande fråga vid preskription av skatt 71 § 3 mom. uppbördslagen 1953:272). Tiden bör lämpligen sättas till tre månader. Sker utmätning inom denna tid eller försätts den bidragsskyldige i konkurs på grund av ansökan som har gjorts inom den tiden, bör betalning för fordringen få tas ut ur den utmätta egendomen eller erhållas i konkursen även därefter.

Lagrådet har vidare föreslagit sådan ändring av paragrafen att underhållsbidrag skall kunna göras gällande i rättegång även tre år efter bidragets förfallodag, om talan har väckts före treårstidens utgång. Lagrådet har här tänkt på fall då en fordran på bidrag har fastställts i avtal, som inte har sådan form att det är verkställbart. En sådan fordran bör enligt lagrådets mening inte kunna preskriberas under pågående rättegång om fullgörelseskyldighet.

Det av lagrådet berörda fallet torde ha begränsad praktisk betydelse. Man kan räkna med att underhållsborgenären, om betalning uteblir, i allmänhet får till stånd ett verkställbart avtal eller utverkar dom utan att dröja någon längre tid. Till detta kommer, som lagrådet självt har påpekat, att den föreslagna regeln skulle göra det möjligt också för den som kan stödja sig på ett verkställbart avtal att få preskriptionstiden förlängd genom att väcka talan vid domstol, t.ex. genom lagsökning. Över huvud taget skulle bestämmelsen

innebära ett avsteg från principen att preskriptionsavbrott inte bör tillåtas. *Slutprotokoll*

På grund av det anförda avstyrker jag bestämmelsen om verkan i preskriptionshänseende av att talan väcks om fastställt underhållsbidrag.

Jag delar lagrådets uppfattning att den i 9 § föreslagna preskriptionsregeln inte bör kunna sättas åsido genom uttryckligt avtal härom eller genom överenskommelse om ändrad förfallotid. Jag förordar att denna ståndpunkt kommer till uttryck i lagtexten.

I redaktionellt hänseende förordar jag att andra meningen i 9 § enligt det remitterade förslaget bryts ut och får bilda ett andra stycke. De föreskrifter som gäller ackord bör tas upp i ett tredje stycke. Som ett fjärde stycke föreslås en bestämmelse om att avtal i strid med paragrafen är ogiltigt.

Jag vill slutligen föreslå ett förtydligande av preskriptionsreglerna i 8 §. Enligt min mening bör denna paragraf inte vara tillämplig i fall då talan om fullgörelse förs i fråga om bidrag som redan har fastställts genom avtal, utan i en sådan situation bör endast 9 § tillämpas. Saken har betydelse för avtal i vilka den underhållsskyldige har åtagit sig att betala bidrag för avsevärd tid före avtalsslutet och därmed före förfallodagen. 8 § bör därför omformuleras så, att den bara kommer att gälla talan om att underhållsbidrag skall fastställas.

Övriga paragrafer

Jag har ingen erinran mot lagrådets förslag till ändrad lydelse av 5 § andra stycket och 6 §. Jag biträder också förslaget om tillägg till 10 § andra stycket. Vidare föreslår jag mindre jämkningar av 13 § första stycket.

15 kap.

12 §

Förslaget att upphäva 8 kap. ÄB föranleder en följdändring i paragrafens andra stycke. I anslutning härtill föreslås en ny punkt, betecknad 8, i övergångsbestämmelserna till balken.

20 kap.

9 §

Lagrådet har ifrågasatt om inte paragrafens tillämplighet ytterligare borde begränsas. Jag kan dela lagrådets uppfattning att denna fråga bör övervägas. F. n. behandlas i riksdagens lagutskott en motion med begäran om översyn av bestämmelserna i paragrafen (mot. 1977/78:997). Jag föreslår att resultatet av riksdagsbehandlingen avvaktas och att ändringen av paragrafen tills vidare begränsas till vad jag har förordat i det remitterade förslaget.

Förslaget till lag om ändring i giftermålsbalken

Slutprotokoll

5 kap.

1 och 2 §§

Lagrådet har föreslagit att 2 § första stycket departementsförslaget formuleras om så att det kommer att avse en makes underhållsskyldighet mot den andra maken. En majoritet inom lagrådet har vidare förordat att stadgandet i samma stycke om fördelning mellan makarna av utgifter och sysslor skall föras över till 1 §.

Jag kan godta lagrådets förslag att ur 2 § utmönstra underhållsansvaret mot annan familjemedlem än den andra maken. Däremot ser jag det som värdefullt om underhållsskyldigheten mellan makar kan beskrivas mera som ett ansvar för en gemenskap än som en skyldighet för den ena maken att bidra till den andras underhåll. Jag föreslår därför att i första stycket föreskrivs att makarna, var och en efter sin förmåga, skall bidra till det underhåll som behövs för att tillgodose deras gemensamma och personliga behov. Till denna föreskrift har stadgandet om fördelning av utgifter och sysslor nära anknytning. Därigenom markeras att makarna bör sträva efter att båda ta del i olika moment i försörjningen. Jag förordar att stadgandet får stå kvar i 2 §.

3 §

Jag har ingen erinran mot vad lagrådet har anfört under denna paragraf. Jag biträder också ändringsförslaget.

5 §

Liksom i fråga om motsvarande bestämmelse i FB (7 kap. 6 §) tillstyrker jag att lagtexten förtydligas på det sätt som lagrådet har föreslagit. Ordalagen bör dessutom jämkas så att de inte kan anses lägga hinder i vägen för att bidrag döms ut av make som inte i tillräcklig mån har svarat för sitt eget underhåll utan låtit den andra maken bära en alltför stor andel därav.

6 §

Till förtydligande av bestämmelsen vill jag uttala att en make får anses ha förmåga att bidra till den andra makens underhåll endast om han eller hon har medel utöver vad som behövs för den egna försörjningen. Är maken försörjningsskyldig även mot eget barn, bör ansvaret för barnets grundläggande underhållsbehov komma före underhållsskyldigheten mot andra maken.

7 och 8 §§

Vad jag har föreslagit och uttalat i anslutning till 7 kap. 8 och 9 §§ FB gäller även förevarande paragrafer.

9 §

Jag ansluter mig till lagrådets förslag.

12 och 13 §§ i nuvarande lydelse

Lagrådet har ifrågasatt om inte bestämmelserna om den s. k. hushållsfullmakten bör behållas i avvaktan på den fortsatta översynen av reglerna om äktenskapets ekonomiska rättsverkningar.

Som jag uttalade i lagrådsremissen torde reglerna om hushållsfullmakt i dag ha starkt begränsad praktisk betydelse. Reglernas tillämpningsområde kan inte heller sägas vara alldeles klart. Till detta kommer omständliga bestämmelser för det fall att make missbrukar den behörighet som fullmakten ger. Jag vill dock inte motsätta mig lagrådets förslag att låta frågan om ett upphävande av bestämmelserna anstå.

Som lagrådet har påpekat bör emellertid bestämmelserna ses över språkligt. Villkoret i 12 § tredje stycket att makarna lever åtskilda på grund av söndring bör ersättas med att sammanlevnaden mellan makarna har upphört.

Beteckningarna för de nuvarande 12 och 13 §§ bör, som lagrådet har föreslagit, behållas. Det innebär att de remitterade 12 och 13 §§ i stället får betecknas 14 och 15 §§.

7 kap.

Mot bakgrund av vad jag har uttalat i det föregående ansluter jag mig till lagrådets förslag att 2 § andra stycket tills vidare behålls men att 3–5 §§ upphävs.

11 kap.

14 §

En redaktionell justering bör göras i tredje stycket.

Övergångsbestämmelserna

Jag biträder de förslag till ändringar som lagrådet har lagt fram samt den tolkning av punkt 5 (punkt 6 i propositionsförslaget) andra meningen som lagrådet har lämnat.

Den nya punkt i övergångsbestämmelserna som lagrådet har föreslagit bör föras in som punkt 5 med den återverkan på följande punkters numrering som detta får.

Med mitt motivuttalande att de nya bestämmelserna om betänktetid i 11 kap. 1 § skall tillämpas omedelbart åsyftade jag att rätten på ansökan av part bör kunna besluta om omedelbar skilsmässa i fall då vid ikraftträdandet betänketid löper i ett mål om äktenskapsskillnad men enligt de nya reglerna skilsmässa kan erhållas utan föregående betänketid. Samma förfarande bör härvid komma i fråga som vid vanlig fullföljd av ansökan om äktenskapsskillnad.

Förslaget till lag om ändring i lagen om bidragsförskott

Jag har ingen erinran mot att det i 7 § första stycket andra meningen görs en hänvisning även till 1 § första och andra styckena.

Jag delar den uppfattning som lagrådet har uttalat vid 18 §.

En redaktionell jämkning bör göras i 15 § andra stycket.

Förslaget till lag om ändring i lagen om ändring av vissa underhållsbidrag

Jag instämmer i det uttalande i en tillämpningsfråga som lagrådet har gjort. Beträffande 3 § första stycket ansluter jag mig till vad majoriteten inom lagrådet har uttalat. Jag vill mot bakgrund av vad en av lagrådets ledamöter har uttalat vid 3 § andra stycket erinra om att jag ser den föreslagna regleringen som i viss mån provisorisk. Skulle det längre fram visa sig att det föreslagna andelstalet är mindre lämpligt avvägt får en ändring åter övervägas.

Förslaget till lag om ändring i utsökningslagen

I lagrådsremissen har jag föreslagit vissa ändringar i bestämmelserna i 54 a § utsökningslagen (1877:31 s. 1) angående utmätning på grund av skriftlig förbindelse att utge underhållsbidrag. Under ärendets fortsatta behandling har aktualiserats frågan om vilka handlingar som skall ges in till utmätningsmannen när ansökan om utmätning görs på grund av sådan förbindelse.

Enligt 4 mom. i paragrafen gäller f. n. att förbindelsen skall ges in i huvudskrift. I lagrådsremiss den 16 mars 1978 med förslag till utsökningsbalk har emellertid som en allmän regel föreslagits att exekutionstitel inte skall behöva ges in i huvudskrift, om kronofogdemyndigheten anser det tillräckligt

att bestyrkt avskrift i stället ges in (2 kap. 2 § tredje stycket utsökningsbalken och s. 141 och 143 i remissprotokollet). Detta gäller även skriftlig förbindelse angående underhållsbidrag. Balken avses träda i kraft år 1981. *Slutprotokoll*

Riksförsäkringsverket har till justitiedepartementet fört fram önskemål om att den föreslagna regleringen skall träda i kraft snarast såvitt gäller handling som avses i 54 a § utsökningslagen. Nuvarande obligatoriska krav på att handlingen skall företes i huvudskrift medför enligt verkets mening påtagliga problem i den praktiska verksamheten när allmän försäkringskassa är sökande på grund av utgivna bidragsförskott. Jag kan biträda verkets önskemål. Jag föreslår därför att den förevarande bestämmelsen i 54 a § formuleras så, att den som vill erhålla utmätning skall inge förbindelsen i huvudskrift eller, om utmätningsmannen anser det tillräckligt, i bestyrkt avskrift. I tillämpningen bör som regel krävas att originalet ges in, när ansökan görs av den underhållsberättigade själv. Bestämmelsen bör, liksom de föreslagna ändringarna i övrigt i paragrafen, träda i kraft den 1 juli 1979.

Förslag till
lag om ändring i lagen (1946:807) om handläggning av domstolsärenden

Utöver vad jag har anfört i det föregående bör redaktionella ändringar göras i 6 § lagen (1946:807) om handläggning av domstolsärenden.

2 Ändring i lagen (1962:512) om indrivning i Sverige av underhållsbidrag, fastställda i Danmark, Finland, Island eller Norge

Mellan de nordiska länderna har år 1962 slutits en konvention angående indrivning av underhållsbidrag (SÖ 1963:14). Konventionen ger möjlighet att driva in underhållsbidrag i annan nordisk stat än den där bidragsskyldigheten har fastställts. Till konventionen ansluter sig lagen (1962:512) om indrivning i Sverige av underhållsbidrag, fastställda i Danmark, Finland, Island eller Norge, kungörelsen (1962:513) med vissa föreskrifter om indrivning och redovisning av underhållsbidrag, fastställda i Danmark, Finland, Island eller Norge, samt kungörelsen (1962:514) angående indrivning i Danmark, Finland, Island eller Norge av underhållsbidrag.

Enligt konventionen kan framställning om verkställighet göras antingen hos myndighet i den stat där den bidragsberättigade vistas eller i den stat där bidraget har fastställts (art. 2 första stycket). Skall verkställigheten äga rum i annan stat än den där framställningen gjorts skall den översändas till förstnämnda stat. I konventionen regleras vilka myndigheter som i var och en av de fördragsslutande staterna skall översända och motta framställningar om verkställighet. Denna förmedlande funktion skall i Danmark fullgöras av

överövrigheten (i Köpenhamn överpresidenten och annars vederbörande amtman) eller, om ovisshet råder om behörig överövrighet, av justitieministeriet (art. 2 andra stycket).

I Danmark har nyligen genomförts vissa ändringar i lagstiftningen om indrivning av underhållsbidrag. Ändringarna, som träder i kraft den 1 januari 1979, innebär att uppgiften att driva in underhållsbidrag flyttas från polisen till kommunerna. I samband med denna lagstiftning har även frågan om överövrighetens uppgift enligt den nordiska underhållskonventionen övervägts. Man har därvid kommit fram till att kommunerna bör överta också den uppgiften. I stället för vad som nu föreskrivs i artikel 2 andra stycket om dansk förmedlande myndighet skulle alltså gälla att framställning om verkställighet översänds och mottas av vederbörande socialnämnd eller, om ovisshet råder om behörig socialnämnd, av justitieministeriet.

De nordiska länderna har enats om att den nya danska lagstiftningen inte påkallar någon formell ändring av konventionen. Det har ansetts tillräckligt att de övriga nordiska länderna underrättas om den danska ändringen i fråga om förmedlande myndighet.

I 2 § tredje stycket lagen om indrivning i Sverige av underhållsbidrag, fastställda i Danmark, Finland, Island eller Norge har angivits de myndigheter som är behöriga att till Sverige översända framställningar som har gjorts i annat nordiskt land. På den punkten måste lagen ändras såvitt gäller Danmark. Det kan emellertid ifrågasättas om det finns anledning att behålla föreskrifter av detta slag i lagen. Föreskrifterna kräver inte i och för sig lagform utan är av den karaktären att de kan utfärdas av regeringen. Med tanke på att föreskrifterna även i fortsättningen kan behöva justeras till följd av ändrade organisatoriska förhållanden i de olika länderna förefaller det också mest praktiskt att föreskrifterna ges i form av förordning.

Jag vill därför förorda att indrivningslagen ändras på det sättet att bestämmelserna i 2 § tredje stycket om behörighet att översända framställning utgår. Bestämmelserna bör i stället, med den ändring i fråga om behörig dansk myndighet som påkallats av det anförda, tas upp i kungörelsen (1962:513) med vissa föreskrifter om indrivning och redovisning av underhållsbidrag, fastställda i Danmark, Finland, Island eller Norge. Den nya ordningen i Danmark föranleder också en ändring i kungörelsen (1962:514) angående indrivning i Danmark, Finland, Island eller Norge av underhållsbidrag.

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom justitiedepartementet upprättats förslag till lag om ändring i lagen (1962:512) om indrivning i Sverige av underhållsbidrag, fastställda i Danmark, Finland, Island eller Norge.

3 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

att antaga

dels de av lagrådet granskade lagförslagen med vidtagna ändringar,

dels de till regeringsprotokollet den 5 oktober 1978 fogade förslagen till

10. lag om ändring i lagen (1946:807) om handläggning av domstolsärenden,

11. lag om ändring i lagen (1962:512) om indrivning i Sverige av underhållsbidrag, fastställda i Danmark, Finland, Island eller Norge.

4 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att anta de förslag som föredraganden har lagt fram.

Innehåll

Proposition 1

Propositionens huvudsakliga innehåll 1
Lagförslag 3
1. lag om ändring i föräldrabalken 3
2. lag om ändring i giftermålsbalken 16
3. lag om ändring i ärvdabalken 27
4. lag om ändring i utsökningslagen (1877:31 s. 1) 27
5. lag om ändring i barnavårdslagen (1960:97) 29
6. lag om ändring i lagen (1964:143) om bidragsförskott 30
7. lag om ändring i lagen (1966:680) om ändring av vissa underhållsbidrag 34
8. lag om ändring i införsellagen (1968:621) 36
9. lag om ändring i lagen (1969:620) om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag 37
10. lag om ändring i lagen (1946:807) om handläggning av domstolsärenden 38
11. lag om ändring i lagen (1962:512) om indrivning i Sverige av underhållsbidrag, fastställda i Danmark, Finland, Island eller Norge 39

Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 8 juni 1978 41
1 Inledning 41
2 Gällande rätt 42
2.1 Underhållsskyldigheten mot barn 42
2.1.1 Underhållsskyldigheten enligt 7 kap. föräldrabalken m. m. 42
2.1.2 Underhållsbidrag till barn ur kvarlåtenskap 45
2.1.3 Bidragsförskott 46
2.1.4 Lagen (1966:680) om ändring av vissa underhållsbidrag 48
2.2 Underhållsskyldigheten mellan makar 49
2.2.1 Underhållsskyldigheten under äktenskapet 49
2.2.2 Underhållsskyldigheten efter äktenskapsskillnad 51
2.3 Underhållsskyldigheten mot föräldrar 52
3 Bakgrunden till familjelagssakkunnigas betänkande 52
4 Familjelagssakkunniga 54
4.1 Allmänna synpunkter 54

4.2 Underhållsskyldigheten mot barn 56
4.2.1 De grundläggande bestämmelserna om underhållsskyldigheten 56
4.2.2 Underhållsskyldigheten vid gemensam vårdnad 58
4.2.3 Periodiska bidrag och engångsbidrag 60
4.2.4 Fullgörelse av bidragsskyldigheten genom återbetalning av bidragsförskott, m. m. 61
4.2.5 Den underhållsskyldiges egna utgifter för barnet 63
4.2.6 Jämkning av underhållsbidrag 65
4.2.7 Indexändringarna och underhållsbidrag till barn 66
4.2.8 Preskription av fordran på underhållsbidrag 67
4.2.9 Övergångsbestämmelser 68
4.3 Underhållsskyldigheten mellan makar 69
4.3.1 Underhållsskyldigheten under äktenskapet m. m. 69
4.3.2 Underhållsskyldigheten efter äktenskapsskillnad 70
4.3.3 Periodiska bidrag och engångsbidrag 71
4.3.4 Underhållsskyldigheten vid den underhållsberättigades omgifte 71
4.3.5 Jämkning av underhållsbidrag 72
4.3.6 Preskription av fordran på underhållsbidrag 73
4.3.7 1966 års lag om ändring av vissa underhållsbidrag 74
4.4 Underhållsskyldigheten mot föräldrar 74
5 Föredraganden 75
5.1 Reformens inriktning och omfattning 75
5.1.1 Bakgrunden 75
5.1.2 Ny ordning för återkrav av bidragsförskott? 76
5.1.3 Reformförslag angående underhållsskyldigheten mot barn 78
5.1.4 Den familjerättsliga underhållsskyldigheten i övrigt 80
5.1.5 Sammanfattning 81
5.2 Underhållsskyldigheten mot barn 81
5.2.1 De grundläggande bestämmelserna om underhållsskyldigheten 81
Föräldrarnas underhållsskyldighet mot barn som inte är vuxet 81
Föräldrarnas underhållsskyldighet mot vuxet, sjukt barn 86
Underhållsskyldigheten mot styvbarn 87
Underhållsbidrag ur kvarlåtenskap 89

5.2.2 Underhållsskyldigheten vid gemensam vårdnad 90
5.2.3 Underhållsbidragets storlek och dess bestämmande ... 94
Inledning ... 94
Prövningen av frågor om underhållsbidrag ... 95
Sättet att reglera underhållsbidragens storlek ... 95
Förbehållsbelopp ... 97
En metod att beräkna underhållsbidragets storlek 102
Metoden för bidragsberäkning:
barnets kostnader ... 103
fördelningen mellan föräldrarna av kostnaderna för barnets underhåll ... 105
underhållsskyldighet mot flera barn m. m. ... 106
hemarbetande makes eller samboendes underhållsförmåga ... 106
Avslutande synpunkter ... 107
5.2.4 Den bidragsskyldiges egna utgifter för barnet ... 107
Nedsättning av underhållsbidraget? ... 107
Regleringen i bidragsförskottslagen ... 111
5.2.5 Periodiska bidrag och engångsbidrag ... 113
5.2.6 Jämkning av underhållsbidrag ... 115
Grundläggande bestämmelser ... 115
Jämkning av avtal om engångsbidrag ... 117
Jämkning av oskäliga avtal ... 118
Jämkning av bidrag för förfluten tid ... 119
Proceduren för jämkning. Jämkning inom bidragsförskottssystemet ... 120
5.2.7 Indexändringarna och underhållsbidrag till barn 123
5.2.8 Preskription av fordran på underhållsbidrag ... 126
5.2.9 Processuella frågor ... 129
Formen för handläggning av vårdnads- och underhållsfrågor ... 129
Gemensam handläggning av flera mål om underhållsbidrag ... 133
5.3 Underhållsskyldigheten mellan makar ... 134
5.3.1 Underhållsskyldigheten under äktenskapet ... 134
Allmänna utgångspunkter ... 134
Den närmare regleringen ... 136
5.3.2 Underhållsskyldigheten efter äktenskapsskillnad 138
5.3.3 Periodiska bidrag och engångsbidrag ... 140
5.3.4 Underhållsskyldigheten vid den underhållsberättigades omgifte ... 141

5.3.5 Jämkning av underhållsbidrag 142
Periodiska bidrag 142
Engångsbidrag 144
5.3.6 Preskription av fordran på underhållsbidrag 144
5.3.7 Indexändringarna och underhållsbidrag till make 144
5.4 Underhållsskyldigheten mot föräldrar 146
5.5 Kostnadsfrågor 146
5.6 Följdändringar i andra författningar 148
5.7 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser 148
6 Upprättade lagförslag 150
7 Specialmotivering 151
7.1 Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken 151
7.2 Förslaget till lag om ändring i giftermålsbalken 179
7.3 Förslaget till lag om ändring i ärvdabalken 194
7.4 Förslaget till lag om ändring i utsökningslagen (1877:31 s. 1) 195
7.5 Förslaget till lag om ändring i barnavårdslagen (1960:97) 196
7.6 Förslaget till lag om ändring i lagen (1964:143) om bidragsförskott 196
7.7 Förslaget till lag om ändring i lagen (1966:680) om ändring av vissa underhållsbidrag 206
7.8 Förslaget till lag om ändring i införsellagen (1968:621) .. 208
7.9 Förslaget till lag om ändring i lagen (1969:620) om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag 209
8 Hemställan 209
9 Beslut 209

Bilagor

1 Familjelagssakkunnigas lagförslag 210
2 Remissinstansernas yttranden 233
1 Allmänna synpunkter 233
2 Underhållsskyldigheten mot barn 240
2.1 De grundläggande bestämmelserna om underhållsskyldigheten 240
2.2 Underhållsskyldigheten vid gemensam vårdnad 252
2.3 Periodiska bidrag och engångsbidrag 258
2.4 Fullgörelse av bidragsskyldigheten genom återbetalning av bidragsförskott m. m. 259
2.5 Den underhållsskyldiges egna utgifter för barnet 279
2.6 Jämkning av underhållsbidrag 289
2.6.1 Parternas bundenhet av avtal m. m. 289

2.6.2 De sakkunnigas förslag till nya jämkningsregler 292
2.7 Indexändringarna och underhållsbidrag till barn 294
2.8 Preskription av fordran på underhållsbidrag 299
2.9 Övergångsbestämmelser 303
3 Underhållsskyldigheten mellan makar 303
3.1 Underhållsskyldigheten under äktenskapet m. m. 303
3.2 Underhållsskyldigheten efter äktenskapsskillnad 307
3.3 Övriga förslag om underhållsskyldigheten mellan makar 310
4 Underhållsskyldigheten mot föräldrar 313
5 Övriga synpunkter på de sakkunnigas förslag 313
5.1 Föräldrabalken 313
5.1.1 Gemensam handläggning av vårdnads- och underhållsfrågor 313
5.1.2 Förslagen i övrigt 315
5.2 Lagen om bidragsförskott 317
5.3 Övriga förslag 319
3 Underhåll och socialförmån 321
1 Forskningsprojektet 321
2 Underhåll till barn 322
2.1 Parternas familjesituation, förvärvsarbete och inkomster 1975 322
2.2 Förekomst av bidragsförskott. Underhållsbidragens storlek och deras betalning 1975. Restskulder 323
2.3 Socialhjälp 326
2.4 Utfyllnadsbidrag. Indexhöjningar. Attityder till underhållsbidragen 327
3 Underhåll till make 329
4 Familjelagssakkunnigas förslag till riktlinjer för försäkringskassans bedömning av den underhållsskyldiges förmåga att återbetala utgivna bidragsförskott 333
1 Inledning 333
2 Den underhållsskyldiges inkomst 335
3 Förbehållsbelopp 336
3.1 Nivåer inom andra rättsområden 336
3.2 Överväganden 338
3.2.1 Andra utgifter än bostadskostnader 338
3.2.2 Bostadskostnaden 342
4 Underhållsbidragets storlek 345
5 Övriga frågor 346
5.1 Inverkan av underhåll till make 346
5.2 Begränsningar av systemet för underhållsskyldig med hemmamake 347

5.3 Olika samboendeformer 349
5.4 Jämkning 351
6 Tabelldel 353

5 De remitterade lagförslagen 361
Förslag till lag om ändring i
1 föräldrabalken 361
2 giftermålsbalken 373
3 ärvdabalken 385
4 utsökningslagen (1877:31 s. 1) 385
5 barnavårdslagen (1960:97) 386
6 lagen (1964:143) om bidragsförskott 388
7 lagen (1966:680) om ändring av vissa underhållsbidrag .. 392
8 införsellagen (1968:621) 394
9 lagen (1969:620) om ersättning i vissa fall för utgivna underhållsbidrag 395

Utdrag av lagrådets protokoll den 12 september 1978 396

Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 5 oktober 1978 . 420
1 Anmälan av lagrådsyttrande 420
2 Ändring i lagen (1962:512) om indrivning i Sverige av underhållsbidrag, fastställda i Danmark, Finland, Island eller Norge 430
3 Hemställan 432
4 Beslut 432